SCI-CONF.COM.UA

SCIENTIFIC PROGRESS: INNOVATIONS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

PROCEEDINGS OF IX INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

MAY 29-31, 2023

MUNICH

2023

SCIENTIFIC PROGRESS: INNOVATIONS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference

Munich, Germany

29-31 May 2023

Munich, Germany

2023

UDC 001.1

The 9th International scientific and practical conference "Scientific progress: innovations, achievements and prospects" (May 29-31, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 668 p.

ISBN 978-3-954753-04-8

The recommended citation for this publication is:
Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Scientific progress: innovations, achievements and prospects. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2023. Pp. 21-27. URL: https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-29-31-05-2023-myunhen-nimechchina-arhiv/.

Editor
Komarytskyy M.L.
Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: munich@sci-conf.com.ua

homepage: ***https://sci-conf.com.ua***

©2023 Scientific Publishing Center "Sci-conf.com.ua" ®
©2023 MDPC Publishing ®
©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. ***Йолкіна Л. В.*** 14
НОВІТНІ ПРИЙОМИ НАСІННЄВОГО ВИРОЩУВАННЯ РОСЛИН
2. ***Тупчій О. М., Стрюк Г. М., Кобець О. В., Румянцев М. Г.*** 21
ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДУБОВИХ ЛІСІВ У ЛІВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

VETERINARY SCIENCES

3. ***Локес-Крупка Т. П., Обідний Я. Р.*** 28
НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНА ПАТОЛОГІЯ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ У СВІЙСЬКИХ СОБАК

BIOLOGICAL SCIENCES

4. ***Кунах О. М., Сідорова Р. В., Волкова А. М.*** 32
ОЦІНКА РІЗНОМАНІТТЯ УГРУПОВАНЬ ҐРУНТОВОЇ МАКРОФАУНИ
5. ***Курка С. С.*** 39
ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ TAXUS BACCATA L. В САДОВО-ПАРКОВИХ ГОСПОДАРСТВАХ УКРАЇНИ

MEDICAL SCIENCES

6. ***Kaprosh A. V., Radchenko A. I.*** 45
LUNG CANCER AS A RELEVANCE OF OUR TIME
7. ***Mandryk O. Ye., Sayevska Ya. M.*** 47
STRESS AS A PREDICTOR OF EXACERBATION OF CARDIOVASCULAR DISEASE DURING THE WAR
8. ***Mandryk O. Ye., Molyn L. R., Marchuk A. R.*** 50
THE MOST COMMON MANIFESTATIONS OF COVID-19 SYNDROME
9. ***Безерко Т. М., Соловей В. М.*** 54
БЕЗПЕКА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСТРЕНОЇ КОНТРАЦЕПЦІЇ У ЖІНОК ФЕРТИЛЬНОГО ВІКУ
10. ***Біловол А. М., Пустова Н. О., Тубелець Ю. М., Дьякова Ю. А.*** 57
ВПЛИВ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ РЕТИНОЛУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ НА ПОШИРЕНІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ
11. ***Бойко Ю. І., Гутник Л. Р., Єречук Ю. В.*** 59
КОГНІТИВНІ ПОРУШЕННЯ ПРИ COVID-19
12. ***Бойко Ю. І., Клоченко Я. І., Сачук М. Ю.*** 63
БУСТЕРНА ДОЗА ВАКЦИНИ ВІД COVID-19. ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВПЛИВ НА ЗАХВОРЮВАНІСТЬ
13. ***Бондаренко С. С., Краснікова Л. В.*** 66
ВІРУС ПРОСТОГО ГЕРПЕСУ ТИПУ 1 ТА 2

14. ***Браїловський Б. Ю., Браїловська В. В.*** 70
ЛІКУВАННЯ ГНІЙНО-СЕПТИЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ ПІСЛЯ РЕЗЕКЦІЇ СТРАВОХОДУ
15. ***Вигівська Л. А., Федік К. О., Кадашева С. О.*** 72
ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО ЛІКУВАННЯ SPINA BIFIDA
16. ***Дяк К. В., Гутник Л. Р.*** 76
ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОМАТКОВОЇ ВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ НА МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ЕНДОМЕТРІЯ ПРИ ЗВИЧНОМУ НЕВИНОШУВАННІ ВАГІТНОСТІ
17. ***Дяк К. В., Коваль Д. Р.*** 81
ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ І ВІРУСОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ РЕПРОДУКТИВНИХ ВТРАТ
18. ***Єгоров А. А., Тихоновський О. В., Курляк Х. В., Скрипник Л. В.*** 87
ВПЛИВ «АНГІОЛІНУ» НА ОРІЄНТУВАЛЬНО-ДОСЛІДНУ АКТИВНІСТЬ І КОГНІТИВНО-МНЕСТИЧНУ ФУНКЦІЮ У ЩУРІВ ПРИ МОДЕЛЮВАННІ ГОСТРОГО ПОРУШЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ
19. ***Жук П. М., Кирищук І. Г., Мовчанюк В. О., Маціпура М. М., Шаммо Ахмад Мохамад, Вахбех Р. Т.*** 92
РАННІ КЛІНІКО-РЕНТГЕНОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ КОМПОНЕНТІВ ЕНДОПРОТЕЗА ПРИ МОНОКОНДИЛЯРНІЙ АРТРОПЛАСТИЦІ КОЛІННОГО СУГЛОБА
20. ***Ращупкіна З. Е., Краснікова Л. В.*** 95
ВІРУСИ ГЕПАТИТУ В ТА С В УКРАЇНІ
21. ***Саєвська Я. М., Салехі Д. Д.*** 98
СУЧАСНІ ПІДХОДИ У ЛІКУВАННІ ЛЕГЕНЕВОЇ ФОРМИ САРКОЇДОЗУ
22. ***Сапронова А. С., Тимошенко Я. С., Роїк М. М., Таненя В. П., Бабічева О. О.*** 105
АСПЕКТИ ЛІКУВАННЯ ПЕРВИННОЇ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ
23. ***Сніжко Б. В., Хохлова А. О., Плєхова О. О., Подебрий А. О., Матвіїв В. В.*** 109
РЕТРОГРАДНА ІНТРАРЕНАЛЬНА ХІРУРГІЯ ЯК ОДИН З НАЙБІЛЬШ ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ СЕЧОКАМ’ЯНОЇ ХВОРОБИ
24. ***Узбек Т. С., Мельникова Д. С.*** 114
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ ПЛОСКОКЛІТИННОГО РАКУ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ
25. ***Філюк І. О., Кальбус О. І., Шастун Н. П., Макаров С. О.*** 118
САМООСВІТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

26. ***Шабельник О. І., Глазкова Н. О., Прядко Р. М.*** 122
ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЇ ЗРОСТАННЯ ЗАХВОРЮВАНОСТІ СИФІЛІСОМ НА ПРИКЛАДІ ПЕВНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

TECHNICAL SCIENCES

27. ***Dergach T. O., Sukhomlin G. D., Deineko L. M., Balyev A. Ye., Krasiuk A. V.*** 126
IMPROVING THE QUALITY CHARACTERISTICS OF PIPES MADE OF LOW-ALLOYED AND HIGH-ALLOYED STEEL
28. ***Lisikh A., Nestrenko V.*** 133
MECHANICS OF THE ELEMENTS OF THE WAVE MOVER
29. ***Sotnik S. V., Borysenko I. A.*** 139
CHAT GPT FEATURES IN DATA SEARCH
30. ***Адаменко І. О., Губар В. Г.*** 144
АНАЛІЗ МЕТОДІВ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ДЕТЕКТУВАННЯ ОБ’ЄКТІВ
31. ***Аргунов Г. Ф., Аргунова О. В.*** 148
НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ
32. ***Воробйов Л. Й., Скляренко Є. В., Іванов С. О.*** 153
МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕПЛОТИ ЗГОРЯННЯ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ ТА ПАЛИВА З НИХ
33. ***Воронко І. О., Жабінець Ю. В.*** 157
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПАКЕТУ ПРОГРАМ MATLAB ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ПРАКТИЧНОМУ ВИВЧЕНІ ДИСЦИПЛІН
34. ***Малюк С. В.*** 159
АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ВВЕДЕННЯ ШВИДКІСНОГО РУХУ НА ЗАЛІЗНИЦЯХ УКРАЇНИ
35. ***Михайловська О. В.*** 163
МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРУ СВЕРДЛОВИН ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБРОБКИ ПЛАСТА КИСЛОТОЮ З МЕТОЮ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИДОБУТКУ ВУГЛЕВОДНІВ
36. ***Нєміріч О. В., Кузьмін О. В., Мамченко Л. Є., Селезньова Д. В.*** 167
ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИДУ АГЛЮТЕНОВОГО ПЕЧИВА ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ІННОВАЦІЙНОГО ЧИКЕЙКУ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
37. ***Панфьорова І. Ю., Степченко А. О.*** 173
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІК ТИПОВОГО ПРОЦЕСУ ЗБИРАННЯ ВИМОГ В ІТ-ПРОЄКТІ
38. ***Панфьорова І. Ю., Слєпцов В. А.*** 177
ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ТА МЕТОДІВ ОЦІНКИ ТРУДОВИТРАТ ПРИ КЕРУВАННІ ЯКІСТЮ ПРОЄКТІВ
39. ***Ялова А. М., Андрієнко В. О.*** 181
АНАЛІЗ МЕТОДІВ ЕКОНОМІЇ ПАЛИВА В ДВИГУНАХ ВНУТРІШНЬОГО ЗГОРЯННЯ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

40. ***Vynohradska V. G.*** 187
COMPLEXITY AND CHAOS

41. ***Калайда О. Ф.*** 190
РЕКУРЕНТНИЙ АЛГОРИФМ ДВОСТОРОННЬОГО МАТРИЧНОГО ЧИСЕЛЬНОГО ДИФЕРЕНЦІЮВАННЯ

42. ***Калайда О. Ф.*** 192
ІНТЕГРУВАННЯ ЯВНИХ ЛІНІЙНИХ СИСТЕМ ЗВИЧАЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З ЦИРКУЛЯНТНИМИ МАТРИЦЯМИ КОЕФІЦІЄНТІВ

ARCHITECTURE

43. ***Данилов С. М., Зоря В. Р.*** 195
СТАНДАРТИ ISO ЯК ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЕКОПОЗИТИВНОЙ АРХІТЕКТУРИ

PEDAGOGICAL SCIENCES

44. ***Shostak A. I.*** 200
DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCE AMONG FUTURE ECONOMISTS

45. ***Волчукова В. М., Пен Ін*** 205
ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ У МАЙБУТНІХ БАЛЕТМЕЙСТЕРІВ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ

46. ***Дудко Я. В., Мальцева Ю. О.*** 211
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

47. ***Дурманенко Є. А., Яцик Т. О.*** 214
СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

48. ***Зеленцова С. М., Коваленко О. О.*** 220
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО МЕТОДУ ДИСКУСІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «БІОЕТИКА»

49. ***Лашевська Г. А.*** 224
КОНТЕКСТНІ ЗАВДАННЯ З ХІМІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

50. ***Лобко Т. В., Лобко Д. А.*** 228
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ТА ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В 1-4 КЛАСАХ

51. ***Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Феклистова И. С., Пакулина А. С.*** 233
ИГРОВОЙ ПРОЦЕСС И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА

52. ***Рябовол Г. С.*** 241
EDUCATION PROCESS IN UKRAINE: CHALLENGES DURING WARTIME
53. ***Сніца Т. Є.*** 245
ІСТОРИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РИТОРИКИ
54. ***Федун Д. А., Відоменко О. І.*** 249
СУЧАСНІ МОДЕЛІ ОСВІТИ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ІСТОРИЧНОГО ТА ГЕОГРАФІЧНОГО АСПЕКТІВ
55. ***Чубань Т. В., Кардаш Л. В.*** 255
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ ТЕОРІЇ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

56. ***Власенко Т. М., Шевякова І. П.*** 260
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОКРАСТИНАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ
57. ***Літкевич О. Л.*** 266
ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ І НАПРЯМКИ ПОДОЛАННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ МОЛОДІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
58. ***Мартинова Г. А.*** 272
ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ)
59. ***Момот М. А.*** 275
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МУЗИКИ НА ФУНКЦІОНАЛЬНІ СТАНИ ЛЮДИНИ
60. ***Наумова Н. А., Вороніна С. В.*** 280
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ НЕБЕЗПЕКИ ЖІНКАМИ ТА ЧОЛОВІКАМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ
61. ***Олійник В. В.*** 286
СТЕРЕОТИПИ І ЇХ ВПЛИВ НА ПОВЕДІНКУ ТА РІШЕННЯ ЛЮДЕЙ
62. ***Солових Є. М., Михаліна О. Ю.*** 291
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ
63. ***Солових Є. М., Шатохіна А. О.*** 298
СКЛАДОВІ ІМІДЖУ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА
64. ***Тарасюк Д. І.*** 303
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРУСТРАЦІЙНИХ РЕАКЦІЙ
65. ***Ядловська О. С., Кагадій Д. О.*** 311
СУСПІЛЬНІ ПРОГРАМИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ’Я В УКРАЇНІ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

66. ***Ядловська О. С., Діденко І.*** 318
ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ СТЕРЕОТИП

ART

67. ***Kachkovska Ya.*** 323
EXPLORING THE PROBLEMS WITH A LINEAR APPROACH TO ART HISTORY

68. ***Белименко Л. І.*** 326
СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО ДИТЯЧОГО МЮЗИКЛУ БРОДВЕЙСЬКОГО ФОРМАТУ В УКРАЇНІ

69. ***Гарбузенко Л. В., Умріхіна Я. Д.*** 331
СУЧАСНЕ ОБЛИЧЧЯ ВИТИНАНКИ В ПОСТАТЯХ ТА ТРАДИЦІЯХ

70. ***Єрмуканова А. А.*** 337
ФЕНОМЕН НОНКОНФОРМІЗМУ В ДИЗАЙНІ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ (60-90-ТІ РР. XX СТОЛІТТЯ)

71. ***Кінаш С. В., Вишневська С. В.*** 341
РОЛЬ МУЗИКИ ЕПОХИ БАРОКО В РЕПЕРТУАРІ ЧЕЧІЛІЇ БАРТОЛІ

72. ***Лаврова А.*** 350
ПРОЄКТУВАННЯ ФІРМОВОГО СТИЛЮ КАВ’ЯРНІ ВІРМЕНКА

73. ***Соіна О. В.*** 353
ГРАФІЧНІ ІНТЕРФЕЙСИ ТА МЕТОДИ ЇХ РОЗРОБКИ

74. ***Терещенко А. С.*** 358
РОЛЬ АЙДЕНТИКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

CULTUROLOGY

75. ***Хвостова Т. В.*** 362
СУЧАСНИЙ ТЕАТР ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН У КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

LITERATURE

76. ***Василюк Г. Д.*** 366
ЧИСЛО «ТРИ» В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ФРАНЦА КАФКИ

77. ***Мидлак М. А.*** 371
ЄВАНГЕЛЬСЬКА ПРОЄКЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ДОЛІ УКРАЇНИ У НОВЕЛІ В. ДОМОНТОВИЧА “АПОСТОЛИ”

POLITICAL SCIENCES

78. ***Стеців І. С.*** 377
ОБҐРУНТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРІОРИТЕТНОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

PHILOLOGICAL SCIENCES

79. ***Vorobei I. I., Kravchuk V. V.*** 381
GENRE-STYLISTIC PROBLEMS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION

80. ***Карпенко М. Ю., Кубарська Д. В.*** 384
ДІАХРОНІЧНИЙ АНАЛІЗ ГІДРОНІМІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

81. ***Карпенко М. Ю., Тхоржевська А. М.*** 391
ВИКОРИСТАННЯ ВЕРБАЛЬНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ В РЕКЛАМІ (НА МАТЕРІАЛІ АВТОРЕКЛАМИ)

82. ***Коломієць Н. В.*** 397
ДЕРИВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ ГЕНЕТИЧНИХ ТЕРМІНІВ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

83. ***Максимець О. М.*** 404
ПЕРЕГОВОРИ ЯК РІЗНОВИД ДІЛОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

84. ***Матієнко-Сільницька А. В.*** 410
СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ВАРІАТИВНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ВИМОВИ

85. ***Петрова П. М.*** 416
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ ТА ЗАПОЗИЧЕННЯ В АВІАЦІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

86. ***Смеречинська В. А., Рудак А. І., Мартинюк Б. О., Струганець Л. В.*** 420
СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕРМІНООДИНИЦЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНИХ МАСМЕДІА

87. ***Струганець Ю. Б.*** 424
ДОМІНАНТНІ МОДЕЛІ НОМЕНКЛАТУРИ УКРАЇНСЬКИХ ВОЛЕЙБОЛЬНИХ КЛУБІВ

88. ***Федотова Ю. С., Музика О. В.*** 428
ОСОБЛИВОСТІ ЖЕСТИКУЛЯЦІЇ ЯПОНЦІВ ТА УКРАЇНЦІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

89. ***Циганок І. Б.*** 434
ФРАЗЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ ДЕНДРОНІМОМ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

90. ***Махнибородa О. О., Пінчук Є. А.*** 438
ЧИ МОЖЕ СПОРТСМЕН БУТИ ФІЛОСОФОМ

ECONOMIC SCIENCES

91. ***Biletskyi I.*** 443
ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF AFFORDABLE HOUSING CONSTRUCTION

92. ***Chumak H.*** 447
ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF ENTERPRISE COST MANAGEMENT

93. ***Kotelnikova Yu.*** 451
DIGITAL TECHNOLOGIES IN PUBLIC ADMINISTRATION
94. ***Marushchak S.*** 455
NEW RISKS AND THREATS OF DIGITAL TRANSFORMATION
95. ***Дарушин О. В., Приходько О. Ю., Дімірова К. Г.*** 461
МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ
96. ***Ільєнко В. Т., Кузьміна М. С.*** 473
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕМІЩЕННЯ І ПРОПУСКУ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ
97. ***Кисільова І. Ю., Назіна А. А., Бичкова С. Ю.*** 480
ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ
98. ***Корніліч Д. О., Чала Т. Г.*** 487
АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ УТИЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРЕРОБКИ ВИКОРИСТАНИХ АКУМУЛЯТОРІВ
99. ***Костюк О. В., Крушинська А. В.*** 493
СТВОРЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ
100. ***Лазебник Ю. О., Телегуз Л. І.*** 498
АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ЯК СКЛАДОВА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
101. ***Літвінова Д. К.*** 501
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ
102. ***Михайловина С. О., Матрос О. М.*** 508
ОБЛІК ДОХОДІВ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ
103. ***Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Близнюкова Т. В., Феклистова И. С., Пакулина А. С.*** 515
СОЗДАНИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ДАННЫХ
104. ***Пилипенко О. В.*** 523
ІНВЕСТУВАННЯ В КРИПТОВАЛЮТИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ
105. ***Прохорова М. Е.*** 528
КЛЮЧОВІ РИЗИКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 2022 ТА 2023 РОКІВ
106. ***Слободяник І. М., Крючкова К. А.*** 535
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
107. ***Созинова І. В., Чернявська А. Р., Котовська Н. В.*** 541
РОЗВИТОК ФРАНЧАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ФАКТОРІВ МАСШТАБУВАННЯ БІЗНЕСУ ІЗ УМОВИ СЬОГОДЕННЯ

108. ***Сьомченко В. В., Осмаковська К. Ю.*** 549
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ
109. ***Ткаченко І. П., Горбачова А. В.*** 554
МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ
110. ***Чорна С. С.*** 562
ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

LEGAL SCIENCES

111. ***Атаманюк Р. Р., Корогод С. В.*** 566
ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
112. ***Борідько Д. О., Корогод С. В.*** 570
РЕЦЕДИВИ КРІМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
113. ***Букреєва В. В., Ведькал В. А.*** 573
ГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (1950 Р.)
114. ***Войнов Д. С., Савенко В. П.*** 578
СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ
115. ***Григоренко А. В.*** 582
ОРДЕР НА АРЕШТ ПУТІНА: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ТА МЕХАНІЗМ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ
116. ***Данильченко А. О., Корогод С. В.*** 587
КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНА НЕДБАЛІСТЬ ТА ЇЇ СУТНІСТЬ
117. ***Есаулов Д., Корогод С.*** 591
НЕЗАКІНЧЕНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
118. ***Жеглінська Т. О., Руднєв Д. В.*** 595
ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙН ТА КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ МІЖ ДЕРЖАВАМИ
119. ***Кабак Я. С., Корогод С. В.*** 599
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ
120. ***Коваль О. М., Жукотанська О. С.*** 603
ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
121. ***Кондратьєва А. О., Корогод С. В.*** 608
ПОНЯТТЯ ЗАМАХУ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ
122. ***Корнієнко С. О., Корогод С. В.*** 614
ВИНА
123. ***Корогод С. В., Ярина Я. І.*** 618
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЧЕРЕЗ ХВОРОБУ

124. ***Красота М. М., Жеглінська Т. О.*** 622
СТАТТЯ 49 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ
125. ***Майтала В. В., Корогод С. В.*** 625
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
126. ***Омельянець А. О., Корогод С. В.*** 629
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
127. ***Плешаков Ю. О., Хашев В. Г.*** 633
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМІНУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
128. ***Світайло Д. С., Корогод С. В.*** 639
ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
129. ***Сейтумеров Е. Б., Корогод С. В.*** 643
ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ
130. ***Сумін Є. О., Корогод С. В.*** 647
СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
131. ***Табріна М. О., Резникова М. О.*** 650
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
132. ***Тимощенко В. О., Корогод С. В.*** 655
ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
133. ***Хашев В. Г., Розумний Ю. В.*** 659
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
134. ***Хейло А., Корогод С. В.*** 663
КРИТЕРІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ
135. ***Чернишов М. С., Корогод С. В.*** 666
ФІЗИЧНИЙ АБО ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС

AGRICULTURAL SCIENCES

НОВІТНІ ПРИЙОМИ НАСІННЄВОГО ВИРОЩУВАННЯ РОСЛИН

Йолкіна Лариса Віталіївна
викладач вищої категорії
ВСП Житлово-комунальний коледж ХНУМГ
ім. О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ ./Introductions.

Квітництво, як галузь рослинництва на сучасному етапі розвитку суспільства є, важливим компонентом організації побуту й відпочинку та безпосередньо пов'язане з екологічним середовищем, що визначає здоров'я нації та екологічну безпеку. Приоритетне місце у вирішенні цієї задачі займає інженерно-технічне забезпечення технологічних процесів при вирощуванні декоративних та сільськогосподарських культур.

Мета роботи./Aim.

Метою даної методичної розробки є вивчення новітніх технологій насіннєвого вирощування декоративних рослин із застосуванням машин і автоматів для підготовки, посіву та догляду за сіянцями.

Матеріали і методи./Materials and methods.

Напрямом розвитку технічного оснащення виробничих процесів у квітництві є застосування новітніх технологій, а саме засобів механізації та автоматизації, і технічне переоснащення діючих виробництв. При цьому головними напрямами розвитку галузі є – запровадження інноваційних технологій, які забезпечують максимальне використання виробничих площ, покращення виробництва праці та збільшення вирощуваної продукції в рази.

Порівняно з більшістю агротехнік вирощування декоративних рослин, використання машин та автоматів надає можливість проводити операції: з

підготовки субстрату, висіву насіння та догляду за посівами, швидко та якісно. Тому європейські господарства переходять на вирощування продукції саме за такими технологіями, що значно зменшує витрати на енергоносії.

Для посіву рекомендується використовувати комплекси фірми-виробника «CONIC SYSTEM», це дає змогу автоматизувати посів, позбутися витрат насіння, отримати вирівняні сходи за рахунок точного висіву та заданої глибини.

Основну частину асортименту культивуємих рослин складають гетерозисні гібриди F_1, які успішно вирощуються у різних умовах, зберігаючи чудову вирівняність за комплексом декоративних ознак. Гібриди F_1 стійкі до хвороб та шкідників, що особливо актуально при вирощуванні екологічно чистої продукції.

З 1979 року родина Карлоса Гусі з Іспанії на власному виробництві, по вирощуванню посадкового матеріалу, розпочала впровадження технології вирощування розсади в касетах різних осередків, що дало початок розробці машин і автоматів.

Випробування цих машин на своєму виробництві мало позитивні результати, та стало основним центром тестування конусних систем, як ефективних машин, що покращують виробництво, якість, мають тривалий період експлуатації. Дослідження над покращенням виробництва з вирощування рослин дали певні результати, так крім конусних систем з`явились інші машини, автомати та роботи необхідні для виробників рослин в касетах. Розсада, вирощена в касеті, має кореневу грудку, закриту кореневу систему, при цьому коріння сусідніх рослин не переплітаються, а розсада вирівняна. У відкритому ґрунті вона має 100% - ну приживлюваність, рослини спочатку знаходяться в однакових умовах і розвиваються однаково. При касетній технології вирощування розсади потрібна якісна поживна суміш для набивання касет, що обумовлено обмеженим обсягом осередку касет. Запасу поживних речовин у ній має бути достатньо на весь період розвитку розсади до моменту висадки її у відкритий грунт. Необхідно також проводити і поживні

підживлення (1-2 рази).

Сіялка точного висіву ***PRO-335*** (рис 1) висіває гранульоване насіння, як у жорсткі так і гнучкі касети, стрічка повністю автоматична, надвисока точність, швидкість, гнучкий моторизований лоток дозволяє змінювати швидкість та корегувати операції з посадки. Сучасний DECOP 335 оздоблений вакуумною сіялкою дозволяє висівати 1000 касет на 1годину. Всі робочі параметри регулюються за допомогою сенсорного екрану відповідно до типу касети або сорту насіння, що значно спрощує налагодження робочих параметрів.

Рис 1. Сіялка точного висіву PRO-335

Змішувач субстрату ***MIX-300*** (рис. 2) швидко змішує любий тип субстрату до однорідної маси, зволожуючи його. Простий у керуванні за допомогою пульта можна регулювати дози складових субстрату, а саме гранульованих добрив, деспенсерів, вермікуліту, глини та води. Готовий субстрат автоматично, за допомогою стрічки, звільняє бункер. Машина легко адаптується до різних ліній, контролюється датчиком рівня без електричних приладь. Регулюванням підложки інтегрується в комп’ютерну систему та здійснює підготовку субстратів різних складових для вирощування окремих культур.

Змішувач оздоблений 4-ма поворотними колесами для легкого переміщення на робочому місті. Бункер виготовлений із нержавіючої сталі, що

попереджає розвиток корозії.

Рис 2. Змішувач субстрату MIX-300

Зрошувальна система ***REGA-2*** на двійних алюмінієвих направляючих забезпечує максимальну стабільність та ефективність роботи. Призначена для зрошування на великих площах оранжерей. Система рейки із алюмінієвого профілю охоплює до 140 м в довжину та 15м в ширину.

Рис. 3 Зрошувальна система REGA-2

Зрошувальна система працює відповідно до програмного забезпечення певних культур, використовуючи до 4-х видів поживних розчинів вибірково. Ця

система оптимізує роботу з економії води та поживних розчинів.

Точність і надійність даного устаткування дозволяє застосовувати пестициди способом підключення об’ємного наповнення або з’єднання з обладнанням високого тиску для фумігації рослин.

Конструкції виготовлені із високоякісних матеріалів, алюмінію, пластика і полімерів із оцинкованої сталі, що забезпечує їх довговічність. Алюмінієві рейки, розроблені Конік системи забезпечують рівномірне ковзання та високу стабільність у великомасштабній іригації. Сучасна система керування радіочастотна, дозволяє регулювати за допомогою пульта дистанційного керування або пульта дистанційного керування комп’ютерного програмного забезпечення ***DES***.

Сучасний робот **injertador EMP-300** (рис. 3) дозволяє проводити прищипку розсади гнучкими затискачами. Розроблений, для забезпечення зручної, ефективної механічної роботи та настройки. Виробництво оператора 400-600 трансплантатів за годину. Ріжучий блок працює з різноманітними конфігураціями (15-е-30-е), а також за допомогою простих регулювань проводить прищипку різних за розмірами кореневих систем. Затискачі виготовлені із гнучкого матеріалу, призначеного для забезпечення міцної фіксації.

Рис. 3 Робот injertador EMP-300

Ріжучі елементи зручні в експлуатації, це дозволяє виконувати прищипку під різними кутами.

Точна та проста конструкція забезпечує максимальну точність та надійність в кожній операції.

Всі блоки обладнані прикладними системами з дезінфікуючими розчинами. Цикл дезінфекції регулюється відповідно до принципу роботи.

ULV – обприскувач (рис. 4) ефективно застосовується для фумігації в теплицях. Розмір краплі (5-20 мікрон) дозволяє обробляти рослини рівномірно без втрат робочого розчину. Розпил проводять застосовуючи вентилятор розчин проходить в сопло під повітряним тиском та відбувається процес обприскування. Має унікальну систему самоочистки, що забезпечує рівномірний розподіл при низькій розчинності продукту.

Рис. 4 ULV – обприскувач

Під час робочого циклу протоки очищуються двостороннім потоком чистої води, запобігаючи накопичення в протоках.

Для забезпечення рівномірної фумігації цикл може бути запрограмованим шляхом установки таймеру попередньої вентиляції. Зручний в експлуатації має

регулювання по висоті .

Висновки./Conclusions.

В даній розробці обґрунтовано насіннєвий спосіб розмноження декоративних рослин, машини та автомати з підготовки субстратів і догляду за посівами.

За традиційною агротехнікою вирощування розсади декоративних рослин насіння висівають у ґрунт теплиць, ящики, плошки використовуючи землесуміші із компонентів садових земель - така технологія вирощування не є ефективною особливо в наш час коли попит на посадковий матеріал, для озеленення, збільшується з кожним роком. Використання касетної технології передбачає впровадження автоматизованих комплексів, що врази збільшує виробництво праці та вихід продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білорусець Є. Ш. Гіль Л. С. та ін. Квітникарство захищеного ґрунту. К.: Урожай, 1994.-С. 209 – 218.

2. Слепцов Ю. В., Якубенко Б. Є., Богданова В. Д. та ін.. Квітникарство захищеного ґрунту: навчальний посібник. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018.-286с., іл.

3. Прокопчук В. М., Мазур В. А. Декоративне садівництво і квітникарство: навчально-методичний посібник з аудиторної та самостійної роботи студентів. – Вінниця, 2010. – 169 с.

4. Нова енциклопедія кімнатних рослин М. Цвєткова – Х: ВД «Школа», 2013 с.280

5. http://www.conic-system.com/wp/

6. http://poleznopro.ru/zhinochi-enciklopedii/763-sposobi-rozmnozhennja-roslin-nasinneve.html

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДНЬОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДУБОВИХ ЛІСІВ У ЛІВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Тупчій Ольга Миколаївна,
старший викладач кафедри деревооброблювальних
технологій та системотехніки лісового комплексу
Стрюк Григорій Миколайович,
студент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна
Кобець Олексій Володимирович,
канд. с-г. наук, ст. дослідник, с.н.с. відділу лісівництва
та економіки лісового господарства
Румянцев Максим Григорович,
канд. с-г. наук, ст. дослідник, с.н.с. відділу
лісовідновлення та захисного лісорозведення,
Український науково-дослідний інститут лісового
господарства та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького
м. Харків, Україна

Вступ. Лівобережний Лісостеп України історично є районом інтенсивного ведення лісового господарства. Дуб звичайний (*Quercus robur* L.) є головною лісотвірною породою в лісах регіону. Насадження за його участю займають 46 % (близько 284 тис. га) від загальної площі лісів Лівобережного Лісостепу. Вони виконують важливі еколого-захисні та сировинні функції, а також є осередками збереження біорізноманіття [13–15]. Водночас дубові ліси піддаються інтенсивному антропогенному впливу. На місці насіннєвих насаджень сформувалися переважно порослеві похідні деревостани, які мають спрощену структуру, нижчу продуктивність і гіршу товарність. Заміна таких насаджень на насіннєві – одне з головних завдань лісового господарства.

Площа природних дубняків в Лівобережному Лісостепу постійно зменшується, частка насаджень штучного походження становить близько 36 % [14]. Якщо така тенденція зберігатиметься й надалі, існує ризик зникнення цінних природних дубових лісів, зокрема насіннєвого походження. Для

запобігання збіднення генофонду дубових насаджень хоча б на 10–15 % загальної площі необхідно формувати природні деревостани [7, 11].

Дубові ліси України вивчені досить детально. У низці робіт [3–7, 10–15] охарактеризовано сучасний стан і продуктивність дубових деревостанів, у тому числі і в Лівобережному Лісостепу, розглянуто заходи щодо підвищення їх продуктивності та стійкості. Наявність підросту господарсько цінних порід під наметом деревостанів є важливим резервом для утворення та формування стійких високопродуктивних насаджень. Однак навіть за рясного плодоношення та сприятливих умов для проростання насіння й появи сходів не можна говорити про успішне відновлення даної породи [6].

В цілому природне поновлення дуба під наметом материнського деревостану в Лісостепу рідко є задовільним без інтенсивного лісівничого втручання. На зрубах із попереднім рясним самосівом успішне відновлення дуба в східній частині Лісостепу становить 12–13 %. Розраховувати на природне насіннєве поновлення зрубів самосівом дуба можна лише на обмеженій площі, навіть за інтенсивного сприяння цьому процесу [7].

Ціль роботи. Вивчення особливостей відтворення дубових лісів Лівобережного Лісостепу (на прикладі філії «Сумське лісове господарство»).

Матеріали і методи. Дослідження проводили в природних дубових лісостанах філії в умовах свіжої кленово-липової діброви (D_2-клД) на основі матеріалів лісовпорядкування ВО «Укрдержліспроект» і закладених пробних площ, на яких обліковували підріст. Пробні площі (ПП) закладали відповідно із загальноприйнятими методиками [1, 2] згідно з СОУ 02.02-37-476:2006 «Площі пробні лісовпорядні. Метод закладання» [8].

Для обліку природного поновлення використовували методику, розроблену в УкрНДІЛГА [9], яка передбачає закладання під наметом лісу кругових облікових ділянок радіусом 178 см, площею 10 м^2 кожна. Площадки закладали рівномірно, переміщуючись човниковим методом у шаховому порядку. Підріст розподіляли за породами, групами висот, віком і станом життєздатності.

Результати і обговорення. У лісовому фонді філії «Сумське лісове господарство» переважають дубові деревостани, площа яких становить 12,9 тис. га або 54 % загальної площі вкритих лісовою рослинністю ділянок. Серед дубових лісів переважають деревостани вегетативного походження, частка площі яких становить 60 %, частка площі дубових насаджень штучного походження становить 35 %, природних насіннєвих – лише 5 %.

Вікова структура природних дубняків філії є розбалансованою - переважають середньовікові (69 %) та пристиглі (21 %) деревостани; молодняки займають незначну площу. У лісовому фонді філії практично відсутні дубові ліси природного походження молодші 50 років. Середній вік дубових лісів вегетативного походження становить близько 100 років. З кожним роком зростає площа стиглих і перестійних деревостанів, переважно порослевого походження. Біологічні особливості порослевих дубняків зумовлюють зниження їх стійкості після досягнення 80-річного віку. Поступове накопичення таких деревостанів, як правило, супроводжується збільшенням обсягів санітарних рубок, зниженням продуктивності та погіршенням товарної і сортиментної структури деревостанів, ослабленням виконання ними еколого-захисних функцій.

Всі досліджувані 80–135-річні деревостани є порослевого або мішаного походження, високоповнотні (повнота 0,8–1,0) та характеризуються I-II класами бонітету. Супутні породи: клени гостролистий (*Acer platanoides* L.) і польовий (*Acer campestre* L.), липа дрібнолиста (*Tilia cordata* Mill.), в’яз шорсткий (*Ulmus glabra* Huds.) представлені екземплярами різного віку та походження. Природні дубові насадження мішаного, насіннєво-порослевого походження з участю у складі ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.) мають кращий санітарний стан, порівняно з виключно порослевими деревостанами.

Результати обліків природного поновлення під наметом природних дубових лісостанів на пробних площах наведено в табл. 1. Загальна кількість природного поновлення під наметом досліджуваних деревостанів коливається від 5,9 до 16,0 тис. шт.·га$^{-1}$. У складі поновлення зустрічаються дуб і ясен

звичайний, клени гостролистий і польовий, липа дрібнолиста, в’яз шорсткий.

Таблиця 1.

Характеристика природного поновлення під наметом дубових лісостанів

№ ПП	Порода	Кількість поновлення, тис. шт.·га$^{-1}$		Частка від загальної кількості поновлення, %								
		всього	в перерахунку на крупний (4–8 років)	група висот, м				група віку, років				
				≤ 0,5	0,51–1,5	1,51 і ≥	разом	≤ 1 (сходи)	2–3	4–8	9–15	разом
1	Дз	0,82	–	100	–	–	100	100	–	–	–	100
	Яз	1,64	0,41	71,4	23,8	4,8	100	71,4	–	23,8	4,8	100
	Клг	2,47	0,63	78,1	–	21,9	100	78,1	–	14,6	7,3	100
	Клп	0,91	0,11	86,5	–	13,5	100	86,5	–	13,5	–	100
	Лпд	0,52	0,20	70	–	30	100	70,0	–	15,0	15,0	100
	Взш	0,10	0,10	–	–	100	100	–	–	20,0	80,0	100
Разом		**6,46**	**1,45**	**78,3**	**5,9**	**15,8**	**100**	**78,3**	**–**	**15,0**	**6,7**	**100**
2	Дз	1,00	–	100	–	–	100	100	–	–	–	100
	Клг	3,80	0,65	84,2	3,5	12,3	100	84,2	–	12,3	3,5	100
	Лпд	1,13	0,20	82,3	–	17,7	100	82,3	–	17,7	–	100
Разом		**5,93**	**0,85**	**86,5**	**2,2**	**11,3**	**100**	**86,5**	**–**	**11,3**	**2,2**	**100**
3	Дз	0,37	–	100	–	–	100	100	–	–	–	100
	Клг	7,75	6,33	48,4	14,5	37,1	100	6,5	41,9	21,0	30,6	100
	Лпд	1,25	1,16	50,0	–	50,0	100	–	40,0	20,0	40	100
Разом		**9,37**	**7,49**	**50,7**	**12**	**37,3**	**100**	**9,3**	**40,0**	**30,0**	**30,7**	**100**
4	Дз	2,82	0,73	100	–	–	100	25,8	74,2	–	–	100
	Клг	7,89	7,01	31,0	8,4	60,6	100	9,9	19,7	46,5	23,9	100
	Яз	5,28	2,42	78,4	18,9	2,7	100	–	73,0	27,0	–	100
Разом		**15,99**	**10,16**	**58,8**	**10,4**	**30,8**	**100**	**9,4**	**46,9**	**31,9**	**11,8**	**100**

Примітка: Дз – дуб звичайний, Яз – ясен звичайний, Клг – клен гостролистий, Клп – клен польовий, Лпд – липа дрібнолиста, Взш – в’яз шорсткий

Найкращою репродуктивною здатністю характеризується клен гостролистий, його природне поновлення зустрічається на всіх пробних площах і становить 2,5–7,9 тис. шт.·га$^{-1}$. Під наметом дубових деревостанів, у складі яких є ясен, з’являється також і його підріст у кількості 1,6–5,3 тис. шт.·га$^{-1}$. Кількість природного поновлення клена польового та в’яза шорсткого не перевищує 1 тис. шт.·га$^{-1}$, підріст липи дрібнолистої коливається від 0,5 до 1,3 тис. шт.·га$^{-1}$.

Підріст всіх порід переважно відноситься до дрібного. Середній або крупний підріст зустрічається у ясена звичайного, клена гостролистого та липи дрібнолистої. У всіх порід за віком переважають сходи, або 2–3-річний підріст, лише в’яз шорсткий на ПП 1 характеризується крупним 9-річним і старшим

підростом, проте його кількість є невеликою. Також слід відмітити значну кількість крупномірного підросту клена гостролистого та липи звичайної віком 4 роки і старше на ПП 3 і 4.

Кількість підросту дуба є недостатньою (до 2,8 тис. шт.·га$^{-1}$), а участь у складі поновлення – до 18 %. За віком у складі поновлення переважають сходи. Більш старший, 2–3-річний підріст виявлено тільки на ПП 4, де його частка складає 74 %.

Ясен звичайний є другою головною лісоутворювальною породою в дібровному комплексі типів лісу Лівобережного Лісостепу. Кількість його поновлення на дослідних ділянках коливається від 1,6 (ПП 1) до 5,3 тис. шт.·га$^{-1}$ (ПП 4), а участь у складі благонадійного підросту становить 25–33 %. Сходи та підріст характеризуються рівномірним розміщенням по площі. Найбільша кількість ясеневого підросту відмічена під наметом дубових лісостанів віком понад 100 р., відносна повнота яких становить 0,8, а участь ясена в складі материнського насадження становить 1–3 одиниці.

Аналіз вікової структури поновлення ясена звичайного засвідчив наявність значної кількості 2–3-річного підросту на ПП 4, де його частка становить 73 %, та сходів на ПП 1 (71 %). Частка більш старшого 4–8-річного підросту є значно меншою та становить 24–27 %. За висотою переважає дрібний підріст (71–78 %), частка середнього становить 19–24 % від загальної кількості. Частка крупного підросту є незначною – 3–5 %. Поновлення ясена є благонадійним. Кількість неблагонадійного підросту сягає 11 % від загальної кількості.

Висновки. Попереднє відновлення під наметом дубових деревостанів в умовах свіжої кленово-липової діброви зазвичай протікає незадовільно, за винятком окремих ділянок, де наявний підріст лісоутворювальних порід у достатній кількості. Такі ділянки потребують впровадження заходів зі сприяння природному відновленню. За орієнтування на природне відновлення необхідно за 1–2 роки до рубки материнського насадження видаляти густий підлісок та екземпляри супутніх порід з другого ярусу. Після опадання жолудів проводити

мінералізацію ґрунту дисковими знаряддями на глибину 10–15 см.

За відсутності в складі природного поновлення головних лісоутворювальних порід необхідно орієнтуватися на штучне лісовідновлення шляхом створення лісових культур. У разі наявності супутніх порід у складі поновлення доцільним є створення часткових лісових культур дуба.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Воробьев Д. В. Методика лесотипологических исследований. Киев: Урожай, 1967. 386 с.
2. Гром М. М. Лісова таксація. Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. 416 с.
3. Діденко М. М. Особливості природного поновлення дубових лісів в умовах свіжої кленово-липової діброви. *Вісник ХНАУ*. 2008. Вип. 4. С. 112–114.
4. Кобець О. В. Аналіз рубок формування та оздоровлення лісів, проведених в насадженнях Великоанадольського лісового масиву за період 1974–2013 рр. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2014. Вип. 124. С. 13–21.
5. Назаренко В. В., Пастернак В. П. Закономірності формування типів лісу Лісостепу Харківщини. Харків: Планета-Прінт, 2016. 190 с.
6. Румянцев М. Г., Кобець О. В., Тупчій О. М. Кількісні та якісні характеристики жолудів дуба звичайного під наметом дубових насаджень Лівобережного Лісостепу України. Modern science: innovations and prospects: матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (Стокгольм, 25-27 червня 2022 р.). SSPG Publish, 2022. С. 16–23.
7. Румянцев М. Г. Особливості природного поновлення основних лісоутворювальних порід в дібровах Лівобережного Лісостепу України: дис. … канд. с.-г. наук. Харків: УкрНДІЛГА, 2017. 179 с.
8. СОУ 02.02–37–476: 2006. «Площі пробні лісовпорядні. Метод закладання»: [Чинний від 2007]. Київ: Мінагрополітики України, 2006. 32 с.
9. Справочник лесовода. Под. ред. П. С. Пастернака. Київ: Урожай, 1990. 295 с.
10. Ткач В. П., Кобець О. В. Особливості росту та формування штучних

дубових насаджень Великоанадольського лісового масиву. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2015. Вип. 127. С. 31–42.

11. Ткач В. П., Лук’янець В. А., Румянцев М. Г. Попереднє поновлення деревних порід в умовах свіжої кленово-липової діброви Лівобережного Лісостепу. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2014. Вип. 124. С. 47–54.

12. Ткач В. П., Румянцев М. Г., Чигринець В. П., Лук’янець В. А., Кобець О. В. Особливості природного насіннєвого відновлення в умовах свіжої кленово-липової діброви Лівобережного Лісостепу. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2015. Вип. 127. С. 43–52.

13. Rumiantsev M., Luk'yanets V., Musienko S., Mostepaniuk A., Obolonyk I. Main problems in natural seed regeneration of pedunculate oak (*Quercus robur* L.) stands in Ukraine. *Forestry Studies*. 2018. Vol. 69. P. 7–23. https://doi.org/10.2478/fsmu-2018-0008.

14. Tkach V., Rumiantsev M., Kobets O., Luk’yanets V., Musienko S. Ukrainian plain oak forests and their natural regeneration. *Forestry Studies*. 2019. Vol. 71. P. 17–29. https://doi.org/10.2478/fsmu-2019-0010.

15. Tkach V., Bondar O., Rumiantsev M. Pedunculate oak stands in the catchments of the river Vorskla’s tributaries. *Folia Oecologica*. 2020. Vol. 47(1). P. 70–80. https://doi.org/10.2478/foecol-2020-0009.

VETERINARY SCIENCES

НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНА ПАТОЛОГІЯ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ У СВІЙСЬКИХ СОБАК

Локес-Крупка Терезія Петрівна
к.вет.н., доцент, завідувач кафедри терапії
ім. професора П. І. Локеса
Обідний Ярослав Романович
здобувач наукового ступеня доктор філософії
Полтавський державний аграрний університет

Вступ. Респіраторні захворювання є серйозною проблемою для здоров'я свійських собак. Основним клінічним симптомом хвороб дихальної системи є кашель. Зв’язок між кашлем і запаленням дихальних шляхів існує через нейроімунну систему. Речовина Р (SP) є нейропептидом, який широко поширений у сенсорних нервах периферичної та центральної нервової системи. Дія SP та його рецептора, рецептора нейрокініну 1 (NK1-R), причетна до периферичної та центральної нервової системи, сенсибілізація кашльового рефлексу, а також при запаленні дихальних шляхів шляхом рекрутування лейкоцитів дихальних шляхів

Запалення не тільки продовжує кашель, але й призводить до структурних змін, які можуть бути постійними, що з часом імовірно призведе до погіршення функціонального стану легень.

Ціль роботи. Визначити найбільш поширені захворювання дихальної системи у свійських собак м.Полтава за 2022 рік.

Матеріали та методи. Дослідження проводили на базі клінік ветеринарної медицини м.Полтава за 2022 рік (клініка при кафедрі терапії імені професора П. І. Локеса та Ecocentr Lokes). Досліджували свійських собак різних порід, статей та вікових груп, які мали встановлені діагнози захворювань

органів дихальної системи.

Діагностичне обстеження включало фізикальний огляд, лабораторні дослідження, рентгенографію. Лікування підбирали індивідуально, воно було спрямоване на зменшення впливу подразників, зменшення запалення дихальних шляхів і контроль кашлю.

Для клінічного або остаточного діагнозу ділянки, де в основному спостерігалися респіраторні симптоми, анатомічно класифікували на такі вісім категорій: носова порожнина, глотка, гортань, трахея/бронхи, легені, середостіння, грудна порожнина та невідомі.

Результати та обговорення.

За нашими дослідженнями досить поширеними були захворювання верхніх дихальних шляхів у свійських собак. Вони включали неоплазію носа, грибковий риніт і неінфекційний запальний риніт, такий як лімфоплазмоцитарний риніт.

Синдром брахіцефальної обструкції дихальних шляхів - це захворювання, що зазвичай реєструють у верхніх дихальних шляхах і проявляється поєднанням анатомічних аномалій, таких як подовжене м’яке піднебіння та спадання гортані (Fasanella et al., 2010). Крім того, утворення носоглотки та гіперплазія м’якого піднебіння, не пов’язані з цією хворобою, спостерігаються за захворювань глотки у свійських собак (Billen et al., 2006), а параліч гортані спостерігається у разі захворювань гортані (Broome et al., 2000; MacPhail, 2020).

Трахеобронхіальний колапс або бронхомаляція та хронічний бронхіт (ХБ) є двома найпоширенішими формами хронічного трахеобронхіального захворювання у собак. Захворювання легень у свійських собак включають гострі захворювання, такі як бактеріальна та аспіраційна пневмонії (Dear, 2020; Kogan et al., 2008), і хронічні захворювання, такі як первинні пухлини легень та інтерстиціальні захворювання легень.

Крім того, пухлини переднього середостіння, такі як тимоми та лімфоми, є поширеними захворюваннями середостіння, а плевральні випоти, пневмоторакс і діафрагмальні грижі є також досить поширеними (Padrid, 2000).

Усі зазначені захворювання в основному викликають порушення дихання.

Хронічний бронхіт – це хвороба, що визначається кашлем протягом протягом принаймні 2 місяців, для якого неможливо визначити конкретну причину. За результатами досліджень встановлено, що найчастіше патологію реєстрували у літніх собак.

Подібно до результатів зарубіжних дослідників (Macready та ін., 2007), виявлено значний зв'язок у багатьох собак дрібних порід, таких як чихуахуа та померанський шпіц, між хронічним бронхітом та трахеобронхільним колапсом.

Риніт і неоплазія становлять більшість захворювань носа, з однаковою частотою для кожного захворювання.

Параліч гортані був найпоширенішим захворюванням гортані, відповідно, з результатами, подібними до результатів інших дослідників (Broome та ін., 2000; Fasanella та ін., 2010). Це є однією з причин обструкції верхніх дихальних шляхів у брахіцефалічних порід собак. Основні анатомічні аномалії цього захворювання включають стеноз носа, подовжене м'яке піднебіння, спадання гортані та гіпопластичну трахею. Подовжене м'яке піднебіння є найпоширенішою анатомічною аномалією і що часто присутні дві або більше анатомічних аномалій, як це було виявлено у різних брахіцефальних порід, таких як мопси та англійські бульдоги (Fasanella et al., 2010; Торрез і Хант, 2006).

Новоутворення в легенях і пневмонія становлять більшість захворювань легенів, аспіраційна пневмонія була найпоширенішим типом пневмонії. Зазвичай аспірацій на пневмонія була вторинною, у результаті неправильного задавання лікарських препаратів або некоректного примусового вигодовування.

Висновки.

Хвороби дихальної системи є досить поширеними серед свійських собак м.Полтава. основними з них були: риніт, хронічний бронхіт, аспіраційна пневмонія, значно рідше новоутворення дихальних шляхів та параліч гортані.

Із зростанням кількості собак карликових та брахіцефаолічних порід, патологія дихальної системи все більше має генетичну схільність та пов'язана

із породою тварини. Тому необхідні подальші порівняння, щоб дослідити, чи зв’язок між цими випадками патології пов’язаний з породою, регіональністю чи генетикою. Крім того, ми вважаємо, що з'ясування патофізіології хвороби може призвести до розробки нових методів лікування тварин. У майбутньому ми хотіли б глибше дослідити генетичний зв’язок між популярними породами та респіраторними захворюваннями та їхній зв’язок з іншими поширеними незаразними захворюваннями.

BIOLOGICAL SCIENCES

ОЦІНКА РІЗНОМАНІТТЯ УГРУПОВАНЬ ҐРУНТОВОЇ МАКРОФАУНИ

Кунах Ольга Миколаївна,
д.б.н., професор
Сідорова Руслана Володимирівна,
студентка
Волкова Аліна Миколаївна,
аспірантка
Дніпровський національний університет
Імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. З’ясування причин відмінності територій за видовим багатством є найважливішою проблемою екології. Кількість видів та вирівняність їх чисельності є складовими видового різноманіття угруповання. Причини нерівномірної чисельності видів в угрупованні є складними. Розподіл видів за чисельністю може здаватися простим за формою, але різна кількість особин різних видів та закономірний характер їх співвідношення є результатом інтеграції великої кількості факторів та процесів. Механізми формування структури угруповання також впливають на нерівномірний розподіл особин різних видів. Складність місцепербувань є одним з найважливіших факторів, що структурують біотичні угруповання. У кожному біотопі певної складності відносний розмір ніш або місцеперебувань підпорядковується розподілу відповідно до якого менших за розміром сховищ є більше, а більших за розміром - менше.

Кількість видів у вибірці є дуже недосконалим показником різноманіття. Показник кількості видів в угрупованні, як оцінка можливої подібності між двома різними угрупованнями, є некоректним. Багатство тісно пов'язане з кількістю особин у вибірці, особливо на ранніх стадіях відбору проб.

Мета роботи. / Aim. Надати ґрунтовну оцінку біорізноманіттю угруповань ґрунтової макрофауни різних екосистем за допомогою набору показників різноманіття.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження були проведені у сімох типах екосистем, чотири з яких – природні, три антропогенно трансформовані. Були досліджені рекультивовані землі, широколистяний ліс на правому березі річки Самара, псамофітний степ та лучна екосистема у межах Дніпровського-Орільского природного заповіднику, степова ділянка на лісоподібних суглинках на схилі балки Кам'янувастої, а також ділянки міського парку без та після реконструкції на території Ботанічного саду Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Відбір проб ґрунтових тварин в серіях відбору проб 2011–2013 та 2021 років проводили за однаковими методиками. Макрофауну збирали за стандартом ISO 23611-5. Кожна ділянка відбору проб складалася зі 105 точок відбору. Точки були розташовані вздовж 7 трансект по 15 точок у кожній. Відстань між точками в трансекті, а також відстань між трансектами становила 3 м. У кожній з 4 точок відбору проб відбирали ґрунтові блоки розміром 25×25 см і глибиною 30 см. Макробезхребетних, видимих неозброєним оком, збирали вручну, сортуючи листяний опад і ґрунт. Їх консервували у 75% спирті, а дощових черв'яків – у 4% формальдегіді.

Тварин ідентифікували до видового рівня, якщо це було можливо. Результати кількісних досліджень були представлені як кількість особин на зразок з площею поверхні ґрунту 25 × 25 см.

Оцінка індикаторів видового багатства здійснювалась наступним чином. Припустимо, що S – це кількість видів у вибірці, $N=\sum N_i$ – загальна кількість особин в угрупованні, i – ранг таксону (умовний порядковий номер), N_i_кількість особин i-го таксона, $p_i = N_i/N$ – відносна частка i-го таксону в угрупованні, тоді індекси різноманіття можна розрахувати наступним чином.

Індекс Магалефа:

$$R_1 = \frac{S-1}{\ln N}.$$

Індекс Менхініка:

$$R_2 = \frac{S-1}{\sqrt{N}}.$$

Оцінка реальної кількості видів в угрупованні за Чао:

$$S_{Chao1} = \begin{cases} S + \frac{N-1}{N}\frac{s_1^2}{2s_2^2} \text{ якщо } s_2 > 0 \\ S + \frac{N-1}{N}\frac{s_1(s_1-1)}{2} \text{ якщо } s_2 = 0 \end{cases}$$

Оцінка індикаторів гетерогенності угруповання.

Індекс Шеннона (Шеннона-Вінера, Шеннона-Вінер-Вівера):

$$H = -\sum_{i=1}^{S} p_i log_2 p_i.$$

Індекс різноманіття запропонований Джині, адаптований для біологічних досліджень Сімсоном, який тому найчастіше називається індексом Джині-Сімпсона:

$$D_{S1} = 1 - \sum_{i=1}^{S} p_i^2$$

Індекс різноманіття Бріллюена:

$$H = \frac{log_2(N!) - \sum_{i=1}^{S} log_2(n_i!)}{N}.$$

Індекс різноманіття Бергера-Паркера:

$$D_{BP} = \frac{1}{p_{max}}.$$

Індикатори рівномірності угруповання:

Рівномірність за Шенноном:

$$E = \frac{H}{H_{max}} = \frac{H}{log_2 S}.$$

Індекс рівномірності Сімпсона:

$$E = \frac{1}{S\sum_{i=1}^{S} p_i^2}.$$

Індекс Макінтоша виражає неоднорідність вибірки в геометричних термінах. Він описує вибірку як точку S-вимірного гіпероб'єму і використовує евклідову відстань цієї точки від початку координат.

Домінування:

$$D = \frac{N - U}{N - \sqrt{N}}.$$

Рівномірність:

$$D = \frac{N - U}{N - \frac{N}{\sqrt{S}}},$$

де U – відстань вибірки від початку координат у гіпероб'ємі S-вимірності:

$$U = \sqrt{\sum_{i=1}^{S} n_i^2}\,.$$

Індекси видового різноманіття були розраховані в пакеті *tabula* для середовища статистичних розрахунків R.

Результати та обговорення./Results and discussion. В усіх досліджених локаціях разом було зібрано 20518 екземплярів ґрунтових тварин які належали до 202 видів. У природних екосистемах щільність ґрунтової макрофауни варіювала у межах від 3.6±1.5 до 15.2±6.9 екз./зразок, а в штучних екосистемах щільність варіювала у діапазоні від 13.2±7.6 до 21.0±11.9 екз./зразок. Кількість видів у природних екосистемах варіювала у діапазоні 22–80 видів, а в штучних 38–99 видів.

Тип екосистеми та розмір вибірки були здатні пояснити 28–82% варіювання індикаторів різноманіття. Індикатори видового багатства були найбільшою мірою детерміновані вказаними предикторами (52–82%). 28–79% варіювання індикаторів гетерогенності могло бути пояснено типом екосистеми та розміром вибірки. Показники вирівняності найменше залежали від

розглянутих предикторів (28–42%).

Індикатори видового багатства та гетерогенності угруповання зростали зі збільшенням об’єму вибірки, а індикатори вирівняності угруповання навпаки, зменшувались. Індекс різноманіття Маргалефа, видове багатство, індекс Брілюена були найбільш чутливими до розміру вибірки. Індекс різноманіття Сімпсона статистично вірогідно від розміру вибірки не залежав та був найменш чутливим до нього.

Значення індексу Маргалефа було найменшим у міському парку та у рекультивованих ґрунтах порівняно з природними екосистемами (Planned comparison $F = 353.1$, $P < 0.001$). Серед природних екосистем індекс Маргалефа був найбільшим в лучних екосистемах (Planned comparison $F = 32.3$, $P < 0.001$). Степові екосистеми характеризувались меншим індексом Маргалефа, ніж лісові екосистеми (Planned comparison $F = 3.3$, $P < 0.001$). Найменше значення індексу Менхінніка було встановлено для угруповань тварин у міському парку. Оцінка кількості видів за Чао вказує на те, що найбільше видове багатство було характерним для лучних та лісових екосистем, дещо меншим було в рекультивованих землях. Степові екосистеми та екосистеми паркових насаджень мало розрізнялись щодо оцінки кількості видів за Чао.

Лучні та лісові екосистеми переважали за індексом Шеннона по відношенню до інших екосистем (Planned comparison $F = 871.4$, $P < 0.001$). Слід відзначити, що угруповання рекультивованих ґрунтів мали досить високі значення індексу Шеннона, які переважали показники різноманіття в лучних та степових природних екосистемах, а також у штучних лісових екосистемах (Planned comparison $F = 77.5$, $P < 0.001$). Різноманіття степових екосистем було вище за різноманіття піщаного степу (Planned comparison $F = 12.4$, $P < 0.001$), а різноманіття угруповання ґрунтової макрофауни паркового насадження після реконструкції було вище, ніж на території, яка не зазнала реконструкції (Planned comparison $F = 12.2$, $P < 0.001$).

Індекс Сімпсона був дуже чутливим до антропогенного впливу. Антропогенні екосистеми мали значно менші показники різноманіття за цим

індексом, ніж природні екосистеми (Planned comparison $F = 2656.9$, $P < 0.001$). Лучні екосистеми мали найбільше значення індексу Сімпсона порівняно з іншими природним екосистемами (Planned comparison $F = 45.4$, $P < 0.001$). Степові угруповання та угруповання піщаного степу не розрізнялися між собою за індексом Шеннона (Planned comparison $F = 0.0068$, $P = 0.94$). Різноманіття лісової екосистеми було менше, ніж степової (Planned comparison $F = 13.4$, $P<0.001$).

Індекс різноманіття Брілюена вказував на найбільше різноманіття угруповань ґрунтової макрофауни природних лучних та лісових екосистем порівняно з усіма іншими (Planned comparison $F = 714.5$, $P < 0.001$). Слід відзначити, що антропогенні екосистеми займають проміжне положення між степовими екосистемами з одного боку та лісовими та лучними екосистемами з іншого. Відмінності за індексом різноманіття Брілюена між різними типами антропогенних екосистем не є значними.

Лучні екосистеми характеризуються найбільшим значенням індекса Бергера-Паркера. Дещо менше значення цього показника було знайдено для лісових екосистем. Угруповання ґрунтової макрофауни рекультивованих ґрунтів не розрізнялось за індексом Бергера-Паркера від степових екосистем (Planned comparison $F = 0.29$, $P = 0.58$), так само як і від угруповань паркових насаджень (Planned comparison $F = 1.1$, $P = 0.31$). Таким чином, індекс Бергера-Паркера погано диференціює природні екосистеми, а також погано відрізняє природні екосистеми від антропогенно-трансформованих.

Індекси Шеннона та Брілюена демонстрували значну залежність від обсягу вибірки. На відмінності цих показників значно впливає кількість особин у вибірці. Залежність Бергера-Паркера від розміру вибірки не значна, а індекс Сімпсона практично від розміру вибірки не залежав.

Висновки./Conclusions. Різноманітні індекси розрізняються за рівнем чутливості до кількості видів та вирівняності їх чисельності. Індекси видового багатства формально є нечутливими до розподілу чисельності, а індекси вирівняності формально - до кількості видів. Індекси гетерогенності реагують

як на кількість видів, так і на розподіл їх чисельності. Як кількість видів, так і вирівняність чисельності видів в угрупованні залежить від відповідності розподілу чисельності видів певній моделі, а статистики моделі є також індексами різноманіття.

Залежність від розміру вибірки є характерною практично для усіх розглянутих індексів різноманіття. Найменшою мірою вона характерна для індексів гетерогенності та вирівняності Сімпсона. Залежність від розміру вибірки робить практично непорівнюваними індекси з різних екосистем, внаслідок чого втрачається сенс їх застосування. Навіть незначні розбіжності в розмірі вибірки можуть призвести до значного відхилення у значеннях індексів різноманіття.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ TAXUS BACCATA L. В САДОВО-ПАРКОВИХ ГОСПОДАРСТВАХ УКРАЇНИ

Курка Світлана Сергіївна
к.б.н., доцент
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Вступ. Найбільш актуальними проблемами сьогодення являються збереження і покращення природного середовища та раціональне використання природних ресурсів. При сучасній різноманітності видів і форм декоративних деревних рослин відбір дерев для специфічних умов визначеного об’єкту зеленого будівництва стає складним завданням, вирішення якого потребує пізнання біологічних особливостей і декоративних якостей багатьох видів і форм рослин.

Впровадження нових, декоративно цінних рослин, в сучасне садово-паркове мистецтво та озеленення вуличних насаджень, які приносять велику, різносторонню користь і мають санітарно-естетичне та культурно побутове значення є актуальним завданням сучасності. Тому, значну роль в покращенні ландшафтних територій відіграє інтродукція нових деревних та кущових рослин. Останнім часом значно розширився асортимент декоративних рослин, які широко використовуються в зеленому будівництві України. Серед них значне місце належить видам роду Taxus L. [1, 2].

Метою дослідження є виявлення, за якими декоративними якостями та біологічними властивостями Taxus baccata, може бути рекомендованим для використання в паркобудівництві та озелененні

Об’єкт дослідження – біологічні та екологічні особливості Taxus baccata L.

Завданням дослідження передбачається встановити, на підставі біологічних і екологічних особливостей Taxus baccata, його придатність до використання в паркобудівництві та озелененні.

Результати та обговорення. У роді Taxus нараховується 8 видів, що зустрічаються в північній півкулі. З них на території України природно зростає 1 вид і культивуються 4 інтродукованих. Це тис канадський — *T. canadensis* Marsh., тис гострий або гострокінцевий — *T. cuspidata* Sieb. et Zucc., тис середній — *T. media* Rehd., (*T. cuspidata x T. baccata*).

Найбільш відомим і поширеним є тис ягідний, або тис європейський *Taxus baccata* – релікт третинного періоду. Вічнозелене дводомне хвойне дерево до 10 - 27 (32,5) м висотою і 150 (200) см у діаметрі. Крона в одностовбурних екземплярів широка конусоподібна або (тільки в садових форм) колоноподібна, а у багатостовбурних екземплярів дуже широка і нерівномірна, широко-верхівкова. Стовбури оточені невеликими гілками і гілочками. В умовах культури часто кущоподібна. Кора стовбура темно-бура або червонясто-коричнева, гладенька. Кора дорослих дерев яйцеподібно циліндрична, у зв'язку з повільним ростом дуже густа. Хвоя плоска, темно зелена зверху і ясно-зелена знизу, 1,5 - 2,5 (3,5) см довжиною і 0,2 - 0,3 см шириною. Насіння 0,6 - 0,8 см довжиною, 0,4 - 0,5 см шириною, овально яйцеподібне, ледве приплющене, дозріває у серпні - вересні. У 1 кг 17 - 23 тис. чистих насінин [3, 4].

Природний ареал: Західна Європа (на півночі до Великобританії і Скандинавії, на півдні до Середземного моря), на сході до західних районів Білорусії й України. Ізольовано росте в горах Кавказу і Криму, в Алжирі на півночі Сірії й Ірану.

Taxus baccata є найбільш тіньовитривалою породою. З настанням теплих днів генеративні бруньки тисів швидко набухають і вже наприкінці квітня зацвітають. Незважаючи на високу тіньовитривалість, рослини, вирощувані при достатній освітленості, дають більший приріст, але менше захищені від впливу низьких температур. Рослини, висаджені в захищених місцях, після суворих зим краще зберігають свій вигляд, ніж рослини відкритих місць. Усе це свідчить про користь посадок тиса в захищених місцях.

Один з найбільших масивів *Taxus bac*cata (понад 200 га) розташований в

Українських Карпатах в урочищі «Князівський Двір» Коломийського держлісгоспу Івано-Франківської області.

Основними типами лісу, у яких *Taxus baccata* зустрічається у верхньогірській смузі лісового поясу, є ялицеві ліси.. У листяних лісах средньогірської смуги він виростає в букових лісах, а в приморській частині - у змішаних листяних лісах різних типів. Насадження, у яких *Taxus baccata* панує, представлені тисовими лавровишневими насадженнями [5].

Між висотою і тривалістю життя дерева існує проста залежність (при деяких обмеженнях і виключеннях): чим повільніше росте дерево, тим більша тривалість його життя. З європейських порід *Taxus baccata* росте найбільш повільно. Протягом людського життя він дає невеликий приріст, але здатний дожити до 4000 років. Найбільш старі два тиси ростуть у передгір'ї Альпійських гір. Саме найдревніше дерево в Європі – знаменитий тис Фортингаля в Шотландії, вік якого визначили майже в 3000 років.

У культурі в Україні з XVIII ст. *Taxus baccata* росте дуже повільно, досягаючи висоти 2,5 - 3 м за 30 років. Зимостійкий, але в дуже суворі зими річні пагони підмерзають. В умовах Києва часто підмерзає однорічна хвоя, особливо у формових рослин.

Taxus baccata зростає на деградованих перегнійно-карбонатних або на бурих, слабко опідзолених лісових ґрунтах. Температурні межі не впливають на його ріст і стан. Молоді рослини *Taxus baccata* однаково розвиваються як у приморській смузі, де клімат м'який і теплий, так і у верхньогірській смузі, в умовах суворого клімату з тривалою зимою, глибоким сніговим покривом і скороченим періодом вегетації. Він вибагливий до ґрунтової родючості, середньо-вибагливий до вологи. Найбільш придатною для вирощування в садах і парках є дернова земля, торф, пісок у співвідношенні (3:2:2). *Taxus baccata* може зростати як на лужних, так і на слабокислих ґрунтах. Тоді, як *Taxus cuspidata* росте на слабо опідзолених суглинкових ґрунтах, уникає кислих і заболочених ґрунтів. *Taxus canadensis* зростає на слабокислих ґрунтах, але в культурі може рости і на нейтральних. *Taxus media* росте найкраще на

нейтральних або слабокислих ґрунтах. Менш всього вимогливий до умов вирощування, тому саме йому віддають перевагу садівники-аматори. При висаджуванні видів і форм роду Taxus, потрібно враховувати той факт, що при облаштуванні дренажу з битої цегли і піску шаром 20 см приживлюваність, ріст і розвиток рослин значно покращується.

Дуже погано *Taxus* переносить зайву вологість ґрунту і наявність у ній важких металів та інших токсичних речовин, тому непридатний для озеленення великих міст, де явно виражене перевищення допустимих норм шкідливих викидів автотранспорту у атмосферу. Добре переносить посуху, має дуже глибокі корені і здатний добувати воду з найнижчих водоносних горизонтів. Якщо ці води містять сіль, що буває досить часто, що рослини у посуху починають жовтіти, при цьому спочатку страждає хвоя, розташована ближче до стовбура. При посадці відстань між рослинами не залежно від виду знаходиться в межах від 0,6 до 2,5 м. Коренева шийка на рівні землі.

Глибина посадки 60 - 70 см. Ґрунт: дернова земля, торф, пісок (3:2:2). У живоплоті - траншеї розміром 0,5 х 0,5 м однорядні, 0,7 х 0,7 м - дворядні. Росте повільно.

При вирощуванні у розсадниках, а також солітерних посадках в садах і парках бажано використовувати стимулятори, наприклад, "Кемиру Універсал" із розрахунку 100 *г/м*^{2}. Через рік, навесні, дають повне мінеральне добриво 50-70 г/м^2 нітроамофосу. За сезон поливають раз на місяць по 10 - 12 л на кожну рослину, дощування раз у 2 тижні. Розпушування молодих посадок рекомендується проводити перші 2-3 роки на глибину 10-15 см, при видаленні бур'янів і ущільненні ґрунту.

У молодому віці необхідно проводити мульчування шаром до 8 см. Добре переносить стрижку і сильну обрізку при формуванні крони. При наявності сухих пагонів їх потрібно обрізати цілком, а стрижку проводити на 1/3 довжини пагона. Молоді посадки на зиму укривають торфом, шаром 5-7 см. Рослини потребують захисту від опіків. Дорослі рослини зимостійкі, а молоді узимку стають дуже тендітними і легко ламаються від снігу, тому на зиму їх зв'язують

мотузкою в один пучок, щоб не давати снігу нагромаджуватися на окремих гілках.

Захист від шкідників і хвороб полягає в обробці 1-2 % карбофосом пристовбурних кругів і крон навесні від тисової галиці. Обприскування дерев нітрофеном дасть можливість знищити тисову несправжню щитівку. Обробіток потрібно проводити до розпускання бруньок та у літній період під час масового виходу личинок (VI-VII місяці).

Розмножуються види тису як насінням, так і живцями. Найчастіше тиси цвітуть і плодоносять два роки підряд, на третій рік плодоношення не буває. Насіння дозріває восени, коли колір плода стає типовим для даного виду і злегка склоподібним, прозорим.

Плід на початку має вигляд кільця, потім чашоподібний, вміщує усередині себе насіння, але не зростається з ним. Після збору насіння зберігають у прохолодному приміщенні з температурою 5-б °С, при невисокій вологості повітря.

Гарні результати дає осінній посів насіння. При весняному посіві необхідна 7-місячна стратифікація при температурі 3-5°С, після якої вони проростають через 2 місяці (нестратифіковані — через 1-3 року). Він прекрасно живцюється, причому укорінюються не тільки однорічніі пагони, але і двохрічні, узяті "з п'яткою". Цікаво, що живці, узяті з пагонів, що спрямовані доверху, дають кущі з компактним вертикальним ростом. А живці з горизонтальних гілок, укорінюючись, утворюють розкидисті низькі рослини. Однак, ці розходження помітні тільки в перші 100-200 років росту тиса. Непогано він розмножуються відводками і щепленням.

Висновки: Широке практичне використання *Taxus baccata* базується на високій декоративності виду і його форм, оскільки він добре переносить сильну обрізку крони, що служить підставою для створення класичних бордюрів, стрижених огорож і фігурних композицій. *Taxus baccata* - найпоширеніше декоративне дерево класичного англійського саду. Зі стрижених видів створюють живоплоти і різні декоративні фігури - кулі, куби і скульптури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аксьонов Е. С., Аксьонова Н. А. Декоративные растения т.1. (деревья и кустарники). Изд. 2-е. исправл. Энциклопедия природы России. М.: АБФ/АВТ. – 2000. – 560 с.

2. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Голонасінні: Довідник /М. А. Кохно, В. І. Гордієнко, Г. С. Захаренко та ін.; За ред. М. А. Кохна, С. І. Кузнецова; НАН України, Нац. бот. сад. ім. М. М. Гришка. – К.: Вища шк., 2001. – 207 с.

3. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Голосеменные. Справочное пособие /Кузнецов С. И., Чуприна П. Я., Подгорный Ю. К. И др. – Киев: Наук. думка, 1985. – 200 с.

4. Екофлора України. Том 1. Дідух Я. П., Плюта П. Г., Протопопова В. В., Єрмоленко В. М., Коротченко І. А., Каркуцієв Г. М., Бурда Р. І. /Відпов. ред. Я. П. Дідух. – Київ: Фітосоціоцентр, 2000. – 284 с.

5. Крюссман Г. Хвойные породы. Пер. с нем. /Ред. И предисловие канд. биол. наук Н. Б. Гроздовой. – М.: Лесн. пром-сть, 1986. – 256 с.

MEDICAL SCIENCES

LUNG CANCER AS A RELEVANCE OF OUR TIME

Kaprosh Antonina Viktorivna
Candidate of Medical Sciences
Associate Professor of the Department of Phthisiopulmonology
Radchenko Anastasiia Ihorivna
6th year student, 1st medical faculty
Odessa National Medical University
Odessa, Ukraine

Introductions. Lung cancer is usually called a malignant neoplasm that originated from the epthelial tissue of the bronchial tree.

Aim. The study of the etiological and pathological mechanisms of the formation of lung cancer, methods of diagnosis and differentiation with other pathologies of the pulmonary system and the possibility of treating this disease.

Materials and methods. Digital access to the full-text and abstract databases of Web of Science, PubMed, Research Gate.

Results and discussion. According to various data, from two to three million new cases of lung cancer are detected annually in the world. For the first time, this disease is diagnosed, as a rule, on average, at the second or third stage. However, very often the patient does not even know about the neoplasm, which could already metastasize. The main etiological cause of the development of lung cancer is mutational changes in the double-stranded DNA strand, which can be caused by the effects of ionizing radiation, various combined effects of carcinogens (smoking, iatrogenic pharmaceutical effect, work in hazardous industries, etc.), genetic anomalies, viral load on the body. According to US statistics, the main carcinogens today are nitrosamine, benzpyrene and radon radioisotopes. It is also known that exhaled cigarette smoke alone contains from 60 to 76 different carcinogens (and this list, of course, increases from year to year). The risk of developing lung cancer in

male smokers ranges from 16.5% to 18.4%, in women from 10.8% to 12.2%. While in non-smoking men the risk of developing lung cancer is 1.3%, and in non-smoking women 1.4%. It is no secret that in developed countries, the lethal outcome of lung cancer in 85% -95% was caused by active and long-term smoking.

Lung cancer is classified according to the size of the primary tumor, the presence of regional and / or distant metastatic lesions, involvement of lymph nodes in the tumor process, as well as histopathological gradation. Central lung cancer is characterized by manifestations of hypoventilation and atelectasis, a pronounced pain syndrome with arbitrary irradiation of pain. When the tumor grows into the bronchus, the patient first notices a dry and unproductive cough, then with light sputum, and only then, sometimes, with an admixture of blood. The consequences of hypoventilation and atelectastatic damage are purulent secretions in the sputum, fibril hyperthermia, and general intoxication. Cancer pneumonia joins, which is relatively easy to cure, but often recurs. For peripheral lung cancer, the same symptoms are characteristic, however, they proceed latently and inconspicuously. General symptoms include a general deterioration in the state of the body: intoxication, shortness of breath, weakness, weight loss, fever. Also, a violation of calcium metabolism, dermatitis and deformity of the fingers like "drumsticks". A particularly characteristic clinical picture, due to localization, is lung apex cancer with Pancoast syndrome. Diagnostic criteria include: x-ray and ultrasonic data of the patient's diagnosis, bronchoscopy, transthoracic biopsy. Also molecular testing, detection of translocation of ALK, RET, ROS1 genes, mutations in EGFR, BRAF, HER2, MET genes and NTRK gene fusion. Treatment depends on the degree of damage to the lung and the body as a whole. There are radical, conditionally radical and palliative surgical treatment techniques. Also radiation therapy, chemotherapy and palliative care.

Conclusions. Timely diagnosis and proper prevention of lung cancer can significantly reduce the number of cases. Refusal of bad habits and a healthy lifestyle can significantly prolong life and improve its quality.

STRESS AS A PREDICTOR OF EXACERBATION OF CARDIOVASCULAR DISEASE DURING THE WAR

Mandryk Olga Yevhenivna
Candidate of medical sciences
Docent of Internal Medicine and Clinical Pharmacology Department
Higher State Medical Establishment
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine
Sayevska Yana Myroslavivna
Higher State Medical Establishment
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. War is a time when a person is constantly in emotional tension and stress. Excessive excitation of the sympathetic nervous system, excessive secretion of glucocorticoid hormones and decreased levels of the hormone estrogen increase the risk of cardiovascular disease (CVD). The main mechanism by which acute psychosocial stress increases the risk of CVD is an increase in heart rate (HR) and blood pressure (BP) due to activation of the sympathetic and decreased activity of the parasympathetic nervous system. In people living with CVD, stress can lead to angina, heart attack, hypertensive crisis, heart rhythm disorders, elevated blood glucose levels. Military conflicts are directly linked to an increased risk of coronary heart disease, stroke, diabetes, high blood pressure and cholesterol, and increased alcohol and tobacco consumption. War increases the likelihood of adopting behaviors such as smoking, inactive lifestyle and inability to take medication. The combination of several risk factors significantly accelerates the development of cardiovascular disease. In modern conditions, it is simply impossible to reduce the level of stressors, but everyone can change their lifestyle in order to prevent disease.

Aim. Analyze and evaluate the impact of psychological determinants in wartime, which are often considered to be the causes of exacerbation of a number of CVD.

Materials and methods. Systematic review with further analysis and generalization of relevant scientific literature in the databases MEDLINE, Cochrane and PubMed of relevant articles on the study of the impact of acute stress and other psychological factors on the functioning of the CVD.

Results and discussion. Due to hostilities, the human body is constantly under stress. This provokes an exacerbation of chronic cardiovascular disease. Stress in the biological sense means any change in the environment that threatens systemic homeostasis, ie the existing optimal state of balance in the body. Most stressful situations trigger protective reactions at the molecular, cellular or systemic level, influencing the occurrence of various disorders, including CVD. It is estimated that people who live in a state of stress are more likely to suffer from cardiovascular disease and are more prone to ischemic strokes. The heart is a real pump of the body, and the heart muscle never stops and makes about 100 thousand contractions per day. But CVD is the most common cause of death in the world. According to the WHO, strokes and heart disease kill 18.6 million people each year. Therefore, this topic is of particular importance in times of war. Accelerated heartbeat occurs due to stress, when the nervous system is more sensitive to external stimuli. This condition can last for some time, while feeling worse. Changes in hormonal status can also be the cause of rapid heartbeat. Severe stress leads to the formation of many very complex physiological and neurohumoral reactions. In the vast majority of stressful situations in the body there is an increase in the secretion of a certain hormone of the pituitary gland, the so-called adrenocorticotropin or abbreviated ACTH. Increasing the concentration of this hormone is necessary to maintain the vital functions of the body, especially under conditions of severe stress. However, it should be noted that increasing the concentration of ACTH, which is useful in a short time, becomes extremely harmful and destructive when it lasts longer than necessary. Due to the connection that occurs in the body between the nervous and cardiovascular systems, even during low stress, the heart rate increases along with the increase in BP. At the same time, increased blood flow to the coronary vessels (arteries that supply the heart) and, consequently, the heart muscle. All this leads to increased heart oxygen

demand. Dangerous clinical consequences of this condition are: hypertension, heart attacks, strokes, arrhythmias and thrombosis. the risk of atherosclerosis and its complications, the same stress should be mentioned. It is believed that people who are highly responsive to stressful situations are more prone to atherosclerotic coronary heart disease, coronary heart disease and heart attack. In addition, prolonged stress leads to the development of hypertension, is considered a major risk factor for CVD and death in the world. Cardiac neurosis is a type of psychoneurosis in which a patient experiences heart muscle disease despite the absence of pathological changes in the organ. Stressful situations increase the likelihood of exposure to other adverse risk factors for atherosclerosis - increased nervous tension causes many people to smoke, drink, eat unhealthy foods, take medications not prescribed by a doctor. In particular, people use antidepressants to overcome acute conditions, which can cause complications to the cardiovascular system. Some of them can cause arrhythmia, conduction disturbances, etc. In a certain group of people suffering from CVD or long-term stress, at some point the body's defenses are exhausted and the consequences are tragic. The connection between sudden stress, such as emotional stress, and a heart attack has long been known. Excessive stimulation of the sympathetic nervous system, which can cause a number of changes, plays such an important role in the development of such a connection as "stress - heart attack": imbalance between the consumption and supply of oxygen to the heart; increased blood clotting while reducing the body's ability to counteract this phenomenon; life threatening cardiac arrhythmias.

Conclusions. Stress-resistant people have a lower risk of developing CVD due to lower blood pressure, glucose levels, cholesterol and general levels of inflammation in the body. During war, it is difficult to keep a coold head and not worry, but in order to help the body reduce stress, it is necessary to study and apply appropriate strategies and methods of stress management. It should be noted that this is as important an element of prevention of cardiovascular disease as physical activity, a balanced diet, sleep or smoking cessation.

THE MOST COMMON MANIFESTATIONS OF COVID-19 SYNDROME

Mandryk Olga Yevhenivna
Candidate of medical sciences
Docent of Internal Medicine and Clinical Pharmacology Department
Higher State Medical Establishment
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine
Molyn Liliia Romanivna
Marchuk Anastasiia Romanivna
5th year student,
Higher State Medical Establishment
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. A significant proportion of patients who have experienced acute manifestations of COVID-19 require a lot of time and resources to fully recover. Despite the large number of scientific publications, a clear picture of the long-term consequences of COVID-19 remains unclear.

The clinical spectrum varies widely. At the beginning of the pandemic, COVID-19 was considered a short-term disease. In February 2020 WHO, using preliminary data available at the time, reported that the time from the start of clinical treatment for mild cases is approximately 2 weeks, and recovery from severe or critical requests takes 3 to 6 weeks. However, new data suggest that some patients have recently had high rates for weeks or even months. Some of these people never disappear.

The medical community needs large-scale observational studies that are just beginning. Therefore, only current scientific reviews and descriptions of recent clinical trials provide some information on the morphology and pathogenesis of neurological and cardiovascular post-vascular changes for a clearer understanding of rehabilitation options and possible additions.

Aim. Thorough study of the most common clinical manifestations of post-covid syndrome and the impact of the most common comorbid conditions on the

incidence of this syndrome.

Materials and methods. Sources for the review were searched in PubMed and Medline. The following keywords were used: "post-covid syndrome", "long COVID", "persisting symptoms". Articles published in peer-reviewed publications were taken into account.

Results and discussion. Due to the short time that has elapsed since the beginning of the pandemic, the number of studies of post-covid syndrome is still insignificant. Most of them were conducted according to the method of questioning patients at certain intervals after the end of hospitalization. SARS-CoV-2 virus is able to infect many cell types of the human body, which further determines the type and severity of postpartum complications.

Of great importance in the pathogenesis of these changes is the background of systemic inflammation as an echo of cytokine storm and oxidative stress, observed during the outbreak. After analyzing the results of some studies, it is clear that symptoms such as general weakness, shortness of breath and anxiety occurred in almost every patient. Rarely, patients with persistent symptoms of cough, pain in the chest and other parts of the body, sleep and attention disorders. It is noteworthy that patients who had at least one comorbid condition had an increased risk of retaining symptoms of acute COVID-19 for 8–18 weeks.

Thus, patients with obesity, diabetes mellitus, and respiratory distress syndrome were more likely to have a severe course of acute COVID-19 and a longer duration of symptom persistence. Patients in the older age group (over 50 years of age) were more likely to have persistent symptoms than those aged 18–34 and 35-49 years.

Systemic hyperinflammation associated with innate immunity (provoked by the binding of SARS-CoV-2 (S1) adhesion protein to ACE2-expressing cells), neurovascular endothelial dysfunction, damage to the blood-brain barrier (BBB) and activation of innate immunity, central nervous system (CNS) potentially related to SARS-CoV-2. Further damage to the endothelium of peripheral vessels due to the direct damaging effects of viral infection on the endothelium causes endothelium and

inhibition of endothelial ACE2. Cytokines released during peripheral inflammation can increase the permeability of BBB, providing a pathway for the virus to enter the brain. Once in the CNS, SARS-CoV-2 can infect astrocytes and microglia, activating the neuroinflammation and neurodegeneration cascade by releasing tumor necrosis factor (TNF), cytokines, and other inflammatory mediators.

In addition, there are indirect mechanisms of brain involvement: dysregulation of cytokines (proven association of pro-inflammatory cytokines, such as IL-6 and TNF, with the development of encephalitis on the background of cytokine storm syndrome); transmigration of peripheral immune cells by the "Trojan horse" mechanism, which causes neuroinflammation and virus-induced neuropathy; autoimmune aggression, hypoxic trauma due to direct exposure of the virus to the cardiorespiratory center.

Hypoxia of the brain causes the activation of anaerobic metabolism, resulting in cerebral edema, decreased blood flow, increased intracranial pressure, the development of neuropsychiatric symptoms; thrombotic microangiopathy causes the production of antibodies against cardiolipin, hence brain damage involving antiphospholipid antibodies.

Many patients develop severe asthenic syndrome, which significantly impairs their quality of life and significantly reduces their ability to work. In such individuals, low-intensity inflammation in the brain, decreased blood flow to the brain, autoimmune brain damage, or a combination of these abnormalities may persist for a long time. Accumulation of proinflammatory cytokines that cross BBB in the CNS can cause dysregulation of central structures and cause autonomic dysfunction (sleep / wake cycle disorders, cognitive impairment, fatigue).

Most often, postcocious asthenic syndrome is manifested by mental problems and general exhaustion of the patient.

The most common manifestations of asthenia in postcovid syndrome are: fatigue; irritable weakness (increased excitability, which is quickly replaced by exhaustion); affective lability with mostly low mood, whims and dissatisfaction; tearfulness; memory disorders.

Conclusions. The most common long-term effects of SARS-CoV-2 infection are muscle pain, fatigue, mental disorders such as fear and depression. That is why after the transfer of acute symptoms of COVID-19 requires mandatory monitoring of respiratory function, cardiac symptoms, nervous system and mental function, as well as syndrome-pathogenic approach to rehabilitation of patients, aimed primarily at eliminating systemic background inflammation, improving endothelial function and reducing manifestations of asthenia. Multidisciplinary inpatient rehabilitation is recommended for maximum recovery in patients with moderate or severe post-covid symptoms.

БЕЗПЕКА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСТРЕНОЇ КОНТРАЦЕПЦІЇ У ЖІНОК ФЕРТИЛЬНОГО ВІКУ

Безерко Тетяна Михайлівна,
Студентка,
Соловей Валентина Манолівна,
Асистент кафедри,
Буковинський Державний Медичний Університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. Екстрена контрацепція (ЕК) є безпечним і ефективним методом, який використовується для запобігання небажаній вагітності після незахищеного статевого акту. Екстрена контрацепція – це втручання, яке може запобігти великій кількості небажаних вагітностей внаслідок неефективності регулярної контрацепції або незапланованої статевої активності, що своєю чергою, допомагає зменшити материнську смертність і захворюваність через небезпечні аборти.

Багато небажаних вагітностей закінчуються небезпечними абортами. Пошук ідеального контрацептива, який не перешкоджає спонтанності чи задоволенню від статевого акту, але ефективно контролює фертильність, все ще триває. Ця потреба також може виникнути через неефективність використовуваного методу контрацепції або після сексуального насильства.

Мета роботи. Метою даного дослідження було провести аналіз сучасних літературних джерел, щодо безпеки використання екстреної контрацепції.

Матеріали та методи. Пошук джерел здійснено за допомогою науково-статистичної бази. Проведено огляд літературних джерел до січня 2023 року, які стосуються впливу екстреної контрацепції на репродуктивне здоров’я жінки та підвищення соціального життя запобіганням небажаної вагітності.

Результати та обговорення. Пероральні таблетки, які Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ) рекомендує для екстреної контрацепції,

це левоноргестрел, уліпрісталу ацетат і комбіновані оральні контрацептиви, що містять естрадіол і левоноргестрел. ЕК є частиною переліку ВООЗ основних лікарських засобів для репродуктивного здоров'я та доступний у вільному продажу або без рецепта в багатьох місцях, якщо говорити про пероральний левоноргестрел. Головною умовою є прийняти препарат не пізніше 72 год. після статевого акту. Таблетки екстреної контрацепції запобігають вагітності, затримуючи або пригнічуючи овуляцію.

Немає жодних доказів, які б свідчили про те, що один зі схвалених Food and Drug Administration (FDA) варіантів ЕК левоноргестрел, або уліпрісталу ацетат працює після запліднення яйцеклітини. ЕК не перериває встановлену вагітність, визначену медичними органами, такими як Управління з контролю за продуктами й ліками США/Національний інститут охорони здоров'я та Американський коледж акушерів та гінекологів, як початок із імплантації. Таким чином, ЕК не є абортивним методом.

Найкращі доступні докази показують, що препарати ЕК з левоноргестрелу та уліпрісталу ацетату запобігають вагітності головним чином шляхом затримки або пригнічення овуляції та пригнічення запліднення, механізми, які не включають втручання в фази запліднення.

Щодо використання внутрішньоматкової спіралі (ВМС), як метод ЕК, то її висока ефективність означає, що екстрене введення внутрішньоматкової спіралі повинно запобігти вагітності після запліднення. ВМС, які використовуються як звичайний метод контрацепції, діють переважно через сперміцидні та овіцидні механізми, але вважається можливим, що ці самі механізми також шкідливі для зигот, які ще не імплантувалися. Дослідження дійшли висновку, що ЕК, як і всі інші контрацептиви, знижують абсолютний ризик позаматкової вагітності, запобігаючи вагітності.

Оскільки таблетки екстреної контрацепції ефективні для зниження ризику вагітності, їх використання зменшить ймовірність того, що статевий акт призведе до позаматкової вагітності. Згідно з усіма наявними даними, ризику, пов'язаного з повторним застосуванням ЕК, немає. Огляд безпеки FDA

підтверджує, що не було зареєстровано випадків передозування або звикання до препарату, і вказує на кілька досліджень за останні кілька десятиліть, щоб підтвердити безпеку повторного використання. Водночас інші методи контрацепції є більш надійними та можуть допомогти жінкам уникнути побічних ефектів, таких як порушення менструального циклу, тому їх використання слід заохочувати. Повторне використання є рідкістю, навіть якщо жінки мають легкий доступ до методу. Медичні та поведінкові дослідження не дають підстав для обмеження кількості разів, коли жінки використовують ЕК.

У кожному «конкретному» випадку ЕК безпечніші за вагітність, особливо коли вагітність незапланована і жінки не мають доступу до безпечних послуг з переривання вагітності. Жінки можуть використовувати ЕК так часто, як це було необхідно. До того ж рівень вагітності серед жертв зґвалтувань дітородного віку досить високий приблизно половина жертв зґвалтувань, які завагітніли, роблять аборти. ЕС зазвичай використовується як варіант для жертв сексуального насильства.

Висновки. Отже, небажана вагітність є соціальним та економічним тягарем для суспільства з високим рівнем ускладнень. Національні рекомендації, щодо планування сім’ї повинні заохочувати використання регулярної контрацепції, а також розглянути можливість консультування щодо екстреної контрацепції, особливо для жінок, які підлягають медикаментозному перериванню вагітності.

ЕК запобігає вагітності, затримуючи або пригнічуючи овуляцію. Тим самим попереджує небезпечні та незаконні аборти. Але слід зазначити, що ЕК не є постійним та 100% методом запобігання вагітності та не попереджає хвороби, які передаються статевим шляхом. Рекомендується всім жінкам, які бажають запобігти вагітності проконсультуватися у гінеколога та обрати довготривалий індивідуальний метод контрацепції.

ВПЛИВ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ РЕТИНОЛУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ НА ПОШИРЕНІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

Біловол Алла Миколаївна
д.мед.н., професор
Пустова Наталія Олександрівна
к.мед.н., доцент
Тубелець Юлія Миколаївна
асистент
кафедри дерматології, венерології та медичної косметології
Дьякова Юлія Анатоліївна
студентка
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. В останні роки ретинол набирає дуже великі оберти популярності у соціальних мережах, що може значно впливати на свідомість та поведінку людей щодо його використання. Насамперед ретинол, відомий також як вітамін А, грає важливу роль в косметології та має потужні антиоксидантні властивості й впливає на клітинний рівень, сприяючи здоров'ю, зменшенню ознак старіння та вирівнюванню текстури шкіри. Однак, важливо пам'ятати, що ретинол може бути досить активним і спричиняти неприємні наслідки, тому використання його без рекомендацій та нагляду лікаря є дуже ризикуючим. Але ж, на сьогодні, дуже великий вплив на населення мають соціальні мережі, яким деякі люди сліпо довіряють.

Мета роботи. Визначити, наскільки популярна та впливова популяризація ретинолу в соціальних мережах на населення.

Матеріали та методи. Для отримання результатів дослідження було проведено анонімне анкетування у травні 2023 року на платформі Google Forms серед населення.

Результати та обговорення. В проведеному опитуванні взяли участь 37 осіб, з них 32 жінки (86,5%) та 5 чоловіків (13,5%). Більшість опитуваних були з вікової групи 18-20 років, а саме 25 осіб (67,6%). Всього, з 37 опитаних,

23 людини (62,2%) зазначили, що дізналися про ретинол і його використання в косметології з соціальних мереж (Instagram, TikTok, YouTube), інші 12 людей (32,4%) від косметолога чи дерматолога, а ще 2 (5,4%) чули про нього від друзів або родичів. В свою чергу 16 осіб (43,3%) доповіли нам, що використовують ретинол регулярно, 12 осіб (32,4%) мають намір спробувати користування та 9 осіб (24,3%) не зацікавлені використанням ретинолу. Із зазначених вище 16 осіб, що використовують, та 12, що мають намір використовувати ретинол, 18 людей (64,3%) дізналися про нього із соціальних мереж. Натомість ефективність ретинолу помітили 9 опитуваних (56,3%) та 7 (43,7%) не зазначили поміченого собою ефекту. І хвилююче нас питання, чи впливають все ж таки відгуки та рекомендації в соціальних мережах на рішення населення використовувати ретинол. Наші 8 учасників (21,6%) зазначили, що популяризація ретинолу мала на їх рішення сильний вплив, 15 (40,6%) повідомили про невеликий вплив, а 14 (37,8) його заперечили.

Висновки. Підсумовуючи результати, можна зробити висновок, що популяризація ретинолу в соціальних мережах має значний вплив на поширеність його використання. Це може бути ефективним засобом популяризації інформації про користь ретинолу для шкіри, але і мати свої ризики, такі як неконтрольоване використання та можливі побічні ефекти. Ми вважаємо, що необхідно забезпечити належне поширення достовірної інформації та підтримку з боку фахівців для забезпечення безпеки й ефективності використання ретинолу.

УДК : 616.98:578.834]-036.1-06:616.89-008.454

КОГНІТИВНІ ПОРУШЕННЯ ПРИ COVID-19

Бойко Юлія Ігорівна
к.м.н., асистент
кафедри інфекційних хвороб та епідеміології
Гутник Людмила Романівна
Єречук Юлія Василівна
Студенти
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. COVID-19, також відомий як коронавірусна хвороба 2019, є однією з найактуальніших інфекцій у світі. Цей вірус спричинює різні захворювання, від легких інфекцій до важких запальних процесів легенів, що можуть призвести до смерті. COVID-19 був виявлений в кінці 2019 року в китайському місті Ухань і він поширився в усьому світі.

Зачасти COVID-19 може спричинити когнітивні порушення, такі як погіршення пам'яті, уваги та інших когнітивних функцій. В даній статті проведено аналіз досліджень, що вивчають вплив COVID-19 на когнітивні функції та можливі механізми, які можуть пояснити ці порушення.

Когнітивні порушення - це порушення функцій мозку, які відповідають за здатність до сприйняття і обробки інформації, зокрема пам'яті, уваги, мислення та сприйняття. Ці порушення можуть проявлятися у вигляді забутливості, погіршення уваги та концентрації, труднощів мислення та прийняття рішень тощо.

Матеріали та методи. Ми провели ретроспективний аналіз світових досліджень, які проводились останніми часом щодо уражень ЦНС у хворих з COVID-19.

За даними досліджень, проведених у 2020-2021 роках, виявлено, що когнітивні порушення можуть бути одним із наслідків захворювання на COVID-19. Виявлено, що до 80% пацієнтів, які перенесли COVID-19, мають

певні когнітивні порушення, такі як погіршення пам'яті, уваги та інших функцій мозку. При цьому, навіть у тих пацієнтів, які перенесли легкий перебіг COVID-19, можуть спостерігатися певні когнітивні порушення. У деяких випадках ці порушення можуть тривати деякий час після одужання від COVID-19.

Один з найбільш значущих досліджень, який вивчав когнітивні наслідки COVID-19, був проведений у Великій Британії. Було встановлено, що пацієнти, які перехворіли на COVID-19, мали значно гірші результати тестувань, які вимірюють когнітивні функції, порівняно з контрольною групою. Крім того, ці порушення були пов'язані із більш важким перебігом COVID-19 та зі зниженням якості життя пацієнтів.

Деякі результати також вказують на те, що COVID-19 може мати вплив на психічне здоров'я пацієнтів. Наприклад, дослідження, проведене у США, показало, що пацієнти, які перехворіли на COVID-19, мали вищий рівень депресії та тривоги порівняно зі здоровими людьми.

В журналі «Brain», було опубліковане дослідження у якому виявили, що пацієнти з COVID-19 мають знижену активність у певних частинах головного мозку, які відповідають за пам'ять та увагу.

Згідно з іншим дослідженням, проведеним у Китаї, пацієнти з COVID-19 мали зниження когнітивних функцій (зниження функції уваги та виконавчої функції) навіть на початкових стадіях інфекції.

Одним з найбільш поширених когнітивних порушень, пов'язаних з COVID-19, є "мозкова туманність". Це стан, коли у людини є труднощі зі зосередженням, сприйняттям інформації та здатністю до продуктивної роботи. Інші симптоми включають забування, втому та погіршення взаємодії з оточуючим світом. Хоча деякі дослідження показують зв'язок між COVID-19 та когнітивними порушеннями, інші демонструють вказують на те, що ці порушення можуть бути спричинені не самим вірусом, а наслідками інших факторів, таких як стрес, депресія, нестача сну тощо.

Один з можливих механізмів когнітивних порушень - це прямий вплив

вірусу на мозок. Біла речовина головного мозку, що має важливе значення для нормального когнітивного функціонування, особливо вразлива щодо ішемічного ураження при COVID-19. Є докази того, що церебральна гіпоперфузія прискорює накопичення амілоїду-β (Aβ) і пов'язана з патологією тау-білка й TDP-43, а шляхом індукування фосфорилювання α-синуклеїну ішемія може також збільшити ризик розвитку деменції з тільцями Леві. Отже, COVID-19, імовірно, залишить несподівану спадщину довгострокових неврологічних ускладнень у значної кількості пацієнтів, які вижили. Спостереження за станом когнітивних функцій пацієнтів з COVID-19 буде важливим, особливо для тих хворих, у яких розвиваються цереброваскулярні й неврологічні ускладнення під час гострої хвороби. Дані останніх досліджень вказують на важливу роль цитокінового шторму й запалення з підвищенням рівня С-реактивного білка (СРБ) у розвитку клінічних проявів у пацієнтів із COVID-19. Встановлено, що активація запалення нерозривно пов'язана з когнітивною дисфункцією . Крім того, більш високі рівні запалення виявлено в людей похилого віку з гіршими показниками когнітивних функцій, що узгоджується з даними щодо значного взаємозв'язку між концентрацією СРБ і довготривалим когнітивним зниженням у великій вибірці пацієнтів. Також виявлено суттєву кореляцію між тривалими змінами функції уваги й рівнями СРБ у пацієнтів з COVID-19 при їх надходженні до стаціонару. У літературі є дані щодо наявності вірогідної кореляції рівнів СРБ із порушенням вербальної швидкості й виконавчою дисфункцією, здатністю підтримувати увагу. Все вищезазначене вказує на те, що деякі аспекти когнітивних порушень при COVID-19 можуть бути пов'язані з підвищенням вмісту СРБ, а отже, із запальним процесом, тому можливе прогнозування стану когнітивних функцій у пацієнтів з COVID-19 шляхом вимірювання рівня СРБ. Інший можливий механізм когнітивних порушень - це вплив інфекції та запалення на інші органи і системи, такі як легені та серце, які можуть впливати на когнітивні функції через зниження рівня кисню в крові та інші механізми. Виявлено, що від 70 до 100 % тих, хто переніс ГРДС, мають когнітивні порушення при виписці з

лікарні, такі як порушення уваги, швидкості обробки інформації, пам'яті й виконавчих функцій. Низький рівень PaO2 асоціювався з довготривалими когнітивними порушеннями, особливо у сферах виконавчих функцій і при виконанні психомоторних завдань. У дослідженні V. Beaud і співавт. описано два когнітивні профілі, що характеризують посткритичну гостру фазу тяжкого перебігу COVID-19:

1) нормальний бал за даними MoCA з тенденцією до нижчих показників у виконавчій сфері порівняно з іншими когнітивними функціями;

2) легкий і тяжкий дефіцит за MoCA зі значними порушеннями виконавчої функції, пам'яті, уваги й зорово-просторових функцій, але відносно збереженою орієнтацією і мовленням, при цьому наявність виконавчої дисфункції підтверджена балом за батареєю лобної дисфункції (FAB).

Водночас відмічено, що вираженість КП при тяжкому COVID-19 не корелювала з тривалістю ШВЛ і перебування у відділенні інтенсивної терапії, а отже, і тяжкістю гострого захворювання, як і при ГРДС іншої етіології. Однак, виникнення делірію у відділенні інтенсивної терапії пов'язане з гіршими показниками когнітивних функцій у пацієнтів з COVID-19. Відповідно до даних літератури, структурні пошкодження, такі як ішемічні або гіпоксемічні ураження гіпокампа, ураження базальних гангліїв або мозочка, а також атрофія мозку або порушення функціональних зв'язків, що часто трапляються в тих, хто пережив ГРДС, можуть сприяти виникненню когнітивної дисфункції.

Існують деякі фактори ризику, які можуть підвищувати шанси на когнітивні порушення при COVID-19. Зокрема, вік - старші пацієнти можуть бути більш схильні до когнітивних порушень, а також наявність попередніх захворювань, таких як цукровий діабет, серцево-судинні захворювання та інші.

Висновок. COVID-19 може мати наслідки для когнітивних функцій людини, особливо у випадку запалення головного мозку та інших частин нервової системи. Хоча більшість людей повністю відновлюють свої когнітивні функції, деякі можуть переживати ці порушення довгий термін.

УДК: 616.98:578.834]-084:615.371.035.1

БУСТЕРНА ДОЗА ВАКЦИНИ ВІД COVID-19. ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВПЛИВ НА ЗАХВОРЮВАНІСТЬ

Бойко Юлія Ігорівна
Асистент кафедри
Клоченко Ярослава Ігорівна
Сачук Максим Юрійович
Студенти
Буковинський медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. COVID-19 є вірусною інфекцією, яку викликає збудник SARS-CoV-2. Цей вірус вперше був виявлений у грудні 2019 року в місті Ухань, Китай. З того часу він швидко поширився по всьому світу і став глобальною загрозою для здоров'я людей та економіки.

У багатьох країнах розроблені та затверджені вакцини проти COVID-19, які успішно виправдали своє призначення. Оскільки, вакцинація проти COVID-19 є найбільш ефективним заходом для боротьби з пандемією, що почалася в кінці 2019 року. По-перше, вакцинація призначена для захисту від важких форм захворювань, госпіталізації та смерті від COVID-19. Однак у зв'язку з поширенням нових штамів вірусу та збільшенням кількості захворювань, було запроваджено поняття "бустерної дози" вакцини.

Ціль роботи. Бустерна доза вакцини - це додаткова доза вакцини, яка надається людям, які вже були повністю вакциновані, для підсилення її ефекту.

У цій статті ми розглянемо ефективність бустерної дози вакцини від COVID-19, а також її вплив на захворюваність. Дізнавшись ефективність бустерної дози ми зможемо почати роботу, задля забезпечення доступності та зацікавленості українців у повторній вакцинації.

Матеріали та методи. Тривалість імунного захисту після вакцинації.

Із головних питань, які вимагає вакцинація від COVID-19, є тривалість імунного захисту після вакцинації. Деякі дослідження показують, що захист від

COVID-19 може тривати до 6 місяців після повної вакцинації. Проте, з часом можливе зниження напруження імунітету.

Наприклад, дослідження, проведене в Ізраїлі, показало, що ефективність вакцини Pfizer-BioNTech від COVID-19 проти зараження дельта-варіантом становить 39% через 5-6 місяців після вакцинації. Однак ця вакцина зберігає високий рівень захисту від важких форм захворювань та госпіталізацій.

Відповідно до досліджень, проведених Ізраїльським міністерством охорони здоров’я, бустерна доза вакцини Comirnaty (виробник Pfizer-BioNTech) знижує ризик захворювання на COVID-19 більш ніж на 10 разів у порівнянні з невакцинованими представниками. Крім того, ефективність вакцини після бустерної дози збільшується на 11% у порівнянні з ефективністю після другої дози. Також дослідження показали, що бустерна доза вакцини знижує ризик госпіталізації та смертності на 90%.

Подібні результати були отримані і в інших країнах. Дослідження, проведене в США, показало, що бустерна доза вакцини Comirnaty знижує ризик захворювання на та ризик госпіталізації на 90% та 96% відповідно. Крім того, бустерна доза підвищує ефективність вакцини на 10% у порівнянні з ефектом від другої дози. Такі ж результати були отримані у Великій Британії для вакцини AstraZeneca.

Результати та обговорення. Однак, чи є необхідна бустерна доза для всіх людей, які вже отримали дві дози вакцини, залишається досі невизначеним. Деякі експерти вважають, що бустерна доза повинна робити ті, хто відноситься до високоризикової групи, такі як, люди з імунодефіцитом, люди похилого віку, працівники охорони здоров'я тощо. Інші ж експерти вважають, що бустерна доза повинна бути доступною для всіх, хто вже отримав дві дози вакцини. Дослідження показали, що люди з імунодефіцитом можуть не отримувати достатню кількість антитіл після введення стандартної дози вакцини, тому для них бустерна доза є необхідною. Крім того, люди, котрі перехворіли на COVID-19, також можуть отримати більш ефективну імунну відповідь після бустерної дози вакцини.

Незалежно від дискусії, всі дослідження підвердили те, що щеплення від COVID-19 є найефективнішим способом запобігання захворюванню та розповсюдженню вірусу. Отримання хоча б двох доз вакцини і надалі має бути пріоритетом у всіх країнах світу. Наразі в Україні доступна безкоштовна вакцинація бустерною дозою для усіх бажаючих. Показники госпіталізацій хворих на COVID-19 з бустерною дозою значно нижчі ніж хворих з 2 дозами або не щеплених.

Висновки. На підставі аналізу актуальних досліджень та статистичних даних можна зробити висновок, що бустерна доза вакцини є ефективним засобом зниження ризику захворювання на COVID-19 та покращення захисту від захворювання. Дослідження показали, що після отримання бустерної дози кількість антитіл до вірусу значно збільшуються, що може зменшити ризик зараження та передачі вірусу.В кінцевому підсумку ефективність бустерної дози вакцини від COVID-19 є питанням, яке потребує додаткових досліджень та обговорення серед експертів.

ВІРУС ПРОСТОГО ГЕРПЕСУ ТИПУ 1 ТА 2

Бондаренко Софія Сергіївна
здобувачка вищої освіти медичного факультету
Краснікова Лариса Володимирівна
асистентка кафедри мікробіології
вірусології та імунології
імені професора Д. П. Гриньова
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. На сьогоднішній день, актуальною є проблема відсутності щеплення від багатьох небезпечних та, на жаль, поширених захворювань. Більша половина населення Землі стикається з інфекцією, яка спричиняється вірусом простого герпесу. Вірус простого герпесу (Herpes simplex virus (HSV)) – ікосаедричний вірус з лінійним дволанцюговим геномом ДНК, для якого господарем є тільки людина. Даний вірус поділяють на 2 типи: тип 1 (HSV – 1), що має додаткову назву – лабіальний (губний) герпес та тип 2 (HSV – 2) генітальний герпес. Ці два типи досить схожі за своєю структурою та морфологією, але все ж таки мають певні генетичні відмінності, а також викликають довічні інфекції. А той факт, що інфіковані вірусом люди контролюють його за рахунок імунної відповіді, прогнозує, що винахід вакцини проти вірусу простого герпесу є доволі реальною метою.

Мета роботи. Вивчити та проаналізувати актуальність проблеми, щодо поширеності захворювань, викликаних вірусом простого герпісу, та аналіз спроб знайдення вакцини проти HSV для запобігання його розвитку в організмі людини.

Матеріали та методи. У ході роботи було опрацьовано та проаналізовано вітчизняні та зарубіжні літературні джерела, що стосуються даної теми.

Результати та обговорення. Щодо поширення даного вірусу, згідно з оцінками, близько півмільярда людей у світі є носіями генітального герпесу, а

ще кілька мільярдів - лабіального. Так, співробітниками Брістольського університету, ВООЗ і медичного коледжу Вейля Корнелла в Катарі було проведено дослідження, результати якого показали глобальну оцінку поширеності HSV – 1,2 у 2016 році. За даними проведеного дослідження, у 2016 році близько 491,5 мільйона людей (13,2 % від населення світу) були інфіковані HSV – 2, віком від 15 до 49 років. А 3,7 мільярда людей (66,6 % від населення світу) жили з HSV – 1, віком від 0 до 49 років. У березні 2020 року ВООЗ провела ще одне дослідження, згідно з яким 187 мільйонів людей (5 % від населення світу) страждали, принаймні, від одного епізоду генітальної виразки, пов'язаної з герпесом, у 2016 році. І більшість цих епізодів спричинив HSV – 2. «Генітальний герпес є серйозною проблемою для здоров'я в усьому світі – крім потенційного болю та дискомфорту, від якого страждають люди, які живуть з інфекцією, пов'язані з цим соціальні наслідки можуть мати глибокий вплив на сексуальне та репродуктивне здоров'я», – підкреслює д-р Ян Аск'ю, директор Департаменту сексуальних захворювань і репродуктивного здоров'я та дослідження у ВООЗ.

На жаль, на сьогоднішній день немає ліків, які б могли знищити дану інфекцію. Проте наразі застосовують противірусні препарати, такі як: ацикловір та його похідні. Ці препарати можуть допомогти зменшити тяжкість симптомів, прискорити загоєння виразок та зменшити частоту рецидивів. Поміж інших заходів можна використовувати симптоматичні засоби для зменшення болю, свербіжу, і запалення, наприклад, зовнішні анестетики або засоби з антивірусною дією. Важливо також дотримуватися загальних заходів для підтримання здоров'я: здоровий спосіб життя, відпочинок, зниження стресу, підтримка імунної системи. Для ефективного лікування існує короткий період лікування. Лікування необхідно розпочинати в продромальній фазі, щоб отримати оптимальний вплив на контроль реплікації вірусу, оскільки пізнє лікування має обмежену ефективність. Крім того, їх ефективність обмежена лише незначним скороченням тривалості та тяжкості симптомів (Harmenberg et al., 2010).

Стосовно діагностики вірусу простого герпесу, включають такі методи, як: клінічний огляд, візуальна оцінка, вірусологічні тести (ПЛР, ІФА, культуральне дослідження), серологічні тести (виявлення IgM та IgG антитіл).

Поки, на жаль, не існує доступної вакцини, яка би повністю запобігла розвитку інфекції. ВООЗ та її партнери працюють над прискоренням досліджень, і деякі вакцини уже перебувають у розробці та клінічних випробуваннях. Вакцини розробляються за двома основними напрямками: профілактичний та терапевтичний, деякі мають подвійне використання. Профілактичні вакцини спрямовані на запобігання первинної інфекції у серонегативного суб'єкта. Терапевтичні вакцини спрямовані на запобігання реактивації ВПГ, зменшення кількості рецидивів або зменшення тяжкості або тривалості клінічних симптомів (Sela and Hilleman, 2004).

Ідеальною була б профілактична вакцина. Це було б ефективним у запобіганні активної інфекції та передачі вірусу, що дозволило б уникнути латентної інфекції гангліїв спинного корінця (трійчастого та крижового гангліїв), реактивації та клінічних проявів, які її супроводжують. Це дозволить запобігти наслідкам первинної інфекції та поширенню вірусу в популяції та серйозним ускладненням, пов'язаним із реактивацією. Однак корисність такої вакцини під питанням. Більшість герпесвірусних інфекцій виникають у дитячому та підлітковому віці (James et al., 2020), тому будь-яка профілактична вакцина матиме оптимальну користь, лише якщо вона безпечна для введення в ранньому дитинстві. Терапевтична вакцина була б рентабельною та більш ефективною стосовно введення порівняно з профілактичною вакциною, націленою на підгрупу серопозитивних осіб із клінічними симптомами. Це була б більш ефективна стратегія для запобігання важким клінічним ускладненням порівняно з профілактичними вакцинами. Хоча існують фактори ризику для первинного зараження ВПГ, немає чітких факторів ризику для розвитку важких ускладнень, які ускладнили б охоплення лише вразливих груп населення, а не всього населення. З розробкою вакцин проти герпесу з'явилися деякі вакцини, такі як вакцина G103, які мають як профілактичний, так і терапевтичний ефект

(Odegard et al., 2016). Беручи до уваги підвищену частоту виникнення резистентності у пацієнтів з ослабленим імунітетом, було б доцільно віддати перевагу розробці субодиничних вакцин, вакцин із нуклеїновими кислотами та дефектних реплікаційних вакцин перед живими ослабленими вакцинами (Birkmann and Zimmermann, 2016). Живі аттенуйовані вакцини, незважаючи на ефективність, пов'язані з підвищеними проблемами безпеки, особливо у пацієнтів з ослабленим імунітетом. «Вакцина проти ВПГ-інфекції не лише допоможе зміцнити та захистити здоров'я та благополуччя мільйонів людей, особливо жінок, у всьому світі – вона також потенційно може вплинути на уповільнення поширення ВПГ», – цитує доктор Мег Догерті, директор Департаменту глобальних програм ВООЗ з ВІЛ, гепатиту та ІПСШ. Зараз активно вивчається кілька вакцин-кандидатів і мікробіцидів.

Висновки. Нами було опрацьовано та проаналізовано статистику європейських та міжнародних організацій, а також матеріали та дослідження щодо поширеності захворювань, викликаних вірусом простого герпесу, і можливості боротьби з ними. Вчені багатьох країн працюють над вирішенням цього актуального питання щодо винайдення ефективної вакцини проти ВПГ.

ЛІКУВАННЯ ГНІЙНО-СЕПТИЧНИХ УСКЛАДНЕНЬ ПІСЛЯ РЕЗЕКЦІЇ СТРАВОХОДУ

Браїловський Богдан Юрійович
Браїловська Вероніка Василівна
асистенти
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Оперативні втручання в обсязі резекції стравоходу завжди є травматичними та потребують особливої уваги під час периопераційного ведення пацієнтів.

Виникнення гнійно-септичних ускладнень після резекції стравоходу – є дуже суттєвою хірургічною проблемою, що може призводити до летальних наслідків. Широке використання VAC-технологій в лікуванні гнійно септичних ускладнень після оперативних втручань надає можливість вилікувати пацієнта та врятувати його життя.

Мета роботи. Визначити можливості VAC-терапії в лікуванні гнійно септичних ускладнень після резекції стравоходу.

Матеріали та методи. Нами представлено випадок успішного лікування пацієнта, який був направлений після виконаної езофагектомії з пластикою кишківником.

Після оперативного втручання у пацієнта виникла нориця на передній грудній стінці справа, яка мала сполучення із обмеженим осумкуванням в плевральній порожнині, в якому розвинулась емпієма. На комп’ютерній томографії органів грудної клітки у пацієнта виявлені ознаки остеомієліту ребра в проекції нориці.

Хворому була виконана санація порожнини, резекція переднього відрізку ураженого ребра, після чого порожнина була повністю тампонована губкою для вакуумної терапії та підключена до VAC-апарату (мал. 1).

Мал. 1. Стан після операції

Кожні 5-7 днів проводилась перев'язка з заміною губки на меншу за розміром відповідно до розмірів залишкової порожнини до повного її закриття і загоєння рани. Хворий отримував антибактеріальну терапію відповідно до результатів бактеріологічного дослідження виділень із порожнини.

Результати. Використовуючи VAC-терапію було досягнуто повне закриття порожнини та загоєння рани (мал. 2).

Мал. 2. Рана після лікування

На контрольному інструментальному дослідженні було фіксовано повне одужання пацієнта та відсутність рецидиву, проявів гнійно-септичного процесу.

Висновки. VAC-терапія в лікуванні пацієнтів, що перенесли резекцію стравоходу, яка в післяопераційному періоді ускладнилася гнійно-септичним процесом - є ефективним методом. Своєчасне використання даної технології у поєднанні з раціональною хірургічною тактикою лікування дозволяє зберегти життя пацієнта.

ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО ЛІКУВАННЯ SPINA BIFIDA

Вигівська Людмила Анатоліївна,
д.мед.н., проф.кафедри акушерства,
гінекології та дитячої гінекології
Федік Катерина Олександрівна,
Кадашева Софія Олександрівна,
Студентки
Харківський національний медичний університет

Актуальність. Вади невральної трубки (ВНТ) плода – одні з найпоширеніших вад розвитку. Дитяча смертність, пов'язана з ВНТ, зокрема зі Spina bifida (SB), дуже висока. Діти, що вижили, потребують надалі багатосторонньої опіки протягом усього життя. Україна посідає перше місце серед європейських країн за частотою виникнення ВНТ, зокрема SB, та значно перевищує цей показник у США, Канаді й Аргентині [1].

Мета. Проаналізувати світовий досвід внутрішньоутробного лікування Spina bifida в плодів.

Матеріали та методи. Проведено огляд наукових джерел, що входять до світових науко метричних баз, щодо використання заходів фетальної хірургії з метою лікування SB.

Результати та їх обговорення. Відкрита розщілина хребта або мієломенінгоцеле – це поширений уроджений дефект, пов'язаний з довічною захворюваністю. 14% новонароджених з розщілиною хребта не доживають до віку 5 років, при цьому смертність збільшується до 35% у пацієнтів із симптомами дисфункції стовбура мозку, яка є вторинною щодо мальформації Кіарі [2]. 70% осіб зі SB мають IQ понад 80 і тільки половина з них може самостійно себе обслуговувати та жити в адаптованих умовах.

Поряд з руховими та сенсорними розладами через ураження спинного мозку при мієломенінгоцеле можуть виникати значні ускладнення, пов'язані з гідроцефалією, мальформацією Кіарі II.

Пренатальне хірургічне лікування мієломенінгоцеле може в рази зменшити потребу в постнатальному шлуночковому шунтуванні при гідроцефалії як одному з ускладнень SB. Водночас постнатальне лікування цього дефекту не дає повного функціонального відновлення та може супроводжуватися розвитком злукового процесу оперованої нервової тканини з навколишніми тканинами, що порушує нервову вісь та потребує повторного оперативного втручання.

Своєчасне виявлення цієї патології і проведення оперативного втручання в терміні гестації до 26 тижнів вагітності дає змогу зберегти неврологічну функцію, сприяти регресії кили заднього мозку, запобігти розвитку мальформації Кіарі II й усунути необіхідність постнатального розміщення вентрикуло-перитонеального шунта.

Zamłyński J. та співавт. у проведеному дослідженні порівняли ефективність пренатального та постнатального лікування мієломенінгоцеле [3]. Потреба в становленні вентрикулярного шунта дітям, які перенесли пренатальне лікування, статистично нижча, ніж у групі, де лікування проводилося постнатально.

Inversetti A. та співавт. було проведено систематичний огляд і мета-аналіз рандомізованих контрольованих досліджень і нерандомізованих проспективних досліджень, під час якого оцінювали результати розвитку нервової системи після пренатального та постнатального лікування SB [4]. На особливу увагу заслуговує те, що діти після пренатального лікування не потребували вентрикуло-перитонеального шунтування до 12-місячного віку, а ознаки кили заднього мозку при проведенні постнатальної магнітно-резонансної томографії (МРТ) були відсутні.

На сьогодні існує два методи проведення оперативного втручання з приводу SB – фетоскопічний і відкритий.

Фетоскопічний метод лікування SB є сучасним хірургічним утручанням у фетальній медицині, який було запропоновано з метою зниження ризиків для матері та плода, покращення наслідків неонатального періоду [5].

Araujo Júnior E. та співавт. вважають, що оперативні втручання з використанням фетоскопічних методів мають великі переваги, оскільки дають змогу провести пологи природнім шляхом, зменшують імовірність розходження рубців на матці, а отже, і ризики з боку матері та плода [6].

Kohl T. у своєму дослідженні звернув увагу на те, що фетоскопічне лікування все ж таки може мати певні ускладнення: передчасні пологи, ранній післяопераційний хоріоамніоніт. Але автор зазначив, що лікування фетоскопічним методом може бути виконано при будь-якому розташуванні плаценти за умов використання високотехнологічного обладнання [7].

Висновки. Spina bifida є досить поширеним дефектом нервової трубки плода, що призводить до інвалідизації дитини. Внутрішньоутробне лікування цього захворювання має позитивні результати та покращує якість життя дітей у майбутньому. Фетоскопічний метод лікування Spina bifida дає змогу знизити рівень материнських і перинатальних ускладнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Spina Bifida - гідроцефалія: основи міждисциплінарної опіки: Серія вебінарів (17 берез. – 19 трав. 2021 р.). Міжнародний благодійний фонд «OMHI мережа для дітей». Доступно з: http://ukraineomni.org/ntdwebinars-ukr/

2. Adzick NS. Fetal surgery for spina bifida: past, present, future. Semin Pediatr Surg. 2013;22(1):10-7. doi: 10.1053/j.sempedsurg.2012.10.003.

3. Zamłyński J, Olejek A, Koszutski T, Ziomek G, Horzelska E, Gajewska-Kucharek A, Maruniak-Chudek I, Herman-Sucharska I, Kluczewska E, Horak S, Bodzek P, Zamłyński M, Kowalik J, Horzelski T, Bohosiewicz J. Comparison of prenatal and postnatal treatments of spina bifida in Poland- a non-randomized, single-center study. J Matern Fetal Neonatal Med. 2014;27(14):1409-17. doi: 10.3109/14767058.2013.858689.

4. Inversetti A, VanderVeeken L, Thompson D, Jansen K, VanCalenbergh F, Joyeux L, Bosteels J, Deprest J. Neuro developmental outcome of children with spina bifida a pertarepaired prenatally vs postnatally: systematic review and meta-

analysis. Ultrasound Obstet Gynecol. 2019;53(3):293-301. doi: 10.1002/uog.20188.

5. Sanz Cortes M, Chmait RH, Lapa DA, Belfort MA, Carrera sE, Miller JL, Brawura Biskupski Samaha R, oth. Experienceof 300 cases of prenatal fetoscopic open spina bifida repair: report of the International Fetoscopic Neural Tube Defect Repair Consortium. Am J Obstet Gynecol. 2021;225(6):678.e1-678.e11. doi: 10.1016/j.ajog.2021.05.044.

6. Araujo Júnior E, Eggink AJ, van den Dobbelsteen J, Martins WP, Oepkes D. Procedure-related complications of open vs endoscopic fetal surgery for treatment of spina bifida in an era of intrauterine myelomeningocele repair: systematic review and meta-analysis. Ultrasound Obstet Gynecol. 2016;48(2):151-60. doi: 10.1002/uog.15830.

7. Kohl T. Percutaneous minimally invasive fetoscopic surgery for spina bifida aperta. Part I: surgical technique and perioperative outcome. Ultrasound Obstet Gynecol. 2014; 44(5):515-24. doi: 10.1002/uog.13430.

УДК 618.393-079.5

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОМАТКОВОЇ ВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ НА МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ЕНДОМЕТРІЯ ПРИ ЗВИЧНОМУ НЕВИНОШУВАННІ ВАГІТНОСТІ

Дяк Крістіна Вікторівна
к.м.н., асистент
кафедри акушерства та гінекології
Гутник Людмила Романівна
Студент
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ./Introductions. За даними літератури, при звичному невиношуванні вагітності є значні зміни морфофункціонального стану слизової оболонки матки (Вишневська Л. Г., Савельєва Г. М.), в дослідженнях яких показано етіопатогенетичний зв'язок невиношування та хронічного ендометриту. В дослідженнях Е. М. Демідової і співавторів встановлено роль умовно-патогенних мікроорганізмів у розвитку морфологічно вираженого запального процесу в ендометрії.

Відомо, що хронічний запальний процес в матці не перешкоджає заплідненню, проте на стадіях імплантації та розвитку плідного яйця процеси гальмуються в зв'язку з неадекватним характером трансформації ендометрія, внаслідок чого і виникає самовільне переривання вагітності.

Нами проведено морфологічне дослідження слизової оболонки матки у 76 жінок при звичному невиношуванні вагітності **з метою** вивченням її здатності до циклічних змін, ступінь її повноцінності і вплив внутрішньоматкової локалізації вірусів на стан ендометрія./**Aim.**

Матеріали і методи./Materials and methods. Забір ендометрія здійснювався в пізню фазу проліферації (9-11 день менструального цикла) і в середню фазу секреції (20-23 день менструального цикла). При цьому гормональні порушення виявляли за рахунок проведення специфічного

дослідження, крім вивчення характера менструальної функції, вмісту гормонів в плазмі крові. Групу контроля склали 18 осіб в ендометрії яких вірусів не було виявлено, а гістологічні зміни відповідали фазам менструального циклу.

Результати і обговорення./Results and discussion. Результати патогістологічного дослідження показали, що при звичному невиношуванні вагітності у 50 % досліджуваних пацієнток морфофункціональна реакція ендометрія повністю відповідає дням взяття зішкріба. Невідповідність гістофізіологічних змін ендометрія встановлено у 45,7 % жінок в I фазу і у 36,6 % - у II фазу менструального циклу.

Таблиця 1.

Гістофізіологічні зміни ендометрія при звичному невиношуванні вагітності

Результати гістології	**Звичайне невиношування вагітності**			
	Вірус$^{+}$ n=50		**Вірус $^{-}$ n=26**	
Повільний процес дозрівання ендометрія	26-52%		7-26,9%	
В I фазу м.ц.	n=18	12-66,6%	n=17	5-29,4%
В II фазу м.ц.	n=32	14-43,7%	n=9	2-22,2%
Дисплазія ендометрія в секреторну фазу м.ц.	n= 32	4-21,6%	n=9	-

Внутрішньоматкова локалізація вірусів при звичному невиношуванні вагітності призводить до сповільнення процесів дозрівання ендометрія в 2 рази частіше, порівнюючи з нормальним ендометрієм. Дані змін спостерігаються як в I фазу, так і в II фазу менструального цикла, проте дисплазія ендометрія з відсутністю секреторних перетворень виявляли тільки при вірусному інфікуванні тканини (12,6 %).

При дисплазії виявлялися різко деформовані і нерівномірно розташовані залози ендометрія, а також спостерігаються дистрофічні зміни залозистого епітелія. При цьому строма ущільнена, з наявністю волокнистої тканини навколо кровоносних судин, а стінка спіральних артерій була склерозована.

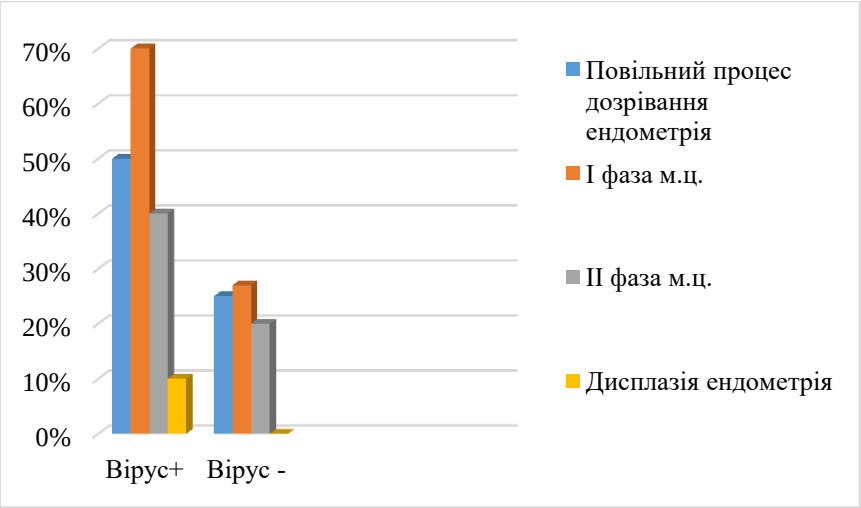

Малюнок 1. Вплив внутрішньоматкової локалізації вірусів на гістофізіологічні зміни ендометрія.

За даними літератури, процеси синтеза ДНК в ендометріїї на етапі вивчення. Найбільш точніше оцінити стан проліферативних процесів можна методом авторадіографії з використанням 3Н-тимідина шляхом підрахунку мічених ядер (МЯ) в епітелії і стромі ендометрія.

В нормі максимальне підвищення індекса мічених ядер (ІМЯ) в епітелії залоз ендометрія співпадають з високим рівнем естрадіола до кінця проліферативної фази (Somervill B.W.). Під впливом прогестерону синтез ДНК гальмується, але проліферативна активність залоз слизової оболонки матки залишається на високому рівні. Синтез ДНК в стромі ендометрія не значно відрізняється від цього показника в епітелії залоз, але ІМЯ значно знижений на протязі всього менструального циклу.

Було досліджено, що у здорових жінок в епітелії ендометрія ІМЯ в І фазу менструального циклу в 1,6 % разів вищий, чим в ІІ фазу (4,8 % і 2,9 % в порівнянні). При цьому, вивчені процеси проліферації ендометрія у вірусінфікованих жінок зі звичним невиношуванням вагітності показало, що кількість ДНК- синтезуючих клітин в епітелії ендометрія в 1,4 рази вище в І фазу цикла і в 1,6 рази в ІІ фазу. В стромі даний показник не відрізняється від показника у здорових жінок. Швидкість синтеза ДНК у жінок зі звичним невиношуванням вагітності різко підвищенна як в епітелії, так і в стромі

(в 1,8 рази) ендометрія в порівнянні з групою контролю як в проліферативну, так і в секреторну фазу менструального циклу.

При цьому симуляція проліферативних процесів характерна для рецидивуючих і хронічних патологічних змін в тканині, а стимуляція синтеза ДНК є реакцією на пошкодження клітин. В результаті будь яка компенсаторна реакція, тобто дана стимуляція призводить до порушення диференціювання клітин, а це призводить до неповноцінної імплатації плідного яйця і самовільне переривання вагітності як ускладнення. Тому порушення посилення проліферації в ендометрії при звичному невиношуванні вагітності пов'язано з хронічним запальним процесом, який і є причиною звичного невиношування.

Висновки./Conclusions. Отже, у половини жінок зі звичним невиношуванням вагітності при відсутності порушень нейроендокринної регуляції і функції яєчників слизова матки не піддається повноцінним проліферативним і секреторним змінам. Недостатність процесу проліферації функціонального ендометрія, недостатність секреторної трансформації або відсутність останньої у вигляді дисплазії при двохфазному менструальному циклі найбільш виражені при вірусному ураженні ендометрія. Проліферативна активність ендометрія виявляється зміненю у вигляді укорочення синтеза ДНК і збільшенням кількості ДНК-синтезуючих клітин, гістологічно виявляють неповноцінні циклічні зміни ендометрія.

Таким чином, неповноцінні циклічні зміни ендометрія є ознаками запального процесу, а дисплазія – його важкою формою і є причиною звичного невиношування вагітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андронова Н. В. Роль предимплантационной генетической диагностики в снижении риска репродуктивных потерь у носителей сбалансированных хромосомных перестроек / Н. В. Андронова и др. // Акушерство и гинекология. – 2013. – No 1. – С. 52-56.

2. Никитина Н. А. Молекулярные основы регуляции имплантации и

плацентации. / Н. А. Никитина, Е. М. Демидова, В. Е. Радзинский, Б. С. Демидов, Л. М. Самоходская // Вопросы гинекологии, акушерства и перинатологии. – 2007. – No6 (3). – С. 43-48.

3. Сидельникова В. М. Невынашивание беременности – современный взгляд на проблему. // Акушерство и гинекология. – 2007. – No5 – С. 24-27.

4. Banerjee P. Proinflammatory cytokines induced altered expression of cyclooxygenase-2 gene results in unreceptive endometrium in women with idiopathic recurrent spontaneous miscarriage. / Banerjee P, Jana SK, Pasricha P, Ghosh S, Chakravarty B, Chaudhury K. // Fertil Steril. – 2013. – No99 – p. 179–187.

УДК 618.393-079.5

ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ І ВІРУСОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ РЕПРОДУКТИВНИХ ВТРАТ

Дяк Крістіна Вікторівна
к.м.н., асистент
кафедри акушерства та гінекології
Коваль Діана Русланівна
студентка 5 урсу
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ./Introductions. В останні роки появилося більше досліджень про взаємозв'язок інфекційних захворювань матері з передчасними пологами та самовільними викиднями, перенатальними ускладненнями. Найбільш частою причиною внутрішньоутробного інфікування плода це вірусні інфекції жінки.

Основним механізмом в патогенезі персистенції вірусних інфекцій є значна імуносупресивна дія віруса на організм плода і новонародженого, коли імунокомпетентні органи іще несформовані докінця. В результаті цього формується основний механізм вертикальної передачі вірусів і розвитком внутрішньоутробної вірусної інфекції. Одним із проявів внутрішньоутробного інфікування вірусної етіології є внутрішньоутробна вада розвитку плода як ускладнення. Етіопатогенетичний зв'язок між «синдромом втрати плода» та вірусною інфекцією доказані в багаточислених наукових дослідженнях. Проте, мікробіологічні та вірусологічні дослідження тканин не достатньо описані у мертвонароджених плодів, або плодів з вродженими вадами розвитку.

Тому **метою** нашої роботи було провести оцінку морфологічного матеріалу у випадку репродуктивних втрат з підозрою на вірусне інфікування./**Aim.**

Матеріали і методи./Materials and methods. Проведено аналіз 190 результатів аутопсійного матеріалу плацет та хоріальної тканини у випадках репродуктивних втрат. Проводилася оцінка 91 зразків матеріалу в термінах

6-20 тижнів при перериванні вагітності по медичним показам, з яких група контролю 29 здорових пацієнток (група контроля 1). В термінах вагітності 21-27 тижнів проведено оцінка плацент в 99 випадків, я яких група контролю становила 25 (група контроля 2).

Результати і обговорення./Results and discussion. Результати патогістологічного дослідження аутопсійного матеріалу показали, що 136 зразках виявленні інфікційні патогени (66,9 %). В обох контрольних групах тільки 7 зразків аутопсійного матеріалу були інфіковані (13 %). В порівнянні груп в 5 разів частіше виявлено віруси і бактерії в основній групі порівнюючи з контрольною, що свідчить про достовірність етіопатогенетичної теорії синдрому втрати плода з інфекційним фактором. Частота виявлиних мікробів і вірусів була максимальною при перинатальних втратах і спостерігалася у 77 %. Самовільні викидні в термінах 6-20 тижнів також найбільш часто були обумовленні інфекцією – в 38 із 62 випадків (61,3 %). Інфекційні патогени в секційному матеріалі від втрат вагітності в термінах 21-27 тижнів виявлялися дещо рідше – в 51,4 % досліджуваних зразків. Паралельно в обох контрольних групах в 4-5 разів виявлялося менше зразків інфікованого аутопсійного матеріалу, тобто по 12 % в кожній. Із 62 випадків раннього самовільного переривання вагітності тільки у 21 (33,9 %) була завмерла вагітність. При цьому слід відмітити, що тільки 40 % завмерлих вагітностей були етіопатогенетично пов’язані з латентною вірусною вагітністю.(мал. 1)

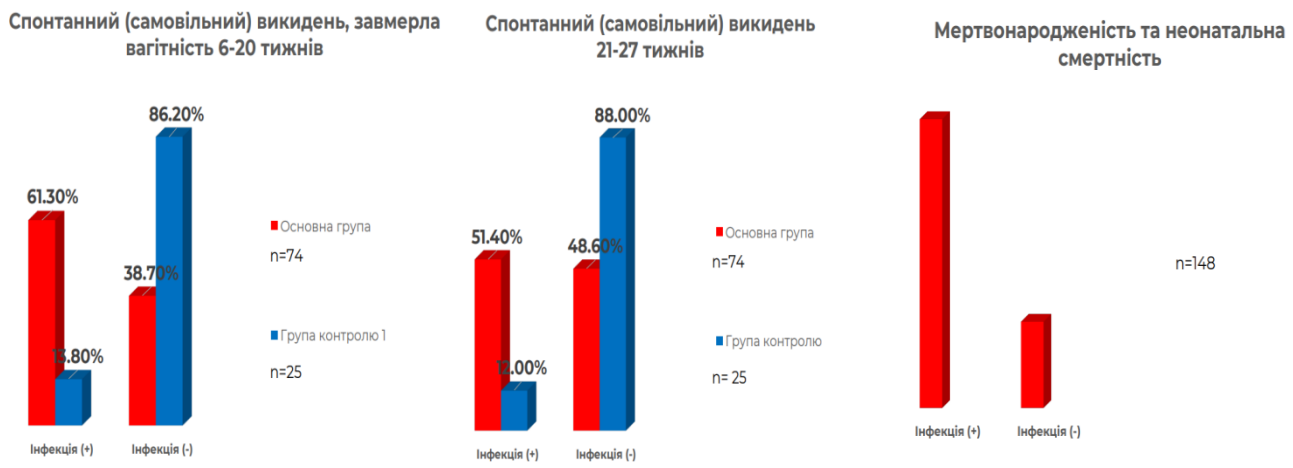

Мал. 1 Роль інфекції у формуванні репродуктивних втрат.

При патогістологічному дослідженні матеріала викиднів було одночасно виявленно інфекційні патогени в 100 % випадків, що відображало запальну реакцію з некротичним компонентом, але без лейкоцитарної інфільтрації. При цьому, спостерігалися в матково-плацентарній ділянці дрібні вогнища крововиливів і некроз оточуючих пластів децидуальних клітин. В результаті поверхнева трофобластична інвазія, тільки в 50 % досліджуваних препаратів спостерігалася початкова гестаційна перебудова спіральних артерій. Деякі автори відмічають про затримку формування матково-плацентарного кровотоку, і це проявляється порушенням гемохоріального кровопостачання зародка і ембріона, та в подальшому самовільним перериванням вагітності.

За даними A. J. Nahmias, F. K. Lee (1990), інфікування в I половині вагітності в 3 рази частіше сприяють виникненню самовільного викидня, а 2/3 викиднів по типу завмерлої вагітності.

При пізньому самовільному викидні і у випадках перинатальної смертності запальна реакція частіше плаценти, викликаючи тотальні плацентити. Характер запальної реакції ексудативний або ексудативно-некротичний, що співпадає з даними D.S. Vince і співавторами.

За даними паталогоанатомічного дослідження, причинами самовільного переривання вагітності в термінах 21-27 тижнів це: внутрішньоутробне інфікування вагітності (ВУІ) – 48,6 %, декомпенсована первинна фетоплацентарна недостатність (ФПН) – 8,1 %, вродженні вади розвитку 45,4 %. В плаценті виявляються ексудативний та ексудативно-некротичний плацентит (58,7 %). В базальній пластинці, міжворсинчастому просторі, ворсинах спостерігалася запальна інфільтрація з лімфоїдно-некротичним компонентом. Поширений ендоваскуліт переважно ексудативний характер запалення, що супроводжується звуженням або облітерацією просвіту судин ворсин. Це поєднується з фіброзом їх строми, відкладанням фібріноїда, крупними вогнищами крововиливів і тромбоза в інтервілезному просторі. В 12,3 % випадків спостерігається затримка дозрівання плаценти – ембріональні і незрілі проміжні ворсини. Оскільки, частота виявлених запальних змін

плаценти і частота причин загибелі плодів, залежить від інфекційних причин, корелюють між собою (58,7 і 62,1 % відповідно), одже можна стверджувати, що в більшості випадків самовільне переривання вагітності пізніх термінів обумовлене інфекційним ураженням плаценти і трансплацентарним інфікуванням плода. Лімфоцитарний і ексудативний характер запалення вказує в основному на вірусну етіологію ураження. Структура інфекції в секційному матеріалі значно відрізняється від терміна вагітності.

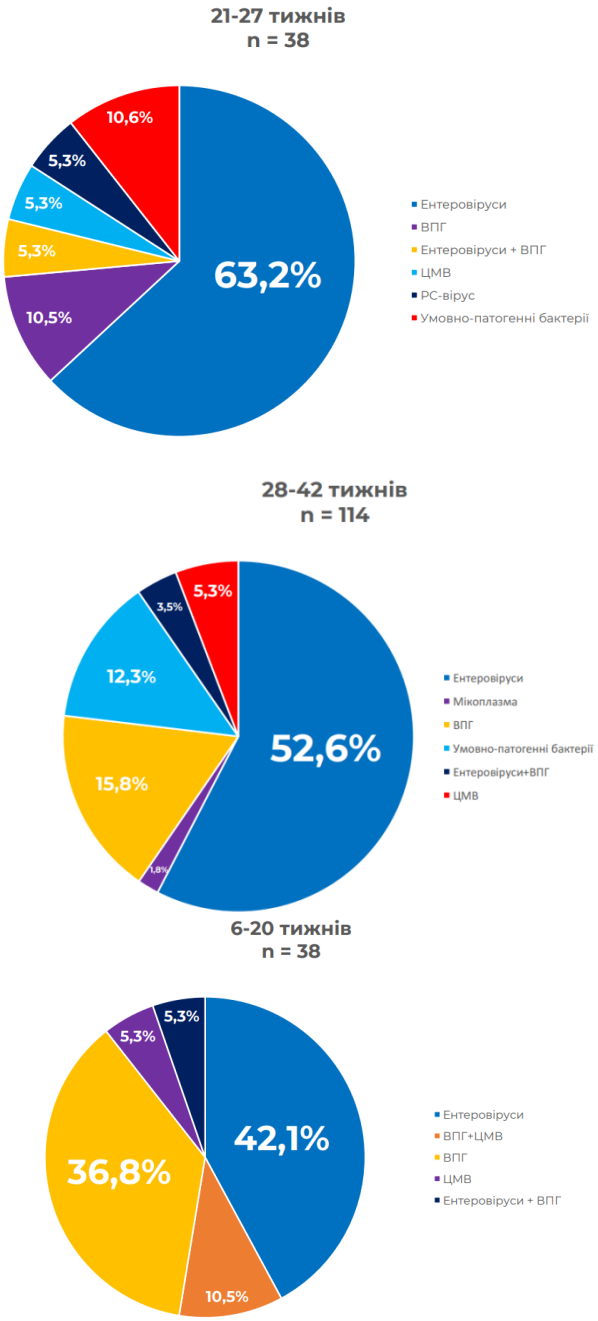

Мал. 2 Структура інфекції в секційному матеріалі при різних термінах вагітності.

В 6-20 тижнів частота ентеровірусів і вірусів простого герпесу як етіологічних збудників самовільного переривання вагітності висока з різницею 42,1 % та 36,8 %, відповідно. Бактеріальна інфекція в ранніх термінах вагітності практично не зустрічалися.

При пізньому самовільному перериванні вагітності вирішальну роль належить ентеровірусам (63,2 %). В 21-27 тижнів вагітності визначається значення набутої умовно-патогенної бактеріальної флори (стафілококи і стрептококи – 10,6 %).

Щодо перинатальної смертності так само найчастіше обумовлена ентеровірусами (59,6 %). Бактеріальна інфекція обумовлена 14,1 % випадків антенатальної загибелі або неонатальної, із них 1,8 % спостерігається мікоплазма.

Слід відмітити, що при ентеровірусній інфекції спостерігались запальні зміни у всіх органах, при цитомегалії виявлялися нефрити, ендоваскуліти головного мозка, вродженні вади розвитку, мікроцефалія, атрофія зорового нерва, а при герпетичній інфекції – тільки пневмонії і менінгоенцефаліти.

При дослідженнях плаценти в 88 % випадків ВУІ було діагностовано ексудативно-некротичний плацентит в поєднанні з патологічною незрілістю плаценти.

Висновки./Conclusions. Таким чином, виявлення інфекційних агентів в автопсійному матеріалі іще раз підтверджує значимість латентної вірусної інфекції у формуванні «синдрома втрати плода». 70 % втрат вагітності різних термінів обумовлено інфекційною патологією, в тому числі 60 % - безсимптомною персистенцією вірусів в організмі жінки.

Гістологічні зміни тканин плода і плаценти при втраті вагітності залежать від вірусної інфекції, розрізняють в залежності від терміну вагітності. В ранні терміни, до завершення органогенеза і формування імунних органів плода, в тканинах переважає некротичний характер запальної реакції. При пізньому самовільному перериванні вагітності і у випадках перинатальної смертності запальна реакція розповсюджується на всі частини плаценти, і це призводить до

тотальних плацентитів. Характер запальної реакції ексудативний або ексудативно-некротичний.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Грищенко В. И. Совершенствование диагностики и терапии перинатальной патологии / В. И. Грищенко, Н. А. Щербина // Акуш. и гин. 2000. – No10. – С. 3–6.
2. Вовк І. Б. Ранні репродуктивні втрати: етіологія, патогенетичні аспекти, діагностичні та лікувальні заходи. / І. Б. Вовк, Н. Г. Горовенко, О. В. Трохимович, З. І. Россоха // Тематичний номер Гінекологія, акушерство, репродуктологія. Здоров'я України. – 2016. – No1 (21) березень. – С. 37-40.
3. Вовк І. Б. Загроза переривання вагітності в ранні терміни: сучасні погляди на етіологію, патогенез, діагностику та лікування (огляд літератури) / І. Б. Вовк, В. К. Кондратюк, О. В. Трохимович, А. І. Коваленко // Здоровье женщины. – 2012. - No5 (71). – С. 50-56.
4. Ворсанова С. Г. Цитогенетические особенности хориона при неразвивающейся беременности / С. Г. Ворсанова, Н. М. Дышева, О. К. Никифорова, Н. В. Зарецкая, А. Д. Колотий, Е. В. Несяева, В. В. Монахов // Акуш. и гинек. – 2006. – No 2. – С. 22-24
5. Levi S. Intra-uterine fetal growth studied by ultrasonic biparietal measurements. The percentiles of biparietal distribution / S. Levi , P. Smets // Acta Obstet. Gynecol. Scand. – 2003.–Vol. 52, No.3.– P.193–198.
6. Li R.H. The effects of growth factors on human normal placental cytotrophoblast cell proliferation / R. H. Li, L.Z. Zhuang, U.Z. Hum // Reprod. 2007-Vol.12, No4. – P. 830–834.

УДК 616.831-005-036.11-06:613.863]-085:547.466.46-38]-07

ВПЛИВ «АНГІОЛІНУ» НА ОРІЄНТУВАЛЬНО-ДОСЛІДНУ АКТИВНІСТЬ І КОГНІТИВНО-МНЕСТИЧНУ ФУНКЦІЮ У ЩУРІВ ПРИ МОДЕЛЮВАННІ ГОСТРОГО ПОРУШЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ

Єгоров Артем Анатолійович
к.мед.н., доцент
Запорізький державний
медико-фармацевтичний університет
Запоріжжя, Україна
Тихоновський Олександр Володимирович
к.мед.н., доцент
Запорізький державний
медико-фармацевтичний університет
Запоріжжя, Україна
Курляк Христина Валеріївна
Лікар-ендокринолог
КНП «Міська лікарня №6» Запорізької міської ради
Запоріжжя, Україна
Скрипник Лариса Володимирівна
Лікар-кардіолог
КНП «Міська лікарня №6» Запорізької міської ради
Запоріжжя, Україна

Вступ. Гостро порушення мозкового кровообігу (ГПМК) залишається однією з провідних причин смертності населення у розвинених країнах. Інвалідизація після перенесеного інсульту становить 3,2 на тисячу населення та посідає перше місце серед інших причин. Результатом ОНМК є тяжкі неврологічні, когнітивні та мнестичні порушення, що зрештою, проявляється у зниженні чи відсутності працездатності та соціально-побутових навичок.

Метою цього дослідження є вивчення впливу нової сполуки L-лізину «Ангіоліну» на орієнтовно-дослідницьку активність та когнітивно-мнестичну функцію піддослідних тварин – щурів, на 18-ту добу моделювання ішемічного інсульту (ІІ).

Матеріали та методи. Експериментальна частина виконана на 60 безпородних щурах-самцях, які були поділені на такі групи: 1. Інтактна група 10 тварин; 2. Контрольна група – 20 тварин (кількість збільшена у зв'язку з високою летальністю); 3. Група з моделювання ІІ та введенням «Ангіоліну» (L-лізину 3-метил-1,2,4-триазоліл-5-тіоацетат синтезовано на базі кафедри фармацевтичної хімії ЗГМУ під керівництвом проф. І. А. Мазура) у дозі 50 мг/кг 10 тварин; 4. Група з моделювання ІІ та введенням тіотриазоліну в дозі 50 мг/кг 10 тварин; 5. Група з моделювання ІІ та введенням пірацетаму в дозі 500 мг/кг 10 тварин. Всі досліджувані сполуки вводили 1 раз на добу протягом усього експерименту внутрішньочеревно.

Моделювання ГПМК за ішемічним типом викликали двосторонньою перев'язкою загальних сонних артерій за стандартною методикою.

Виразність неврологічного дефіциту визначали за шкалою McGrow. Тяжкість стану визначали за сумою відповідних балів: до 3 балів – легкий ступінь, від 3 до 7 балів – середній ступінь та від 7 балів і вище – важкий ступінь. Відзначали парези, паралічі кінцівок, тремор, манежні рухи, птоз, положення на боці, рухливість, також як прояв неврологічного дефіциту розглядали утримування щурів на стрижні, що обертається, діаметром 15 смзі швидкістю обертання 3 об/хв.Орієнтовно-дослідницьку активність оцінювалиу тесті «відкрите поле». Тварину поміщали у кут камери (100:100 см) із пластмасовими стінками висотою40 смта спостерігали за її поведінкою протягом трьох хвилин. У щурів реєстрували горизонтальну (кількість пересічених квадратів), вертикальну (кількість «стійок») і дослідницьку (кількість заглядань у «норки») активність. Про когнітивний дефіцит експериментальних тварин судили за їхньою здатністю до навчання та запам'ятовування аверсивного стимулу у тесті умовного рефлексу пасивного уникнення (УРПУ).

Результати. Моделювання ГПМК за ішемічним типом характеризується виникненням вираженої неврологічної симптоматики та високою летальністю у піддослідних тварин. Так, на 18-ту добу експерименту, у контрольній групі

летальність склала 70%, у групі із введенням «Ангіоліну» - 10%, із введенням тіотриазоліну та пірацетаму – 20% та 50%, відповідно (Табл. 1).

Виразність неврологічної симптоматики на 18-ту добу моделювання ГПМК значною мірою нівелюється, однак у контрольній групі залишається досить важкою за шкалоюC.P. McGrow. Експериментальна терапія референт препаратами – тіотріазоліном та пірацетамом призводить до зниження середнього балу у групі за шкалою C.P. McGrow на 90,5% та 26,3% відповідно. Введення досліджуваного препарату «Ангіолін» зменшувало прояв неврологічної симптоматики у 2,4 рази, достовірно перевищуючи показники контрольної групи, та групи із введенням пірацетаму у дозі 500 мг/кг. (Табл. 1). Грунтуючись на отриманих даних, можна припустити наявність у «Ангіолін» вираженого нейропротективного ефекту.

Таблиця 1

Вплив «Ангіоліну» та препаратів-порівняння на вираженість неврологічної симптоматики та когнітивного дефіциту у тварин на 18-ту добу при моделюванні ішемічного інсульту (M±m)

Група тварин	Середній бал за шкалою C.P. McGrow	Латентний час заходу в темну камеру до навчання,	Латентний час заходу в темну камеру через 24 години після навчання,	% навчених тварин
Інтактні тварини (n=10)	0,0±0,0	5,8±1,83	188,5±9,1	90,0
Тварини з II (n=6)	8,33±1,48	88,0±9,66	93,0±6,44	0,0
Тварини з II + «Ангіолін» (n=9)	2,44±0,56*§	45,67±2,64*§Δ	150,0±23,95	66,6
Тварини з II + тіотриазолін (n=8)	4,38±0,82*	61,88±4,89*§	129,25±22,11	37,5
Тварини з II + пірацетам (n=5)	6,6±1,36	83,8±7,81	111,4±21,2	20,0

Прим. * - $p<0,05$ по відношенню до контролю

Δ – $p<0,05$ по відношенню до групи із введенням тіотриазоліну

§ – $p<0,05$ по відношенню до групи із введенням пірацетаму

Моделювання ГПМК проявляється у різкому зниженні когнітивно-мнестичних функцій, що виявляється у порушеннях пам'яті, і як наслідок,

утруднені процесів навчання. Так, у контрольній групі, на тлі проведення тесту УРПУ, ефект від процесу навчання був відсутній, що свідчить про виражені меністичні порушення. Кількість навчених тварин, у результаті проведення тесту УРПУ, у групі із запровадженням пірацетаму, становила 1 особина (20%), а групі із запровадженням тіотриазоліна – 3 особини (37,5%). Введення «Ангіоліну», на тлі моделювання ІІ, призвело до навчання 6 особин (66,6%), що свідчить про наявність у даної сполуки вираженого антиамнестичного ефекту (Табл. 1).

У піддослідних тварин, на тлі розвитку неврологічної симптоматики та когнітивно-мнестичних фнукцій, знижувалась і орієнтовно-дослідницька активність у віддалені терміни гострого періоду моделювання ГПМК. Це виявлялося у зменшенні кількості горизонтальних та вертикальних рухів, а також у кількості заглядань у «норки» (Табл. 2).

Таблиця 2

Вплив «Ангіолін» на орієнтовно – дослідницьку активність щурів на 18-ту добу моделювання ішемічного інсульту (M±m)

Група тварин	Кількість горизонтальних рухів	Кількість вертикальних рухів	Кількість заглядань
Інтактні тварини (n=10)	31,5±2,59	10,5±1,65	8,5±1,07
Тварини з ІІ (n=6)	7,5±0,99	1,83±0,4	1,33±0,49
Тварини з ІІ + «Ангіолін» (n=9)	21,89±1,85*§Δ	9,67±0,76*§Δ	6,78±1,35*§
Тварини з ІІ + тіотриазолін (n=8)	15,25±1,0*	4,25±0,65*	3,75±0,65*
Тварини з ІІ + пірацетам (n=5)	11,8±1,16*	2,2±0,58	2,2±0,58

Прим. * - p<0,05 по відношенню до контролю

Δ – p<0,05 по відношенню до групи із введенням тіотриазоліну

§ – p<0,05 по відношенню до групи із введенням пірацетаму

Введення пірацетаму та тіотриазоліну підвищувало кількість горизонтальних рухів на 57% та 103% відповідно, вертикальних рухів на 20% та 132% відповідно, а кількість заглядань на 65% та у 1,81 разу відповідно. Експериментальна терапія «Ангіоліном» значною мірою збільшувала орієнтовно-дослідницьку активність у піддослідних щурів, що виражалося у

збільшенні горизонтальних та вертикальних рухів у 1,92 та 4,3 рази відповідно, достовірно перевищуючи показники контрольної групи, та груп із введенням референс-препаратів. (Табл. 2).

Висновки. В результаті проведеного нами експерименту були отримані дані, що свідчать про тяжкі неврологічні та порушення, зниження когнітивно-мнестичних функцій та орієнтовно-дослідницької активності у піддослідних тварин у віддалені терміни гострого періоду ішемічного інсульту. Нова сполука L-лізину – «Ангіолін», в ході експерименту, показала високу активність, що виражалося в зменшенні неврологічної симптоматики, підвищенні когнітивно-мнестичних функцій та орієнтовно-дослідницької активності, достовірно перевершуючи показники контрольної групи та групи тварин, які отримували пірацетам. ряду показників та групу із введенням тіотриазоліну. Виходячи з цього, можна стверджувати про наявність у «Ангіоліну» вираженої нейропротективної та ноотропної активності з антиамнестичним ефектом.

РАННІ КЛІНІКО-РЕНТГЕНОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ КОМПОНЕНТІВ ЕНДОПРОТЕЗА ПРИ МОНОКОНДИЛЯРНІЙ АРТРОПЛАСТИЦІ КОЛІННОГО СУГЛОБА

Жук Петро Михайлович
д-р мед. наук професор
Кирищук Ігор Григорович
асистент
Мовчанюк Вадим Олегович
Маціпура Максим Миколайович
Шаммо Ахмад Мохамад
Вахбех Рами Т.
аспіранти
кафедра травматології та ортопедії
Винницького національного медичного університету
ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

Вступ. Частота деформуючого гонартрозу значно зросла в останнє десятиліття, він виникає, за даними різних авторів, у понад 50% пацієнтів у віці за 50 років, а після 70 років ознаки захворювання виявляються у 60-70% пацієнтів. Розвиток та впровадження у практику лікувальних закладів методик ендопротезування колінного суглоба суттєво покращили результати лікування хворих на гонартроз, більшість пацієнтів змогла повернутися до звичайного життя, виконувати посильну роботу, соціально інтегруватися. В останні роки дедалі більшої популярності серед фахівців набуває монокондилярна артропластика, яка передбачає швидке відновлення функції оперованого суглоба, раннє та повне його навантаження, короткий термін реабілітації.

Мала травматичність та металомісткість втручання, збереження зв’язкового апарату дозволяє досягти бажаного результату в найкоротший термін (2-3 тижні), не менш важливою є і помірна вартість імплантату. Незважаючи на високу ефективність вказаної методики, серед фахівців точиться дискусія з приводу показань до цього втручання, вікових меж, виживання компонентів ендопротеза, ревізійного ендопротезування.

Ключові слова: колінний суглоб; гонартроз; монокондилярна артропластика колінного суглоба; нестабільність компонентів; лікування нестабільності.

Мета дослідження. У статті проаналізовано ранні клінічні та рентгенологічні ознаки нестабільності компонентів ендопротеза при монокондилярній артропластиці колінного суглоба з приводу гонартрозу, визначено шляхи їх стабілізації.

Матеріали і методи. Клініко-рентгенологічно обстежено 14 хворих у віці 69-82 роки, яким в анамнезі було виконано монокондилярне ендопротезування колінного суглоба. Жінок було 13, чоловіків – 1. Термін після операції становив у 2 хворих – 6 років, у 4 хворих – 8 років, у 8 хворих – 10 років.

Результати та обговорення. До ранніх клінічних проявів нестабільності зараховуємо появу або посилення больового синдрому в оперованому суглобі, зменшення об’єму рухів, посилення кутового відхилення гомілки, набряки дистальних відділів кінцівки. Рентгенологічно ознаки нестабільності мали місце тільки з боку тібіального компонента у вигляді нівелювання зони підпротезного остеосклерозу, локального остеопорозу, протрузії компонента в задньому та задньолатеральному напрямках. Розроблена авторами методика репротезування дозволила отримати хороші результати у всіх прооперованих хворих.

Висновки. Монокондилярне ендопротезування колінного суглоба в разі дотримання чітких показів до його виконання є надійним, ощадним, малотравматичним методом лікування гонартрозу, який забезпечує швидке відновлення функції оперованого суглоба.

У післяопераційному періоді з віком хворих можуть виникнути умови, які несприятливо впливають на стабільність компонентів ендопротеза. Найчастіше це значне збільшення ваги тіла хворих, одноразове або повторне тривале перенавантаження суглоба, тривалий період гіподинамії чи адинамії, пов’язаної з іншими захворюваннями. Ранніми клінічними ознаками нестабільності

компонентів монокондилярного ендопротеза є поява або посилення больового синдрому, що локалізується, як правило, в зоні імплантації ендопротеза, зменшення об'єму рухів у суглобі, бокове відхилення гомілки більше запрограмованого кута, поява набряків м'яких тканин ступні та гомілки в оперованій кінцівці.

До рентгенологічних ознак нестабільності зараховуємо нівелювання зони остеосклерозу під ком понентом ендопротеза, посилення явищ остеопорозу в контрлатеральних зонах стегна та гомілки, дислокацію тібіального компонента ендопротеза в задньому та задньолатеральному напрямку, що призводить до протрузії в дистальному напрямку та нахилу в латеральному. У жодному з випадків нестабільності феморального компонента ендопротеза нами не було виявлено.

Репротезування при проявах нестабільності проводили за оригінальною методикою з посиленням зони опилу кістки двома кортикальними гвинтами, які проводили в сагітальній проекції паралельно нахилу опилу плато з наступною реімплантацією тібіального компонента, утворюючи таким чином міцну конструкцію "гвинти – цемент – тібіальний компонент", яка забезпечує значну стабільність і дозволяє з мінімальними затратами ліквідувати проблему. Ця методика може бути запропонована як альтернатива переходу на тотальне ендопротезування у разі неможливості виконати його з тих чи інших причин.

ВІРУСИ ГЕПАТИТУ В ТА С В УКРАЇНІ

Ращупкіна Зінаїда Едуардівна
здобувачка вищої освіти медичного факультету
Краснікова Лариса Володимирівна
асистентка кафедри мікробіології, вірусології
та імунології імені професора Д. П. Гриньова
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Гепатит визначається як запалення печінки, яке може бути наслідком різноманітних причин, таких як надмірне вживання алкоголю, аутоімунне захворювання, наркотики або токсини. Однак найчастішою причиною гепатиту є вірусна інфекція, і її називають вірусним гепатитом. Найбільшу небезпеку для людини становлять гепатити В та С (ВГВ та ВГС). За оціночними даними в Україні 5% населення інфіковано ВГС (з них 3,6% мають хронічний вірусний гепатит С) та 1,5% – ВГВ.

Мета роботи. Дослідити захворюваність населення на гепатити В та С, а також з'ясувати сучасні методи лікування та профілактики препарати проти цих гепатитів, які наявні в Україні.

Матеріали та методи. Для проведення роботи було проаналізовано офіційні данні Центру громадського здоров'я МОЗ Україна та опрацьовано наукові літературні джерела, на основі цього зроблено узагальнення щодо стану вивчення даної теми.

Результати та обговорення. Якщо запалення печінки триває менше 6 місяців, то воно називається гострим гепатитом, а якщо воно триває довше 6 місяців, то називається хронічним гепатитом. Гострий гепатит зазвичай проходить самостійно, але може спричинити фульмінантну печінкову недостатність залежно від етіології. Хронічний гепатит може спричинити пошкодження печінки, що включає фіброз печінки, цироз, гепатоцелюлярну карциному та ознаки портальної гіпертензії, що призводить до значної захворюваності та смертності.

Вірусні гепатити передаються через інфіковану кров та біологічні рідини. Тобто, можна припустити, що кількість інфікованих людей в Україні може збільшитись. Це можна пояснити тим, що через війну незнайомі люди частіше контактують у бомбосховищах. Де у свою чергу може відбутися контакт з інфікованою біологічною рідиною, бо більшість бомбосховищ не ідеальні. Вони не розраховані на велику кількість людей та персонал відповідальний за прибирання не встигає доброякісно виконати свою роботу. Також однією з допустимих причин інфікування може бути заражена кров. Особливо під час воєнного стану, на передовій не завжди є час на повну перевірку донорської крові, там кожна секунда на вагу життя. Тож коли встає питання переливати кров чи ні, вибір стає очевидним. Окрім цього під на передовій достатньо великий ризик контакту як з кров'ю так і з біологічними рідинами. І нажаль цей ризик не є там головною проблемою…

Профілактичні заходи є основним компонентом лікування гепатиту В. Вакцина проти гепатиту В на 80–100 % ефективна для профілактики інфекції або клінічного гепатиту В у людей, які завершили серію вакцинації. Існує кілька вакцин. Дві одноантигенні вакцини (Engerix-B та Recombivax HB) кон'юговані з алюмінієм. У новішій лікарській формі, HepB-CpG, використовується імуностимулюючий ад'ювантний олігодезоксинуклеотид цітидин-фосфат-гуанозин (CpG-ODN). Дорослим особам віком 19–59 років, які раніше не були вакциновані, слід отримати 2-, 3- або 4-дозові серії. Звичайний графік для дорослих із застосуванням вакцини Engerix-B або Recombivax HB-це 3-дозова серія, 2 дози якої розділені інтервалом ≥ 4 тижнів, а третя доза вводиться через 4–6 місяців після другої дози.

Вакцини проти гепатиту С не існує. Проте ефективність лікування препаратами прямої противірусної дії становить більше 95%. Україна в якості гуманітарної допомоги отримала дороговартісні препарати для лікування вірусного гепатиту С у дітей виробництва Gilead Sciences. Новітній препарат має пряму дію, тому організм, уражений вірусом гепатиту С, краще та оперативніше реагує на таку терапію. За рахунок цього лікування відбувається

швидше та ефективніше, а ймовірність побічних ефектів на багато менша, ніж під час прийому препаратів попереднього покоління.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що на теперішній час досить велику перспективи збільшення інфікованих людей в Україні. Проте у нашій країні доступна безкоштовна вакцинація як для дітей так і для дорослих. Тож важливо користуватися нагодою та не відмовлятись від щеплення, щоб Ви та Ваші діти були здорові.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ У ЛІКУВАННІ ЛЕГЕНЕВОЇ ФОРМИ САРКОЇДОЗУ

Саєвська Яна Мирославівна,
Салехі Дар'юш Джамшідович,
студенти
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. Саркоїдоз — мультисистемне захворювання невідомої етіології, що характеризується утворенням гранульом у різних органах, що найчастіше маніфестує ураженням легень. Захворювання вражає людей не залежно від етнічного походження та виникає в будь-який період життя, частіше зустрічається у афроамериканців і скандинавів, а також у дорослих віком від 30 до 50 років. В Україні захворюваність на саркоїдоз легенів становить у середньому від 1,1 до 2,6 на 100 000 дорослого населення, а поширеність — від 4,6 до 7,9 на 100 000, що відповідає рівню південноєвропейських країн. Приблизно у 10-30% пацієнтів із саркоїдозом розвивається прогресуюче захворювання легень. На сьогоднішній день дослідження патогенезу та відповідного адекватного лікування даної нозології є актуальною проблемою.

Мета роботи: дослідити патофізіологічні механізми, клінічну картину та нові підходи у веденні хворих на легеневу форму саркоїдозу.

Матеріали та методи. Для цього огляду було використано уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги "Саркоїдоз", та здійснено пошук у базах даних Google Scholar, PubMed, EMBASE, Web of Science та CINAHL.

Результати та обговорення. Відомо, що до групи ризику відносяться люди, які: мають спадкову схильність, тривало контактують з алергенами (пліснявими грибами, пилком рослин) особливо при наявності алергії, постійно вдихають пил, хімічні речовини, пестициди, відходи виробництва, хворіють або перехворіли на туберкульоз, вірусом Епштейн-Барра, хламідіоз. Саркоїдоз легень часто маскується під інші захворювання та проявляється відповідною

клінічною картиною. Із неспецифічних конституціональних симптомів більш ніж у третини хворих можна виявити слабість, нездужання, втрату ваги тіла, субфебрилітет, пітливість. Стомлюваність може бути дуже вираженою, аж до нездатності працювати. Задишка, сухий кашель, болі в грудній клітці зустрічаються приблизно у половини хворих із ураженням легень. Гіперреактивність дихальних шляхів визначається більш, ніж у 20 % хворих. Серед інших нетипових проявів зустрічаються: плевральний випіт, хілоторакс, пневмоторакс, потовщення й кальцифікація плеври, кальцифікація лімфатичних вузлів та утворення емфізем у легенях

Гістологічно саркоїдоз характеризується скупченням активованих Т-лімфоцитів і мононуклеарних фагоцитів з утворенням епітеліоїдноклітинних гранульом без некротизування в уражених органах. Активовані Т-клітини CD4 із зміщенням Т-хелперів (Th) 1 і Th17/Th17.1 сприяють утворенню гранульоми, тоді як аномалії регуляторних Т-клітин та інваріантних природних Т-клітин-кілерів (iNKT) також може сприяти цій осі патогенезу, послаблюючи контроль проліферації та активності ефекторних Т-клітин.

Основним нещодавнім досягненням є відкриття того, що незагальмована мішень передачі сигналів рапаміцину (mTOR) у ссавців, можливо, в макрофагах легенів, може бути центральною для нестримного утворення гранулематозних агрегатів. Комплекс mTOR 1 (mTORC1) відчуває та інтегрує сигнали мікросередовища для регулювання метаболізму та проліферації багатьох клітин, включаючи Th1, Th17 і Т-фолікулярні хелперні клітини. Втрата контролю над цим чутливим шляхом і аномальна взаємодія між mTOR і аутофагією, як припускають, погіршують кліренс антигену та сприяють прогресуванню гранульоми та хронізації захворювання.

У пацієнтів з ендобронхіальним саркоїдозом можуть зазначатися візинг та підвищення реактивності дихальних шляхів; такі ж симптоми можуть виникати і при фібротичних змінах легень. За наявності бронхоектазів пацієнти зазвичай скаржаться на виділення великої кількості гнійного мокротиння, кровохаркання. У деяких хворих можуть розвиватися інфекційні ускладнення,

зокрема міцетоми. Розвиток дихальної недостатності можливий, проте спостерігається рідко. Водночас у хворих на саркоїдоз легень (СЛ) може зазначатися прогресуюча декомпенсація на тлі ускладнень захворювання, зокрема інфекцій, серцевої недостатності, легеневої емболії. У деяких пацієнтів із СЛ може розвиватися легенева гіпертензія. Розвиток легеневої гіпертензії, асоційованої із саркоїдозом (sarcoid associated pulmonary hypertension, SAPH), слід запідозрити в разі непропорційного зниження дифузійної здатності легень у порівнянні з результатами спірометрії. При фізикальному обстеженні в пацієнтів із СЛ виявляють тахіпное, тахікардію та гіпоксемію. Зрідка в деяких пацієнтів із саркоїдозом може мати місце симптом «барабанних паличок», який розвивається на тлі запущеного фіброзу легень. Лікування хворих на СЛ спрямоване на полегшення симптомів, покращання якості життя та запобігання прогресуванню захворювання.

У протоколі СЛ препаратами вибору є глюкокортикоїди, застосування яких сприяє пригніченню та обмеженню гранульоматозного запалення завдяки регуляції транскрипції генів і модуляції сигнальних шляхів лімфоцитів та альвеолярних макрофагів. Згідно з результатами невеликої кількості досліджень, які вивчали СЛ, застосування пероральних глюкокортикоїдів може сприяти полегшенню респіраторних симптомів, покращанню показників спірометрії та результатів візуалізаційних обстежень. Основним принципом лікування пацієнтів із легеневим саркоїдозом є досягнення балансу між: мінімізацією ризику інвалідності, смерті через ураження легень або зниження якості життя; і ризиком супутньої патології та зниженням якості життя внаслідок дії глюкокортикостероїдів та інших видів терапії.

Найкращим препаратом з групи глюкокортикостероїдів є метилпреднізолон (МП), що має значно меншу, порівняно з преднізолоном, мінералокортикоідну активність. Початкова доза МП становить 0,4 мг/кг маси тіла, до кінця 3-го місяця - 0,2 мг/кг, до кінця б-го місяця - 0,1 мг/кг. Добову дозу препарату розділяють на 2 прийоми - 2/3 добової дози вранці, 1/3 добової дози до полудня у відповідності із циркадними ритмами синтезу ендогенного

кортизолу. ГКС-терапію комбінують з призначенням препаратів калію, а при відсутності гіперкальціємії - препаратів кальцію. При позитивній відповіді на проведену терапію в перебігу захворювання настає фаза клінічного вилікування, яка характеризується відсутністю клінічних симптомів і морфологічних ознак саркоїдозу за даними КТ органів грудної порожнини. Разом із тим встановлення факту клінічного вилікування не є приводом для припинення лікування, оскільки відсутність ознак легеневої дисемінації означає тільки зникнення конгломератів гранульом, ідентифікованих оком радіолога. При цьому дрібні скупчення і поодинокі гранульоми ще зберігаються в легенях і при відміні терапії можуть стати причиною реактивації процесу. Короткі і незавершені курси ГКС-терапії несприятливо впливають на подальший перебіг саркоїдозу і сприяють рецидивам. Після досягнення фази клінічного вилікування ГКС-терапія МП в дозі 0,1 мг/кг/добу повинна тривати не менше 6 міс. З огляду на те, що у більшості пацієнтів нормалізація клінічного стану і КТ-даних настає зазвичай на 3-му візиті (через 6 міс лікування), загальна тривалість ГКС-терапії повинна становити не менше одного року. Після припинення застосування глюкокортикоїдів рецидив спостерігається щонайменше в 14% випадків протягом наступного року. При виникненні рецидиву повторне застосування глюкокортикоїдів дає можливість стабілізувати стан хворого та полегшити симптоми захворювання.

Дослідження СЛ показали, що куріння та підвищення рівня нейтрофілів >70% є серйозними факторами ризику розвитку рецидиву. Системні глюкокортикостероїди, без урахування численних протипоказань, високої частоти побічних ефектів, безсумнівно, є ефективними препаратами в оцінці найближчих результатів. Разом з тим вивчення віддалених результатів глюкокортикостероідної терапії показало високу частоту рецидивів захворювання, які в даний час є однією з найбільш гострих проблем у веденні хворих на саркоїдоз легень. Частота рецидивів саркоїдозу коливається від 13 до 75 % залежно від досліджуваної популяції. Важливо те, що одним із факторів ризику, пов’язаних з високою частотою рецидивів саркоїдозу, з невстановлених

причин є саме собою тривале застосування глюкокортикостероїдів. Необхідно відзначити, що рецидивуючий перебіг саркоїдозу легень є однією з основних причин розвитку поширеного фіброзу легень, респіраторної недостатності та легеневої гіпертензії, що становить високий ризик інвалідності та смертності в майбутньому.

Проблема незадовільних віддалених результатів ГКС-терапії є основною причиною підвищеної уваги до препаратів альтернативної терапії, перш за все до метотрексату (МТХ). Результати ретроспективного вивчення ефективності та переносимості МТХ у хворих на саркоїдоз легень, проведеного Fang C. et al., показали гарну клінічну відповідь на терапію МТХ у 80 % пацієнтів при низькій частоті рецидивів (4,1 %) після закінчення лікування.

Дані ретроспективного наглядового дослідження 1276 хворих на саркоїдоз легень, проведеного Визелем А. А., дозволили авторам зробити висновок, що МТХ в дозі 15 мг на тиждень per os у хворих з прогресуючим саркоїдозом, які раніше отримували системні ГКС, є ефективним препаратом другої лінії, при цьому достатній рівень безпеки МТХ дозволяє застосовувати його протягом тривалого періоду - від 3 міс. до ≥ 1 року.

У великому ретроспективному дослідженні Baughman R.P. et al. було проведено вивчення гематологічної та гепатотоксичної дії МТХ в дозі 10 мг на тиждень у 607 хворих на саркоїдоз за більш ніж 6-річний період. Лейкопенія і підвищення трансаміназ печінки виявлялися приблизно в 10 % випадків. Важка лейкопенія виявлена тільки в одного пацієнта. Підвищення трансаміназ більш ніж в три рази від верхньої межі норми спостерігалася тільки у дев’яти пацієнтів. Застосування МТХ було досить ефективним не тільки в оцінці найближчих, а й віддалених результатів частота рецидивів не перевищувала 20 %. Отже, використання цитотоксичних препаратів у терапії СЛ потребує регулярного моніторингу загального аналізу крові та печінкових проб.

Якщо лікування цитотоксичними препаратами не дає можливості досягти оптимальної терапевтичної відповіді, препаратами третьої лінії є біологічні препарати – інгібітори фактору некрозу пухлини альфа (іФНПα). Найбільш

часто застосовуваним препаратом є інфліксімаб. У разі непереносимості пацієнтами інфліксімабу призначають адалімумаб. У рідкісних випадках у пацієнтів із рефрактерним або прогресуючим перебігом захворювання може бути доцільним застосування циклофосфаміду – алкілувальної сполуки, метаболіти якої мають імунодепресивні та протизапальні властивості. Токсичні ефекти, асоційовані з прийомом циклофосфаміду, включають цитопенію, підвищення ризику інфекційних ускладнень, геморагічний цистит, рак сечового міхура, гепатотоксичність.

Оскільки певна роль у патогенезі СЛ належить нетуберкульозним мікобактеріям, цікавим аспектом у менеджменті захворювання є застосування протитуберкульозних препаратів. В одному із досліджень ефективності застосування левофлоксацину, етамбутолу, азитроміцину та рифампіцину у хворих на СЛ було продемонстровано, що таке лікування призводило до покращання якості життя та подовження дистанції 6-хвилинного тесту. Це означає, що вивчення застосування протитуберкульозних препаратів у веденні хворих СЛ є перспективним і потребує проведення подальших досліджень. Незважаючи на зусилля кількох поколінь дослідників, етіологія залишається неясною, а патогномонічні маркери та специфічні методи лікування відсутні.

Висновок. Враховуючи непередбачуваний клінічний перебіг, неясну етіологію, патогномонічні маркери, та невизначеність щодо адекватних підходів до лікування, ведення саркоїдозу залишається складним завданням. Кожен пацієнт із СЛ потребує індивідуального терапевтичного підходу та має бути обізнаний щодо всіх аспектів лікування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Pulmonary sarcoidosis: from clinical features to pathology - narrative review. Li Y, Liang Z, Zheng Y, Qiao J, Wang P.Ann Palliat Med. 2021 Mar;10(3):3438-3444.

2. Contemporary optimized practice in the management of pulmonary sarcoidosis. Aryal S, et al. Ther Adv Respir Dis. 2019.

3. The effect of corticosteroid or methotrexate therapy on lung lymphocytes and macrophages in sarcoidosis. Baughman RP, et al. Am Rev Respir Dis. 1990. PMID: 2252243 Clinical Trial.

4. Immune mechanisms in fibrotic pulmonary sarcoidosis. Weeratunga P, Moller DR, Ho LP. Eur Respir Rev. 2022 Dec 21;31(166):220178. doi: 10.1183/16000617

5. Clinical Manifestations, Diagnosis, and Treatment of Sarcoidosis. Patompong Ungprasert, Jay H. Ryu, Eric L. Matteson, Mayo Clin Proc Innov Qual Outcomes. 2019 Sep; 3(3): 358–375.

6. Identifying a core outcome set for pulmonary sarcoidosis research - the Foundation for Sarcoidosis Research - Sarcoidosis Clinical OUtcomes Taskforce (SCOUT).Harman NL, et al. Sarcoidosis Vasc Diffuse Lung Dis. 2022. PMID: 36791046

АСПЕКТИ ЛІКУВАННЯ ПЕРВИННОЇ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Сапронова Анастасія Сергіївна
Тимошенко Ярослав Сергійович
Роїк Микола Миколайович
Таненя Вікторія Петрівна
Студенти
Бабічева Олександра Олександрівна
Кандидат медичних наук
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Артеріальна гіпертензія спричиняє тягар для здоров'я, який зріс на 30% у всьому світі між 1990 і 2010 роками, сьогодні є причиною більш ніж кожної восьмої передчасної смерті та втрати 8% років здорового життя Лікування пацієнтів, що страждають на артеріальну гіпертензію, в основному базується на обґрунтованому та швидкому фармакологічному лікуванні, що дає змогу досягти цільових показників артеріального тиску (АТ) менш ніж за шість місяців із використанням максимум трьох фармакологічних класів у більш ніж 80% випадків. Для решти 20% потрібна спеціалізована допомога для оптимізації фармакологічного лікування та обговорення, у меншості випадків, немедикаментозного лікування.

Мета дослідження. Дослідити сучасні можливості, недоліки та перспективи в оптимізації лікування артеріальної гіпертензії задля побудови комплексної програми лікування.

Матеріали та методи дослідження. Огляд, аналіз та узагальнення останніх наукових досліджень.

Результати та обговорення. Артеріальна гіпертензія переважно сприяє розвитку середньо- або віддалених ускладнень: ішемічної хвороби серця, серцевої недостатності, аритмії внаслідок фібриляції передсердь, раптової смерті; ішемічний та геморагічний інсульт, когнітивні порушення; облітеруюча

артеріопатія нижніх кінцівок, аневризма черевної аорти; хронічні захворювання нирок [1].

Ефективність антигіпертензивної терапії для профілактики ускладнень є найкращим аргументом на користь причинної ролі гіпертензії. За відсутності супутньої патології користь, отримана від антигіпертензивного лікування, в більшості залежить від величини зниження АТ, яке воно дозволяє отримати, а не від вибору одного фармакологічного класу замість іншого. Лікування, яке знижує систолічний тиск на 10 мм рт. ст., зменшує частоту коронарних подій приблизно на 25% та частоту інсультів на 40%, незалежно від віку чи вихідного ризику. Перевага тим більша, чим швидший і послідовніший контроль гіпертензії досягається.

Недавні дослідження ставлять під сумнів цінність фармакологічного лікування пацієнтів з легкою гіпертензією в ситуації первинної профілактики. Однак відсутність продемонстрованої вигоди не є демонстрацією відсутності вигоди [1]. Деякі з методів лікування, оцінених у дослідженнях, включених до цього дослідження, сьогодні більше не використовуються в першій лінії (бета-блокатори, резерпін). Але перш за все, дискусійним є оцінка ефекту лікування протягом 2-5 років у пацієнтів з низьким ризиком і, отже, загалом молодих, які протягом тривалого часу будуть піддаватися впливу високого рівня АТ і для яких потенційна користь буде бути значним у довгостроковій перспективі.

Регулярні аеробні вправи та дієта, багата фруктами та овочами та обмежена в продуктах тваринного походження, клінічно значно знижують АТ у осіб з гіпертонією. Крім того, втрата ваги має значний вплив на рівень АТ у разі ожиріння, як і зменшення споживання алкоголю, коли воно є надмірним. Усі ці заходи є корисними навіть за відсутності гіпертонії та майже без ризику. Тому їх можна заохочувати без застережень [2].

Зменшення харчової солі є заходом, який має сенс з точки зору громадського здоров’я. Крім того, все населення піддається дуже солоній дієті (10 г/день у середньому в Україні, цільове значення становить менше 6 г/день).

Таким чином, навіть невелике зниження ризику для всього населення призводить до уникнення значної кількості подій. Оскільки понад 75% харчової солі міститься в оброблених харчових продуктах, зменшення її споживання вимагає політичного втручання та угод з харчовою промисловістю.

Починаючи з 150 мм рт. ст., повна доза монотерапії знижує систолічний АТ в середньому на 9 мм рт. ст. незалежно від терапевтичного класу. Подвійна терапія викликає два питання. По-перше, це перевага однієї подвійної терапії над іншою [2]. По-друге, це використання подвійної терапії при першому намірі. Комбінація тіазидного діуретика з блокатором кальцієвих каналів не є фармакодинамічно оптимальною, оскільки обидва класи активують ренін ангіотензин-альдостеронову систему. Теоретично найбільш синергічна подвійна терапія поєднує інгібітор АПФ або сартанів з тіазидним або блокатором кальцієвих каналів. Ми можемо принаймні зробити висновок, що подвійна терапія з блокаторами кальцієвих каналів є принаймні такою ж ефективною, як і з тіазидами.

Ідеальна потрійна терапія поєднує синергетичні класи, кожен з яких має добре продемонстровану користь щодо захворюваності та смертності: тіазидний діуретик плюс блокатор кальцієвих каналів плюс інгібітор АПФ або сартан. Менш ніж 20% гіпертоніків чинить опір стратегії, що призводить до такого типу лікування.

За останні 20 років не було суттєвого прогресу в області гіпотензивних засобів. Нові антигіпертензивні засоби знаходяться на ранній стадії оцінки (донори NO, антагоністи вазопресину, нейтральної ендопептидази та рецепторів ендотеліну інгібітори), але вони з’являться на ринку лише через кілька років, якщо їх ефективність і безпека будуть підтверджені.

Не виключено відкриття антигіпертензивного препарату, який перевершить існуючі препарати за середнім зниженням АТ і профілактикою серцево-судинних захворювань. Проте відкриття активного лікування у вигляді монотерапії у більшості гіпертоніків, як статини при гіперхолестеринемії, з іншого боку, є малоймовірним через складність регуляцій, пов’язаних з

контролем АТ [3].

Висновки. Модифікація способу життя є одним з перших способів лікування у осіб з помірною і тяжкою артеріальною гіпертензією, та головною в пацієнтів з легкою формою. Щодо фармакологічного лікування, то останніми роками не було створено кардинально нових антигіпертензивних препаратів і не передбачається як такого протягом декількох наступних. Саме ці аспекти ставлять завдання в оптимізації і створенні найефективніших програм моно- та подвійною/потрійної терапії, які були розглянуті в нашому дослідженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. P. M. Kearney, M. Whelton, K. Reynolds, P. Muntner, P. K. Whelton, J. HeGlobal burden of hypertension: analysis of worldwide data. Lancet, 365 (2005), pp. 217-223
2. E. Lelong, O. Pourrat, M. Pinsard, V. Goudet, J. Badin, O. Mimoz, *et al.* Admissions en réanimation des femmes en cours de grossesse ou en post-partum : circonstances et pronostic. Une série rétrospective de 96 cas. Rev Med Interne, 34 (2013), pp. 141-147
3. T. Krause, K. Lovibond, M. Caulfield, T. McCormack, B. Williams. Management of hypertension: summary of NICE guidance. BMJ, 343 (2011), p. d4891

РЕТРОГРАДНА ІНТРАРЕНАЛЬНА ХІРУРГІЯ ЯК ОДИН З НАЙБІЛЬШ ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ СЕЧОКАМ'ЯНОЇ ХВОРОБИ

Сніжко Богдан Володимирович
Хохлова Альона Олегівна
Студенти
Плєхова Олеся Олександрівна
Викладач кафедри акушерства
гінекології та дитячої гінекології
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна
Подебрий Андрій Орестович
Лікар хірург - уролог вищої категорії
Матвіїв Василь Володимирович
Лікар хірург - уролог вищої категорії
Клінічна лікарня львівської залізниці
м. Львів, Україна

Вступ. Сечокам`яна хвороба (СКХ) або уролітіаз - це хвороба, яка пов`язана з порушенням обміну речовин, які призводять до утворення конкрементів в сечовивідних шляхах. Уролітіаз - це один з найбільших напрямків в урології, який займає друге місце серед всіх уропатологічних процесів поступаючись інфекціям сечовивідних шляхів. За даними Global Burned of Disease рівень захворюваності на сечокам`яну хворобу збільшився на 48,57% з 1990 до 2019 року, захворюваність по віку мала унімодальне розподілення з піком в 50-70 років. World Health Organization вказує, що річний показник DALY (роки життя з поправкою на інвалідність), стандартизований по віку, знизився на 1,77%, але загальна смертність з підвищенням віку збільшилась. Захворюваність, смертність та показник DALY у чоловіків були вищі ніж у жінок. Україна залишається провідною країною з високим рівнем ASIR (стандартизована захворюваність до віку) - 4282,60 хворих на 100 000 населення.

Важливо відмітити, що напрямок ендоурології, який, в основному,

включає лікування сечокам`яної хвороби, є одним з найбільш прогресивних напрямків. За останніми протоколами виявляється, що практично у всіх випадках ниркової та сечоводної локалізації конкремнета з розмірами навіть >20 мм використовується метод ретроградної інтраренальної хірургії (RIRS). Загальна кількість ускладнень даного методу складає 9-20%, із них більшість проблеми інфекційного генезу, які зазвичай вирішуються за допомогою правильно призначеної антибіотикотерапії. Також, можливі авульсії та стриктури сечоводу, які зустрічаються у <1% випадків, але мають гірші наслідки, як для лікаря так і для хворого.

Ціль роботи. Оцінити RIRS, як один з найбільш ефективних та менш травматичних методів лікування сечокам`яної хвороби, порівняти результати з можливими ускладненнями, а також методами їх попередження або усунення. Дати рекомендації щодо переходу лікарів з ригідних до гнучких інструментів в урології.

Матеріали та методи. Дане дослідження проводилося на базі приватної клініки «Уросвіт» у тандемі з урологами лікарні львівської залізниці. Всього було досліджено 14 пацієнтів: 6 жінок та 8 чоловіків різних вікових категорій від 30 до 60 років, середній вік склав 45 років. Перед оперативним втручання був проведений стандартний комплекс досліджень, який включав: загальний та біохімічний аналізи крові, загальний аналіз сечі, коагулограму, електрокардіограму, УЗД та КТ діагностику. За даними лабораторних показників у 7 хворих була виявлена помірна мікрогематурія, ще в 5 - часткова лейкоцитурія. Одна хвора мала лейкоцитоз із зсувом вліво та високою лейкоцитурією. Їй був проведений додатковий забір сечі на бактеріальний посів з попереднім ендопієловезикальним стентування й призначена емпірична антибіотикотерапія з використанням антибіотиків широкого спектру, а саме цефтазидимом у дозуванні 2 г, 2 рази на день протягом 5 днів. Після отримання результатів посіву була виявлена Escherichia coli 10*5КОЕ/мл з підтвердженою чутливістю до цефалоспоринів.

На 7-й день було проведено контрольне лабораторне дослідження крові

та сечі, в якому була виялена лише помірна лейкоцитурія.

Усім хворим після УЗД обстеження було рекомендовано проведення КТ діагностики для більш точного розуміння локалізації та щільності конкрементів. 12 хворим воно було проведене з додатковим рентгенконтрастуванням через потребу детальної візуалізації анатомічних особливостей хворих, оцінки кіст нирок за класифікацією Bosniak, а також проведення диференційної діагностики парапельвікальної кісти з можливим гідронефрозом у однієї хворої. Перед комп'ютерною томографією з контрастним підсиленням всім хворим було проведене стандартне дослідження сечовини та креатиніну для оцінки ризику ускладнень, зокрема, детальний збір алергологічного анамнезу.

Після КТ діагностики було отримано наступні результати: загальні розміри конкрементів варіювалися від 10 до 18 мм, середній розмір склав 15 мм. У 7 хворих прослідковувалися додаткові мікроліти розміром від 3 до 5 мм у верхніх та нижніх чашечках, ще у 3 були виявлені конкременти до 3 мм в середній третині сечоводу. У 8 хворих конкременти знаходилися в мисці, ще в 4 у нижній чашці, а у 2 останніх - в середніх чашечках. Щільність конкрементів варіювалась від 1400 до 1800 Hu, середня склала 1600.

Двоє хворих мали цукровий діабет 2 типу, ще 4 - гіпертонічну хворобу, але у тандемі з анестезіологами ризики проведення ендоскопічного втручання було оцінені як мінімальні.

За 5 днів до ендоскопічного втручання через анатомічні особливості, а також через ризики розвитку запального процесу нирки, 10 хворим було проведене предопераційне стентування з використання 6/26 MarFlow стенту.

Усім хворим було рекомендовано проведення загальної інтубаційної анестезії для зменшення загального хвилювання хворих, а також для забезпечення контролю дихальних рухів із недовгими актами апное під час роботи ендоскопом в небезпечних місцях.

Перед початком RIRS у предстентованих пацієнтів був забраний стент, після чого в сечовід була проведена гідрофільна струна Tigger Urotech, яка

попередньо знаходилась в стерильному фізрозчині. Уся процедура постановки струни проводилася під контролем рентген дуги. Для візуалізація вічка й додаткової ревізії сечоводів й миски використовувався ригідний уретеропієлоскоп. Ідентична процедура, але без попереднього забору відсутнього стенту, була й у пацієнтів без попередньої постановки стенту.

Після оцінки діаметру та прохідності сечоводу пацієнти були поділені на 2 кагорти: перша мала достатній діаметр для постановки Navigator 11-13 мм, друга 12-14 мм. У залежності від статі довжина була підібрана відповідна, чоловіки - 45 см, жінки - 35см. Постановка навігатора або кожуха проводилася при постійному рентген контролі із попередньою активацією гідрофільного покриття за допомогою стерильного фізрозчину. Navigator встановлювався нижче сегмента під корегуванням ендоскопу.

Для дроблення був використаний одноразовий ендоскоп фірми Innovex, який показував дуже хороші результати в попередніх досвідах роботи. Після його введеня в тунель кожуху ендоскоп ставився в рівне положення, в спеціальний отвір ми проводили гольмієвий лазер Dornier 30WT. При можливості релокації конкремента з нижньої чашки використовувалася корзинка NGage. Якщо були наявні дрібні конкременти, то їх екстракція проводилася за допомогою спірального екстрактору каменів Cook Medical 1.9 Fr. Після візуалізації конкременту, а також виставлення параметрів Dasting починалося так зване «дроблення в пісок».

Проводилося воно від периферії каменя до центру з постійною ірригацією по типу самотоку. При відколюваннях певних елементів конкременту ми змінювали параметри лазеру з Dasting на Popcorning або ж забирали залишки використовуючи спіральний екстрактор. При завершенні процесу дроблення, проводилася додаткова ревізія чашечок, а також додатковий контроль рентген дуги. Вже після впевненості у відсутності конкрементів в нирках була проведена постановка струни й забір кожуху.

Важливо відмітити, що проводився він під постійним контролем ендоскопу для ще більшої мінімалізації можливих травматизацій сечоводу.

Після екстракції кожуху Navigator по попередньо встановленій струні було поставлено стенти MarFlow розміром від 6/24 до 6/26, з сечовим катетером Поміранцева-Фолі 18Fr. Важливо зауважити, що під час RIRS проводилась постійна інфузія з додаванням Лазіксу для покращення ірригації. Усім пацієнтам в післяопераційному періоді була призначена стандартна антибіотикотерапія.

Результати та обговорення. За даними проведеного лікування було виявлено позитивний результат у всіх 14 хворих. У 86% хворих було отримано stone free RIRS, у інших 14% після Popcorning залишилися поодинокі дрібні мікроліти в нижніх чашечках та в мисці, які на етапі післяопераційного стентування відійшли самостійно. У 4 пацієнтів у післяопераційному періоді, а саме в перші дні, була наявна субфебрильна температура, яка на 3 день антибіотикотерапії зникла. Ще двоє хворих скаржились на полакурію та дискомфорт при сечовипусканні, пов’язані з встановленим стентом, тому було вирішено забрати його на 3 дні раніше від стандартного терміну поставновки.

У однієї жінки в післяопераційному період в перший день була наявна гіповолемія. Через це жінка була направлена на 2 доби до палати інтенсивної терапії для постійного контролю за станом хворої лікарями-анестезіологами.

Висновки. Провівши та оцінивши метод ретроградної інтраренальної хірургії, із впевненістю можна сказати, що цей метод є одним з найефективніших у випадку лікування сечокам’яної, коли розмір конкремнету, локалізація та щільність підпадають під параметри виробу серед інших методів лікування СКХ. Важливо зазначити, що даний метод потребує високих професійно-технічних навичок лікаря-уролога і дорогого обладнання, що сильно підвищує вартість даного втручання та не завжди може бути використане у всіх пацієнтів, які лікуються на приватному сегменті. Необхідно розуміти, що гнучкий інструментарій це реальність сучасної, прогресивної урології на яку необхідно переходити всім лікарням урологічного профілю

УДК 616

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ ПЛОСКОКЛІТИННОГО РАКУ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ

Узбек Тетяна Степанівна
Асистент
Кафедра патологічної анатомії, судової медицини та гістології
Донецький національний медичний університет
м. Кропивницький, Україна
Мельникова Діана Сергіївна
Студентка
Донецький національній медичний університет
м. Кропивницький, Україна

Анотація: рак порожнини рота, представлений головним чином плоскоклітинним раком порожнини рота, є восьмим за поширеністю раком у світі. У 2022 р. глобальна захворюваність на рак порожнини рота оцінювалася на рівні 377 713 нових випадків та 177 757 випадків смерті. Онкологічні захворювання ротової порожнини частіше розвиваються у чоловіків і людей похилого віку, мають більш високу летальність серед чоловіків у порівнянні з жінками. [1] Незважаючи на останні досягнення у виявленні та лікуванні раку, рак ротової порожнини залишається проблемою громадського здоров'я, особливо в країнах, що розвиваються.

Ключові слова: розростання ясен, рак ротової порожнини, плоскоклітинний рак.

Мета роботи: ознайомитися з варіантами диференційної діагностики плоскоклітинної карциноми, що розростається у передній частині нижньої щелепи.

Матеріали і методи: в процесі підготовки матеріалу було опрацьовано 8 літературних джерел.

Результати: Плоскоклітинний рак є найпоширенішим злоякісним новоутворенням ротової порожнини (90%). [2] Серед усіх онкологічних

захворювань у чоловіків становить 4%, а у жінок – 2%, прогноз пухлини залежить від стадії на момент діагностування [3]. Рак порожнини рота становить 5% усіх злоякісних пухлин в організмі, з яких 6% зустрічаються в яснах. Відомо про різноманітні клінічні прояви, головним чином у вигляді екзофітної маси з зернистою, папілярною або бородавчастою поверхнею або у вигляді виразкового ураження. Часто це повільно зростаюче безсимптомне ураження, яке часто помилково діагностується як хронічне запальне розширення, піогенна гранульома або фіброма. Початковими симптомами зазвичай є внутрішньоротова пухлина або набряк, виразка, біль, неправильно підігнаний протез, рухомість зубів або незагоєне місце видалення. [4]

Патогістологічне дослідження показує гіперпластичний гіперпаракератинізований багатошаровий плоский епітелій з ознаками дисплазії. Поверхневий епітелій показує порушення безперервності базальної мембрани. Підлягаюча сполучна тканина була щільно колагеновою та демонструє численні острівці неопластичних епітеліальних клітин і рясне утворення кератинових перлин. Також виявляється помірна кількість хронічного запального інфільтрату, що складається з лімфоцитів, плазматичних клітин і нейтрофілів. [5]

Мікроскопічне дослідження зразка біоптату демонструє ознаки добре диференційованого плоскоклітинного раку з листами та скупченнями великих полігональних атипових клітин з гіперхроматичним ядром, помітними ядерцями, неправильними ядерними мембранами та чітко вираженою еозинофільною цитоплазмою з помітними вогнищами атипових «перлин». Імуногістохімічна експресія маркера Е-кадгерину показує вогнища рослинних клітин із помірною та зниженою інтенсивністю мембранного фарбування. Подібним чином імуномаркер віментин показує клітини з помірною цитоплазматичною позитивністю, що вказує на епітеліально-мезенхімальний перехід (ЕМТ) позитивного утворення, таким чином розшифровуючи його злоякісну природу. [6]

Проблема плоскоклітинного раку полягає в тому, що на ранніх стадіях

ураження може імітувати пародонтит і матиме меншу кількість симптомів, що може призвести до затримки діагностики. Іншою важливою особливістю є його більш високий ступінь агресивності з посиленою інвазією прилеглих тканин і підвищеними шансами лімфатичного метастатичного поширення.

Оцінюючи ступінь, слід ретельно оцінити щічні та ясенні ділянки ураження на ступінь поширення підслизової оболонки, ураження кісткової тканини, залучення ретромолярного трикутника, крилощелепного шва та цервікального лімфатичного поширення [7].

Комп'ютерна томографія (КТ) чудово показує тонкі кортикальні ерозії, а ступінь ураження кісткового мозку можна краще оцінити за допомогою магнітно-резонансної томографії.

Результати КТ ураження кісткової тканини включають кортикальну ерозію навколо первинного ураження, агресивну періостальну реакцію, аномальне ослаблення в кістковому мозку та патологічні переломи. Оскільки ураження вузлів є єдиним найважливішим прогностичним показником, точна оцінка всіх вузлових ланцюгів одночасно є важливою для встановлення стадії, лікування та прогнозу. [8]

Висновок: Діагностика плоскоклітинного раку дуже важлива. Його можна помилково прийняти за інші проліферативні утворення ясен, такі як піогенна гранульома, запальні розширення, розширення, викликані ліками або умовне розширення. Таким чином, клініцист повинен бути більш уважним і скептично дивитися на будь-які морфологічні зміни порожнини рота/ясен, такі як десквамація, виразки, втрата сочок, бородавчасті та гіперпластичні розростання епулісів у рефрактерних запаленнях уражень пародонту, після чого вони можуть бути ранніми. клінічні ознаки загрозливого злоякісного новоутворення. Тим не менше, негативні ураження ясен, які зберігаються більше 2 тижнів після видалення етіологічних агентів, повинні пройти ретельний анамнез, клінічне обстеження та біопсію для гістопатологічної оцінки, щоб виключити будь-яку злоякісність для кращих результатів лікування та збільшення виживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ferlay J, Soerjomataram I, Dikshit R, Eser S, Mathers C, Rebelo M та ін. Захворюваність на рак і смертність у всьому світі: Джерела, методи та основні закономірності в GLOBOCAN 2012. Int J Cancer. 2015;

2. Рівера С. Основи раку порожнини рота. Int J Clin Exp Pathol. 2015;

3. Casiglia J, Woo SB. Комплексний огляд раку порожнини рота. Генерал Дент. 2001;

4. Хоффман Х. Т., Карнелл Л. Х., Функ Г. Ф., Робінсон Р. А., Менк Х. Р. Звіт Національної бази даних про рак голови та шиї. Arch Otolaryngol Head Neck Surg. 1998;

5. Barasch A, Gofa A, Krutchkoff DJ, Eisenberg E. Squamous cell carcinoma of the gingiva. Аналіз серії випадків. Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod. 1995;

6. Су К. С., Спіро Р. Х., Кінг В., Харві В., Стронг Е. В. Плоскоклітинний рак ясен. Am J Surg. 1988;

7. Barasch A, Morse DE, Krutchkoff DJ, Eisenberg E. Куріння, стать і вік як фактори ризику внутрішньоротової плоскоклітинної карциноми. Аналіз серії випадків. Рак. 1994;

8. Сігел Р., Найшадхам Д., Джемал А. Статистика раку, 2013. CA Cancer J Clin. 2006;

САМООСВІТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Філюк Ірина Олексіївна,
асистент кафедри неврології
Кальбус Олександр Іванович,
д.мед.наук, професор
Шастун Наталя Петрівна,
к.мед.н., доцент кафедри неврології
Макаров Сергій Олександрович,
к.мед.н., асистент кафедри неврології
Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна

Самоосвіта в сучасному світі являється однією із складових та основних методів навчання. Самостійна робота здобувача освіти потребує отримання знань, вміння самостійно опрацьовувати матеріали отриманих з підручників, на лекціях, практичних заняттях, семінарах, що призводить до набуття та удосконалення компетентності [1].

У навчальному закладі робочим планом регламентуються певні години для самостійної роботи студентів, тому ключовим аспектом є правильність розподілу часу та вміння пошуку інформації. У сучасному світу інтернет є головною та важливою формою самопідготовка, що є можливістю швидкого доступу до величезного обсягу інформації. Це все дає можливість для самоудосконалення за допомогою онлайн-курсів підвищення кваліфікації, дистанційних вебінарів, онлайн-конференції відомих спеціалістів у різних галузях медицини та можливість обміну досвідом , участь у науково-дослідній роботі, відвідування майстер-класів, семінарів та інше [2]. Завданням самостійної роботи студента полягає навчити клінічно мислити, аналізувати отриману інформацію, уміння вибрати з великої кількості можливостей необхідну, вміти обґрунтувати правильність вибраного рішення [3].

Мета дослідження. Показати уміння використовувати різні форми самостійної роботи для здобувачів освіти, як одного із методів навчання у

вищій школі.

Матеріал та методи дослідження. Проведений літературний пошук в базі даних на рахунок україномовних публікацій опублікований у період з 2002 по 2019 роки. Основними пошуковими термінами були самостійна робота, підвищення кваліфікації, навчальний процес. Ці статті були рецензовані, якщо були релевантними для пошуку.

Результати дослідження та їх обговорення. Згідно наказу №161 МОЗ України вказано, що «самостійна робота студентів є видом навчальної діяльності у позанавчальний час». Завдання самостійної роботи здобувача вищої освіти у навчальному закладі полягає навчитися клінічно мислити, володіти навичками пошуку інформації та в подальшому аналізувати отриману інформацію [3].

Самоосвіта являється однією із активних форм навчально-пізнавальної діяльності, що призводить до інтеграції діяльності студента в умовах інформаційного навчального середовища під час підготовки. Принципи Болонського процесу утверджують індивідуалізацію навчання, скорочення аудиторних занять, зокрема лекційних годин, що вимагає нових підходів до самостійної роботи, до організації індивідуальних занять.

Сучасні інтерактивні методи навчання призводить до розвитку у студентів інтересу до самоосвіти, власної думки, вміння відстоювати власну позицію, формування професійних навичок, ефективне засвоєння матеріалу, самостійний пошук студентом власних шляхів і варіантів розв’язання поставленого завдання, формування рівня усвідомленої компетентності [4]. Всі види самостійної роботи взаємопов’язані та взаємообумовлені, провідне місце займає навчальна самостійна робота. Тому, всі види самостійної роботи спрямовані на покращення, як особистісних, так і компетентнісних якостей майбутнього спеціаліста.

Головним та вагомим фактором самоосвіти та самостійної роботи є мотивація студентів. Якщо здобувач освіти вмотивований на навчання, засвоєння нових знань і набуття нових компетентностей, це спонукатиме його

до самоудосконалення з більшою віддачею. Планування часу для самостійної підготовки (тайм-менеджмент) дозволить раціонально розподіляти свою роботу, продуктивно працювати та отримати максимальний результат. Ще одна форма роботи, яка набирає все більшої популярності, - Power-Point презентації. Перевагами роботи з презентацією є індивідуалізація процесу навчання, підвищення пізнавальної активності та мотивації, можливість студенту проявити себе творчо [5]. Всі види самостійної роботи виконують свої функції та важливі для майбутнього спеціаліста в галузі медицини. У навчальних закладах всі види самостійної роботи студента підпорядковуються цілям навчального процесу, кожен із вищезазначених потребує від студентів наполегливої самостійної праці. Студентові важливо навчитися здійснювати своєрідну «фільтрацію» навчального матеріалу, відокремлювати основне й витісняти другорядне, крім того, головне ще й узагальнювати та систематизувати отриманий матеріал [6].

Висновки. Таким чином, самостійна робота виховує у здобувача освіти навичок самоорганізації й самоосвіти. Кожному здобувачу освіти необхідно розуміти, що самоосвіта та сомоудосконалення у навчальному закладі це насамперед ознайомлення з новітніми дослідженнями, пошуком нових методик і методів діагностики та лікування, розгляд проблем, які вивчаються, на високому науковому рівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сидорова А. І. Самоосвіта студента як фактор підготовки спеціаліста у сучасних умовах / А. І. Сидорова, С. А. Павленко, О. В. Павленкова, Л. І. Амосова, І. М. Ткаченко // Матер.наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах» (24 березня 2016 р.). - Полтава, 2016. - С.190-192.

2. Табінська С. Динаміка показників стану готовності студентів інститутів фізичної культури вирішувати завдання з особистісно-професійного самопізнання / С. Табінська, В. Приходько // Спортивний вісник Придніпров'я.

2009. - № 2-3. - С.32-36.

3. Доценко В. І. Інформаційно-комп’ютерні технології як засіб підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів / В. І. Доценко, Ю. П. Ткаченко // Інноваційні освітні технології у підготовці медичних кадрів. — Полтава, 2010. — С. 59 — 61.

4. Балицька Т. В. Актуальні завдання:вдосконалення самостійної роботи студентів у системі вищої школи / Т.В.Балицька //Вісник Луганського національного університету ім.Т.Шевченка. – 2004. - № 9: Педагогічні науки. С. 137-142.

5. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у організації самостійної роботи студентів, які вивчають хірургічну стоматологію і щелепно-лицеву хірургію Аветіков Д. С., Яценко І. В., Гаврильєв В. М., Ставицький С. О., Локес К. П. ВДНЗ України «Українська медична стоматологічна академія», 2017.-С6.

6. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / За ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2007. – 495 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЇ ЗРОСТАННЯ ЗАХВОРЮВАНОСТІ СИФІЛІСОМ НА ПРИКЛАДІ ПЕВНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Шабельник Олег Іванович,
доцент кафедри мікробіології, вірусології, імунології,
медичної фізики та медичної інформатики
Глазкова Наталія Олексіївна,
асистент кафедри медичної хімії, гігієни та екології
Прядко Ростислав Миколайович,
студент III курсу
Державний заклад
Луганський державний медичний університет
м. Рівне, Україна

Вступ. Бактеріальні інфекції на сьогодні є дуже актуальною проблемою, все більше людей звертаються до лікарів з приводу цих станів. Проблема поширеності бактеріальних інфекцій пов'язана з морфологією бактерій. Вони мають клітинну структуру з міцною стінкою, яка надійно захищає ці мікроорганізми від негативних факторів зовнішнього середовища. Бактерії зустрічаються в самих різних середовищах – ґрунті, воді, повітрі, інших мікроорганізмах і т.д. У повсякденному житті людина часто контактує зі збудником бактеріальної інфекції. У зв'язку з такою поширеністю вони викликають дуже великий спектр серйозних захворювань. Серед цих захворювань кір, туберкульоз, ангіна, скарлатина, сифіліс, кандидоз, трихомоніаз та інші.

Знання морфології, фізіології, антигенної структури, актуальної епідеміології та статистики захворюваності в певному регіоні або країні на ту чи іншу бактеріальну інфекцію, проведення профілактичних заходів в суспільстві, все це буде сприяти запобіганню поширенню цих захворювань в певних регіонах, а потім і в країні в цілому.

Сьогодні вся наша увага буде звернена на збудника сифілісу – *Treponema pallidum*. На сифіліс хворіють тільки люди. Єдиним джерелом інфекції в

природі є хвора людина. Зараження відбувається найчастіше статевим шляхом, але бувають випадки зараження через побутові предмети, через плаценту (вроджений сифіліс). Вроджений імунітет до сифілісу відсутній. Майже всі випадки призводять до розвитку захворювання, при перенесенні хвороби формується інфекційний, нестерильній імунітет. Повторне зараження може знову спричинити розвиток хвороби, тому сифіліс є доволі поширеною бактеріальною інфекцією, на яку треба звернути увагу.

Мета роботи: провести аналіз літературних, відкритих інформаційних джерел медичних установ щодо захворюваності на сифіліс в певному регіоні (на прикладі Рівненської області).

Матеріали та методи: дані доступної наукової літератури, статистичний та табличний методи.

Результати та обговорення: Була проаналізована наукова література, архівні дані, відкрита інформація на сайтах медичних джерел Рівненської області щодо захворюваності на сифіліс в цьому регіоні.

Таблиця 1

Показники захворюванності сифілісом населення районів області

Райони	2018р.	На 100 тис. населення	2019р.	На 100 тис.населення
Березнівський	2	3,1	-	-
Володимирецький	1	1,5	1	1,5
Гощанський	3	8,5	-	-
Демидівський	4	27,8	1	7,1
Дубенський	9	10,9	12	14,6
Дубровицький	4	8,3	2	4,2
Зарічненський	2	5,6	1	2,8
Здолбунівський	6	10,5	4	7,1
Корецький	4	12,0	8	24,3
Костопільський	9	14,0	3	4,7
Млинівський	2	5,3	3	8,1
Острізький	3	6,9	2	4,6
Радивилівський	-	-	-	-
Рівненський	5	5,5	7	7,6
Рокитнівський	-	-	3	5,2
Сарненський	13	12,3	22	20,9
Всього по районах	**67**	**7,7**	**69**	**7,9**
м. Рівне	18	7,4	19	7,8
м. Вараш	1	2,3	1	2,3
Всього	**86**	**7,4**	**89**	**7,7**

Таблиця 2

Структура захворюваності сифілісом по нозологіях

	2018р.	2019р.
Сифіліс первинний	2(2,3%)	7(7,9%)
Сифіліс вторинний свіжий	12(14%)	8(9,0%)
Сифіліс вторинний рецедивний	4(4,6%)	5(5,6%)
Сифіліс маніфестний	18(20,9%)	20(22,5%)
Сифіліс прихований ранній	63(73,3%)	56(62,9%)
Сифіліс прихований неуточнений	1(1,2%)	5(5,6%)
Сифіліс пізній	4(4,7%)	7(7,9%)
Сифіліс вроджений	-	1(1,1%)
Всього	**86**	**89**

Таблиця 3

Шляхи виявлення хворих сифілісом

	2018р.	2019р.
Активно виявлені		
При профоглядах	9(10,5%)	16(18,0%)
При обстеженні соматичних хворих	32(37,2%)	29(32,6%)
При васерманізації донорів	4(4,6%)	2(2,2%)
При васерманізації вагітних	4(4,6%)	5(5,6%)
Доставлено поліцією	-	-
Як статеві контакти	9(10,5%)	8(9,0%)
Побутові контакти	1(1,2%)	-
Усього активно виявлених	**59(68,6%)**	**60(67,4%)**
З'явилися зі скаргами самі	**27(31,4%)**	**29(32,6%)**

Висновок: Зі статистичних даних видно, що є невелика тенденція до зростання рівня захворюваності в Рівненській області. Також велику занепокоєність викликає кількість хворих з прихованими стадіями сифілісу. Відсоток прихованих форм – 77,5%, а маніфестних форм – 22,5%. До того ж є невелике зменшення ефективності виявлення активних форм сифілісу, якщо брати показники 2019р.(виявлено активних форм при васерманізації донорів, вагітних, соматичних хворих, при медоглядах – 67,4%), а у 2018р.(68,6%).

ЛІТЕРАТУРА :

1. Медична мікробіологія, вірусологія та імунологія : підручник для студ. Вищих мед. навч. закладів / за ред. В.П.Широбокова. – 3-тє вид., оновл. та допов. – Вінниця : Нова Книга, 2021. – 920 с. : іл.

2. Медична мікробіологія, вірусологія та імунологія [Текст] : Підручник для студ. вищ. мед. навч. закладів IV р. акред. (протокол МОЗУ №5 від 28.12.2012 р.) / Т. В. Андріанова, Т.В. Виноград Н.О. Бобир, В. Г. Войцеховський та ін. ; За ред. В.П. Широбокова. - 2-е вид. - Вінниця : Нова Книга, 2011. - 952 с. Всього: 125 прим. (абонемент – 111)

3. Мікробіологія з технікою мікробіологічних досліджень, вірусологія та імунологія [Текст] : Підручник для студ. вищ. мед. навч. закл. I-IIIр. акред. / В. А. Люта, О. В. Кононов. - К. : ВСВ"Медицина", 2017. - 576 с. Всього: 30 прим. (абонемент – 23).

4. http://shkirven.rv.ua/zvit-golovnogo-likarya-za-2019-rik/

TECHNICAL SCIENCES

IMPROVING THE QUALITY CHARACTERISTICS OF PIPES MADE OF LOW-ALLOYED AND HIGH-ALLOYED STEEL

Dergach Tatyana Oleksandrivna,
dr. sc. (tech.), head res.
Sukhomlin Georgy Dmytrovych,
dr. sc. (tech.), head res.
[1,]Pridneprovs'ka State Academy
of Civil Engineering and Architecture, Dnipro,
Deineko Leonid Mykolayovich,
dr. sc. (tech.), prof., head of department
Ukrainian State University of Science and Technology,
Dnipro, Ukraine,
Balyev Andriy Yevgenovych,
head of department
Krasiuk Andriy Volodymyrovych,
production director
PJC Centravic Production Ukraine, Nikopol, Ukraine

Introductions. Corrosion of metals in the oil and gas, chemical, petrochemical, energy and other industries is the main reason of equipment failure and leads to significant economic losses. Therefore, improving the corrosion resistance of metal products is an urgent task, especially during the post-war recovery of Ukraine's industry, which requires the use of modern technologies for the manufacture of high-quality products. In connection with the above, a number of improved and innovative technologies to manufacture low and high-alloyed pipes with increased corrosion resistance and operational reliability, which have been tested in industrial production conditions, have been proposed.

Aim. Based on theoretical and experimental studies, to improve the corrosion resistance of pipes made of low-alloy and high-alloy steels used in priority industries.

Materials and methods. Investigated pipes made of low-alloy steel type 06Cr1 and of high-alloy steels Cr-Ni; Cr-Ni-Mo austenitic: type 03Cr18Ni11 (304 L, 304 LN), 03Cr17Ni14Mo3 (316 L, 316 LN), 02Cr25Ni22NMo2 (TP310MoLN) and ferritic-austenitic 02Cr22Ni5NMo3 (UNS S31803). We used the methods of light and electron microscopy and complex corrosion testing of samples of pipe blanks and pipes for resistance to intergranular corrosion (IGC) in a boiling solution of 65% (methods C, ASTM A-262), and for resistance to sulfide stress corrosion cracking (SSCC) and hydrogen cracking (HC) in a hydrogen sulfide-containing chloride acetate solution 5 % NaCl + 0,5 % CH_3COOH + $H_2S_{(saturated)}$, according to the methods NACE TM0177 and NACE TM0284, respectively, as well as tests in various corrosive aggressive environments.

Results and discussion. Developments are based on the theory of corrosion resistant alloying and data on the influence of impurity elements and non-metallic inclusions on corrosion as well as on mechanical properties of low-alloy and high alloy steels; application of the developed and improved methods of studying the grain boundary structure of steels with different structural states [1]; the theory of coincidence site lattices (CSL) and the principle of grain boundary engineering (GBE) of polycrystalline materials [2-7]; complex corrosion and operational tests in various corrosive aggressive environments of metal products manufactured according to the latest technologies [5-7].

1. The technology for the production of oil and gas pipes with increased corrosion resistance made of low-alloy steel with designed chemical composition (type 06Cr1) has been developed. It includes improved and new modes of temperature-deformation and thermal treatments according to the principle of GBE [2-4]. Produced pipes are characterized by a ferrite-pearlite structure with an increased content of GB in ferrite (in Fig. 1, *a* shown by arrows) and improved corrosion resistance in chloride, chloride-acetate, and hydrogen sulfide-containing environments (Fig. 1, *b*), including resistance to sulphide stress corrosion cracking, hydrogen cracking with enhanced complex of mechanical properties. While testing according to NACE TM 0177 and NACE TM 0284 methods, the ultimate cracking

stress ($\sigma_{cr.}$) and corrosion rate corresponded to: $\sigma_{cr.} \geq 0.8\sigma_{02}$); $\nu_{cor} \leq 0.35$ mm/year, respectively; the mechanical properties of the pipes corresponded to the X 52-X 56 strength group according to the API 5 L standard.

Such pipes are recommended for use in the oil and gas industry instead of steel grade 20, as well as in the construction industry.

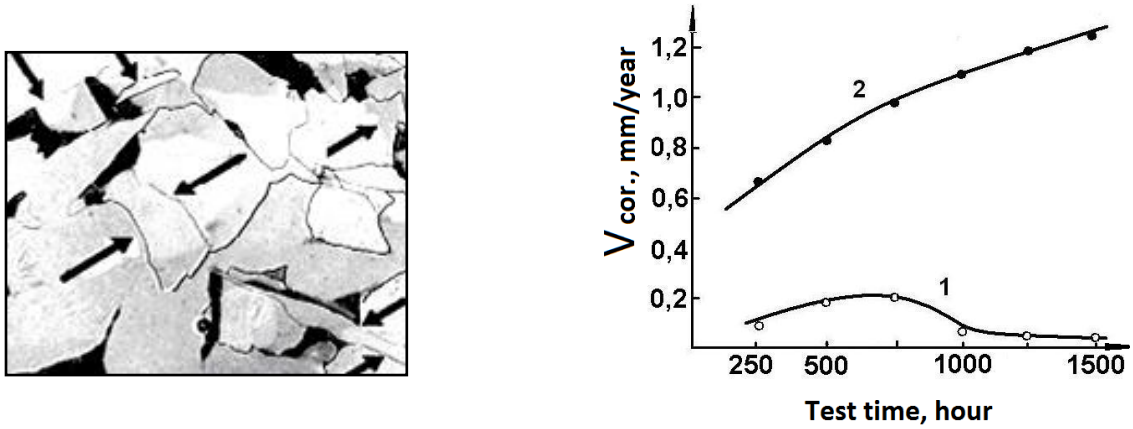

a ***b***

Fig. 1. Microstructure (*a*, ×1000) and corrosion resistance in chloride-acetate solution (*b*) of 06X1 steel pipes (curve 1) and (curve 2)

2. For the chemical and petrochemical, aerospace, automotive, metallurgical and other segments, where the harsh and extreme operating conditions are involved, technologies for the production of stainless high alloyed Cr-Ni; Cr-Ni-Mo austenitic and ferritic-austenitic steels have been developed.

The developments are based on the results of systematic research and include:

- Designed metallographic method for determining in austenitic high-alloy steels the presence of boron impurities (≥ 0.002%), which is negatively affects the resistance to IGC in highly oxidizing environments. The methodology is based on statistical data of the special physical and chemical properties of boron and the results of structural and corrosion studies of forgings and rolled steels 304 L and 316 L with boron impurities [8, 9]. It includes special heat treatment of samples of metal products, which promotes the maximum segregation of boron at the boundaries of austenite grains with the release of high-chromium borides (of the $FeCr_2B$ type) on them; etching of metallographic sections in the selected reagent according to the

specified modes and comprehensive microstructure study (Fig. 2);

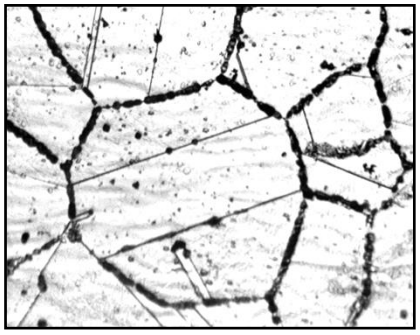

Fig. 2. An example of the detection of boron impurities (0.0025%) in the microstructure of a pipe billet made of steel 304 L, × 500

- Scientifically based limitation of the maximum permissible content of such surface-active elements as carbon, boron and nitrogen in pipe blanks made of austenitic Cr-Ni and Cr-Ni-Mo steels, considering the positive effect of nitrogen on the stabilization of the austenite structure as well as on the resistance against pitting corrosion and improvement in mechanical properties;

- Application the principle of grain-boundary engineering (GBE) of polycrystalline materials during temperature-deformation and thermal treatments in the manufacture of pipes.

Depending on the chemical composition and structural class of steels, they include: intensive cold deformation of the metal and high-temperature or double annealing with quenching of pipes on the finished size, as well as an additional cold deformation according to know-how technology. As example, Fig. 3 and 4 demonstrate the research results of the structure and corrosion properties of pipes made of austenitic steel 304 L and ferritic-austenitic steel UNS S 31803, respectively, produced under the latest technologies. Fig. 3, *a* and 4, *a*, *b* illustrate the microstructures of pipes with an increased content of special low-energy twin boundaries grains of Σ3 in the theory of coincidence site lattices (more than 90% and 70%, respectively) and quadruple junctions of interphase boundaries α–γ (shown by arrows in Fig. *c*). Fig. 3, *b* shows the improvement in resistance to intergranular corrosion (reduction in corrosion rate) of pipes made of 304 L stainless steel compared to the original pipe's billet while testing in boiling 65% HNO_3 according to method C, ASTM A-262. Fig. 4, *c* – increasing the resistance of pipes against sulphide stress corrosion cracking (SSCC) when tested in a hydrogen sulfide

containing chloride-acetate solution according to the NACE TM 0177 procedure.

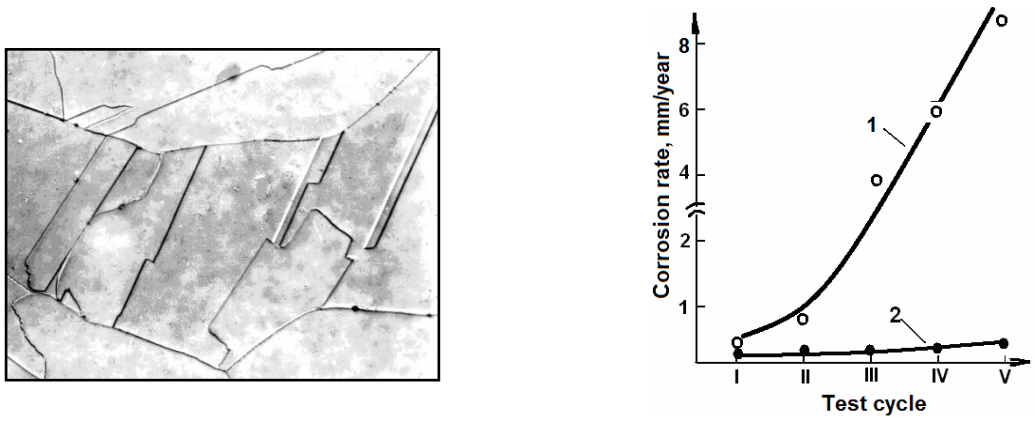

a *б*

Fig. 3. Microstructure of 304L steel with an increased content of SG ∑3 (*a*, × 1000) and improved corrosion resistance of pipes produced under the latest technology, compared to the billet (*b*, curves 2 and 1, respectively)

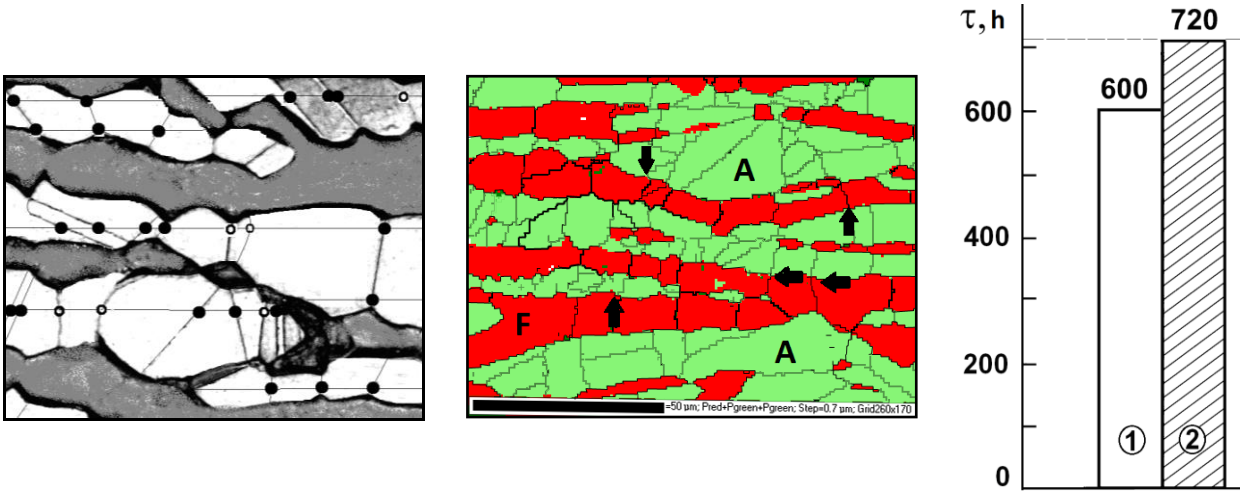

a *b* *c*

Fig. 4. The microstructure (*a*, × 500, *b* – EBSD) and increased resistance to SSCC of ferritic-austenitic UNS S 31803 steel pipes (*c*) manufactured using the latest technology (2) compared to the traditional one (1)

Conclusions.

1. A number of improved and innovative technologies for producing pipes from low-alloy and high-alloy steels with increased corrosion resistance, based on the application of the principle of grain boundary engineering of polycrystalline

materials, are proposed.

2. Pipes made of ferritic-pearlitic, austenitic and ferritic-austenitic steels, obtained using the latest technologies, are characterized by an improved structure with an increased content of special low-energy grain boundaries CSL and a high complex of corrosion and mechanical properties.

3. High quality pipes are recommended for use in corrosive environments in strategic and priority industries.

REFERENCE

1. Bol′shakov V. I., Sukhomlyn H. D., Derhach T. O. Metodychni osnovy doslidzhennya zernohranychnoyi struktury v stalyakh z γ, α i α + γ g fazovym stanom // Visnyk Prydnipr. derzh. akad. budivnytstva ta arkhitektury. 2017, no. 3, pp. 10-21.

2. Watanabe T. Grain boundary engineering: historical perspective and future prospects. J. Mat. Sci. 2011, no. 12, pp. 4095–4115.

3. Jibo Tan, Xinqiang Wu and Shuang Xia. Effect of grain boundary engineering on corrosion fatigue behavior of 316LN stainless steel in borated and lithiated high-temperature water. Corrosion Science. 2019, vol. 152, pp. 190–201.

4. Suhomlin G. D., Dergach T. A. Primenenie zernogranichnogo konstruirovaniya stali dlya polucheniya trub s vysokim kompleksom svojstv // Metallurgical and Mining Industry. 2008, no. 6, pp. 50–53.

5. Derhach T. O., Sukhomlyn H. D., Deyneko L. M., Balyev A. YE., Krasyuk A. V. Laboratorni ta ekspluatatsiyni vyprobuvannya trub z vysokolehovanykh staley, vyhotovlenykh za novitnimy tekhnolohiyamy // Ukr. zhur. budivnytstva ta arkhitektury. 2022. no. 4. pp. 47–58.

6. Dergach T. O., Sukhomlin G. D. Methods for the Improvement of Corrosion Resistance of Low-Alloy Steel Pipes for the Oil-And-Gas Extraction Industry // Materials Science, volume 56 (5), pp. 684–690 (2021).

7. Prospects of application of tubes made of duplex steels of a new generation in the heat exchanging equipment of nuclear power plants / T. A. Dergach, G. D. Sukhomlyn, S. A. Panchenko, N. E. Kalinina, A. E. Balyev, A. V. Krasiuk,

V. T. Kalinin // Probl. of Atomic Science and Technology. Series: Physics of Radiation Effect and Radiation Mater. Science. Har'kov, 2019. no. 5 (123), pp. 124-129.

8. Derhach T. A. Sukhomlin G. D., Dejneko L. M. , Zhou-Hua Jiang, Jialong Tian. Vplyv poverkhnevo-aktyvnykh elementiv na strukturu mezh zeren i stiykist′ do mizhkrystalitnoyi koroziyi austenitnykh Cr–Ni i Cr–Ni–Mo staley // Fizyko khimichna mekhanika materialiv. 2023. no. 1, pp. 59-64.

9. Dergach T. A. Influence of boron on the microstructure and properties of pipes made of low-carbon austenitic chromium-nickel steel // Problems of Atomic Science and Technology. Series: Physics of Radiation Damage and Radiation Materials Science. Har'kov, 2005, no. 5 (88), pp. 80–86.

УДК 629.54

MECHANICS OF THE ELEMENTS OF THE WAVE MOVER

Lisikh Alla
PhD.tech.sci
Nestrenko Victoria
Assoc. Prof., PhD.tech.sci
National University of Shipbuilding
named after Admiral Makarov
Pervomaysk, Ukraine

Introductions. Recently, there has been a growing interest all over the world in the work carried out on the continental shelf and in the great depths of the ocean for the purpose of extracting raw materials for industry and food resources, which is inextricably linked to the development and creation of new types of underwater technological machines. In Ukraine, work in this direction is given particularly great attention in connection with the urgent need to find its own sources of energy, which are mined on the sea shelf.

The use of underwater technological robots is often the only possible means of solving the assigned tasks. One of their most important elements is engines of various designs and types. Recently, many requirements of both technological and environmental nature have been put forward to the engines of underwater mobile machines. Traditional propellers cause a lot of damage to the underwater environment, besides they are usually characterized by a high level of noise. This encourages the creation of new types of engines that do not have such disadvantages, or significantly reduce them.

One of them is a wave-type mover. In it, the driving force arises due to the complex wave motion of the flexible element. At the same time, the driving element makes large movements, which coincide in size with the element itself. Knowledge of the mechanics of such elements is a rather complex scientific and technical problem, the solution of which is impossible without the use of modern methods of differential geometry and computational mathematics.

Aim. The methods of theoretical research of flexible elements for marine purposes and solving the problems set for them are still not sufficiently developed. This is explained by the significant complexity of the equations to be solved, due to their high order (not less than twelfth), variability of coefficients, the presence of first integrals, and geometric nonlinearity caused by significant deformation during the loading process [1].

In many works, problems are considered only in a linear formulation. Until now, the above-mentioned studies have not received the necessary development due to the lack of reliable mathematical models, which are quite simply and effectively implemented in the form of algorithms and programs for the numerical solution of the problems under consideration.

Materials and methods. The driving element can be a flexible flat element of any configuration, capable of deforming or oscillating with variable stresses. Let's consider the simplest case of such an element - a flat rectangular plate of constant stiffness. The load scheme of this plate can be as shown in Fig. 1.

The force P in the general case can be applied in time anywhere along the entire length of the plate. At the same time, the deformation of the plate can be static, quasi-static or dynamic, depending on various technological parameters of the engine. Complex and difficult modes of operation of such elements are associated, as a rule, with the need for a special study and determination of the acting forces, taking into account the strong nonlinearity of the equations to be solved and the possibility of loss of equilibrium stability, as well as with the requirement to study the behavior of the system in post-critical states.

The differential equations describing their deformation are of high order and contain complex nonlinearities. Finding their solution analytically becomes impossible, which will necessitate the widespread use of methods of computational mathematics. Solving such problems turns out to be possible only with modern methods of nonlinear analysis, the use of which prompts the choice of modification of the equations to be solved, which would ensure algorithmicity and efficiency of the used approaches.

Results and discussion. To describe equilibrium and deformation, one should distinguish between external and internal geometry, adopting the Lagrange and Euler approaches for their determination, respectively. The internal geometry, which due to the invariance of the length remains constant, is given by the coordinate *s*, which is measured by the distance along the axial line from the starting point to the current one, and by a movable coordinate system rigidly connected to the cross section under consideration.

The external geometry determines the position of each point and the entire elastic line in the coordinate system. We will also introduce a natural trihedron of an elastic line with single orthoses of the main normal $\bar{n}$, binormal $\bar{b}$, and tangent $\bar{\tau}$ [1]. The equation of equilibrium of an element ds under the action of a distributed load $\bar{f}(s)$, internal elastic forces $\bar{F}$ and moments $\bar{M}$ in cross sections is written in the form:

$$\begin{aligned} &\frac{\tilde{d}\bar{F}}{ds} + \varpi \cdot \bar{F} + \bar{f} = 0 \\ &\frac{\tilde{d}\bar{M}}{ds} + \varpi \cdot \bar{M} + \bar{\tau} \cdot \bar{F} = 0, \end{aligned} \qquad (1)$$

where $\frac{\tilde{d}}{ds}$ – is the local derivative;

ϖ – angular velocity vector of a moving coordinate system during the movement of its origin along an elastic line with unit linear velocity.

After projecting the vector relations (1) on the axis u, v, w, we obtain a system of six ordinary differential equations with respect to the unknowns $F_u, F_v, F_w, M_u, M_v, M_w$.

Projections M_u, M_v, M_w of the moment $\bar{M}$ on the corresponding axes are determined by the formulas:

$$M_u = A(p - p'),\ \ M_v = B(q - q'),\ \ M_w = C(r - r'), \qquad (2)$$

where *A*, *B* – bending stiffness;

C – torsional stiffness;

p, *q* – the curvature of the projections of the element *ds* on the planes,

respectively, $(v,w),(u,w)$;

r – rotation of the axis of the element.

The system of equations (1), (2) will be supplemented with Frenet's kinematic equations:

$$\frac{\mathrm{d}\bar{\tau}}{\mathrm{d}s}=\frac{\bar{n}}{\rho};\ \frac{\mathrm{d}\bar{n}}{\mathrm{d}s}=-\frac{\bar{\tau}}{\rho}+\frac{\bar{b}}{\mathrm{T}};\ \frac{\mathrm{d}\bar{b}}{\mathrm{d}s}=-\frac{\bar{n}}{\mathrm{T}}, \qquad (3)$$

to which the system of nine scalar ordinary differential equations with respect to variables corresponds $\tau_x,\tau_y,\tau_z,n_x,n_y,n_z,b_x,b_y,b_z$. Here ρ and T are the radii of curvature and twist, respectively. The angular velocity vector can be found from the formula $\bar{\omega}=\bar{b}/\rho+r\bar{\tau}$. We also write down the following equations:

$$\frac{\mathrm{dx}}{\mathrm{ds}}=\tau_x;\ \frac{\mathrm{dy}}{\mathrm{ds}}=\tau_y;\ \frac{\mathrm{dz}}{\mathrm{ds}}=\tau_z. \qquad (4)$$

Note that equations (1) are formulated in the coordinate system uvw, and equations (3), (4) – in the coordinate system $Oxyz$.

The reduced equations of elastic equilibrium and kinematic relations are reduced to a system of ordinary differential equations of the eighteenth order with six first integrals. Therefore, for a complete formulation of the two-point boundary value problem on the bending of a curvilinear element with specified forces, it is necessary to set twelve independent boundary equations that come from the corresponding static or kinematic conditions of edge resistance.

To solve a nonlinear boundary value problem described by a system of ordinary differential equations, we use the method of continuing the solution by parameter. At the edge $s=0$ of the interval $0<s<S$ of the change of the variable *s*, six independent boundary conditions and six coupling equations resulting from the first integrals are set. To close the system of solvable equations, it is sufficient to set six boundary conditions depending on the load parameter λ on the edge of $s=S$.

Conclusions. The numbers of the provisions are implemented by calculating methods by way of introducing the necessary values of hardness with numerical integration. When solving the problem numerically, as an independent parameter of load λ, it was adopted the parameter of force *P* (Fig. 1), the value of which was equal

to zero. As a result of the implementation of the described method, during the subsequent increase λ, one of the forms of the deformed plate (Fig. 1, dotted line) and one of the factors of the stress-strained mill (Fig. 2.) was induced.

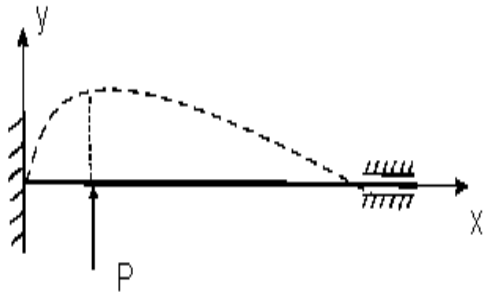

Fig. 1. The shape of the deformed plate

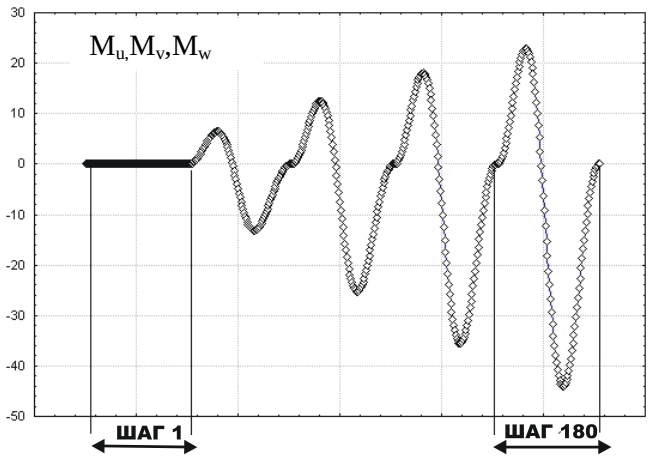

Fig. 2. Stress-strain plate mill

It should be noted that for this technique it is possible to achieve a stress-strain mill with a sufficient vector of stress, both static and dynamic, with some transformations, character, optimize the shape of the collapse.

The adequacy of the possessions of the roses has been overestimated by counting and natural experiments [2, 3].

In real robots, flexible mover can be blamed, obviously, significantly folded type and deformed, lower looked at in this article, however, their review will require more detailed description.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравцов В. І. Механіка гнучких морських конструкцій. – К.: Наукова думка, 1999. – 132 с.

2. Гадайчук В. В. Экспериментально-теоретическое исследование пространственного деформирования гибкого упругого кольца [Текст] / В. В. Гайдайчук, Э. Ю. Бурменко, В. И. Кравцов, В. Н. Самилов, И. С. Пилишенко. – К., 1988. – 19 с. – Деп. в УкрНИИНТИ 08.09.88, No 2268.

3. Лисих А. Ю. Механіка елементів хвильового рушія / Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Техніка в сільському господарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація – Вип. 28, – Кіровоград: КНТУ, 2015. – С. 41-45.

CHAT GPT FEATURES IN DATA SEARCH

Sotnik Svitlana Viktorivna,
PhD, associate professor of CITAM department
Borysenko Ivan Andreevich,
student of AKTCIy-20-1 group
Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine

Introductions.

Modern person every day interacts with Internet or with devices with Internet access to obtain necessary information [1, 2]. In today's world, information can be presented in different forms [3]. Without necessary amount of information, neither science nor production can develop; information is needed to perceive and visualize environment and, subsequently, to make decisions.

Sources of information depending on purpose of its application can be anything from personal experience, own observations and audiovisual materials to neural network.

Today, if we consider Internet resources as source of data, then every day this area is expanding and one of innovative representatives is ChatGPT.

ChatGPT can be called language model from field of artificial intelligence, it is chat-bot developed by OpenAI for data search, real-time communication and implementation of developments in various areas of human activity.

Today, rudimentary artificial intelligence skills are becoming mandatory among employers, which emphasizes relevance of work.

ChatGPT has learnability and updatability [4-6], and this is indispensable argument for its application in modern world.

Aim.

The purpose of this work is to explore possibilities of ChatGPT, as this online software allows fairly quickly get answers to desired questions in different areas.

The analysis of ChatGPT application features will reveal key "chips" of this trending technology, which is necessary to determine its potential, advantages and

limitations.

Materials and methods.

ChatGPT – produces text responses based on typed queries.

Let's start with application of ChatGPT in main areas.

1. Military industry. ChatGPT can be used for trajectory planning in military by generating and analyzing several possible routes of troops or vehicles in given area.

2. Medicine. ChatGPT can be used as online helper to quickly obtain information about diseases, their symptoms and medical drugs (Fig. 1).

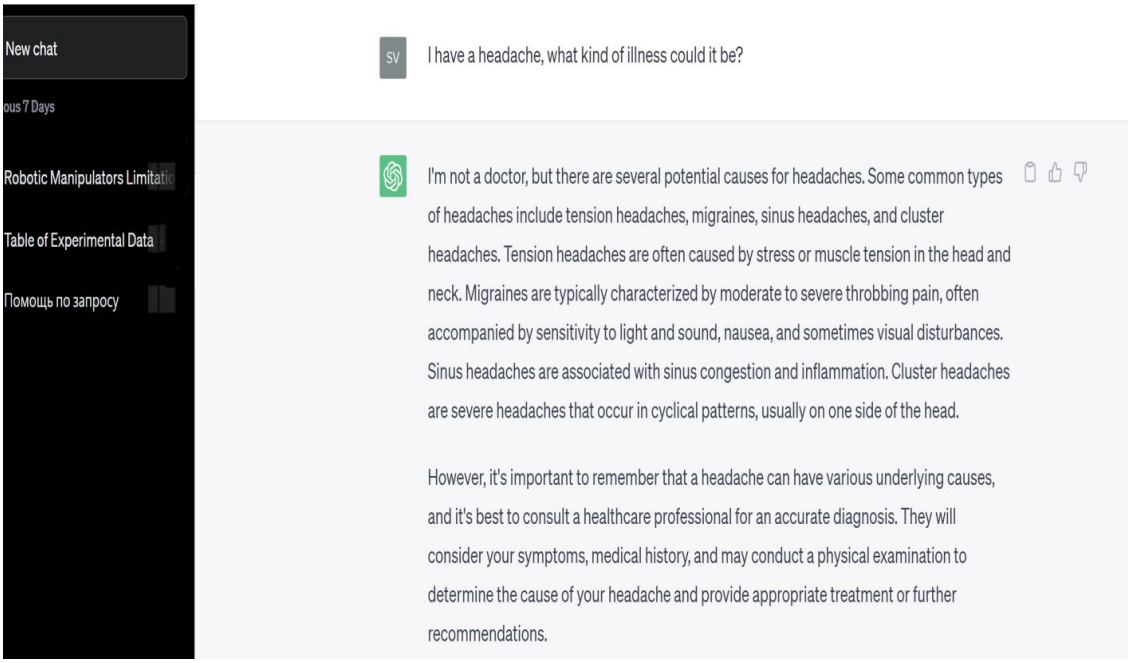

Fig. 1. Example of using ChatGPT to get health information

3. Economy. ChatGPT can be used as consultant, for example, user wants data in form of business plan on how to start earning by selling or offering service, however, it is necessary to specify details of product / service and intricacies of entire business.

4. Training. The possibilities here are endless. ChatGPT can be used to get data on necessary resource or concept; to practice communicating in foreign language; as assistant in generating ideas for scientific work and even offer approximate structure of work itself; when studying programming, from getting Web resources where they teach "coding" to writing simple code or improvement of existing ready-made code,

but with small bugs.

Let's highlight features of ChatGPT:

1. This is chat with "transformer" architecture, which means sentence-response is generated based on fact that chat room can analyze large amounts of data and find connections between words.

2. Plus, neural networks with "transformer" architecture pay attention to detail, which means recognizing keywords, thereby creating long-term memory, which will affect quality consideration of context – this is important in a meaningful dialogue.

3. Ability to change received answers (texts):

- replace specific words in text with those suggested by user;

- write existing text in different style, specifying in what style you want to receive information, in addition you can add link to third-party resources so that ChatGPT become familiar with style of other sources presentation;

- trivial, to correct grammatical and stylistic errors.

4. Possibility to get answer in the form of list or table.

5. Possibility to make comparison. For example, necessity to compare two cameras and present key characteristics in form of table (Fig. 2).

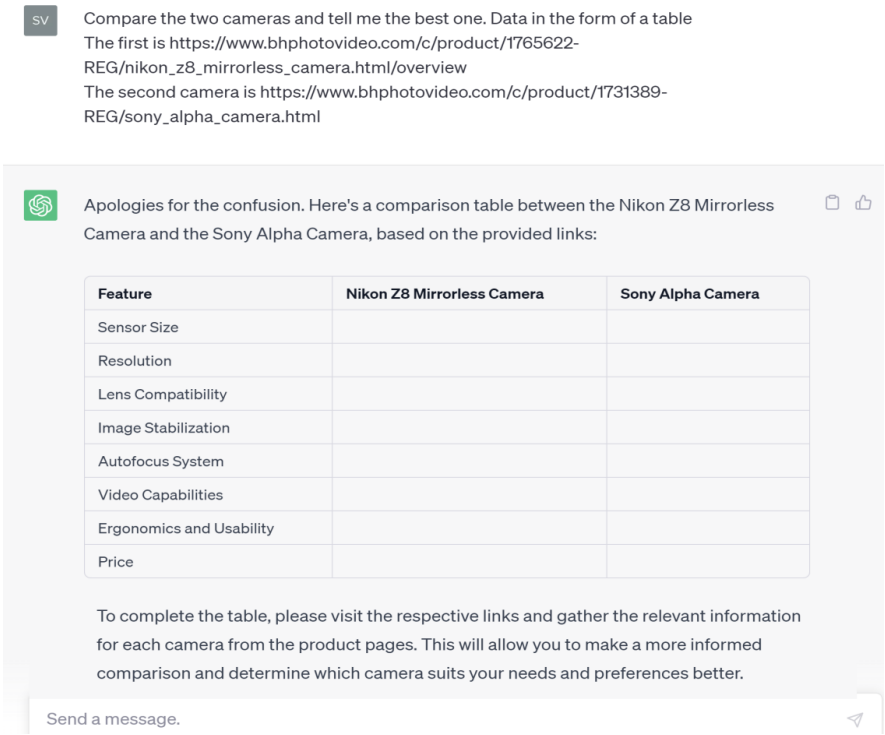

Fig. 2. Product comparison using ChatGPT

In this case, chat is sure to "ask" for details or initially enter all text, or as in Fig. 2 ChatGPT has analyzed links and highlighted key characteristics in form of table, as it was specified in request.

Results and discussion.

During ChatGPT research it can be summarized that ChatGPT is pretty good at remembering details of request (entered data) and understanding context, especially when supplemented with right details.

ChatGPT is tool or assistant, not replacement for person.

Despite ChatGPT's extensive capabilities, there are always limitations, for example, it does not want to answer questions related to religion and politics.

The minus is that ChatGPT generates response based on texts training from different sources, and it is important to understand that their reliability, reliability is not always 100 %. But there are positive points, that you can return to any topic, which was considered in ChatGPT at any time. Also disadvantages are that changing wording of question can lead to different answers or level of understanding.

The potential of such technology is unlimited, to point that in future there may be openings for developers in OpenAI, as it is convenient and real. As new versions of ChatGPT come out, we think quality of ChatGPT chat will improve and its capabilities will expand.

Conclusions.

This paper examines four most important applications of ChatGPT, gives some examples of use and reveals some features of ChatGPT. Such a study is necessary in order to determine potential of innovative technology, its advantages and limitations, and this in turn will be useful for future users of chatbots and for educational process.

REFERENCES:

1. Deineko Z. Features of Database Types // International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS) / Z. Deineko , S. Sotnik, O. Vovk, V. Lyashenko. – 2021. – Vol. 5, Issue 10. – C. 73 – 80.

2. Al-Sherrawi M. H. Information model of plastic products formation process

duration by injection molding method // International Journal of Mechanical Engineering and Technology (IJMET). / M. H. Al-Sherrawi, A. M. Saadoon, S. Sotnik, V. Lyashenko. – 2018. – Volume 9, Issue 3. – C. 357–366.

3. Deineko Z. Confidentiality of Information when Using QR-Coding // International Journal of Academic Information Systems Research (IJAISR) / Z. Deineko, S. Sotnik, V. Lyashenko. – 2022. – Vol. 6, Issue 9. – C. 10 – 15.

4. Biswas S. Prospective Role of Chat GPT in the Military: According to ChatGPT // Qeios / S. Biswas. – 2023.

5. Chang K. K. Speak, Memory: An Archaeology of Books Known to ChatGPT/GPT-4 //arXiv preprint arXiv:2305.00118 / K. K. Chang, M. Cramer, S. Soni and D. Bamman. – 2023.

6. Poleev A. ChatGPT. – Dr. Andrej Poleev, 2023.

АНАЛІЗ МЕТОДІВ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ДЕТЕКТУВАННЯ ОБ’ЄКТІВ

Адаменко Ірина Олександрівна,
аспірант
Губар Вячеслав Григорович,
старший викладач
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Наразі завдання детектування та класифікації об'єктів є актуальним та важливим, насамперед, для військової та медичної галузей, робототехніки, систем безпеки тощо. При цьому існуючі підходи та технічні рішення, які використовуються для його вирішення, потребують подальшого розвитку та удосконалення з метою підвищення їх ефективності.

Ціль роботи полягає у аналізі доступних методів класифікації та детектування об’єктів для подальшої розробки удосконаленого структурно функціонального та технічного рішення організації системи визначення та класифікації об’єктів.

Матеріали та методи.

Радіолокаційний канал. Основи радіолокації базуються на наступних фізичних явищах і властивостях:

- В середовищі радіохвиль, зустрічаючи об'єкти з іншими електричними властивостями, розсіюються на них. Хвиля, відбита від об’єкта (або її власне випромінювання), дозволяє радіолокаційним системам виявити та ідентифікувати об’єкт.
- На великих відстанях поширення радіохвиль приймаються прямолінійними, з постійною швидкістю у відомому середовищі. Це припущення робить можливим вимірювання дальності до цілі та її кутових координат (з певною похибкою).
- На основі ефекту Доплера за частотою прийнятого відбитого

сигналу обчислюють радіальну швидкість точки випромінювання.

Існує два основних режими функціонування радіолокаційних станцій і пристроїв. Перший - сканування простору. Він здійснюється за суворо заданою системою. При послідовному огляді переміщення променя радара може носити кругової, спіральний, конічний, секторний характер. Наприклад, решітка антени може повільно обертатися по колу (по азимуту), одночасно скануючи по куту місця (нахиляючись вгору і вниз). При паралельному скануванні огляд здійснюється пучком радіолокаційних променів. Кожному відповідає свій приймач, ведеться обробка декількох інформаційних потоків. Режим спостереження передбачає постійну спрямованість антени на вибраний об'єкт. Для її повороту, згідно з траєкторією рухомій цілі, використовуються спеціальні автоматизовані слідкуючі системи.

Швидкість поширення електромагнітних хвиль в атмосфері становить 300 тис. км/с. Тому, при транслюванні сигнала, легко обчислити відстань до об'єкта знаючи витрачений час на подолання відстані від станції до цілі і назад. Для цього необхідно точно зафіксувати час відправки імпульсу і момент прийняття відбитого сигналу.

Від тактичних і технічних характеристик обладнання багато в чому залежить ефективність і якість розв'язуваних завдань. До таких показників зараховують:

- Зону огляду, обмежену мінімальною та максимальною дальністю виявлення цілі, допустимим азимутальним кутом і кутом піднесення.
- Роздільну здатність по дальності, азимуту, елевації і швидкості (можливість визначати параметри поруч розташованих цілей).
- Точність вимірювань, яка визначається наявністю грубих, систематичних або випадкових помилок.
- Завадозахищеність і надійність.
- Ступінь автоматизації отримання і обробки потоку інформаційних даних, що надходить.

Задані тактичні характеристики закладаються при проєктуванні пристроїв

за допомогою певних технічних параметрів, серед яких:

- несуча частота і модуляція генерованих коливань;
- діаграми спрямованості антен;
- потужність передавальних і приймаючих пристроїв;
- габаритні розміри і маса системи.

Інфрачервоний канал (тепловий) працює по принципу вловлювання хвиль інфрачервоного діапазону, що випромінюються досліджуваним об’єктом. Оптико-електронний прилад призначений для ідентифікації об’єкта на навколишньому фоні.

Оптична система, що являє собою дзеркально-лінзовий об'єктив, встановлений на роторі гіроскопа і обертається разом з ним, збирає теплову енергію, що випромінюється об’єктом, у фокальну площину об'єктива, де розташований диск, що модулює (радіально-щілинний растр). За растром розташований імерсійний приймач випромінювання, закріплений на внутрішній рамці карданного підвісу. Тепловий потік від об’єкта фокусується на растрі як плями. Завдяки нахилу приймального дзеркала при обертанні ротора гіроскопа пляма розсіювання переноситься по колу сканування на поверхні растру. На фотоприймач падають «пачки» імпульсів теплового випромінювання, період проходження яких дорівнює періоду обертання гіроскопа. Фотоприймач перетворює імпульси теплового випромінювання в електричний сигнал, що несе в собі інформацію про величину та напрям кутової неузгодженості між оптичною віссю об'єктива та лінією візування об’єкта.

У випадку, коли ціль знаходиться на оптичній осі об'єктива, центр кола сканування плями розсіювання збігається з центром растру. При появі кутової неузгодженості центр кола сканування зміщується щодо центру растру в площині неузгодженості. Виникає частотна девіація несучої частоти, глибина якої відповідає величині кутової неузгодженості, а фаза- його напрямку.

Результати та обговорення. Радіолокаційні системи набули широкого поширення через їхню практичну незалежність дії від метеорологічних умов.

Основний недолік інфрачервоного методу, це проблема розпізнавання та

захоплення цілей в умовах складної фонової обстановки (на тлі хмар та земної чи водної поверхні).

Інфрачервоні (теплові) системи використовують діапазон хвиль, як правило, від 1 до 5 мкм. Можливість застосування пасивного способу самонаведення – основна перевага інфрачервоних систем. Приймач інфрачервоної системи конструктивно може бути виконаний набагато простіше від приймача радіолокаційного каналу.

Висновки. Система буде складатись з двох каналів, кожний з яких матиме окремий метод визначення та класифікації об’єктів, а саме радіолокаційний та інфрачервоний. Значення, отримані різними способами (каналами), будуть передані до блоку обробки, де після опрацювання буде одержано кінцевий результат про досліджуваний об’єкт.

У цій роботі головна ідея полягає у забезпеченні збільшення ефективності шляхом поєднання двох основних методів. Використання поєднання декількох методів та вдосконалений алгоритм їх сумісної роботи, дозволяє збільшити точність роботи системи. Для сучасної системи детектування оціночним критерієм виступає співвідношення ефективності і якості. Під ефективністю розуміються узагальнені тактико-технічні характеристики обладнання.

УДК 37.026.5

НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ

Аргунов Геннадій Федорович
старший викладач
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна
Аргунова Оксана Вікторівна
викладач фізики
ВСП «Фаховий коледж інженерії,
управління та землевпорядкування
Національного авіаційного університету»
м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглянуто застосування знань природничих дисциплін в процесі базової підготовки диспетчерів управління повітряним рухом. Запропоновані рішення для покращення взаємодії кафедр природничих дисциплін та кафедри професійної підготовки.

Ключові слова: ціль дисципліни, таксономія, професійна підготовка.

Вивчення природничих дисциплін (фізика, астрономія, географія та інші) є дуже важливим елементом вищої освіти, оскільки вони допомагають розвивати критичне мислення, вміння аналізувати і розуміти складні процеси, що відбуваються в природі і в технологіях. Вивчення таких дисциплін дає змогу краще розуміти принципи роботи техніки і технологій, що забезпечує більш глибоке розуміння сучасного, зокрема: інформаційних технологій та транспорту. Нарешті, вивчення природничих дисциплін допомагає розвивати наукові навички і компетенції, такі як експериментальна робота, аналіз даних, робота зі спеціалізованою літературою та інші.

Необхідність вивчення природничих дисциплін також відображена в стандарті вищої освіти спеціальності 272 «Авіаційний транспорт» [1]:

- ***Інтегральна компетентність.*** Здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності у сфері авіаційного транспорту або у процесі подальшого навчання із застосуванням положень, теорій та методів природничих, технічних, інформаційних та соціально-економічних наук, що характеризується комплексністю та невизначеністю умов, зокрема в обслуговуванні та організації польотів пілотованих та безпілотних повітряних суден, що передбачає застосування навичок, вмінь, основ наукового аналізу та застосування сучасних технологій.

- ***Загальна компетентність.*** Знання фундаментальних розділів фізики, математики, інформатики та сучасних інформаційних технологій.

Підготовка диспетчерів управління повітряним рухом (УПР) проводиться відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України а також галузевих вимог Державної авіаційної служби України [2, 3], а також вимог Міжнародної організації цивільної авіації [4]. В Національному авіаційному університеті (НАУ) розроблено «Керівництво організації з підготовки фахівців обслуговування повітряного руху» [5] та «Курсу базової підготовки диспетчерів управління повітряним рухом» які погоджені Державіаслужбою. На підставі затвердженого курсу базової підготовки розроблюються навчальні програми дисциплін, з яких складається навчальний план підготовки студентів.

В курсі підготовки визначені дисципліни, теми та підтеми відповідно. Цілі визначаються для конкретної дисципліни щодо знань та навичок, необхідних для досягнення цілей відповідної дисципліни. Ціль складається з трьох елементів (результату, рівня знань та змісту). Результат завжди містить дієслово дії з метою визначення результату діяльності, за досягненням якого можна спостерігати. Дієслово дії завжди пов'язане з певною таксономією.

Таксономія складається з 5 рівнів таксономії, які мають різну складність:

Рівень 1 — Вимагає наявності загальних знань дисципліни. Вимагає спроможність запам’ятовувати та відновлювати інформацію, запам’ятовувати та відтворювати дані.

Рівень 2.— Вимагає розуміння дисципліни та здатності вести

обґрунтовану дискусію за темою дисципліни для його представлення та демонстрації, спроможності діятиме відповідно до певних ситуацій та обставин.

На етапі базової підготовки в процесі опанування окремих тем та підтем застосовуються і знання отримані під час вивчення природничих дисциплін (як шкільних так і «вузівських»).

Як приклад, можна привести застосування отриманих знань, під час вивчення тем дисциплін «Метеорологія» (METB) та «Навігація» (NAVB).

ТЕМА METB 2 АТМОСФЕРА			
1. **Підтема METB 2.1 – Структура та будова атмосфери**			
2. Рівень 3. Порядковий номер та результат таксономії	Зміст		
BASIC METB 2.1.1	Формулювати склад та структуру атмосфери	1	Гази, шари атмосфери
BASIC METB 2.1.2	Описувати основні характеристики атмосфери, що вимірюються та розраховуються	2	Температура, тиск, вітер, вологість, щільність

ТЕМА NAVB 2 – ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ			
Підтема NAVB 2.1 – Мета та використання навігації			
BASIC NAVB 2.1.1	Положення у просторі та рух планети Земля	2	*Опціонний зміст: форма та розмір Землі, пори року, день, ніч, сутінки, одиниці часу, часові пояси*
Підтема NAVB 2.2 – Система координат, напрямок та відстань			
BASIC NAVB 2.2.1	Характеризувати загальні принципи формування градусної сітки Землі	2	*Опціонний зміст: градуси, хвилини, секунди, система WGS-84, широта та довгота*
BASIC NAVB 2.2.2	Пояснювати напрямки та відстані на глобусі	2	*Опціонний зміст: велике коло, мале коло, локсодромія, сторони світу, четвертні румби*

Як бачимо професійна підготовка авіаційних фахівців не може бути відокремлена від загальних природничих дисциплін. Тому необхідна координація між кафедрами які здійснюють викладання цих дисциплін та випускової кафедри. Ця координація буде сприяти професійній спрямованості вивчення природничих дисциплін вищої освіти:

- Практичні заняття та лабораторні роботи дозволять студентам отримати практичний досвід роботи з обладнанням та матеріалами, що використовуються на етапах базової підготовки.
- Застосування новітніх технологій та програмного забезпечення, дозволить студентам більш ефективно засвоювати матеріал, здійснювати наукові дослідження та аналізувати дані.
- Включення в план навчання інтердисциплінарних курсів: це дозволяє студентам розширити свої знання в різних галузях науки та розвивати здатність застосовувати знання з різних дисциплін в процесі професійної підготовки.

Вся діяльність начального закладу направлена на якісну підготовку фахівця для забезпечення професійного та особистісного розвитку студента з метою здобуття компетенцій, необхідних для виконання конкретної професійної діяльності.

Тому тільки спільна діяльність усіх викладачів, незалежно від того дисципліну якого циклу вони викладають, приведе до підготовки конкурентноздатного випускника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 27 «Транспорт», спеціальність 272 «авіаційний транспорт». Затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 18.11.2020 р. № 1436.

2. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо видачі свідоцтв та сертифікатів диспетчерів управління повітряним рухом»: Наказ Державної авіаційної служби України

№ 485 від 31.05.2018 р, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-18

3. Про затвердження процедур до Додатків 1 – 4 Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо видачі свідоцтв та сертифікатів диспетчерів управління повітряним рухом» у вигляді прийнятних методів визначення відповідності (AMC) та інструктивного матеріалу (GM): Наказ Державної авіаційної служби України України № 391 від 29.03.2019 р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://avia.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/Prijnyatni-metodi-viznachennya-vidpovidnosti-AMS-ta-instruktivnij-material-GM.pdf

4. Doc 10056. Manual on Air Traffic Controller Competency-based Training and Assessment: First Edition. — Montréal, Quebec, Canada: ICAO, 2017. P. 392.

5. Керівництво з підготовки фахівців обслуговування повітряного руху в Національному авіаційному університеті: — 4-та редакція. 2023р.

МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕПЛОТИ ЗГОРЯННЯ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ ТА ПАЛИВА З НИХ

Воробйов Леонід Йосипович,
д.т.н., с.н.с., зав. лабораторії
Скляренко Євген Валентинович,
к.т.н., старший наук. співробітник
Іванов Сергій Олександрович,
к.т.н., старший наук. співробітник
Інститут технічної теплофізики НАН УКраїни
м. Київ, Україна

Вступ. Основна тенденція в управлінні твердими побутовими відходами (ТПВ) в країнах Європейського Союзу полягає в їх комплексній переробці роздільному зборі, сортуванні, механіко-біологічній обробці та виробництві енергетичного палива з фракцій твердих побутових відходів, що залишилися. Перевагою цього підходу є перетворення відходів у товарну продукцію, яка може накопичуватися, складуватися, транспортуватися, а її якісні характеристики можуть змінюватись. Теплота згоряння палива з ТПВ залежно від морфологічного складу вихідних твердих побутових відходів та технології виробництва становить 8...25 МДж/кг. Палива з ТПВ мають більш однорідний фізичний та хімічний склад, ніж тверді побутові відходи [1]. При виробництві, сертифікації та споживанні проводять визначення характеристик палива з ТПВ, основною з яких є теплота згоряння.

Мета роботи полягає у розгляді та удосконаленні методик підготовки аналітичної проби палива та проведення калориметричного досліду вимірювання теплоти згоряння палива з ТПВ.

Матеріали та методи. На відміну від традиційного викопного твердого палива, яке є відносно однорідним, паливо з твердих побутових відходів є суттєво неоднорідним. Це значно ускладнює вимірювання його теплоти згоряння у бомбових калориметрах, оскільки маса наважки палива, яка спалюється у бомбі під час вимірювань, складає приблизно 1 г. Для отримання

релевантного результату вимірювань необхідно забезпечити властивості аналітичної проби такими, що відповідають усередненим значенням властивостей партії палива.

Для визначення теплоти згоряння ТПВ певного регіону визначають їх морфологічний склад та вологість, а теплоту згоряння суміші визначають як суму теплоти згоряння горючих компонентів з ваговими коефіцієнтами, які пропорційні часткам цих компонентів у суміші. Теплоту згоряння кожного з компонентів визначають або за результатами окремих експериментів, або за літературними даними. Необхідно зазначити, що морфологічний склад та вологість ТПВ є різними для різних населених пунктів і залежить від пори року та змінюються з плином часу [2, 3].

Паливо, виготовлене з ТПВ, є більш однорідним ніж необроблені відходи, але також потребує проведення деяких заходів для отримання представницької аналітичної проби. Стандарт EN15442 [4] регламентує відбір проб з партій палива, причому об’єднана проба складається з 24 точкових проб, відібраних з різних місць транспортного засобу, штабелю або з потоку палива. Мінімальні розміри точкових та об’єднаної проби визначається в залежності від розмірів частинок палива, насипної густини та розмірів об’єкту, з якого відбирається проба.

Методи підготовки лабораторної проби розглянуті у EN 15443 [5]. Головною метою підготовки проби є її скорочення до однієї чи більше досліджуваних частин, які переважно менше, ніж вихідна проба. Головний принцип скорочення проби в тому, що склад відібраної проби не може бути змінений у ході кожної стадії пробопідготовки. Кожна скорочена проба має характеризувати вихідну пробу. Для досягнення цієї мети кожна частка проби повинна мати рівну ймовірність потрапити до частини проби, що зберігається після зменшення маси під час скорочення. Подрібнення проби проводять за допомогою різних типів млинів та дробарок, а зменшення проби за допомогою пристроїв-дільників або вручну методом квартування. Розмір частинок палива для визначення теплоти згоряння повинен бути менше за 1 мм. Перед

вимірюваннями проба повинна пройти кондиціювання – витримку у тонкому шарі до набуття рівноважної повітряно-сухої вологості.

Методика вимірювання теплоти згоряння палива з ТПВ розглянута у EN 15400 [6]. Сутність методу визначення вищої теплоти згоряння при постійному об'ємі полягає у повному спалюванні наважки твердого палива з побутових відходів в атмосфері стиснутого кисню (3 МПа) в герметично закритій металевій посудині - калориметричній бомбі. Енергію, що виділилася в бомбі вимірюють за допомогою калориметра. Існують різні типи калориметрів, причому у EN 15400 [6] розглянуті неавтоматизовані водяні калориметри, але зараз часто застосовують автоматизовані водяні або безводні прилади, які дозволяють спростити процедуру вимірювання. В результат вимірювання вносять поправки на теплоту розчинення азотної та сірчаної кислоти, що утворюються при спаленні наважки, і визначають вищу теплоту згоряння палива. За остаточний результат визначення вищої теплоти згоряння аналітичної проби палива з побутових відходів приймають середньоарифметичне значення результатів двох паралельних визначень. Нижчу теплоту згоряння визначають враховуючи вміст вологи та водню у паливі. Результати вимірювань оформлюють у вигляді протоколу із зазначенням всіх відомих параметрів дослідженого зразка палива.

Результати та обговорення. Досвід проведення вимірювань показує, що іноді, незважаючи на ретельну підготовку проби, її подрібнення та перемішування, результати двох вимірювань теплоти згоряння неоднорідних сумішей можуть відрізнятися на декілька відсотків. У такому випадку пропонується проводити 5...7 дослідів і визначати теплоту згоряння як середнє значення результатів дослідів та розраховувати середньоквадратичне відхилення як оцінку неоднорідності.

Висновки. Для визначення достовірного значення теплоти згоряння палива з твердих побутових відходів необхідно ретельно проводити відбір та підготовку проб – представницький відбір, подрібнення та перемішування у кілька стадій, зменшення обсягу та кондиціювання. У разі розбіжності

результатів двох дослідів визначення теплоти згоряння на декілька відсотків рекомендується проводити 5...7 дослідів і визначати теплоту згоряння як середнє значення результатів дослідів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гапонич Л. С., Голенко И. Л., Топал А. И. Перспективы использования SRF и RDF на цементных заводах Украины / Екологічні науки № 3(30), 2020.-с. 92-97.

2. O. Sigal, Q. Boulanger, L. Vorobiov, N. Pavliuk N., R. Serhiienko. Research of the energy characteristics of municipal solid waste in Cherkassy. Journal of Engineering Sciences. Sumy: Sumy State University, 2018. Vol. 5, Is. 1. P. H16-H22.

3. Rajca, P.; Skibinski, A.;Biniek-Poskart, A.; Zajemska, M. Review of Selected Determinants Affecting Use of Municipal Waste for Energy Purposes. Energies 2022, 15, 9057. – p. 17.

4. EN 15442:2011. Solid recovered fuels - Methods for sampling.

5. EN 15443:2011. Solid recovered fuels - Methods for the preparation of the laboratory sample.

6. EN 15400:2011. Solid recovered fuels - Determination of calorific value.

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПАКЕТУ ПРОГРАМ MATLAB ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПРИ ПРАКТИЧНОМУ ВИВЧЕНІ ДИСЦИПЛІН

Воронко Ірина Олександрівна,
к.т.н., старший викладач
Жабінець Юлія Володимирівна,
Студентка
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. MATLAB — пакет прикладних програм для числового аналізу, а також мова програмування, що використовується в даному пакеті. Система створена компанією The MathWorks і є зручним засобом для роботи з математичними матрицями, малювання функцій, роботи з алгоритмами, створення робочих оболонок (user interfaces) з програмами в інших мовах програмування.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є дослідження а*ктуальності використання та зручності пакету програми MatLab для студентів при практичному вивчені дисциплін.*

Матеріали та методи./Materials and methods. Сьогоднішня доба в інформатиці дає чітко зрозуміти, збільшення доступності швидкісних потужних електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), багато хто зі студентів вже зараз має їх у персональному користуванні. На зміну застарілим пакетам, з окремою мовою програмування, приходять інтегровані програмні продукти, з так званим, “дружнім інтерфейсом”.

Найвідомішими інтегрованими пакетами є MathCAD, Maple, MATLAB. Одним з найпоширених є універсальний математичний пакет MATLAB. Більшість американських університетів прийняли рішення вивчати MATLAB як обов’язковою дисципліною для студентів першого та другого курсів. Рада бачити, що університети України, також почали включати інтегровані математичні пакети до навчальних програм. На жаль це відбувається тільки зараз, незважаючи на те, що Міністерство освіти і науки України ще у 2004 р.

прийняло рішення про широке впровадження MATLAB в освітніх закладах країни від старших класів шкіл до університетів, домовилося з дистриб'ютором про суттєве зниження цін. Рішення благополучно забуто; між тим, воно принципово правильне, адже MATLAB дозволяє засвоювати математичні положення не шляхом строгого доведення, а експериментом, перевіркою у математичному середовищі.

Результати та обговорення./Results and discussion. "Нудні" математичні теми можна зробити цікавими, якщо пов′язати їх з комп′ютерними захопленнями сучасної молоді. Універсальний математичний пакет MATLAB такій вимозі відповідає.

Висновки./Conclusions. MATLAB поєднує середовище робочого столу, налаштоване для ітераційного аналізу та процесів проектування, з мовою програмування, яка безпосередньо виражає матричну та масивну математику, містить Live Editor для створення сценаріїв, які поєднують код, вихідні дані та відформатований текст у виконуваному блокноті, використовуючи команди пакету MATLAB, можна ілюструвати розв'язання задач на практиці задля запобігання рутинним діям або для порівняння результатів обчислень.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ВВЕДЕННЯ ШВИДКІСНОГО РУХУ НА ЗАЛІЗНИЦЯХ УКРАЇНИ

Малюк Сергій Валентинович
старший викладач
Державний університет інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Вступ. Україна має високорозвинену мережу залізниць. З її загальної експлуатаційної протяжності (22,05 тис. кілометрів) 67,5 відсотка становлять одноколійні ділянки, 32,5 – дво- і триколійні. Електрифіковано 42,3 відсотка протяжності залізниць, 60,7 – обладнано пристроями автоматичного регулювання руху поїздів, 62 – мають безстикову колію, системами електричної централізації обладнано 72,9 відсотка всіх стрілок. Велика перевізна спроможність залізниць, стабільність їх роботи та порівняна дешевизна перевезень сприяли тому, що залізничний транспорт був і залишається у країні основним перевізником пасажирів у міжміському (далекому) та приміському сполученні.

Сучасні тенденції на ринку транспортних послуг з перевезення пасажирів полягають у відносному зменшенні ролі залізничного й підвищенні значення автомобільного й повітряного транспорту Оскільки неможливо примусити людей користуватися тим чи іншим видом транспорту, необхідні заходи на державному рівні та рівні Укрзалізниці стосовно посилення привабливості саме залізничних перевезень для населення. Значного підвищення конкурентоспроможності залізничного транспорту можна досягти через впровадження швидкісних магістралей.

Мета роботи. Метою роботи є виконання аналізу по можливості введення швидкісного руху на залізницях України.

Матеріали та методи. Техніко-економічне обґрунтування доцільності технічного вдосконалення залізничної інфраструктури, що потребує інвестиційних вкладень, ґрунтується на системі показників, які можна об'єднати

у дві групи: натуральні та вартісні показники.

Натуральні показники характеризують технічні чи технологічні переваги та переваги проектного рішення. Це можуть бути технічні параметри проекту: керівний ухил, довжина приймально-відправних колій, вагова норма, клас залізничної колії тощо або параметри, що мають важливе експлуатаційне значення: швидкість, витрата електроенергії, витрати на утримання постійних пристроїв та інше. Визначальне значення для вибору проекту, до якого будуть вкладатися інвестиції, за всіх інших рівних умовах мають вартісні показники.

До вартісних показників, що зазвичай розглядаються при економічному обґрунтуванні капітальних вкладень, належать: суми інвестицій або капітальних вкладень, необхідних для реалізації проектного рішення; річні поточні витрати, що виникають у процесі впровадження проекту та його реалізації; наведені будівельно-експлуатаційні витрати; доходи чи прибуток, одержувані від впровадження проекту.

До складу суми капітальних вкладень або одноразових витрат входять інвестиції у їх грошовому еквіваленті. Поточні чи експлуатаційні витрати включають всі види витрат, пов'язаних з експлуатацією нововведених або реконструйованих інвестиційних об'єктів На відміну від капітальних вкладень, поточні витрати розраховуються зазвичай за річний період експлуатації.

Основне завдання, що стоїть перед залізницею, при введенні швидкісного руху пасажирських поїздів на існуючих лініях, є визначення загальної економічної ефективності та терміну окупності запровадження швидкісного рухомого складу. Для вирішення цього завдання необхідно:

- розглянути структуру критерію ефективності реконструкцію лінії для швидкісного руху пасажирських поїздів;

– визначити загальну ефективність використання нового рухомого складу.

Задача, яка розглядається – впровадження швидкісного руху на залізницях України – відноситься до державного рівня і тому встановлюється загальна ефективність інвестицій. При цьому як основна частина результату від

збільшення швидкостей руху пасажирських поїздів може бути прийнята додаткова плата пасажирів за скорочення часу поїздки.

При порівнянні варіантів проектних рішень, наприклад, на вибір виду рухомого складу для швидкісних поїздів можна використовувати вартість часу знаходження пасажирів у дорозі як витратну частина критерію.

До складу витрат входять капіталовкладення в реконструкцію дороги ($К_{рек}$) та на придбання рухомого

складу ($К_{пр}$):

$$З_t = К_{рек} + К_{пс}$$

Крім того, у зв'язку з використанням нового рухомого складу в пасажирському русі та модернізацією технічного стану дороги після реконструкції зміняться експлуатаційні витрати як на пасажирський, так і вантажний рух. Зокрема, реалізація вищих швидкостей вимагає більших витрат енергоресурсів, а покращення технічного стану колії дозволить зменшити витрати на утримання шляху в кривих ділянках колії. Зменшення часу обороту рухомого складу впливає на потреба у локомотивних бригадах. Також слід враховувати додаткові експлуатаційні витрати, пов'язані з додатковим простоєм поїздів через збільшення знімання вантажних поїздів швидкісними пасажирськими. Тому до складу показника критерію ефективності впровадження швидкісного руху необхідно включити різницю експлуатаційних витрат, спричинену перебудовою та заміною рухомого складу.

Заміна рухомого складу спричинить зменшенню пасажирських вагонів і локомотивів, що використовуються. Тому необхідно враховувати його оборотну вартість.

Експлуатаційні витрати є витратною частиною. До них відносяться витрати, що залежать від роботи рухомого складу, витрати, що не залежать від роботи рухомого складу, і навіть витрати утримання постійних приладів. Витрати на реконструкцію можуть бути практично відсутніми, так як закуповується новий покращений рухомий склад із збільшеною швидкістю проходження поїздів в кривих ділянках колії.

Висновок. У напрямку дослідження питання стосовно ефективності впровадження швидкісного пасажирського руху в Україні можна узагальнити та систематизувати основні проблеми та питання: аналіз розвитку швидкісного руху, перспективи розвитку вітчизняної галузі пасажирського вагонобудування відносно розвитку швидкісного руху, аналіз залучення швидкісного руху на базі змін пасажирського рухомого складу та розмежування вантажного та пасажирського потоків, проблеми пошуку джерел фінансування, обґрунтування методики оцінки потенційної ефективності впровадження швидкісного руху, прогнозування пасажиропотоків в умовах впровадження швидкісних поїздів.

Звідси випливає необхідність в наступних дослідженнях:

- формування собівартості пасажирських перевезень у швидкісних поїздах;
- формування тарифів на перевезення;
- визначення доходів від перевезень пасажирів у швидкісних потягах.

У даному напрямку однією з першочергових задач є побудова науково методичних підходів з формування собівартості пасажирських перевезень, оновлення рухомого складу та інфраструктури.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРУ СВЕРДЛОВИН ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБРОБКИ ПЛАСТА КИСЛОТОЮ З МЕТОЮ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИДОБУТКУ ВУГЛЕВОДНІВ

Михайловська Олена Володимирівна
к.т.н., доцент
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна

Вступ. / Introductions.

Кислотні обробки свердловин призначені для очищення вибоїв, привибійної зони, НКТ від сольових, парафіністо-смолистих відкладень та продуктів корозії при освоєнні свердловини з метою їх запуску, а також збільшення проникності порід. Під впливом соляної кислоти у породах ПЗЗ утворюються порожнечі, каверни, канали роз'їдання, внаслідок чого збільшується проникність порід, а отже й продуктивність нафтових (газових) та прийомистість нагнітальних свердловин [1].

Причиною низької продуктивності свердловини може бути не лише низька проникність та неякісна перфорація, але й зниження проникності у привибійній зоні пласта через появу скін-фактору.

Мета роботи. / Aim.

Метою роботи є опис методики вибору свердловин для проведення кислотних обробок з урахуванням скін-фактору пласта.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Існує багато факторів, здатних призводити до забруднення привибійної зони:

1) Фактори при бурінні: не точно розраховані робочі тиски можуть спричинити проникнення бурового розчину або фільтрату в пласт. При взаємодії фільтрату з пластовою водою може статися утворення солей і випадання їх в осад, набухання порід, зниження фазової проникності

свердловин тиску.

2) Забруднення свердловини може відбуватися під час ремонтних робіт та процедури глушіння.

3) Привибійна зона нагнітальних свердловин може забруднюватися у разі недостатнього ступеня очищення води, що закачується. Все це призводить до зниження продуктивності свердловини. Отже, необхідно проводити заходи щодо відновлення проникності привібійної зони пласта. Одним з таких методів, що частіше використовують з цією метою є кислотне оброблення – метод збільшення проникності привибійної зони пласта шляхом розчинення частинок породи та частинок забруднюючих речовин [2].

Гідродинамічний параметр, який характеризує додатковий фільтраційний опір течії флюїдів в привибійній зоні плата є скін-фактор (S). Саме виникнення додаткового фільтраційного опору в привибійній зоні пласта призводить до зниження видобутку [3].

Причинами скін-фактора можуть бути: турбулентна течія, стиснення скелета породи, гідродинамічна недосконалість розкриття пласта, розгазування рідини та основна причина – це забруднення привибійної зони пласта.

Кислотні обробки проводять при значеннях скін-фактора від 0 до 5. Межа результату, якого можна досягти від кислотної обробки, може бути S = -3.

Скін-фактор розраховується та інтерпретується в організаціях, які проводять гідродинамічні дослідження свердловин та аналіз отриманих даних. В цьому випадку пропонується алгоритм вибору свердловин для проведення кислотного оброблення (рис. 1.1):

1) Розглядається весь фонд свердловин.

2) Виділяються свердловини, за якими спостерігається стійке падіння дебіту рідини. З цього списку виключають свердловини які занаходяться на стадії «виходу на режим» (нові, після геологотехнічних заходів); також крайові зони, недоформовані осередки; свердловини зниження дебіту на яких пов'язане із зниженням продуктивності насосів (високий міжремонтний період); свердловини, на яких падіння дебітів рідини пов'язане з інтерференцією.

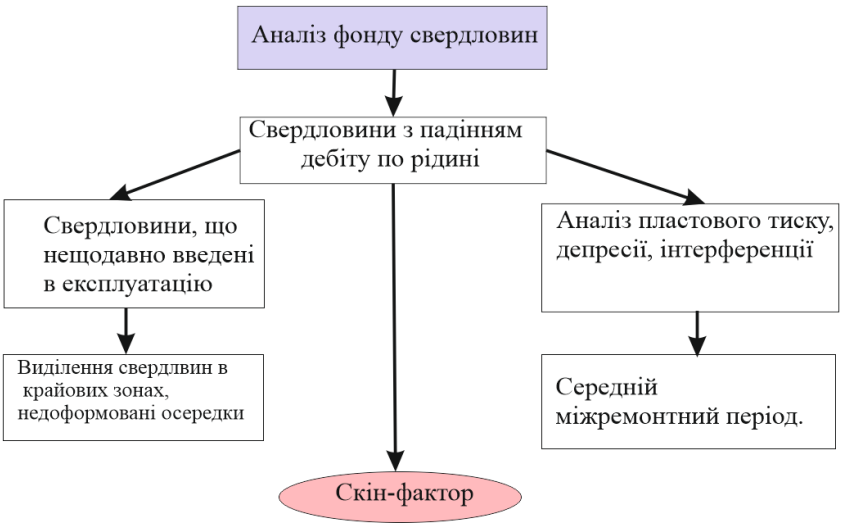

Рис. 1.1 - Блок-схема вибору свердловин з метою проведення кислоного оброблення привибійної зони пласта.

3) Проводяться розрахунки зміни скін-фактора по свердловинах, що залишилися, виходячи з технологічних режимів.

4) Вибираються свердловини, у яких під час гідродинамічних досліджень встановлено реальний скін-ефект.

5) Виділяється список свердловин, що працюють не на можливому потенціалі, при цьому пріоритет надається свердловинам з меншою кратністю кислотного впливу.

З отриманого списку свердловин виключають свердловини, на яких призначено інші методи інтенсифікації продуктивності (мікрогідророзрив, вібровплив, додаткова перфорація та ін.).

Таким чином є можливість виключити не точності при виборі свердловин для проведення обробок.

Висновки./Conclusions. Автором наведено методику, що пропонується для вибору свердловин при проведенні кислотних обробок на нафтових родовищах. Запропоновано при виборі свердловин для проведення обробок враховувати значення скін-фактору, який інтерпретується в організаціях, які проводять гідродинамічні випробування свердловин та аналіз отриманих даних.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Довідник з нафтогазової справи / За загальною редакцією В. С. Бойка, Р. М. Кондрата, Р. С. Яремійчука. – К.: Львів, 1996. – С. 436-441.

2. Васильченко А.О. Перспективи повного збереження колекторських властивостей під час первинного розкриття продуктивних пластов / А. О. Васильченко, М. В Гордійчук. // Нафтова і газова промисловість. – 2003. №2. – С. 37 - 38.

3. Рудий М. І., Рудий С. М., Наслєдніков С. В. Кислотне діяння на нафтогазовий пласт. Том 2. Кислотні системи. / Івано-Франківськ: ПП "Галицька друкарня Плюс", 2011.–562 с.

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИДУ АГЛЮТЕНОВОГО ПЕЧИВА ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ІННОВАЦІЙНОГО ЧИКЕЙКУ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Нєміріч Олександра Володимирівна
професор, доктор технічних наук
Кузьмін Олег Володимирович
професор, доктор технічних наук
Мамченко Людмила Євгенівна
доцент, кандидат технічних наук
Селезньова Дар'я Владиславівна
магістрант
Національний університет харчових технологій

Вступ./Introductions. В такому швидкому темпі життя споживачі все частіше звертають увагу на маленькі заклади, де можна швидко і якісно поїсти. Серед таких закладів є місце кав'ярням та кафе. В асортименті цих закладів обов'язково можна зустріти декілька видів десертів, одним із яких є чизкейк.

На підставі підвищеного попиту почали відкриватись нові заклади, з своїми креативними авторськими стравами або ж зі звичайними традиційними для українців стравами. Та проблема сучасного світу, що пов'язана з різного роду хворобами, алергічними реакціями та власними особливостями організму споживачів

Питання вузького асортиментного ряду десертів спеціального призначення є актуальною в наш час, коли доступ до різноманітної сировини необмежений. Нашу увагу привернули чизкейки. Наразі в літературних джерелах не знайдено інформації про класичні види або інноваційні розробки технології чизкейків. Тож, нами було вирішено розробити чизкейк спеціального призначення: без глютену, без цукру і збагачений біологічно-активними речовинами. В основі ідеї також було визначено використання локальної української сировини.

Для успішної розробки не вистачало аглютенового печива. За

результатами аналітичних досліджень виявлено, що є певний асортимент таких видів печива. Але вони в своєму складі можуть мати цукор, яйця і продукти тваринного походження, що суперечить нашому задуму.

Мета роботи./ Aim. Розробка печива з локального українського виду безглютенового борошна, з використанням різних структуроутворювачів, що буде приближене до якості і властивостей печива цукрового, що є основою в чизкейку класичному.

Матеріали і методи./ Materials and methods. В ході дослідження було використано аналітично-розрахунковий, органолептичний та деякі фізико-хімічні методи дослідження. Дослідженими були печиво цукрове з пшеничного борошна(контрольний зразок), печиво гречане з пектином (10% від маси борошна), печиво гречане з гуміарабіком (10% від маси борошна) та печиво гречане з лямбда-карагінаном (20% від маси борошна).

Результати та обговорення./ Results and discussion. Нами було проаналізовано результати досліджень технологій безглютенових борошняних виробів, зокрема печива. З'ясовано, що такі технології вже розроблювали з різних видів борошна (гречаного, рисового, амарантового, горіхового та інших) та з різними структуроутворювачами.

Як контрольний зразок нами було обрано печиво цукрове, в склад якого входять борошно пшеничне вищого ґатунку, яйця курячі, цукор білий, масло вершкове, розпушувач (пірофосфат натрію, бікарбонат натрію) та ванільний цукор.

Ідея розширення асортименту аглютенового печива полягала в наступному: розробка печива без глютену та без цукру з використанням рослинної сировини, до якого не будуть входити яйця.

Тож, для втілення нашого задуму було обрано використання гречаного борошна, як локальної сировини української кухні. Також була здійснена заміна масла вершкового на олію соняшникову. Для утворення потрібної консистенції тіста ми вирішили використати різні структуроутворювачі: пектин яблучний, гуміарабік та лямбда-карагінан.

В результаті отримано 4 види печива: контрольний зразок (печиво цукрове), печиво гречане з пектином, печиво гречане з гуміарабіком та печиво гречане з ламбда-карагінаном (рис.1).

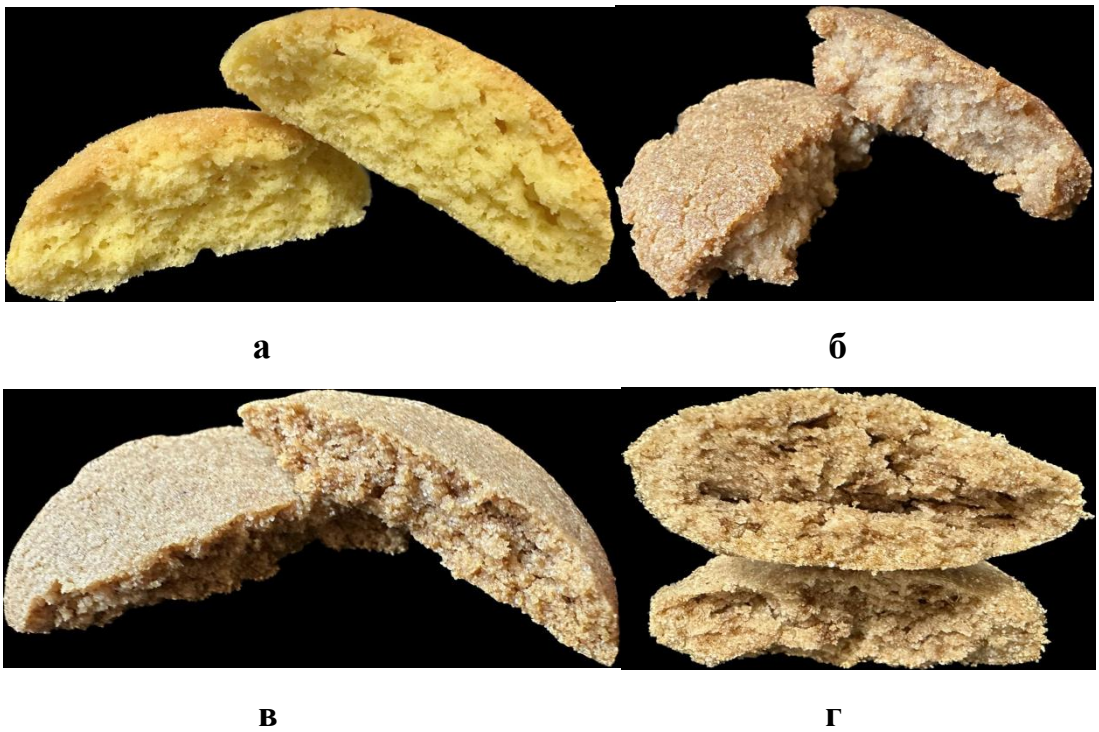

Рис. 1. Порівняльне зображення всіх видів печива: а – контрольний зразок (печиво цукрове); б – зразок 1 (печиво гречане з пектином); в – зразок 2 (печиво гречане з гуміарабіком); г – зразок 3 (печиво гречане з лямбда-карагінаном).

На рис.1 навіть за зовнішнім виглядом помітно, що всі зразки відрізняються. Тож, було проведено дегустацію за участі 7 дегустаторів. Були визначені форма печива (відповідність власне форми), поверхня (гладенька, рифлена, без тріщин), колір (має бути властивий використаним продуктам під піч виробництва: для печива цукрового – жовтий, для печива гречаного – різні відтінки коричневого), вигляд у розломі(візуальна пористість, однорідність пор, консистенція, крихкість), запах та смак (має бути властивий до використаних продуктів під час виробництва: для печива цукрового – ванільний солодкий, для печива гречаного – гречаний, з солоним присмаком). Оцінювання якості за попередньо згаданими показниками здійснювалось за 5-ти бальною шкалою. За

результатами дегустації було складено зведену таблицю і побудовано профілограму (рис. 2).

З рис. 2 помітно, що за своєю структурою (консистенцією) та більшістю інших показників найбільш наближеними до контрольного зразка були зразок 2 та зразок 3. Тож, для подальших досліджень було обрано печиво цукрове, як контроль, печиво гречане з гуміарабіком та печиво гречане з лямбда карагінаном.

Рис. 2. Профілограма якості за органолептичними показниками всіх видів печива: контроль – печиво цукрове; зразок 1 – печиво гречане з пектином; зразок 2 – печиво гречане з гуміарабіком; зразок 3 – печиво гречане з лямбда-карагінаном.

Визначено вологість кожного зі зразків: контроль – 10%, зразок 2 – 4% та зразок 3 – 8%. За результатами даного дослідження виявлено, що за показником вологості найближче до показників контроль виявився зразок 3 – печиво гречане з ламбда-карагінаном.

Наступним фізико-хімічним показником якості для визначення було

обрано намочуваність (набрякання). За результатами дослідження і розрахунків було визначено, що намочуваність контрольного зразка дорівнює 317,6%. Щодо інноваційних зразків, то зразок 2 має показник в 250,1%, а зразок 3 – 316,7%.

Визначено міцність печива, що дорівнює для контролю – 6,7 од., для зразка 2 – 32,7 од. та для зразка 3 – 8,2 од.

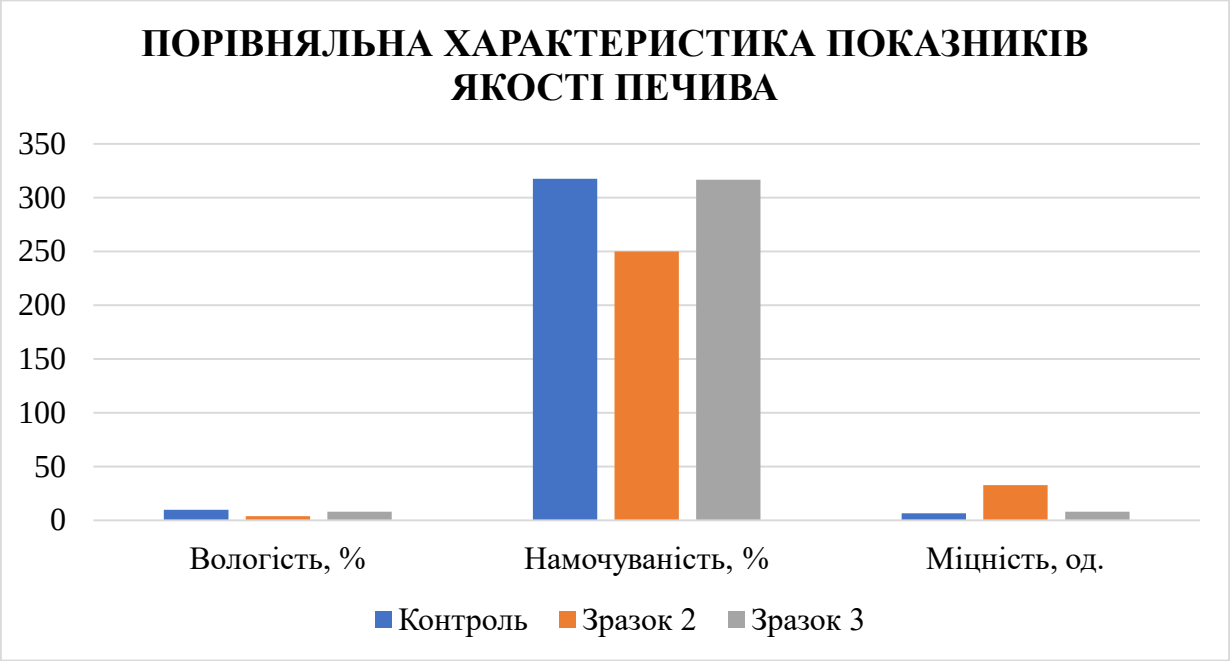

Рис. 3. Гістограма порівняння якості за фізико-хімічними показниками обраних видів печива: контроль – печиво цукрове; зразок 2 – печиво гречане з гуміарабіком; зразок 3 – печиво гречане з лямбда-карагінаном.

Для зручності порівняння було побудовано гістограму з урахуванням визначених фізико-хімічних показників якості досліджуваного печива (рис.3).

Висновки./ Conclusions. В ході дослідження було розроблено 3 види гречаного печива з використанням різних структуроутворювачів. На основі дегустаційної оцінки було складено профілограму якості і визначено, що наближеними до контрольного зразка за більшістю показників виявились печиво гречане з гуміарабіком та печиво гречане з лямбда-карагінаном.

За результатами фізико-хімічних вимірювань та розрахунків виявилось, що показники печива гречаного з лямбда-карагінаном найбільш наближені до показників контрольного зразку.

Тож, з урахуванням всіх результатів прийнято рішення про доцільність використання саме печива гречаного з лямбда-карагінаном для пісочної основи аналогу чизкейку класичного. За технологічними параметрами обраний вид печива найбільш придатний з усіх розроблених видів для виробництва аглютенової основи, а за рецептурним складом ідеально підходить для визначення інноваційного чизкейку стравою спеціального призначення.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІК ТИПОВОГО ПРОЦЕСУ ЗБИРАННЯ ВИМОГ В ІТ-ПРОЄКТІ

Панфьорова Ірина Юріївна
Кандидат технічних наук, доцент, професор
Харківський національний університет радіоелектроніки
Степченко Анна Олексіївна
Студентка
Харківський національний університет радіоелектроніки

Вступ. Конкуренція в ІТ-сфері постійно зростає, і компанії прагнуть досягти конкурентних переваг через ефективне та якісне виконання своїх проєктів. Вдосконалення технік збирання вимог допоможе забезпечити точність, повноту та зрозумілість вимог, що збільшить шанси успіху проєкту і покращить конкурентоспроможність компанії. Неправильно зібрані вимоги можуть призвести до ряду проблем, таких як повторне виконання робіт, відставання від графіку, збільшення витрат та незадоволення замовників. Удосконалення технік збирання вимог допоможе зменшити ризики та витрати, забезпечивши більш точну, повну та зрозумілу специфікацію вимог. Також удосконалення технік збирання вимог в ІТ-проєктах принесе користь не тільки окремим компаніям, але й спільноті професіоналів, які займаються збиранням вимог в ІТ-проєктах. Покращення методів і практик збирання вимог сприятиме обміну знаннями, досвідом та найкращими практиками між фахівцями, що працюють у цій галузі.

Ціль роботи. Мета дослідження роботи полягає у вивченні існуючих технік збирання вимог, їх аналіз, виявлення недоліків та надання пропозиції щодо удосконалення цих технік для поліпшення якості кінцевого продукту та мінімізації витрат на проєктах, які використовують Agile-методологію.

Матеріали та методи. Математичні моделі, що описують процес збирання вимог, можуть включати в себе створення моделей на основі графів та дерев. Для вивчення предметної галузі ІТ-проєкту запропоновано

використовувати метод SWOT-аналізу, а для оцінки різних методологій збирання вимог пропонується застосовувати методи порівняння, такі як аналітична ієрархічна процедура (AHP) та метод вагових коефіцієнтів. Для візуалізації вимог використовуються методи та інструменти, такі як use-case діаграми, діаграми активностей, прототипування інтерфейсу та діаграми класів. Методи машинного навчання та аналізу даних пропонується використовувати для автоматичної обробки, класифікації та аналізу вимог.

Результати та обговорення. Після первинного збору вимог виникають такі проблеми:

– візуалізація вимог для показу стейкхолдерам для подальшого розвитку проєкту;

– ефективність використання сформованих вимог протягом усього життєвого циклу проєкту.

Основні техніки збору вимог є важливими інструментами для успішного здійснення процесу збору вимог, вони допомагають створити структуровану і зрозумілу базу вимог – беклог, який служить основою для подальшої розробки системи. З одного боку, техніки збору вимог допомагають встановити пріоритетність вимог, визначити найважливіші та невідкладні вимоги, що дозволяє ефективно керувати ресурсами та планувати проєкт. З іншого, техніки збору вимог допомагають виявити потенційні ризики та проблеми ще на ранніх етапах проєкту, що надає можливість вчасно прийняти заходи для їх уникнення або зменшення впливу на проєкт. Проте вони також мають свої недоліки, які можуть впливати на якість зібраних вимог. Можна сформувати найпоширеніші недоліки основних технік збору вимог:

– суб'єктивність: інтерпретація та сприйняття вимог зацікавленими сторонами може призвести до суб'єктивних результатів;

– неповнота: не завжди можна виявити всі необхідні вимоги, особливо ті, що неявні або неочевидні;

– відсутність зворотного зв'язку: відсутність можливості для зворотного зв'язку або уточнень призводить до одностороннього сприйняття вимог;

– обмеженість контексту: відсутність спроможності враховувати широкий контекст і взаємозв'язки між різними вимогами призводить до появи протиріччя між вимогами;

– залежність від спілкування: неефективне спілкування із зацікавленими сторонами або неможливість чітко виразити свої потреби призводить до неточностей та непорозумінь.

Враховуючи вищезазначені недоліки, важливо обґрунтовано вибирати техніки збору вимог і комбінувати їх з іншими методами та стратегіями для забезпечення максимальної повноти, точності та розуміння вимог.

Ефективне використання математичних моделей для оптимізації процесу збору вимог призводить до зменшення витрат на проєктах та допомагає структурувати інформацію. Для оцінки результативності технік збирання вимог на конкретному проєкті пропонується застосовувати методи порівняння, такі як аналітична ієрархічна процедура (AHP), метод вагових коефіцієнтів або метод наближеного порівняння. Ці методи допоможуть визначити переваги та недоліки кожної техніки збирання вимог і зробити обґрунтований вибір.

Розробка математичних моделей, що описують процес збирання вимог, включає в себе створення моделей на основі графів або дерев. Ці моделі відображають послідовність етапів збирання вимог, залежності між ними та взаємодію з різними стейкхолдерами.

Після використання технік збору вимог, які були обрані командою бізнес-аналітиків на проєкті, виникає неузгоджена інформація, яку треба структурувати та надати якісну візуалізацію.

Метод аналізу предметної галузі, такий як SWOT-аналіз, дозволяє виявити ключові аспекти і особливості галузі, що впливають структурування зібраних вимог. Методи машинного навчання та аналізу даних можуть бути використані для автоматичної обробки, класифікації та аналізу вимог. Наприклад, можна використовувати алгоритми кластеризації для групування схожих вимог або алгоритми класифікації для автоматичного визначення характеристик та властивостей вимог.

Кожна техніка візуалізації вимог має свою цінність та використовується в окремих випадках, що підвищує якість та варіативність опису вимог проєкта:

– use-case діаграми використовуються для візуалізації функціональних вимог і взаємодії між системою та стейкхолдерами, що показує, як система буде використовуватись і які основні функціональні можливості буде мати;

– діаграми активностей використовуються для моделювання послідовностей дій і процесів, пов’язаних з вимогами, що показує, як будуть виконуватись дії, які процеси і логіка повинні бути узгоджені;

– прототипування інтерфейсу візуалізує зовнішній вигляд і функціональність системи з огляду на вимоги, за рахунок чого стейкхолдери краще уявляють собі, як система буде працювати на практиці;

– діаграми класів використовуються для моделювання структури системи, об’єктів і взаємозв'язків між ними, що уточнює вимоги до даних і об'єктів, що використовуються в системі.

Висновки. Дослідження та удосконалення технік збирання вимог є важливим етапом в розвитку IT-проєктів. Це забезпечує якість реалізації проєктів, виконання потреб замовників та зростання конкурентоспроможності компаній. Дослідження показало, що існуючі техніки збирання вимог мають свої переваги та недоліки. Однак, застосування комбінації різних технік та впровадження математичних моделей, таких як методів порівняння, графів, методів аналізу предметної галузі та методів машинного навчання призводить до поліпшення ефективності збору вимог, зниження помилок та невідповідностей. Результати дослідження можуть бути використані для подальших наукових досліджень та практичних застосувань у сфері збирання вимог в IT-проєктах.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ТА МЕТОДІВ ОЦІНКИ ТРУДОВИТРАТ ПРИ КЕРУВАННІ ЯКІСТЮ ПРОЄКТІВ

Панфьорова Ірина Юріївна,
Кандидат технічних наук, доцент, професор,
Харківський національний університет радіоелектроніки
Слєпцов Вадим Анатолійович,
Студент
Харківський національний університет радіоелектроніки

Вступ. Управління якістю проєкту є одним із ключових аспектів успішної реалізації проєктних завдань. Задоволеність замовників визначає успіх нового продукту, і лише продукти високої цінності задовольняють потреби клієнтів, які очікують належної роботи продукту протягом усього життєвого циклу. В сучасному світі кожного дня створюються нові IT-продукти такі як мобільні застосунки, веб-сайти, соцмережі, середовища для програмування, антивіруси тощо, та тільки трохи більше половини з них, близько 60%, стає по справжньому успішними. Успішність продукту напряму залежить від декількох критеріїв, які були досягнуті в ході виконання проєкту, а саме відповідність поставленим вимогам, вчасна дата вводу продукту в експлуатацію, не перевищення обговореного бюджету та якість кінцевого продукту.

Оцінка трудовитрат на проєкт дозволяє зрозуміти, скільки ресурсів, включаючи час та кошти, буде необхідно витратити на досягнення вимог щодо якості. Ефективне керування якістю проєкту передбачає не тільки визначення вимог та стандартів якості, але й раціональну оцінку трудовитрат, які необхідні для досягнення цих вимог. Вірна оцінка трудовитрат дозволяє побудувати реалістичний графік робіт, розподілити ресурси ефективно та забезпечити вчасне виконання проєкту з відповідною якістю.

Ціль роботи. Дослідження різних моделей та методів оцінки трудовитрат при керуванні якістю проєктів з метою вдосконалення одного конкретного методу.

Конкретні цілі роботи включають:

– огляд і аналіз існуючих моделей та методів оцінки трудовитрат при керуванні якістю проєктів, з фокусом на їх перевагах, недоліках та областях застосування;

– вибір одного методу оцінки трудовитрат, який буде підданий подальшому дослідженню та вдосконаленню;

– проведення детального аналізу обраного методу, зокрема вивчення його основних принципів, критеріїв оцінки та процесу застосування;

– ідентифікація потенційних проблем або обмежень, пов'язаних з обраною моделлю або методом, та визначення можливостей для його вдосконалення;

– розроблення пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення обраного методу оцінки трудовитрат при керуванні якістю проєктів, зокрема шляхом врахування додаткових факторів, уточнення оцінок чи використання додаткових інструментів аналізу;

– валідація та перевірка вдосконаленого методу на практиці, застосування його до реальних проєктів та порівняння результатів з використанням початкового методу.

Ця дослідницька робота спрямована на вдосконалення обраного методу оцінки трудовитрат при керуванні якістю проєктів з метою покращення точності, ефективності та релевантності оцінок. Результати роботи можуть бути корисними для практикуючих менеджерів проєктів та фахівців у галузі управління якістю, сприяючи поліпшенню процесу оцінки трудовитрат і досягненню кращих результатів у проєктній діяльності.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження були використані методи аналізу даних такі як літературний огляд, аналіз реальних проєктів, експертні опитування та інтерв’ю, статистичний та порівняльний аналіз. Ці методи дослідження найкраще підходять для проведення детального аналізу та вдосконалення методу оцінки трудовитрат при керуванні якістю проєктів.

Результати та обговорення. В ході проведення досліджень були

визначені наступні моделі та методи оцінки трудовитрат при керуванні якістю проєктів:

– метод експертних оцінок: цей метод включає опитування експертів, які мають досвід у сфері проєктного управління. Експерти оцінюють трудовитрати, та його оцінки потім підсумовуються чи усереднюються щоб одержати загальної оцінки.

– метод порівняльної оцінки: цей метод ґрунтується на порівнянні поточного проєкту з попередніми проєктами, які були успішно виконані. За аналогією з попередніми проєктами можна оцінити трудовитрати на основі аналізу їх характеристик та складності.

– метод 3-точкової оцінки: у цьому методі кожна задача оцінюється за трьома параметрами: оптимістична оцінка (O), песимістична оцінка (P) та найімовірніша оцінка (M). Потім використовується формула для обчислення оцінки трудовитрат, наприклад, середнього арифметичного (O+4M+P)/6.

– метод розбиття робіт на підзавдання; у цьому методі проєкт розбивається на дрібніші та керовані підзавдання, кожне з яких оцінюється окремо. Потім оцінки підсумовуються отримання загальної оцінки трудовитрат.

– метод аналогії: цей метод заснований на використанні даних та досвіду минулих проєктів, які мають схожі характеристики та вимоги. Оцінки трудовитрат на основі аналогічних проєктів можуть бути застосовані до поточного проєкту. Цей метод дещо схожий на метод порівняльної оцінки.

– метод параметричної оцінки: цей метод використовує статистичні моделі та формули, щоб оцінити трудовитрати на основі певних параметрів проєкту, таких як розмір, складність, вимоги та ресурси.

– метод експертної оцінки Delphi: у цьому методі експерти незалежно оцінюють трудовитрати, після чого результати збираються, обговорюються та аналізуються. Потім експерти повторно оцінюють трудовитрати на основі зворотного зв'язку та результатів групового обговорення.

Існуючі методи оцінки трудовитрат потребують удосконалення, базуючись на сучасних потребах замовників та команд розробки, для

застосування їх при керуванні якістю проєктів. Для удосконалення були обрані метод експертних оцінок та метод аналогії.

Метод експертних оцінок обмежений тим, що оцінки є суб'єктивними та залежать від досвіду та погляду окремих експертів. Крім того, процес відбору кваліфікованих експертів та забезпечення їх участі в процесі оцінки трудовитрат є складним процесом під час якого можуть бути допущені помилки, які будуть впливати на якість результатів оцінювання. Метод аналогії може бути використаний лише в проєктах з достатньою подібністю вимог та характеристик, що є проблемою особливо при унікальних та інноваційних проєктах.

Основною метою дослідження є визначення найбільш недосконалих методів оцінки трудовитрат при керуванні якістю проєктів з цілю покращення точності, ефективності та релевантності оцінок, що буде сприяти успішному завершенню проєктів відповідно до вимог замовників. Для виконання поставленої мети були досліджені різні моделі та методи оцінки трудовитрат при керуванні якістю проєктів, їх переваги та недоліки, а також були проаналізовані результати їх застосування на реальних проєктах.

Висновки. Дослідження різних моделей та методів оцінки трудовитрат показало, що існують різні підходи до визначення трудовитрат у проєктах. Кожен метод має свої переваги та обмеження, і вибір конкретного методу залежить від характеристик проєкту та доступної інформації. Їх вдосконалення може значною мірою покращити процеси оцінки трудовитрат протягом реалізації проєкту, що призведе до збільшення кількості якісних та успішних продуктів на ринку IT. Результати роботи можна буде використовувати для IT-проєктів, які вже реалізуються або знаходяться тільки на етапі планування, для підвищення їхньої якості, що зможе призвести до підвищення успіху всього продукту.

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ЕКОНОМІЇ ПАЛИВА В ДВИГУНАХ ВНУТРІШНЬОГО ЗГОРЯННЯ

Ялова Альона Миколаївна
к. т.н., доцент
Андрієнко Віталій Олексійович
Студент
Криворізький національний університет

Вступ. Дана теза розглядає проблему розробки методів, спрямованих на економію палива в двигунах внутрішнього згоряння. Дослідники та інженери активно працюють над новими технологіями та інноваціями, щоб знизити споживання палива та зменшити негативний вплив автотранспорту на навколишнє середовище.

Ця робота висвітлює різні підходи до досягнення економії палива. До них входять вдосконалення традиційних двигунів, впровадження гібридних та електричних систем, а також використання альтернативних видів палива. Важливим аспектом є оптимізація технологій управління та системи керування двигуном для досягнення кращої ефективності та зниження втрат енергії.

Результати досліджень показують, що розробка таких методів може принести численні переваги. Зменшення споживання палива сприяє зниженню забруднення повітря та викиду шкідливих газів, а також зменшенню залежності від нафтових ресурсів. Крім того, економія палива сприяє зниженню експлуатаційних витрат для власників транспортних засобів та сприяє сталому розвитку.

Завдяки використанню інноваційних технологій та наукових розробок у сфері економії палива, можна досягти значних поліпшень у продуктивності двигунів внутрішнього згоряння. Це сприятиме створенню більш ефективних та екологічно чистих автомобільних систем, які сприятимуть сталому розвитку транспортного сектору.

Мета роботи: розробка методів економії палива в двигунах внутрішнього згоряння відіграє важливу роль у покращенні транспортної ефективності та

зменшенні впливу на навколишнє середовище.

Матеріали та методи. Теоретичні дослідження; аналітичні методи; системний та статистичний аналіз в середовищі Microsoft Office Excel та Microsoft Word.

Результати та обговорення: Економія палива в дизельних двигунах є важливою для зниження витрат та оптимізації ефективності роботи двигуна. Зниження споживання палива допомагає зменшити витрати на заправку та збільшити пробіг на одному баку палива. Крім того, економія палива сприяє зменшенню викидів шкідливих речовин у повітря та має позитивний вплив на довкілля. Оптимальне використання палива також може продовжити термін служби двигуна та зменшити його зношення.

Дизельні двигуни є однією з найпоширеніших систем для пересування великих вантажівок, автобусів, поїздів та інших транспортних засобів. Тому вивчення методів зниження рівня споживання палива у дизельних двигунах є надзвичайно важливим питанням.

Економія в дизельних двигунах можна домогтися різними способами. Однією з ключових стратегій економії палива є удосконалення конструкції двигуна.

Розглянемо методи економії у дизелях:

Якщо поліпшити деталь таку як турбонаддув(компрессор). Турбонаддув збільшує об'єм повітря, який потрапляє в циліндри двигуна, забезпечуючи більше повітря для змішування з паливом. Це дозволяє знизити кількість палива, яке необхідно спалити для досягнення необхідної потужності, що в свою чергу зменшує витрати палива.

Турбонаддув застосовується як на б8ензинових, так і на дизельних двигунах. Проте, його ефективність найбільш відчутна на дизельних двигунах, завдяки їх високому ступеню стиснення і меншим обертам колінчастого вала. Використання турбонаддуву на бензинових двигунах обмежується певними факторами, такими як ризик детонації при різкому збільшенні обертів, висока температура відпрацьованих газів і нагрів турбонагнітача.

Загалом, турбодвигуни мають менше споживання палива на одиницю виробленої потужності (в грамах на кіловат-годину) і вищу літрову потужність (потужність на один літр об'єму двигуна), що дозволяє значно збільшити потужність невеликого двигуна без збільшення обертів.

Також ми можемо встановити більш ефективні впускні колектори, встановлення більш ефективних впускних колекторів дозволяє покращити продуктивність двигуна і зменшити споживання палива на двигунах, включаючи ті, що працюють на бензині та дизельному паливі, а також ті, що мають систему турбонаддуву, може використовуватись впускний колектор змінного перерізу. Шляхом зменшення поперечного перерізу каналів впускного колектора досягається підвищення швидкості повітряного потоку, що забезпечує краще змішування паливної та повітряної суміші, повне згоряння палива та зниження токсичності відпрацьованих газів.

Але нам мало встановити тільки впускні колектори ми можемо встановити інжектори палива і зробити так щоб вони працювали в парі.

Якщо ми встановимо більш продуктивні інжектори палива то забезпечимо більш ефективніше згоряння палива та зменшимо споживання палива. Інжектор постачає збалансовану паливну суміш, чиї пропорції безперервно змінюються блоком керування. Ураховуються такі фактори, як швидкість обертання двигуна, швидкість руху транспортного засобу, температура охолоджувальної рідини та склад вихлопних газів. Точне дозування палива дозволяє підвищити потужність двигуна, зменшити кількість шкідливих викидів і знизити витрату палива.

І найперспективніший метод економії палива в дизельних двигунах, ця система зветься Common Rail.

Common Rail - це найсучасніший етап еволюції прямого упорскування дизельного палива. Система Common Rail вважається передовою серед існуючих систем вприску для дизельних двигунів.

Відмінності цієї системи від традиційних систем низького тиску полягають у тому, що він має паливний акумулятор, куди під високим тиском

постачається дизельне паливо, яке потім розподіляється між електричними форсунками потім форсунки регулюють подачу палива у необхідній кількості в камеру, в залежності від конструкції форсунок і класу двигуна, можливе розпилення до дев'яти порцій палива протягом одного робочого циклу.За допомогою датчиків, які передають сигнали до блоку управління двигуном, визначається потрібна кількість палива для роботи двигуна. Паливний насос високого тиску забезпечує нагнітання цієї кількості палива до паливного баку. Регулятор тиску в паливному баці контролює тиск, щоб він відповідав необхідному рівню.

Коли настане час для упорскування палива, блок управління двигуном відправляє команду на відкриття клапана форсунки та контролює тривалість цього відкриття, щоб забезпечити правильний потік палива до двигуна.

Економія палива досягається за рахунок високого тиску і більш точного дозування упорскування палива.

На сьогоднішній день до 70% всіх дизельних двигунів, що випускаються, обладнані системами Common Rail, і ця доля зростає.

Також економію палива можна забезпечити за допомогою альтернативних палив, таких як етанол. Щоб етанолу можна було використовувати як паливо, потрібні гібридні двигуни або спиртові двигуни.

Можна змішувати паливо з бензином (E85), де 85% становить етанол, а 15% – бензин, або використовувати чистий етанол (E100), но щоб їздити з великим змістом етанола треба щоб машина була спеціально адаптована заводською версією звичайних авто. А зараз короткий факт Ford Model T був першим автомобілем, який міг працювати як на бензині, так і на етанолі, а також на їхній суміші. Такі двигуни називаються гнучкими паливними системами (flex-fuel engines) та призначені для використання бензину, етанолу або їх комбінації.

Зараз розглянемо двигун який працює і на етанолі і на бензині і їх суміші.

Flex-fuel (також відомий як "гібридне паливо" або "гнучке паливо") - це система паливного наповнення, що дозволяє автомобілям працювати на різних

типах палива, зокрема етанолі, бензині, метанолі та інших біопаливах.

Зазвичай, двигуни внутрішнього згоряння використовують один тип палива, але автомобілі з Flex-fuel можуть використовувати будь-яку комбінацію палива в залежності від того, що доступно на заправках або на паливних станціях. Звичайні двигуни також можуть використовувати етанол як паливо, але їм треба замінити деякі деталі в двигуні. Для перетворення автомобіля на етаноловий (алкогольний) двигун потрібні спеціальні компоненти, такі як ущільнення, форсунки, резервуари та системи поживлення паливом, які можуть витримувати високу концентрацію етанолу.

Однією з головних переваг Flex-fuel є зменшення залежності від нафтопродуктів, оскільки він дозволяє використовувати різноманітні біопалива, які можуть бути виготовлені з рослинних матеріалів, таких як цукровий тростник , кукурудза, соя тощо. Це сприяє зменшенню викидів вуглекислого газу та інших забруднюючих речовин, що становлять загрозу для довкілля. Етанол є біорозкладним, і під час його спалювання утворюється менше викидів парникових газів порівняно зі звичайним бензином. Тому використання етанолу як паливо на заправних станціях може сприяти зниженню викидів парникових газів та мати позитивний екологічний ефект.

У багатьох країнах, в тому числі і в Україні, присутня мережа АЗС, які надають можливість заправляти автомобілі з етанолом.

У деяких країнах Європи діють законодавчі норми, які зобов'язують додавати 5% спирту до бензину. Ця практика використовується в якості заходу для зменшення викидів вуглекислого газу та підтримки використання біопалива. Це означає, що при купівлі бензину покупці можуть не бути своєчасно повідомлені про наявність спирту у паливі.

В 2007 році два дослідницьких інститути EERC (Energy & Environmental Research Center) та MnCAR (Minneso ta Center for Automotive Research) провели серію досліджень звичайних автомобілів та автомобілів Flex Fuel. У дослідженнях були використані Toyota Camry, Ford Fusion (в Європі відомий як Mondeo) та Chevrolet Impala. Автомобілі були заправлені різними видами

біопалива з вмістом спирту від 2% до 85% і протестовані відповідно до стандарту вимірювання HWFET(Highway Fuel Economy Test).

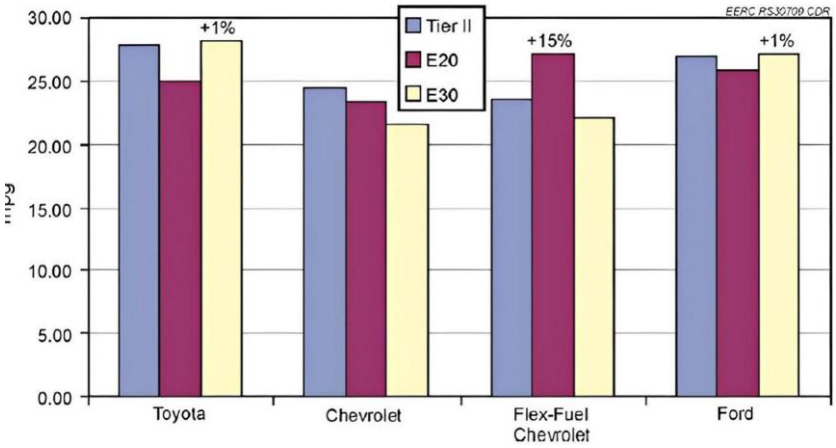

Рис. 1 Дослідження на вплив різних біопалив з етанолом на показники ефективності та викиди автомобілів.

Економічність вимірювалася за милі(1 миль це 1609 метрів), які можна проїхати на одному галоні(1 галон це 3,78 літрів) палива.

Дослідження, проведені EERC та MnCAR, показали, що автомобілі досягають найкращої економічності при використанні сумішей біопалива з різним відсотком спирту. Особливо хороші результати були отримані при заправці автомобілів сумішами E20 (20% спирту та 80% бензину) та E30 (30% спирту та 70% бензину). Помітно, що навіть у порівнянні зі звичайним бензином, відзначемо ще більшу економічність у трьох з чотирьох автомобілів, що використовують вказані суміші палива. Різниця в економії становить не менше 1%. (E20 для Toyota Camry та Ford Fusion) до 15% (E20 для Chevrolet Impala Flex Fuel). В Україні також є біопаливо зі схожим вмістом спирту, тому власникам автомобілів з двигунами Flex-Fuel варто розглянути можливість його використанні

Висновки. Було проведено ці дослідження, щоб вивчити вплив різних рівнів біопалива з етанолом на показники ефективності та викиди автомобілів. Дані досліджень можуть включати інформацію про споживання палива, викиди шкідливих речовин та інші показники продуктивності.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

COMPLEXITY AND CHAOS

Vynohradska Veronika Gennadiyivna
student
Kharkiv National University of Radioelectronics

Introduction. Complexity and chaos theory emerged as interdisciplinary branches of science, bridging mathematics, physics, biology, and social sciences. Complexity refers to the study of systems with a large number of interacting components, exhibiting emergent properties that cannot be easily understood by examining their individual parts. Chaos, on the other hand, pertains to the unpredictable behaviour observed in deterministic systems governed by nonlinear equations.

Chaos theory relies on nonlinear dynamics, where small changes in initial conditions can lead to significant differences in system behaviour over time. This sensitivity to initial conditions, known as the "butterfly effect," demonstrates the interconnectedness and intricate nature of chaotic systems. It suggests that even the smallest perturbations can amplify and propagate, ultimately resulting in dramatic and unpredictable outcomes. Nonlinear equations, such as the logistic map and the Lorenz equations, provide mathematical models to study chaotic systems, allowing us to explore and analyse their complex behaviours.

Complex systems are characterized by the emergence of properties that cannot be easily deduced by examining their individual components in isolation. It is through the interactions and relationships between these components that the system exhibits novel and often unexpected behaviour. Examples of complex systems abound in various domains, including ecosystems, neural networks, and social networks. To

understand the dynamics of complexity, researchers analyse patterns, self-organization processes, and feedback loops, seeking to uncover the underlying mechanisms driving the emergence and evolution of complex systems.

Fractals, captivating geometric patterns that exhibit self-similarity across different scales, offer a glimpse into the geometric complexity inherent in nature. These intricate structures can be found in various natural phenomena, such as the irregular yet repetitive patterns of coastlines, the delicate and unique forms of snowflakes, and the intricate branching structures of trees. Fractal geometry provides a powerful tool for describing and characterizing complex systems, as it captures the recursive patterns, infinite detail, and self-similarities present in nature. Through fractal analysis, scientists can better understand the underlying principles and processes that give rise to such fascinating complexity.

Chaos theory has significantly influenced the field of meteorology, shedding light on the inherent limitations of long-term weather prediction due to the sensitivity to initial conditions. While chaotic behaviour restricts our ability to predict weather accurately beyond a certain timeframe, chaos theory has contributed to advancements in short-term forecasting. Numerical weather prediction models now integrate chaotic dynamics to improve the accuracy of short-range weather forecasts.

Complexity theory has proven invaluable in understanding the intricate dynamics of biological systems. From ecosystems and genetic networks to the functioning of the human brain, complex interactions between elements give rise to resilience, adaptation, and evolutionary processes. By analysing complex systems from a holistic perspective, researchers can unravel the underlying principles governing biological phenomena, enabling advancements in fields such as ecology, genetics, and neuroscience.

Complex systems thinking has found applications in economic models, social networks, and the study of market dynamics. By recognizing the complex interdependencies and feedback loops present in economic and social systems, researchers gain insights into phenomena such as stock market crashes, the diffusion of information within networks, and the emergence of collective behaviours.

Complex systems approaches offer a more comprehensive understanding of the intricate dynamics shaping economic and social systems, facilitating more informed decision-making and policy development.

Despite significant progress, our comprehension of complex and chaotic systems remains a continuing challenge. Analysing high-dimensional data, developing accurate mathematical models that capture the nuances of real-world systems, and disentangling causality from correlation are ongoing areas of active research. Interdisciplinary collaborations between mathematicians, physicists, biologists, social scientists, and computer scientists are crucial for advancing our understanding of complexity and chaos. Furthermore, the rapid advancement of computational power and techniques like machine learning hold the promise of unravelling the mysteries of complexity and chaos in even greater detail, opening up new avenues for exploration and discovery.

Conclusion. Complexity and chaos theory provide a powerful framework for unravelling the intricate dynamics and patterns observed in natural phenomena. By embracing the inherent complexity of the world around us, we gain valuable insights into the emergent behaviours, self-organization processes, and underlying structures that govern diverse systems. Through the exploration of complexity and chaos, we not only expand our understanding of the interconnectedness of the universe but also appreciate the inherent beauty and richness found within its complex tapestry.

УДК 3054

РЕКУРЕНТНИЙ АЛГОРИФМ ДВОСТОРОННЬОГО МАТРИЧНОГО ЧИСЕЛЬНОГО ДИФЕРЕНЦІЮВАННЯ

Калайда Олексій Феофілович
канд. фіз.-мат. н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Вступ. /Introdukctions. Йтиметься про рекурентну реалізацію матричної формули чисельного диференціювання (Калайда, 2000)

$$f^{(k)}(x) \approx \Omega(x)\theta^k Y(f),\ \theta = \begin{pmatrix} \Omega'(x_0) \\ ..... \\ \Omega'(x_n) \end{pmatrix}, \qquad (1)$$

$\Omega(x)$ – нормальна матриця базисних функцій $(n+1)$ – членного многочлена Лагра-нжа,

$$Y(f) = (f_0 \dots f_n),\ f_j = f(x_j),$$

а також побудова двосторонньої схеми згаданого алгорифму.

Мета роботи. /Aim. Показати, що рекурентний алгорифм для формули (1) економніший, ніж пряма реалізація даної формули.

Матеріали та методи. /Materials and metods. Використано формулу (1) та рекурентну її реалізацію.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Використааємо формулу (1) послідовно, а саме, покладемо

$$\tilde{f}'(x) = \Omega(x)\theta Y(f),\ \tilde{f}^{(i)}(x) = \Omega(x)Y(\theta^{i-1}Y(f)). \qquad (2)$$

Використавши при цьому на кожному кроці рекурентого процесу двосторонні многочлени Лагранжа (за вузлами, відповідно, $x_0, ..., x_n$ та $x_1, ..., x_{n+1}$ або $x_{-1}, ..., x_{n-1}$)

$$\hat{f}'(x) = \hat{\Omega}(x)\hat{\theta}\hat{Y}(f),\ \hat{f}^{(i)}(x) = \hat{\Omega}(x)\hat{Y}(\hat{\theta}^{i-1}\hat{Y}(f)),$$

$$\breve{f}'(x) = \breve{\Omega}(x)\breve{\theta}\breve{Y}(f),\ \breve{f}^{(i)}(x) = \breve{\Omega}(x)\breve{Y}(\breve{\theta}^{i-1}\breve{Y}(f)),$$

та їх середнє арифметичне $\overline{f}^{(i)}(x) = \dfrac{\hat{f}^{(i)}(x) + \breve{f}^{(i)}(x)}{2}$, дістанемо двосторонні наближення похідних (2). Таким чином, побудовано двосторонні рекурентні алгорифми чисельного диференціювання виду (2).

При цьому, очевидно, замість $O(kn^3)$ арифметичних операцій (множення) при прямій реалізації формули (1) потрібно буде лише $O(kn^2)$ таких операцій.

Висновки. /Coclusions. Рекурентна реалізація формули (1), як бачимо, значно економніша.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (основи обчислювальної математики, учбовий посібник). К.: ВПЦ “Київський університет”. 249 с.

УДК 3054

ІНТЕГРУВАННЯ ЯВНИХ ЛІНІЙНИХ СИСТЕМ ЗВИЧАЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ З ЦИРКУЛЯНТНИМИ МАТРИЦЯМИ КОЕФІЦІЄНТІВ

Калайда Олексій Феофілович
канд. фіз.-мат. н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Вступ. /Introdukctions. Інтегрування лінійних нормальних систем звичайних диференціальних рівнянь

$$y' = A(x)y + f(x) \quad (1)$$

з циркулянтною матрицею (а також з $\varphi-$циркулянтною) $A(x)$ коефіцієнтів розглянуто (Калайда, 2016, 2017, 2022). Явні ж лінійні системи

$$y^{(m)} = A_0(x)y^{(m-1)} + ... + A_m(x)y + f(x) \quad (2)$$

з магічними матрицями коефіцієнтів $A_j(x)$ розглянуто (Калайда, 2011, 2014).

Мета роботи. /Aim. Оскільки циркулянтні матриці, як виявилось, являються одночасно й магічними матрицями (причому, як $s-$магічними, так і $c-$магічними), доцільно акцентувати, що і явні лінійні системи (2) з циркулянтними матрицями коефіцієнтів теж інтегруються, як і системи (1), за схемою інтегрування систем з магічними матрицями коефіцієнтів (Калайда, 2011, 2014).

Матеріали та методи. /Materials and metods. Використано виявлену властивість магічності циркулянтних матриць (магічність як срічкову, так і

стовпцеву), в зв'язку з чим для інтегрування систем (2) стало можливим їх інтегрування за методом інтегрування систем з магічними матрицями коефіцієнтів.

Результати та обговорення. /Results and discussion. В результаті одержано новий клас інтегровних систем (2), а саме, систем з циркулянтними матрицями коефіцієнтів.

Висновки. /Coclusions. Явні лінійні системи рівнянь з циркулянтними матрицями коефіцієнтів приєднано до класу інтегровних систем за схемою інтегрування систем з магічними матрицями коефіцієнтів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2016). Інтегрування нормальних диференціальних систем з подібною циркулянтній матрицею коефіцієнтів: //У *Матеріалах XYII Міжнародної Наукової Конференції імені академіка М. Кравчука*. Київ, 20 - 21 травня 2016 року, ч. 1 (стор. 132). Київ, Україна.

2. Калайда О. Ф. (2017). Інтегрування лінійних однорідних нормальних систем диференціальних рівнянь з фіциркулянтною матрицею коефіцієнтів: //У *Матеріалах Шостої Міжнародної науково-практичної конференції "Математика в сучасному технічному університеті"*, Київ, 28 – 29 грудня 2017 року (стор. 251). Київ: НТУУ, "КПІ" Сайт: http://matan.kpi.ua/mvstu6.html

3. Калайда О. Ф. (2022). Інтегрування лінійних нормальних систем звичайних диференціальних рівнянь з транспоновано циклічною та $\varphi-$ циклічною матрицею коефіцієнтів: //У *Матеріалах III Міжнародної науково практичної конференції "SCIENTIFIC PROGRESS: INNOVATIONS. ACHIEVEMENTS AND PROGRESS ",* 4 – 6 грудня 2022 року (стор. 174 - 176). Мюнхен, Німеччина. Ар-хів.

4. Калайда О. Ф. (2011). Про магічні матриці: //У *Матеріалах IY Міжнародної конференції імені академіка І.І. Ляшка Обчислювальна та прикладна математика* (стор. 83). Київ, Україна.

5. Калайда О. Ф. (2011). Розв'язування лінійних диференціальних рівнянь

з магічними матрицями їх коефіцієнтів: //У *Матеріалах IY Міжнародної конференції імені академіка І. І. Ляшка. Обчислювальна та прикладна математика* (стор. 84). Київ, Україна.

6. Калайда О. Ф. (2014). Інтегрування нормальних лінійних систем диференціальних рівнянь з магічними матрицями коефіцієнтів: //У *Матеріалах XY Міжнародної Наукової Конференції імені академіка М. Кравчука*, ч. 1 (стор. 130). Київ, Україна.

ARCHITECTURE

СТАНДАРТИ ISO ЯК ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЕКОПОЗИТИВНОЙ АРХІТЕКТУРИ

Данилов Сергій Михайлович
доцент
Зоря Вікторія Романівна
Студентка 1 курсу магістерського рівня
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
г. Харків, Україна

Введення. Аналіз цієї теми є актуальним, оскільки сучасними завданнями суспільства є боротьба зі зміною клімату, бідністю та нерівністю. Архітектори шукають нові шляхи проектування екопозитивної архітектури, тому спираються на міжнародні іноваційні стандарти, одними із яких є стандарти ISO. Вони надають проектвальникам інструменти, основи та платформи для просування міст у майбутнє.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження основних галузей стандартів ISO, способи їх застосування в проектуванні, їх вплив на формування екопозитивної архітектури та перспективи розвитку будівництва завдяки цим стандартам.

Матеріали та методи. У дослідженні теми був використан тероритичний метод наукового дослідження, що ґрунтуються на аналізі та класифікуванні застосування стандартів ISO під час формування експозитивної архітектури.

Результати та обговорення. Стандарти ISO - це стандарти, які узгоджені експертами на міжнародному рівні та створюють певну формулу, яка описує найкращий спосіб виробництва чогось. Ці стандарти охоплюю великий спектр різної діяльності та поєднують досвід багатьої фахівців. Основні області

стандартів ISO: ліквідація бідності; ліквідація голоду; здоров’є та благополуччя; якісна освіта; гендерна рівність; чиста вода та санітарія; доступна та чиста енергія; доступна робота та економічне зростання; індустріалізація, інновації та інфраструктура; зменшення нерівності; сталий розвиток міст та населених пунктів; відповідальне споживання та виробництво; боротьба зі змінами клімату; збереження морських екосистем; збереження нащемних екосистем; мир, справедливість та ефективні інституції; партнерство заради сталого розвитку. [1]

Проблеми розвитку сучасних міст є багатосекторними та індивідуальними. Стандарти ISO допомогають створювати міжнародний консенсус заради найкращої практики в широкому спектрі галузей, які сприяють поліпшенню функціонування міста та виконанню цілей ООН щодо сталого розвитку: подолання бідності, захизення планети і забезпечення процвітання для всіх.

Ці стандарти охоплюють такі рамки, які міські лідери та планувальники можуть використовувати для визначення цілей та пріоритетів для підвищення стійкості своїх міст, а також конкретні рекомендації щодо наступних речей: системи енергоменеджменту, безпеки дорожнього руху, інтелектуального транспорту, відповідального водопостачання. споживання, здоров'я та добробуту, кібербезпеки та багато іншого.

Стандарти ISO розробляються групами експертів в рамках технічних комітетів (TCS). ТК складаються з представників промисловості, неурядових організацій, урядів та інших зацікавлених сторін, висунутих членами ISO. Кожен ТК присвячений окремій темі,такі як управління енергією, якість води або інтелектуальні транспортні системи. Як приклад, ISO/TC 268 "Стійкі міста і спільноти" складається з експертів по містах і стандартизації з більш ніж 50 країн по всьому світу. Вона відповідає за стандарти серії ISO 37100, які допомагають містам визначати свої цілі в області сталого розвитку і розробляти стратегії для їх досягнення.

ISO 37101 підтримується низкою різних стандартів у таких сферах, як

термінологія та ключові показники для вимірювання ефективності міських служб, які пропонують конкретні рекомендації щодо розробки стратегій та їх впровадження.До них відносяться: ISO 37100, стійкі міста та громади-словник; ISO 37105, стійкі міста та громади - описова структура для міст і спільнот; ISO 37120, стійкі міста та громади-показники міських послуг і якості життя

Одною з головних проблем розвитку стійкіх міст є забезпечення їх енергетичних потреб. Міжнародні стандарти грають важливу роль у розробці та впровадженні стратегій енергоефективності та моніторингу їх ефективності. Наприклад, ISO 17742 «Розрахунок енергоефективності та заощаджень для країн, регіонів і міст» стандартизує методи розрахунку економії енергії з урахуванням секторів кінцевого споживання. [2, с. 8-9]

Існує багато стандартів ISO, посвячений рішень в області поновлюваних джерел енергії, в тому числі для побутового опалення, таких як серія ISO 9459 для сонячної енергії в системах водяного опалення та серія ISO 17225 для твердого біопалива. Також ISO 52000, яке містить комплексний метод оцінки енергоефективності будівель, ISO 50001, стратегічний інструмент, який допомагає організаціям впровадити систему енергоменеджменту для використання енергії більш ефективно, і ISO 50006, який надає рекомендації про те, як встановлювати, використовувати та підтримувати показники енергетичної ефективності (ENPI) та енергетичні базові показники (ENBS) як частина процесу вимірювання енергетичної ефективність.

Стандарти ISO відіграють важливу роль у розробці нових технологій для екологічно чистого та ефективного автомобільного транспорту. Наприклад, ISO 39001 «Безпека дорожнього руху» (RTS) надає рекомендації щодо способів усунення ризику смерті і серйозних травм, пов'язаних з дорожньо транспортними пригодами. У стадії розробки знаходяться, ISO 39002 «Безпека дорожнього руху-передова практика по впровадженню системи управління безпекою поїздок на роботу»; ISO/SAE 21434, стосується автомобільної кібербезпеки та інші.

Стандарти ISO охоплюють практично всі аспекти, пов'язані з

водокористуванням у містах. Наприклад, ISO 46001 «Системи управління ефективністю використання водних ресурсів - вимоги по застосуванню», ISO 24510 «Діяльність, пов'язана з питною водою та послугами з очищення стічних вод - Керівництво по оцінці і поліпшення обслуговування користувачів призначено для того», ISO 24511 (системи водовідведення) та ISO 24512 (комунальні служби питного водопостачання); ISO 24536 (управління зливовими водами в міських районах); ISO 24516 (управління активами систем водопостачання та водовідведення); ISO 24518 (антикризове управління водоканалами); ISO 30500 (надання туалетів у районах, які не мають доступу до надійної інфраструктури водопостачання та видалення відходів) і майбутній стандарт ISO 31800, який встановлює вимоги до безпеки та продуктивності для нової технології, яка може перетворювати фекальний осад в корисні ресурси, такі як чиста питна вода. [2, с. 10-11]

Інформаційну безпеку та конфіденційність у містах забезпечубть стандарти ISO/IEC 27001 та ISO/IEC. Інші корисні стандарти в цій галузі включають: ISO/IEC TR 27550 «Інформаційні технології-методи забезпечення безпеки – Розробка політики конфіденційності для процесів життєвого циклу системи»; ISO/IEC 21972 «Інформаційні технології-онтологія верхнього рівня для індикаторів "розумного міста"»; ISO/IEC 30182 «Концептуальна модель розумного міста – Керівництво по створенню моделі взаємодії даних.».

До стандартів, що розглядають проблеми інфраструктури відносяться: ISO/TS 37151 та ISO/TR 37152. [2, с. 12-13]

Висновки. Отже, стійкі будівлі і роботи цивільного будівництва необхідні для процвітання міст в майбутньому. Стандарти ISO підтримують будівельну індустрію за допомогою узгоджених на міжнародному рівні керівних принципів і специфікацій для будівель, що охоплюють будівельні вироби і матеріали, ефективне планування міст, взаємопов'язаність, енергоефективність, захист від зміни клімату і стихійних лих, методи випробувань на стійкість і якість, управління інформацією в будівництві та багато іншого.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. ISO - Международная организация по стандартизации (iso.org) [Електронний ресурс].- Режим доступу: URL: https:// www.iso.org/ru/home.html

2. ISO and Sustainable Cities [Електронний ресурс].- Режим доступу: URL: https:// www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100423.pdf

PEDAGOGICAL SCIENCES

DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCE AMONG FUTURE ECONOMISTS

Shostak Andrii Ihorovych
Postgraduate Student, Kyiv International University
Kyiv, Ukraine

Introductions. The development of professional competence among future economists is a pertinent pedagogical problem in today's world. In the face of constant changes in the economic sphere, rapid technological advancements, and globalization, the demands placed on economists are becoming increasingly high. Future economists must possess not only knowledge and understanding of fundamental economic principles but also a wide range of professional skills and abilities that enable them to effectively navigate the modern economic environment.

This pedagogical problem deserves special attention as the formation of professional competence is a complex and multifaceted process that requires a systematic approach to the preparation of future economists. Educators and instructors need to be acquainted with modern teaching methodologies and approaches that facilitate the development of students' professional skills. Additionally, providing students with opportunities for practical application of their knowledge and abilities in real economic situations is crucial in preparing them for professional activities upon graduation.

In this context, researching the development of professional competence among future economists holds significant importance. It allows for the identification of key problems and challenges faced by students in learning economic disciplines while also determining effective methodologies and approaches to enhance their preparation and competence. The research findings can serve as a basis for improving educational curricula and methods, ultimately strengthening the professional training

and readiness of graduates.

Aim. The research aims to identify the key factors influencing the development of professional competence and propose recommendations for enhancing the pedagogical process to improve the effectiveness of training economists. This can contribute to the high-quality preparation of future professionals and meet the requirements of the modern economic environment.

Keywords: professional competence, future economists, pedagogical problem, economic environment, teaching methodologies.

Materials and methods. To study the development of professional competence of future economists as a pedagogical problem were employed these types of materials and methods:

1. Literature Review, which involved analyzing books, academic journals, research papers, and other scholarly sources related to pedagogy, economics education, and professional competence [5, 7].

2. Surveys and Questionnaires were used to gather quantitative data on various aspects, such as their level of knowledge, skills, and self-assessment of competence. Survey responses were analyzed using statistical methods to identify trends and patterns.

3. Interviews: Conducting interviews with future economists, educators, and professionals in the field of economics offered qualitative data and in-depth perspectives on the development of professional competence.

4. Case Studies of specific educational programs, institutions, or initiatives focused on developing professional competence among future economists provided in-depth understanding and analysis.

Results and discussion: Studying the development of professional competence of future economists as a pedagogical problem yields several valuable results and outcomes. Some results of such a study include:

1. Identification of Key Competencies: The research helps identify the essential competencies required for future economists to succeed in their professional careers.

This involves understanding the specific knowledge, skills, and abilities that economists need to effectively navigate the modern economic landscape [9].

2. Assessment of Current Practices: The study provides insights into the existing pedagogical practices and approaches used in economics education. It assesses the strengths and weaknesses of current methods in developing professional competence among future economists [12, 13]. These types of weaknesses were discovered: limited practical experience, insufficient focus on interdisciplinary skills, limited diversity of perspectives, rapidly changing economic landscape [4]. The strengths are: theoretical knowledge, methods used in developing professional competence among future economists focusing on analytical skills, modern methods aim to bridge the gap between theory and practice.

3. Evaluation of Pedagogical Strategies: the research evaluates the effectiveness of different pedagogical strategies and interventions aimed at enhancing the development of professional competence. It was discovered that while theoretical knowledge is crucial, practical exposure through internships, fieldwork, or collaborations with industry professionals can provide valuable insights into the complexities of the economic world [15]. Lack of practical experience may hinder the application of theoretical knowledge in real-life scenarios [2].

4. Identification of Challenges and Obstacles: The study sheds light on the challenges and obstacles faced by both educators and students in the process of developing professional competence. This includes identifying barriers to effective learning, such as outdated curricula, inadequate resources, or ineffective teaching techniques.

Conclusions: The research can contribute to the existing body of knowledge in economics education and pedagogy. It can add to the theoretical understanding of professional competence development and provide empirical evidence that informs future research and scholarship in the field. Overall, studying the development of professional competence of future economists as a pedagogical problem can generate actionable insights and recommendations that can lead to the improvement of economics education and the better preparation of graduates for their professional

careers.

LIST OF REFERENCES:

1. Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education.* University of Chicago Press.

2. Cohn, S. (2017). *Careers in economics: A guide to understanding economics jobs.* Routledge.

3. Frey, B. S., & Eichenberger, R. (1999). *The new democratic federalism for Europe: Functional, overlapping, and competing jurisdictions.* Edward Elgar Publishing.

4. Hansen, W. L., Salemi, M. K., & Siegfried, J. J. (Eds.). (2002). *The economics profession.* Cambridge University Press.

5. Laband, D. N., & Piette, M. J. (Eds.). (1994). *The market for political economy: The advent of economics in British university culture,* 1850-1905. Routledge.

6. McAfee, R. P., & Rizzo, M. J. (Eds.). (2017). *A companion to the history of economic thought.* Wiley.

7. Mitchell, W. C., & Hamilton, C. V. (2018). *Measuring social welfare: An introduction.* Cambridge University Press.

8. Parker, S. C. (Ed.). (2014). *The economics of entrepreneurship.* Cambridge University Press.

9. Soskice, D., & Snower, D. J. (Eds.). (2005). *The governance of economic insecurity.* Oxford University Press.

10. Stiglitz, J. E., & Walsh, C. E. (2016). *Economics.* W. W. Norton & Company.

11. Varian, H. R. (2014). *Intermediate microeconomics: A modern approach.* W. W. Norton & Company.

12. Vines, D., & Godley, W. (1997). *Macroeconomic theory: A dynamic general equilibrium approach.* Princeton University Press.

13. Williamson, O. E. (2000). *The new institutional economics: Taking stock,*

looking ahead. Journal of Economic Literature, 38(3), 595-613.

14. Woodford, M. (2003). *Interest and prices: Foundations of a theory of monetary policy*. Princeton University Press.

15. Woolcock, M., & Szreter, S. (Eds.). (2013). *The Oxford handbook of economic and institutional transparency*. Oxford University Press.

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ У МАЙБУТНІХ БАЛЕТМЕЙСТЕРІВ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ

Волчукова Вікторія Миколаївна
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри хореографії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна
Пен Ін
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри хореографії
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна

Вступ. Одним із шляхів формування естетичних смаків майбутніх балетмейстерів на кафедрі хореографії в ХНПУ імені Г. С. Сковороди при вивченні профільної дисципліни«Мистецтво балетмейстера» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з кращими зразками літературних творів українських та західно-європейських письменників, з творами музичного та образотворчого мистецтва, розумінням особливостей розвитку танцювальної культури різних країн світу, національної культури, ознайомлення з кращими творами театрального та кіномистецтва. В рамках нашого наукового дослідження необхідно розглянути особливості формування естетичних смаків здобувачів вищої освіти в процесі створення та постановки хореографічних творів з різних видів хореографічного мистецтва, що є актуальним питанням розвитку сучасної української хореографічної вищої освіти.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та виявити специфіку формування естетичних смаків здобувачів вищої освіти в процесі створення та постановки хореографічних творів з різних видів хореографічного мистецтва в процесі вивчення профільних дисциплін у закладах вищої освіти.

Матеріали та методи. Теоретичною основою дослідження є праці

Т. Батрак, Ю. Горщенко, О. Зайцева, Н. Рашидова, Ю. Шевченко. В роботах Т. Батрак досліджується сучасне мистецтво як засіб естетичного виховання студентів педагогічних вузів у позанавчальній діяльності. Дослідник Ю. Горщенко розглядає формування оцінно-естетичних суджень студентів у процесі професійної підготовки в умовах вищої школи. У роботах Т. Пирогової розглянуто процес формування естетичних смаків та естетичної оцінки студентської молоді засобами мистецтва.

При дослідженні поставлених питань з теми наукової статті були застосовані деякі теоретичні методи: методи аналізу та синтезу, систематизації знань, інформаційний метод, метод термінологічного аналізу, порівняння, узагальнення даних, представлених у педагогічній, мистецтвознавчій літературі.

Результати та обговорення. Процес розвитку естетичних смаків майбутніх балетмейстерів під час вивчення спеціалізованої дисципліни «Мистецтво балетмейстера» у ХНПУ імені Г. С. Сковороди відбувається через формування ставлення здобувачів вищої освіти до хореографічного мистецтва, виховання потреби в спілкуванні з ним, розуміння його сенсу та призначення, а також, у вихованні навичок розуміти, сприймати, оцінювати та насолоджуватися високохудожніми творами хореографічного мистецтва. Естетичний смак майбутніх балетмейстерів засвідчує рівень розвитку їх естетичної культури й формується з емоційної реакції на переглянуті хореографічні твори відомих балетмейстерів, їх аналізу, з індивідуальних поглядів на красу твору, актуальних філософських, соціальних, екологічних проблем, які підіймає балетмейстер у творі.

Завданнями вивчення дисципліни *Мистецтво балетмейстера на кафедрі хореографії ХНПУ імені Г.С. Сковороди є:*

1. Надати здобувачам теоретичні знання та практичні навички зі структури побудови постановчого процесу у професійному хореографічному ансамблі з різних видів хореографії.

2. Вдосконалити знання здобувачів зі специфіки постановчого

процесу великих та малих форм народної та сучасної хореографії із застосуванням нових інформаційних технологій, технічних засобів.

3. Розвинути вміння робити самоаналіз власно створених хореографічних композицій, презентувати творчий проект.

На сучасному етапі, молодь у віртуальному просторі має багато інформації, іноді гібридної, тому необхідно формувати естетичне ставлення майбутніх балетмейстерів до творів хореографічного мистецтва, виховувати в них естетичні смаки та оцінки, які б дозволили їм відрізнити високохудожні хореографічні твори від низькопробних, спрямовувати їх на високохудожню балетмейстерську творчість. Яскравим прикладом високохудожніх творів на героїко-патріотичну тематику, побудованих на матеріалі українського народного танцю, яка є актуальною для сучасного етапу розвитку танцювальної культури України є: П. Вірський «Ми пам’ятаємо», «Запорожці», «Ми з України», М. Вантух «В мирі та злагоді», «Тих днів не змовкне слава», «Україно, моя Україно», В. Шилько, А. Прокопенко «Моряки Азовської флотилії», А. Матков «Монумент», І. Саул «Вдови» та ін.

Таким чином, хореографічне мистецтво як форма художньої діяльності здобувача вищої освіти і чуттєво-образного сприйняття світу вдосконалює і розвиває почуття майбутніх балетмейстерів, через нього вони пізнають навколишню дійсність, усвідомлюють та стверджують себе як балетмейстери. При вивченні найкращих хореографічних творів балетмейстерів сучасності майбутні хореографи розвивають та поглиблюють власні емоції, пробуджують фантазію, змушують активно працювати свідомість, формують моральні принципи, розширюють власний світогляд, породжують естетичні ідеали [3, с. 204]

Естетична свідомість та естетичні почуття майбутніх балетмейстерів породжують естетичний смак, здатність хореографів до оцінки хореографічних творів з точки зору художньо-естетичного ідеалу. Естетичний смак визначає здатність хореографів за почуттями задоволення або незадоволення диференційовано сприймати й оцінювати різноманітні естетичні художні

образи в хореографічному творі, відрізняти прекрасне від потворного в композиціях, розрізняти естетичне і неестетичне, втілювати трагічні та комічні образи в хореографічних творах. Це вміння втілити в композиції прекрасні та потворні образи й правильно оцінити їх. Таким чином, у майбутніх балетмейстерів в процесі вивчення фахових дисциплін розвивається здатність до естетичної оцінки – ідейно-емоційної, аргументованої, обґрунтованої, власно створених хореографічних творів та творів інших балетмейстерів [5, с. 221]. Естетичний смак завершується присвоєнням або запереченням культурної естетичної цінності власно створених балетмейстером хореографічних творів.

До естетичного смаку відноситься здатність балетмейстера емоційно реагувати на явища суспільного життя, політики, релігії, природи, оцінювати їх та втілювати у власному хореографічному творі. Таким чином, суттєвим у процесі естетичного сприймання хореографічних творів і явищ, з якими знайомляться хореографи в процесі вивчення дисциплін «Мистецтво балетмейстра», «Балетмейстерський практикум» під час практичних занять, лекцій, індивідуальних занять та при створенні та постановці хореографічних творів на студентському хореографічному ансамблі, відіграє власний емоційний стан, психічні процеси, які відбуваються під час активного усвідомлення змісту хореографічного твору, історичного явища. на основі якого побудований твір, або художнього образу.

Таким чином, педагог-балетмейстер з розвиненим естетичним смаком, що має натхненням, творче мислення, допомагає здобувачам вищої освіти бачити в буденному прекрасне, досягати художньо-образної виразності при виконанні хореографічних творів, привчає їх до хореографічної діяльності за законами краси [4, с. 172]. Розвиток еститичного смаку у майбутніх балетмейстерів при сприйнятті прекрасного та його втілення при постановці хореографічних творів, відповідає завданням сучасної хореографічної педагогіки у нових умовах організації навчально-виховного процесу, де він повинен вміти експериментувати, здійснювати творчий пошук ефективних, нестандартних підходів до вирішення балетмейстерських завдань, уміти запроваджувати

новітні технології при створенні та постановці хореографічних творів, втілювати оригінальні ідеї при постановці композицій, балетмейстерські прийоми і форми організації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Для формування у майбутніх балетмейстерів здатності до художньо естетичного сприймання та проникнення в образний зміст хореографічного твору використовують різні методи навчання: наочні методи, метод спостереження має важливу роль у вихованні готовності особистості до сприйняття прекрасного в хореографічних творах в цілому та в його виразниз засобах, таких, як хореографічні образи, танцювальна лексика, композиційні малюнки, сценічні костюми, декорації, музика. Спостереження є необхідною умовою естетичного сприйняття хореографічного твору та впливає на розуміння його естетичної цінності та значущості.

Створюючи власні хореографічні твори, майбутній балетмейстер стає споживачем та співавтором мистецького процесу та набуває необхідного художньо-творчого досвіду.

Таким чином, ефективність формування естетичного смаку майбутніх балетмейстерів до створення високохудожніх хореографічних творів відбуватиметься за умов:

- спрямованості змісту хореографічних творів на розвиток розумової, емоційної та творчої сфер майбутніх балетмейстерів;

- розширення досвіду постановчої роботи здобувачів вищої освіти за рахунок впровадження в навчальний процес нових джерел інформації з балетмейстерського мистецтва;

- здійснення постановочної роботи в співтворчості досвідченого педагога та здобувачів вищої освіти;

- застосування цікавого, актуального для сучасної танцювальної культури студентського хореографічного репертуару;

- участі майбутніх балетмейстерів у різноманітних майстер-класах з хореографічного мистецтва;

- використання ефективних форм та методів постановчої роботи в

хореографічному ансамблі;

- застосування в постановчому процесі сучасних аудіовізуальних технічних засобів навчання;

- відвідання та перегляд концертних виступів відомих професійних танцювальних ан самблів та аналіз їх художньої творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батрак Т. В. Сучасне мистецтво як засіб естетичного виховання студентів педагогічних вузів у позанавчальній діяльності // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 176–180.

2. Горщенко Ю. Формування оцінно-естетичних суджень студентів у процесі професійної підготовки в умовах вищої школи // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2014. № 10 (Ч. 2). С. 132– 137.

3. Зайцева О. Урок музики як основний спосіб формування естетичної культури учнів основної школи // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2012. № 6(Ч. 2). С. 203–208.

4. Рашидова Н. М. Виховання художньої культури у студентів педагогічних ВНЗ // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2016. № 5(74). С. 171–179.

5. Шевченко Ю. Гармонізація естетичної культури майбутніх учителів початкових класів // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогика. 2014. № 2(13). С. 218–222.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дудко Ярослава Вікторівна,
к.пед.н., доцент
Мальцева Юлія Олексіївна,
Магістр
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Вступ. Однією з головних проблем сучасного українського суспільства постає питання організації інтеркультурного виховання дітей в закладах позашкільної освіти. Підкреслимо, що у наш час інтеркультурне виховання є у пріоритеті під час формування загальнолюдських цінностей майбутнього покоління нашої нації. Так як сприйняття світу як єдиної системи різних форм культури, мов, поглядів та ідей є головною метою інтеркультурного виховання дітей. Також, слід зазначити, що інтеркультурне виховання дітей в закладах позашкільної освіти сприяє спілкуванню та адаптації молоді в суспільстві не лише в нашій державі, а й за її межами. Зазначимо, що саме заклади позашкільної освіти створюють необхідні умови для інтеркультурного виховання дітей у нашому суспільстві.

Мета роботи – визначити особливості організації інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти.

Матеріали та методи. На законодавчому рівні основні напрямки інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти подано у низці нормативно-правових документів: Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII, Законі України «Про позашкільну освіту» від 22.05.2021р. № 1841–III, Національній доктрині розвитку освіти від 17.04.2002р. № 347/2002, Положенні про позашкільний навчальний заклад від 12.05.2022р. № 433–2001–п, Кодексі законів про працю України від 27.01.2023р. № 322–08 та ін.

Результати аналізу вищезазначених нормативних документів дали можливість дійти висновку, що у нащ час першочерговим завданням для закладів позашкільної освіти постає завдання організації та забезпечення належних умов інтеркультурного виховання дітей – майбутнього української нації.

Слід підкреслити, що позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України та Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII і, у свою чергу, «спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні» [1].

Проблему удосконалення форм, методів та засобів організації інтеркультурного виховання у закладах освіти досліджено, у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених О. Столяренко, О. Сухомлинської, Л. Голік, Г. Даутова, М. Красовицького та ін. Питання визначення сутності інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти досліджено Л. Волик, З. Мальковою, О. Гукаленко та ін. Процес забезпечення умов інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти подано у психолого-педагогічних дослідженнях О. Джуринського, О. Гукаленко, В. Болгаріна, І. Тараненко та ін. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти є актуальною і потребує подальшого обґрунтування: визначення організаційно педагогічних умов інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти та пріоритетних напрямків їх забезпечення.

Ми погоджуємося з думкою М. Симоненко, що «Прийняття концепції інтеркультури в теорії навчання як провідної парадигми виховання і навчання має значну цінність. Концепція інтеркультурного виховання – усвідомлена необхідність виховання в дітей поваги до культурних відмінностей. Вимагає від суспільства і держави спеціальних зусиль для проникнення такої педагогіки в життя кожної групи дитячого садка, кожного класу школи, кожної сім’ї» [3]. У свою чергу, на думку Н. Ничкало, «Інтеркультурна освіта покликана

розв'язувати двоєдине завдання: освоєння молодим поколінням своєї національної культури і виховання пошани до цінностей інших культур. Продуктивна взаємодія культур у інтеркультурному суспільстві, яка є і в Україні» [2].

Аналіз наукової літератури дозволив визначити особливості організації інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти: розвиток міжкультурної толерантності, створення умов для міжкультурного спілкування дітей, вивчення традицій і культури різних народів світу, організація міжнародних проектів і обмінів, створення інтеркультурних клубів і груп у закладі позашкільної освіти та ін.

Висновки. Встановлено, що проблема інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти є актуальною і потребує подальшого обґрунтування: визначення організаційно-педагогічних умов інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти та пріоритетних напрямків їх забезпечення. Визначено та обґрунтовано особливості організації інтеркультурного виховання дітей у закладах позашкільної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

2. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз / за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна. Черкаси : Вибір, 2000. 366 с.

3. Симоненко М. В. Актуальність полікультурної освіти в сучасному суспільстві. URL: http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogypsychology-and-sociology/theory-and-methods-of-studying-education-and-training/3238-smonenko-mb.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Дурманенко Євгенія Аристархівна,
к.п.н., доцент;
Яцик Тетяна Олегівна,
викладач
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» ВОР
м. Луцьк, Україна

Вступ. Система професійної підготовки в Україні базується на компетентнісному підході. Поняття «компетентність» визначається як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [5]. Складовими професійної компетентності визначено: інтегральна, загальні, спеціальні (фахові, предметні)) (рис. 1).

Рис. 1. Складові професійної компетентності

Отже, результатом системи професійної підготовки є сформована інтегральна компетентність, яка логічно пов’язує, взаємодоповнює й обумовлює загальні та фахові компетентності. Звідси, *актуальною* теоретико

прикладною проблемою є пошук змісту, форм, методів; обґрунтування педагогічних умов оптимізації освітнього процесу в закладах вищої освіти задля формування інтегральної компетентності майбутніх фахівців.

Метою нашого дослідження є визначення специфічних особливостей формування інтегральної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Матеріали та методи. Базовий компонент дошкільної освіти є Державним стандартом дошкільної освіти в Україні. Відповідно до Стандарту, дошкільна освіта є невід'ємним складником та першим рівнем у системі освіти стартовою платформою особистісного розвитку дитини [1]. Методи дослідження: аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації.

Результати та обговорення. Аналіз психолого-педагогічної літератури, нормативних та методичних матеріалів дає підстави для твердження, що інтегральна компетентність є базовою й визначає здатність фахівця дошкільної освіти конструктивно вирішувати завдання різного рівня складності. Зауважимо, що сам зміст поняття інтеграції не означає звичайне сумування або додавання чогось, а передбачає логічне взаємодоповнення складових у єдине системне ціле.

Так, інтегрований підхід в дошкільній освіті полягає насамперед у реалізації пріоритетних цілей і завдань виховання та розвитку особистості на основі формування цілісних уявлень про довкілля; здійсненні не тільки змістовних, а й формальних цілей і завдань виховання та розвитку; посиленні зв'язків компонентів змісту різних розділів освітньої комплексної або парціальної програми (міжвидова інтеграція) і всередині розділів (внутрішньовидова інтеграція); взаємодії методів та прийомів виховання і навчання (методична інтеґрація); синтезі видів дитячої діяльності; упровадженні інтегрованих форм організації навчання: інтегрованих занять, циклів занять, освітніх ситуацій, освітніх подорожей, тематичних днів тощо, що мають складну структуру [2, с. 16].

Як свідчить аналіз практичної освітньої діяльності сучасних закладів

дошкільної освіти, освітній процес у ЗДО має інтегрований характер і містить наступні компоненти: (рис. 2).

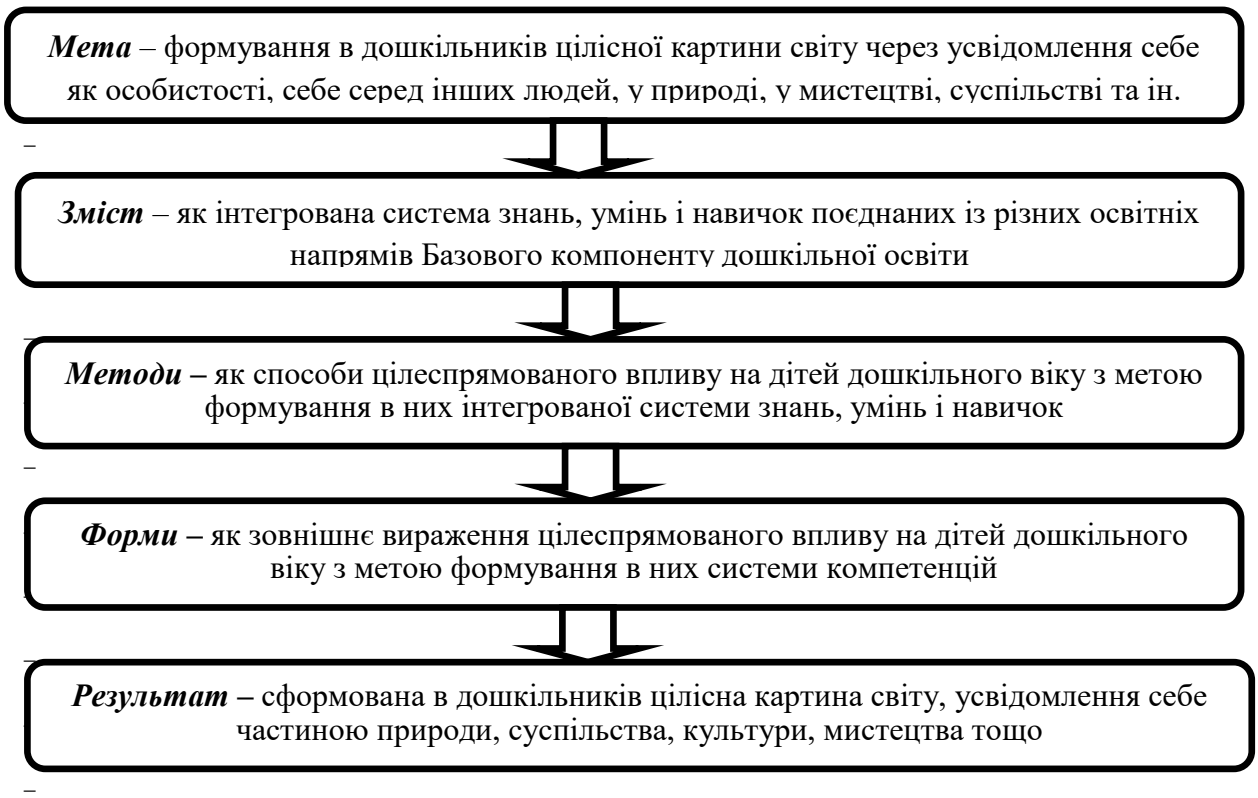

Рис. 2.Структура інтегрованого освітнього процесу в ЗДО

Ураховуючи той факт, що складовою освітнього процесу в закладі дошкільної освіти є інтегроване заняття, й беручи до уваги структуру освітнього процесу в сучасному ЗДО, при вивченні нормативних і вибіркових компонентів у КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР здобувачам вищої освіти пропонуються інтегровані заняття - як специфічна організована освітня діяльність студентів, що має складну структуру, визначені компоненти, сприяє формуванню системи ґрунтовних фахових і психолого-педагогічних та методичних знань, умінь і навичок з урахуванням особливостей освітньої (навчальної, виховної, розвивальної) діяльності та необхідності формування в дітей дошкільного віку цілісного світобачення, світосприйняття, світорозуміння, творення особистості дитини.

Викладачі коледжу при виборі теми, змісту інтегрованих занять орієнтуються не лише на завдання того чи іншого освітнього компонента, але й

на інтереси, схильності, бажання і здібності дітей дошкільного віку (різних вікових груп), виділяючи при цьому основний мотив дитячої (дошкільницької) діяльності.

При розробці інтегрованих занять найчастіше користуємось моделлю, запропонованою Катериною Крутій [3]:

1. Створення ігрової ситуації, спрямованої на мотивацію дітей до навчальної діяльності.

2. Спонукання дітей до висловлювання припущень (за допомогою проблемних запитань).

3. Практична діяльність дітей (пошукова діяльність, пов'язана із визначенням особливостей предмета або об'єкта).

4. Художнє слово (закріплення знань, отриманих в пошуковій діяльності).

5. Енциклопедична хвилинка (довідка із енциклопедії про предмети чи об'єкти).

6. Мовленнєва хвилинка в цікавій формі на закріплення отриманих знань.

7. Пальчикова гімнастика.

8. Робота з індивідуальними картками.

9. Гра «Що ми робимо – не скажемо, що ми робимо – покажемо» [3].

Як свідчить аналіз досвіду практичної навчальної роботи в КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР, конструктивним і дієвим є алгоритм підготовки інтегрованого заняття, запропонований науковицею К. Крутій [3]. А саме:

1. Обрати тему заняття з урахуванням програмових вимог та вікових особливостей дітей дошкільного віку.

2. Визначити форми, методи і прийоми роботи**,** які сприятимуть формуванню в дитини цілісного уявлення про об'єкт вивчення: проблемні, творчі запитання і завдання; інтерактивні методи; дослідницько-пошукова діяльність; інформаційно-комунікативні технології.

3. Здійснювати індивідуальний та диференційований підхід. Забезпечити право вибору кожній дитині, створювати ситуації успіху, забезпечити чітку мотивацію всіх видів діяльності дітей.

4. Перевіряти виконання кожного завдання. Використовувати прийоми заохочення дітей, залучати їх до самооцінки та самоконтролю.

5. Забезпечити емоційне забарвлення заняття, використовувати прийоми підтримки інтересу дітей.

6. На етапі завершення заняття використовувати прийоми, спрямовані на узагальнення та систематизацію матеріалу.

7. Оцінити результативність заняття, рівень виконання програмових завдань, якість розкриття теми (формування цілісності знань з ключової теми).

8. Забезпечити дотримання санітарно-гігієнічних вимог [3].

Висновки. Професійна підготовка майбутніх вихователів є складний цілеспрямований, системний процес формування готовності як інтегральної якості, ефективно організовувати інтегрований освітній процес у закладах дошкільної освіти на основі сформованих у процесі навчання загальних та фахових компетентностей.

Особливою формою організації освітнього процесу в ЗВО є проведення інтегрованого заняття, яке є логічно структурованим і містить наступні етапи: організаційний - визначення мети діяльності та актуалізація вітагенного досвіду у тому числі й досвіду дітей з проблеми; мотиваційний - мотивація і зацікавлення дітей дошкільного віку з використанням ігрових технік; етап новизни - введення елементів нових знань зі спрямуванням освітньої групової діяльності на самостійний пошук нових знань; узагальнення і закріплення знань унаочнене узагальнення пізнавального матеріалу з використанням дидактичних ігор, розв’язанням практичних завдань; результативний сформована цілісна система професійних і соціальних знань, умінь [4].

На нашу думку, саме інтегровані заняття сприяють формуванню інтегральної компетентності в майбутніх вихователів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12 січня 2021 р. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya

2. Бартків О. С., Семенов О. С. Інтегроване навчання дітей дошкільного віку (навчально-методичний посібник). Луцьк : «Вежа», 2022. 188 с.

3. Крутій К. Л. Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Запоріжжя, 2017. 124 с.

4. Теличко Т. В. Структурні складники фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 29. Т. 2. 2020. С. 111-114.

5. Хмелевська І. О. Структура інтегральної компетентності майбутніх викладачів мистецьких дисциплін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 7 (91). С. 304–316.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО МЕТОДУ ДИСКУСІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «БІОЕТИКА»

Зеленцова Світлана Миколаївна,
к.іст.н., доцент
кафедри громадського здоров'я та мікробіології
ПВНЗ «Київського медичного університету»
Коваленко Ольга Олександрівна,
к. н. держ. упр., доцент кафедри
кафедри громадського здоров'я та мікробіології
ПВНЗ «Київського медичного університету»

Інтерактивні методи навчання та їх впровадження відповідають сучасним вимогам освіти, які направлені на формування активної діяльності, творчої, конкурентоспроможної особистості. Названі методи реально забезпечує перехід від педагогіки знань до розвивальної, тому вони набирають все більше популярності серед науковці та викладачів. Медична освіта не є виключенням у цьому процесі.

Найбільш доцільними у професійній підготовці фахівців є методи активного та інтерактивного навчання. Вони представляють собою сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на студентів, що (порівняно з традиційними методами навчання) першою чергою спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих вмінь та навичок нестандартного розв'язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування [3].

Аналіз інтерактивних методів у наукових публікаціях, дав можливість зробити висновок, що частково інтерактивні методи використовувалися ще в перші десятиріччя минулого століття і були поширені в педагогіці та практиці української школи в 20-ті роки масштабного реформування шкільної освіти. Застосовувані в той час бригадно-лабораторний та проектний методи, робота в парах змінного складу, виробничі та трудові екскурсії й практики були

передовим словом не лише в радянській, а й у світовій педагогіці [1].

Лише у 60-х роках XX сторіччя у радянській дидактиці з'явився інтерес до групової форми навчання у зв'язку з вивченням проблеми пізнавальної активності, самостійності учнів.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки, особливостями впровадження інтерактивних методик у вищій школі займалися Г. Бордовський, М. Кларин, О. Пометун, О. Г. П'ятакова, та ін. [5]. Мета статті розглянути використання інтерактивного метода дискусії при викладання такої дисципліни як, «Біоетика» і медичних університетах.

«Інтерактивний» – означає здатність взаємодіяти чи знаходитися в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, з комп'ютером), або ким-небудь (людиною). Тобто інтерактивне навчання – це перш за все діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія викладача та студента. З іншого боку визначення інтерактивного навчання, можливо, як процесу активної взаємодії всіх студентів. Викладач і студент є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Викладач виступає як організатор процесу навчання, консультант. Результатів навчання можна досягти взаємними зусиллями учасників процесу навчання. Студенти беруть на себе взаємну відповідальність за результати навчання.

Слід зазначити, що інтерактивне навчання і також особливою формою навчального процесу, при якій відбувається постійна активна взаємодія всіх студентів. Вона виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншими, однієї думки на іншими, тобто формується толерантність, демократичність, критичне мислення, прийняття продуманих рішень [4].

Метод дискусії виступає базовим в системі інтерактивних методів навчання. Дискусія може виступати і як самостійний метод інтерактивного навчання, представлена безліччю модифікацій, способами організації процесу обговорення.

У перекладі з латинської мови «discussio» - це дослідження або розбір. Інакше кажучи, це колективне обговорення конкретної проблеми, питання або

зіставлення різних позицій, інформації, ідей.

Під час дискусії опоненти можуть або доповнювати один одного, або протистояти один одному. У першому випадку більше будуть проявлятися якості, притаманні діалогу, у другому - дискусія носитиме характер спору, відстоювання своєї позиції. Як правило, в дискусії присутні обидва ці елементи.

Які б характеристики ні переважали в дискусії, то це взаємовиключний суперечка, то це взаємо розвиваючий діалог в діловому режимі, головний фактор для підвищення ефективності будь-якої дискусії - це співставлення різних позицій дискутантів.

Кожна дискусія зазвичай проходить три стадії розвитку: орієнтація, оцінка, консолідація.

На першій стадії відбувається процес «орієнтації» і адаптації учасників дискусії до самої проблеми, один до одного, загальній атмосфері. Саме таким чином починає вироблятися якась установка на рішення проблеми. Стадія «оцінки» нагадує ситуацію співставлення інформації, різних позицій, генерування ідей. На останній стадії консолідації передбачається вироблення єдиних або компромісних рішень, думок і позицій.

Етапи проведення дискусії:

1. Студенти самі висувають цікаві для них проблеми. Потім в процесі групової дискусії вони розташовують їх ступенем важливості, значущості та виділяють найбільш «гостру» для вивчення в малих групах.

2. Викладач пред'являє групі необхідний матеріал (концепції, принципи, факти, погляди) - базові відомості з досліджуваної проблеми, а також наукову літературу, довідники.

3. Виділена проблема стає предметом вивчення і обговорення в кожній малій групі.

4. Всі групи послідовно пред'являють свій матеріал (факти, приклади, вироблену точку зору, позиції) всієї навчальної групи.

5. Далі слід загальна дискусія: аналіз вказаних позицій, прийняття найбільш перспективних, взаємозбагачення різних точок зору, розширення

уявлень, установок, способів поведінки, зміна ставлення до себе, до інших, до світу.

При викладання дисципліни «Біоетика» у медичних університетах, метод дискусії широко використовується при обговоренні найбільш гострих медико-етичних проблем, таких як: проблема абортів та сурогатного материнства, евтаназії, лікарської помилки тощо. Через процес обговорення та ретельного аналізу біоетичних дилем сучасної медицини, студенти навчаються правильно робити етичний вибір.

Таким чином, інтерактивне навчання зберігає кінцеву мету і основний зміст освітнього процесу, проте видозмінює форми з трансляційних на діалогові, тобто засновані на взаєморозумінні і взаємодії. Метод дискусії при викладанні дисципліни «Біоетика» становить один з базових методів, бо через обговорення та осмислення студенти навчаються самостійному та правильному вирішенню біоетичних проблем, яких існує багато на сучасному етапі розвитку медицини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підруч. / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.

2. Данилов М. А. Процесс обучения / М. А. Данилов, В. В. Есипов. М. : Издательство Академии педагогических наук РСФСР. – 1967. – 17 с.

3. Выбор методов обучения / [ред. Ю. К. Бабанский]. – М., 1981. – 26с.

4. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К., 2002. – 135 с.

5. Інтерактивне навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи магістрантів. / І. М. Тягай. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2015. – 119 с.

КОНТЕКСТНІ ЗАВДАННЯ З ХІМІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Лашевська Ганна Анатоліївна
науковий співробітник
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Природничо-наукова компетентність є здатністю людини розуміти, застосовувати й оцінювати наукові знання і принципи, пов'язані з природничими науками. Це комплексна навичка, яка дозволяє людині розуміти фундаментальні закони та процеси, які керують природою, і використовувати ці знання для пояснення явищ, прогнозування результатів та розв'язання проблем. Суть природничо-наукової компетентності розкрито в [1], [2], порівняно з поняттям природничо-наукової грамотності в [3]. Головне завдання навчання хімії в основній школі полягає у формуванні визначених Державним стандартом базової середньої освіти ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів / учениць [4]. Одним із методів реалізації цього завдання є використання в навчанні хімії контекстних (ситуаційних) завдань.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є дослідження стану розробленості методики використання контекстних завдань із хімії як засобу формування природничо-наукової компетентності учнів гімназії.

Матеріали й методи. / Materials and methods. Під час дослідження було проаналізовано наукову, методичну, навчальну літературу [1; 3; 5], опитано вчителів хімії й учнів гімназії щодо частоти й ефективності використання контекстних завдань, здійснено спостереження за процесом використання їх учителями хімії на різних етапах навчального процесу.

Результати й обговорення. / Results and discussion. Результати аналізування наукової, методичної, навчальної літератури з порушеної проблеми дали змогу дійти висновку, що використання ситуаційних завдань у навчанні сприяє формуванню їхніх природничо-наукової компетентності й

грамотності. Однією з основних переваг використання контекстних завдань в навчанні хімії є те, що вони стимулюють цікавість учнів до предмета й методів хімії, а тому є ключовим чинником їхньої мотивації опанувати основи цієї науки. Розв'язання таких завдань передбачає здобуття і застосування учнями / ученицями хімічних знань у різноманітних життєвих ситуаціях, тож сприяє розвитку критичного мислення і креативності, формуванню природничо наукової компетентності.

Опитування вчителів хімії й учнів гімназій не лише підтвердило важливість використання контекстних завдань як засобу формування ключових компетентностей учнів, а й дало змогу виявити в науково-методичному супроводі діяльності вчителя прогалини, які стають на заваді ширшому запровадженню цих завдань у навчально-виховний процес. Більшість опитаних учнів / учениць 7 – 9 класів стверджували, що уроки хімії стають цікавішими, коли на них використовують контекстні завдання, а навчальний матеріал легше зрозуміти, якщо він пов'язаний із практичним використанням у житті. Спостереження за практикою використання контекстних завдань показало, що вчителі хімії, розуміючи важливість цього методу, не завжди можуть ефективно застосувати його.

Найпоширеніші причини, що стають на заваді системному запровадженню контекстних завдань у повсякденну шкільну практику, на думку вчителів, такі (наведено за зменшенням вагомості):

- нестача якісної науково-методичної і навчальної літератури із цієї теми;
- недостатня розробленість методики створення і використання завдань такого типу;
- брак часу, зокрема через освітні розриви, зумовлені епідемією і воєнними діями на території України;
- прогалини в методичній підготовці вчителів;
- несприйняття деякими учнями й учителями, які вважають використання ситуаційних завдань заскладним і малоефективним.

Висновки. / Conclusions. Потенціал ситуаційних завдань у формуванні природничо-наукової компетентності учнів 7 – 9 класів гімназії під час навчання хімії наразі використано неповною мірою. Широке впровадження таких завдань у навчальний процес неможливе без створення цілісної методики, яка має забезпечити зацікавленість учнів у свідомому здобутті й компетентному застосуванні в житті хімічних знань. Ідеться про:

- визначення концептуальних цілей упровадження контекстних завдань у навчання хімії в 7 – 9 класах гімназії;
- добирання реальних контекстів, які зацікавлять учнів / учениць і дадуть їм змогу виявити зв'язок між хімією і повсякденним життям;
- інтегрування контекстних завдань із навчальним хімічним експериментом;
- створення, апробування добірок ситуаційних завдань з хімії для основної школи;
- наукове обґрунтування критеріїв і розроблення системи методів і засобів формувального й підсумкового оцінювання з використанням контекстних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Непорожня Л. В. Формування природничо-наукової компетентності старшокласників у процесі навчання фізики : методичний посібник / Л. В. Непорожня. – К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. – 204 с.

2. Атаманчук П. С. Природничо-наукова компетентність індивіда: дидактико-філософський аспект / Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна / [редкол.: П. С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. – Випуск 25: Управління інформаційно-навчальним середовищем як концептуальна основа результативності фізико-технологічної освіти. – 166 с. DOI: 10.32626/2307-4507.2019-25.7-19.

3. Козленко О. Функціональна грамотність з природничих наук PISA vs природничо-наукова компетентність. Біологія і хімія в рідній школі. 2022. № 2 (145). С. 2–6. URL : https://lib.iitta.gov.ua/730778/.

4. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16

5. Білецька Т. А. Ситуаційні задачі з хімії. 7 клас / Т. А. Білецька. – Х. : Вид. група «Основа», 2019. – 80 с.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ТА ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В 1-4 КЛАСАХ

Лобко Таісія Валеріївна
викладач методи навчання української мови з каліграфією
Лобко Дар'я Анатоліївна
Студентка
Комунальний заклад Київської обласної ради
Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
м. Біла Церква, Україна

Вступ. Використання сучасних методів та цифрових освітніх технологій стало тенденцією й основою в організації навчального процесу. Оскільки вони позитивно впливають на мотиваційну сферу навчання за рахунок можливості здійснення індивідуальної самостійної пізнавальної та пошукової діяльності молодших школярів. Але продуктивність включення цифрових освітніх технологій до навчального процесу залежить від роботи педагога, тобто вдало підібраних засобів навчання, ну і звісно від інтересу школярів.

Мета роботи. Цінність сучасних методів використання цифрових освітніх технологій у навчальному процесі вчителями початкової школи визначається державним освітнім стандартом початкової загальної освіти та НУШ. Вихованці сучасного покоління постійно сидять у гаджетах – це звичне для них місце існування. Але постійно сидячи в них діти відвикають від нормального життя, тому слід продуктивно використовувати їх в освітньому процесі, що принесе значно більше користі [1, с. 823].

Матеріали та методи. Нині існує багато різних навчальних цифрових платформ і мобільних додатків, але найбільшої популярності серед вчителів стали: *Liko Education Online, Learning Apps, Kahoot, Wise Com, Quizizz, Plickers, Thing Link.* Працюючи в цих ресурсах учні виконують цікаві завдання, звідки в них з’являться зацікавленість до навчання, мотивація досягати кращих результатів. Впровадження цифрових технологій дозволяє пожвавити

навчальний процес, прискорити темп уроку, збільшити масштаб самостійної та індивідуальної робити учнів [1, с. 825].

Найпростіший і цікавим у використанні є інтерактивний додаток - QR-код. QR-коди можна використовувати на будь-якому етапі уроку. Наприклад, на етапі актуалізації опорних знань з допомогою QR- кода можна перевірити рівень засвоєних знань на минулому уроці [2, с. 17].

Уміння працювати на різних інтернет платформах допомогло вчителям легко й швидко адаптуватися, організувати освітній процес під час дистанційного навчання. Такі технології допомагають зробити навчальний процес більш цікавим та доступним, забезпечують швидке та ефективне засвоєння нових знань, формують навички користування інформацією і технологій, розвивають креативні та інноваційні здібності дітей [3, с. 65].

Одним з найбільш перспективних інструментів цифрової освіти є віртуальна реальність (QR). З її допомогою можна створювати інтерактивні навчальні середовища, які унеможливлюють відчуття статичності та нудності і сприяють активній участі у навчальному процесі. Крім того, QR дозволяє перенести дітей у віртуальне середовище, в якому можна повторювати та вдосконалювати навички у безпечному режимі, а також навчатися спілкуванню та взаємодії з іншими людьми.

Також значними продуктами цифрової освіти є інтерактивні наочно демонстраційні посібники, онлайн-курси та тренажери інтерактивні плакати та тематичні відеоролики. Уся ця інформація не тільки забезпечує якісне засвоєння знань, а й привчає дітей збирати, обробляти та аналізувати інформацію, розвиває креативні та кооперативні здібності [3, с. 66].

Отже, розвиток цифрових освітніх технологій є надзвичайно важливим завданням в сучасній освіті і відкриває широкі можливості для наочного та цікавого засвоєння знань, розвитку та вдосконалення навичок, а також формування інноваційної та технологічної культури.

Сучасний вчитель волею необхідності повинен вміти подати знання, використовуючи інформаційні технології. Важливо розуміти, що доступ до

ресурсів відкриває перед педагогами величезні можливості. Наприклад, контентні матеріали можуть перенести учнів у світ теорії, допоки тренажери допоможуть закріпити пройдену інформацію та покращити навички. В ідеалі, комбінація обох підходів може максимально ефективно передати матеріал та зробити навчання цікавим [4, с. 87].

Отже, використання цифрових освітніх технологій в освітньому процесі є засобом, завдяки якому в учнів формуються та розвиваються вміння та навички активної творчості та самостійного навчання. Сучасні цифрові освітні технології дають можливість вчителям використовувати на урокахвідеофрагменти, уривки вистав, мультфільми, адже інформація що представлена в наочній формі є більш доступною і легшою для сприймання молодшими школярами.

Введення нових інформаційних технологій у навчальний процес початкової школи дозволяє в доступній формі задовольнити пізнавальні та ігрові потреби учнів.

Навчальний предмет «Літературне читання» спрямований на читацький розвиток особистості учнів, розвиває інтелектуальні, естетичні та моральні аспекти. Ця навчальна дисципліна слугує засобом пізнання світу і самопізнання. Для того, щоб діти не втратили пізнавальний інтерес до читання слід постійно змінювати інтерактивні форми, методи й технології роботи. Залучаючи учнів до інтерактивної форми навчання вчитель сприяє вільній комунікації та вираженню думок учнів, що стимулює їх до читацької діяльності і обговорення нових прочитаних творів [4, с. 88].

Використовуючи на уроках читання інтерактивні методи ми спонукаємо учнів брати участь у дискусіях та іграх, що стимулюють пізнавальну активність молодших школярів. Але вчителю варто пам’ятати, що інтерактивні засоби треба використовувати не на всіх етапах уроку, щоб не перевантажувати урок. Щоб читання тексту було результативним воно має включати 3 основні етапи: передтекстова робота, робота, що здійснюється безпосередньо в процесі читання та післятекстова робота.

Сприймати та читати тексти в цифровому, електронному вигляді учням дуже важко. Увага дітей є розгубленою і швидкість сприйняття змісту тексту є заторможеною. Тому читаючи електронні тексти, слід використовувати прийоми смислового перегляду, тобто пошуку відповідей, інформації, фактів на певні питання [4, с. 89].

Результати та обговорення. Якщо брати цифрові технології, то використовують мобільний додаток з цифровими текстами «Живі сторінки». Там не лише подані цифрові тексти для читання, а й коментарі до змісту тексту, коротка анотація. Також в цьому додатку є такі вкладки, як «Хід часу» учні мають можливість зіставити події твору з реальними історичними фактами. А використовуючи вкладку «Карта подій» учні мають змогу побачити на інтерактивній карті докладний опис того чи іншого місця, зображеного в творі, відповідні цитати, список героїв, які там побували. Скажемо так, вони мають нагоду не просто уяви прочитане, а й побачити це візуально. Є також вкладка «Герої та долі», де описано характеристику кожного героя твору та вікторина «Гра в слова», де можна в ігровій формі перевірити свої знання з лексики та подій твору [4, с. 90].

Дедалі більше на світ стає цифровим і навіть книги ми здебільшого вже беремо не в бібліотеках, а читаємо їх електронні версії.«Специфіка формату електронного тексту та розуміння того, що майбутнє – саме за ним, визначає пріоритетне завдання школи – навчити дитину працювати з цифровим текстом» [3, с. 67].

Висновки. Читаючи цифровий текст школярі не лише намагаються розвивати навички читання, а й вчаться свідомо сприймати прочитане. Але вчені все ж рекомендують учням молодшого та середнього шкільного віку читати тексти з паперу, бо так вони краще сприйматимуть прочитаний текст, увага учнів зосереджується і їм легше перероблювати отриману інформацію.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології на уроках літературного читання підвищують якість та ефективність навчання, розвивають в учнів самостійне мислення і захоплення до пізнання чогось нового.

Використання цифрових технологій дозволяє досягти високих успіхів у навчанні дітей і привчає їх, що цифрові технології це безмежний доступ до великого обсягу різноманітної інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістова М. П., Ільїна Н. В., Штіна М. Ю. Актуальність проблеми формування ІКТ компетенцій педагога. Молодий вчений. 2019. № 2. С. 823-826.
2. Бороненко Т. А., Кайсіна А.В., Федотова В. С. Концептуальна модель поняття цифрової грамотності. *Перспективи науки та освіти.* 2020. № 4. С. 17-23.
3. Фоміна А. В. Інтерактивне навчання як формування професійних компетенцій в умовах цифровізації освіти. *Сучасна педагогічна освіта.* 2020. № 12. С. 65-69.
4. Шаріков А. В. Про чотирикомпонентну модель цифрової грамотності. Журнал досліджень соціальної політики. 2021. № 14 (1). С. 87-98.

ИГРОВОЙ ПРОЦЕСС И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА

Перебейнос Владимир Борисович
PhD, член-кореспондент
Международной академии наук педагогического
образования, Заслуженный деятель науки и техники, шестой ДАН дзюдо,
Спортивная школа Aad van Polanen, г. Лейден, Нидерланды,
Пакулин Сергей Леонидович,
доктор экономических наук, академик УАННП,
шестой ДАН дзюдо,
Феклистова Инесса Сергеевна,
к.э.н., доцент
Пакулина Анна Сергеевна,
аспирант
Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры
г. Харьков, Украина

Введение / Introductions. Актуальность тематики проведенного исследования поясняется тем, что в современных условиях цифровизации всей жизни и бурного развития компьютеров наблюдается усиление влияния игр на развитие личностных качеств ребёнка дошкольного возраста.

Игра имеет полярное влияние на развитие ребенка в зависимости от содержания деятельности: путем игры можно воспитать зверя, а можно прекрасного человека, нужного обществу. В многочисленных психологических и педагогических исследованиях убедительно доказано, что в русле игры происходит разностороннее развитие ребенка.

При благоприятных условиях использования игровых технологий, дети овладевают навыками общественного поведения. Умение устанавливать взаимоотношения со сверстниками в игре – первая школа общественного поведения. На основе взаимоотношений формируются общественные чувства, привычки; развивается умение действовать совместно и целенаправленно.

Высокое значение игровой деятельности состоит в том, что она обладает наибольшими возможностями для становления детского общества.

Теория и практика игры включает в себя комплекс различных проблем и вопросов. Происхождение и сущность игры, ее структура и содержание, виды игр и их значение, методика руководства и многое другое служат предметом глубокого изучения психологов и педагогов.

В детском саду обучение и воспитание успешно может быть обеспечено при организации игровой деятельности детей. Игра затрагивает все стороны личности ребенка: она требует активной работы мысли и трудовых умений, богата эмоциями и искренними чувствами [1, с. 4].

При обучении детей-дошкольников необходим личностный, индивидуальный подход, который легче всего осуществить педагогу в процессе игры.

Цель работы / Aim. Целью исследования являлась разработка рекомендаций по усилению позитивного влияния игр на развитие личностных качеств ребёнка дошкольного возраста.

Материалы и методы / Materials and methods. При проведении **исследования нами были использованы** следующие методы исследования: теоретические – изучение и теоретический анализ психолого-педагогической литературы по теме исследования; эмпирические – наблюдение, беседа, опрос, эксперимент.

Результаты и обсуждение / Results and discussion. Гипотеза нашего исследования состояла в следующем предположении: Если использовать игру при реализации личностного подхода в обучении детей дошкольного возраста, то обучение и развитие детей осуществляется более рационально.

Современное дошкольное образовательное учреждение (ДОУ) нуждается в активизации использования игровых методик для действенного развития личности ребёнка дошкольного возраста.

Игра представляет собой особую деятельность, которая расцветает в детские годы и сопровождает человека на протяжении всей его жизни. Не

удивительно, что проблема игры привлекала и привлекает к себе внимание исследователей: педагогов, психологов, философов, социологов, искусствоведов, биологов.

Специфику игровой методики в значительной степени определяет игровая среда.

Цель игровой терапии – не менять ребенка и не переделывать его, не учить его каким-то специальным поведенческим навыкам, а дать возможность “прожить” в игре волнующие его ситуации при полном внимании и сопереживании взрослого.

Игровое обучение отличается от других педагогических методик и технологий тем, что игра: 1) хорошо известная, привычная и любимая форма деятельности для человека любого возраста; 2) одно из наиболее эффективных средств активизации, вовлекающее участников в игровую деятельность за счет содержательной природы самой игровой ситуации, и способное вызывать у них высокое эмоциональное и физическое напряжение. В игре значительно легче преодолеваются трудности, препятствия, психологические барьеры; 3) мотивационна по своей природе. По отношению к познавательной деятельности, она требует и вызывает у участников инициативу, настойчивость, творческий подход, воображение, устремленность; 4) позволяет решать вопросы передачи знаний, навыков, умений; добиваться глубинного личностного осознания участниками законов природы и общества; позволяет оказывать на них воспитательное воздействие; позволяет увлекать, убеждать, а в некоторых случаях, и лечить; 5) многофункциональна, ее влияние на человека невозможно ограничить каким-либо одним аспектом, но все ее возможные воздействия актуализируются одновременно; 6) преимущественно коллективная, групповая форма деятельности, в основе которой лежит соревновательный аспект. В качестве соперника, однако, может выступать не только человек, но и обстоятельства, и он сам (преодоление себя, своего результата); 7) нивелирует значение конечного результата. В игре участника устраивает любой приз: материальный, моральный (поощрение, грамота,

широкое объявление результата), психологический (самоутверждение, подтверждение самооценки) и другие. Причем при групповой деятельности результат воспринимается им через призму общего успеха, отождествляя успех группы, команды как собственный.

Комплексное использование игровых методик разной целевой направленности помогает подготовить ребенка к школе. С точки зрения формирования мотивационной и эмоционально-волевой готовности к школе, каждая игровая ситуация общения дошкольника со взрослыми, с другими детьми является для ребенка «школой сотрудничества», в которой он учится и радоваться успеху сверстника, и спокойно переносить свои неудачи; регулировать свое поведение в соответствии с социальными требованиями, одинаково успешно организовывать подгрупповые и групповые формы сотрудничества.

Проблемы формирования интеллектуальной готовности к школе решают игры, направленные на развитие психических процессов, а также специальные игры, которые развивают у малыша элементарные математические представления, знакомят его со звуковым анализом слова, готовят руку к овладению письмом.

Поскольку многие современные дошкольники не могут рассчитывать на естественную поддержку игры, предоставляемую в прошлом детским сообществом как внутри, так и вне дошкольных учреждений, задача поддержки игры в ДОУ во многом перекладывается на плечи воспитателей. В связи с этим требуют пересмотра взгляды на роль взрослого в организации детской игры, которые зачастую наблюдаются в сознании воспитателей и проявляются в их педагогической практике.

Игровые методики тесно связаны со всеми сторонами воспитательной и образовательной работы ДОУ и решением его основных задач. Однако существует аспект их использования, который направлен на повышение качества педагогического процесса через решение ситуативных проблем, возникающих в ходе его осуществления. Благодаря этому игровые технологии

оказываются одним из механизмов регулирования качества образования в ДОУ.

Обосновывая ведущую роль игры в развитии дошкольников и защищая место игры в их жизни от попыток ее вытеснения «школьными» методами обучения, крайне важно различать развитую игру от неразвитой и примитивной. Когда речь идет о старших дошкольниках, попытки защитить примитивную и неразвитую игру могут привести к обратному результату, снижая авторитет дошкольного воспитания в глазах родителей и учителей начальных классов. В то же время, направленное руководство игрой, способствующее ее развитию на наивысших уровнях, не только обеспечивает развитие базисных компетенций ребенка, но и способствует развитию специфических компонентов психологической готовности к школе.

Выявленные в ходе проведенного нами анкетного опроса восемь типов актуальных психологических игр и упражнений рекомендуется нами применять для совершенствования развития личности ребёнка дошкольного возраста на основе игр в ДОУ:

1) игры, направленные на повышение самооценки. «За что меня любит мама», «Я – лев», «Клеевой дождик», «Я очень хороший», «Зайки и слоники», «Дружба»;

2) игры, направленные на снижение агрессивности детей: «Злая кошка», «Каратист», «Капризный ребенок», «Волшебные шарики», «Цветик-семицветик», «Липучка», «Котик», совместные настольные игры, «Штурм крепости»;

3) игры на развитие эмоциональной сферы дошкольников: «Пиктограммы». «Зеркало», «Я радуюсь, когда...», «Королевство эмоций», «День рождения», «Для того чтобы слушали меня, я должен...», «Без слов», «Не урони мяч»;

4) психогимнастические упражнения (этюды), основная цель которых - овладение навыками управления своей эмоциональной сферой: развитие у детей способности понимать, осознавать свои и чужие эмоции, правильно их выражать, полноценно переживать: «Новая кукла» (этюд на

выражение радости), «Баба-Яга» (этюд на выражение гнева), «Фокус» (этюд на выражение удивления), «Лисичка подслушивает» (этюд на выражение интереса), «Соленый чай» (этюд на выражение отвращения), «Новая девочка» (этюд на выражение презрения),

5) игры и упражнения на снятие психоэмоционального напряжения. Для формирования эмоциональной стабильности ребенка важно научить его управлять своим телом. Умение расслабляться позволяет устранить беспокойство, возбуждение, скованность, восстанавливает силы, увеличивает запас энергии: «Ласковые ладошки», «Секретики», «На полянке», упражнение «Чудесный сон котенка»;

6) игры и упражнения для развития коммуникативных навыков детей: «Эхо», «Взаимное цитирование», «Почта», «Кто ты?», «Что в сундучке?», «Слушай и повторяй», «Плохое настроение»;

7) игры и упражнения на развитие умения перерабатывать информацию: «Через стекло», «Магазин игрушек», «Пойми меня», «Что на что похоже», «Знакомство», «Угадай, кто это»;

8) игры, направленные на развитие навыков сотрудничества: «На мостике», «Охота на тигров», «Дотронься...», «Небоскреб».

Выводы / Conclusions.

1. Игра выступает как ведущий и основной вид самостоятельной, творческой деятельности дошкольников. Нами выделены и рассмотрены особенности и принципы игровой деятельности. Доказано, что игра имеет очень широкий диапазон применения. Это существенно помогло выявить направления совершенствования развития личности ребёнка дошкольного возраста на основе игр.

2. В современных условиях совершенствование развития личности ребёнка дошкольного возраста на основе игр является актуальным направлением психологии. Личностное формирование дошкольника в процессе игровой деятельности в современных условиях очень важно, значимо.

3. Современное значение игры, как фактора развития дошкольника,

рассматривается в соответствии с требованиями государственных стандартов дошкольного образования, где четко обозначено, что ребёнок является субъектом деятельности, в том числе образовательной и игровой, что подразумевает субъект – субъектные отношения, то есть равные, партнёрские. Игра относится к косвенному методу воздействия, когда ребенок не ощущает себя объектом воздействия взрослого, когда он полноправный субъект деятельности. Благодаря такому методу, в процессе игры дети сами стремятся к преодолению трудностей, ставят задачи и решают их. Игра – это средство, где воспитание переходит в самовоспитание. Анализ современных образовательных Программ, показывает, что игре отводится особое, важное место. В примерной образовательной Программе дошкольного образования «Открытия» в разделе психолого-педагогические условия реализации Программы, говорится что, формирование игры важнейший фактор развития ребенка.

4. Результаты проведенного исследования выявили, что использованный диагностический комплекс методик позволяет выделить те особенности личности ребенка, которые приводят к трудностям в общении, а именно: гиперактивность, импульсивность, эмоциональные нарушения (тревожность, агрессивность), неадекватность самооценки, низкое статусное положение в группе сверстников. Современное дошкольное образовательное учреждение (ДОУ) нуждается в активизации использования игровых методик для действенного развития личности ребёнка дошкольного возраста. Роль игры в воспитании состоит в том, что именно в играх дети раскрывают свои положительные и отрицательные качества и воспитатель получает полную возможность влиять должным образом на всех вместе и на каждого в отдельности. Направленное руководство игрой, способствующее ее развитию на наивысших уровнях, не только обеспечивает развитие базисных компетенций ребенка, но и способствует развитию специфических компонентов психологической готовности к школе.

5. Выявленные в ходе проведенного анкетного опроса восемь типов

актуальных психологических игр и упражнений рекомендуется нами применять для совершенствования развития личности ребёнка дошкольного возраста на основе игр в дошкольных образовательных учреждениях.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ігрова діяльність дошкільника : молодший дошкільний вік / Т.О. Піроженко та ін. – Київ : Генеза. – 88 с.

EDUCATION PROCESS IN UKRAINE: CHALLENGES DURING WARTIME

Рябовол Ганна Серафимівна
старший викладач
Харківський національний університет міського господарства
ім. О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Introduction. Due to the COVID-19 pandemic, many nations around the world, including Ukraine, switched to distance education during the 2020-2021 academic year. However, the war that broke out in Ukraine in February 2022 complicated this situation. Due to their challenging circumstances, students and teachers found it crucial to maintain their socialisation skills in order to maintain relationships with those around them and their psychological wellbeing. The socialisation of young people can help them overcome these issues and develop social skills that will be valuable in the future. In this article, we will analyse how two factors - distant learning and military activities - can affect this process.

Aim. Due to COVID regulations, online learning became the norm in Ukraine and across the globe in 2020–2021. Moving "from classrooms to video broadcasts" was a challenging shift for both students and teachers. This process was furthered by the war that broke out in Ukraine on February 24, 2022. In these circumstances, it's crucial to maintain social skills and, moreover, to learn how to socialise well in order to maintain relationships with others and psychological wellbeing.

A person learns to engage with others, communicate, and adjust to the social environment through the process of socialisation. Achieving success in society and developing personally depend on this process.

What dangers do online education and military operations represent to the young people of the next generation?

Firstly, military operations can seriously hinder students' efforts to pursue an education. Students may become alienated from their family and friends and be

deprived of communication and assistance as a result of conflicts, bombs, and other threats.

Secondly, Students who learn online sometimes feel lonely and alone in the world. Students may become demotivated and lose interest in learning as a result of not having close relationships with their teachers and peers. Effective social skills, however, can support pupils in keeping friendships, corresponding with peers and teachers, and planning group projects.

Additionally, socialisation can help students develop their social skills, which will be useful in the future. Students can operate in a team, interact with coworkers, and draw clients by using their communication, leadership, and teamwork abilities. Students can benefit from them personally by developing a network of contacts and communicating with others.

Materials and methods. Educators may find it difficult to teach foreign languages to students when military operations are taking place, but students may benefit from the experience. Despite the challenges of learning in these circumstances, teachers can support their students' language development and psychological health using a variety of techniques.

The main responsibility of a foreign language teacher in such a circumstance is to ensure the safety of the pupils while they are learning. If teaching takes place inside the classroom, the teacher is responsible for making sure that the students are safe and at ease. They can give students a chance to express their worries and fears and talk about how to deal with stress and anxiety.

Considering the unique characteristics of the cultural and social setting is the second crucial responsibility for a language teacher during military operations. The teacher should take into account cultural and language differences as well as what is going on in the region where their students are studying. To aid students in understanding and remembering the subject, teachers may offer examples and scenarios that are more relatable to the students.

Finding innovative techniques to educate is a language teacher's third responsibility when faced with military operations. Students' language abilities can be

developed and their motivation can be sustained by using a variety of teaching methods, such as the use of visual and auditory elements. Using interactive exercises and games to help students develop their communication skills can also be effective.

Finally, a teacher of foreign languages in an environment of military operations can use sociopolitical themes to assist students better comprehend the state of the country and develop their analytical and critical thinking abilities.

The following resources can be helpful for teaching foreign languages to students who are in the area of military operations and are learning at a distance:

- audio and video materials for learning. Students can learn at their own pace with these tools while also enhancing their language proficiency.
- language programmes online. Online language programmes give students the flexibility to study abroad from any location, which is crucial for those preparing for military service.
- platforms for exchanging languages online. Students can practise speaking with native speakers through language exchange networks, which can be a terrific approach to advance their language abilities.
- apps for learning languages. Students can study at their own speed with the help of language learning apps, which give them access to resources like games, quizzes, and flashcards.

Overall, teachers must be sensitive, imaginative, and flexible when teaching students in foreign languages during wartime. It is possible to assist students in developing their linguistic abilities and upholding their psychological wellbeing with the appropriate resources and methods.

Results and discussion. The limited accessibility to communication and educational technology, particularly in regions afflicted by armed conflicts, is one of the major problems. In such circumstances, it might be challenging to provide the necessary tools for remote learning, such as computers, microphones, and webcams, and to get dependable internet connectivity. Additionally, the possibility of ongoing power outages may also present a challenge.

The adoption of distance learning technology, however, can also have certain

benefits. It enables real-time communication between teachers and students utilising a variety of media, including video conferencing, email, and online chat. For students who live in remote places, this can increase learning interaction and accessibility. Additionally, students who are unable to attend classes in person may find it useful that sessions can be recorded so they can be viewed whenever it is convenient.

Conclusions. Overall, teaching a foreign language in the context of distant learning and wartime conflicts is difficult, but it is also possible to be successful with the use of the appropriate technologies, instructional strategies, and learning and communication tools.

ІСТОРИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РИТОРИКИ

Сніца Тетяна Євгенівна,
к. п. н., доцент,
Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

Красномовство – мистецтво керувати умами.
Платон.

Вступ. Сьогодні термін “риторика” вживають у різних значеннях: 1) наука красномовства, ораторське мистецтво; 2) навчальний предмет, в якому викладена теорія красномовства, ораторського мистецтва; 3) підручник з цього предмета; 4) позірне, зовнішньо красиве, але позбавлене змісту красномовство; 5) назва молодшого класу у навчальних закладах України XVI-XVIII ст. Риторика (від грец. *rhetorike* – ораторське мистецтво) – це наука красномовства, яка вивчає способи побудови публічних виступів та умови досягнення їх ефективності. Риторика, як теорія ораторського мистецтва, виникла у Стародавній Греції, звідки поширилася на Стародавній Рим, а згодом – на країни Європи [1]. Видатними та відомими усьому світу стали такі оратори Стародавньої Греції як:

Сократ (496 – 300 рр. до н. е.), який учив пізнавати людину через її мову, оскільки мова є інтелектуальним портретом особистості;

Платон (близько 427 – близько 347 рр. до н. е.), який заснував школу у саду грека Академа. У цій школі надавалася перевага усним формам викладання. Найвідомішим учнем Платона був Арістотель;

Аристотель (384 – 322 рр. до н. е.), який обережно ставився до іронії та гіперболи, вважаючи, що їх можна використовувати лише в окремих випадках, а основним у риториці вважав логічність викладу, пошук доказів та способів переконань;

Демосфен (384 – 322 рр. до н. е.) – шанований греками не лише за

численні прекрасні виступи, а й за те, що їх він підтверджував благородними вчинками. Опора на закон, на думку Демосфена, є фундаментом демократії та основи народоправства;

Цицерон (106 – 43 до н. е.), який підкреслював необхідність викликати емоції у слухачів, а найголовнішим для оратора вважав освіченість, оскільки у своїх промовах хороший оратор повинен опиратися на факти з різних наук, повинен уміти показати загальну закономірність через окремий факт [1].

Метою роботи є дослідження основ ораторського мистецтва та їх впливу на розвиток красномовної компетенції задля покращення здатності і готовності до здійснення ефективної комунікації.

Матеріали та методи. Виникнувши з народного мовлення істинно демократичної Давньої Греції 2,5 тис. років тому з єдиним призначенням впливати на розум і волю громадян засобами живого слова і тим допомагати їм та захищати, риторика розвинулася у багатоаспектну і багатогалузеву науку, від якої отримали розвиток логіка, філософія, граматика, поетика, етику та естетика. Історія риторики свідчить, що завдяки їй багато мудреців і державців, геніїв і властолюбців підіймалися на п'єдестал влади і слави , отримували натхнення і задоволення, утішалися та окрилювалися завдячуючи володінню мистецтвом риторикуи. Ця ж історія свідчить, наскільки залежить риторика від міри свободи й демократії в суспільстві, від розвитку культури й духовності, як у різні періоди влада слова замінюється владою зброї. Проте в духовному поступі людства перемагає все ж таки мудрість, сила, добро і краса слова як такого. Формування гармонійно розвиненої особистості без інтелектуально естетичного впливу мови неможливе, в якій би сфері суспільно-виробничої діяльності не реалізовувала себе сучасна людина. Вміння виголосити політичну промову чи ювілейне привітання, побудувати розгорнений монолог з фахової проблематики і приємно його виголосити, аргументовано дискутувати, природно вести цікаву бесіду чи конструктивний діалог, не відчуваючи браку слів, знайти своє місце у полілозі, ненав’язливо підтримувати розмову або непомітно чи невимушено вийти з неї, доречно зауважити чи просто шляхетно

звернутися і пошанувати співрозмовника або слухачів і при цьому не тільки самому відчувати задоволення, а й дарувати його іншим, бездоганно володіючи мовою, маючи гарне чуття і смак до мови – усьому цьому вчить лінгвістична риторика.

Дипломатичне красномовство належить до особливо вишуканого, елітарного, вищого рівня мовлення. Навчитися цьому самому неможливо, адже для того, щоб бути успішним у перемовинах з представниками інших країн, необхідно бути хорошим контактним оратором та володіти майстерністю спілкування. Промовець повинен знати основні критерії добору аргументів:

- міцний зв'язок з тезою – аргумент має бути спрямований саме на цю тезу, а не розпорошуватися на всі;

- істинність, вірогідність доказу;

- орієнтація на обрану аудиторію (аргумент може бути суттєвим для тези, але не «вражати» саме цю аудиторію, не бути для неї переконливим);

- паралельне використання аргументів «за» і «проти», виваженість доказів для того, щоб переконатися в перевазі істинних;

- образна форма аргументації, оскільки вона сприяє інтенсивнішій активізації пізнавальної діяльності слухачів.

Промовець має зважати на умови аргументації, що ведуть до успіху – це глибокі знання і всебічна компетенція аргументатора (промовця) з теми, проблем, питань; – обізнаність промовця в теорії аргументації (знання логічних законів, філософії та морально-етичних правил пізнання істини); – ораторська підготовка та практичний досвід керування власними міркуваннями, почуттями і волевиявленнями для того, щоб зусилля не розпорошувалися, а спрямовувалися на результат; аудиторія має «привласнювати» докази аргументатора, робити їх своїми.

Дипломатичне красномовство досягає належного розвитку тільки у вільних державах, що проводять активну міжнародну політику. Воно потребує від оратора бездоганного володіння рідною літературною та іноземними мовами, гарної вимови, розвиненого чуття мови, вміння підключатися до

потрібних тем, ідей, думок, зацікавлено вести бесіду, потребує такту і коректності.

За сферою функціонування політична промова диференціюється на парламентську, мітингову та воєнну. У моменти суспільного неспокою, революцій або соціальних перетворень широке розповсюдження знаходять мітингові промови. У періоди стабілізації суспільного життя переважає інтерес до парламентського красномовства. У наш час швидко розвивається як парламентське, так і мітингове красномовство. Зрозуміло, що підтримання бойового духу, патріотичних почуттів неможливе в умовах воєнних дій без виступів командирів різного рангу, адже усім добре відомо, що слово може бути рівноцінне зброї. Особливого значення політичне красномовство набуває в умовах широкого тиражування його засобами масової комунікації – преса, радіо, телебачення.

Висновки. Історія наукової і навчальної риторики показує, що основними методами досягнення ораторської майстерності є спостереження за живим звучанням майстерних промов, вивчення досвіду великих ораторів минулого, критичний аналіз зразків писаних текстів промов, наслідування окремих елементів і структури та композиції промов, побудова власних текстів виступів за зразками класичних промов.

УДК 371

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ОСВІТИ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ІСТОРИЧНОГО ТА ГЕОГРАФІЧНОГО АСПЕКТІВ

Федун Дарія Андріївна,
здобувачка вищої освіти
Київський університет ім. Б. Грінченка
м. Київ, Україна
Науковий керівник:
Відоменко Оксана Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Вступ. Освіта є унікальним механізмом передачі та засвоєння наукової інформації, знань та умінь, соціального та професійного досвіду від покоління до покоління, формування особистості, її світогляду, характеру та культури.

Саме поняття «модель» - багатогранне. Якщо ж говорити про «модель освіти», то на нашу думку, - це найбільш характерні риси взаємовідносин та принципів у педагогічній діяльності. Можна зазначити, що деякі визначення поняття «модель освіти», які зустрічаються в джерелах, іноді не мають нічого подібного до дійсності (наприклад, [1, с. 75]) – а тому зайвий раз їх цитувати немає сенсу.

Мета роботи. Розглянути деякі системи освіти в їх історичному та географічному аспектах, за можливості зазначивши характерні риси, переваги та побічні ефекти (чи негативні сторони).

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: аналіз наукових праць з обраної теми, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення представленого матеріалу. За основу аналізу було взято роботи Л. А. Мартинець [2], С. С. Вітвицької, О. А. Дубасенюка, В. В. Ящук та ін.

Результати та обговорення. На нашу думку, моделі освіти представлені

в науковій та педагогічній літературі, можна розглядати з історичного чи географічного аспекту.

Так, при історичному критерію, будемо виділяти моделі освіти (педагогічні моделі), які мали (мають) своє місце в історії людства та відіграли свою певну роль.

При застосуванні географічного критерію, розглянемо моделі педагогіки, які мають місце в тих чи інших державах та характеризуються своїм власним підходом до процесу освіти, сформованим виходячи із світоглядної, культурної позиції та менталітету країни. Але також можна сказати, що та чи інша географічна модель освіти в своєму підґрунті має певну історичну модель. До того ж кожна із представлених моделей має як свої переваги, так і свої недоліки, свої сильні та слабкі сторони.

Але в зв'язку з швидкими змінами сучасного світу, розвитком цивілізації та науково-технічним прогресом, на нашу думку, моделі освіти також будуть трансформуватися. Особливо значний вплив на це спричинила пандемія Covid-19, що змусило підлаштовувати систему освіти до онлайн режиму. Актуалізувалися різноманітні курси онлайн, вебінари, онлайн конференції, та відео-навчання з викладачами через соціальні мережі. Підлаштовуючись до нових умов, світова система освіти отримала новий досвід, методи та методики, до яких швидко адаптувалося людство. Тому вважаємо, що моделі освіти також зазнають трансформації в усьому світі, будуть розвиватися та вдосконалюватися, й вже ніколи не стануть точнісінько такими, якими були раніш.

В історичному аспекті серед основних, можна виділити наступні моделі освіти:

Традиційна модель бере свій початок з братських шкіл при монастирях від епохи середньовіччя. Її основна мета полягає в передачі знань, вмінь та культурної спадщини від попередніх поколінь наступним. Перевагою такого підходу є академічна та наукова ґрунтовність знань, що слугує необхідною умовою для подальшого розвитку на високому науковому рівні. Водночас це

також стає і недоліком, тому що академічні знання носять вузькопрофільний характер, а сучасне постіндустріальне суспільство швидко змінюється. Старі технології відмирають, постійно з'являються нові спеціальності, в які в результаті динамічного розвитку необхідно вносити все нові й нові освітні корективи.

Модель освіти як державно-відомчої організації. У ній освіта є галуззю національної економіки. Навчальні заклади цілком підпорядковані спеціальним чи адміністративним органам, які їх контролюють. Її плюсом є централізованість, що дозволяє визначати цілі та зміст освіти, контролювати та регулювати її на державному рівні. Мінусом є надмірна забюрократизованість [2, с. 41].

Модель розвивальної освіти передбачає взаємодію та широку кооперацію усіх освітніх установ різного рівня, рангу і типу, створюючи особливу інфраструктуру. Такий підхід допомагає розв'язувати різноманітні освітні задачі, забезпечує доступ освіти для всіх соціальних прошарків населення країни, а також надає реальну можливість розширення спектру освітніх послуг без додаткових погоджень з державною владою.

Раціоналістична модель освіти має за мету формування покоління конформістів. Така модель зосереджена на поведінковому акценті знань, умінь, навичок, та забезпечує перш за все засвоєння тих, що забезпечують пристосування до дійсної системи. Сама її сутність вже є головним мінусом, оскільки – це втручання у вольовий вибір учнів, який просто унеможливлюється, і замінюється встановленим шаблоном поведінки та мислення. У раціоналістичній моделі немає місця таким явищам, як творчість, самостійність, відповідальність, індивідуальність, природність та ін. Відповідно, поведінкові цілі вносять в освітній процес дух вузького утилітаризму й нав'язують учителю негнучкий і механічний спосіб дій, що знижує його цінність.

Феноменологічна модель освіти зосереджена на індивідуально психологічних особливостях учнів. Прихильники цієї моделі розглядають

освіту як гуманістичну: при такому підході освіта найбільш повно й адекватно відповідає справжній природі людини, допомагає у самопізнанні та самореалізації (а не «відливає» в певну форму, вигадану кимось заздалегідь). Персональний характер навчання дозволяє відкрити унікальні таланти учнів та відкриває можливість самореалізації. Проте існує певний ризик небезпеки, що надмірна індивідуалістичність може викликати негативні явища в характері учнів: егоїстичність, надмірну самовпевненість, неконкурентоспроможність, асоціальність тощо.

Неінституціональна модель освіти орієнтована на організацію освіти поза соціальними інститутами, освітніми закладами. Прикладами її є освіта на «природі», за допомогою Internet, в умовах «відкритих шкіл», дистанційне навчання тощо. Така освітня модель може виконувати лише функцію доповнення до звичайної, оскільки попри можливі «найкращі знання від найкращих викладачів», втрачається фактор соціалізації і живого спілкування, що в свою чергу нівелює можливі переваги даної моделі.

Розглядаючи моделі освіти за географічним принципом, можна виділити наступні (найбільш особливі):

Європейська модель освіти. Дозволяє людині самостійно робити вибір щодо курсів зі списку й нести відповідальність за цей вибір. Наприклад, якщо людина «помилилася» з курсом, вона може виправити помилку наступного року, записавшись на інший курс. Плюсом даної моделі є висока мотивація до освіти. Хоча у кожній європейській країні є й своя специфіка. Наприклад, у німецькій школі цінуються, у першу чергу, порядок і слухняність; у французькій – особисті здібності й досягнення учнів; в англійській приналежність до певного суспільного прошарку й спадковість.

Американська модель освіти. Ця модель запозичила основний освітній елемент – «робити вибір» у європейської моделі, але їхні курси носять практичну спрямованість. Головне для цієї моделі – отримання необхідних корисних вмінь та навичок. Наприклад на уроці з географії дитина зможе побудувати карту й прокласти на ній дорогу до дому. Це розвиває кмітливість.

В цьому і є її перевага, але водночас, дитина може не знати де знаходиться те чи інше море, або не змозі назвати столицю Італії.

Японська модель освіти. Обсяг знань, що викладаються в Японії, дуже великий, тому діти, що бажають продовжити навчання в підвищеній середній школі, а тим більше – у вищій, вимушені займатися з репетиторами з початкових класів. Крім того, для працевлаштування в престижній компанії японцям необхідно закінчити престижний університет. Сприйнявши культуру додаткового й позаурочного заняття, японці звикають бути постійно зайнятими – у школі, із репетитором, на всіляких безкоштовних гуртках при школах. Такий підхід виховує в молодих японців посидючість і працьовитість, а із часом – й уміння бачити перспективи й наполегливо досягати своєї мети. У японських класах й аудиторіях панують дисципліна й слухняність. Вони мовчки слухають викладача й виконують всі обов'язки. На думку В.О. Радкевич та ін. [3], мінусом такої системи освіти є те, що учням важко дається виражати вголос свої думки, а тим більше, відстоювати свою позицію.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що кожна успішна національна модель освіти має свою ментальну специфіку, яка базується на якостях, традиціях і цінностях самого народу-носія. Головну роль відіграє правильно поставлений вектор державної політики – інвестування у майбутнє, саме так можна охарактеризувати освітні стратегії успішних країн. Україна має виробити свою модель педагогічної освіти, враховуючи сильні й позитивні моменти сучасних світових моделей, спираючись на особливості менталітету, цілі та стратегії нашої країни. Тобто, як казав великий кобзар України Т. Г. Шевченко: «І чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь!»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вітвицька С. С. Моделі ступеневої педагогічної освіти західноєвропейських країн, США та України: порівняльний аналіз. *Професійно педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку*: Монографія / Авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька,

Н. Г. Сидорчук, О. М. Спірін, Н. В. Якса та ін. / За заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк: Вид. 2-е, доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 71-103.

2. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доповн. та переробл. / Лілія Асхатівна Мартинець. – Донецьк, 2015. 102с.

3. Ящук В. В. Моделі освіти у сучасному світі / В.В. Ящук, І.М. Зарішняк. *Традиції та нові наукові стратегії у центральній та східній Європі :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 29–30 червня 2018 р. м. Київ. Київ Інститут інноваційної освіти 2018. – С. 40-44.

4. Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід: монографія / В. О. Радкевич, Л. П. Пуховська, О. В. Бородієнко, О. П. Радкевич, Н. В. Базелюк, Н. М. Корчинська, С. О. Леу, В. В. Артемчук ; за заг. ред. В. О. Радкевич. – Київ: ІПТО НАПН України, 2018.– 223 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ ТЕОРІЇ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Чубань Тетяна Василівна
Кардаш Лариса Василівна
кандидати філологічних наук
доценти кафедри
української лінгвістики та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

Вступ Синтаксису сучасної української мови належить особливе місце серед дисциплін, які формують лінгвістичне мислення студентів – майбутніх учителів української мови. Це курс, у якому з позицій сучасної науки про мову розглядають найактуальніші проблеми сучасної української літературної мови. Викладання синтаксичної теорії відповідно до сучасного етапу її розвитку, прилучення студентів до досягнень лінгвістичної думки – завдання, яке потребує певного забезпечення. Передовсім це стосується наявності підручників і навчальних посібників, що задовольняли б потреби вищої філологічної освіти.

Мета статті – дослідити проблему вивчення синтаксичних одиниць у сучасній українській мові: встановити і описати значення словосполучень у граматичній системі, адже граматична структура підпорядкована загальній структурі мови.

Матеріал і методи досліджень Мета статті зумовила застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів. Застосовано методи аналізу й синтезу, завдяки яким узагальнено й конкретизовано теоретичні засади дослідження проблеми, проаналізовано й прокоментовано наявні термінологічні визначення синтаксичних явищ.

Результати та їх обговорення Створення підручників та навчальних посібників з синтаксису сучасної української мови усвідомлене як першорядне завдання лінгвістів та лінгводидактів. Навчальні підручники з мови орієнтують

на однозначне розв'язання всіх питань, що передбачені програмою. Це навіть є обов'язковою умовою викладу матеріалу в них. Проте, практика вивчення теоретичного курсу та проведення практичних і семінарських занять зі студентами переконує в тому, що творче застосування матеріалу можливе лише за умови аналізу різних підходів до кожної проблеми. Такий матеріал викладачі та студенти черпають з наукових праць і навчальних посібників, які повніше й глибше представляють найновіші здобутки певної галузі лінгвістичних знань. Сьогодні в галузі вивчення синтаксису сучасної української мови простежується відчутна зміна поглядів на цей структурний ярус мовної системи.

Однак більшість українських підручників, посібників переважно не відбиває тих складних і важливих процесів у розвитку синтаксичної науки. На сьогоднішній день до вузівських підручників поставлено нові вимоги: у текстах студенти серед запланованого програмою матеріалу повинні віднайти і систематизувати необхідні їм знання, самостійно опрацювавши певні положення розділу з мови. Тому актуальним є збільшення кількості годин на самостійну роботу студентів, що зобов'язує викладачів розробити і систематизувати плани самостійних та індивідуальних занять [1].

У сучасній українській мовознавчій науці чільне місце посідають праці, присвячені проблемам синтаксису (Д. Х. Баранник, С. П. Бевзенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. Д. Горяний, А. П. Грищенко, П. С. Дудик, Н. Л. Іваницька, А. Г. Кващук, О. С. Мельничук, К. М. Плиско, К. Ф. Шульжук та ін.).

Вивчення синтаксису ефективно здійснювати за модульно - рейтинговою технологією. Характерною особливістю її є самостійна робота студентів, яка включає пошук знань, формування уміння аналізу, узагальнення отриманої інформації, запам'ятовування певних положень, а також уміння використати цю суму знань на практиці. Пропонуємо розділити весь матеріал на три модулі: М – І Словосполучення, особливості словосполучень, М – ІІ Просте речення, М – ІІІ Складне речення і текст. Модульну програму курсу розробляють так, що

кожен модуль включає змістову і методично-діяльнісну частину. Структурними компонентами програми є умови оцінювання, вимоги до знань студентів, критерії до підсумкового контролю. Ефективне вивчення матеріалу залежить від діяльності і викладача і студента. До функцій викладача належать: проведення на високому якісному рівні лекцій, підготовка і проведення практичних і лабораторних занять, перевірка письмових робіт, індивідуальне і групове консультування.

Організація діяльності студентів спрямована на оволодіння сумою знань про три синтаксичні одиниці: словосполучення, речення і текст. Особливої уваги заслуговують дослідження синтаксичної одиниці-конструкції словосполучення.

Відповідно до положень традиційної граматики, в основу поділу словосполучень на підрядні і словосполучення сурядні лежить синтаксичний зв'язок. Дотепер у мовознавчій літературі немає єдиної думки щодо оцінки сполучень слів, поєднаних між собою сурядним зв'язком (Д. Баранник, О. Мельничук). Компоненти підрядних словосполучень пов'язані прислівним підрядним зв'язком. Ці словосполучення утворюються шляхом поєднання двох мінімальних одиниць, одна з яких виконує роль головного члена, а друга залежного.

В академічній граматиці вказують, що складовими формально-синтаксичної характеристики підрядного словосполучення є:

1) визначення групи підрядного словосполучення за способом підрядного зв'язку між компонентами;

2) характеристика підрядного словосполучення відносно його будови;

3) визначення різновиду підрядного словосполучення за категоріально морфологічним характером головного члена.

В україністиці виділяють три основні способи підрядного зв'язку (узгодження, керування, прилягання) і два неосновні (підрядно-сполучникове підпорядкування, тяжіння).

При узгодженні форма відмінка, числа і роду (чи одного з них) або особи

залежного члена уподібнюються до відповідних форм головного члена. Наприклад: *будинок високий, дівчина гарна.* Студентам обов'язково наголошується про можливість повного і неповного узгодження.

У словосполученнях, компоненти яких пов'язані способом керування, головний член вимагає від залежного відповідної відмінкової форми. Синтаксичний зв'язок керування можливий лише у словосполученнях, у яких залежний член є представником іменної частини мови. Наприклад: *чуйна до батьків, написати статтю.*

У словосполученнях, компоненти яких пов'язані зв'язком прилягання, залежний член – повнозначне слово, яке позбавлене форм словозміни (прислівник, дієприслівник, інфінітив). Наприклад: *співати голосно, майстер танцювати.*

Підрядносполучниковим підпорядкуванням зветься такий тип синтаксичного зв'язку, при якому за допомогою підрядного сполучника залежний член приєднується до ведучого. Наприклад: *діти, як і батьки; злий, бо голодний.*

Є особливий різновид підрядного зв'язку, який називається тяжінням. Суть його полягає в тому, що залежне слово, що стоїть після присудка і підпорядковується йому, семантично тяжіє до підмета. Залежне слово пояснює підмет.

Словосполучення, як синтаксичні одиниці-конструкції, що утворені сполученням двох або кількох повнозначних слів, за будовою класифікуються на прості і складні. Цей поділ відбувається залежно від кількості наявних у складі словосполучення членів – повнозначних чи займенникових слів. З розвитком функціонального синтаксису, зокрема у працях І. Р. Вихованця, щодо будови, словосполучення розділяють на два формальні типи: словосполучення елементарні, які складаються з двох компонентів, і словосполучення неелементарні, які складаються з трьох і більше компонентів.

Підрядні словосполучення в залежності від морфологічної природи ведучих слів класифікуються на шість різновидів: субстантивні, ад'єктивні,

прономінальні, нумеральні, адвербальні, вербальні.

Відповідно до чотирьох частиномовних різновидів гетерогенної класифікації частин мови розрізняють словосполучення іменникові, прикметникові, прислівникові, дієслівні. І. Р. Вихованець виділяє ще розряд інфінітивних словосполучень.

У процесі вивчення синтаксису у вузі і в школі студенти та учні повинні засвоїти положення, що пов'язані з описом формальних типів підрядних словосполучень, елементарності / неелементарності їх будови та різновидів за категоріально-морфологічним характером головного члена.

Крім формально-синтаксичної характеристики, загальній структурі підрядного словосполучення властиві семантико-синтаксичні відношення, які виникають між компонентами словосполучення.

Висновки. Після опрацювання тем про словосполучення починають вивчати речення. Матеріал про будову словосполучення, їх типологію є важливим початком вивчення синтаксису сучасної української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Семеног О. М. Активізація науково-дослідної роботи майбутніх учителів-словесників. *Рідна школа*. 2003. №6. С. 28-31.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОКРАСТИНАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Власенко Тетяна Миколаївна
здобувач вищої освіти
Науковий керівник:
Шевякова Інеса Петрівна
асистент кафедри психології
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Полтава, Україна

Вступ. / Introductions. Війна – це екстремальна ситуація, що виходить за межі звичайного людського досвіду та загрожує життю, здоров'ю, благополуччю. Сучасні здобувачі освіти вимушені пристосовуватися до навчання в непростих умовах, зумовлених як війною, так і низкою впровадження нових освітніх реформ, що безпосередно відбивається на їх психоемоційному стані та особистісній ефективності загалом [1]. В цій ситуації напруги варіантом впоратися нерідко виступає така форма поведінки як прокрастинація.

Мета роботи. / Aim. Нами було вирішено провести емпіричне дослідження з метою визначення рівня прокрастинації здобувачів вищої освіти під час війни та з'ясувати її психологічні особливості задля подальшого попередження подібних станів уникаючої поведінки.

Вибірку склали 50 здобувачів вищої освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, віком 18-23 роки.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для визначення рівня та причин прокрастинації були використано Шкалу загальної прокрастинації К. Лей, Анкету «Причини особистісної схильності до відтермінування завдань»

М. Дворник, Опитувальник «Втрати та придбання персональних ресурсів» (Тест ОППР), Н. Водоп'янова, М. Штейн, методику Самооцінка емоційних станів (А. Уессман, Д. Рікс).

Результати та обговорення./Results and discussion. Розглянемо результати за шкалою загальної прокрастинації К. Лей (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні прокрастинації здобувачів вищої освіти за шкалою загальної прокрастинації К. Лей

Рівень	%
Низький рівень	14%
Середній рівень	54%
Високий рівень	32%

54% вибірки має середній рівень прокрастинації, що провокує незначний короткочасний стрес, з яким нескладно впоратися. 32% мають високий рівень, що спричиняє неякісне і несвоєчасне виконання завдань. 14% мають низький рівень, вони одразу вирішують складні і найважливіші завдання, але часто прокрастинують щодо менш значних завдань.

Отже, у досліджуваних спостерігається тенденція до прокрастинації здебільшого на середньому та високому рівні.

Перейдемо до даних за методикою «Причини особистісної схильності до відтермінування завдань» М. Дворник (табл. 2).

Таблиця 2

Результати дослідження за анкетою «Причини особистісної схильності до відтермінування завдань» М. Дворник

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Недооцінка готовності до виконання завдання	18%	46%	36%
Подолання страху відповідальності	20%	40%	40%
Знижений рівень зацікавленості	20%	28%	52%
Орієнтація на соціальну винагороду	44%	38%	18%
Схильність до педантизму	58%	26%	16%

Недооцінюють готовність до виконання завдань на високому рівні 36% опитуваних, що характеризуються нерозумінням власних можливостей та вимог до виконання. 46% з середніми показниками має неготовність через неадекватну оцінку власних можливостей, натомість 18% вибірки з низьким рівнем характеризується нездатністю адекватного та вчасного співставлення умов досягнення результату.

Страх відповідальності як причина прокрастинації у 40% опитуваних має прояв на середньому рівні, що характеризується ситуативністю при виконанні особистісно значущих завдань, і у 40% (низький рівень) при виконанні незнайомих завдань. У 20% високий рівень страху відповідальності та тривоги через зустріч зі значною кількістю завдань, що мають різноманітні характеристики. Отже, недооцінка готовності до виконання завдання та страх відповідальності проявлені здебільшого на середньому рівні.

Для 52% опитуваних притаманна загальна незацікавленість як установка, тому прокрастинація застосовується ними як звичка. У 20% спостерігається знижений рівень зацікавленості до обмеженого кола завдань, у 28% до певних типів завдань.

Орієнтація на соціальну винагороду ситуативно значуща для 38% вибірки, які мають середню орієнтованість на зовнішню винагороду та соціальне схвалення. Серед 44% опитуваних спостерігається низька орієнтованість, а для 18% притаманна висока схильність до нерішучості чи неквапливості, надмірного формалізму, що призводить у них до відтермінування окремих елементів або завдань в цілому.

Високий рівень схильності до педантизму проявляють лише 58% вибірки, 26% – середній, а 16% – низький рівень.

Отже за двома шкалами – «Орієнтація на соціальну винагороду» та «Схильність до педантизму» домінуючим є низький рівень.

Таким чином, у здобувачів вищої освіти під час війни основними причинами прокрастинації стали знижений рівень зацікавленості (52%), подолання страху відповідальності (40%) та недооцінка готовності до завдань

(36%). Це свідчить про особистісну нестабільність, необхідність підтримки або контролю, тривожну поведінку уникнення важливих, складних завдань.

За методикою «Втрати та придбання персональних ресурсів» (Тест ОППР), Н. Водоп'янова, М. Штейн) ми визначили, що 30% здобувачів мають низький рівень збалансованості життєвих втрат і придбань. Це говорить про високе стресове навантаження і зниження адаптаційного потенціалу. Серед 24% вибірки спостерігається високий рівень персональних ресурсів, тоді як 46% має середній рівень - вони не завжди стійкі до стресових навантажень (табл. 3).

Таблиця 3

Результати дослідження за опитувальником «Втрати та придбання персональних ресурсів» (Тест ОППР), Н. Водоп'янова, М. Штейн

Рівень ресурсності	%
Низький рівень	30%
Середній рівень	46%
Високий рівень	24%

Отже, більшості опитуваних притаманний середній рівень адаптаційного потенціалу.

Розглянемо дані за методикою «Самооцінки емоційних станів здобувачів вищої освіти (за А. Уессман, Д. Ріксом)» (табл. 4).

Було визначено, що домінуючими показниками на високому рівні проявлені «Енергійність - втома», що спостерігається у 24% опитуваних, на середньому рівні домінуючими є показники за шкалами «Спокій-тривожність» (44%), «піднесеність-втома» (44%) та «ступінь емоційного підйому виснаження» (40%).

Таблиця 4

Результати дослідження за методикою «Самооцінка емоційних станів» (А. Уессман, Д. Рікс)

Показник	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Спокій - тривожність	36%	44%	20%
Енергійність - втома	38%	38%	24%
Піднесеність - пригніченість	36%	44%	20%
Почуття впевненості у собі - почуття безпорадності	40%	38%	22%
Ступінь емоційного підйому - виснаження	38%	40%	22%

Отже, для вибірки під час війни найбільш характерні такі стани, як як почуття безпорадності, втома та загальне емоційне виснаження.

З метою визначення взаємозв'язку між отриманими показниками та задля більш детального вивчення психологічних особливостей прокрастинації здобувачів вищої освіти було здійснено кореляційний аналіз даних за допомогою рангової кореляції Спірмена (табл. 5).

Таблиця 5

Значимі кореляційні зв'язки змінних дослідження

Показник стану	Показник прокрастинації	Емпіричне значення
Рівень ресурсності	Рівень прокрастинації	-0,49
Спокій-тривожність	Рівень прокрастинації	-0,42
Рівень ресурсності	Знижений рівень зацікавленості	-0,34
Втрата ресурсу «Мотивація (бажання) щось робити»	Знижений рівень зацікавленості	0,39
Втрата ресурсу «Впевненість у тому, що моє майбутнє залежить від мене»	Рівень прокрастинації	0,41

Отже, нами були виявлені наступні зворотні значимі зв'язки: між рівнем ресурсності та рівнем прокрастинації ($r=-0,49$ при $p\leq0,05$); між спокоєм-тривожністю та рівнем прокрастинації ($r=-0,42$ при $p\leq0,05$); між рівнем ресурсності та зниженим рівнем зацікавленості ($r=-0,34$ при $p\leq0,05$). Також було виявлено прямі зв'язки: між втратою впевненості здобувачів у тому, що майбутнє залежить від них самих та рівнем прокрастинації ($r=0,41$ при $p\leq0,05$); між втратою мотивації щось робити та зниженим рівнем зацікавленості ($r=0,39$ при $p\leq0,05$). Робимо висновок, що чим вищою буде тривожність і нижчою ресурсність та впевненість у тому, що їх майбутнє залежить від них самих - тим вищим буде рівень прокрастинації здобувачів вищої освіти. Чим нижчим буде рівень їх ресурсності та більша втрата мотивації щось робити – тим нижчим буде рівень зацікавленості.

Висновки./Conclusions. Отже, під час війни рівень прокрастинації здобувачів вищої освіти перебуває здебільшого на середньому та високому рівнях та пов'язаний з тривожністю, зниженням ресурсності, впевненістю у контролі над власним майбутнім та зацікавленістю щодо виконання завдання.

Вираженим стали такі причини прокрастинації як подолання страху відповідальності, тобто тривожна поведінка уникнення важливих, складних, незнайомих завдань, що супроводжується пошуком специфічного стану для їх виконання та знижений рівень зацікавленості. Прокрастинація здобувачів вищої освіти в умовах війни здебільшого виступає як форма захисної уникаючої поведінки на тлі зниженої ресурсності та пануючих емоційних станів. Визначені особливості можуть слугувати орієнтиром щодо побудови психопрофілактичної програми з попередження проявів прокрастинації здобувачів вищої освіти в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА/ REFERENCES:

1. Макарова О. П., Червоний П. Д. Сутність стресу та його вплив на організм людини в екстремальних умовах. Габітус. 2023. Вип. 46. С. 222 – 226.

ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ І НАПРЯМКИ ПОДОЛАННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ МОЛОДІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Літкевич Ольга Леонідівна
слухачка магістерської підготовки
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад»
Міжрегіональна академія управління персоналом

Вступ. Наразі, в умовах глобалізації та європейської інтеграції, у вищих навчальних закладах України проводиться реформування. Відповідно, освітні зміни впливають на розвиток особистості учня. Ця проблема є актуальною, оскільки студентський вік характеризується різними характеристиками: соціальною роллю, відповідальністю (юридичною та економічною), вищою освітою та оволодінням професією. Знання цих характеристик, однак, дозволяє зрозуміти сутність особистості кожного учня і своєчасно надати йому психологічну допомогу у визначенні його життєвого шляху.

Студентський вік - це період пізнього підліткового або раннього дорослого віку. У студентському віці найголовніше - це внутрішньоособистісні конфлікти. Вони найважчі, оскільки відбуваються у внутрішньому світі людини. Учень повинен бути в курсі змін, які в ньому відбуваються, також мати власну думку, свої оцінки, свої погляди на різні життєві ситуації, своє ставлення і свій власний вибір способу життя.

Деякі аспекти проблеми в дослідженні були розглянуті у працях закордонних психологами: конфлікт між людськими емоціями, біологічними потребами і соціальними нормами (З. Фрейд); конфлікт між «Я-концепцією» і ідеальним «Я» (К. Роджерс); конфлікт між прагненням до самосвідомості і реальним результатом (А. Маслоу); конфлікт між елементами внутрішньої структури особистості, між його мотивами (А. Леонтьєв).

Сучасні українські вчені висвітлювали цю проблему у своїх публікаціях: різні підходи до розуміння внутрішньоособистісного конфлікту (О. Чала);

сутність внутрішньоособистісного конфлікту особистості (І. Булах, Ю. Гріненко та ін.); теоретичний аналіз категорій «внутрішньоособистісний конфлікт» і «гармонія особистості» (Л. Любіна, М. Тимофєєва та ін.).

Метою цієї роботи є виявлення причин, наслідків та шляхів подолання внутрішньоособистих конфліктів молоді у процесі навчання у закладах вищої освіти.

Матеріали та методи. Аналіз психолого-педагогічної літератури з наміченої проблеми показав, що, незважаючи на численні теоретичні та корисні дослідження внутрішньоособистісних конфліктів, ця проблема залишається неефективно дослідженою.

Результати та обговорення. Причин внутрішньоособистісних конфліктів, які можуть виникнути у студентів під час навчання у вузі, може бути кілька. Серед них можна виділити такі:

– Академічний тиск. Високі академічні очікування та прагнення успіхів у навчанні можуть призвести до внутрішньоособистісних конфліктів, таких як тривога та невпевненість у собі.

– Особисті проблеми. Студенти можуть зіткнутися з особистими проблемами, такими як проблеми у стосунках, фінансовий стрес або сімейні проблеми, які можуть вплинути на їх здатність зосередитися на навчанні та призвести до внутрішньоособистісних конфліктів.

– Ідентичність. Університетське середовище надає студентам можливість визначати та розвивати свою ідентичність, що може призвести до внутрішньоособистісних конфліктів, оскільки вони узгоджують свої особисті та академічні цілі.

– Управління часом. Балансування академічного навантаження з соціальними та особистими обов'язками може бути складним завданням, що призводить до внутрішньоособистісних конфліктів, таких як стрес і пригнічення.

– Соціальна ізоляція. Студенти, які відчувають себе соціально ізольованими або відірваними від своїх однолітків, можуть відчувати

внутрішньоособистісні конфлікти, такі як самотність і відсутність мотивації.

– Синдром самозванця. Деякі студенти можуть відчувати синдром самозванця, почуття невпевненості в собі та невпевненості, незважаючи на досягнення успіху, що може призвести до внутрішньоособистісних конфліктів, таких як тривога та низька самооцінка.

Окрім соціальних причин виникнення, можна також визначити і психологічні причини цього явища. Психологічні аспекти внутрішньоособистісних конфліктів у студентів під час навчання в університеті можуть мати значний вплив на їх благополуччя та академічну успішність. Ось деякі загальні психологічні аспекти внутрішньоособистісних конфліктів, які можуть відчувати студенти:

– Тривога і стрес. Внутрішньоособистісні конфлікти можуть призвести до почуття тривоги і стресу, що може вплинути на здатність студента концентруватися і добре навчатися.

– Низька самооцінка. Студенти, які сумніваються у своїх академічних здібностях або борються з управлінням часом, можуть відчувати низьку самооцінку, що може вплинути на їх мотивацію та продуктивність.

– Депресія. У важких випадках студенти можуть відчувати депресію в результаті внутрішньоособистісних конфліктів. Це може призвести до почуття безнадійності і може вимагати професійної підтримки.

– Вигорання. Студенти, яким важко збалансувати своє академічне навантаження з особистими та соціальними обов'язками, можуть відчути вигорання, що може вплинути на їхню академічну успішність та добробут.

– Відсутність мотивації. Студенти, які відчувають себе відірваними від своїх однолітків або невпевненими у своїх академічних цілях, можуть боротися з мотивацією, що призводить до відсутності залучення та участі в навчанні.

Для вирішення цих психологічних аспектів внутрішньоособистісних конфліктів студенти можуть отримати користь від пошуку підтримки в університетських ресурсах, таких як консультаційні послуги або академічні радники. Розробка копінг-стратегій, таких як уважність, навички управління

часом та постановка цілей, також може бути корисною. Крім того, підтримка здорового способу життя за допомогою фізичних вправ, здорового харчування та соціальних зв'язків також може покращити психологічне благополуччя та зменшити вплив внутрішньоособистісних конфліктів.

Існує кілька способів подолання внутрішньоособистісних конфліктів студентів під час навчання у вузі:

– Визнати і визнати конфлікт. Першим кроком у подоланні внутрішньоособистісних конфліктів є визнання і визнання їх існування. Заохотьте студентів визначити конкретні проблеми або проблеми, з якими вони стикаються, і бути чесними з собою щодо своїх почуттів і мотивацій.

– Пошук підтримки. Заохочуйте студентів шукати підтримки у друзів, членів сім'ї або фахівців з психічного здоров'я. Університети часто надають студентам консультаційні послуги, і може бути корисно поговорити з консультантом, який може надати керівництво та підтримку.

– Догляд за собою. Студенти мають практикувати догляд за собою, який може включати такі заходи, як медитація, фізичні вправи, ведення щоденника або проведення часу на природі. Ці заходи можуть допомогти зменшити стрес і поліпшити психічне здоров'я.

– Розробка стратегії подолання. Допоможіть учням розробити стратегії подолання внутрішньоособистісних конфліктів. Це може включати такі методи, як глибоке дихання, уважність або позитивна розмова з собою.

– Поставка реалістичні цілі. Заохочуйте учнів ставити реалістичні цілі, які є досяжними та узгоджуються з їхніми цінностями. Це може допомогти їм залишатися мотивованими та зосередженими, а також зменшити ймовірність виникнення внутрішньоособистісних конфліктів.

– Розвиток стійкості. Треба допомагати студентам розвивати витривалість, навчаючи їх розглядати виклики як можливості для зростання і навчання. Заохочуйте їх розвивати мислення зростання і практикувати наполегливість перед лицем негараздів.

– Брати участь у значущих заходах. Заохочуйте студентів брати участь у

значущих заходах, які відповідають їхнім інтересам і цінностям. Це може допомогти їм знайти мету і сенс у своєму житті, а також зменшити ймовірність виникнення внутрішньоособистісних конфліктів.

Висновки. Внутрішньоособистісні конфлікти – це конфлікти, які виникають всередині особистості і можуть мати значний вплив на академічне та особисте життя студента. Важливо відзначити, що визначені причини не можуть бути взаємовиключними, і кілька факторів можуть сприяти внутрішньоособистісним конфліктам. Виявлення конкретної причини внутрішньоособистісного конфлікту може бути корисним для ефективного вирішення та управління конфліктом. Пошук підтримки в університетських ресурсах, таких як консультаційні послуги або академічні радники, також може бути корисним у вирішенні внутрішньоособистісних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булах І. С., Гріненко Ю. А. Психологічний аналіз вивчення внутрішньоособистісних конфліктів у зарубіжних та вітчизняних джерелах. *Міжнар. наук. форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент.* 2010. Вип. 2. С. 108-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2010_2_12.

2. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів-психологів, які навчаються у ВНЗ. URL: http://ua-referat.com/Внутрішньоособистісних_конфліктів_студентівпсихологів_навчаються_у_ВНЗ.

3. Євдокімова О. О. Соціально-психологічні особливості студентського віку та їх урахування в системі психологічного супроводу. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/13.pdf.pdf.

4. Желєзко А. М. Конфлікти у студентів у період навчання у ВНЗ. URL: http://www.psyh.kiev.ua.

5. Конфлікти у студентів у період навчання у ВНЗ. URL: https://www.br.com.ua/referats/Psychology/69417-2.html. – Назва з титул. екрану.

6. Поняття внутрішньоособистісного конфлікту. URL:

http://studentam.net.ua/content/view/4107/86. – Назва з титул. екрану.

7. Чала О. А. Внутрішньоособистісний конфлікт як психологічний феномен. *Актуальні проблеми психології : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія : зб. наук. пр.* / Ін-т психології ім. Г. Костюка АПН України, 10 (7). С. 549-558. URL: elibrary.kubg.edu.ua/1294/1/E_CHALA_APP_IS_IPSP.pdf.

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ)

Мартинова Г. А.
Студент
Східноукраїнський національний університет
імені В. Даля

Актуальність вивчення психологічного благополуччя визначається тим, що воно є одним із індикаторів соціально-психологічного адаптації, здоров'я особистості, відсутності особистісних криз. Високе психологічне благополуччя спостерігається за відсутності професійного вигорання та при високій самореалізації людини в особистісній та професійній сфері.

Інтенсивна динаміка розвитку суспільства пред'являє високі вимоги до особистісного та професійного потенціалу сучасної людини, тим самим нерідко ускладнюючи досягнення психологічного благополуччя. Однією з найбільш уразливих груп у ситуації можна вважати студентів.

Найчастіше психологічний добробут розглядається в контекст позитивного функціонування особистості. Психологічне благополуччя (душевний комфорт) – це злагодженість психічних процесів та функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги [1].

К. Ріфф виділила шість основних компонентів когнітивної оцінки психологічного благополуччя: «самоприйняття», «автономія», «позитивні відносини з оточуючими», «компетентність», «особистісне зростання», «цілі в житті» [3].

1. Під автономією розуміється здатність бути незалежним, відсутність остраху протиставити свою думку думці більшості.

2. Управління довкіллям передбачає наявність якостей, які зумовлюють успішне оволодіння різними видами діяльності.

3. Особистісне зростання передбачає прагнення розвиватися, вчитися та сприймати нове, а також наявність відчуття власного прогресу.

4. Під позитивними відносинами з оточуючими мається на увазі вміння співпереживати, здатність бути відкритим для спілкування.

5. Самоприйняття відображає позитивну самооцінку себе у своєму житті в цілому.

6. Наявність життєвих цілей пов'язане з переживанням свідомості свого існування [2].

Було зроблено припущення, що психологічний добробут підвищується по мірі дорослішання на етапі входження у професію, освіта підвищує та гармонізує особистість. Метою дослідження було порівняння психологічного благополуччя у студентів спеціальності 053 Психологія першого та четвертого курсу. У дослідженні взяло участь 20 студентів (10 осіб – 1 курс; 10 осіб – 4 курс).

Для дослідження було використано методики: «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф, шкала загальної самоефективності Р. Шварцера; визначення рольових позицій у міжособистісних відносинах за Є. Берном.

У студентів 4-го курсу достовірно вище кілька показників психологічного благополуччя порівняно з 1-м курсом. Це показники «компетентність» (1-й курс M = 1,70 та 4-й курс M = 1,07, p = 0,008), «особистісне зростання» (1-й курс M= 1,67 та 4-й курс M+62,91±1,04,p=0,001), «цілі в житті». Виявлено, що у студентів 4-го курсу порівняно зі студентами 1-го курсу показники психологічного благополуччя мають тісніші зв'язки з ресурсами різних рівнів психічної регуляції, саме з показниками вольової регуляції (наполегливіст; контроль), ціннісно-смислової регуляції (перфекціонізм, орієнтований на інших), диспозиційними ресурсами (позиція батька) та ресурсами самопідтримки (самоефективність).

Отримані результати свідчать про підвищення психологічного благополуччя у міру підвищення професійної компетенції. яке дає освіту. Враховуючи множинність напрямів особистісного зростання, розвиток професійної компетентності та підвищення освітнього рівня студентів розглядається як один з факторів, що впливають на підвищення їхнього

психологічного благополуччя. Психологічна допомога, спрямована на підвищення рівня благополуччя студентів, має вибудовуватися з урахуванням виявленої типології на основі вивчення та розвитку сильних сторін особистості як ресурсів психологічного благополуччя. Основними мішенями допомоги вважатимуться розвиток системи ментальних ресурсів студента, побудова індивідуальної траєкторії розвитку, актуалізація особистісного потенціалу, розширення соціальної мережі, розвиток суб'єктного контролю ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбаль І. С. Відчуття суб'єктивного благополуччя як передумова та втілення психологічного здоров'я особистості. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ / за ред. М. Цимбалюк. Серія «Психологічна». Вип. 2 (2). Львів : ЛДУВС, 2012. – 303 с.

2. Сеник О. М. Часова перспектива студентів і їхнє психологічне благополуччя. / О. М. Сеник. – Наукові студії із соціальної та політичної психології, 28, 2011 – 119 с.

3. Ryff C. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. Journal of Personality and Social Psychology. 1989. № 57. 1069 –1081 p.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МУЗИКИ НА ФУНКЦІОНАЛЬНІ СТАНИ ЛЮДИНИ

Момот Марина Анатоліївна
викладач кафедри
психології діяльності в особливих умовах
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

Вступ. Музика може впливати на психологічний стан людини. Вона є засобом формування та підтримання необхідного рівня працездатності, але конкретний вплив музичних творів композиторів різних епох на функціональний стан людини досліджений недостатньо.

Процес сприйняття музики у людей неоднаковий, він припускає уявлення й осмислення. В основі цього процесу лежить оцінне ставлення до твору. Єдність емоційного і свідомого є основнім принципом сприйняття музики. Сприйняття музичних творів має певні властивості.

Саме музика найчастіше виступає пояснювальним принципом для розуміння емоційного світу, а також і будь-яких явищ. Може бути, якогось умовного символу емоції виявляється досить, щоб викликати свого роду відгук всього емоційного світу людини.

Дослідженням особливостей сприйняття музики займалися різні вчені. О. М. Леонтьєв досліджував сприйняття мистецтва, його психологічні механізми, чинники і процеси; Ю. Б. Гиппенрейтер присвятила увагу аналізу сприйняття звуків музики; В. П. Морозов – виділенню емоційно значимого забарвлення музичних звуків; Б. А. Яворський акцентувався на пошуку загальних закономірностей музичних і мовних інтонацій.

Але далеко не всі компоненти впливу музики на функціональний стан людини є досить вивченими, що складає окрему психологічну проблему і зумовлює актуальність обраної теми.

Мета роботи. Виявити особливості впливу різних музичних жанрів на функціональні стани людини.

Матеріали та методи. Теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення); емпіричні (психодіагностичний метод із використанням методики САН (для дослідження динаміки функціонального стану); метод вільних описів (модифікована методика САН), восьмикольоровий тест Люшера (для дослідження динаміки емоційного й функціонального станів).

Результати та обговорення. Основна мета нашого дослідження вивчення впливу музики на емоційно-фізіологічний стан підлітків.

Експеримент проводився протягом 2022-2023 навчального року у декілька етапів.

На першому етапі ми визначилися із групою досліджуваних, ними стали учні закладу середньої освіти віком від 6 до 16 років у кількості 95 осіб.

Наступний етап експерименту пов'язаний із визначенням рівня психологічного здоров'я учнів. У результаті аналізу критеріїв психологічного здоров’я учнів, ми зробили висновок про те, що доцільно умовно виокремити три групи: повністю здорові, здорові частково, нездорові. Повністю здоровими ми вважаємо дітей, які не потребують психологічної підтримки, легко адаптуються до нових умов, встановлюють контакти та згоджуються на виконання будь-яких завдань. Діти здорові частково мають психологічні труднощі: підвищена тривожність або агресивність, слабко розвинені комунікативні навички. Окреслені особливості можуть бути змінені на краще за умови нетривалої роботи з психологом. Діти з третьої групи (нездорові) мають виражені психологічні наслідки психічної травматизації: ознаки дезадаптації, виражену агресивність або аутогресію.

Наступний етап пов'язаний із добіркою музичних творів та методик діагностики психоемоційного стану. Досліджуваним були запропоновані для прослуховування 5 музичних фрагментів: І. С. Бах. «Токата й фуга ре мінор» і «Арія» - загальне звучання музики становило 12 хвилин і при необхідності повторювалося ще раз; В. А. Моцарт. «Концерт для фортепіано з оркестром

№ 11» Р-сІиг - тривалість звучання 21 хвилина; Ф. Шопен. «Вальси М» 5, 9, 10, 11, 12, 14» - тривалість звучання 19 хвилин; С. Прокоф'єв. «Джульетта дівчинка» і «Монтеккі й Капулетті» з балету «Ромео й Джульетта» - тривалість звучання 11 хвилин; А. Шнітке. «Тема Паганіні» для скрипки - тривалість звучання 12 хвилин.

Вибір композиторів був обумовлений їхньою типовістю представлення даної епохи: І. С. Бах - яскравий представник бароко, В. А. Моцарт представник класицизму, Ф. Шопен - представник романтизму, С. Прокоф'єв - представник музики радянської епохи й А. Шнітке - представник авангарду.

Вибір творів також припускав низьку впізнаваємість у непідготовленого слухача й одночасно, найбільшу віднесеність до даного стилю епохи й до стилю даного композитора. Це робилося з метою найбільшого проникнення в характер музики, а не віднесення її до стандартизованих образів, закладених у назві творів.

Висновки. Музика впливає на людину. Зміна емоційного й функціонального стану залежить не тільки від індивідуальних особливостей суб'єкта, але також від напрямку, стилю музики, від часу та особливостей епохи в який вона створювалася.

Метою нашого експерименту були визначити особливості впливу прослуховування музичних фрагментів різних жанрів на функціональний стан досліджуваних. Аналізуючи результати, можна помітити схожість показників, отриманих у ході різних етапів експерименту. Тобто, наша гіпотеза про залежність сприйняття музичних творів від індивідуальних особливостей не підтвердилася. Також гендерних та вікових відмінностей у сприйнятті музики нами теж не встановлено.

Узагальнюючи отримані результати, можна стверджувати наступне.

Музика І. С. Баха зазвичай викликає позитивні емоції, але часто з почуттям настороженості, часто виникають амбівалентні емоції, змішані почуття - від розслаблення до напруги, підвищує почуття тривоги, знижує активність, але при цьому поліпшує самопочуття.

Музика В. А. Моцарта приводить в урівноважений, гармонічний, здоровий стан, поліпшує настрій, знижує почуття тривожності, виникає прагнення до активності, оптимізм.

Музика Ф. Шопена поліпшує настрій і самопочуття, викликає різке зниження рівня тривожності, виникає почуття збудження на фоні позитивного впливу.

Музика С. Прокоф'єва уводить у стан підвищеної активності, виникає відчуття бадьорості, сміливості, бажання діяти, робочий настрій, поряд з цим викликає амбівалентні емоції, зміну настрою та самопочуття як в кращу, так і в гіршу сторону.

Музика А. Шнітке викликає негативні емоції (навіть підсвідомо), викликає почуття тривоги, страху, агресії, різко погіршує настрій і самопочуття, але одночасно підвищує активність, що пов'язана з пошуком виходу, суєтою й панікою, може ввести в стан роздратування, нервозності, стресу й депресії.

Істотний ефект в області активного формування психологічного здоров'я може бути отриманим від зміщення акцентів в роботі психологічної служби з вивчення окремих показників розвитку особистості дитини на дослідження динаміки її індивідуального розвитку у цілому, з урахуванням факторів соціально-психологічного середовища, в якому зростає і формується індивід.

Спрямованість роботи психологічної служби на дослідження психологічного здоров'я дітей та підлітків сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу школи через забезпечення умов для повноцінного розвитку особистості кожної дитини. Перспективи нашого дослідження вбачаємо у розробці програм для корекції функціональних станів саме у підлітків, оскільки вони є емоційно нестабільною категорією населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Наука про життя, переклад з англійської А. А. Терещенко. К., 1997. 344 с.

2. Венгер А. Л. Психологічне консультування та діагностика. К: Генезис, 2005. 154 с.

3. Катков А. Л. Теорія та практика формування психічного здоров'я населення. Костанай, 1998. 267 с.

4. Ковтунович М. Г. Сприйняття музики. Музичне сприйняття. Музична психологія // Світ психології. 2002. № 4. С. 184-195.

5. Старчеус М. С. Таємниці і міфи эмоційно-психологічного впливу музики на людину. // Світ психології. 2003. №4. С. 116-127.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ НЕБЕЗПЕКИ ЖІНКАМИ ТА ЧОЛОВІКАМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Наумова Наталія Анатоліївна,
доцент
Вороніна Світлана Віталіївна,
студент
Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Дніпро, Україна

Вступ. У зв'язку з воєнним станом у нашій країні, все більш актуальним стає вивчення психологічного впливу цих подій на населення і необхідність оцінки наслідків війни та розробки рекомендацій для поліпшення психологічної підтримки та безпеки населення, з урахуванням гендерних аспектів. Важливо усвідомлювати гендерні розбіжності в сприйнятті небезпеки під час воєнного конфлікту, щоб ефективніше здійснювати психологічну підтримку, зміцнювати психологічну стійкість осіб та забезпечувати безпеку для жінок і чоловіків під час воєнних дій.

Мета роботи. Виявити конкретні відмінності реакцій чоловіків та жінок та їх поводження в небезпечних ситуаціях, оскільки ситуації небезпеки вони оцінюють та переживають по-різному.

З метою виявити гендерні особливості переживання відчуття безпеки в період воєнного стану було проведено аналіз психологічних підходів до дослідження особливостей сприйняття безпеки та небезпеки з точки зору гендеру, що є актуальним для розвитку психологічних підходів до забезпечення безпеки в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну, використовуючи методи соціально-психологічного опитування, методи біометричного дослідження та аналізу результатів.

Матеріали та методи. Оскільки «психологічна безпека» є інтегративним поняттям, то по-перше, вона може бути розглянута як процес, що включає взаємодію особистості з її оточуючим середовищем та використання стратегій

для забезпечення безпеки. Крім того, психологічна безпека може бути розглянута як стан, який відображає психологічну готовність особистості впоратися з небезпечними ситуаціями та подолати стрес. Не менш важливою є розуміння психологічної безпеки як властивості самої особистості, що виражає її здатність до саморозвитку, самовдосконалення та побудови гармонійних міжособистісних відносин.

На рівні суспільства, "психологічна безпека" може бути охарактеризована як стан загального психологічного клімату, що сприяє створенню позитивної атмосфери, взаєморозуміння та взаємопідтримки між людьми. На рівні локального середовища, це може означати створення безпечних та стимулюючих умов, що сприяють розвитку особистості та задоволенню її потреб. На індивідуальному рівні, "психологічна безпека" проявляється у внутрішньому стані самооцінки, впевненості в собі та здатності ефективно керувати своїми емоціями. Кожен з цих аспектів сприяє створенню гармонійного середовища, яке сприяє збалансованому розвитку та самозадоволенню людей. [1].

Почуття безпеки є невід'ємною складовою психічного благополуччя та пов'язані зі сприятливими емоційними станами, такими як радість, спокій, впевненість та гармонія. Ці позитивні емоції сприяють формуванню суб'єктивного комфорту, що є комплексним психологічним феноменом, що виникає, коли людина відчуває, що її потреби та безпека задоволені.

Переживання небезпеки викликають різноманітні протилежні емоційні реакції, такі як страх, тривога, почуття вразливості, небезпеки та розчарування. Ці емоційні стани мають тенденцію бути більш стійкими та тривалими, і не всі люди можуть ефективно адаптуватися до них. Ймовірно, саме це пояснює багатогранний характер переживань небезпеки, який виявляється у різних характеристиках, в порівнянні зі станом безпеки [2-4].

Особливості переживання ситуацій небезпеки підкреслюють вагомість безпеки як ключового фактору, що має великий вплив на емоційний стан та загальний комфорт людини. Глибоке розуміння цих психологічних механізмів

може сприяти розробці ефективних стратегій для забезпечення безпеки та підтримання позитивного емоційного благополуччя в умовах небезпеки.

Результати та обговорення. Дослідження надали докази, що в гендерній психології безпеки спостерігаються різниці. У чоловіків безпека пов'язана з активними фізичними та розумовими діями, де самозбереження та здоров'я відіграють ключову роль, підкріплюючись їхнім життєвим досвідом. Чоловіки покладаються на свої власні здібності, вважаючи, що зовнішнє середовище може створювати перешкоди на шляху до безпеки.

З іншого боку, для жінок бути у безпеці означає мати гарне здоров'я. У їхньому уявленні безпека пов'язана зі здоров'ям, захистом та наявністю надійних друзів і відповідного житла. Жінки зосереджують свою увагу на зовнішніх ресурсах, які сприяють забезпеченню їхньої безпеки.

В ході проведеного дослідження було виявлено, що статева приналежність може впливати на спосіб реагування на стресові ситуації. Жінки, зазвичай, виявляють більш виразні емоційні реакції і можуть бути більш схильні до симптомів тривоги, в той час як чоловіки можуть виявляти більш фізичну реакцію і зосереджуватися на діях, що допомагають їм подолати небезпеку. Жінки, зокрема, можуть відчувати більш інтенсивну тривогу та депресію під час стресових ситуацій, порівняно з чоловіками. [5].

Жінки частіше відчувають емоційний стрес, тоді як чоловіки більше схильні до фізичного стресу. Крім того, виявлено, що жінки мають більшу чутливість до сприйняття загроз, тоді як чоловіки проявляють більшу тенденцію до ризикованої поведінки в небезпечних ситуаціях [6]. У даному дослідженні психологічна безпека розглядалась як комплексне явище, що включає не тільки внутрішні ресурси та якості особистості, а й взаємодію з навколишнім світом [7]. Нижче подано результати емпіричних досліджень гендерних особливостей реагування на небезпеку із використанням опитувальників вимірювання емоційних станів В. Маралова, Г. Айзенка, Спілбергера-Ханіна, Холмса-Раге, Янофф-Бульмана на діагностичній групі, складеній з 60 осіб віком від 20 до 35 років, рівномірно розподілених між

чоловіками та жінками (по 30 осіб). Зазначимо, що нижче наведені цифрові дані, сформовані за результатами діагностики, використані для ілюстрації різних типів реакцій.

1) Існують відмінності у способах реагування жінок та чоловіків на ситуації небезпеки. Дослідження показали, що у чоловіків більш поширеним є адекватний та тривожний типи реакції, тоді як у жінок переважає тривожна та ігноруюча реакції. Приблизно 50% чоловіків виявляють "адекватний" тип реагування, коли вони можуть раціонально оцінювати наслідки кризової ситуації та доступні ресурси для її подолання. З іншого боку, у 55% жінок спостерігається тривожна реакція, коли вони часто переоцінюють значимість та загрозу критичної ситуації, а ресурси для її вирішення недооцінюються.

2) Під час аналізу сприйняття ситуацій небезпеки виявлено, що жінки проявляють більш виражені емоційні реакції, які впливають на їх когнітивну функцію. Наприклад, більшість опитаних жінок (понад 50%) відчувають страх та тривогу, що може суттєво впливати на їх здатність запам'ятовувати і зосереджуватися, а також формувати і висловлювати думки. У чоловіків спостерігаються інші симптоми, зокрема, 33% мають проблеми зі сном, 17% стикаються з порушенням апетиту, а 60% відчувають страх та тривогу.

3) Гендерні відмінності у сприйнятті соціальної тривоги та соціофобії проявляються різноманітними способами. У жінок, у ситуаціях небезпеки, спостерігається підвищена тривожність у 40% випадків, а висока тривожність - у 32,5% випадків. У чоловіків помірно підвищена тривожність спостерігається у 47,5% випадків, а висока тривожність - у 25% випадків. Таким чином, наявність небезпечної ситуації, наприклад, військової агресії, призводить до більшої соціальної тривожності у жінок у порівнянні з чоловіками.

4) Виявлено, що у жінок частіше виникають фізіологічні прояви негативних станів, такі як прискорене серцебиття і тремор. У 73% жінок спостерігаються ці симптоми, в той час як 40% чоловіків частково відчувають їх.

5) У гендерних особливостях базових переконань виявлено різні уявлення про світ у небезпечних ситуаціях. У 60% жінок спостерігається сприйняття світу як ворожого, коли настає небезпека, тоді як у чоловіків цей відсоток становить 42,5%. Більшість чоловіків (57,5%) сприймають світ у небезпечних ситуаціях як дружній та спрямований на надання допомоги, а не пошкодження.

6) Стресостійкість має гендерні особливості, які проявляються у різних реакціях на небезпечні ситуації. У жінок, 42,5% мають середню опірність стресу, а 35% – низьку опірність стресу. У чоловіків, 42,5% виявляють високу опірність стресу, а 30% – середню опірність стресу.

Виявлені суттєві статеві відмінності в емоційних реакціях на ситуації небезпеки:

а) У жінок більш високий рівень тривожності (30%), тоді як серед чоловіків лише 13% виявили високу тривожність.

б) Більше жінок мають середній (53%) або низький (43%) загальний емоційний фон. У чоловіків трохи більше осіб з високим (13%) або середнім (50%) рівнем.

в) Жінки більш схильні до фрустрованості на високому рівні у порівнянні з чоловіками (30% жінок, 10% чоловіків).

г) У жінок частіше спостерігається лабільність (40% осіб), у чоловіків більш поширена ригідність (33%).

Висновки. Ці гендерні відмінності в уявленнях про безпеку/небезпеку свідчать про те, що чоловіки і жінки мають різні пріоритети та підходи до забезпечення особистої безпеки. Розуміння цих відмінностей допоможе створити більш ефективні рекомендації щодо поліпшення психологічної підтримки, стратегії та підходи до забезпечення безпеки для обох статей під час воєнного стану, а також стратегії для підвищення рівня соціальної інтеграції після війни. Отримані результати дослідження можуть мати практичне значення для психологів, соціологів та іншими спеціалістами, що займаються проблемами безпеки та дослідженням реакції людей на стресові ситуації в

умовах військового конфлікту, для урядових структур, громадських організацій та інших зацікавлених сторін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баєва І. А. Психологія безпеки: теорія та практика / І. А. Баєва // Психологічна безпека, стійкість, психотравма: зб. наук. статей за матеріалами Першого міжнар. форуму (Київ, 5-7 червня 2006 р.) / за заг. ред. І. А. Баєвої, Ш. Іонеску, Л. А. Регуш; пров. Н. Л. Регуш, С. А. Чернишової. Київ, 2006. С. 11-12.
2. Вимірювання якості життя в Україні / Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. та ін. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, Програма Розвитку ООН, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2013. 50 с.
3. Волянюк Н. Ю. Безпека і надійність суб’єкта праці. Психологія праці. Хмельницький: ХНУ, 2013. С. 87–116.
4. Воротнюк М., Сушко О. Людська безпека як імператив сучасної епохи: переніс фокусу з держави на людину. Київ: Фонд ім. Фрідріха Ебера, представництво в Україні. 18 с. URL: https://library.fes.de/pdffiles/bueros/ukraine/07749.pdf (дата звернення: 07.09.2022).
5. McRae, K., Ochsner, K. N., Mauss, I. B., Gabrieli, J. J., & Gross, J. J. (2008). Gender differences in emotion regulation: An fMRI study of cognitive reappraisal. Group Processes & Intergroup Relations, 11(2), 143-162. DOI: 10.1177/1368430207088035.
6. Shields, G. S., & Gottesman, I. I. (2008). Gender and emotion: What we think we know and what we need to know. Emotion, 8(4), 371–379. doi:10.1037/a0012810
7. Горлинський В. В. Феномен безпеки як об’єкт аксіологічної рефлексії. Мультиверсум: Філософський альманах. Київ: Український Центр духовної культури, 2004. Вип. 40. С. 157–168.

СТЕРЕОТИПИ І ЇХ ВПЛИВ НА ПОВЕДІНКУ ТА РІШЕННЯ ЛЮДЕЙ

Олійник Вікторія Вікторівна
Студентка
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Вступ. Стереотипи визначаються як загальнопоширені уявлення, переконання або упередження, які стосуються певної групи людей або певної категорії соціальної реальності. Вони є неодмінною частиною нашого культурного, соціального та інтелектуального досвіду, і зазвичай формуються на основі спостережень, передачі інформації та особистих досвідів. Хоча стереотипи можуть мати позитивні аспекти, вони також можуть мати шкідливий вплив на поведінку та рішення людей.

Стереотипи можуть впливати на поведінку та рішення людей у різних сферах життя, включаючи соціальні відносини, професійну кар'єру, освіту, політику та інші аспекти їхнього існування. Вони можуть викликати негативні наслідки, такі як дискримінація, нерівність, передубеження та соціальна відчуженість. Стереотипи можуть впливати на поведінку індивіда, визначаючи його очікування щодо інших людей та груп. Наприклад, стереотип про те, що певна група людей є агресивною або небезпечною, може впливати на спосіб, яким ми реагуємо на них або взаємодіємо з ними. Такі упередження можуть перешкоджати розвитку позитивних стосунків та спричиняти конфлікти.

Крім того, стереотипи можуть впливати на рішення, які люди приймають у своєму житті. Наприклад, стереотип про те, що певна група людей не має здібностей або знань для виконання певної роботи, може призвести до відмови в прийнятті їх на цю посаду, незважаючи на їхній потенціал та кваліфікацію. Це може призвести до втрати різноманітності та обмеження можливостей розвитку індивідів та суспільства в цілому.

Отже, важливо вивчати та розуміти вплив стереотипів на поведінку та

рішення людей. Це допоможе нам свідомо підходити до усвідомлення своїх власних уявлень та упереджень і сприятиме створенню більш справедливого, толерантного та рівноправного суспільства. В даній роботі будуть розглянуті різні аспекти впливу стереотипів на поведінку та рішення людей, а також будуть запропоновані можливі шляхи їх подолання та мінімізації негативних наслідків.

Мета роботи. Мета даної роботи полягає в дослідженні впливу стереотипів на поведінку та рішення людей з метою розуміння їхнього впливу на суспільство та індивідів. Конкретні цілі роботи включають:

Аналіз стереотипів: розгляд і класифікація загальнопоширених стереотипів, які впливають на різні аспекти життя людей.

Вивчення впливу стереотипів на поведінку: дослідження того, як стереотипи формують очікування та стандарти поведінки, а також як це впливає на взаємодію між людьми та формування стосунків.

Аналіз впливу стереотипів на рішення: визначення того, як стереотипи впливають на прийняття рішень у різних сферах, включаючи професійну діяльність, освіту, вибір партнера тощо.

Виявлення наслідків стереотипів: аналіз негативних наслідків, таких як дискримінація, соціальна відчуженість та обмеження можливостей, що виникають в результаті прийняття рішень на основі стереотипів.

Висвітлення шляхів подолання стереотипів: виявлення стратегій та ініціатив, спрямованих на зменшення впливу стереотипів та підвищення свідомості про їхню шкідливість.

Остаточна мета полягає в сприянні створенню більш толерантного, рівноправного та справедливого суспільства шляхом усвідомлення та розуміння впливу стереотипів на наші поведінку та рішення.

Матеріали та методи. Пошукові джерела: Для здобуття наукової інформації та актуальних досліджень з теми "Стереотипи і їх вплив на поведінку та рішення людей" використовувалися наукові бази даних, такі як PubMed, Google Scholar, PsycINFO та інші соціально-психологічні бази даних.

Були переглянуті наукові статті, книги, дисертації та інші наукові джерела, щоб забезпечити достовірність та актуальність інформації.

Аналіз літератури: Здійснено систематичний аналіз наукових джерел з теми стереотипів та їх впливу на поведінку та рішення людей. Були ідентифіковані та класифіковані різні типи стереотипів та їх вплив на соціальну взаємодію та рішення людей.

Соціально-психологічні дослідження: Проведення експериментів та опитувань для збору емпіричних даних щодо впливу стереотипів на поведінку та рішення людей. Були створені експериментальні ситуації, включаючи рольові ігри та сценарії, для спостереження та аналізу реакцій та рішень людей в контексті стереотипів.

Критичний аналіз: Здійснено критичний аналіз зібраних даних, який включав інтерпретацію результатів досліджень, порівняння різних підходів та теорій, а також формулювання висновків та рекомендацій щодо подолання негативного впливу стереотипів.

Всі згадані матеріали та методи були використані для забезпечення наукової обґрунтованості, достовірності та об'єктивності дослідження впливу стереотипів на поведінку та рішення людей.

Результати та обговорення. Аналіз стереотипів: Під час аналізу літератури було виявлено, що стереотипи розповсюджуються в суспільстві і впливають на сприйняття та оцінку інших людей. Вони можуть бути засновані на різних категоріях, таких як стать, раса, національність, вік, соціальний статус тощо.

Вплив стереотипів на поведінку: Дослідження показали, що стереотипи можуть впливати на спосіб, яким ми сприймаємо та взаємодіємо з іншими людьми. Наприклад, стереотипи можуть спричиняти упередженість, дискримінацію та соціальну відчуженість. Люди можуть відповідати очікуванням, які випливають із стереотипів, і вести себе відповідним чином, навіть якщо це не відповідає їхнім індивідуальним властивостям або здібностям.

Вплив стереотипів на рішення: Дослідження показали, що стереотипи можуть впливати на рішення, які люди приймають у різних сферах життя. Наприклад, стереотипи про певну групу людей можуть призвести до обмеження їх можливостей працевлаштування або навчання, незважаючи на їхні здібності та кваліфікацію. Це може призвести до нерівності та втрати різноманітності в суспільстві.

Наслідки стереотипів: Виявлено, що негативні стереотипи можуть мати серйозні наслідки для індивідів та суспільства в цілому. Вони можуть спричиняти нерівність, соціальну відчуженість, недостатні можливості для розвитку та дискримінацію. Це може призводити до погіршення якості життя та обмеження потенціалу людей.

Подолання стереотипів: Виявлено, що свідомість та освіта грають важливу роль у подоланні впливу стереотипів. Ініціативи, спрямовані на підвищення свідомості про стереотипи та їх шкідливість, впровадження рівноправних політик та сприяння різноманітності можуть допомогти зменшити вплив стереотипів і створити більш толерантне та рівноправне суспільство.

Отже, результати дослідження підтверджують, що стереотипи мають суттєвий вплив на поведінку та рішення людей. Вони можуть обмежувати можливості, спричиняти упередженість та соціальну нерівність. Проте, застосування свідомих підходів, освіти та рівноправних ініціатив можуть допомогти подолати негативні наслідки стереотипів та сприяти створенню справедливого та толерантного суспільства.

Висновки. Стереотипи мають значний вплив на поведінку та рішення людей. Вони впливають на спосіб сприйняття, оцінку та взаємодію з іншими людьми. Стереотипи можуть спричиняти упередженість, дискримінацію та соціальну відчуженість. Вони можуть обмежувати можливості індивідів та призводити до нерівності в суспільстві. Негативні наслідки стереотипів включають обмеження можливостей працевлаштування та навчання, нерівність, соціальну відчуженість та дискримінацію. Свідомість, освіта та

ініціативи, спрямовані на підвищення свідомості про стереотипи та їх шкідливість, можуть допомогти в подоланні їх впливу. Важливо впроваджувати рівноправні політики та ініціативи, що сприяють різноманітності та визнанню індивідуальних різниць, з метою створення більш толерантного та рівноправного суспільства. Подолання стереотипів є ключовим фактором у побудові більш справедливого та рівноправного суспільства, де кожна людина має можливість розвиватися та реалізовувати свій потенціал.

Усвідомлення впливу стереотипів на поведінку та рішення є важливим кроком у побудові більш толерантного та справедливого суспільства. Дослідження стереотипів надає нам можливість розуміти їхні наслідки та шукати шляхи подолання їх негативного впливу. Продовження досліджень у цій сфері може сприяти створенню інклюзивного середовища, де кожна людина має можливість бути розумітою, прийнятою та реалізовувати свій потенціал незалежно від стереотипів та упереджень.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ

Солових Євгенія Миколаївна
к.політ.н.
Харківський Національний університет імені В. Н. Каразіна
Михаліна Олена Юріївна
слухачка магістерської підготовки
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад»
Міжрегіональна академія
управління персоналом

Вступ. Швидкий темп сучасного життя (навіть з'явився новий термін турбулентність) педагогічних працівників значно підсилився під час поширення епідемії ковід-19, адже освітня сфера набула значних трансформація – і перейшла із формата «онлайн» в «офлайн», – вимагає від предстваників цієї професії повної самовіддачі, енергійності, та підвищених нервово-психічних навантажень. Беззаперечно, ці та інші фактори певною мірою впливають на людину, накопичується напруженість, а враховуючи ще й специфіку роботи, пов'язану з емоційними особливостями педагогічної діяльності, ми можемо говорити про виникнення і розвиток синдрому професійного вигорання.

Аналіз останніх публікацій дає можливість стверджувати, що світова спільноти науковців, докладає чимало зусиль для вирішення проблеми професійного вигорання. Зокрема, розробляються нові авторські теоретичні підходи, практичні методи психодіагностики, ефективні програми з профілактики та корекції, а також подолання синдрому професійної неспроможності.

Матеріали та методи. Проблема професійного вигорання були розроблені певною мірою у дослідженнях зарубіжних науковців: С. Джексона, К. Маслача, Б. Перлмана, Х. Фрейденбергера, Е. Хартмана та ін. Крім того, вивченням теоретичних та практичних аспектів цього питання займались такі вітчизняні вчені як В. Бойко, О. Главацька, Н. Водоп'янова, Л. Артеменко,

О. Тригуб, Н. Лазаревим, Л. Карамушкой, О. Романовська, Т. Форманюк та ін.

«Комунікативні» професії, які стосуються сфери «людина» – «людина», до яких відносяться і на нашу думку, найбільше підпадають під вплив синдрому професійного вигорання. Отже, вважаємо що серед працівників сфери освіти ця проблема є поширена, а вивчення її особливостей є доволі актуальним.

Метою нашої роботи є проаналізувати особливості професійного вигорання педагогічних працівників та надати рекомендації щодо попередження цього негативного явища.

Результати та обговорення. Поняття «професійне вигорання» – досить багатогранне, це феномен, в трактування якого науковці вкладали самий різноманітний зміст, додаючи до нього своє авторське трактування: це «особливий вид психологічного захисту» (Х. Фрейденбергер); довготривала стресова ситуація (М. Поташник); переживання людиною стану фізичного, емоційного та психічного виснаження (Н. Ларарева), несприятлива реакція на робочі стреси (Н. Водопьянова), вироблений особистістю механізм психологічного захисту (В. Бойко), «складний багатовимірний конструкт, довготривала стресова ситуація (Скорик Т. В.), «стан знемоги з відчуттям власної даремності» (Карамушка Л.) та інші.

Вважається, що авторство терміну «вигорання» або «burnout» належить американському психіатру Х. Фреденбергером ще у 1974 році. Він схарактеризував психологічний стан здорових людей, які перебувають в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами (пацієнтами) в емоційно складній атмосфері у процесі надання професійної допомоги [1].

Ми погоджуємось з думкою Л. Артеменко та О. Тригуб, які синдром вигорання трактують як у першу чергу як стрес-реакцію [1], але додамо, що синдром професійного вигорання педагога – це стрес-реакція на фізичне та емоційне виснаження, пов’язане з емоційно-комунікаційною особливістю діяльності, яка характеризується розвитком негативної самооцінки та ставленням до роботи, порушенням продуктивності у педагогічній сфері,

втомою, безсонням, а також втратою розуміння та співчуття по відношенню до учнів.

Беззаперечно, педагогічна діяльність має свою специфіку. Так, проаналізував різні точки зору психологів щодо впливу тих чи інших чинників на виникнення явища вигорання у освітян, спробуємо їх перерахувати. Зокрема, до них можна віднести: надмірно інтенсивний рівень спілкування; високий ступінь відповідальності за інших людей; інформаційні перевантаження; потреба у швидкій адаптації (яка виникла з появою COVID-19) щодо вимог дистанційного навчання; швидке реагування на екстремальні ситуації, які потребують негайного вирішення, низька мотивація (у тому числі низький рівень заробітних плат); постійне збільшення професійних вимог, невідповідність між очікуваннями і дійсністю тощо.

Слід зауважити, що синдром професійного вигорання є підтвердженим і на законодавчому рівні, зокрема, його можна знайти на сторінках 11 видання Міжнародної класифікації хвороб (МКХ). Але його класифікують не як хворобу, а як явище. Відповідно до цього класифікатора хвороб, вигорання – це синдром, що виникає внаслідок хронічного стресу на робочому місці. Отже, постійний стрес на роботі може сприяти виникненню такого негативного явища, як вигорання. Головні ознаки професійного вигорання: втрачається енергійність, з’являється відчуття виснаження; підвищується психологічне дистанціювання від роботи, виникають негативні думки про роботу; знижується професійна ефективність [2].

До групи ризику працівників, що найбільш схильні до синдрому вигорання відносять:

1. Інтроверти. Людям із притаманною скромністю або сором’язливістю, схильністю до замкненості і концентрації на професійній діяльності занадто швидко можна піддатися синдрому професійного вигорання, особливо якщо їх психологічні особливості не узгоджуються із професійними вимогами професії.

2. Жінки, що переживають внутрішній конфлікт стосовно суперечностей між роботою та сім’єю. Особливо вагомим фактором впливу є тиск у зв’язку з

необхідністю постійно доводити свої професійні можливості в умовах жорстокої конкуренції.

3. Працівники із характерною нестабільністю їх діяльності, що викликає хронічний страх втрати робочого місця або заробітної плати. Особливо стосується працівників, що повинні самостійно шукати собі клієнтську базу (або фрілансери).

4. Працівники, що працюють в екстремальних умовах та стикаються з постійним ризиком для життя та здоров'я [2].

Після подій 24 лютого 2022 року, з початком повномасштабного вторгнення рф, для українців, які відчули на собі весь спектр негативних емоцій біль, страх, втрату, відчай, апатію, гнів, невизначеність, виснаження, тривогу, вигорання та втрату опори, а також вже довгий час перебувають в умовах війни, проблема виснаження є особливо актуальною. Наприклад, на одній із українських онлайн-конференцій з психології «Емоційна стійкість під час війни», що проводилась 24-25 квітня 2023 р., розглядались такі теми, як «Агресія під час війни», «Жінки під час війни», «Майбутнє під час війни», «Конфлікти під час війни».. і це далеко не весь перелік запропонованих тем для учасників (до речі, участь у цьому взяли більше ніж 800 осіб і це були не лише психологи). Сьогодні спеціалісти психологічної сфери активно пропонують застосовувати різні техніки, моделі, інструменти та шляхи попередження синдрому психологічного вигорання для населення.

Психологи вбачають наступні шляхи попередження синдрому професійного вигорання:

1) планування діяльності – неорганізованість може призвести до стресу. Це означає, що з кожного рівня управлінської діяльності повинні виходити чіткі інструкції та плани, логічно та читко складені, які є досяжними для виконання упродовж встановленого терміну для освітян;

2) нормування діяльності – робота педагога повинна повністю відповідати його професійній компетенції. Завантаження підлеглих недосяжними та занадто енерговитратними завданнями не допустимо, особливо

коли у педагога велике навантаження. Не потрібно нехтувати перервами на відпочинок, адже вони є тим позитивним ресурсом для накопичення сил педагогів та для збільшення продуктивної діяльності;

3) створення максимально комфортних умов для кожного педагога - організація робочого простору, доступного Інтернету, зон для відпочинку, творчості, настільних ігор, можливості випити каву з колегами, пообідати, прочитати іншу літературу, не пов'язану з робочою діяльністю, – це допоможе максимально розвантажити співробітників і спонукати їх працювати далі;

4) позитивне відношення до освітян – керівництву освітнього закладу потрібно намагатися уникати відкритої критики своїх колег-вчителів, а також сприяти залученню різних інструментів для мотивації, позитивного настрою та подальшого бажання працювати;

5) креативні та безмедикаментозні методи розслаблення – проведення тренінгів або майстер-класів з медитація, йоги, арт-терапії тощо з залучення шкільного психолога або інших професійних психологів. Це можна проводити раз або кілька разів на тиждень (враховуючи побажання колективу) , щоб колеги могли перезавантажитися та воліктися від рутинних справ [4].

6) формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі – створення в освітній установі здорової та дружної атмосфери, що зокрема, дуже підкріплюється завдяки організації неформальних заходів (наприклад, корпоративів), із залученням всіх членів колективу;

7) враховувати біоритми більшої кількості школярів (особливо старшокласників) – для цього потрібно протестувати учнів (наприклад, за допомогою тепінг-тесту) та з'ясування – як їм найбільш оптимально та комфортно навчатися – у першій половині дня чи другій та налаштувати під це організаційний процес, що сприятиме більш якісним показникам у навчанні та підвищить мотивацію у педагогів;

8) оволодіння педагогами вміннями і навичками саморегуляції тощо.

Враховуючи все вищезазначене, відмітимо, що керівник навчального

закладу, прислухаючись до порад психолога, може суттєво знизити вірогідність розвитку професійного вигорання у колективі, втілюючи ті чи інші профілактичні засоби.

Висновки. Отже, синдром професійного вигорання освітян – поширене явище у сучасному світі, особливо у представників освітньої сфери, як однієї із найбільш комунікативних професій, адже воно має негативні наслідки не лише для освітнього закладу, а й для окремої особистості. Ще більше це проявляється в умовах онлайн-навчання, коли відбувається повна трансформація освітнього процесу у віртуальний простір (особливо складно це для представників більш старшого покоління), робота стає монотоннішою, динамічною, та має велике розумове навантаження. У 2022- 2023 роках, під час обстрілів критичної інфраструктури України російською федерацією додався ще один негативний чинник – планове або аварійне відключення світла, що сприяло підвищеному занепокоєнню через неможливість вчасно проведення занять та перенесення уроків та дедлайнів. Тому факторів, які могли сприяти вигоранню у освітян, дуже багато. Саме тому одним із важливих завдань директора (при врахуванні рекомендацій психолога) освітнього закладу є: не дати цьому деструктивному явищу розвинутись у колективі. Для цього важливо впроваджувати різні методи емоційного розвантаження персоналу, нормувати їх робочий час, надавати відповідні перерви та відпустки, враховувати біоритми більшої кількості школярів (особливо старшокласників), налагоджувати та підтримувати дружню та невимушену атмосферу у колективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Л., Тригуб О. Попередження професійного вигорання працівників в умовах діджиталізації, *І Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи»*. URL: http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201145.

2. Проект Програми Розвитку ООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». 2015. URL:

https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html.

3. 11-тий Міжнародний класифікатор хвороб. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров’я України. URL: https://moz.gov.ua.

4. Бутиріна М., Новолаєв А. Шляхи попередження «професійного вигорання» педагогів. Донбаський державний педагогічний університет. 2016. URL: http://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/11/015-33.pdf.

СКЛАДОВІ ІМІДЖУ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА

Солових Євгенія Миколаївна
к.політ.н.
Харківський Національний університет
імені В. Н. Каразіна
Шатохіна Аліса Олегівна
слухачка магістерської підготовки
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад»
Міжрегіональна академія
управління персоналом

Вступ. Необхідність соціально-психологічного іміджознавства на сучасному етапі розвитку психологічної науки є результатом принципового протиріччя між соціальною практикою створення і використання образів у різних сферах суспільного життя. Конкуренція в економічних колах і в політичній сфері підвищує складні вимоги керівника і вимагає аналізу його особистості. Це вимагає постійного вдосконалення стилю і методів своєї роботи, використання всіх сучасних можливостей для підвищення продуктивності. Серед цих інструментів важливе місце займає імідж організації і безпосередньо лідера.

Нове покоління менеджерів повинно вміти творчо вирішувати завдання, поставлені ринковими умовами. Сьогодні менеджерам доводиться мати своє «обличчя», щоб його запам’ятали люди, тому вони мають привабливий імідж. Така характеристика ролі менеджера, безумовно, призводить до необхідності вивчення психологічних факторів формування його іміджу (образів). Образ привертає увагу саме тому, що є не зовсім психологічною категорією, а знаходиться на перехресті інтересів психолога, стиліста, дизайнера і фахівця зі зв’язків з громадськістю.

Дослідженнями деяких вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема В. М. Шепеля, І. Криксунова, Е. Соловйова, Г. Г. Почепцова, П. Друкера, Д. Фрасера, пропонуються різні підходи до трактування образу: соціологічний,

політичний та інші. Однак до сих пір відсутнє чітке наукове розуміння складових іміджу сучасного керівника. Ось чому наші дослідження дуже важливі. Крім того, важливо вивчити імідж сучасних лідерів, тобто тих людей, які сьогодні реально вирішують головні питання розвитку нашої країни.

Мета роботи. З'ясування складових іміджу сучасного керівника.

До складових іміджу відносяться різноманітні аспекти життєдіяльності керівника, які визначаються як соціальними якостями керівника, так і його психологічними та інституційними особливостями. Спробуємо розглянути їх.

Матеріали та методи. У якості основного методу дослідження використовувася огляд літератури, за допомогою якого було проведено всебічний огляд існуючої літератури, книг, наукових праць та статей, пов'язаних з лідерством, управлінням та якостями ефективних лідерів. Це допомогло встановити теоретичну базу та визначити ключові складові іміджу сучасного лідера.

Результати та обговорення. До соціальних складових іміджу лідера можна віднести:

– Харизма – це здатність надихати та залучати інших через свою особистість та присутність. Лідер з харизмою може мати потужний вплив на своїх послідовників і може допомогти створити позитивний образ себе.

– Комунікативні навички – здатність ефективно передати повідомлення своїм послідовникам, будь то за допомогою виступів, інтерв'ю чи інших форм комунікація. Це може допомогти створити позитивний образ лідера як того, хто чітко сформульований і здатний надихати інших.

– Впевненість. Керівник, який випромінює впевненість, може викликати довіру і у своїх послідовників. Це може допомогти створити позитивний образ лідера як того, хто рішучий і здатний приймати жорсткі рішення.

– Чесність. Лідер, який вважається таким, що має високий рівень доброчесності та етики, може створити позитивний образ себе як того, хто заслуговує на довіру та чесний.

– Емпатія. Лідер, який проявляє співпереживання і розуміє потреби і

проблеми своїх послідовників, може створити позитивний образ себе як того, хто піклується про інших.

– Бачення. Лідер, який має чітке бачення майбутнього і може сформулювати це бачення своїм послідовникам, може створити позитивний образ себе як того, хто є далекоглядні та здатні привести свою організацію чи спільноту до успіху.

– Зовнішній вигляд. Хоча це не так важливо, як інші фактори, зовнішній вигляд лідера також може сприяти його іміджу. Доглянутий і професійно одягнений лідер може створити позитивний образ себе як людини, яка серйозно ставиться до своєї ролі і викликає повагу.

До психологічних складових іміджу керівника можна віднести:

– Надійність – є ключовим психологічним компонентом іміджу лідера. Лідер, який вважається надійним, як правило, буде сприйматися як надійний, чесний і прозорий.

– Автентичність – є важливою психологічною складовою іміджу лідера. Лідер, який вважається справжнім, буде сприйматися як справжній, щирий і вірний собі та своїм цінностям.

– Емоційний інтелект – це здатність розуміти та керувати власними емоціями, а також емоціями інших людей. Лідер з високим емоційним інтелектом зможе спілкуватися зі своїми послідовниками на більш глибокому рівні, і може розглядатися як більш чуйний і співчутливий [2].

– Впевненість – ще одна важлива психологічна складова іміджу лідера. Лідер, який впевнений у собі і впевнений у собі, як правило, буде сприйматися як компетентний і здібний.

– Стійкість – це здатність приходити в норму після невдач і негараздів. Лідер, який розглядається як стійкий, буде сприйматися як сильний і здатний долати виклики.

– Візіонер – здатність побачити ширшу картину та надихнути інших працювати над спільною метою. Це може сприяти позитивному психологічному образу лідера як людини , яка надихає і далекоглядна.

– Харизма: харизма, про яку згадувалося раніше як соціальна складова, також може розглядатися як психологічна складова образу лідера.

До інституційних складових іміджу лідера можна віднести:

– Посада. Посада або звання лідера може відігравати значну роль у його інституційному іміджі. Наприклад, генеральний директор, президент або прем'єр-міністр можуть розглядатися як більш впливові і впливові, ніж менеджер або керівник.

– Досягнення. Досягнення лідера також можуть сприяти його інституційному іміджу. Наприклад, лідер, який успішно провів свою організацію через кризу або реалізував успішну ініціативу, може розглядатися як компетентний і здібний.

– Репутація. Репутація лідера може мати значний вплив на його інституційний імідж. Лідер з позитивною репутацією чесності , порядності та етичної поведінки, як правило, матиме сильніший інституційний імідж, ніж лідер з негативною репутацією.

– Схвалення. Підтримка від шанованих осіб або організацій також може сприяти інституційному іміджу лідера. Наприклад, якщо лідер схвалений шанованою галузевою асоціацією або іншими видатними лідерами, це може підвищити їх авторитет і легітимність.

– Публічний імідж. Публічний імідж лідера також може відігравати певну роль у його інституційному іміджі. Лідер, якого широко поважає і яким захоплюється громадськість, як правило, матиме сильніший інституційний імідж, ніж той, кого широко критикують або не люблять.

– Інституційний брендинг. Брендинг організації чи установи також може відігравати роль в інституційному іміджі лідера. Лідер, який розглядається як такий, що втілює цінності та місію інституції, як правило, матиме сильніший інституційний імідж, ніж той, кого вважають поза крокувати в ногу з культурою та цінностями організації.

Висновки. Таким чином, імідж сучасного керівника складається з його соціальних, психологічних та інституційних якостей. Загальна їх сукупність

впливає на позитивне або негативне сприйняття керівника, як лідера організації чи колективу у якому він працює.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акайомова А. Комунікативні властивості іміджу та його класифікація. Віче. 2011. №2. С. 2-5.
2. Делія О. О. Імідж керівника як чинник оптимізації управління персоналом. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. Випуск 32. Частина ІІ. 2011. С.42-44
3. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: Навч. посіб. К : ЦУЛ, 2005. 456 с.
4. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту: Навч. посібник. К.: Либідь, 2004. 424 с.
5. Кулініч І. О. Психологія управління : Навч.посіб. К.: Знання, 2008. 292 с.
6. Мазоренко М. О. Психологічні складові іміджу сучасного фахівця. *Питання психології. Вісник Національного університету оборони України*. Випуск 4 (29). 2012. С. 184-187

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРУСТРАЦІЙНИХ РЕАКЦІЙ

Тарасюк Д. І.,
здобувачка освіти ІІ освітнього рівня
освітнього ступеня «Магістр»
групи 22 МГПС
УДУ ім. М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Вступ. Фрустраційні реакції – це поведінкові прояви стану фрустрації, що характеризуються незадоволеностю та можуть сильно пошкодити емоційно особистісну сферу людини. Однак, людина може долати фрустраційні реакції, що є важливою складовою її особистісного потенціалу та емоційної стійкості. Тому, дослідження фрустраційних реакцій та розробка програм розвитку способів та методів ефективної психологічної програми їх подолання мають велику значимість, зокрема в сьогоднішніх умовах пандемії Covid-19 та війни в Україні.

Дослідження феномена фрустрації належить насамперед до сфери практичної психології. Дослідження фрустраційних реакцій актуальне у зв’язку з тим, що сучасне зовнішнє середовище висуває вимоги до розвитку особистісних якостей, емоційно-особистісних компетенцій у людей толерантності, здатності до самоорганізації тощо. Отже, дослідження феномена фрустрації є предметом практичної психології, оскільки вона може суттєво впливати на життєві результати людини. Тому, розвиток способів подолання фрустраційних реакцій шляхом розробки психологічної розвивально корекційної програми щодо підтримки та адаптації може мати позитивний вплив на розвиток особистості та забезпечити успішність у роботі та житті.

Тема, яку ми досліджуємо, важлива і актуальна тому, що є потреба в уточненні феномену фрустрації та її особливостей, поведінкових проявів людей, зокрема їх фрустраційних станів та реакцій у складних життєвих ситуаціях,

таких як пандемія пандемія Covid-19 та війна. По-друге, існує проблемна ситуація у царині психодіагностики, в Україні практично не відбувається систематичної роботи з сертифікації психологічних тестів, їх адаптації та розробки власного психодіагностичного інструментарію. Це дошкуляє розвитку вітчизняної діагностики та психометрики. Тому, наше дослідження присвячене теоретико-методологічним основам дослідження фрустраційних реакцій.

Мета роботи. Метою дослідження є теоретичний аналіз сутності та змісту поняття фрустрації та фрустраційних реакцій у зарубіжних та вітчизняних психологічних дослідженнях.

Матеріали та методи. Для вирішення завдання використовувалися методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення. З їхньою допомогою було проведено аналіз та систематизація літературних джерел, узагальнено теоретичні та практичні дані з проблеми визначення фрустрації та визначено стан її розробки та визначено сутність феномену «фрустрації» у поглядах вітчизняних і зарубіжних вчених.

У різних теоріях, концепціях та гіпотезах досліджувався і вивчається термін «фрустрація», який позначає проблеми в емоційній, вольовій, мотиваційній, діяльнісній та поведінковій сферах суб’єкта. Вивчення поняття «фрустрація» пов’язане з вивчення інших явищ, таких як агресія (Д. Долард [17], О. Мауер [19], і стрес (Г. Сельє, [13] Г. Лазарус [9]).

Українські наукові дослідження, які проводяться дослідниками Українського державного університету імені М. П. Драгоманова (Н. О. Божок [1], О. О. Божок [2], І. С. Булах [3], М. В. Вовк [4, 5], Л. М. Кузнєцова [7, 8] та ін.) акцентують увагу на пошуку факторів виникнення фрустрації в період дорослих років. У роботах згадуваних авторів розглядаються різні аспекти феномена фрустрації, включаючи взаємозв’язок із конкретними особистісними якостями підлітків. Особливу цікавість викликають публікації Л. М. Кузнєцової [8], у яких досліджуються особливості психічного стану фрустрації у підлітків із різними акцентуаціями характеру, а також вплив різних типів акцентуйованих рис на рівень фрустрації в окремих учнів.

Результати та обговорення. Феномен фрустрації та її категоріальне визначення вивчаються вченими різного профілю вже досить давно. Тим не менш, у сучасних соціокультурних умовах ця проблема набула нового рівня актуальності. На формуванню загальної теорії фрустрації вплинули фрагментарні зміни наукової парадигми, яка розвивалася в контексті окремих теоретичних основ, що становили свого часу основу різних наукових напрямів та психологічних шкіл. З урахуванням цього факту, доцільним є класифікація всіх існуючих підходів до розуміння проблеми фрустраційних реакцій та станів відповідно на два критерії: 1) врахування принципу детермінізму та трактування феномену фрустрації з позиції її причинної обумовленості; 2) дотримання принципу історизму та вивчення цієї проблеми в рамках аналізу послідовних трансформацій розвитку світової психологічної думки [11].

Фрустрація – це стан, що викликає розчарування, невдачу або невдалі спроби. У психології, фрустрацію розглядають як блок поведінки, спрямовану на досягнення важливого стану та емоційний стан, що виникає внаслідок незадоволення важливої потреби [1].

Описуючи поняття «фрустрація», можна звернутися до словникових джерел. Наприклад, в словнику Вебстера, цей термін описується як «глибоке хронічне відчуття чи стан небезпеки та незадоволення, що викликані невирішеними проблемами» [20].

На сайті Американської психологічної асоціації (APA) є таке визначення фрустрації, як стану, що виникає через минулий досвід очікування результату задоволення потреби. Задоволення потреби полягає у виробленні відповідної поведінки за відомим планом, знаннями, навичками або вміннями, і здобуття незалежності залежності від суб’єкту, який діє. У свою чергу, фрустрація виникає як порушення стереотипу задоволення потреби хоча б в одному або декількох процесуальних елементах [15].

У «Сучасному тлумачному психологічному словнику» фрустрація описана як переживання психічного стану невдачі при наявності реальних або уявних нездоланних перешкод на шляху до досягнення мети, і може

розглядатися як одна з форм психологічного стресу. Крім того, поряд із фрустрацією вивчають також її причину, ситуацію та реакції [14].

Вперше питання значущості проблеми фрустрації піднімається у філософських роботах початку XX ст. Згідно психоаналітичної теорії З. Фройда, фрустрація розглядається з точки зору внутрішньоособистісного конфлікту в рамках постійної боротьби двох складових психіки людини «ід» і «супер его». Фрустрація у нього розглядається як своєрідна реакція на вимушену відмову від несвідомих потягів «ід» на користь суспільних норм та цінностей [12].

У першій третині XX ст. світова психологічна думка перейшла до загальної тенденції у інтеграції ідей психоаналізу та біхевіоризму. В контексті зазначеного конгломерату підходів вперше з'являється теорія фрустрації-агресії, авторами якої стали Дж. Доллард, Л. Дуб, О. Маурер, Н. Міллер, Р. Сірс [17].

У науковому світі склалася думка, що агресія завжди є наслідком фрустрації, або незадоволення потреби. І навпаки, фрустрація може призвести до різних форм агресії. Така теорія стала відома як «фрустрація-агресія». Це було приблизно в той самий час, коли було розроблено ще дві теорії: «фрустрація-регресія» від Т. Дембо, Р. Баркера, К. Левіна та «фрустрація фіксація» від Н. Майера. У своїй теорії фрустраційної фіксації, Н. Майер аналізує поведінкові стимули та їх вплив на мотивацію. Він вважає, що поведінка, що виникає в результаті фрустрації, є більш складною і серйозною, ніж просте відхилення від звичайного. Він стверджує, що ця поведінка пов'язана з напругою, яка виникає, коли суб'єкт не може знайти вихід зі складної ситуації. Н. Майер розглядає фрустрацію як процес, у якому поведінка визначається не мотивами, а нейронними зв'язками, що призводять до стереотипних реакцій та фіксації стійких позицій [19].

У контексті історії розвитку психології особливо важливою є евристична теорія С. Розенцвейга, яка розглядає фрустрацію як психологічне явище, що виникає при зустрічі з перешкодами під час задоволення потреби. Теорія Розенцвейга має декілька особливостей: 1) Розрізняється первинна та вторинна фрустрація; 2) Фрустраційні реакції виокремлюються за напрямком і типом;

3) Визначаються рівні психологічного захисту організму; 4) Введена нова термінологія, зокрема поняття «фрустраційна толерантність» [21]. Вважаємо, що ці параметри підвищують рівень розуміння фрустрації та різних фрустраційних реакцій у людському організмі, а також можуть знайти практичне застосування в психотерапії та розвитку особистості.

Теорія фрустрації-регресії була поглиблена на емпіричному рівні Дж. Клі. Він проаналізував причини аномальних проявів фіксованої поведінки у тварин та детермінанти, що містяться у феноменах фрустрації та реального стресу [18].

Зауважимо, що, на думку С. Брітт і С. Януса, фрустрація співіснує у двох площинах: як стан і як поведінкова реакція. Важливу роль відіграють бар'єри та перешкоди, пов'язані з агресією, емоційною напругою та конфліктом [16].

Аналіз питання фрустрації у гуманістичній психології проводився не лише С. Розенцвейгом та Н. Майером, але й А. Маслоу. Він наголошував, що патогенними особливостями фрустрацій та конфліктів можуть бути порушення базових потреб людини. Ризик таких порушень загрожує функціонуванню та цілісності організму, тому важливо уникати ситуацій, де ці потреби можуть бути порушені [10]. Схожі висновки були виявлені в експериментальному дослідженні Г. Ліндзі та Х. Рікена, які вказали, що феномен фрустрації залежить від важливості соціальних мотивів, не пов'язаних безпосередньо з органічними потребами.

Представники когнітивного та когнітивно-поведінкового підходів (А. Бек, У. Драйден, А. Елліс, Р. Макмаллін) стверджували, що кожна людина може протистояти впливу фрустрації, тобто має фрустраційну толерантність (індивідуальний поріг рівня стресу), при перевищенні якого психічна нестабільність призводить до розладу поведінки. Люди з високою толерантністю здатні адекватно розпізнавати виклики, раціонально оцінювати реальність і насолоджуватися життям [8]. У науковій літературі також можна знайти поодинокі дослідження фрустрації в межах психології емоцій. Зокрема, К. Ізард піднімає питання взаємозалежності та можливої обумовленості фрустрації та емоційних станів [6].

Висновки. Отже, фрустрація може виявлятися через емоційну, поведінкову та фізіологічну реакції, і становить собою один із ключових напрямків психології. Через роки досліджень, більшість з науковців прийшли до висновку, що фрустрація є негативним чинником у формуванні та самоідентифікації визначенні особистості. Фрустрація може бути розглянута як внутрішній конфлікт особистості, процесу соціалізації, неконструктивних форм поведінки та комплексу емоційних станів. Такі реакції виявляються через різноманітні прояви і можуть бути викликані спостереженнями у суспільстві. У цьому випадку важливо розуміти та враховувати негативні наслідки фрустрації в процесі формування особистості. Даючи загальну оцінку представлених теорій доцільною є констатація того факту, що вони дали поштовх для розширених експериментальних досліджень фрустраційних реакцій, що були вплетені у канву біхевіористичного підходу.

Аналіз наукових досліджень фрустрації відображає зсув інтересу дослідників від створення цілісної теорії фрустрації до вузькоспеціалізованого аналізу конкретної проблеми в рамках міждисциплінарних досліджень. У періодичних виданнях збільшилася кількість публікацій, що присвячені дослідженню зв’язку фрустрації з іншими науковими галузями знань.

За результатами проаналізованих досліджень можна зробити висновок, що вітчизняні психологи, зазвичай, вивчають фрустрацію у контексті становлення особистості, а саме, проблем підліткового та юнацького віку. Українські вчені розглядають фрустрацію як комплексне явище, що вимагає усвідомлення та аналізу соціальної ситуації та врахування набору особистісних характеристик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Божок Н. О., Климова О. В. Психологічний аналіз фрустрації та її особливостей. *Проблеми сучасної педагогічної освіти* : зб. статей. Ялта: РВВ КГУ. 2014. Вип.44, Ч. 4. С. 220-225. URL: https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15616/1/55555.pdf (дата звернення: 01.03.2023).

2. Божок О. О. Феномен фрустрації в психологічній теорії та практиці. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. Вип. 2 : збірник наукових праць.К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. С. 87-95. URI: http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/1542 (дата звернення: 20.03.2023).

3. Булах І. С., Бушанська Л. П. До постулату розробки критеріїв та рівнів фрустрації підлітків. *Психологія* : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. Вип.1. С. 92 – 95.

4. Вовк М. В. Особливості переживання фрустраційних ситуацій юнацького віку. URL: https://soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob.19.118.pdf (дата звернення: 15.03.2023).

5. Вовк М. В. Психологічні детермінанти переживань фрустраційних ситуацій у юнацькому віці. Н*ауковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова.* Серія 12. Психологічні науки : зб. наук.праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 26 (50), Ч. 1. С. 202 – 207ю

6. Изард К. Психология эмоций / пер. с англ. В. Мисник, А. Татылбаева. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 460 с.

7. Кузнєцова Л. М. Особливості психічного стану фрустрації у підлітків з акцентуаціями характеру. Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам’янець-Подільського університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 8. С. 531 – 546.

8. Кузнєцова Л. М. Особливості фрустрації у підлітків з різними акцентуаціями характеру: автореф. дисю. … канд. психолог. наук: 19.00.07. Київ, 2013. 21 с. URL: file:///C:/Users/Igor/Desktop/100127302.pdf (дата звернення: 11.03.2023).

9. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования // Эмоциональный стресс / под ред. Л. Леви. Л.: Медицина, 1970. С. 329–338.

10. Маслоу А. Мотивация и личность / пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 478 с.

11. Прахова С. А. Порівняльний аналіз етапів становлення теорії фрустрації: історична ретроспектива. Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія, 2015.20, Вип. 3 (1).С. 82 – 91.

12. Фрейд З. Психология бессознательного. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 390 с.

13. Селье Г. Стресс без дистресса / пер. на рус. А. Н. Лука, И. С. Хорола. Москва : Прогресс, 1979. 127 с.

14. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

15. American Psychological Association. How much is too much social media use? URL: https://www.apa.org/ (дата звернення: 03.03.2023).

16. Britt S., Janus S. Criteria of frustration. Psychological Review. 1940. Vol. 47, № 5. P. 451 – 470.

17. Dollard J., Miller N., Doob L., Mowrer O., Sears R. Frustration and Aggression. New Haven: Yale University Press. 1939. DOI: http://dx.doi.org/10.1037/10022-000.

18. Klee J. The relation of frustration and motivation to the production of abnormal fixations in the rat: Psychological Monographs.1944.Vol. 56, № 4. P. 1 45. DOI: https://doi.org/10.1037/h0093527.

19. Maier N. The role of frustration in social movements. *Psychological Review.*1942. Vol. 49, № 6. P. 586 – 599. DOI: https://doi.org/10.1037/11387-000.

20. Mangal S.M. Abmoral psychology. Sterling Publishers Pvt.LTd, 2008.267 p.

21. Rosenzweig S. Need-persistive and ego-defensive reactions to frustration as demonstrated by an experiment on repression. Psychological Review. 1941. Vol. 48. № 4. P. 347 – 349.

СУСПІЛЬНІ ПРОГРАМИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат історичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Кагадій Діана Олександрівна,
здобувач освіти 1 курсу ННІПІО,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Українське суспільство на сучасному етапі перебуває у надзвичайно складних виключних соціально-політичних обставинах, що спричинили значний негативний вплив на ментальне здоров'я громадян. Психічне здоров'я стає запорукою емоційного, психологічного та соціального благополуччя особистості і суспільства в подальшому. Психологічне здоров'я впливає на думки, відчуття, дії, допомагає боротись зі стресом та робити вибір і є важливим на кожному етапі життя. Сучасні підходи в психіатрії та психології виділяють поняття «ментальне здоров'я» як своєрідний конструкт сприйняття життя через психологічне здоров'я, увагу до свого стану та вміння реалізовувати себе у соціумі.

Мета: охарактеризувати сутність ментального здоров'я, проаналізувати особливості психологічної допомоги в Україні у розрізі забезпечення ментального здоров'я та формування відповідної культури дій.

Результати та обговорення. Ментальне здоров'я за визначенням ВООЗ це стан благополуччя, у якому людина може реалізовувати свій потенціал, вміння впоратись із життєвими стресами, продуктивно і плідно працювати, а також робити внесок у життя свого суспільства. Здатність до адаптування, функціонування й навіть певного розвитку під час війни, перспективи повоєнного відновлення України значною мірою залежать від рівня емоційної

солідарності громадян та культури піклування про ментальне здоров'я.

Ментальне здоров'я сьогодні прирівнюється до фізичного здоров'я особистості. Ментальне здоров'я це стан благополуччя, при якому індивідуум реалізує свої здібності, може долати стреси у повсякденному житті, може продуктивно працювати і здатний зробити внесок в розвиток свого суспільства. Це набагато більше, ніж відсутність емоційних порушень. Розвиток інформаційного суспільства, зростання інформації та необхідність навантажувати свій мозок, психіку та фізичний стан з кожним роком все більше вимагає від сучасності детального дослідження ментального здоров'я для його цілісного збереження та розвитку [3, с. 40].

Ментальне здоров'я людини може змінюватися залежно від багатьох чинників. Здебільшого, воно порушується, коли вимоги соціуму, оточення або людини самої до себе перевищують її здібності та ресурси. Розглянемо фактори стресу на робочому місці детальніше. *1) пов'язані з організацією і змістом професійної діяльності:* надмірне перевантаження або недовантаження на роботі, одноманітність або складність роботи, підвищена відповідальність, приймання занадто багатьох рішень, новизна та реорганізація на роботі. Неефективна організація робочого місця, зміна тривалості або умов праці, фізичні фактори (температура, шум, багатолюдність), раптове або систематичне відволікання уваги, стурбованість наслідками помилки або страх зробити помилку; *2) пов'язані із взаємовідносинами на роботі:* неприємності з керівництвом, конфлікти з колегами, ізоляція в робочому колективі, несприятливий клімат у колективі; *3) пов'язані із професійною кар'єрою:* проблема статусу. Зміна обов'язків, перехід на іншу роботу, незадоволеність перспективою, недостатність професійних знань та вмінь, перспектива скорочення або звільнення, або безробіття, або передчасного виходу на пенсію, фрустрація через досягнення межі своєї кар'єри; *4) пов'язані із оплатою праці:* відсутність ясності в оплаті праці й перспективі росту, переживання невідповідності між втратами сил на виконувану роботу і її оплатою, нерівна оплата; *5) не пов'язані з роботою:* проблеми в сім'ї, проблеми зі здоров'ям,

фінансові проблеми, проблеми особистих та організаційних та організаційних цінностей [7].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) прогнозує, що до 2025 року кожен другий українець може зіткнутися із проблемами у сфері ментального здоров'я. Ці дуже невтішні цифри оприлюднено під час засідання Міжвідомчої координаційної ради з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок агресії рф проти України. На засіданні оприлюднено підсумки аудиту ресурсів послуг у сфері психічного здоров'я, що надають в Україні (які потужності має кожне міністерство, як їх використовують, які є прогалини). Аудит, проведений за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), засвідчив, що лише 4% українців звертаються по психологічну допомогу. Система фіксує тільки 10% громадян з найпоширенішими психічними розладами, і особливо діти проходять повз систему. Попит на відповідні послуги серед внутрішньо переміщених осіб в 1,7 рази перевищує обсяг наданих послуг торік. Прогнозована потреба в допомозі з питань психічного здоров'я на первинній ланці — 27 мільйонів випадків. Кожен другий ветеран та члени його родини потребуватимуть психологічної допомоги. Потенційна потреба у послугах майже 2 мільйони. У 2022 р. Мінветеранів надало приблизно 6 тисяч послуг, на 2023-й закладено бюджет на 40 тисяч послуг. Одне із ключових завдань - створити адекватну викликам систему психологічної допомоги та підтримки [4].

Впровадження всеукраїнська програми ментального здоров'я «ТИ ЯК?» зумовлено потребою у психосоціальній підтримці щонайменше у 15 мільйонів громадян, які, за даними МОЗ, відчуватимуть погіршення психоемоційного стану різного ступеня важкості. Мета програми: навчити українців піклуватися про ментальне благополуччя і «бути у себе на часі»; створити дієву державну систему психосоціальної підтримки та супроводження для громадян, які потребують фахової допомоги, дати розуміння та показати інструменти, що допоможуть українцям дбати про свій внутрішній стан. Супроводження

розробки та впровадження Всеукраїнської програми ментального здоров’я «ТИ ЯК?» забезпечує Координаційний центр психічного здоров'я при Кабінеті Міністрів України за експертного партнерства та підтримки ВООЗ. Майданчиком для ухвалення рішень є Міжвідомча координаційна рада при Кабінеті Міністрів України [6].

Сьогодні практичні психологи у рамках психологічних служб здійснюють багато різних видів професійної діяльності. Вони працюють у різних соціальних сферах, взаємодіють з різними об’єктами психологічної допомоги, надають психологічну підтримку у вирішенні широкого спектра професійних та особистісних проблем своїх клієнтів. Це обумовлює об’єктивну необхідність упровадження різних моделей психологічної служби, які визначають зміст, спрямованість та особливості її діяльності. При цьому модель психологічної служби слід на наш погляд, розуміти як систему теоретико-методичних, організаційних та етичних принципів, технологій, методів та форм надання психологічної допомоги. яка визначає специфіку діяльності практичних психологів у конкретній соціальній сфері. Різноманітні моделі психологічної служби доцільно класифікувати за такими критеріями: – *об’єктно-цільовими:* категорія об’єктів психологічної допомоги; пріоритетність надання психологічної допомоги; безпосередність/опосередкованість психологічної допомоги; – *організаційно-функціональними:* територіально-організаційна підпорядкованість практичних психологів; їх професійно-кількісний склад [2]. Психологи та медичні працівники спрямовують свою діяльність на усунення стереотипів щодо негативного сприйняття проблем психічного здоров’я і розвитку звички дбати про свій ментальний стан, адже головний лікарський препарат у психосоціальній підтримці громадян − комунікація.

Психічне здоров’я завжди йде поруч із соціальним, а воно, своєю чергою, з економічними чинниками. Існують маркери, за якими людина вважається соціально здоровою: легко адаптується до соціального середовища та його змін; зберігає почуття гідності, може приймати рішення без зайвого тиску; прагне вирішувати проблеми соціального значення, може привертати до них увагу

інших; проявляє креативність під час розв'язання соціальних проблем; прагне до саморозвитку в соціальному та економічному напрямах; готова себе змінювати і вдосконалювати, дисциплінувати і навчатися. соціальне здоров'я людини значною мірою залежить від стану суспільства загалом та економічно-політичної ситуації в країні. Задля підтримки власного соціального здоров'я слід покращити свої побутові умови, а при можливості – умови проживання, за необхідності змінити роботу, позбутись шкідливих звичок, формувати здорові звички як для себе, так і для своєї сім'ї, встановлювати соціальні зв'язки і взаємодіяти з іншими: з родиною, друзями, партнерами, сусідами, колегами, долучитись до допомоги вразливим групам населення [5]. Також необхідно звертатись до кваліфікованих спеціалістів, адже частина психічних та психологічних проблем знаходиться поза колом вирішення психолога і вимагає чітких дій саме психіатра.

Одним із видів первинної профілактики в соціальній роботі є саме соціальна реклама. Адже досить мало людей звертаються за допомогою в потрібні установи. Причиною цього може бути сором перед чужими або близькими людьми, невизнання проблеми чи проблемної ситуації, незнання своїх прав, відсутність інформації про можливості отримати допомогу, яку може надати держава чи якась профільна організація.

В Україні рівень розвитку соціальної реклами є низьким, порівняно з країнами Європи чи США, адже багато організацій не надають уваги неприбутковим кампаніям, а держава, через низку чинників (економічна нестабільність, війна, пандемія та інші важливі питання), не може дозволити собі істотні затрати на соціальну рекламу. Проте якщо на перший погляд може здатися, що певні відхилення та проблеми не є поширеними, не можна стверджувати, що їх не існує. Багато соціальних стартапів знаходять спонсорів, учасників, команду завдяки міжособистісному поширенню у вузьких колах та за допомогою соцмереж. Головним завданням сфери соціальної реклами є популяризація серед громадян нових проєктів, сприяння залученню нових ресурсів [1, с. 29].

Висновки. Отже, здатність до адаптування, функціонування й навіть певного розвитку під час війни, перспективи повоєнного відновлення України значною мірою залежать від рівня емоційної солідарності громадян та культури піклування про ментальне здоров'я. Зазначимо, що ускладнює вирішення проблеми широкого розповсюдження психічних та психологічних проблем факт замовчування з боку пацієнтів, постраждалих та ін., тому актуальним питанням є формування культури ставлення до ментального здоров'я та звернення, у разі потреби, до відповідних фахівців психологів та медиків психотерапевтів та психіатрів.

З огляду на зазначене, в українському суспільстві необхідно системно впроваджувати програми підтримки ментального здоров'я, проводити просвітницьку та інформаційну роботу серед громадян щодо розуміння важливості збереження психологічного здоров'я, необхідності соціального активного життя, а також звернення до спеціалістів у разі потреби. Упровадження програм щодо підтримки ментального здоров'я громадян забезпечить зменшення ризиків чисельного зростання постравматичного стану серед громадян нашої країни. Популяризація щодо важливості отримання кваліфікованої допомоги у разі ознак стресу, занепокоєння, апатії та под. допоможе у цілому сформувати ментально здорове суспільство.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Джавадян О. М. Соціальні реклама та ментальне здоров'я. *Соціальна робота та соціальна освіта.* 2021. Вип. 2 (7). С. 24-34.

2. Карамушка Л. М. Модель психологічної служби. *Психологія. Психологічний освітній сайт.* URL: http://www.annadomina.com/studentam/psixologichna-sluzhba/model-ps/

3. Костєва Т. Б. Вплив ментального здоров'я на життєдіяльність людини. *Наукові праці. Педагогіка. Чорноморський національний університет імені Петра Могили.* 2018. Вип. 299. Том 311. С. 38-40.

4. Малолєткова О. Потрібна нова культура ставлення до ментального

здоров’я. *Урядовий кур’єр.* 10 лютого 2023. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/potribna-nova-kultura-stavlennya-do-mentalnogo-zdo/

5. Ментальне здоров’я: як подбати про себе? *HealthLink: «Прискорення зусиль з протидії ВІЛ в Україні». Центр Громадського здоров’я України*. URL: https://prozdorovia.in.ua/statti/mentalne-zdorov-ia/

6. «ТИ ЯК?», або з чого починається шлях до ментального здоров`я. *Національне агентство України з питань державної служби.* 14 квітня 2023. URL: https://nads.gov.ua/news/ty-iak-abo-z-choho-pochynaietsia-shliakh-do-mentalnoho-zdorovia

7. Що таке ментальне здоров’я і навіщо воно нам? *Intellias 2002–2022*. URL: https://www.intellias.ua/blog/intellias-guideline-about-mental-health

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ СТЕРЕОТИП

Ядловська Ольга Степанівна,
доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидат історичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Діденко Ігор,
здобувач освіти 1 курсу ННІПІО,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Стереотипне сприйняття дійсності у соціумі та подальше стереотипне ставлення до оточуючих і соціальних відносин супроводжують нас упродовж усього життя. Стереотипізація сприймається почасти як прояв стабільності, намагання бути «як усі» або розглядається як форма дотримання вимог, правил чи загальноприйнятної думки. Частина суспільства розглядає стереотипи як заборона свободи чи навіть рівності. Соціальне життя будується на процесі постійного вибору пріоритетів. Натомість стереотипи можуть гальмувати процеси розвитку особистості, творчості, становлення і, у цілому, соціалізації. З іншого боку, соціальні стереотипи є стійкими та суттєво впливають на соціум, створюючи стійкі соціальні образи та ролі, що досить важко піддаються змінам. До таких соціальних стереотипів відносять і гендерні відносини, зокрема, гендерну нерівність.

Результати та обговорення. Гендерні стереотипи є різновидом соціальних стереотипів. Поняття «соціальний стереотип» у науковий обіг було введено У. Ліппманом, який вважав стереотипізацію (більш широко - категоризацію) фактично єдиним способом пізнання людиною нескінченної різноманітності світу. Неодноразово автор підкреслював ту

величезну роль, яку, на його думку, відіграють стереотипи в нашому житті: «Нічого дивного, що будь-яке порушення стереотипів виглядає як напад на підвалини всесвіту. Це напад на підвалини нашого всесвіту і, якщо йдеться про речі серйозні, ми готові визначитися, що немає ніякої різниці між нашим всесвітом і всесвітом. Це анархія, якщо наш порядок речей не є єдино можливим. Модель стереотипу не нейтральна. Стереотипи міцно заряджені почуттями, що стосуються них. Вони - фортеці наших традицій, і під їхнім захистом ми відчуваємо безпечною ту позицію, яку посідаємо» [5, с. 64].

Стереотип, що функціонує на основі очікувань (настанов), а не обумовлює їх, акумулює деякий стандартизований колективний досвід, спрямовує через запропоноване ставлення інтерактивність особи (навчання, спілкування й т. ін.) у відповідних для суспільства чи окремих спільнот напрямах. Соціальні суб’єкти в процесі своїх інтеракцій сприймають і використовують стереотипи та соціальні настанови, починаючи з перших етапів соціалізації, що багато в чому визначає напрями формування їх самооцінок і способів соціальної ідентифікації. Отже, соціальне стереотипне мислення більшою мірою ускладнює об’єктивне сприйняття дійсності, пропонуючи натомість ілюзію реальності. Їх слід розпізнавати і усвідомлено відмовлятися від них на користь сприйняття дійсності в її неспотвореному і необмеженому стереотипами вигляді [1, с. 13].

Виділяють різновиди соціальних стереотипів: етнічні, гендерні, вікові. Окрім них, говорять про ті, що «використовуються» у різних сферах соціальної дійсності, зокрема соціокультурні, політичні, ідеологічні, електоральні. особливо треба відзначити таку класифікацію, як стереотипи свідомості, що віддзеркалюють ідеальні орієнтири панівної ціннісно-нормативної системи групи, суспільства і слугують основою для формування стереотипів поведінки; самі стереотипи поведінки, що характеризують стійкі, регулярно повторювані на практиці особливості дій та поведінки певних соціальних, етнічних та інших груп [3, с. 118]. Соціальний стереотип дійсно виступає у вигляді одного з важливих змістовних елементів і пропаганди, взагалі суспільного спілкування

людей. Більш того, він робить подібне спілкування дійсно адекватним та зрозумілим завдяки присутності в ньому стереотипів практично для усіх груп населення [3, с. 120].

Гендерна нерівність виступає одним із головних порушень прав людини, що виявляється в нерівних можливостях жінок і чоловіків у різних сферах суспільного життя, включаючи політичне представництво та участь у прийнятті рішень, економічні можливості та доступ до ресурсів, повноваження на рівні сім'ї та вразливість до дискримінації й насильства. Причини нерівного розподілу повноважень жінок і чоловіків слід шукати в патріархальних нормах, які закріплюють за представниками різних статей певні соціальні ролі та моделі поведінки, прийнятні для суспільства. У минулому визнання цих проблем та просування гендерної рівності сприймалося переважно як «жіноче питання», а гендерні програми зосереджувалися на покращанні становища жінок. Разом із тим, просування гендерної нерівності уможливлюється лише за умови зміни світоглядних настанов усіх громадян, тому протягом останніх десятиліть все ширше визнається необхідність залучення чоловіків до просування гендерної рівності, зокрема активної участі в заходах політики подолання та попередження гендерно зумовленого насильства [4, с. 4].

В освітній сфері належить внести чимало змін до навчальних програм, які мають сьогодні тенденційний в гендерному розумінні характер. Це призводить до закріплення традиційних функцій жінок і чоловіків, виключає для жінок можливість бути рівними партнерами в суспільстві. Одна з болючих проблем української жінки – насилля щодо неї. Воно є одним із ключових соціальних механізмів, внаслідок якого жінки опиняються в підлеглому становищі порівняно з чоловіками. Зростання такого насилля є глобальною проблемою. За офіційними даними Світового банку, понад 700 мільйонів жінок у світі нині потерпають від домашнього насилля. Приблизно половина населення України потерпала від насильства в сім'ї впродовж свого життя, причому 30% зазнавали насильства у дитячому віці. Жінки частіше стикаються з насильством у сім'ї в дорослому віці [2, с. 158]. На сучасному етапі у ланці вищої освіти України

введено вивчення дисциплін, що розглядають гендер, створено мережу гендерних центрів у ЗВО та ін.

Слід зазначити, що в прагненні до відродження національних засад соціокультурного середовища відбувається підтримка патріархальних поглядів на роль жінки в суспільстві. Також однією з головних причин, що сприяє поширенню дискримінації за ознакою статі в нашому українському суспільстві, є те, що дискримінація у різних її проявах в Україні практично не карається (окрім фізичного насильства за умови доведення).

Висновки. Соціальні ролі жінки й чоловіка в сучасному світі стають поступово більш схожими, порівняно з попередніми десятиліттями, хоча проблема нерівності та асиметрії ролей чоловіків і жінок у суспільстві є актуальною. Стійкими є патріархальні погляди, що відображають відповідні сімейні цінності та звичаєві настанови.

Латентний характер мають відносини гендерної трудової сегрегації, факти якої вкрай важко доводяться або навіть замовчуються. Разом з тим, проблема гендерної нерівності в українському суспільстві перестає сприйматись стереотипно частиною соціуму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Колісник О. В. Соціальні стереотипи в реаліях сучасного суспільства. *Грані.* № 7 (123,) липень 2015. С. 10-14.

2. Медіна Т., Мельничук К. Особливості становища жінки в сучасному українському суспільстві: проблематика та методи вирішення. *Релігія та соціум.* 2016. №1-2(21-22). С. 154 -160.

3. Полторак В. А., Зоська Я. В., Стадник А. Г. Соціальні стереотипи і громадська думка: проблеми взаємозв’язку та взаємовпливу. *Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал*. Голов. ред. С. Г. Секундант, відпов. ред. Д. В. Яковлев; Міністерство освіти і науки України ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. Вип. 27. С. 115-122.

4. Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів та насильства щодо жінок. UNFPA Ukraine. 2018. 60 с.

5. Lippman W. Public Opinion. New York, London: The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. New York; Colier Macmillan Publishers, London, 1949. 268 p. // Владимиров В. М. Структура масової свідомості: погляди У. Ліппмана та О. Потебні й спроба їх актуалізації. Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. 2002. № 3.

ART

EXPLORING THE PROBLEMS WITH A LINEAR APPROACH TO ART HISTORY

Kachkovska Yana
Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

Introduction: The subject of art history has been a topic of debate for many years, with one of the most significant issues being the linear narrative of art history. This approach assumes that there is a clear progression from primitive to modern art, with each period building upon the previous one. It is founded on the notion that European culture is leading artistic development and that all cultures have followed a similar path towards modernity. Nevertheless, this perspective has been subject to criticism for various reasons.

Aim: To investigate the main problems of the linear history of art.

Materials and methods For research, I used the article "Linear, Entangled, Anachronic Periodization and the Shapes of Time in Art History" by Matthew Rampley.

Results and discussion: Critics have pointed out that the linear narrative of art history lacks adequacy as it does not provide an accurate representation of the development of art throughout history. This approach has been criticized for ignoring non-European cultures and their contributions to the development of art. Additionally, the linear narrative assumes that all cultures have followed a similar path towards modernity, which is not necessarily true. For instance, African art has its own unique trajectory and cannot be understood through a Eurocentric lens. Indigenous art from various parts of the world also has its own unique trajectories

that are often overlooked in traditional art history narratives. For example, Aboriginal Australian art is deeply connected to the land and spiritual beliefs of Indigenous Australians. The dot painting technique used by many Aboriginal artists today was developed in the 1970s as a way to preserve traditional stories and symbols.

Traditional Japanese art has a long history of depicting nature and the changing seasons, which is rooted in Shinto beliefs. This tradition continued even after Japan opened up to the West in the 19th century and adopted some Western techniques and styles. Similarly, Chinese art has its own distinct trajectory. Chinese painting, for example, emphasizes brushwork and calligraphy as much as it does representational imagery. This tradition has been passed down for centuries and continues to influence contemporary Chinese artists.

These examples demonstrate how different cultures have their own unique artistic traditions that cannot be understood through a Eurocentric lens or by following a linear narrative of modernity.

Another issue with the linear narrative is its impact on ideology, particularly in terms of how it reinforces cultural hierarchies and privileges certain traditions over others. For example, the linear narrative often presents Western art as the pinnacle of artistic achievement, while categorizing non-Western art as primitive or exotic.

This Eurocentric bias has had a significant impact on how art is valued and collected in museums and galleries around the world. Non-Western art is often relegated to separate galleries or collections, reinforcing the idea that it is somehow less important or valuable than Western art.

The linear narrative also reinforces gender and racial biases in art history. Women artists and artists of color have historically been excluded from the canon of Western art history, which has perpetuated a narrow view of what constitutes "great" art. This has led to a lack of representation for these groups in museums and galleries, as well as a lack of recognition for their contributions to the development of art.

This view has been challenged by scholars who argue for a more inclusive approach to studying art history. For example, feminist scholars have highlighted the contributions of women artists who were often excluded from traditional narratives of

art history. Similarly, postcolonial scholars have emphasized the importance of studying non-European cultures on their own terms rather than through a Eurocentric lens.

However, it is important to note that these issues are not mutually dependent. The division of art history into periods is not a necessary consequence of a linear model of time. Therefore, alternative approaches have been proposed to address these issues and provide a more comprehensive understanding of artistic development throughout history. Alternative models of time include concepts such as coexisting, collapsing, multidimensional approaches and many others. By adopting these alternative approaches to studying art history and considering the criticisms raised against the linear narrative approach we can gain a more inclusive and nuanced understanding of artistic development throughout history.

The linear approach to studying art history can be useful in providing a basic framework for understanding the development of art over time. For example, it can help us to identify major artistic movements and styles, and to understand how they relate to one another.

The linear approach can also be useful in identifying key artists and artworks that have had a significant impact on the development of art. By tracing the evolution of these artists and their works over time, we can gain a deeper understanding of their contributions to the field. It can be helpful in identifying broader historical trends and contexts that have influenced the development of art. For example, it can help us to understand how political, social, and economic factors have shaped artistic production throughout history.

In conclusion, while the linear narrative may provide a useful framework for studying art history, it should be approached with caution and supplemented by alternative approaches that take into account non-European cultures and challenge cultural hierarchies. This will help us to avoid perpetuating Eurocentric biases in our studies and create a more inclusive approach to studying and valuing art.

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО ДИТЯЧОГО МЮЗИКЛУ БРОДВЕЙСЬКОГО ФОРМАТУ В УКРАЇНІ

Белименко Ліляна Іванівна,
здобувач,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. На сучасному етапі широкомасштабне впровадження нових технологій в усі галузі людського життя призводить до прискореної зміни образів, які активно впливають на розвиток дитини. Відбувається падіння традиційної для одного покоління системи цінностей та трансформація критеріїв відбору в знаковому середовищі.

Сучасна дитина, захоплена масовою культурою, прагне видовища і чекає від сценічного твору поєднання певної релаксаційної функції з гедоністичною, які наразі є провідною функцією сучасної масової популярної культури.

У вітчизняному сценічному просторі поступово формується дитячий мюзикл бродвейського формату, що зумовлює необхідність теоретизації означеної проблематики з позицій сучасного мистецтвознавства.

Мета роботи - виявити специфіку сучасного дитячого мюзиклу бродвейського формату і Україні.

Матеріали та методи. Застосовано метод аналізу та синтезу, системний, типологічний, структурний метод, а також метод мистецтвознавчого аналізу.

Результати та обговорення. Однією з особливостей сучасної дитячої аудиторії є значні зміни в ціннісних орієнтаціях, що відбулися протягом останнього десятиліття. Надзвичайно складним завданням наразі є утримання глядацької уваги, «підключення» до сценічної дії. Виведення дитячої аудиторії зі стану пасивного споглядання зумовлює пошук театральних, сценографічних можливостей та виражальних засобів.

У цьому контексті специфіка жанру мюзиклу великою мірою привертає

увагу молодого покоління в першу чергу за рахунок відмінної від класичної драми художньої основи реалізму дії, в якій головують музика, вокал, хореографія, іноді посилені трюковими номерами. Безпосередньо сама фактура жанру дозволяє більш щільно компонувати сценічну дію, зробити її динамічнішою та посилити видовищність.

Для гри акторів мюзиклу характерна імпровізація в роботі над роллю, що зазвичай закладена у канві режисерського рішення – актор постає не як виконавець заздалегідь написаного і вивченого тексту, а як імпровізатор, який вигадує вербальну і фізичну дію тут і зараз.

Водночас традиційними постановками дитячих мюзиклів на сучасному етапі складно задовольнити потреби глядача, який вихований на мультимедійних технологіях.

Особливості сюжету, драматургії та інтонаційного ладу багатьох дитячих мюзиклів, перебуваючи в значній залежності від вітчизняної традиції музично драматичного театру XX ст. не сприяють їх адекватному сприйняттю сучасними глядачами – представниками нового покоління Z та Альфа, увага яких спрямована на активну подієвість та насиченість відеоряду.

Протягом останніх років намітилася тенденція оновлення сюжетного та постановочного словника дитячого мюзиклу, з’являються вистави, які визначаються формуванням специфічної для дітей різного віку образності, зверненням до сучасних сюжетів, персонажів, використанням інноваційних технічних засобів.

Варто зауважити, що мультимедійна технологія відеомапінг, на думку дослідників, «сприяє створенню унікального середовища відповідно до тематики за допомогою сценаріїв сприйняття, впливу кольору на емоційні відчуття глядача, відтворення голографічних проєкцій виконавців та ін.» [1, с. 4].

Зміст та форма дитячого мюзиклу великою мірою детерміновані естетичними смаками сучасної дитячої аудиторії, яка визначає напрямок творчого процесу як композитора, лібретиста, так і режисера-постановника,

хореографа, сценографа, акторів, відповідно до специфіки типового для відповідної вікової категорії сприйняття та середнього рівня загальної культури сучасної дитини.

Відповідно до специфіки розвитку мюзиклу в Україні, найбільш масштабні постановки дитячих проєктів присвячені новорічним святам. Великою мірою це пояснюється популярністю жанру та його специфікою, адже створення святкової атмосфери, яскравого вражаючого шоу є однією з його важливих характеристик. Такі новорічні дитячі мюзикли, як «Головна ялинка» (2013 р.), «Ліхтаріус. Історії оживають» (2019 р.), «Нова Снігова королева» (2021 р.) – постановки бродвейського формату.

Наприкінці грудня 2013 р. на сцені Національного палацу культури «Україна» відбулася постановка масштабного дитячого мюзиклу «Головна ялинка». Творчим колективом (драматург Н. Нежданова, композитор В. Васалатій, режисер-постановник І. Зільберман та ін.) було створено повномасштабне грандіозне шоу, сповнене ритмічного, мелодичного та гармонічного різноманіття, звукової енергії та театральної яскравості, що відповідає кращим традиціям бродвейського мюзиклу.

Видовищність та розважальність як певна форма, що в деяких випадках характеризується глибокою драматичністю, наповненістю тонким психологізмом змісту та складною музичною драматургією, розрахована на емоційне глядацьке сприйняття.

Одним із яскравих прикладів сучасного українського дитячого мюзиклу є «Ліхтаріус. Історії оживають» («Caribbean Club Concert Hall», 2019 р.), в якому поєднано драматургію, музику, хореографію, мультимедійну сценографію (комп’ютерну графіку та віджеїнг на великому екрані) та ін. [2]. Мюзикл на основі діснеївських хітів у стилістиці бродвейського шоу засвідчує остаточний відхід від традицій вітчизняного музично-драматичного театру.

Художні можливості жанру дозволили оптимальним чином втілити на сцені казковий світ сучасної дитини.

Нового масштабу втілення дитячий мюзикл бродвейського формату в

Україні отримує на початку третього десятиліття XXI ст. у постановці «Нова Снігова Королева» Д. Саратського (автор ідеї та продюсер С. Перман, режисер постановник О. Лещенко) [3].

Основними характеристиками постановки стали: використання виключно авторської музики популярного композитора (Д. Саратський), хітові музичні номери, створені з урахуванням голосового діапазону та майстерності виконавців; зірковий основний виконавський склад (головні ролі у мюзиклі виконали популярні українські артисти – О. Полякова (Снігова Королева), М. Соколовський (Кай), Д. Коляденко (бабуся Герди), В. Горянський (Санта Клаус) та ін.); інтерактивність шоу; оригінальна хореографічна партитура; вражаючи ексклюзивна та функціональна сценографія; яскраві, пишні, багаті видовищні костюми (більше 50-ти); задіяння провідних хореографічних колективів «Light Balance»; включення у сценічну дію елементів циркового мистецтва (у постановці взяли участь професійні циркові артисти).

Характерною загальною рисою дитячих мюзиклів бродвейського формату, є: використання авторами сучасної маскультурної інтонаційної палітри та сучасної хореографічної ритміки; звернення до популярних у масовій культурі персонажів; посилення інтерактивності (тип відкритого спілкування з глядачем, безперервний емоційний та дієвий зв’язок сцени і залу є основою жанру); доступність і простота сюжету та тестів.

Як жанр, що належить до сфери масового мистецтва, мюзикл характеризується такою особливістю як звернення до апробованих музичних взірців, тяжінню до своєрідних музичних та сценічних кліше, що дозволяють встановити зв’язок з масовою аудиторією.

Сучасний дитячий мюзикл – це музичне оповідання в яскравих картинках, що мають компактний сюжет, що динамічно та активно розвивається, лаконічний літературний текст та надзвичайно насичений візуальний ряд.

Проаналізовані дитячі мюзикли, незважаючи на відповідність характеристикам мюзиклу як передусім продукту масової культури та шоу-

бізнесу, ілюструють майстерність композиторів в плані композиційно-драматургічних прийомів, майстерність режисури та акторської гри, хореографічних, циркових номерів та художнього оформлення, які відповідають сучасним тенденціям світового сценічного мистецтва.

Висновки. Вітчизняний мюзикл для дітей – унікальний феномен, який являє собою поєднання класичних західних традицій жанру з традиціями української театральної школи, коли дитяча аудиторія не лише розважається, а співпереживає сценічній дії. Лишаючись в рамках мистецтва, від шоу-бізнес-індустрії західного мюзиклу, вітчизняний мюзикл для дітей бере яскравість барв та вміння радувати, а також прораховану до дрібниць організацію постановочного процесу.

Єдину цілісну структуру вітчизняного дитячого мюзиклу бродвейського формату складають: драматичний ліризм/комізм змісту сюжетної лінії, що генерується задумом автора лібрето; домінування дії, видовищності та емоцій над роздумами та глибинним психологізмом; музичність, що полягає в сучасності інтонацій та ритмічної структури динаміки постановки; епатажність та несподіваність, що проявляється засобами зовнішньої виразності, зокрема яскравою формою постановки сценічної дії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Доколова О. С. 3D-mapping як сучасна технологія мультимедійного мистецтва в Україні : дисертація доктора філософії: 022 «Дизайн» (галузь знань 02 Культура і мистецтво). Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2022. 225 с.

2. Ліхтаріус. Історії оживають. URL : https://www.facebook.com/lihtarius/ (дата звернення : 24.05.2023).

3. У Києві відбулася прем’єра новорічного мюзиклу «Нова Снігова Королева». Укрінформ. 2021. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3375827-u-kievi-vidbulasa-premera-novoricnogo-muziklu-nova-snigova-koroleva.html (дата звернення : 22.05.2023).

СУЧАСНЕ ОБЛИЧЧЯ ВИТИНАНКИ В ПОСТАТЯХ ТА ТРАДИЦІЯХ

Гарбузенко Лариса Володимирівна,
кандидат педагогіних наук, доцент
Умріхіна Ярослава Денисівна,
студентка
Центральноукраїнський державний
університет ім. В. Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Війна породжує болючий і травматичний досвід, який світ не в змозі "перетравити" без допомоги мистецтва, і художники виступають своєрідними резонаторами подій, транслюючи суспільству свої почуття, переживання та ідеали. Мистецтво завжди було зброєю, тим паче під час війни. Тому пензлем, словом, музичним інструментом озброїлись українські митці, щоб не тільки зберегти, але й поширити українську культуру. Нині творчі люди України тримають мистецький фронт. "В цьому велика сила мистецтва: війна руйнує образ, а художник створює новий. Цей образ залишається цілісним: світ розпався на шматочки, розлетівся на друзки, а ми можемо його знову зібрати" [1].

Відбувається певна смислова переорієнтація: зростає усвідомлення національної ідентичності і як наслідок – свідоме звернення до етнонаціональних мотивів, стилізації під українське народне мистецтво, використання національної символіки. Варто звернути увагу митців до творчих можливостей витинанки, оскільки на сьогоднішній день недостатньо досліджень з цієї проблематики, а видання каталогів з витинанками не повною мірою відображають розвиток цього виду декоративного мистецтва.

Мета роботи – демонстраця витинаки як дієвого засобу у просторі сьогодення.

Матеріали та методи. Вагомий внесок у дослідження поняття витинанки, аналізу техніки витинанки і її розвитку зробили такі фахівці як Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, Я. Коваль, В. Корнієнко, Г. Нарбут,

М. Селівачов, О. Грищенко, М. Станкевич, С. Танадайчук, О. Тихонюк, О. Федорук, Є. Шевченко. Наочним матеріалом для дослідження стали творчі роботи майстрів та художників витинанкарів: Дарія Альошкіна, Олеся Вакуленко, Оксана Гарбузенко, Клавдія Гуржій-Крохмаленко, Тарас Крамаренко, Емма Левадська, Андрій Пушкарьов, Микола Теліженко, Ольга Шинкаренко та інші. Методологія дослідження базується на порівняльно історичному методі, що дав можливість провести дослідження становлення і розвитку витинанки у хронологічній послідовності для виявлення зовнішніх і внутрішніх впливів. Застосування системного методу дало можливість комплексно дослідити складні системи, наприклад, декоративно-прикладне мистецтво у цілому, його напрямки, орнаментику і витинанку, значення особистості в мистецтві, образотворення. Цей метод передбачає вивчення кожного елемента системи декоративно-прикладного мистецтва його зв’язку з іншими елементами, а також встановлення оптимальних умов розвитку всієї системи.

Результати та обговорення. Українське мистецтво сплітає національний візерунок соціальної етики, яка в суспільстві досі всерйоз не існувала. Маленькі "придверні» килимки моральності – з цим у нас усе гаразд. А ось ціннісне ставлення до людей, яких ти особисто не знаєш, – тут донедавна була суцільна отаманщина. Війна обнуляє всяку штучність, фарисейські спроби насадити через "правильні теоретичні книжки" моделі масової поведінки. Воно так не працює. А ось культурний простір із сотень тисяч щирих мистецьких "вузликів" він готує тло для загальнонаціонального візерунка взаємоповаги вільних людей [3].

Українська традиційна культура є тим, що оберігає Україну і робить її існування можливим. Сучасний етап становлення суспільства, підвищення рівня національної свідомості і самосвідомості висуває проблему перед дизайнерами, графіками та художниками щодо створення нового якісного національного продукту для популяризації національних традицій з урахуванням найкращого досвіду попередників.

Оскільки культура впливає на суб'єкта через навколишнє середовище, людину з метою її культурного розвитку треба оточувати світом духовних цінностей, переживання і розуміння яких сприятиме культурному становленню, формуватиме власну точку зору на зміст культури. Таку ситуацію створює витинанка, що надає особливої соціальної ролі візуальній культурі як сукупності процесів і явищ духовної практичної діяльності людини і також як матеріальні предмети, які естетично цінні. Всі ці завдання візуальної культури відбиваються у витинанках як одному з духовних феноменів культури, у його функціях.

На основі дослідження витинанки, її художньої виразності, культурно історичних і проектних передумов робіт у цій техніці, необхідно розглядати витинанку як засіб графічної виразності і обґрунтовувати значення цієї техніки для створення робіт із більш незвичними ефектами та особливостями. Це стимулюватиме до вільних асоціацій в мистецтві і в дизайні. Увага митців звернута до творчих можливостей витинанки, оскільки на сьогоднішній день мало досліджень з проблематики сучасної витинанки, а виставки, використання цієї техніки в дизайні інтер’єрів, графічному дизайні, видання каталогів з витинанками не повною мірою відображають розвиток цього виду декоративного мистецтва. Характерні риси художньо-виразних форм витинанки, стимулюють до вільних асоціацій у контексті візуальної культури України.

Всеукраїнські виставки витинанки підтверджують, що цей вид візуального мистецтва захоплює художників і дизайнерів, які мають свій власний стиль у створенні образу.

Тематика робіт А. Пушкарьова надзвичайно різноманітна, він намагається переосмислити українську культурну спадщину, звертається до фольклору та народних традицій. Спочатку художник на основі свого задуму продумує композицію витинанки в цілому, потім визначається із формами елементів, які утворюють майбутню композицію. Майстер використовує зрозумілі для глядача форми, які нагадують обриси простих геометричних фігур трикутника,

квадрата, кола. Кожен елемент композиції не дисонує між собою, а створює єдине ціле. Залишаючись вірним техніці, митець застосовує нові композиційні прийоми та засоби художньої виразності, його художні твори цілісні та завершені, виразні й гармонійні. Кожна витинанка тонко передає індивідуальну стилістику майстра, але разом із тим витримана у радіусі дії художніх законів. Така умовність художньої мови збагачує творчий пошук, спонукає до сміливого поєднання образів. Тож кожна творча робота, виконана в народній техніці, має щирий і переконливий вигляд [4].

Українська тематика прослідковується у творах М. Теліженко. Основою композицій його витинанок є орнаменти старовинних символів, геометричних народних орнаментів, меандр, спіралей, які доповнені образами людей, тварин, птахів, квітів, що набули декоративної форми.

За словами митця, серед картин глядачі не знайдуть реалістичного фактажу, бо всі роботи філософські, сповнені символів та кодів. "Я по-філософськи підхожу до усвідомлення моменту, що, наприклад, відбувалося на "Азовсталі", в Бучі й таке інше. Я художньо переосмислив ці явища війни. Є символи, знаки, які я передаю на картини". Останні роботи митця виконані у двох кольорах: червоному і чорному. Чорний – це колір землі, а червоний – це колір крові, української крові, якою политий чорнозем. Це знакові речі [5].

Забарвлені ліризмом, задушевністю та водночас сповнені монументальності, витинанки майстрині Е. Левадської. Вони передають її щирі й глибокі почуття через красу й чарівність оточуючого світу в його розмаїтті. У різних орнаментальних і сюжетних композиціях мисткиня представляла неповторні образи, збагачуючи унікальний пласт української культури витинанки та популяризуючи цей вид декоративного мистецтва. Короткий огляд творчої спадщини Е. Левадської демонструє величні настрої її самобутньої авторської манери витинання з паперу. У різних витинанках художниця представляла власні багаті напрацювання, в яких оспівувала велич сивих Карпат і всієї України [6].

Варто зупинитися на аспектах творчості сучасних українських

художників-монументалістів, які спеціалізуються саме на витинанках. Яскравою представницею цього виду є Д. Альошкіна. Художниця відома не лише як популяризатора мистецтва витинання, а й як автор з оригінальним підходом виконання та створенням образів. Її роботи – розміром в кілька метрів зіткані з орнаментів, символів, знаків, авторськиї бачень та переосмислень. Людей авторка зображає досить символічно, оскільки працює у стилі, котрий тяжіє до декоративного, такі зображення органічно вплітаються в естетику витинанки [8].

Для творів мисткині характерні симетричні зображення, характерні для золотої доби. Симетрія асоціюється з ідеальним світом, де гніздиться нічим не підкріплена впевненість, що все буде правильно. У них розлитий тихий сум за першопочатком, наснаженим силою творіння. Її витинанки нагадують фіранки, якими прикрашали вікна, які як межові простори відділяють світ безпечний домашній від загрозливого зовнішнього.

В різносюжетності її робіт існує двовимірність, лінійність. Контраст зображення та порожнечі – робить її витинанки архаїчними, заснованими на минулому. Образам, волі по неволі надаєш міфічності.

Висновки. Митці творять суспільство. І їх візуальна мова, подекуди загадкова та метафорична. Кожний митець – то окремий всесвіт. Багато художників і художниць заявили свою громадянську позицію, орієнтацію на найболючіші проблеми суспільства. Незважаючи на те, що скеровує митця на творчість, чи мистецька інтуїція, свідомість, інсайт, натхнення чи данина кон’юнктурі на часі не має значення. Вдала робота резонує, вона залишиться в історії вітчизняного, а може і світового мистецтва, чи просто стане, лише в часі, актуальною, звернувши увагу на проблему.

Витинанка з кожним роком отримує все більше можливостей реалізації. Митці не мають обмежень у виборі ідей, можна втілити будь-які задуми. Естетика, змістове наповнення та конструктивні властивості щільно переплітаються в простих формах витинанки. Отже, передання та пошук естетики й конструктивності в паперовому мистецтві відбуваються одночасно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котляр О. Війна у мистецтві й мистецтво у час війни. Розмова з Ольгою Балашовою. Антиквар. 19.07.2022. URL: https://antikvar.ua/vijna-u-mystetstvi-j-mystetstvo-u-chas-vijny-rozmova-z-olgoyu-balashovoyu

2. Антонович Д. Український орнамент. Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича. К., 1993. С. 385–404.

3. Шевченко О. Андрій Пушкарьов: чарівний світ паперового мережива. URL: https://www.dnipro.libr.dp.ua/Andriy_Pushkarov_charivnyy_svit_paperovoho_merezhyva

4. Шевченко О. Андрій Пушкарьов: чарівний світ паперового мережива. URL: https://www.dnipro.libr.dp.ua/Andriy_Pushkarov_charivnyy_svit_paperovoho_merezhyva

5. Денисенко М. Від сирени до сирени: у Черкасах відкрили виставку графіки Миколи Теліженка. URL: https://suspilne.media/294380-vid-sireni-do-sireni-u-cerkasah-vidkrili-vistavku-grafiki-mikoli-telizenka/

6. Емма Левадська: талант та світла душа. URL: https://piven.foundation/ua/post/b13cadc8-e6bd-4d9f-a86a-9b9804033d7e

7. Альошкіна Д., А. Золотнюк. Паперова магія симетрії. URL: https://zbruc.eu/node/103365

ФЕНОМЕН НОНКОНФОРМІЗМУ В ДИЗАЙНІ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ (60-90-ТІ РР. XX СТОЛІТТЯ)

Єрмуканова Анастасія Андріївна,
аспірантка,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. Феномен нонконформізму в українському мистецтві 60-90-х рр. XX ст. на сучасному етапі набуває загальнонаціональної значущості, проте, через складність та багатоаспектність, з одного боку, та досить розмиті хронологічні і змістові рамки, з іншого, лишається недостатньо дослідженим.

Однією з актуальних тем мистецтвознавства наразі є особливості прояву нонконформізму в дизайні сценічного мистецтва в Україні означеного періоду, що не лише визначив напрям розвитку та специфіку еволюції художнього оформлення вистав провідними вітчизняними митцями, які власними пластичними рішеннями та візуальними образами постановок демонстрували «неприйняття загальноприйнятих нормативів творчості» [5, с. 12], а й зберіг свій вплив на багатьох представників сценографії початку XXI ст., у дизайні сценічного простору яких виражається проблематика минулих і теперішніх тенденцій в контексті сучасності.

Мета роботи - виявити специфіку феномену нонконформізму в дизайні сценічного мистецтва України (1960-1990-ті рр.).

Матеріали та методи. Застосовано історико-культурний метод, функціонально-типологічний метод, метод узагальнення та мистецтвознавчого аналізу.

Результати та обговорення. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови нонконформізм визначається як: «заперечення пануючих у суспільстві поглядів» [3, с. 626]; «УСЕ Універсальний словник – енциклопедія» пропонує наступне визначення: «нонконформізм – позиція, яка полягає в

критичному ставленні до норм, обов'язкових у певній суспільній групі, надання пріоритету власному поглядові порівняно з думкою, що панує в оточенні» [6, с. 953].

Власну своєрідність виявлення нонконформізм отримує у мистецтві. Одна з найвідоміших теоретиків нонконформізму в українському мистецтві Л. Смирна пропонує визначати його як «внутрішню наснажливість митця чинити спротив традиції або панівним у суспільстві настановам (ідеологічним чи позаідеологічним, нестійким) [2]. Характерними властивостями нонконформізму дослідники визначають: «інакомислення, опозиція (альтернативність) офіційному, загострення проблеми свободи, принцип катастрофічності, теорія відчуженості, екзистенціальний принцип» [1, с. 160]. На думку Л. Смирної «нонконформізм як світоглядний феномен не слід пов'язувати з якоюсь конкретною епохою, адже нонконформістські погляди можна виявити за різних часових епох. Тобто нонконформізм у сенсі світоглядному - не фіксоване хронологічне явище, а певний духовний стан» [4, с. 41].

Зароджений в надрах офіційного радянського мистецтва, передусім образотворчого та літератури, нонконформізм отримав своєрідне виявлення в

творчості українських театральних художників, ставши альтернативною мовою в театрально-декораційному дискурсі доби соціального реалізму.

Розглядаємо нонконформізм як явище, що здійснило безумовний вплив на розвиток дієвої сценографії та провідних тенденцій дизайну сценічного мистецтва України 60-90-х рр. XX ст.

Український нонконформізм в дизайні сценічного мистецтва мав як схожі (за суттю), так і відмінні (в галузі організації діяльності та специфіці прийомів та методів художнього оформлення сцени) від мистецького нонконформізму в інших галузях риси.

У дизайні сценічного мистецтва України нонконформізм став явищем, що не лише поєднало в собі філософське наповнення та художню форму, але й кардинально трансформувало погляд на оформлення сценічного простору в

цілому.

Театральні художники-сценографи нонконформісти Є. Лисик, М. Кипріян, Д. Лідер, М. Ковальчук, О. Семенюк та М. Івницький та ін. відкрили нові шляхи для творчості, збагатили палітру стилістичних, формальних прийомів дизайну сценічного мистецтва, підготували підґрунтя для його подальшого розвитку. Саме завдяки їх протестам проти ідеологічних обмежень мистецтва як такого створення єдиного сценічного середовища, що видозмінюється в часі та просторі стає органічною частиною акторської гри та режисерського рішення вистави. Розроблена ними сценографія не прагнула до безпосереднього виявлення внутрішнього світу постановки та не обмежувала себе допоміжними рамками, існуючи не як декорація, а як символ переживання простору драми.

Особливістю мови українських театральних художників нонконформістів є:

- звернення до загальнолюдських цінностей та віддзеркалення в просторових концепціях складних внутрішніх дискурсів про глобальні категорії буття;

- метафоричність (посилання на твори світової літератури, важливі актуальні проблеми, зокрема екологічні та соціальні, одвічні питання та ін.);

- використання метафоричної мови для вираження власного філософсько-світоглядного бачення, авторського осмислення сценічного твору;

- концептуалізація ідеї безпредметності;

- наділення глибинним символічним сенсом буденних речей;

- посилення художнього узагальнення проблем та конфліктів постановки образною структурою;

Висновки. Діяльність вітчизняних театральних художників, творчість яких лежить в руслі нонконформізму, визначила вектор руху дизайну сценічного мистецтва в Україні, посприяло його виходу на міжнародний рівень як повноправного учасника європейського художнього процесу.

Дизайн сценічного простору вистав українських театральних

художників-нонконформістів – приклад глибинного філософсько-світоглядного підходу до створення візуального образу вистави на основі нестандартних, далеких від офіційно «санкціонованих», дизайнерських рішень та сміливих композиційних експериментів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Котова О. О. Мистецький нонконформізм Одеси в контексті світової культури 1960-80-х років / Типологічні ряди, дизайн; ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2021. 250 с.

2. Любивий Я. В., Смирна Л. В. Нонконформізм. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL : https://esu.com.ua/article-73459 (дата звернення : 1.05.2023).

3. Нонконформізм. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Перун, 2004. С. 626.

4. Смирна Л. Конформізм, нонконформізм і візуальна невідворотність постнонконформізму: До історії поняття «нонконформізм». Науковий журнал Художня культура. Актуальні проблеми. 2020. Вип. 16 (1). С. 39–43.

5. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон: Видавництво «Стар», 2016. 52 с.

6. УСЕ Універсальний словник – енциклопедія / гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. Київ: Ірина, 1999. 1551 с.

УДК 78.082.4

РОЛЬ МУЗИКИ ЕПОХИ БАРОКО В РЕПЕРТУАРІ ЧЕЧІЛІЇ БАРТОЛІ

Кінаш Світлана Віталіївна
студентка IV курсу ММ-42сс
Вишневська Світлана Валентинівна
кандидат мистецтвознавства
доцент кафедри виконавського мистецтва ННІМ
Прикарпатського національного університету
ім. В. Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: Дослідження та відновлення вокально-виконавських принципів старовинних арій епохи Бароко, презентація дивовижних можливостей людського голосу та таємниць співу кастратів – одна з сторін концертно-виконавської та науково-мистецтвознавчої діяльності видатної італійської співачки, володарки дивовижного колоратурного меццо-сопрано Чечілії Бартолі.

Ключові слова: арія, кастрати, вокальне виконавство, опера, композитор.

Чечілія Бартолі – володарка надзвичайного колоратурного меццо-сопрано з діапазоном es – fis³, що вирізняється яскравим та густим тембром грудного резонатору у поєднанні з сильним, політним звуком середнього та чудовою технікою і вільним звучанням верхнього регістрів голосу; талановита італійська оперна співачка з неймовірним артистичними даними. У статтях, що містять відгуки про виступи співачки, знаходимо відгуки про особливості голосу Чечілії Бартолі, зокрема, Катрін Еймз із Newsweek стверджує: «У неї є голос, який ллється через три з половиною октави, і стікає як дорогий теплий коньяк, асортимент якого відповідає шаленій витримці та захоплюючій фіоритурі», Лінда Бландфорд із газети New York Times вважає: «Її голос – цілісний, безшовний, настільки жвавий як у верхньому регістрі, так і в нижньому» [1].

Народилася співачка у Римі, Італія, 4 червня 1966 року, в сім'ї

професійних оперних співаків Сільвани Баццоні та П’єтро Анджело Бартолі. З раннього віку

Чечілія з захопленням відвідувала класичні оперні постановки, за участі батьків, і з задоволенням допомагала «підспівуючи» уривки з партій улюблених героїв. Першим вокальним педагогом майбутньої зірки стала мама, яка підтримувала і заохочувала прагнення Чечілії до співу, природні дані якої дивували оточуючих змалечку, дозволяючи їй: «…без всяких додаткових тренувань «виплітати» голосом найскладніші каденції» [2]. Згодом юною співачкою зацікавилася знаменита Катя Річчареллі, з якою Чечілія Бартолі продовжила навчання.

Вперше велика сцена відкрилася для майбутньої зірки у ролі маленького пастушка з опери Джакомо Пуччіні «Тоска», яку виконала дев’ятирічна Чечілія. Бажання професійно займатися музикою привело Ч. Бартолі у Римську консерваторію святої Чечілії, проте її основним вибором став інструмент тромбон, а заняття вокалом проводилися паралельно.

У 1986 році Чечілія Бартолі вперше вагомо заявила про себе як перспективна оперна співачка, виступивши у телепередачі «Fantastico», де разом з баритоном Лео Нуччі виконала дует з опери Дж. Россіні «Севільський цирульник». На жаль, співачка не зайняла переможного першого місця у шоу, проте їй вдалося привернути увагу багатьох видатних музичних митців, зокрема, нею зацікавився диригент та художній керівник театру «Ла Скала» Рікардо Муті, і запросив на прослуховування до театру. Також талант співачки помітив впливовий німецький музикант Герберт фон Караян. По домовленості Чечілія Бартолі виконала для нього декілька арій, в результаті чого маестро вирішив дати їй можливість виконати у супроводі його оркестру «Мессу h-moll» Й. С. Баха. На превеликий жаль, смерть Г. Караяна перешкодила втіленню цих задумів [3].

Мистецьке життя Чечілії Бартолі не обмежується лише концертними виступами та оперними постановками. Вона займається музикознавчими та історичними дослідженнями, а також популяризує стародавнє мистецтво епохи

Бароко як інфлуенсер у галузі музики. Таке захоплення не є випадковим, адже у XX столітті можна констатувати відродження великої зацікавленості до творів барокової доби як серед мистецтвознавців, так і композиторів та виконавців. Це у свою чергу сприяло появі низки новітніх інтерпретацій кращих зразків барокової музики. Проте, потреба у співаках, що могли б з точністю відтворити партії, написані свого часу для кастратів, є проблемою, і часто твори виконуються або жінками, або ж доводиться транспонувати музичний текст, для того, щоб його могли виконати співаки-тенори.

Такі рішення є причиною запеклих суперечок серед науковців в музичних колах. Мистецтвознавець та дослідник історії кастратів Патрік Барб'є вважає: «Сьогоднішнє пожвавлення інтересу до барокової музики не тільки не привернуло уваги до кастратів, але, навпаки, в даному разі ще далі витіснило їх з реальності – і в цьому головна перешкода для всякого, хто намагається відродити музику Каваллі або Алессандро Скарлатті, не маючи співаків, для яких вона складалася. У сьогоднішньому музичному світі цей абсолютно очевидний недолік і різні способи компенсувати його іншими голосами послужив приводом для довгої і безплідної полеміки» [4, с. 12].

На противагу цим твердженням виникає рух, що отримує назву historically informed performance practice – у перекладі «історично обізнана виконавська практика» (прийнята абревіатура – HIPP) або ж historically informed performance – тобто «історично обізнане виконавство» (скорочено HIP). Цей рух об'єднав виконавців, що пропагують аутентичне відтворення музичних творів доби бароко, і ця мета досягається завдяки тривалим науковим , історичним та мистецьким дослідженням, які пов'язані з вивченням матеріалів сучасників епохи Бароко про звучання як людських голосів, так і музичних інструментів.

Понад три десятиліття Чечілія Бартолі веде плідну співпрацю з компанією

Decca Records, і цей творчий тандем можна вважати надзвичайно плідним, успішним і сталим. Починаючи з 90-х років XX століття співачка

активно працює з творами старовинної класичної музики, продукуючи нові програмні альбоми, та популяризуючи музику епохи Бароко. Така невтомна праця у поєднанні з талантом принесла Чечілії Бартолі почесний титул «співачки номер один в світі», отриманий за диск з старовинними аріями Антоніо Вівальді, випущений 1999 року. Альбом записаний у супроводі автентичного колективу інструментальної музики Il Giardino Armonico під керівництвом Джованні Антоніні. Вибухово-сенсаційна суміш нового бачення і трактувань, вперше записаної на диск, цієї музики Чечілією, що втілили багатолітні дослідження цієї тематики як самої співачки, так і колег-музикознавців, стала справжнім потрясінням для когорти шанувальників класичної музики.

Це був справжній прорив у світі класичної музики, адже історія ще не знала періоду, коли старовинна класична музика продавалась такими великими тиражами. Успіх окрилив співачку яка продовжила роботу, що перетворилася на думку критиків, у «монографічне» п’ятиріччя: від Антоніо Вівальді Чечілія Бартолі перейшла до творів Крістофа Віллібальда Глюка, від Глюка до Антоніо Сальєрі.

Переважна більшість арій, які Чечілія Бартолі презентує слухачам на концертах, були творіннями композиторів для неперевершених, свого часу, знаменитих учнів-кастратів Ніколо Порпори, зокрема, для Карло Броскі, більш відомого нам як неперевершений Фарінеллі та Гаетано Майорано - знаменитого Каффарелі. Найпроблемнішими у цих аріях є складні колоратури та образно-емоційне відтворення творів. Сама виконавиця говорить: «Звичайно, це складно, але є речі набагато складніші. Найважче – заспівати так звані «пристрасні арії», arie patetiche, в яких мелодія розгортається неймовірно повільно, а текст сповнений страждань і туги. Дуже складно продовжувати рух і не бути надмірно схвильованою цією музикою. Подумати тільки, я співаю арії, написані для всіх цих чоловіків, у яких було стільки психологічних проблем це сильно!» [5].

Наукові та творчі дослідження процесу розвитку мистецтва кастратів,

складний, трагічний і таємничий період в історії вокальної музики, одночасно багато мистецтвознавців вважають його кульмінаційним період для вокального виконавства. До нині не вщухають суперечки, що було основним мотиваційним моментом для сімей, що віддавали дітей на поталу моді, жадібність та нестримне бажання слави, чи дійсно фанатичне служіння мистецтву, проте ціна була надто висока – скалічені долі, неспроможність продовжити рід тощо. Наукові пошукування істини у відповідях до багатьох моментів та проблем епохи кастратів будуть продовжуватися ще довго, проте, самовідданість Чечілії Бартолі, співачки яка присвятила творчість відновленню та популяризації мистецтва кастратів, однієї з небагатьох, хто в дійсності дає нам можливість сьогодні доторкнутися та відчути таїну їх виконавських прийомів, що полонили слухачів ще три століття тому.

Надзвичайний талант Чечілії Бартолі дозволив нам, разом з нею, не лише ознайомитися з історичним екскурсом цієї епохи, а й торкнутися трагічного, складного, таємничого та прекрасного у своїй величі психологічного світу співаків-кастратів, що одночасно сповнений почуттями сорому і прагненням сценічної слави, брутальністю жорсткого чоловічого характеру і м’якою ніжністю жіночого голосу, захопленням публіки і нещадної зневаги від неї ж. Саме ця вибухова, по силі емоцій, суміш у поєднанні з талантом Чечілії Бартолі, дозволяє нам почути і зрозуміти ту дивовижну музику, що писалася спеціально для співаків-кастратів, і яку відроджує для нас співачка.

У 2009 році Чечілія Бартолі втілила у життя свій вражаючий музичний проект, дводисковий альбом «Sacrificium», що в перекладі з італійської значить «жертви». Цей альбом співачка присвятила жертвам мистецтва, хлопчикам які були піддані жорстоким операціям кастрування у XVII-XVIII століттях на угоду моді та вокальному мистецтву. Цим проектом Чечілія Бартолі ще раз прагне звернути увагу мистецтвознавців та поціновувачів вокального мистецтва епохи Бароко до неперевершеного виконавського мистецтва співаків-кастратів, задля якого були принесені у жертву багато тисяч маленьких хлопчиків [6].

Головною ідеєю даного проекту, на думку співачки, є прагнення

прославити велич мистецької жертви співаків-кастратів, та одночасно відкрити суспільству жорстокі таємниці їх світу. Дослідник історії кастратів П. Барб'є зазначає: «Зрозуміло, що ця жорстока епоха, коли право на щасливе дитинство ще не було вписано в конституції і сотні тисяч хлопчаків по суті ставали каліками заради того, щоб невелика частина з них співали божественні звуки і підкорювали оперні театри Європи» [4, с. 43]. Чечілія Бартолі вважає, що аналіз нотних зразків партій кастратів, дає нам можливість стверджувати, що вони були професійними співаками, які володіли своїм голосом на високому мистецькому рівні. На сьогодні у нас, на превеликий жаль, відсутня можливість почути майстерне виконання арій таких знаменитих співаків-кастратів як Фарінеллі чи Кафареллі.

Проект «Sacrificium» вміщує два диски, перший з яких презентує нам дванадцять творів, що об'єднані назвою «Світова прем'єра арій кастратів» і другий, так званий «бонусний» вміщує три знамениті арії композиторів Р. Броскі «Son qual nave», Г. Ф. Генделя «Ombra mai fu» та Дж. Джакомеллі «Sposa non mi conosci», що дозволяють нам зануритися у надзвичайний і віртуозний рівень барокового виконавства, що звучало понад три століття тому (див. Додаток Б). Разом з двома дисками пропонується словник, що містить всі основні відомості про кастратів, автори якого постаралися долучити нас до таємниць епохи і культури бароко.

Через десять років, у 2019-му, Чечілія Бартолі випустила новий альбом музичного проекту «Farinelli», що містить одинадцять старовинних арій з репертуару знаменитого співака-кастрата Фарінеллі. На обкладинці цього альбому Ч. Бартолі перевтілюється у вокальну знаменитість, Фарінеллі у образі принца Аріоданта з однойменної опери Г. Ф. Генделя. Виконання співачкою старовинних арій, перш за все, вражає надзвичайним умінням володіти вокальним диханням, фразуючи так, що складається враження наче вона не дихає в процесі співу, а також її талантом артистичних перевтілень залежно від емоцій та характеру персонажа, якого вона грає. Наприклад, перші дві композиції альбому, Н. Порпора «Nell' attendere mio bene» та «Vaghi amori,

grazie amate» перевтілюють Чечілію Бартолі у двох юнаків, Ачі, у першій арії та Іменео у другій. Вони обоє закохані, Ачі очікує на повернення коханої, а Іменео щиро милується красою своєї обраниці. Співачка з віртуозним вмінням відтворює мелодійні прикраси та фіоритури, заплановані композитором для кращої передачі характеру героїв, а також значну увагу надає чіткості дикції для донесення до слухача тексту. Іноді, здається, вона спеціально використовує могутнє вібрато, частково нівелюючи абсолютність чистоти інтонування, щоб продемонструвати емоційну силу кохання та передати психологічний стан своїх героїв. Цікавою є і використання широкої палітри динамічної градації вокального звучання, для підкреслення характеру образів Ачі та Іменео [7].

Четверта позиція альбому презентує нам арію Н. Порпори з опери «Поліфемо» «Lontan dal solo e caro… Lusingato dalla speme», в якій співачка виконує твір у дуеті з гобоєм. Вражаючими є вміння Чечілії Бартолі одночасно надати голосу надзвичайно «інструментального» звучання, паралельно з музикою духового інструменту і «вокальності» мелодії в якій кожному звуку притаманний свій наголос, у відповідності до тексту та гармонії.

Третя та десята позиції альбому демонструють арії Й. Гассе з опери «Марк Антоній та Клеопатра» «Morte col fiero aspetto» та «Signor, la tua speranza ... A Dio trono, impero a Dio» в яких співачка постає перед нами у образі Клеопатри. Цей жіночий образ єдиний, який співачка виконує у музичному проекті альбому «Farinelli». Зухвалість та пристрасть Клеопатри композитор втілив завдяки використанню великої кількості хроматизмів, і часом здається, що сама Чечілія Бартолі ось-ось втратить контроль над звуком, подібно тому, як Клеопатра втрачає контроль над своєю власною долею.

Дев’ята позиція альбому презентує арію А. Кальдара «Questi al cor finora ignoti» яку виконує юний Абель, досить конфліктний, проте, з огляду на вік, недосвідчений і розгублений герой. У даному випадку Ч. Бартолі використала артистизм та неперевершену майстерність володіння тембром, завдяки якому голос виконавиці зненацька робиться зовсім по-дитячому хлоп’ячим, демонструючи нам характер безтурботного та юного Абеля.

Окрім двох цікавих та надзвичайних музичних проектів, присвячених музиці епохи Бароко, «Sacrificium» та «Farinelli», Чечілія Бартолі, будучи амбасадором старовинної музики, проводить регулярні концерти барокової музики у різних містах Європи і світу, наприклад, серед найбільш популярних хочеться відмітити «Концерт з бароковим ансамблем Les Musiciens du Prinse-Monaco». У концертних програмах співачка презентує поціновувачам класичної та старовинної вокальної музики твори Георга Фрідріха Генделя, Крістофа Віллібальда Глюка, Антоніо Вівальді, Леонардо Лео, Антоніо Кальдара, Нікола Порпори, Алессандро Скарлатті, Мануеля Гарсіа, Антоніо Сальєрі тощо [8].

Отже, Чечілія Бартолі видатна співачка сучасності, яка є однією з найактивніших амбасадорів традицій вокального стилю бельканто епохи Бароко. Її професійна діяльність не обмежується тільки сценічним виконавством, вона активно працює як музикознавець та інфлуенсер в галузі старовинної музики. Завдяки її таланту, артистизму, мистецтву та невтомній праці, слухачі мають можливість слухати та насолоджуватись вишуканими бароковими аріями, та поринати у світ таємниць стародавнього Бароко.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Cecilia Bartoli Biography : веб-сайт. URL https://musicianguide.com/biographies/1608004274/Cecilia-Bartoli.html (дата звернення: 20.03. 2023).

2. Хвилинка з … Чечилією Бартолі. За журналом MO 27 грудня 2020 р. URL : https://www.mandarinoriental.com/mo-magazine/luxury-travel/meet-celebrities-and-experts/around-the-world/2018/10/02/interview-cecillia-bartoli?clearcache (дата звернення 14.02.2023).

3. Померанцев І. Я вірю в могутність музики : Чечілія Бартолі. URL : https://kyivdaily.com.ua/chechiliya-bartoli/ (дата звернення 06.04.2023).

4. Барбье П. История кастратов. М.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2006. 304 с.

5. Тимофеев Я. Дышит ли Чечилия Бартоли? (Музыкальное жертвоприношение). *Трибуна молодого журналиста № 1* (99), *январь 2010.* URL : https://tribuna.mosconsv.ru/?p=1256 (дата звернення 25.11.2022).

6. Музыкальное жертвоприношение : веб-сайт. URL https://tribuna.mosconsv.ru/?p=1236 (дата звернення: 12.04.2023).

7. Review: «Farinelli» – Cecilia Bartoli, Antonini : веб-сайт. URL : https://theclassicreview.com/album-reviews/review-farinelli-cecilia-bartoli-antonini/ (дата звернення: 15.03.2023).

8. Чечілія Бартолі / Cecilia Bartoli : веб-сайт. URL : https://www.binoculars-travel.ru/ispolniteli/cecilia-bartoli.htm (дата звернення: 16.02.2023).

УДК: 7.01(075)

ПРОЄКТУВАННЯ ФІРМОВОГО СТИЛЮ КАВ'ЯРНІ ВІРМЕНКА

Лаврова Анастасія
Київський університет технологій та дизайну
Київ, Україна

Анотація: Актуальність роботи над фірмовим стилем кав'ярні «Вірменка» полягає у створенні оригінального, свіжого образу, необхідно саме зараз, оскільки популярність кавових закладів, а також якісної та смачної кави зростає.

Ключові слова: кав'ярня, логотип, мистецтво плакатів, графічний дизайн, дизайн.

Вступ Розробка фірмового стилю – це, перш за все, надання кав'ярні особливих характеристик, що дозволяють їй бути унікальною та конкурентноздатною. Наявність якісного фірмового стилю значно сприяють просуванню на ринку сфери послуг, ефективності реклами тадозволять кав'ярні стати незабутньою. Реклама займає одну з головних ролей у розвитку та просуванні ринкової економіки. Але щоб привернути увагу потенційних клієнтів, потрібно мати неповторний креативний стиль, який зуміє зацікавити, привернути увагу бути впізнаваним і залишатися у потенційного клієнта на підсвідомому рівні.

Постановка завдання Основною метою роботи є виявлення характерних елементів естетики фірмового стилю кав'ярні.

Результати дослідження та їх обговорення За часів античності з'являються прообрази сучасних логотипів. Саме в цей час з'являються перші системи позначення – таври. Античні амфори та художні вироби з наявністю відмітних знаків-клейм відносять до VII-VI ст. до н.е. Клеймування вже на той час стає постійною практикою. На античних амфорах, знайдених у Херсонісі, присутні тавра у вигляді відбитків. Відбитки зроблені вдавлення знака,

зустрічаються і опуклі рельєфи. Багато знаків мають написи, частина з яких була розшифрована як імена власників майстерень. Фірмовий стиль - це образ компанії, що допомагає виділятися на ринку. Фірмовий стиль складається з графічних, колірних, пластичних, акустичних та відео прийомів. Дані прийоми формують певний образ фірми, забезпечують єдиний стиль усім виробам компанії, її рекламної продукції та заходів. Єдність візуальних образів сприяє ідентифікації компанії серед конкурентів та впізнаваності її для покупців.

Функції фірмового стилю:

- Іміджева функція.

Позитивне сприйняття фірми цільової аудиторією переноситься і її продукцію. Багато ліді вважають якість товарів з відомим товарним знаком набагато перевершує якість анонімних виробів і гогови заплатити за них більше.

- Іденпфікуюча функція.

Фірмовий стиль сприяє ідентифікації товарів та реклами, вказує на їх зв'язок з фірмою та їх загальне походження.

- Диференціююча функція.

Виділення товарів та реклами фірми із загальної маси аналогічних. Він є певним «інформаційним носієм» і допомагає споживачеві орієнтуватися у потоці товарів та реклами, полегшує процес вибору.

Цільова аудиторія з більшою ймовірністю зверне увагу на знайомий логотип, кольори, шрифти, виділить конкретне рекламне повідомлення із загального рекламного потоку. Використання єдиного фірмового стилю у всіх формах рекламної кампанії зробить рекламу цілеснішою.

Рис. 1. Фірмовий стиль кав’ярні «Вірменка»

Висновки Розроблений фірмовий стиль для кав'ярні «Вірменка» відображає діяльність компанії. Логотип та графічні елементи зручні у використанні на різних носіях фірмового стилю. Графічні елементи легко змінюються і можуть комбінуватись між собою або використовуватися окремо один від одного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філіпп Меггс, «Історія графічного дизайну» 2013р.

2. ЛідвеллУ.,ХолденК., БатлерД. «Універсальні принципи дизайну» 2016 р.

3. Цільова аудиторія [електронний ресурс]. 2023 In the process of working on the diploma project, the literature on the topic of the project was selected and studied. An analysis of the target audience was carried out. A search and analysis of enterprises with similar activities was carried out. The topic of corporate style is studied in depth. The project concept and graphic solution are defined. A sketch series was developed, the corporate style of the Virmenka coffee shop was developed, consisting of a combined logo, corporate colors, and fonts. Business documentation, packaging, souvenir products have been drawn up.

ГРАФІЧНІ ІНТЕРФЕЙСИ ТА МЕТОДИ ЇХ РОЗРОБКИ

Соіна Олександра Вікторівна
студентка
Київський національний університет технологій і дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному світі графічні інтерфейси є невід'ємною частиною багатьох програм, систем і пристроїв, які оточують нас щодня. Вони забезпечують легку та інтуїтивно зрозумілу взаємодію користувача з комп'ютерами, мобільними пристроями, планшетами, веб-сайтами та іншими технологічними рішеннями. Графічний інтерфейс став необхідною умовою для швидкості, ефективності та приємної взаємодії між людиною та машиною.

Тема «Графічні інтерфейси та методи їх розробки» є актуальною та цікавою в контексті сучасних технологічних досягнень. Розробка графічних інтерфейсів вимагає поєднання знань дизайну, психології сприйняття інформації, програмування та технічних характеристик. Добре розроблений інтерфейс може вплинути на виконання завдань, задоволеність користувача та загальний досвід роботи користувача з програмою чи системою.

Мета роботи. Метою даної роботи є вивчення графічних інтерфейсів та методів їх розробки відповідно до сучасних тенденцій, принципів проектування та технічних вимог. Ми розглянемо всі аспекти створення GUI, включаючи вибір технологій, підходи до дизайну, взаємодію з користувачем, адаптивність і мобільність. Вивчення цього предмету дозволить нам краще зрозуміти, як створювати ефективну та доступну графіку для інших

Матеріали та методи. Розробка графічного інтерфейсу передбачає використання різноманітних матеріалів і методів, які допомагають створювати ефективні та привабливі умови для користувачів. Деякі з них перераховані нижче:

- Методології проектування: GUI можна розробляти за допомогою різних методів проектування, таких як матеріальний дизайн, графічний дизайн,

скелетний дизайн тощо. Кожна технологія має свої принципи та стилі, які допомагають створювати зручні та привабливі інтерфейси.

- Створення прототипів: Створення прототипів є важливою частиною процесу розробки GUI. Це дозволяє створювати тестові макети вашого інтерфейсу, щоб перевірити його функціональність, навігацію та взаємодію з користувачами. Прототипи можуть бути візуальними (наприклад, зображення, моделі) або інтерактивними (наприклад, прототипи, створені за допомогою інструментів створення прототипів).
- Графічний дизайн. Графічний дизайн передбачає використання кольорів, типографіки, значків, зображень та інших візуальних елементів для створення привабливих інтерфейсів. Графічні дизайнери розробляють естетичний вигляд інтерфейсу, забезпечуючи його зручність і відповідність бренду чи стилю продукту.
- Front-end розробка: Front-end розробка складається з програмування та впровадження інтерфейсу за допомогою платформ різних веб-технологій або певних мов програмування. Наприклад, HTML, CSS і JavaScript можна використовувати для веб-інтерфейсів, а мови програмування, такі як Swift для iOS або Kotlin для Android, можна використовувати для мобільних додатків.
- Тестування користувацького досвіду: після того, як інтерфейс розроблено, його тестують, щоб оцінити його ефективність і зручність використання. Тестування включає оцінку навігації, функціональності, відповідності очікуванням користувача та виявлення можливих проблем і помилок. Ці методи і матеріали - лише деякі з багатьох, що використовуються при розробці графічних інтерфейсів користувача. Залежно від конкретних вимог проекту і платформи, розробники можуть використовувати різні підходи і комбінувати різні методи для досягнення найкращих результатів.

Результати та обговорення. Графічні інтерфейси користувача (GUI) є важливим елементом багатьох сучасних додатків і пристроїв Графічні інтерфейси надають користувачам зручний та інтуїтивно зрозумілий спосіб взаємодії з комп'ютерами, мобільними пристроями та іншими електронними

системами Розробка графічних інтерфейсів вимагає врахування вимог дизайну, ергономіки інженерії та вимог користувачів. Тут ми розглянемо деякі результати та дискусії про графічні інтерфейси та способи їх розробки.

- Еволюція графічного інтерфейсу:

Графічні інтерфейси пройшли довгий шлях від перших настільних операційних систем, таких як Xerox Star і Apple Lisa, до сучасних мобільних інтерфейсів, таких як iOS і Android. Графічні інтерфейси стали більш інтуїтивними, функціональними і естетично привабливими. Такі технології, як сенсорні екрани, жести, голосове керування та допоміжні технології розширили можливості ГІ.

- Застосування методологій проектування:

Методології проектування, такі як розуміння користувача, прототипування і тестування користувача, широко використовуються при розробці графічних інтерфейсів. Ці методології дозволяють дизайнерам і розробникам розуміти потреби та очікування користувачів, створювати прототипи інтерфейсів для перевірки функціональності та зручності використання, проводити тести з залученими користувачами, отримувати зворотній зв'язок і виправляти недоліки.

- Мінімалізм і простота:

Сучасні графічні інтерфейси підкреслюють мінімалістичний дизайн і простоту використання. Зображення, іконки і текст повинні бути чіткими і лаконічними, щоб користувачі могли легко орієнтуватися і виконувати потрібні дії. Усунення зайвих деталей та перевантаження інформацією підвищує швидкість та ефективність роботи з додатками та пристроями.

- Адаптивний дизайн:

Адаптивний дизайн стає все більш важливим через різні розміри екранів і пристроїв: графічний інтерфейс повинен бути гнучким і автоматично підлаштовуватися під різні розміри екранів, орієнтацію і пристрої. Це забезпечує оптимальний користувацький досвід на різних пристроях, таких як ПК, смартфони та планшети.

- Використовуйте анімацію та мікровзаємодію:

Анімація та мікровзаємодія можуть покращити візуальний досвід та зрозумілість графічного інтерфейсу. Плавні переходи, анімовані переходи станів і використання звукових і візуальних ефектів можуть допомогти привернути увагу користувача і виділити важливі події.

Загалом, дизайн графічного інтерфейсу постійно розвивається, надаючи користувачам все більш інтуїтивно зрозумілі та зручні способи взаємодії з технологіями. Постійні дослідження, інновації та увага до потреб користувачів є ключовими елементами успішної розробки графічного інтерфейсу.

Висновки. Графічні користувацькі інтерфейси та способи їх розробки стали невід'ємною частиною сучасних додатків і пристроїв. Їх розвиток пройшов довгий шлях від перших настільних операційних систем до сучасних мобільних інтерфейсів. Розробка графічних інтерфейсів користувача вимагає таких методів проектування, як розуміння користувача, створення прототипів і тестування користувача.

Сучасні графічні інтерфейси зосереджені на мінімалізмі та простоті, забезпечуючи користувачам зручну та легку взаємодію. Адаптивний дизайн стає все більш важливим, забезпечуючи оптимальний користувацький досвід на всіх пристроях. Використання анімації та мікровзаємодій може допомогти покращити візуальний досвід та зрозумілість інтерфейсу.

Розробка графічних інтерфейсів постійно еволюціонує, з урахуванням потреб та очікувань користувачів. Це вимагає постійних досліджень, інновацій та прагнення до найкращих практик. Графічні інтерфейси відіграють важливу роль у поліпшенні взаємодії між людиною та технологією, забезпечуючи ефективність, зручність та задоволення від використання програм та пристроїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. "The Design of Everyday Things" by Don Norman

2. "GUI Bloopers: Don'ts and Do's for Software Developers and Web Designers" by Jeff Johnson

3. The Interface Effect" by Alexander Galloway
4. Rmashing Magazine (www.smashingmagazine.com)
5. Interaction Design Foundation (www.interaction-design.org)

РОЛЬ АЙДЕНТИКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Терещенко Ангеліна Сергіївна
студентка
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. Протягом останнього десятиліття спостерігаються постійні зміни у підходах до створення фірмового стилю, які відбуваються відповідно до еволюції оточуючого світу. Сучасний ринок насичений розмаїттям компаній та брендів, кожен з яких прагне мати власну унікальну айдентику та образ. За кожен рік стає все складніше привернути й утримати увагу споживачів, оскільки вони відчувають насиченість статичними формами, традиційними кольорами й шрифтами, пов'язаними з конкретним брендом. Крім того, у зв'язку з прискореним процесом цифровізації багатьох сфер людського життя, зміна концепції фірмового стилю стає актуальним і нагальним завданням.

У світі, де існує значна кількість компаній, оцінювана мільйонами або навіть мільярдами, бажання мати впізнаваний бренд стає надзвичайно вагомим для організацій, які прагнуть виділитися в конкурентному середовищі.

Ціль роботи. В даному науковому дослідженні розглядається значення айдентики для сучасних брендів, аналізуються основні складові цього поняття та аргументується необхідність розробки ідентичності бренду як ефективного засобу комунікації у рекламній сфері.

Матеріали та методи. Ідентичність бренду складається з усього, що виражається вашим брендом, включаючи цінності, комунікаційні стратегії щодо продукту та бажані емоції, які ви ставите перед людьми при їх взаємодії з вашою компанією. В сутності, ідентичність вашого бренду представляє собою індивідуальність вашого підприємства та обіцянку, яку ви надаєте своїм клієнтам. До складу матеріалів та методів, що використовуються для створення брендингу та айдентики, входять наступні компоненти:

Логотип: Унікальний графічний символ або знак, що представляє бренд і

допомагає його ідентифікації. Логотип може включати певні кольори, форми і типографію, які стають визначними рисами бренду.

Кольори: Вибір палітри кольорів, що відображають бренд і його цінності. Колір може мати психологічний вплив на сприйняття споживачів і створювати конкретний настрій або асоціації.

Шрифти: Використання певних типів шрифтів або їх комбінацій, які відповідають стилістичним особливостям бренду. Шрифти можуть передавати певний настрій, підкреслювати професіоналізм або експресивність бренду.

Графічні елементи: Використання унікальних графічних елементів, які стають візуальною мовою бренду і допомагають його ідентифікації. Це можуть бути геометричні форми, ілюстрації, текстурні ефекти тощо.

Тон комунікації: Встановлення певного стилю та тону у рекламних повідомленнях, що відповідають бренду. Це може бути формальний, неформальний, гумористичний або емоційний підхід, який допомагає створювати специфічну атмосферу.

Використання медіа: Вибір конкретних медіа-платформ та каналів для розповсюдження рекламних повідомлень, що відповідають цільовій аудиторії бренду.

Результати та обговорення. Ідентичність бренду є надихаючим фактором для команди, менеджерів та керівництва, сприяючи зміцненню лояльності до бренду та стійкому розвитку компанії. Кожна покупка та взаємодія з клієнтами створює відчуття та формує позитивний досвід, утверджуючи репутацію бренду. Основні аспекти брендової ідентичності відіграють визначальну роль у цьому процесі, впливаючи на сприйняття та взаємодію з брендом з боку споживачів.

Передусім ідентичність бренду включає характеристики, які формують його характер у довгостроковій перспективі зі внутрішньої точки зору та визначають його унікальність. Ці характеристики описують сутність та значення бренду, а також те, що він має представляти. Візуальна ідентичність, розроблена на основі ідентичності бренду та відтворена в стилістичному

посібнику бренду, підсилює ключові цінності та обіцянки бренду шляхом використання візуальних елементів. Застосування узгоджених та стратегічних візуальних засобів у комунікації сприяє розповіді про історію бренду та посиленню його впізнаваності.

Крім того, розвиток ідентичності бренду відбувається завдяки взаємодії зовнішніх зацікавлених сторін. Зазвичай цей процес займає роки і характеризується стабільністю протягом тривалого періоду, що означає, що зміни відбуваються повільно. Ідентичність бренду не обов'язково підкоряється поточним тенденціям, але має проявляти певну ступінь очевидності та безперервності. Іншою характеристикою ідентичності бренда є її унікальність та індивідуальність. Вона має відображати унікальні цінності та особливості бренду, як зовні, так і у внутрішньому втіленні, включаючи постійні атрибути. Ідентичність бренду не обмежується лише поточним станом, а завжди потребує амбітних аспектів, розробок та цілей, які компанія прагне досягти з власним брендом у майбутньому. Амбіційність є ключовим аспектом, пов'язаним з ідеалом, до якого прагне компанія.

Також, айдентика виконує суттєву роль у комунікації з цільовою аудиторією шляхом встановлення тону та стилю взаємодії бренду, що сприяє створенню послідовного та зрозумілого іміджу. Візуальні елементи айдентики мають важливу роль у викликанні емоційного відгуку та асоціацій, що сприяють позитивному сприйняттю бренду.

Висновки. Ідентичність вашого бренду представляє собою ключовий фактор, що відрізняє вас від безлічі конкурентів і інформує вашу цільову аудиторію про вашу особистість та очікувані результати співпраці. Якщо ваша мета полягає у тому, щоб ваш бренд сприймався у позитивному світлі, необхідно розробити дизайн, який точно покаже вашим клієнтам, хто ви є і що ви можете запропонувати.

Отже, з урахуванням вищезазначеного, можна прийти до висновку, що айдентика відіграє суттєву роль у сучасному суспільстві. Вона сприяє формуванню унікального образу бренду та ефективній комунікації з цільовою

аудиторією. Розробка та впровадження належної айдентики стають невід'ємною частиною стратегії успіху бренду, як у сфері бізнесу, так і у суспільному сприйнятті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Olins, W. On Brand. Thames & Hudson. 2003. 256 p.

2. Hatch, M. J., & Schultz, M. (2001). Are the Strategic Stars Aligned for Your Corporate Brand? Harvard Business Review, 79(2), 128-134.

3. Porter, M. E. (2008). "The Five Competitive Forces That Shape Strategy." Harvard Business Review, 86(1), 78-93.

4. Ind, N. Living the Brand: How to Transform Every Member of Your Organization into a Brand Champion. Kogan Page. 2007. 200 p.

CULTUROLOGY

СУЧАСНИЙ ТЕАТР ЯК КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН У КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Хвостова Таїсія В'ячеславівна,
аспірантка,
Київський національний університет
культур і мистецтв,
Київ, Україна

Вступ. Нові умови розвитку суспільства в соціокультурні взаємодії багато в чому визначаються сутнісними змінами, що відбуваються в галузі цифрових технологій. Сучасний театр не замикається в межах художнього простору, отримавши унікальну репрезентацію у Всесвітній мережі Інтернет завдяки своїй головній особливості – знаходженню в двох просторах (фізичному та віртуальному) одночасно.

Протягом останніх років технологічні інновації настільки стрімко змінюють театральну культуру, що ті аспекти, які ще не набули відповідного наукового осмислення вже встигли трансформуватися. Це актуалізує необхідність дослідження проблематики впливу основних тенденцій цифровізації на еволюцію театральної культури.

Мета роботи – виявити особливості розвитку сучасного театру в контексті тенденцій цифровізації.

Матеріали та методи. Застосовано методи аналізу та синтезу, логічний та системно-структурний методи, метод теоретичного аналізу та діалектичний метод, використання яких посприяло розкриттю тенденцій сучасної театральної культури в умовах розвитку цифрових технологій.

Результати та обговорення. Цифровізація докорінно змінює культурний досвід не лише з точки зору доступу до нових технологій, виробництва та

поширення, але й з точки зору участі, творчості та навчання в суспільстві знань.

На сучасному етапі поняття «цифровізація» стає модним трендом і охоче використовуваним у наукових дослідженнях, хоча в них і не завжди присутнє чітке уявлення про сутність цього явища. Вітчизняні дослідники визначають цифровізацію відповідно до ухваленої в 2018 р. на державному рівні Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [1, с. 114], метою якого є «досягнення цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні» [1, с. 114].

Таким чином, у першому наближенні цифровізацію можна розуміти як процес та результат впровадження електронної, комп'ютерної техніки у діяльність людини, як природний еволюційний процес на шляху загальнолюдського розвитку. Беззаперечним є факт, що подібне впровадження призвело до широкого розмаїття у формах, зміст і в глибині як самого явища цифровізації, так і в усіх галузях людської діяльності. Говорячи про цифровізацію сучасного мистецтва, не можна не відзначити той факт, що вона сьогодні торкається вже таких сфер художньої творчості, що традиційно вважаються зосередженими виключно на матеріальній, фізичній складовій об'єкта, а також безпосередньої присутності в одному вимірі твору та глядача.

Яскравим прикладом є проєкт Theatre HD, що привів на великі екрани мультиплексів по всьому світу вистави з Національного театру Великобританії, Королівського шекспірівського театру, театру «Глобус», «Комеді Франсез» та багатьох інших [2, с. 46].

Цифровізація відіграє новаторську роль в поширенні театральної культури за допомогою інноваційних інформаційно-комунікаційних інструментів – інструментів Інтернет-культури; створює унікальний

віртуальний публічний простір, сприяючи виробництву і поширенню театральної культури.

Масштабна цифровізація, характерна для другого-початку третього десятиліття XXI ст. зумовлює подальшу цифровізацію театральної культури, що під впливом інноваційних технологій являє сукупність нових форматів театральної діяльності, спрямованих на активізацію театральної комунікації в світлі нової естетики сучасного театру. На думку Р. Веретельника, на сучасному етапі спостерігається динамічне зростання інтересу театру до рішення стосунків живого з технологіями в «медіатизованій культурі» посилаючись на Аусландера, вітчизняний дослідник наголошує на тому, що ці два явища не обов'язково протистоять одне одному, і при цьому живе не обов'язково передує опосередкованому, оскільки у багатьох випадках вони взаємозалежні [3, с. 216].

Театр та інші виконавські мистецтва, які існують лише в суспільстві і вимагають його підтримки, опинилися під загрозою після проголошення пандемії через COVID-19 – у зв'язку з тим, що зібрання людей в замкнутому просторі як глядачів стало неможливим, театр певною мірою став забороненим видом мистецтва.

Пандемія COVID-19 підірвала театральну індустрію, яка характеризується потребою у фізичній присутності, спричинивши безпрецедентний ефект закриття закладів по всьому світу. Хоча були й інші спроби підтримувати театри (дезінфікуючі засоби, соціальне дистанціювання, менша аудиторія, вистави на відкритому повітрі, вимоги щодо негативних результатів тесту та проходження вакцинації), веб-трансляція вистав з репертуару театру та прем'єрних постановок стала важливою частиною рішення проблеми. Перші ж практичні здобутки провідних європейських театрів засвідчили доцільність використання цифрових технологій, більше того, стали єдиним напрямком подальшого розвитку театру в означених умовах.

Водночас, на нашу думку, пандемію COVID-19 не доцільно розглядати як єдину мотивацію, що надихнула театральних відвідувачів використовувати

технології веб-трансляції театру, оскільки тенденції до створення онлайн-театрів можна пояснити більш постійними та усталеними факторами прийняття технологій. Підтвердженням цьому є, зокрема, масштабна популяризація інтернет-трансляцій постановок сучасного театру після зняття карантинних обмежень.

Висновки. На сучасному етапі театр являє собою культурний феномен, що зазнає значного впливу з боку сучасного світу цифрових технологій. Сучасний театр стає знову затребуваним і популяризується в нових формах цифрових контентів. Свідченням цього є пошук світовими театральними колективами свого глядача, різке зростання молодіжної аудиторії театрів та новий етап розвитку театральних форм і типів. Цифровізація театральної культури повинна супроводжуватися високого рівня культурною політикою, враховуючи ризики для традиційного театру і розуміючи необхідність адекватних умов для виробництва культурного контенту і театральної творчості в епоху цифрових технологій, з метою досягнення повноцінного доступу та участі. Вважаємо, що можливості, які виникають в новому цифровому середовищі, необхідно активно використовувати для розширення доступу до театральної культури. Надзвичайно важливим у цьому контексті, на наш погляд, є звернення до провідного світового досвіду інтегрування сучасного театру в інтернет-простір з боку теоретиків і практиків театрального мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хлебинська О. І. Теоретичні підходи до цифровізації та цифрової трансформації. ІІ Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». 2021. С. 114–115.

2. Papagiannouli C. The Etheatre Project: The Director as Discussion Facilitator. In: Political Cyberformance: The Etheatre Project. Palgrave Macmillan, London, 2016. P. 44–82.

3. Veretelnyk R. Fear and Technology in the Theatre: Staging McLuhan. Kyiv-Mohyla Humanities Journal. 2020. № 7. С. 215–223.

LITERATURE

ЧИСЛО «ТРИ» В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ФРАНЦА КАФКИ

Василюк Галина Дмитрівна,
викладач-методист,
спеціаліст вищої категорії
Житомирський агротехнічний
фаховий коледж
м. Житомир, Україна

Анотація. У статті розглянуто унікально-загадковий вплив числа три на долю і творчість Франца Кафки на прикладі його біографії та оповідання «Перевтілення».

Ключові слова: Франц Кафка, число «три»

Вступ. У липні 2023 року виповнюється 140 років з дня народження Франца Кафки (1883–1924). Творчий світ цього австрійського письменника безмежний, неосяжний, філософськи інтригуюче несподіваний, і саме тому він зацікавлює і не вкладається у звичні для читача канони.

Метою статті є висвітлити результати творчих пошуків студентів та викладачки зарубіжної літератури Житомирського агротехнічного коледжу щодо числа «три» в житті і творчості Франца Кафки та простежити використання цієї цифри самим автором в оповіданні «Перевтілення».

Матеріали і методи. Чому життя і творчість Франца Кафки постійно супроводжувало число «3» пояснити, мабуть, не вдасться нікому. Але це саме так. Нумерологи вважають, що число впливатиме на людину в усіх сферах її життя, якщо воно є числом долі. Трійка для Фр. Кафки саме таке число. Розклавши дату народження письменника (0+3+0+7+1+8+8+3=30. 3+0=3), матимемо кодове число дати народження [2]. І це саме **3**!

Почнемо з його біографії. Франц народився **3** липня 188**3** року в Празі. Мав **троє** молодших сестер (Еллі, Валлі, Оттла). Завершив навчання у початковій школі в 189**3**. При вступі до ліцею (щоб надолужити пропущений п'ятий клас початкової школи) йому довелося скласти вступний іспит з **трьох** предметів: німецької мови, релігії та математики. Після гімназії, обираючи майбутнє, сумнівався між **трьома** напрямками. Тому навчаючись у Празькому університеті, свого часу студіював германістику, вивчав юриспруденцію, займався хімією. Майбутній письменник володів **3** мовами: чеською, німецькою, французькою. Саме 2**3** жовтня послухав лекцію Макса Брода «Доля і майбутнє філософії Шопенгауера», і з того часу Макс для Франца стане мало не єдиним справжнім другом на все життя. Що стосується особистого життя письменника, то він був **тричі** заручений і **тричі** йому вдалося уникнути офіційного одруження [4].

Помер **3** червня 1924 року в санаторії поблизу Відня.

Число три супроводжувало і творчість письменника. У 191**3** опублікував першу збірку «Споглядання». 1**3** років виливав душу на сторінках власних щоденників (1910-192**3**). За життя було видано **три** збірки Франца Кафки: «Споглядання», «Сільський лікар», «Покарання», враховуючи, що «Голодар» перший розділ роману «Америка» («Кочегар»). Залишилися незавершеними **три** найважливіші книги автора: «Америка» (1911–1916), «Процес» (1914–1918) та «Замок» (1921–1922).

Число 3 «переслідувало» і посмертну долю Франца Кафки. Макс Брод видав афоризми Франца Кафки у 19**3**1 році. Маємо надрукованими і доступними для вивчення листи до **трьох** адресатів:

– Листи до Феліції та Гретти Блох;

– Листи Мілени;

– Лист батьку (виданий 1919 року).

Як відомо, після смерті Фр. Кафки, одразу **три** літературних напрямки визнали його своїм попередником :

– експресіонізм (суб’єктивне світобачення, напруга емоцій, розпад

духовності; людина кричить, але її ніхто не чує і не може зрозуміти);

– екзистенціалізм (абсурдність буття, відчай, самотність, страждання, відчуженість, драма свободи);

– сюрреалізм (нераціональне мислення, ілюзії, парадокси, спроба показати підсвідомість).

У XX столітті **тричі** екранізувався роман Кафки «Замок» (1968, 1994, 1997). Тільки в Україні знято **три** фільми за сюжетами творів Кафки:

– «Людина К. » (1992, режисер Сергій Рахманін);

– «Співачка Жозефіна й Мишачий Народ» (Україна-Німеччина, 1994, режисер Сергій Маслобойщиков, фільм неодноразово був удостоєний різноманітних призів на кінофестивалях у Києві, Каїрі, Анапі тощо);

– «У нашій синагозі» (Україна-Франція, 2018, режисер Іван Орленко, кінострічку визнано найкращим українським короткометражним фільмом у

різні роки та у різних номінаціях).

На честь письменника названо астероїд – **3**412 Кафка.

Унікальні пам'ятники знаменитому письменникові встановлено в місті, де він народився (Прага), і це приваблює сюди значну кількість туристів шанувальників. У 200**3** було встановлено пам’ятник Францу Кафці у вигляді фігури письменника, що сидить на гігантському костюмі в центрі Праги (автор Ярослав Рона). Не менш знаменитим став пам’ятник «Голова Франца Кафки» (автор – Давид Черні), відкриття якого відбулося **3**1 жовтня 2014 року. Встановлення скульптури та її вартість склала **3**0 мільйонів чеських крон.

Розглянемо ще один аспект наших досліджень – релігійний. В різних релігіях світу число три вважається сакральним. Вважаємо, що Кафку більше можна співвідносити з християнством та іудаїзмом. У християнстві це, насамперед, основа віри у триєдність (Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Святий Дух). І багато інших аспектів: Ісус воскрес на третю добу, віруючі мають тричі хреститися, тричі було зречення апостола Петра, Сину божому було 33 роки, коли його розп’яли, Аврааму з’явилися троє ангелів, три хрести на Голгофі тощо. В іудаїзмі це число теж важливе: тричі молитися упродовж дня, три

священні благословення, добровільний піст трьох днів тощо.

Виявилося, що досліджувати використання числа «три» у творах Франца Кафки ще більш цікаво, оскільки тут все залежало від самого автора. До прикладу, оповідання, яке вивчається за програмою, – «Перевтілення». Свідомо чи підсвідомо це робив автор, але трійка простежується як текстуально, так і у вигляді логічних висновків. Як уже було зазначено у деяких підручниках [3, с.36-37], твір має **трьохкомпонентну** композиційну побудову (**три** частини):

– зав'язка (перевтілення Ґрегора);

– кульмінація (вигнання батьком, «бомбардування яблуками»);

– розв'язка (смерть комахи).

У кожній частині головний герой з'являється у вітальні (на вимогу рідних і повіреного – бажання допомогти матері – гра сестри на скрипці) і **тричі** його виганяють. У сім'ї (принаймі, спочатку) **троє** помічників: служниця, робітниця і кухарка). **Тричі** змінюється кімната Ґреґора (гарно облаштована – майже порожня – звалище непотрібних речей). Стукали у двері кімнати Ґреґора, коли він прокинувся комахою, **тричі**; сестра говорила до нього на початку твору через **треті** двері. Повірений звертався до Ґреґора **тричі**, а втікаючи з їх квартири, забув з переляку **три** речі: ціпок, капелюх і пальто. Родина Ґреґора взяла до себе **трьох** пожильців, у них **три** бороди, сигари, капелюхи, ціпки, у кожного по сторінці газети і т.п.

Сестра Ґреґора **тричі** скаже у третій частині твору: «Його треба здихатися!» (спочатку тихо, ніби переконуючи себе саму і батьків, а третій раз вона кричить, щоб її в решті-решт почули) [1, с. 98].

Помер герой о **третій** годині ранку. Був березень (**третій** місяць). Батько, мати і сестра написали **три** пояснювальні листи кожен на свою роботу: пан Замза своїй дирекції, пані Замза – замовникові, а Ґрета – господареві крамниці [1, с.100]. З їх родини Замза залишилося **троє**, у такому складі вони поїхали відпочивати за місто.

Результати та обговорення. Дослідження щодо числа три в житті та

творчості Франца Кафки як пошуково-аналітичні роботи та повідомлення проводилися студентами різних груп Житомирського агротехнічного фахового коледжу для відповідних пар і засідань літературного гуртка.

Висновки. Отже, як би там не було, але число «три» в житті та творчості Франца Кафки дійсно простежується часто. Використання ж його та інших чисел самим автором у різних творах – тема майбутніх пошукових досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Волощук Є. В. Світова література: хрестоматія-посібник для 11 кл. загальноосвіт. навч.закладів / Є. В. Волощук. Київ: Літера ЛТД, 2011.512с.
2. Значення цифри три в нумерології, магії, житті людини. URL: https://babyrest.com.ua/znachennja-cifri-3-v-numerologii-magii-zhittja/ (дата звернення: 26.05.2023 р.).
3. Ковбасенко Ю. І. Зарубіжна література (рівень стандарту): підручник для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / Ю. І. Ковбасенко. Київ: Літера ЛТД, 2019. 256с.
4. Франц Кафка – книги і біографія. URL: https://www.yakaboo.ua/ua/author/view/Franc_Kafka (дата звернення: 26.05.2023 р.).

ЄВАНГЕЛЬСЬКА ПРОЄКЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ДОЛІ УКРАЇНИ У НОВЕЛІ В. ДОМОНТОВИЧА “АПОСТОЛИ”

Мидлак Марія Андріївна
Студентка
Дрогобицький педагогічний університет
ім. І. Франка

Вступ. / Introductions. У статті розглянуто новелу В. Домонтовича “Апостоли”, яка є не тільки художнім освоєнням євангельського історичного простору. Твір є особливим мистецьким поєднанням євангельського та історичного часових пластів – України середини ХХ століття. Ідеї, роздуми й переконання апостолів є, водночас і ідеологічними, ідейними та політичними наративами української еміграції. У новелі реалізовано в художньому представленні християнську доктрину відображення в людській, земній історії викладеного в Біблії, проєкції біблійної історії на історію національного існування українців, долю окремої людини в часи великих історичних змін і трансформацій.

Ключові слова: еміграція, літературознавство, українська література, Біблія.

Ціль роботи. / Aim. Новела «Апостоли» В. Домонтовича (Віктора Петрова, 1894–1969) є особливим представленням біблійних тем, образів і мотивів в українській еміграційній прозі. Цей твір є прикладом того, як література, освоюючи євангельську тему, виявляє їх сучасну перспективу. У нашій статті ми розглянемо, як ця новела стає особливим поєднанням євангельського та історичного часових пластів – початків християнства та подій в Україні середини ХХ віку, як ідеї, роздуми й переконання апостолів проєктуються на ідеологічні, ідейні та політичні ідеї української еміграції.

У запропонованій статті ми власне й розглянемо головні ідеї й рецепцію євангельської проєкції історичної долі України у новелі В. Домонтовича,

означивши при цьому головні її концепції, представимо образно-символічні паралелі між євангельськими оповідями та історією України після Другої світової війни.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Літературна спадщина В. Домонтовича вивчена в українському літературознавстві достатньо повно. Однак новела «Апостоли» науковцями майже не розглядалася. Серед найважливіших публікацій, присвячених цій новелі – дослідження Мар'яни Гірняк [1] та Ігоря Набитовича [3; 4]. Якщо І. Набитович аналізує цю новелу в контексті історичної прози української еміграції, то М. Гірняк вписує загальні зауваги щодо цього твору в розгляд сюжетно-композиційної організації творів В. Домонтовича.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Домонтовичева новеля дозволяє побачити особливу перспективу обґрунтування змісту історії в контексті євангельського часу. Таким способом в «Апостолах» історію України після Другої світової війни введено у контекст подій і проблем існування українські еміграції після Другої світової війни.

Юрій Шерех зауважує, що В. Домонтович «завжди був переконаний, що літературний твір пишеться для читача і повинен бути, насамперед, цікавим […]. Літературне експериментування могло бути в його творі, але пересічний інтеліґентний читач не повинен був його помічати. Натомість твір мав його, читача, захоплювати перипетіями сюжету, нагнітанням настрою, інтеліґентною пікантністю, несподіваністю думки або фрази. В одних випадках це мало б бути питання (від якого відкараскуються літературні сноби), – а що далі?, в інших випадках – а хто має рацію? Перше стосувалося до перипетій дії й розвитку характерів, друге – до поставлених інтелектуальних проблем» [6, с. 509].

Образна система новелі побудована, зауважує Ігор Набитович, як триптих. На його центральній частині – замислений, заглиблений у себе Христос: «Образ Спасителя в новелі – майже непомітний. Христос стає тут уособленням України, а його ідеї й проповідування Царства Божого - вираженням ідей незалежної Української держави. Інші євангельські

образи розташовуються навколо Спасителя ніби планети в космічній інсталяції навколо зникомої надпотужної зорі з надпотужним полем гравітації» [4, с. 178].

Навколо центральної постаті-ідеї Христа, продовжує дослідник, яка рухається своєю особливою траєкторією, обертаються три найближчі планети-ідеї, що їх уособлюють апостоли Петро та Юда і Хома. Петро на цьому триптиху ніби розташований на бічній частині – праворуч від Христа, Юда й Хома – ліворуч, на іншій бічній частині [4, с. 179].

Постать Христа ніби освітлена світлом вічності. Під час Таємної вечері Ісус «мовчав. Мовчав довго! І дивився замислено крізь Петра, у глибину, за стіни горниці, в ніч, за межі землі, в космічні простори, де зорі рухалися по одвіку усталених колах. Ніби в напруженій тиші, що панувала в цій кімнаті, Він прислухався до небесної музики сфер» [2, с. 13]. Коли Ісус в'їхав у Єрусалим, «люди плакали, обіймались, шаліли од радости, скидали з себе одяг, стелили Йому під ноги, ламали гілля пальми і розтрушували перед Ним на шляху. Дівчата приносили квіти з садів і розкидали їх по камінні вулиць. Флейтисти грали на флейтах, сурмачі сурмили і бубнисти, як несамовиті, били в бубни» [2, с. 9].

Петро, при тріумфальному в'їзді Христа у Єрусалим, «йшов тоді безпосередньо за Ісусом. На лівому бедрі у нього висів короткий дволезий меч. І всі бачили, що він найближчий учень Ісусів, і є Його заступником» [2, с. 9]. Для цього апостола «авторитет Ісусів був священний і непорушний. Він уперто відстоював свою думку: – Як скаже Вчитель!» [2, с. 11]. Петро клявся: «Хай усі покинуть Його, Ісуса, тільки він, Петро, лишиться вірним Йому до кінця! Тільки він не продасть, не зрадить, не зречеться Його! Він ладен іти з Ним разом на голод, на вигнання, навіть на смерть! Він, Петро, – камінь! Він лишиться твердий, як камінь» [2, с. 12].

Однак, коли прийшла звістка, що Синедріон вирішив заарештувати Ісуса, «між учнями постав розбрат. Власне, позначилося три погляди: одні твердили, що треба діяти, як і давніш, спираючись на народ; інші воліли розпочати переговори з Синедріоном; треті взагалі з самого початку не сподівалися на

успіх». Петро закликав народ до рішучого спротиву й «зірвав голос, виступаючи з промовами на майданах із дахів будинків перед народом. Та з кожним днем ентузіязм юрби спадав, кількість слухачів помітно зменшувалася, а духівництво все виразніш і виразніш опановувало становище» [2, с. 11].

Ніби через голову Христа до іншої частини триптиха звертається до Петра Юда: «…Не можна приносити справу в жертву шанолюбству однієї особи! Для чого Ісус робить такі безглузді речі, як, наприклад, коли Він кличе народ зруйнувати храм і обіцяє за три дні відбудувати його, ще величніший і ще прекрасніший?.. Це звучить бучно і може впливати на деякі руїнницькі, анархічно настроєні прошарки народу, але це, зрештою, лише химери, порожні слова, заяви безвідповідальної людини. Тим часом вони хвилюють Синедріон і збурюють духівництво проти нас». Ісус, – твердить Юда далі, – ідеаліст. «Він непрактична людина. Він повинен одійти вбік і поступитися місцем реальним політичним, практичним людям, що здібні тверезо зважувати становище речей» [2, с. 10]. Тож Юда «почав шукати шляхів для згоди. Але дуже швидко стало відомо, що Синедріон не хоче вести жадних переговорів, доки не буде виконана головна, попередня умова. Цією умовою було:

– Видати Ісуса!» [2, с. 11].

З історико-сакральної перспективи народження християнства на основі ідеї непротивлення злу, сили через слабкість і страждання, перемагає усе ж постава Хоми.

Письменник, як зауважує Мар’яна Гірняк, «так уміло координує різні сюжетні лінії і поєднує наскрізні конфлікти з мікроконфліктами, що стає умовною сама межа, яка відокремлює головне від другорядного», а (як, наприклад, у «Апостолах») звернення «до амбівалентних філософських проблем, для яких важко знайти однозначне розв’язання, зумовлюють розмивання жорсткої бінарної основи конфлікту, при якій легко визначити позитивних та негативних протагоністів і приписати їм авторське схвалення чи осуд. На місце полярних опонентів приходить складний взаємозв’язок поглядів таких персонажів, які самі перебувають у процесі пошуку істини. Відповідно

протиріччя існують не лише між дійовими особами, а й між окремими думками одного суб'єкта свідомості, а зовнішній конфлікт часто непомітно переходить у внутрішній» [1, с. 369-370].

У протистоянні ідей – Петрової вірності, Юдиної зради, зневіри Хоми відбувається поступове мовби суміщення цих трьох образів, перетворення їх на єдиний образ. Коли Петро зрікся Ісуса, він «зустрівся поглядом із Хомою, що стояв поблизу нього, і в його погляді він прочитав біль і скорботу. І він бачив, як губи рухалися в Хоми. Він молився. За себе? За Ісуса? За нього?

І тоді в нього промайнула згадка, що не цей, не Хома, якого він підозрював у зраді, зрікся сьогодні Ісуса, а він, Петро. Але він не відчув жодного сорому. Ним володів тепер тільки жах» [2, с. 22].

Власне з такої євангельської перспективи Юрій Шерех зауважує, що у цьому протистоянні світоглядних пошуків Петро «якоюсь мірою втілює в собі риси української громади, неспроможної піднестися до інтелектуальних верхів'їв Хоми, громади, що запально штовхає до дії, зневажає мудрість, оступається падає і веде до катастрофи, – української громади однаково вдома і на еміграції» [6, с. 512].

Ігор Набитович наголошує, що «розглядаючи новелю "Апостоли" з перспективи пошуку відповідей на сучасні авторові проблеми й пошуки шляхів національних прямувань українців після двох великих війн й утрачених можливостей створення власної держави, ототожнюючи ідею національної державності з постаттю Христа, виразно помітно, що у ній проявляється продовження художньої традиції представлення крізь призму євангельських історій історіософських перспектив розвитку власного народу» [4, с. 182].

Висновки. / Conclusions. Новела В. Домонтовича є не тільки мистецькою спробою представлення, художнім освоєнням євангельського історичного простору. «Апостоли» є особливим художнім поєднанням кількох часових пластів: священного і світського, біблійного та історичного (середини XX віку). Ідеї філософії історії, ідеологічні уявлення апостолів є, водночас і ідеологічними, ідейними та політичними світоглядними домінантами

української еміграції після закінчення Другої світової війни.

У новелі подано художнє представлення християнську доктрину віддзеркалення в земній історії викладеного в Біблії, створено мистецьку проєкцію священної історії як на історію українського народу загалом, так і на долю окремих українців – як в Україні, так і на еміграції.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гірняк М. Сюжетно-композиційна організація творів В. Домонтовича як вияв авторської функції // *Парадигма:* Збірник наукових праць, Львів: Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича, 2008, Вип. 3. С. 369-370.
2. Домонтович В. Апостоли // Домонтович В. *Проза*: Три томи, Т. 1, Мюнхен: Сучасність, 1988, С. 7-22.
3. Набитович І. Біблійні теми в історичній прозі української еміграції // *Київські полоністичні студії: Збірник наукових праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка* / Ред. Р. Радишевський. Т. XXXV. Київ, 2019. С. 241-243.
4. Набитович І. Gloria et sacrum. Історична проза української еміграції. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2022. 230 s.
5. Ріццiотті Д. Життя Ісуса Христа / Пер. з італ. о. Лев Гайдуківський. Рим: Український Католицький Університет, 1979. 710 с.
6. Шевельов Ю. Шостий у ґроні. В. Домонтович в історії української прози // В. Домонтович, *Проза*: Три томи. Т. 3, Мюнхен: Сучасність, 1988, С. 505-556.

POLITICAL SCIENCES

ОБҐРУНТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРІОРИТЕТНОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Стеців Ірина Семенівна
к.е.н., доцент, доцент кафедри
адміністративного та фінансового менеджменту
Національний університет «Львівська політехніка»

Вступ. Порушення територіальної цілісності України починаючи з 2014 року викликало необхідність спрямування державного управління у русло цільової підтримки окремих територій. Особливої уваги при цьому потребували стратегічно важливі галузі народного господарства, що забезпечували продовольчу безпеку не лише регіонального чи державного рівня, але і світового масштабу. Втрата контролю над східними та південними регіонами України наслідок російської збройної агресії, безперервна та виснажлива боротьба за території вздовж лінії фронту, дестабілізація функціонування промисловості, в т.ч. і харчової, похитнули стабільність економіки та спричинили початок продовольчої кризи, вихід з якої на сьогодні залежить від оперативного, економічно-обґрунтованого державного управління. З початком широкомасштабного вторгнення у 2022 році ситуація набула критичного характеру та потребує ургентного реагування, спрямованого на розв’язання першочергових проблем, що ускладнюється обмеженістю фінансових ресурсів держави, спричиненою необхідністю безперервного вливання коштів в оборонний сектор України. В таких складних умовах активізація економічного механізму державного управління повинна реалізовуватись з позиції пріоритетності окремих галузей та регіонів, що на сьогодні є питанням досить не однозначним та доводить необхідність проведення даного дослідження.

Ціль роботи. Метою статті є обґрунтування регіональної пріоритетності активізації економічного механізму державного управління в галузі харчової промисловості із врахуванням стратегічно важливих регіонів України для забезпечення продовольчої безпеки та покращення їх стану в умовах війни.

Матеріали та методи. Емпірична частина дослідження виконане на основі статистичної інформації 100 підприємств галузі харчової промисловості за даними 24-ох областей України за період 2015-2022 років методами наукового аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. Активізація економічного механізму державного управління продовольчою безпекою в умовах війни в Україні зумовлена погіршенням стану харчової промисловості та необхідністю подолання наслідків російської агресії у найбільш постраждалих регіонах. Проте розподіл державних фінансово-економічних ресурсів у вигляді пільгового кредитування, підтримки розвитку індустріальних парків, грантової підтримки, державному сприянні релокації, митного та податкового спрощення має фрагментарний характер, зорієнтований на вирішення окремих проблем. Забезпечення системного раціонального підходу до обґрунтування регіональної пріоритетності активізації економічного механізму державного управління потребує застосування наукового підходу, що враховуватиме ряд факторів при розподілі рівнів пріоритетності. Для реалізації такого підходу розроблено модель обґрунтування регіональної пріоритетності, що базується на дослідженні стратегічно важливих регіонів для забезпечення продовольчої безпеки у довоєнний період, детальному аналізі стану харчової промисловості під час війни та визначенні першочергових напрямів застосування економічного механізму державного управління у сфері харчової промисловості для подолання продовольчої кризи в умовах війни. В межах запропонованої моделі досліджено структуру регіонального лідерства з виробництва окремих видів продукції харчової промисловості, експорту продовольства та рейтингу вітчизняного виробництва даної галузі на світовому ринку, доведено лідируючі позиціє Вінницької, Одеської, Харківської,

Полтавської та Черкаської областей у довоєнний період. Досліджено динаміку збитковості підприємств харчової промисловості у 2015-2022 р.р., виявлено стрімке зростання показників після повномасштабного вторгнення по всій території України, з максимізацією у Донецькій, Луганській, Сумській, Херсонській та Харківській областях. Досліджено основні фінансово-економічні показники ефективності діяльності провідних підприємств харчової промисловості України, встановлено різке погіршення показників у воєнний період на окремих територіях, особливо у Харківській, Луганській, Одеській, Запорізькій, Херсонській, Сумській, Донецькій областях. Отримані результати дозволили визначити позиціювання областей позиціювання областей України за основними показниками діяльності підприємств харчової промисловості [1, 2, 3] (рис. 1).

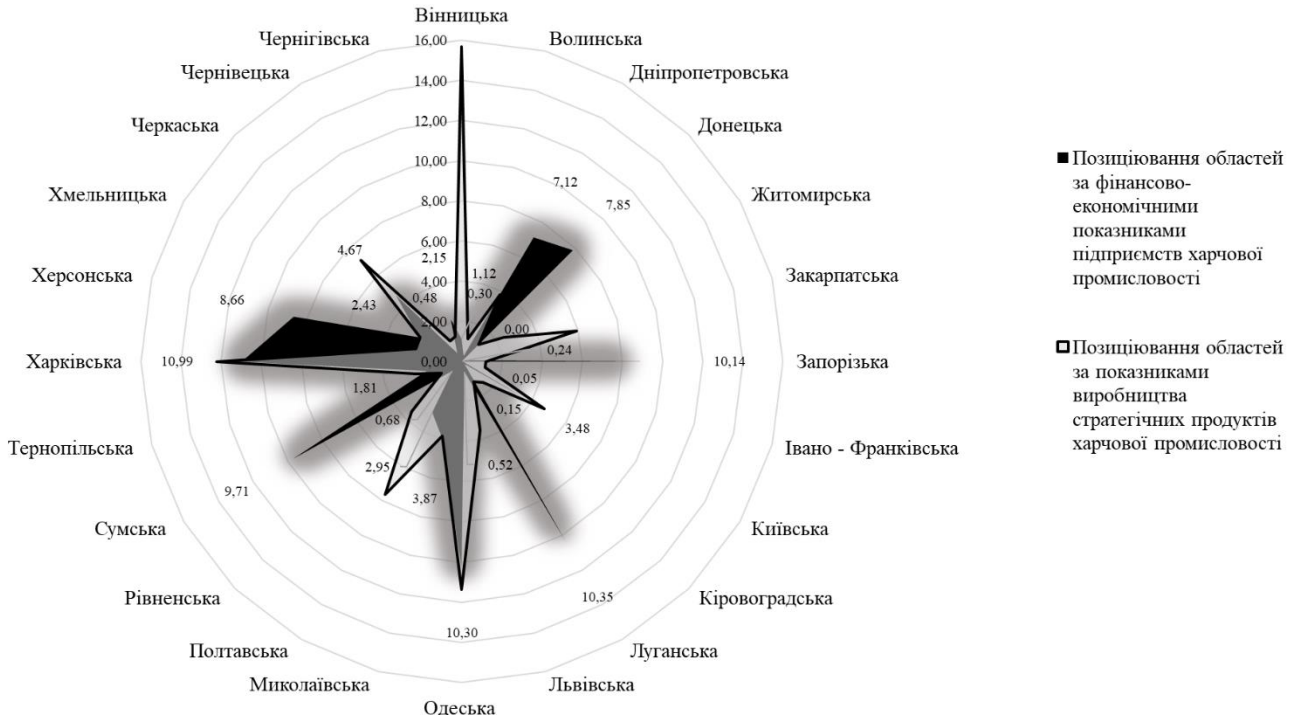

Рис. 1. Порівняльна веб-діаграма позиціювання областей України за основними показниками діяльності підприємств харчової промисловості

Обґрунтовано регіональні рівні пріоритетності та побудовано діаграму пріоритетності Парето, що демонструє необхідність активізації економічного механізму державного управління продовольчою безпекою у сфері харчової промисловості таких регіонів як Харківська, Одеська, Черкаська,

Дніпропетровська, Полтавська, Херсонська та Вінницька області.

Висновки. Запропонована модель дозволяє інтегрувати інформацію, що враховує не лише стан харчової промисловості у розрізі найбільш постраждалих регіонів, але і пріоритетність державної підтримки стратегічно важливих регіонів України для забезпечення продовольчої безпеки на міжнародному рівні, а також сприяє обґрунтованому розподілу та використанню обмежених фінансово-економічних ресурсів держави для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни. Активізація економічного механізму державного управління у даних регіонах дозволить сконцентрувати увагу на пріоритетних, стратегічно важливих напрямах та стабілізувати процес забезпечення продовольчої безпеки загалом, що є перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сайт державної служби статистики України. Офіційна сторінка. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/

2. Підприємства харчової промисловості України. Матеріали з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: http://surl.li/gumxy

3. YouControl. Інструменти для аналізу кожної компанії та фізичної особи. URL: http://surl.li/gvegz

PHILOLOGICAL SCIENCES

GENRE-STYLISTIC PROBLEMS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION

Vorobei Iryna Ihorivna,
Student
Kravchuk Valentina Victorivna,
Senior Teacher of Department of Applied Linguistics
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"
Kharkiv, Ukraine

Introductions. The scientific and technical industry is an important sphere of human activity. In connection with the intensive development of science and technology and the spread of scientific and technical information, the role of science broadcasting is growing. Such translations occupy an honorable place among other types of translation and belong to translations of specialized documents.

Aim – is to generalize knowledge in the field of scientific style, conduct an analysis of genre-stylistic features of scientific and technical literature, and solve current problems.

Materials and methods. The following scientific methods were used during the research: comparative method, analysis, research, generalization and translation of scientific and technical literature, fixed phrases, phraseology.

Translation is one of the oldest types of communication, which can be explained by the general need to ensure interlingual communication. It is known that the completeness and correctness of translations depends on how clearly a specialist defines and possesses grammatical forms, syntactic constructions and sentence structures.

Today, there are general, partial, and special theories of translation, history of theory and practice, theory of machine translation, which investigate and study the

universal regularities of the process and include concepts and provisions related to translation practice, methods and conditions of its existence.

Scientific and technical texts belong to the scientific style, the field of use of which is scientific activity. The main functions of this style are categorization of knowledge, proof of theories, assertion of hypotheses, presentation of systematic data, etc. Within its framework, such genres as: publications, articles, documentation, annotations, manuals, handbooks, abstracts, instructions have emerged.

The most characteristic lexical feature of scientific and technical literature is the saturation of the text with statements, concepts, terminological phrases, abbreviations and lexical constructions.

Currently, nowadays exist many texts from which the main ones can be distinguished, arranging them according to the dominance of one of the main purposes of language: scientific (cognitive function), journalistic (active influence on the reader), business (communicative function), artistic (aesthetic), domestic. These types of text are called functional in stylistics. In this case, the technical language is represented by two styles: professional-practical and scientific-theoretical.

Difficulties may arise during translation, as terms are characterized by the linguistic phenomenon of ambiguity. This activity is related to the spread of semantic word formation, when one or another meaning is attributed to the existing word form. Often the same term can have different meanings within specific industries. The context is crucial when translating ambiguous terms.

Vocabulary and grammar are interconnected with genre and stylistic problems, since the stylistic properties of texts include: the frequency of use of certain words that are characteristic of various fields, the use of grammatical forms, the use of grammatical structures.

A feature that unites Ukrainian and English texts is the presence of phraseology, which can be found most often in artistic, journalistic, conversational, and less often in scientific and technical texts. Despite the fact that phraseological units are rarely found in scientific and technical texts, they pose some difficulties, so it is worth paying attention to this fact.

English-language scientific and technical materials may contain colloquial elements, such as: vocabulary, phraseological units, metaphorical terms, lexical semantic structures.

Results and discussion. The English language has its own rich phraseology, which causes difficulties during translation activities of aviation, aeronautical, oil and gas and other profiles. Precisely because of idiomaticity, the general role of phraseological units is not equal to the total value of its components, that is, it has nothing to do with the meaning of the words that are part of it. The results of the analysis show that the following types are characteristic of professional language: phraseological fusions, phraseological units, phraseological combinations.

Conclusions. Thus, we have summarized the knowledge in the field of scientific style, researched the genre-stylistic features of the translation of scientific and technical literature, clarified the actual problems of translation activity and established that a quality translation depends on the knowledge of the field being translated, as well as on the understanding of the content in English and its terminology.

ДІАХРОНІЧНИЙ АНАЛІЗ ГІДРОНІМІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Карпенко Максим Юрійович
кандидат філологічних наук
доцент кафедри граматики англійської мови,
Кубарська Дар'я Вікторівна
студентка
Факультет романо-германської філології
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Відомо, що кожна мова відображає в собі світосприйняття її носіїв, у тому числі — бачення навколишнього світу. Багатство природи, розмаїття всесвіту впливає на свідомість та мислення людини, і своє ставлення вона виражає шляхом створення неповторних назв.

Переважний напрямок топонімістів Британії — діахронічне дослідження, пише Бєлєнькая В. Д. [1, с. 10]. Цей напрям зарекомендував себе найдієвішим, що логічно, так як географічні назви є досить цінним матеріалом для дослідження як просто історії, так і історії мови — у них відображаються найдавніші фонетичні та морфологічні явища.

Мета роботи полягає у проведенні діахронічного аналізу топонімів Великої Британії.

Матеріали та методи. Для досягнення мети були використані методи порівняння та розрахунку, етимологічний та компонентний аналіз, індукція та дедукція.

Матеріалом дослідження стали річки (до приток п'ятого чи більше порядку), етимологію яких можливо відстежити та проаналізувати [5]. Таким чином, ми дослідили 1136 найменувань; 725 з них — в Англії, 261 — в Шотландії, 118 — в Уельсі та 32 — в Північній Ірландії.

Результати та обговорення. Така наука, як **ономастика** вивчає основні закономірності історії, розвитку та функціонування власних назв. Вона, «як

особлива лінгвістична дисципліна, пов’язана з комплексом гуманітарних наук, а також з науками про Землю і Всесвіт» [3, с. 35]. Це — «розділ мовознавства, який вивчає будь-які власні імена» [2, с. 7].

Власні назви — **оніми** — це «слова чи словосполучення, що служать для виділення іменованих ними об'єктів серед інших: їхньої індивідуалізації та ідентифікації; у т.ч. антропонім, топонім, зоонім, фітонім, анемонім, хрононім, астронім, космонім, теонім, які становлять різні розряди онімів» [2, с. 95].

У свою чергу, **топонім** (географічна назва, географічне ім’я) — «розряд онімів. Власна назва будь-якого географічного об’єкта» [2, с. 135-136]. Зокрема, існують такі підтипи топонімів:

- **Гідронім** — «вид топоніму, власна назва будь-якого водного об'єкта, природного чи створеного людиною» [2, с. 46-47].
- **Ойконім** — «вид топоніму, власна назва будь-якого поселення, у т. ч. міського типу – **астіонім** та сільського типу – **комонім**» [2, с. 93].
- **Оронім** — «клас топоніму, власна назва будь-якого елемента рельєфу земної поверхні (позитивного та негативного), тобто будь-якого орографічного об'єкта» [2, с. 104-105].
- **Спелеонім** — «вид ороніма, власна назва будь-якого природного підземного утворення» [2, с. 128].

В кожній мові в кожну епоху існує обмежена кількість основ, від яких можливе утворення топонімів — так звані **топооснови**. Найчастіше це слова, що позначають екстралінгвістичні універсалії на тій чи іншій мові [3, с. 42].

Що ж до класифікації топонімів, оскільки серед топонімічних досліджень найрезультативнішими виявилися етимологічні, існує чимало класифікацій топонімів за етимологією [1, с. 10]. Наприклад, дослідник Міллс А. Д. [6] поділяє топоніми наступним чином: а) ті, що походять від назв племен (*folk names*) — *Ripon*; б) назви поселень (*habitative names*) — *Dinnington*; в) топографічні назви (*topographical names*) — *Hornsea*.

Втім, у нашому дослідженні ми використовуємо класифікацію Бєлєнької В. Д. [1, с. 34], яка поділяє англійські топоніми на такі групи:

- похідні назви, тобто ті, що складаються з основи та топонімічного суфікса (*Watendlath Beck*) або основи і топонімічного напівафікса (*Isbourne*).

- топоніми, що характеризуються умовною членністю. У них виділяються ті ж суфікси (*River Wheelock*) і напівафікси (*River Irwell*), а початкова частина не несе будь-якого значення на сучасному рівні. У межах цієї групи є також трискладові топоніми, в яких виділяються два суфікси (*Crowdundle Beck*).

- найменування, на сучасному етапі існування котрих відображаються різні стадії процесу спрощення. Наприклад, назва *Staffa* (острів) складається з елементів *stafr* (давн.-сканд. колона) + *ey* (суфікс давн. англ. походження, що позначає острів) [6], і останній елемент подолав низку змін, в результаті якої не очевидна його початкова форма: *eg* → *-ey* → *-a*.

- найпростіші найменування — топоніми, що складаються з одного елемента. Це ті, які є результатом повного спрощення (*Tring* — давн.-англ. *Treo* + *hangra*; *Iden* — давн.-англ. *ig* + *denn*), змін у складі спочатку одноосновних назв (*Ore, Hoe*), чи ті назви, що безпосередньо співвідносяться зі словом сучасної мови (*Bath, Cliff*).

- складні топоніми, що складаються з двох морфем, які виступають в якості основи слова (*Beambridge*) і складені топоніми різних видів (*Thorp in the Hill, Great Langdale Beck*).

Топонімія Британії, що складалася протягом багатьох століть і під впливом низки мов, в даний час є єдиною сукупністю назв. Сучасна карта країни значною мірою відображає процес формування цілісної системи з численних та неоднорідних компонентів, яким властива регіональна своєрідність [1, с. 25]. У різні періоди на англійську мову та топонімію впливали кельтські мови, латина, давньоскандинавські діалекти та давньофранцузька.

Питання виявлення кельтського компонента у складі сучасних топонімів пов'язане з проблемою розселення бриттів після колонізації острова англо

саксонськими племенами та не може бути вирішено однозначно.

У сучасній топонімії Британії наслідки впливу латини незначні. Ті сліди, що вдалося виявити, відносяться до різних історичних епох, і тому повинні бути віднесені до латинського топонімічного шару з обережністю.

Ознаки скандинавського впливу відчутні не на всій території країни, а лише у межах регіону Данелагу — території колишніх скандинавських володінь у IX-XI століттях, — та на Північно-західному Шотландському нагір'ї, північному узбережжі й островах Шотландії. [1, с. 30].

Вплив французької мови на топонімію Британії загалом малопомітний французькі елементи не досягають високої концентрації в жодній із областей. Під час Норманського завоювання відбувався процес перенесення топонімів із Франції, який супроводжувався змінами звучання французьких найменувань привнесенням місцевого варіанту вимови: *Jervaulx* — [dʒə:`vɔ:] і [`dʒa:vis].

Тепер, коли ми визначили поняття топоніму та розглянули історичні джерела англійських топонімів, ми можемо проаналізувати, які власні назви наявні у гідронімії Великої Британії, взявши за приклад назви річок. Для дослідження ми відібрали річки (до приток п'ятого чи більше порядку), етимологію яких можливо відстежити та проаналізувати [5].

Проаналізувавши будову різноманітних гідронімів, ми дійшли висновку, що більшість топонімів — прості назви, що походять від одного слова (54%). Наприклад:

- ***River Till*** — брит назва, споріднена з вал. *brefu* «гарчати». [4]

Також, часто зустрічаються складні та складені назви з двома основами (29%):

- ***Glenderaterra Beck*** — пікт. *Glunduuar,* «долина ріки», давн.-сканд. *á,* «ріка», та особисте ім'я невідомого походження, що додали пізніше. [4]

Менш поширені похідні (16%) найменування, що складаються з кореня та топонімічного суфікса чи напівафікса, та ті, що мають у складі два афікси (<1%). Наприклад:

- ***River Witham*** — від брит. *Widumanios. Widu-* ідентичне вал. *gwydd*

«ліс». Решта — суфікс або слово для позначення річки, споріднене з лат. *manare* «текти». [4]

- ***Keyingham Drain*** — давн.-англ. «ферма людей *Cēga*». [4]

Наведені дані можна підсумувати та унаочнити за допомогою наступної діаграми (рис. 1):

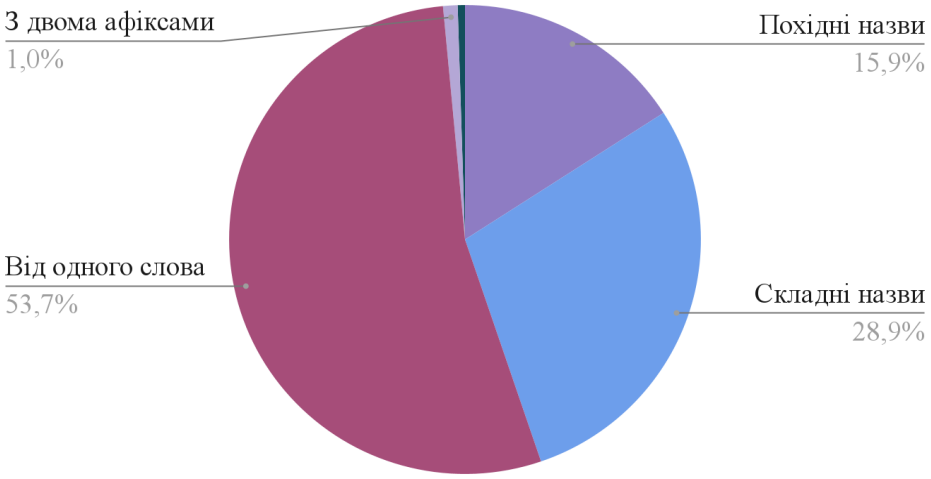

Рис. 1. Морфологічна класифікація топонімів

Щодо походження назв, більшість британських гідронімів, а саме 54% має кельтське коріння. Зокрема, 26% — давні брит. назви, 11% — шотландські ґельські, 10% — валлійські, 4% — корнські, 3% — ірландські. Наприклад:

- ***Cam Beck*** — від давн.-брит. *cam-banā*, «викривлений». [4]

Звичайно, наступні за кількістю — назви англійського походження (31%):

- ***River Wenning*** — від давн.-англ. *wann* «темрява». [4]

Крім того, 7% від загальної кількості складають давньо-скандинавські елементи:

- ***Tarn Beck*** — від давн.-сканд. *tjǫrn*, «невелике гірське озеро». [4]

Латина та давньофранцузька майже не позначилися на топонімах (0.5%).

Приблизно 4% назв дослідники відносять до докельтських коренів і основ, деякі назви навіть дають підстави припускати наявність індоєвропейської некельтської мови, якою розмовляли на території піктів, наприклад, *Farrar*, зафіксована як *Varar* на карті Шотландії Птолемея 150р. [4]

Наведені дані представлені у наступній діаграмі (рис. 2):

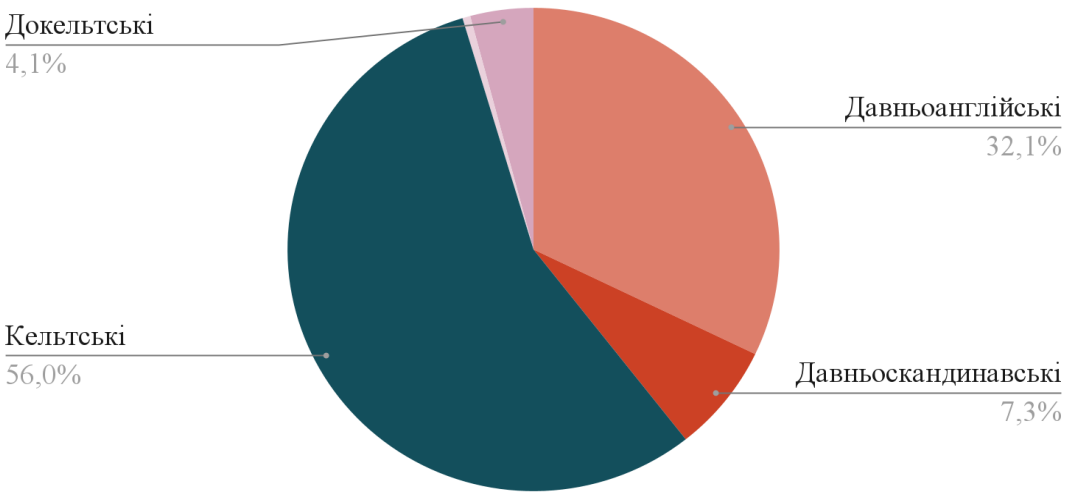

Рис. 2. Походження топонімів

Висновки. На нашу думку, таке співвідношення зумовлено історією означеного регіону. Завдяки власним назвам ми можемо відстежити переселення та завоювання минулого та якими мовами розмовляли люди, що населяли ці землі.

Як відомо, до римського завоювання Британію населяли кельтські племена, що сильно вплинули на гідронімію країни. Навіть у Англії, де основна мова не належить до кельтської мовної групи, чимало назв великих річок (*Dee, Severn, Thames*) та різноманітних струмків (*Divelish, Frome)* мають кельтське коріння. Цілком закономірно, що у регіонах, де кельтські мови були більш вживані (н-д, Шотландія, Уельс, Корнуолл, Ірландія), відсоток кельтських найменувань буде вищим. Утім, вплив інших мов на такі назви яскраво помітний у вживанні англійських та скандинавських елементів, вживанню слова *river* замість кельтських *allt, abhainn*, зміні порядка слів чи наявності повністю англійського відповідника назви.

Вторгнення вікінгів відбувалося протягом IX–XI століть. Саме воно призвело до появи великої кількості назв скандинавського походження на півночі та сході Англії, північному узбережжі й островах Шотландії [6].

Мови вікінгів — давньодатська та старонордична — були споріднені з давньоанглійською, втім, сильно відрізнялись фонетично та за лексичним

складом [6]. Крім лексичних елементів, вони принесли в топонімію нові варіанти вимови та написання, наприклад, зміну *sh, ch, c* на *sk* та *k*:

- ***Askrigg Beck*** — від давн.-англ. «ясень» та давн.-сканд. *hryggr* «хребет». Зміна *sk – sh* через сканд. вплив. [4]

Інтерес до дослідження топонімів досить закономірний, тому що вони містять у собі історію народу, пишноту його мови, світ, такий, яким його бачили століття тому. Кожна географічна назва — це історія, виражена засобами мови. Ми з'ясували, що на території Британських островів склалася неповторна та різноманітна картина топонімів — вона на різних рівнях відображає вплив різноманітних мов та культур, їх взаємодії та переплетіння у легендах походження назв, формах їх написання та вимові.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Беленькая В. Д. (1977). *Очерки англоязычной топонимики.* «Высш. школа».
2. Подольская Н. В. (1978). *Словарь русской ономастической терминологии*. «Наука».
3. Суперанская А. В. (1973). *Общая теория имени собственного.* «Наука».
4. Ekwall E. (1960). *The Concise Oxford Dictionary of English Place Names (4th ed.)*. Clarendon Press.
5. List of rivers of the United Kingdom. (2022, December 5). In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_rivers_of_the_United_Kingdom
6. Mills A. D. (2011). *A Dictionary of British Place Names*. Oxford University Press.

УДК 811.111:159.98

ВИКОРИСТАННЯ ВЕРБАЛЬНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ В РЕКЛАМІ (НА МАТЕРІАЛІ АВТОРЕКЛАМИ)

Карпенко Максим Юрійович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри граматики англійської мови,
Факультет романо-германської філології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна
Тхоржевська Аліна Мар'янівна,
студентка
Факультет романо-германської філології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. В сучасному суспільстві більшість людей, спілкуючись, використовують різні маніпуляції для того, щоб інша людина змінила свою точку зору або зробила те, що хоче перша людина. Одним із найголовніших напрямів психології - є напрям НЛП, який включає в себе моделювання поведінки, зміни мислення, а також контролювання разуму. Маніпуляції не завжди несуть поганий сенс, інколи вони можуть бути корисними. Існує певна класифікація таких маніпуляцій, які ми розглянемо на прикладах реклами і проаналізумо їх.

Мета роботи полягає в визначенні поняття «маніпуляція», її класифікації, а також аналіз патернів маніпуляції, які використовують в рекламі.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічну основу наукової розвідки становлять праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як Шейнов В. П. (2019), Боденхамер Б. (2007), Ділтс Р. (2006) та інші.

Об'єктом дослідження є використання лінгвістичних маніпуляцій в рекламі автомобілів.

Предметом дослідження є використання патернів НЛП задля маніпуляції в сфері автореклами.

Методами наукового дослідження є:

- аналіз (проаналізували наукові джерела та практичні матеріали для дослідження);
- класифікація (класифікували патерни методів впливу);
- узагальнення (узагальнено результати наших досліджень);
- метод розрахунку (обчислили отримані результати).

Результати та обговорення. Дослідник технологій з маніпуляції С. Кара Мурза у своїй монографії «Маніпуляція свідомістю» пише так: «Маніпуляція це вид застосування влади, при якому той, хто володіє нею, впливає на поведінку інших, не розкриваючи характер поведінки, яку він від них очікує» (Кара Мурза, 2003, с. 13).

Найчастіше тиск роблять на слабкості людини або її особливості поведінки. Маніпулятор намагається знайти такі причини, за допомогою яких можна отримати бажаний результат. Якщо, на його думку, в готовому вигляді таких мішеней немає, всі вони спеціально формуються - заздалегідь чи у процесі маніпулювання адресатом (Шейнов, 2019, с. 23). Метою впливу також часто стають заздрість, страх, усвідомлення адресатом своєї безпорадності перед переважаючою силою (Шейнов, 2019, с. 24).

Патерни розмовного рефрейминга називаються «фокусами мови». Рефрейминг - специфічний прийом, що дозволяє забезпечити контакт з тією частиною особистості, яка породжує одну поведінку або блокує інше. (Бендлер & Гриндер, 1995). Тобто те, що допомагає змінити певний погляд людини на ситуацію. Р.Ділтс виявив 14 фокусів за допомогою яких людина може вплинути на переконання іншої людини. Людина, говорячи якусь фразу, тримаю у своїй голові мету заради якої відбувається розмова, саме ця мета і визначає фокусування у мові.

Нам видається влучною наступна класифікація (Dilts, 2006):

- Намір: переключення уваги на задачу або намір, приховані за переконанням. Наприклад, *We challenge any ski team in the world to an uphill* згідно з контекстом ми розуміємо, що автор такої реклами, каже нам, що ця

машина здатна подолати будь-які перешкоди, а також випередити навіть лижну команду на підйомі;

- Перевизначення: заміна одного з слів, використовуваних у формулюванні переконання, новим словом з іншим підтекстом. Наприклад, *I agree that it can initially feel strange to go beyond familiar boundaries* (Dilts, 2006, p. 256);

- Наслідки: увага спрямовується на наслідки даного переконання, що дозволяють змінити або зміцнити переконання. Наприклад, *EPS stability system helps you avoid a close encounter with the airbag* - робимо висновок, що ця реклама натякає нам на те, що завдяки цьому автомобілю ми можемо уникати аварій, так як подушка безпеки спрацьовує лише у випадках аварії;

- Поділ: зміна або зміцнення узагальнення, що визначається переконанням, за допомогою дроблення елементів переконання на менші частини. Наприклад, *Experience what lies beyond the sports car. The first sport machine that does not always need a road* - частини переконання розділили на дві частини, де, в першій, реклама нам пропонує перевірити якість спортивної машини, а в другій, каже, що цій машині навіть не потрібна дорога. Тобто вона настільки дивовижна, що може їздити де завгодно;

- Узагальнення: узагальнення частини переконання до більш високого рівня, що дозволяє змінити або зміцнити взаємозв'язки, які визначаються даними переконанням. Наприклад, *It's back. And it's in the mood* - реклама нам підказує, що вони розробили нову машину, яка не тільки повертається на ринок продажів, а ще й «в настрої», тобто в неї немає проблем, та вона буде надійною в управлінні;

- Аналогія: заміна цієї фрази інший, схожою на дану, але нова фраза повинна змінювати зміст вихідного судження. Наприклад, *We worked hard on what you can't see* - цей текст придає переконанню інший сенс. Мається на увазі комфорт, який люди не помічають, але який знаходиться всередині автомобіля, а розробники роблять все, щоб споживачу було комфортно;

- Зміна розміру фрейма: переоцінка (або посилення) підтексту

переконання в контексті більш тривалого (або короткого) тимчасового фрейма, з точки зору більшої кількості людей (або окремої людини), в більш широкому або вузькому ракурсі. Наприклад, *Carrying what you need and what you can even imagine* - тому що реклама нам підказує, що ми можемо перевезти будь-які речі на ній, але це лише для того, щоб привернути увагу та зробити рекламний текст більш абсурдним;

- Інший результат: перемикання на відміну від заявленої в переконанні мета, щоб похитнути або закріпити підстави переконання. Наприклад, *Engineered for a lower impact on the environment* - людині становиться не зручно, тому що вона до цього випадку не думала про навколишнє середовище, а зараз рекламний текст про це нагадав;
- Модель світу: переоцінка (або зміцнення) переконання з позиції іншої моделі світу. Наприклад, *And you thought tuition was expensive* - нам реклама підказує, що існують ще дорожчі речі, ніж ми думали;
- Стратегія реальності: переоцінка (або зміцнення) переконання, заснована на тому факті, що переконання створюються за допомогою когнітивного процесу сприйняття світу. Наприклад, *Motion is our muse. The all-new BMW 5 series. An exploration of beauty* - ця реклама каже нам про те, що рух це наша муза, а далі зазначено серія автомобіля, тобто мається на увазі, що машина це рух, який допомагає нам рухатися в житті та досягати своїх цілей;
- Протилежний приклад: пошук винятки з правила, що стоїть за переконанням. Наприклад, *What a dog feels when the leash breaks* - протилежний приклад, ця реклама порівнює почуття свободи з тим, що відчуває собака коли залишається без повідця, тобто, коли ми сядемо за руль, в нас буде відчуття свободи;
- Ієрархія критеріїв: переоцінка (або зміцнення) переконання згідно з критерієм, що перевершує за значимістю будь-який з тих, на які спирається дане переконання. Наприклад, *Personal congruence and integrity are worth whatever effort it takes to achieve them* (Dilts, 2006, p.266);
- Застосування до себе: оцінка самого формулювання переконання

згідно взаємозв'язку або критеріям, визначеним цим переконанням.Наприклад, *Whenever you go, your security blanket is packed* - реклама нам каже, що з нами завжди буде хтось поруч, якщо потрібна буде допомога. Тобто з придбанням машини, ми будемо в безпеці, тому що ми зможемо зателефонувати в певну службу;

- Метафрейм: оцінка переконання з фрейма безперервного, особистісно-орієнтованого контексту – створення переконання щодо переконання. Наприклад, *Don't let nature make you feel insignificant* - метафрейм, мається на увазі, що людина повинна обрати собі найкращий автомобіль для того, щоб не виникали ніякі проблеми, на дорозі, в горах, та, щоб незважаючи на погоду, їздити було завжди із задоволенням.

Мокшанцев визначає, що реклама – це процес інформування населення про товар, ознайомлення з ним, переконання в необхідності його покупки. Також це комплекс засобів нецінового стимулювання збуту продукції і формування попиту на неї (Мокшанцев, 2003). Виходячи з цих визначень, ми можемо виокремити інше визначення, рекламний текст, це те, що інформує нас про певний товар чи послугу, містить аргументи та переваги.

Наведені нижче статистичні дані ілюструють кількісний аналіз дослідження (Дивитись Табл. 1).

Табл. 1

Виявлені приклади фокусів мови Ділтса		
14 патернів Ділтса	**Кількість**	**%**
Намір	25	30%
Перевизначення	–	–
Наслідки	4	5%
Поділ	5	6%
Узагальнення	1	1%
Аналогія	14	16%
Зміна розміру фрейма	9	11%

Інший результат	7	8%
Модель світу	2	2%
Стратегія реальності	5	6%
Протилежний приклад	2	2%
Ієрархія критеріїв	–	–
Застосування до себе	7	8%
Метафрейм	4	5%
В цілому	**85**	**100%**

Висновок. Для підтвердження теоретичної частини нашої роботи, ми звернулися до реклами машин та детально проаналізували кожний патерн розмовного рефреймингу. Дійшли до висновку, що з чотирнадцяти патернів найчастіше використовуються патерни «намір» - 30% та «аналогія» - 16%. Патерни «перевизначення» та «ієрархія критеріїв» взагалі не використовуються в рекламі машин. Подальші дослідження можуть допомогти виявити ще більшу кількість процентів використання маніпуляцій в рекламі та допомогти в інших сферах дослідження, поширених у даній місцевості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бендлер Р., Гриндер Д. (2001). *Рефрейминг: ориентация личности с помощью речевых стратегий.*
2. Кара-Мурза, С. Г. (2003). *Манипулирование сознанием*. Алгоритм, 480 - 500.
3. Шейнов, В. П. (2019). *Манипулирование и защита от манипуляций.* Питер.
4. Мокшанцев, Р. И. (2003). *Психология рекламы*: учебное пособие. Москва, 200 - 230.
5. Dilts, R. (2006). *Sleight of mouth: The magic of conversational belief change*. Recording for the Blind & Dyslexic.

ДЕРИВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА СЕМАНТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ ГЕНЕТИЧНИХ ТЕРМІНІВ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Коломієць Наталія Володимирівна
Кандидат філологічних наук, Доцент
Навчально-науковий інститут філології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Вступ. Основою створення будь-якої термінології, а потім і терміносистеми, – це виникнення науки, галузі або сфери знань, до якої належить терміни. Генетична термінологія китайської почала з'являтися з розвитком генетичної науки на території Китаю. Перші дослідження з генетики датуються 30-ими рр. XX ст., коли було відкрито три центри дослідження. Перший знаходився в місті Ченду провінції Сичуань, другий – в провінції Юньнань, третій – на базі Чжецзянського університету. [Schneider L., с. 19] Основною сферою їх діяльності була селекція та генетичні дослідження рослин, тому в працях таких відомих китайських генетиків, як Лі Сяньвень, Тань Цзячжень та Ло Тяньюй 30-их та 40-их рр. XX ст. вже було достатньо генетичних термінів. Термін «генетика» вживався в назві роботи Тань Цзячженя «果蝇常染色体的遗传图» («Аутосомно-генетична карта дрозофіли») 1936 року. [谈家桢]

Мета. Виявити та дослідити дериваційні моделі та семантичні відношення генетичних термінів в сучасній китайській мові.

Матеріали та методи. Аналогічно з багатьма мовами світу, в китайській мові є універсальні способи деривації, тобто словотвору. Існує декілька класифікацій, які були запропоновані радянськими та західними вченими. Радянський лінгвіст Горєлов В. І. виокремлював наступні способи словотвору в китайській мові: словоскладання (лексико-синтаксичний спосіб), напівафіксація (лексико-морфологічний спосіб), афіксація (морфологічний спосіб), транспозиція (морфолого-синтаксичний спосіб), фонетичне відокремлення

(морфолого-фонетичний спосіб), семантичне відокремлення (лексико семантичний спосіб), редуплікація, контракція. [Горелов В. І., с. 19]

Семенас А. Л., частково базуючись на результатах Горєлова В. І. та західних мовознавців, пропонувала наступну класифікацію:1) словоскладання; 2) афіксація (включно з напівафіксацією); 3) абревіація; 4) запозичення. [Семенас А. Л., с. 38]

Британський мовознавець Найджел Вайзмен виокремлював шість способів словотвору: 1) термінологізація; 2) поєднання морфем; 3) деривація (словотвір); 4) конверсія (засіб словотвору, при якому утворення нової частини мови на ґрунті одного кореня викликає внутрішні зміни мовної одиниці); 5) запозичення; 6) абревіація. [Wiseman, с. 64]

На основі даних класифікацій, можна виокремити власну, враховуючи мовні особливості китайської мови та останні тенденції в дослідженні китайської мови: 1) словоскладання; 2) афіксація; 3) абревіація; 4) запозичення; 5) транспозиція.

Використовуючи дану класифікацію, було проаналізовано утворену генетичну терміносистему китайської мови, яка представлена у вигляді словника.

Генетична термінологія в китайській лінгвістичній науці досліджувалася не дуже активно. Існує лише декілька робіт, пов’язаних з упорядкуванням генетичної термінології, методами вивчення генетичних термінів та їх перекладом з англійської мови на китайську. [刘进平] [李宇明] Саме тому, принципи дослідження генетичної термінології китайської мови формувалися на універсальних результатах дослідження термінології певної наукової галузі.

Що стосується лексикографічних робіт з даної теми, то, на жаль, матеріальна база дозволяла бажати кращого. Всього існує два словники генетичної термінології – «现代英汉遗传学词典» («Сучасний англо-китайський генетичний словник») [徐晋麟] та «英汉遗传学词典» («Англо-китайський генетичний словник») [雷代伊], які відсутні у відкритому доступі, що створило

додаткові труднощі в упорядкуванні генетичних термінів для терміносистеми.

Враховуючи дану ситуацію, було вирішено самостійно розпочати пошук необхідних термінів. В якості основи було взято два словники генетичної термінології: «Генетика. Часть 15. Учебный словарь терминов» («Генетика. Частина 15. Навчальний словник термінів») авторства Крюкова В. І. [Крюкова В. І.] та «Англо-русский толковый словарь генетических терминов» («Англо-російський тлумачний словник генетичних термінів») авторства Арєф'єва В. А. та Лисовенка Л. А.. [Арєф'єв В. А.] Термінологічний склад цих словників був ретельно досліджений, з наявних термінів було обрано 300 слів, які, на суб'єктивний погляд, мали лексичний потенціал і могли бути досліджені з декількох аспектів. Використовуючи існуючі у відкритому доступі джерела та сервіси перекладу, було знайдено адекватний переклад та еквівалент даних термінів у китайській мові. [生物医药大词典] Проте, варто зазначити, що фінальний варіант словника редагувався декілька разів в міру того, що на початковому етапі було обрано неправильний еквівалент деяких термінів. Причиною даних розбіжностей є багатозначність деяких термінів. Ці терміни вживаються в різних сферах і галузях знань і в кожній термінології мають своє, унікальне значення, яке не є тотожним зі значенням в іншій термінології. Якщо в українській або російській мові можна твердити про таке явище, як омонімія, а в деяких випадках омографія, тобто однакове написання, проте різне читання або значення, то в китайській мові результативно вирішують питання омонімії і тому для кожної галузі знань є свій термін, хоча в англійській, російській або українській мові цей термін буде звучати практично однаково. Також в даних мовах можна твердити про паронімію, єдина відмінність полягає в тому, що паронімія стосується лише однакового або схожого написання слів, а не читання або вимови. [Ахметсафин А. Н., с. 46]

Результати та обговорення. В створеному словнику генетичних термінів китайської мови є три колонки. Перша створена для термінів китайською мовою, в ній перечислено всі терміни, які було обрано для дослідження. В другій колонці йдуть також аналогічні терміни, проте не в ієрогліфічному

вигляді, а у вигляді системи піньїнь. Третя колонка створена для еквівалентів даних термінів українською мовою. Для зручності ознайомлення не тільки лінгвістами, які досліджують китайську мову, а й іншими дослідниками або просто бажаючими, сортування слів відбувалося за алфавітним порядком української мови.

Першочерговою проблемою в структурному аналізі генетичної термінології стали розбіжності в дефініції деяких морфем і їх приналежність до конкретного типу. Наприклад, така морфема, як «期» в китайській мові означає «відрізок часу, період» і , вона може виступати, як самостійна лексична одиниця, так і в складі багатоскладових слів. [葛本仪, с. 109] Наприклад, в загальновживаному слові «无期» («безстроковий») «期» виступає морфемою.

[吴宗济, с. 95] Проте в таких генетичних термінах, як «终变期» (zhōngbiànqī) («діакінез») або «分裂间期» (fēnlièjiānqī) («інтерфаза», «інтеркінез») «期» знаходиться в кінці слова і вказує безпосередньо на те, що ці терміни означають певний конкретний період. Для правильного тлумачення терміна і виокремлення морфем та інших елементів словотвору потрібно знайти його визначення. Діакінез – це заключна стадія профази мейозу, а інтерфаза це період між двома міотичними поділами клітини. Для нас головними словами в даних визначеннях є «стадія» та «період». Необхідно також проаналізувати ці терміни китайською мовою. «终变期» = «终» + «变» + «期» («кінець» + «зміна» + «період»), тобто діакінез – це період заключної зміни. «分裂间期» = «分裂» + «间期» («поділ» + «інтерфаза»), тобто інтерфаза – це період між певним поділом. Проте в семантичному плані це викликає певні суперечності, тому що існує окремий термін «间期» («інтерфаза»), який має аналогічне значення. В природних науках «інтерфаза» в цілому означає комплекс процесів між двома стадіями. Значення інтерфази в генетичній терміносистемі як китайської, так і будь-якої іншої мови вужче, так як відноситься лише до міотичного поділу. Саме тому для уникнення розбіжностей приєднано морфему «分裂», яке конкретизує значення терміна. Повертаючись до морфеми «期», варто

зазначити, що в генетичній терміносистемі вона відповідає за морфеми «фаза» та «кінез», які мають латинське та давньогрецьке походження. Проте деякі дослідники можуть інтерпретувати її не тільки як морфему, а й як проміжну ланку між морфемою та суфіксом, так званий напівсуфікс, враховуючий той факт, що вона знаходиться в кінці слова. Контраргументом може виступити той факт, що не в кожній лексемі китайської наявні афікси, тому неможливо виділити афікси там, де їх елементарно немає. [祝畹瑾, с. 147]

В результаті аналізу семантичних відношень між окремими термінами в генетичній терміносистемі, було виявлено декілька пар синонімів та антонімів:

а) синоніми: 1) «单倍体» (dānbèitǐ) («гаплоїд») = «一倍体» (yībèitǐ) («моноплоїд»); 2) «二倍体» (èrbèitǐ) («диплоїд»), «三倍体» (sānbèitǐ) («триплоїд») = «多倍体» (duōbèitǐ) («поліплоїд»); 3) «吞噬细胞» (tūnshìxìbāo) («фагоцит») = «巨噬细胞» (jùshìxìbāo) («макрофаг») (клітини-пожирачі); б) антоніми: 1) «单倍体» (dānbèitǐ) («гаплоїд») = «多倍体» (duōbèitǐ) («поліплоїд»); 2) «基因» (jīyīn) («ген») = «抗原» (kàngyuán) («антиген»); 3) «减数分裂» (jiǎnshùfēnliè) («мейоз») = «有丝分裂» (yǒusīfēnliè) («мітоз») (прямий і непрямий поділ клітин).

Всю термінологію, яка наявна в терміносистемі, можна поділити на такі семантичні категорії:

1) терміни на позначення хімічних сполук: «羟胺» (qiǎng'àn) («гідроксиламін»), «次黄嘌呤» (cìhuángpiàolíng) («гіпоксантин»), «组织胺» (zǔzhīān) («гістамін»), «喜树碱» (xǐshùjiǎn) («камптотецин»), «晶体蛋白» (jīngtǐdànbái) («кристалін»); 2) терміни на позначення властивостей: «抗原性» (kàngyuánxìng) («антигенність»), «免疫性» (miǎnyìxìng) («імунітет»), «线性对应» (xiànxìngduìyìng) («колінеарність»), «多态性» (duōtàixìng) («поліморфізм»); 3) терміни на позначення процесів: «脱抑制» (tuōyìzhì) («дерепресія»), «细胞分化» (xìbāo fēnhuà) («диференціація клітин»), «嵌入» (qiànrù) («інтеркаляція»), «基因转换» (jīyīnzhuǎnhuàn) («конверсія генів»); 4) терміни на позначення одиниць

живих організмів та їх складові: «加合物» (jiāhéwù) («аддукт»), «抗体» (kàngtǐ) («антитіла»), «配子» (pèizǐ) («гамета»), «血淋巴» (xiělínbā) («гемолімфа»), «余因子» (yúyīnzǐ) («кофактор»); 5) терміни на позначення доктрин і наук: «发育遗传学» (fāyù yíchuánxué) («феногенетика»), «细胞遗传学» (xìbāo yíchuánxué) («цитогенетика»), «血清学» (xiěqīngxué) («серологія»); 6) терміни на позначення хвороб: «艾滋病» (àizībìng) («СНІД»), «血色沉著病» (xuèsèchénzhuóbìng) («гемохроматоз»), «蚕豆症» (cándòuzhèng) («фавізм»).

Висновки. Аналіз дериваційних моделей генетичної терміносистеми китайської мови показав, що терміни утворилися за допомогою різних способів деривації. Основна проблема при категоризації дериваційних моделей полягає в тому, що різні дослідники відносять певні морфеми китайської мови до різних категорій. Такий підхід створює неоднозначність. Серед генетичних термінів немає слів, які складалися б виключно з однієї морфеми і саме тому часто наявні семантичні зв’язки між морфемами або іншими елементами словотвору в рамках одного слова. Зазвичай подібні відношення наявні в термінах, які утворені будь-яким способом словотвору. Якщо в плані словоскладання, афіксації і запозичення було проведено структурно-семантичний аналіз і семантичні зв’язки були в достатній мірі розкриті, то в процесі абревіації або транспозицію можуть утворюватися нові семантичні зв’язки, враховуючи той факт, що завдяки транспозиції слово набуває іншого значення, а в процесі абревіації семантично пов’язані лише скорочені морфеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Schneider L. Biology and Revolution in Twentieth-Century China / L. Schneider. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2005. – 307 p.

2. 谈家桢 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://baike.baidu.com/ item/谈家桢

3. Горелов В. И. Лексикология китайского языка: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. №2103 «Иностр. яз.» / В. И. Горелов. – Москва:

Просвещение, 1984. – 216 с.

4. Семенас А. Л. Лексика китайского языка / А. Л. Семенас. – М: Восток-Запад, 2005. – 310 с.

5. Wiseman N. Translation of Chinese Medical Terms: A Source-Oriented Approach / N.A.R. Wiseman. – Exeter: University of Exeter Press, 2000. – 454 p.

6. 刘进平. 遗传学双语教学探讨 / 刘进平, 郑成木, 庄南生. // Hereditas. 2004年. – №26. – 87–88页.

7. 李宇明. 中国语言学发展的新机遇 / 李宇明. // 修辞学习. – 2005年. №2. – 72–76页.

8. 徐晋麟. 现代英汉遗传学词典 / 徐晋麟, 赵耕春, 秦敏君. – 北京: 科学出版社, 2008年. – 496页.

9. 雷代伊. 英汉遗传学词典 / 雷代伊. – 上海: 上海科学技术出版社, 2004年. – 821页

10. Крюков В. И. Генетика. Часть 15. Учебный словарь терминов / В. И. Крюков. – Орёл: Издательство ОрёлГАУ, 2011. – 156 с.

11. Арефьев В. А. Англо-русский толковый словарь генетических терминов / В. А. Арефьев, Л. А. Лисовенко. – М: ВНИРО, 1995. – 407 с.

12. 生物医药大词典 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://dict.bioon.com/.

13. Ахметсафин А. Н. Китайская медицина: избранные материалы / А. Н. Ахметсафин. – Санкт-Петербург: Петербургское востоковедение, 2007.-160 с.

14. 葛本仪. 现代汉语词汇学 / 葛本仪. – 济南: 山东人民出版社, 2001年. 233页.

15. 吴宗济. 赵元任语言学论文集 / 吴宗济, 赵新那. – 北京: 商务印书馆, 2002年. – 910页.

16. 祝畹瑾. 社会语言学概论 / 祝畹瑾. – 长沙: 湖南教育, 1992年. 267页.

ПЕРЕГОВОРИ ЯК РІЗНОВИД ДІЛОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Максимець Оксана Миколаївна
к. філол. н., доцент
Заклад вищої освіти
Подільський державний університет
м. Кам'янець-Подільський
Україна

Вступ. Сьогодні, коли ми живемо в часи глобальної революції, змінюється спосіб життя, мислення, особливості спілкування. Наше сьогодення вже традиційно називають ерою комунікацій. Значення комунікативної підготовки особистості для сучасного суспільства важко переоцінити. Міжособистісна комунікація стає архіважливою в реаліях нашого часу. Здатність ефективно взаємодіяти з людьми, що нас оточують, результативно вести переговори, досягати компромісів – це обов'язкові уміння висококваліфікованих спеціалістів. Адже причиною багатьох виробничих проблем, які виникають у професійній діяльності, може бути не низький рівень фахових знань і вмінь, а недостатній рівень комунікативної компетенції особистості, через що досить часто й виникають комунікативні конфлікти на міжособистісному, груповому й суспільному рівнях.

Мета роботи – окреслити особливості переговорного процесу та обґрунтувати важливу роль перемовин як складової частини професійної комунікації.

Матеріали та методи. Було використано комплекс теоретичних методів, а саме: аналіз, синтез та узагальнення представлених у науковій літературі матеріалів щодо сучасного стану досліджуваної проблеми.

Результати та обговорення. Потреба у спілкуванні виступає однією з важливих необхідностей у соціальній взаємодії, яка з певним інтелектуальним розвитком суб'єкта поглиблюється за формами і тематично. Від комунікативних навичок фахівця залежить якість та успішність професійної діяльності, рівень досягнення успіху. Саме мовнокомунікативні навички

майбутніх фахівців сприяють не лише полегшенню процесу їхньої професійної адаптації, а й ефективній реалізації знань, умінь і навичок спілкуватися й досягати взаєморозуміння при виконанні професійних і соціальних функцій. Розвиток професійної комунікативної культури відбувається відповідно до здатності людини навчатися, її предметних знань та попереднього досвіду і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного із навчанням та спеціалізацією [3, с. 181]

Комунікація – це процес, у межах якого спостерігається двосторонній (індивідуальний і груповий) обмін інформацією, що має призвести до порозуміння і обміну ідеями та емоціями. Ділова комунікація – це взаємозумовлений процес обміну інформацією з того чи іншого виду діяльності (наукової, виробничої тощо), під час якої реалізується прагнення до співпраці і поліпшення ділових відносин між суб'єктами комунікативної діяльності. Своєю чергою рівень користування діловою комунікацією має певний вплив і на формування та реалізацію загальних та фахових компетентностей здобувачів вищої освіти. Адже важко переоцінити важливість спілкування для фахівця, оскільки одне із завдань – це уміння спілкуватись із людьми з метою передачі або задля найбільш ефективного збору певної інформації («активна» та «пасивна» тактика) [1, с. 128] під час професійної діяльності на виробництві або в певній організації.

Загальновідомо, що основними формами ділової комунікації виступають ділова бесіда, ділові зустрічі, публічні виступи, ділові дискусії та переговори.

Переговори своєю чергою є одним із важливих засобів урегулювання різниці позицій сприйняття певної інформації про факти, події та явища. Ділові переговори – «це обговорення з метою досягнення згоди між будь-ким і з будьякого питання. У процесі переговорів партнери, окрім обміну інформацією і поглядами на порушені питання, домагаються згоди за обговорюваною проблемою. Переговори, маючи офіційний характер, передбачають підписання документів, які визначають взаємні зобов'язання сторін (договорів, контрактів)» [2].

Загалом виокремлюють такі основні стилі ведення переговорів:

жорсткий – коли обидві сторони, зайнявши протилежні позиції, вперто відстоюють їх, застосовуючи тактичні прийоми, щоб ввести противника в оману щодо істинної мети, і роблять невеликі поступки, необхідні для продовження переговорів;

м'який – коли кожна сторона вважає іншу сторону дружньою і замість того, щоб робити ставку на досягнення перемоги, вони підкреслюють необхідність досягти хоча б згоди;

принциповий (Гарвардський) або метод принципового ведення переговорів – альтернативний вищенаведеним, сконцентрований на основних інтересах сторін, взаємовигідних варіантах і справедливих стандартах, приводить до досягнення розумного результату.

Комунікативною метою переговорів є встановлення, підтримка і розмикання (вихід) контакту, виявлення ставлення до співрозмовника, створення індивідуального образу мовця.

Мовленнєвою поведінкою особи під час переговорів керують мотиви, що своєю чергою випливають із комунікативної стратегії. Стратегія мовного спілкування є результатом як індивідуальної діяльності суб'єкта комунікації, так і взаємодії суб'єктів. «Мовець є не єдиним «власником» своїх слів, у процесі породження висловлювання формується спільний мовленнєвий простір, в якому народжується спільний зміст». А отже, переговори є об'єктом вивчення лінгвістичної прагматики, оскільки тут аналізуються «цілі учасників спілкування і методи їх досягнення, ставлення людини до власного і чужого мовлення та психолінгвістики, де з'ясовуються «процеси мовотворчості, сприйняття і формування мовлення та співвіднесеність цих процесів із системою мови» [5, с. 155].

Комунікативна ж стратегія ділових переговорів охоплює такі поняття, як індивідуально-особистісні особливості мовця, цілі, що ставлять перед собою комуніканти і певну модель мовленнєвої поведінки партнерів, а також їхніх світоглядних позиції як представників певних соціальних сфер існування

[4, с. 126].

Ділове спілкування, як і культура наукової мови, охоплює, крім прагматичного, сенс якого визначається тим, наскільки плідним було спілкування, чи приносить обопільну користь, комунікативний та етичний аспекти, легітимний, аспект дискурсу. Оскільки з огляду на комунікативний аспект під час переговорів комунікантам-партнерам пропонується відбір мовних засобів, що найкраще передадуть завдання мовців, бажано вказати на особливість змісту спілкування в конкретній ситуації.

Комунікативна ж ситуація розглядається як функціонально-комунікативна сфера, в якій створюється текст, що співвідноситься також із суб'єктом мовлення та його партнером/партнерами по комунікації [6, с. 63]. Комунікативний зміст виступає загальним репрезентативним фактором для аналізу смислових компонентів комунікативних стратегій і тактик як у текстовому форматі, так і щодо ситуацій професійного спілкування. Адресант ставить перед собою певну мету, яка значною мірою визначає вибір тієї чи тієї стратегії, що реалізується в тактиках через комунікативні ходи. Зрозуміло що на вибір комунікативної стратегії впливають і дотримання морально-етичних норм у взаємодії комунікантів, тактовність у самовираженні, моральні якості мовця, налаштованість на співпрацю, повага до партнерів у переговорному процесі. Так, «позитивні якості адресата або приязне ставлення до нього мовця часто слугують передумовою для спонукання співрозмовника виконати дії, в яких зацікавлений мовець. Йдеться про використання експресивів як маніпулятивних засобів при вмовляннях, закликах, обіцянках, а також при проханнях, пропозиціях, запрошеннях тощо» [7, с. 175].

Етичний аспект набуває свого прояву і у використанні компліментів [8], що «1) характеризують виконання співрозмовником якої-небудь дії або констатують факт її виконання; 2) передають загальновизнаність заслуг і позитивних якостей співрозмовника; 3) позначають ціннісні домінанти: моральні якості; розумові здібності; інші особистісні якості, що цінуються в

суспільстві (спритний, щедрий, працелюбний і т.д.); наявність необхідного для виконання дії (влади, пошани, визнання, зв'язків, бажання, можливостей, здоров'я, сили, вмінь, знань, здібностей, досвіду, матеріальних ресурсів, знарядь праці…)» [7, с. 175–176].

Висновки. Переговорний процес відіграє у професійному спілкуванні важливу роль, оскільки комунікативною метою переговорів є встановлення, підтримка і розмикання (вихід) контакту, виявлення ставлення до співрозмовника, створення індивідуального образу мовця. Мовленнєвою ж поведінкою особи керують мотиви, що своєю чергою випливають із комунікативної стратегії. Комунікативний зміст тут виступає загальним репрезентативним фактором для аналізу смислових компонентів комунікативних ситуацій під час переговорів як у мовленнєвому форматі, так і щодо ситуацій професійного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гимер Н. Значення законів комунікації у формуванні комунікативної компетенції працівників органів внутрішніх справ. Українознавчий альманах. 2012. Випуск 9. С. 127–129.

2. Лесько О. Й., Лошак М. В. Керування конфліктами, ділові переговори і управлінське спілкування. Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, 27–28 квіт. 2020 р. Вінниця. URL: https://conferences.vntu.edu. ua/index.php/all-fm/all-fm-2020/paper/view/8695 (дата звернення: 12.03.2021).

3. Максимець О. М. Формування мовнокомунікативних навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2022 р. № 84. С.181-187

4. Максимець О., Адамович А. Переговори як складова частина ділової комунікації. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 36. том 2. 2021. С. 124-128

5. Тєлкова О. В. Тактики регуляції комунікативних відносин у

франкомовному дискурсі. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Філологічні науки. 2011. № 1. С. 154–159.

6. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 216 с.

7. Шкіцька І. Ю. Аргументація як засіб посилення маніпулятивного впливу. Вісник Запорізького нац. ун-ту. 2011. № 1. С. 173–178.

8. Шкіцька І. Ю. Сучасна мовна комунікація в публічному управлінні : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 312 с.

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ВАРІАТИВНОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ВИМОВИ

Матієнко-Сільницька Анна Валеріївна,
к.ф.н., доцент
Одеський національний університет
ім. І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Якщо *соціальна варіативність* спирається на відмінності в соціальному статусі, який є постійною характеристикою особистості, принаймні протягом довгого періоду часу, то *ситуативна варіативність* визначається ситуацією, в якій опиняється людина, і кількість таких ситуацій, які змінюються протягом одного дня, не обмежена. Одна і та сама людина може грати різні соціальні ролі, співвідносно до ситуації та статусу співрозмовника. Так, наприклад, молода дівчинка у своїй сім'ї виступає в ролі доньки чи старшої сестри, в суспільному транспорті – в ролі пасажиру, в магазині вона покупець, в академічній обстановці університет – студентка, в офісі – службовець, наприклад, секретар чи перекладач, а під час відпочинку – подруга.

Окрім стандартного розподілу ролей і пов'язаного з ним мовленнєвим етикетом (типу студент – професор, лікар – пацієнт, продавець – покупець, секретар - начальник), існують різні ситуації спілкування, наприклад, з улюбленою собакою, в якому, як виявили лінгвісти, також проявляється своєрідний стиль вимови.

Мета. Дослідити соціальні аспекти спілкування їх вплив на вимову та передумови фонетичних та фонологічних змін у мовленні.

Матеріали та методи. Аналіз наукової та методичної літератури, даних мережі «Internet», узагальнення та систематизація отриманих результатів.

Результати та обговорення. Сучасна «теорія екземпляру» робить спробу пояснити когнітивні процеси засвоєння людиною соціальних варіантів вимови слів з моменту засвоєння рідної мови в ранньому дитинстві і протягом усього життя. Експериментатори, які вивчали реакції новонароджених, виявили, що

немовля одразу відрізняє голос матері від голосу інших жінок і цілком байдужий до голосу батька. Дитина, яка опановує рідне мовлення, чує різні варіанти вимови одних і тих самих слів і в змозі їх розрізняти. Згідно з «теорією екземпляру», разом з лінгвістичною інформацією в цьому звучанні міститься і соціальна інформація, яка дає можливість розрізняти голоси близьких, перш за все матері, а також голоси жінок і чоловіків. Матері, коли розмовляють з маленькими дітьми, посилюють фонологічні контрасти, але в процесі дорослішання дитини, вони переходять на розмовні варіанти, тому діти двох років можуть засвоювати глоттализацію замість повного вимовляння слів зі звуком /t/. Вони по-різному розмовляють з хлопцями і дівчинками: дівчатами проговорюють назви предметів, а хлопцям демонструють шуми, які робляться різними технічними засобами. Отже, соціально-значуща індексна інформація, яка часто супроводжує лінгвістичну, має більшу вірогідність бути розпізнаною і відтворюваною у виді різних соціальних, в тому числі гендерних, варіантів.

Соціальний аспект можна включати в модель когнітивної фонології, якщо допустити, що лінгвістична категоризація відбувається за тими же принципами, що і соціальна. У своїй когнітивній сітці мовець узагальнює співвідношення подібних рис між певними типами соціального і лінгвістичного знання. Повторення певних (соціальних і лінгвістичних) вузлів і зв’язків у когнітивній сітці дозволяє мовцю об’єднувати соціальне знання з певними лінгвістичними варіантами. Для передачі соціального значення він може обрати певний лінгвістичний варіант.

Якщо навіть діти змінюють свою вимову в залежності від співрозмовника і при необхідності можуть пояснити ці випадки переключення з одного варіанту на інший, то, скоріш за все, дорослі, які мають великий досвід соціального спілкування, також можуть усвідомлювати свій вибір. Тим не менш, оскільки наше мовлення автоматизовано в дуже високій ступені, далеко не кожна людина задумуються, чому вона вибрала той чи інший варіант вимови. Соціолінгвісти вважать, що мовці використовують лінгвістичні структури таким чином, щоб позиціонувати себе в суспільстві і формувати соціальну ситуацію. Вибір мови в

багатомовному суспільстві, як і вибір одного з декількох соціальних варіантів, служить для мовця засобом ідентифікації, приналежності до певної групи. Цей сигнал отримує слухач, і він також може обрати ту саму мову, той же тип вимови, чи навпаки, може відсторонитись від співрозмовника за допомогою мовних засобів.

Варто перелічити основні соціальні фактори, які визначають соціальну ситуацію:

- *Сфера спілкування* (академічна, ділова, сімейно-побутова, транспорт, сервіс, розважальна, масова комунікація, інтимна);
- *Фізична обстановка* (місце і розмір аудиторії);
- *Канал зв'язку* (особисте повідомлення, телефон, публічний виступ, радіо- і телекомунікація);
- *Соціальна роль* по відношенню до *співрозмовника* (лікар, пацієнт, батько, мати, дитина, керівник, секретар, покупець, продавець і т. д.);
- *Тема бесіди* (новини політики і культури, навчання, спорт, побут, особисті відношення);
- *Мета* мовця (інформувати, справити враження, переконати, спонукати до дії, розважити, просто провести час у приємному спілкуванні).

Офіційність/неофіційність ситуації залежить від обстановки, співрозмовника та теми. Ситуація дає можливість особистості проявити себе, вибрав одну з двох форм поведінки: ввічливість і солідарність. Фонетично це проявляється у використанні або престижних, стандартних форм вимови, або авангардних, але таких форм мовлення, які засуджуються. Наприклад, сталі консервативні форми, як правило, вважаються «правильними», а інновації засуджуються, тому в офіційній ситуації людина скаже *`verifiable* з наголосом на першому складі, а в неофіційній обстановці - *veri`fiable.* При цьому необхідно розуміти, що мовлення людини – автоматичний навик і мовець практично не усвідомлює цих змін. Разом з тим, деякі люди мало схильні впливу ситуації і переносять свої професійні навички на менш доречні для офіційного мовлення ситуації. В таких випадках легко впізнати мовлення юриста, священника,

лектора, військового, актриси.

Ймовірно, що в неофіційному мовленні мають бути присутні фонетичні риси, які визначають її невимушений характер. Контроль над мовленням посилюються при читанні і зменшується у непідготовленому мовленні. Відомий диктор BBC в сімейній обстановці розмовляв з регіональним акцентом, а популярний американський телеведучий переходить дома на афро американський розмовний діалект. Таку ситуацію зазвичай прирівнюють до білінгвізму: володіння двома типами вимови або двома діалектами однієї мови прирівнюється до знання двох мов.

При цьому, якщо мовець володіє двома такими кодами, він може їх змішувати, в результаті чого відбувається змішування кодів з метою посилення виразності, для гумористичного ефекту чи для вираження солідарності/відчуження по відношенню до співрозмовника.

В англійській мові існують форми змінення літературної орфоепічної норми вимови RP, які відповідають неофіційному мовленню, які необхідно дотримуватися для збереження природності звучання мовлення. До них відносяться:

- *Асиміляція*, наприклад: *good girl* ['gʊg `gɜːl], *ten minutes* ['tɛm` minits];
- *Елізія*, або зникнення звуку у поєднанні голосних, наприклад: *I expec(t) so* [aɪ ɪks`pɛk səʊ];
- *Редукція*, тобто послаблення голосної за довготою та якістю, наприклад: We are here [wi ə `hɪə];
- *Скорочення* як результат повної редукції голосних: *literary* [litri];
- *Вставне* /r/ – це вимовляння /r/ між голосними в тому випадку, коли їх немає в написанні, навіть диктори BBC вимовляють *Asia(r) and Africa, law(r) and order.*

Існують просодичні маркери, які вказують на відносини між співрозмовниками. Експериментальні дані демонструють, що розширення діапазону голосу за рахунок більш глибоких і низьких тонів, уповільнений темп

мовлення разом з більш довгими паузами відповідає голосу авторитетної людини, яка домінує у розмові. Вузький діапазон голосу, переміщений по регістру догори, наявність висхідних тонів у поєднанні з паузами хезитації і порушення стабільності темпу (прискорення або уповільнення) служать ознаками більш низького статусу, підпорядкованості. Якість голосу може бути ознакою професійних голосів або певної ситуації: резонантність голосу священника, низькі скрипучі ноти в голосі чоловіків, які володіють RP, хриплі голоси тих, хто працює на відкритому повітрі, шепіт інтимної бесіди, фальцет при імітації жіночих голосів.

Сучасна риторика як мистецтво публічної промови досі використовує принципи древньогрецьких і римських ораторів: «етос», «логос», «пафос», що відповідно означає контакт з аудиторією, логіка переконуючої аргументації, натхненний заклик до дії. Однак, сучасні технічні засоби значно змінили вимоги до голосів акторів, співаків та ораторів. В той самий час майстерність ораторів не втратила своєї актуальності: в англійській мові виразність мовлення спирається на контрастну акцентуацію, продуману паузацію, мелодики та якість голосу.

Висновки. Згідно з когнітивним підходом, лінгвістичні структури і процеси не виникають раптово із будь-якого мовного модуля, який знаходиться в свідомості мовця. Таким чином, знання мови не розглядається як автономна когнітивна спроможність, воно, навпаки, вважається частиною більш крупної системи взаємопов’язаних систем знань, включаючи соціальне та прагматичне знання.

Підсумовуючи дані про ситуативну варіативність вимови, можна переконатися в тому, що головний вибір фонетичних форм – доцільність, тобто відповідність до ситуації.

Ціла низка модифікацій стандартних форм, яку лінгвісти розглядають як показники змінення і розвитку мови, а суспільство засуджує як порушення норм, приходить непомітно і природно в непідготовленому мовленні. Однак в офіційному, особливо в публічному мовленні, контроль за формою значно

збільшується, і стандартні форми вимови превалюють.

Порушення норм вимови в офіційному мовленні, включаючи зниження просодичних показників гучності, темпу і якості голосу, може сприйматися як прояв неповаги до аудиторії. З іншого боку, використання повних, нередукованих форм в неофіційному середовищі може бути сприйняте або як навмисна афектація і прагнення підкреслити соціальну дистанцію, або як ретельність і штучність мовлення іноземця.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ ТА ЗАПОЗИЧЕННЯ В АВІАЦІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Петрова Поліна Миколаївна
Студентка
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
Харків, Україна

Вступ. Інтернаціоналізація суспільного життя, яка отримала прискорений розвиток під впливом науково-технічної революції, еволюція суспільства в економічному, соціальному та культурному плані дуже посилюють потребу у вивченні інтернаціональної лексики. Питання інтернаціоналізмів ніколи не втрачало своєї актуальності, особливо через зростаюлу кількість міжнародних слів у різних галузях мовної діяльності. Питома вага інтернаціоналізмів у низці мов досить велика (наприклад, в активному словнику української, англійської, німецької та французької їх більше 10%). Дослідження інтернаціональної лексики свого часу проводили такі вчені, як В. Дубічинський (1993), Т. Кияк (2006), М. Кочерган (2006).

Мета роботи полягає в дослідженні інтернаціоналізмів в авіаційній термінології, а також виявленні процесів, що сприяють інтернаціоналізації авіаційних термінів в умовах глобалізації суспільства.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження для написання роботи були підручники, навчальні посібники, монографії, нормативні документи, наукові статті, іноземні джерела та електронні ресурси з авіаційної тематики. Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи** дослідження: описовий метод (для аналізу, класифікації та систематизації інтернаціоналізмів); метод суцільної вибірки (для аналізу конкретних термінів наукових статей).

Результати та обговорення. Протягом XX ст. в різні терміносистеми мов увійшла величезна кількість поширених у західноєвропейських мовах термінів.

На українському мовному ґрунті вони нерідко ставали єдиними назвами спеціальних наукових понять, що забезпечувало одну з найважливіших властивостей терміна –однозначну відповідність наукового поняття і його найменування.

Як зазначає Т. Кияк, «нема таких мов, які б розвивалися в абсолютній ізоляції. Будь-яка мова обов'язково зазнає іншомовного впливу або навіть впливає на інші мови» [2, с. 1]. На його думку, той чи інший елемент є інтернаціональним за умови, якщо він повністю чи частково збігається у своїй зовнішній та внутрішній формах принаймні у трьох неспоріднених мовах. І. Білодід називає інтернаціоналізмами такі мовні одиниці, що запозичені з однієї і тієї ж мови оригіналу по меншій мірі в трьох неспоріднених мовах в однаковій чи схожій лінгвальній формі і з однаковим значенням (напр. *Dollar долар, Atom – атом, Interesse – інтерес, Direktor – директор, stadium – стадія , Theater – театр, Mathematik – математика* і т.д.) [3, с. 208]. В. Карабан дає таке визначення інтернаціоналізму: це слово, що виникло спочатку в одній мові і потім з неї запозичене до більшості (майже усіх) інших мов для позначення цього поняття [5, с. 153].

В авіаційній термінології української мови можна виділити також запозичення, які складають значну частину лексичного складу. Ці запозичення можуть бути готовими мовними одиницями, або формуватись за допомогою компонентів-запозичень, таких як афікси грецької чи латинської етимології. Усього лише близько 30% авіаційних термінів української мови мають власне українське походження, що свідчить про велику кількість іншомовних слів у терміносистемі.

Найбільша кількість авіаційних термінів сформувалася в українській мові на основі греко-латинізмів (в основному це терміни старих галузей) та термінології германських і частково романських мов.

В українській авіаційній системі переважають термінологічні запозичення з англійської (*авіація, автопілот, аеропорт, гелікоптер, радар*) та французької (*фюзеляж, шасі*) мов. Проникнення іншомовних слів є закономірним процесом,

завдяки якому відбувається знайомство з новими предметами, поняттями, досягненнями, ліквідація багатозначності власної лексики [8].

В авіаційній термінології виявлено 57 термінів-інтернаціоналізмів на зразок *де́двейт – deadweight – deadweight; дима́йз-ча́ртер – demise charter Demise Charter; конте́йнер – container – Container; фрахт –freight – Fracht; ча́ртер – charter – Charter*.

Усі зазначені лексеми в трьох мовах (українській, англійській, німецькій) відбивають одні й ті ж поняття, об'єднані схожістю значення, вимови, написання й умотивованості, тобто є інтернаціоналізмами з однаковою словотворчою або змістовою структурою [33, с. 250].

Зокрема, багато термінів повітроплавання утворені від французьких, німецьких і англійських слів, що зумовлено екстралінгвістичними чинниками їх створення:

to eject < фр. ejecter – викидати > укр. ежектувати;

to pilot < фр. piloter – вести літак > укр. пілотувати;

to damp out (oscillation) < нім. dampfen –гасити, зменшувати > укр. демпферувати (гасити коливання);

to park (англ. park < лат. parrcus – відгороджене місце) > укр. паркувати, ставити на місце;

to feather (англ. feather – перо пташине, нім. flugel – крило, нідер. vleuge крило) > укр. флюгерувати;

barrage < фр. barrage – загородження > укр. баражувати.

Висновки. Аналіз української авіаційної терміносистеми дозволяє дійти висновку, що сучасна авіаційна термінологія продовжує розвиватися, поновлюватися, вдосконалюватися відповідно до розвитку науки, техніки, виробництва, зважаючи, зокрема, і на процеси інтернаціоналізації. Завдяки цьому ця термінологія сучасної української мови є відкритою, незамкненою системою, здатною до необхідних інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Oxford Dictionary, 1989. URL : https://archive.org/details/oxfordenglishdic00oxfo_0/page/n1157/mode/2up.

2. Білодід І. К. Інтернаціональні елементи в лексиці та термінології. Харків : Вища школа, 1980. 208 с.

3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 656 с.

4. Кияк Т. Запозичення та інтернаціоналізми у фахових мовах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2004. № 27.

5. Усова І. В., Хант Г. О. Запозичення та інтернаціоналізація в процесі формування англомовних авіаційних термінів. Поліський національний університет, 2020.

6. Гільченко Р. О. Англійсько-український словник авіаційних термінів. Київ : НАУ, 2009. 280 с.

СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕРМІНООДИНИЦЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНИХ МАСМЕДІА

Смеречинська Василина Андріївна
Рудак Ангеліна Іванівна
Мартинюк Богдана Олександрівна
здобувачі вищої освіти факультету філології і журналістики
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Струганець Любов Василівна
д-р філол. наук, проф. кафедри української мови та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Розвиток мови завжди тісно пов'язаний із змінами в суспільстві, оскільки всі суспільно-політичні процеси відображаються в українській літературній мові. Динаміка семантико-стилістичних процесів, як зазначає Ю. Молоткіна, стає джерелом невичерпних ресурсів для лінгвістичних досліджень [1, с. 16].

Одним із найпродуктивніших напрямів мовної динаміки є стилістична транспозиція термінологічних одиниць. Незважаючи на інтерес до проблеми науковців (Н. Непийводи, І. Кочан, Л. Струганець, О. Жирик та ін.), процес детермінологізації триває. Це детермінує актуальність задекларованої проблематики.

Мета роботи. Метою нашої розвідки є аналіз семантико-функціональних параметрів терміноодиниць різних сфер лінгвосоціуму (спортивної, медичної та релігійної) у політичному дискурсі сучасних масмедіа.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження слугують сучасні засоби масової інформації, зокрема офіційні сайти періодичних видань, радіо, телебачення, сайти новин. Методи дослідження: теоретичний аналіз (вивчення основних теоретичних понять, що стосуються галузевої термінології), теоретичний синтез і системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його

систематизація), описовий метод (опис систематизованого матеріалу).

Результати й обговорення. Детермінологізація – активний і перманентний процес в українській мові. Спостерігаємо стилістичну транспозицію терміноодиниць і в дискурсі сучасних масмедіа, зокрема політичної тематики. Частовживані є такі лексеми зі спортивної сфери: *боротьба*, *двобій, естафета, марафон*, *перегони*. Вони увиразнюють дух суперництва в політикумі. Такі слова сполучаються із прикметником *політичний*, який конкретизує сферу вживання лексем, як-от: ***Політична боротьба*** *у США: які наслідки для України* (armyinform.com.ua). За аналогією до спортивної сфери, учасників політичної боротьби найчастіше називають гравцями, командою: *Незважаючи на військовий стан, ціла низка* ***політичних гравців*** *уже почали готуватися до виборчого процесу* (apostrophe.ua); *Традиційно для* ***команди*** *нового президента України, на його заході зібралися не лише причетні до політики люди, а й представники шоу-бізнесу* (bbc.com/ukrainian); рідше – *противниками*, *супротивниками*, *спаринг-партнерами*, *спринтерами, стайєрами, акробатами*. Фіксуємо великий пласт детермінологізованих запозичених термінів: *нокдаун*, *нокаут*, *пресинг*, *фінт, офсайд, гандикап, кульбіт та* ін.: *«Майбах»* ***на старті****. Коломойський таємно фінансує та робить ставку на новий політичний проєкт* (prm.ua/); *Але цього тижня стався несподіваний* ***кульбіт*** (eurointegration.com.ua).

У політичному дискурсі закріпились лексичні одиниці із медичної терміносфери, передусім на позначення захворювань та хворобливих станів: *вірус, соплі, ідіотизм, інфаркт, інсульт, лейкоз, рак, сифіліс, невроз, істерія, апатія, ідіотизм, дебілізм, ейфорія, агресія, біла гарячка.* Терміни вживаються в переносному значенні та надають висловленому негативного забарвлення. Наприклад: *Верховна Рада хвора на* ***політичний рак,*** *він з'їдає її зсередини і перекидається метастазами на всю Україну. Потрібна* ***хірургічна операція****, а не триндьож* (maidan.org.ua); *Цей* ***політичний сифіліс*** *відступає тільки тоді, коли Росія починає вбивати і спалювати* (dovidnykmpz.info).

Лексичні одиниці на позначення операцій та медичних втручань у політичному дискурсі утворюють метафори: *політичний розтин, фінансові ін'єкції, суспільно-політичне обрізання, політична ампутація.* Наприклад: *Є люди, котрі втрату «Петровська» сприйняли не як планове* ***суспільно-політичне обрізання****, а як кустарну кастрацію», – Лариса Денисенко, спеціально для DW* (bukvoid.com.ua); *Але* ***політичний розтин*** *- завдання інших книжок. Євромайдан потребує ґрунтовних аналітичних розвідок соціологів, політологів, фахівців із масової комунікації, правників і психологів тощо* (umoloda.kyiv.ua).

У ЗМІ також вживаються назви осіб за родом діяльності (*донор, хірург, реаніматолог, дієтолог, терапевт*), що додають мові масмедіа емоційного вкраплення. Наприклад: *Гарарі насміхається над науковцями та політиками, пафосно налаштованими проти імперіалізму: «Жоден академік чи* ***політичний хірург*** *не здатен відрізати імперську спадщину, не вбивши пацієнта»* (istpravda.com.ua).

Менш активним у сучасних масмедіа є використання терміноодиниць релігійної термінології. На позначення особи за певною характеристикою (способом життя, поведінкою, вдачею та ін.) у політичному дискурсі функціонують такі релігійні лексеми, як: *янгол (ангел), хрещений батько, Бог, духовний батько, патріарх, апостол, дяк, душпастир, місіонер, небожитель* та ін. Наприклад: ***Патріархиня*** *українського письменництва Оксана Забужко часто буває гостренькою на слова* (gazeta.ua); *Звичні посилання на безгрошів'я місцевих бюджетів уже нікого не дивують… Проте клуб, незважаючи на труднощі, живе й розвивається… У хлопчаків і дівчаток блищать очі незаперечна ознака захопленості. Радіють тренери... і лише* ***«думні дяки»*** *копаються в папірцях, зображуючи старанність, на яку зроду не страждали* (zn.ua).

Із переносним значенням функціонують лексичні одиниці *віра, воскресіння, хрестовий похід, анафема* та ін. Наприклад: *Я вже не кажу про* ***«релігію продуктів»*** *або* ***«віру в бренд»*** *– про це написано кілометри*

тексту…» (risu.ua); ***«Політичне воскресіння*** *Балоги, повернення Брензовича та бліда тінь Медведчука»* (zakarpattya.net.ua). У політичних контекстах функціонально навантажені детермінологізовані одиниці *храм, рай, пекло, Голгофа,* як-от: *Їхній* ***«храм бойового мистецтва»*** *має урочистий вигляд. Заняття починається вигуком «Слава Україні!»* (zn.ua); *«**Податковий рай**» у вітчизняному курені?* (www.bnwes.info).

Висновки. Отже, аналізовані лексеми зі спортивної, медичної та релігійної терміносистем задіяні в сучасних масмедіа здебільшого для опису політичної ситуації в Україні, рідше – у світі. Журналісти використовують детермінологізовані одиниці із переносним значенням для вираження оцінки. Семантико-функціональні параметри спортивних термінів потребують подальших системних досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Молоткіна Ю. О. Функціонально-стильова диференціація новітніх запозичень у сучасній українській мові : дис. … д-ра філос. наук : 035 Філологія. Тернопіль, Переяслав, 2020. 290 с.

ДОМІНАНТНІ МОДЕЛІ НОМЕНКЛАТУРИ УКРАЇНСЬКИХ ВОЛЕЙБОЛЬНИХ КЛУБІВ

Струганець Юрій Борисович,
к. філол. н., докторант
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introductions. Номенклатура є органічним компонентом спортивного дискурсу. До цього сегмента лексикону належать найменування гравців, команд, клубів. Диференціація терміна і номена – номенклатурного знака – належить до суперечливих проблем термінознавства. «Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» за редакцією С. Я. Єрмоленко подає таку дефініцію поняття: «Номенклатура (лат. nomenclatura – перелік, список) – сукупність назв (номенів), що використовуються в будь-якій галузі науки, виробництва для позначення об'єктів цієї галузі, на відміну від термінології, що об'єднує назви абстрактних понять і категорій» [4, с. 106]. О. О. Селіванова у «Лінгвістичній енциклопедії» розрізняє термін і номен на основі функціонального підходу [7, с. 737]. А. П. Загнітко в «Сучасному лінгвістичному словнику» трактує номенклатуру як сукупність назв, уживаних у якій-небудь сфері науки, виробництва тощо для позначення об'єктів [5, с. 486]. Попри увагу науковців до такого виду номінацій проблема залишається актуальною, оскільки номенклатура різних видів спорту потребує перманентної систематизації .

Мета роботи./Aim. Мета нашої розвідки – проаналізувати домінантні моделі номенклатури волейболу як ігрового виду спорту. Таке дослідження корелює із низкою студій, присвячених назовництву в інших видах спорту футболі [6; 8], баскетболі [1], хокеї [2] та ін.

Матеріали і методи./Materials and methods. Матеріалом дослідження слугують сучасні засоби масової інформації, спортивні сайти, зокрема офіційні сайти спортивних клубів. Методи дослідження: *поняттєво-лінгвальний* – для

иокремленняу складі спортивної лексики номенклатури; прийоми класифікації та систематизації матеріалу, прийом лінгвістичного моделювання – для формулювання домінантних моделей номенклатури волейболу; *описовий метод* – для характеристики та узагальнення зібраного фактичного матеріалу.

Результати й обговорення./Results and discussion. М. М. Торчинський на позначення власних назв людських колективів, які стосуються фізкультури і спорту, запропонував термін *командоніми* [9, с. 271]. Н. В. Григорук на основі найбільш популярних видів спорту розробила більш детальну систему пропріативів, виокремивши як піделементи баскетбол-, бейсбол-, ватерпол-, волейбол-, гандбол-, регбі-, футбол- і хокейкомандоніми та схарактеризувавши темпоральні, структурні, словотвірні і мотиваційні особливості окремих із них [3].

Сегмент назовництва дуже динамічний. «Змінюються учасники змагань, команди часто перейменовуються. Значить, найменування спортивних команд можуть дати цікаву інформацію про особливості назвотворчого процесу у певні періоди, причому дозволять простежити відмінності, пов’язані з часом виникнення пропріативів, місцезнаходженням їх денотатів, гендерними ознаками (чоловічі та жіночі), видами спорту, різницею у класі (вища, перша і друга ліги), мовним оформленням тощо» [1, с. 136]. Це увиразнює потребу в системному аналізі номенклатури.

Розглянемо домінантні моделі творення номенклатури українських волейбольних клубів (далі ВК).

Модель «Назва ВК ← ойконім»: «МВК Одеса» ← м. Одеса, «МХП-Вінниця» ← м. Вінниця, ВК «Решетилівка» ← від однойменного містечка в Полтавській області.

Модель «Назва ВК ← хоронім»: ВК «Покуття-Прибилів» (український волейбольний клуб із міста Тлумача на Івано-Франківщині). Команда отримала назву, пов’язану із східною частиною Прикарпаття, сучасної Івано-Франківської області.

Модель «Назва ВК ← професійна діяльність»: «Шахтар» (м. Донецьк).

Модель «Назва ВК ← навчальний заклад»: ВК «Педуніверситет-ШВСМ» (м. Чернігів), ВСК «Юридична академія» (м. Харків).

Модель «Назва ВК ← ергонім»: ВК «Азот» з м. Черкас від ВАТ «Азот», де був заснований клуб.

Назва ВК «Новатор» (м. Хмельницький) походить від назви спонсора команди – ДП «Новатор».

Поширені назви, які походять від апелятивів: ВК «Фаворит» (м. Лубни), ВК «Факел» (м. Івано-Франківськ).

Цікава мотивація ВК «Житичі» з міста Житомира. За гіпотезою, Житомир виник як центр племені житичів, що входило в племінний союз древлян.

Висновки./Conclusions. Отже, як засвідчує проаналізований матеріал, номенклатура волейбольних клубів відрізняються мотивацією, але наявні типові, семантично прозорі моделі. Аналізуючи номенклатуру волейбольних клубів, опиралися на загальноприйняті форми, однак функціонують і неофіційні найменування. Це потрібно врахувати у подальших студіях. Перспективу вбачаємо в системному вивченні номенклатури сфери волейболу (з урахуванням професійних та аматорських команд).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григорук Н. В. Власні назви баскетбольних команд: структурно дериваційні і мотиваційно-функціональні особливості. *Записки з ономастики*. 2015. Вип. 18. С. 136-147.

2. Григорук Н. В. Власні назви хокейних команд України: структура, етимологія, функціонування. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип. 6 (3). С. 56-66.

3. Григорук Н. В. Спортивна ергонімія: структура, продуктивність, дериваційно-мотиваційні особливості. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10. С. 172-175.

4. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Короткий тлумачний

словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 223 с.

5. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: Твори, 2020. 920 с.

6. Процик І. «Треба ще буде подумати про назву»: номінації українських футбольних команд у XX–XXI століттях. Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту. Серія: Мовознавство. 2017. Вип. 1 (27). С. 252–260.

7. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.

8. Струганець Ю. Футбол у вимірі слова: монографія. Beau Bassin: LAMBERT Academic Publishing, 2018. 197 с.

9. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.

УДК 395:811.521

ОСОБЛИВОСТІ ЖЕСТИКУЛЯЦІЇ ЯПОНЦІВ ТА УКРАЇНЦІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Науковий керівник:
Федотова Юлія Сергіївна,
асистент кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Музика Ольга Володимирівна,
студентка II курсу
Навчально-науковий інститут філології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Жестикуляція становить значний пласт невербальної поведінки, що є одним із засобів міжкультурного спілкування. Як відомо, невербальні сигнали зумовлені культурними традиціями та національним характером, а тому незнання відмінностей може призвести до непорозумінь у міжкультурній комунікації. Саме жести становлять найбільший виклик для сприйняття в чужій культурі, оскільки вони відносяться не до конкретних явищ дійсності, а до абстрактного змісту свідомості.

Жести займають досить важливу позицію у комунікації японців. Адже японці схильні до невербальної комунікації і приділяють велику увагу «омовасебурі» - значенням, що виникають поза межами самого висловлення, а тобто натякам, конотаціям тощо. Українці також користуються широким спектром своєрідних невербальних засобів спілкування. Тому в процесі міжкультурних контактів з японцями важливо розвивати соціолінгвістичну складову комунікативної компетентності, що включає в себе знання різниці певного набору невербальних сигналів в українців та японців.

Мета роботи. Метою даного дослідження є розгляд найбільш поширених жестів в українській та японській культурі та їхній компаративний аналіз.

Матеріали та методи. Під час написання тез були застосовані описовий та порівняльний методи, які найповніше розкривають предмет дослідження.

Результати та обговорення. Звернемося спершу до нетипових невербальних знаків комунікації японців, які жестикулюють значно менше, ніж представники інших народів світу, що свідчить про властиву їм стриманість почуттів. Прикметно, що японське мистецтво «ікебана» визначають як застиглий жест. Це мистецтво є способом вираження почуттів, зокрема жінок, яким важко висловитись словами, а тому є соціально визнаним серед японців способом несловесного самовираження.

Іншим незвичним джерело жестів є японський класичний танець XVII ст. (повільний танець народу-землероба), основне смислове навантаження якого займають пози та понад 200 жестів. До наших днів у повсякденному житті збереглося небагато танкових жестів, зокрема звичка прикривати долонею рот у японських жінок незалежно від віку і стану, коли вони сміються.

Ще одним важливим та універсальним жестом етикету в Японії є поклон. Їх виділяють два види: 1) «оджіґі» – власне поклони (як вітання, коли просять вибачити за щось або при отриманні подарунка тощо); 2) «унадзукі» – кивок згоди або кивок, що підтверджує, що співрозмовник вас уважно слухає.

Щодо власне поклонів, то вони мають жіночу й чоловічу форми і можуть виконуватися по-різному залежно від обставин. Менші за віком та нижчі за станом кланяються першими і з більшою шаною.

За рівнем ввічливості поклони поділяються на: стандартно ввічливий уклін (礼 рей, お辞儀 оджіґі) з нахилом корпусу близько 30°; побутово-стандартний, або полегшений (会釈 ешяку) з нахилом до 15° та церемоніальний, або шанобливий (敬礼 кейрей) з нахилом від 45° до 90°. Крім того, поклони можуть поділятися на ті, що виконуються стоячи і ті, що виконуються сидячи по-японськи.

Повертаючись до більш універсальних семантичних груп жестів, окреслимо спершу жести привітання:

Таблиця 1

Українці	Японці
● рукостискання (серед чоловіків) – як офіційне, так і дружнє; ● розмахування розтуленою долонею, повернутою до співрозмовника, вліво-вправо або кивок головою; ● обійми як форма дружнього вітання – форма прояву рівності і братерства; ● рідше – поцілунки; ● обмін візитками – формальний акт ввічливості.	● рукостискання - з представниками європейських та американського культурних регіонів (японкам вітальний потиск руки суворо заборонено); ● розмахування розтуленою долонею, повернутою до співрозмовника, від себе (вперед і назад); ● найпоширеніше – посмішка або кивок головою (або одночасно); ● обмін візитками – важливий акт прояву щирості та доброзичливості ставлення.

Наступними звичайно розглянемо жести прощання:

Таблиця 2

Українці	Японці
● розмахування розтуленою долонею, повернутою до співрозмовника, вліво-вправо; ● рукостискання (серед чоловіків); ● легкий уклін (серед людей старшого покоління); ● кивок головою, посміхаючись; ● повітряний поцілунок, звичайний поцілунок (серед близьких людей) або частіше обійми (серед друзів).	● розмахування розтуленою долонею, повернутою до співрозмовника, вліво-вправо; ● рукостискання – з представниками європейських та американського культурних регіонів (серед чоловіків); ● легкий уклін (під час прощання зі старшими чи вищими за статусом); ● кивок головою, посміхаючись.

Отже, є і спільні жести привітання та прощання, як-от: рукостискання (хоча в японців воно ввійшло завдяки європейцям, тобто не є традиційним), кивок головою та обмін візитками (важливіший в японців). Помітно, що японці не схильні до тактильного контакту так як українці, які активно використовують обійми як жест привітання. Цікавим є те, що жест розмахування розтуленою долонею, повернутою до співрозмовника, вліво-вправо в українців є універсальним і для прощання, і для привітання, а японці використовують його лише для прощання, а для привітання розмахують від себе (вперед і назад).

Варто згадати також й інші жести, що найбільше відрізняються, а тому їх важливо розглянути:

Таблиця 3

Значення жесту	Українці	Японці
«Це я», «Я кажу про себе»	вказування пальцем трохи вище грудей	вказування пальцем на свій ніс
Вказування напрямку	вказування вказівним пальцем у певному напрямку	простягання розтуленої долоні у певному напрямку
«Усе в порядку»	жест палець вверх або з'єднування у кільце вказівного та великого пальців	з'єднування у кільце вказівного та великого пальців
Оплески	плескання долонями	плескання пальцями прямо виставлених долонь
Заклик до вищих істот (богів)	підняття рук долонями догори	плескання у долоні («кашіваде»)
Підзивання когось до себе	простягання руки вперед долонею вверх з ледь зігнутими пальцями з рухом «до мене» (часто вказівний палець може виконувати цей рух)	простягання руки вперед долонею вниз і ледь зігнутими пальцями з рухом «до мене»
Вираження подяки	рукостискання або легкий нахил голови і корпусу вперед	погойдування головою вгору-вниз кілька разів поспіль, уклін або потиск руки співрозмовника обома руками
Поздоровлення	потискання рук та обійми	закидання рук нагору долонями вперед
«Я замислився»	піднесення вказівного пальця до губ	руки схрещені на грудях
«Я не згоден», «Ні»	кивання головою вліво-вправо або розмахування вказівним пальцем вліво-вправо	розмахування розтуленою долонею перед обличчям

Прикметно, що в японців існують жести, які не мають відповідників в українців. Наприклад, для того, щоб зазначити, що мова йде про чоловіка, японці піднімають великий палець, про жінку (подругу або коханку) мізинець.

Щоб висловити образу, використовується такий жест: відтягування лівої повіки пальцем униз і одночасно показування язика. Дуже незвичним для українців є жест відлякування злих сил – виставляти вказівний палець та мізинець на обох руках. Він іноді вживається як іронічна реакція на поганий жарт. Жест «V» (виставляти вказівний та середній палець, долоня повернута від

себе), окрім звичного знаку перемоги означає ще й «Я нервую». Лизати палець і потім торкатися ним чогось серед японців буде ознаменувати, що щось «моє», а згинання вказівного пальця як гачок – «Тут щось нечисто».

Дуже символічним є жест «іппонджі-ме» – десятиразове плескання у долоні у ритмі 3-3-3-1, що має місце при відзначенні успішного закінчення застілля, прийому або іншої значної події. Іноді плескають тричі по «іппонджіме» – це називається «самбонджіме». Звичка плескати по закінченню свята має назву «теджіме».

Висновки. Отже, українські жести вирізняються інтенсивністю, енергійністю та тактильністю, натомість японські жести більше ввічливі та спокійні, не порушують особистий простір співрозмовника. Проте серед японських жестів зустрічається багато таких, що не мають відповідників серед українських, що свідчить про велике їх розмаїття в японців. Спільним є те, що і українські, і японські жести залежать від ситуації та соціальних зв'язків між комунікантами та виявляються крізь національну призму.

Можна зробити висновок, що невербальні засоби комунікації роблять її більш повноцінною і часто мають вирішальну роль у розумінні всього висловлювання. Крім того, багато жестів, незважаючи на глобалізацію, досі зберігають традиційні значення у своїх культурах. Тому дуже важливо володіти не лише японською мовою, а й бути ознайомленим з найпоширенішими жестами, які японці використовують і в повсякденні, і в ділових зустрічах. Особливу увагу варто звертати на ті, що можуть означати зовсім протилежне, щоб не наразитися на непорозуміння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Карпенко Н. Б. Особливості невербальної поведінки японців та українців під час спілкування / Н. Б. Карпенко // Питання сходознавства в Україні : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 29–30 берез. 2018 р. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. – С. 113–116. URL:

https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43614e6e-a12a-4695-a7b3-2460a095bd88/content

2. Бондар О. І., Бондаренко І. П. Лінгвокраїнознавство Японії: Навчальний підручник. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012.-С. 288-290.

3. Корнєва Л.М. Невербальні засоби в міжкультурній комунікації // Культура народов Причерноморья. — 2004. — № 49, Т.1. — С. 88-90. Бібліогр.: 6 назв. — укр. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74032/26-Korneva.pdf?sequence=1

4. Пономарьова Ю. А. Національно-культурні особливості японської міжособистісної комунікації у процесі навчання студентів японського діалогічного мовлення // Науково-методичний журнал “Іноземні мови”. 2016. № 3. URL: http://fl.knlu.edu.ua/article/view/122559

ФРАЗЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ ДЕНДРОНІМОМ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Циганок Ірина Борисівна,
к. філол. н., доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна

У контексті сучасної парадигми лінгвістичних знань особливою актуальністю визначається студіювання концептуалізації найменувань навколишнього світу, зокрема й фітонімів, адже вони набувають різного осмислення у складі фраземіки.

Як свідчить аналіз наукової літератури, в різних аспектах фітофразеологізми досліджують Н. Коваленко [5], О. Вікторіна [2], Т. Алексахіна [1], М. Моторіна [7], Г. Філь [11], Р. Каракевич [4], Л. Пушко [9].

Мета нашої наукової розвідки полягає у лінгвокогнітивному вивченні українських фразем з компонентом дендронімом.

Загальновідомо, що основним поняттям когнітивного мовознавства є концептуалізація. Її результат зумовлений «формуванням концептуальної системи, компонентами якої вважаються концепти, тобто свідчення про те, що індивід знає, передбачає, думає, уявляє про об'єкти світу» [12, с. 97]. Тож, оніми різного типу, зокрема й фітоніми, як компоненти ФО посилюють статус таких фразем, бо є свого роду національними і культурно-історичними маркерами етносу. Рослинний світ дозволяє людині усвідомити себе завдяки порівнянню, сприяє виникненню вторинної образної картини світу, у створенні котрої зазвичай і відіграють важливу роль лексеми з предметно-речовим значенням.

За нашою вибіркою, українські фітофразеологізми з найменуваннями дерев характеризуються варіативністю та синонімією. До складу таких ФО входять дендроніми *верба, дуб, осика, сосна*, а також назви плодових дерев чи їх плодів (*груша, кислиця, яблука*) зі значеннями ‘нісенітниці’. Наприклад, з такою семантикою виявлено фраземи: *на вербі груші ростуть* [10, с. 172]; *на*

вербі груші, а на осиці кислиці; *на вербі груші, а на сосні яблука* [10, с. 173].

Концепт *верба* набув також інших сем у фразеологічних контекстах: *як чорт з сухої верби* – ‘дуже сильно’ [10, с. 769]; *як чорт у стару вербу (у суху грушу)* – ‘дуже закохатися’ [10, с. 770]; *вербу носити* – ‘пиячити’; *верб’я золоте росте* – ‘нерозумні вчинки, дії’; *куди не піде, верби золоті ростуть* – ‘скрізь зіпсує справу’; *ростуть золоті верби за ким* – ‘доброзичлива людина, яка залишає по собі добрі спогади’» [3, с. 74].

Різноманіття фразеологічного осмислення дендроніма *верба* можна пояснити народними традиціями. Всі знають, що гілочки верби як ритуальний предмет освячують у Вербну неділю, а коли потрібно копати криницю, завжди зважають на те, де росте верба (*Де верба, там і вода*).

Як стверджує В. Жайворонок, «в українській етнокультурі верба посідає значне місце, – це окраса українського села, найперший свідок людської діяльності і стосунків; під вербами білили полотно, спочивали, там було улюблене місце молодіжних зібрань…» [3, с. 72-73].

За нашими спостереженнями, дендронім *дуб* в українській фразеології набуває таких значень: *дати (врізати) дуба* – ‘померти’ [10, с. 187; с. 129]; *як дурень з дуба / з печі* – ‘сказати недоречно’ [10, с. 220]; *дарую два дубочки, щоб жили в парі, як голубочки* – ‘подружнє життя’ [3, с. 204]; *за єдиним разом дуба не зрубаєш* – ‘здоров’я, сила, могутність’ [3, с. 204]; *дарю дуба, що в дуброві, будьте дужі та здорові* – ‘здоров’я та довголіття’ [3, с. 204]; *як з дуба рухнув* ‘хтось нерозумний або щось робить невпопад’ [власні спостереження].

Концептуальне поняття *лісу* усталене в мовній практиці українців зі сталими значеннями: *темний ліс* – ‘щось заплутане, незрозуміле’ [10, с. 348]; *дивитися в ліс* – ‘бути невдячним, незадоволеним своїм становищем, намагатися його змінити’ [10, с. 196]; *хто в ліс, хто по дрова* – ‘неузгоджено’; *щось у лісі здохло* – ‘сталося щось незвичайне’ [10, с. 783]; *одне дерево, то ще не ліс* – ‘громада’ [3, с. 338]. Означений спектр концептуальних значень можна пояснити тим, що здавна ліс викликав у людей острах, був предметом поклоніння, а в язичницькі часи – культовим місцем, також з ним пов’язували

прикмети про зміну погоди тощо.

Як свідчать вищезазначені приклади, фраземіка з компонентом дендронімом має високу оцінну експресивність, завдяки чому в мовців формуються національно-культурні уявлення про рослинний світ. Найменування дерев яскраво репрезентують фрагменти мовної картини світу українського етносу. Спостережено переважно пейоративну маркованість дендронімів у складі ФО, однак є і позитивна. Українській фразеології з компонентом дендронімом притаманна синонімія та варіативність.

Подальші дослідження вбачаємо у цілісному вивченні фітонімної фразеології української мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексахіна Т. О. Специфіка флористичної фразеології із компонентом «назва квітки» (на матеріалі англійської, французької та української мов). *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Сер.: Філологічна. 2013. Вип. 38. С.267-269.

2. Вікторіна О. М. Матеріали до фразеологічного словника Кіровоградщини (Фітофразеологізми). *Мовознавчий вісник*. 2010. Вип. 11. С. 59-66.

3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. 703 с.

4. Каракевич Р. О. Вербалізація фразеологізмів-фітонімів у порівняльному аспекті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2021. № 47. Т. 1. С.100-103.

5. Коваленко Н. Фітоніми у творенні фразеологічного значення ‘нерозумний'. URL: http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3567/ Kovalenko-N.-Fitonimy-u-tvorenni-frazeolohichnoho-znachennia-nerozumnyi.pdf? sequence =1&isAllowed=y

6. Мельник О. А. Фітоніми в структурі фразеологізмів як об’єкт

лінгвокультурологічного дослідження. URL: http://eprints.zu.edu.ua/16149/

7. Моторіна М. С. Етносимволи у складі українських фразеологізмів з компонентаминазвами рослин: семантичний аспект. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. №248. С. 173-175.

8. Моторний О. А. Компонент-назва рослини як складова фразеології верхньолужицької мови. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14(5), С.128-133.

9. Пушко Л. В. Антропометричність фразеологізмів з фітоморфними номінаціями (на матеріалі української та англійської мов). *Вісник СумДУ*, Серія: Філологія. 2007. Вип. 2. С.154-157.

10. Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, Н. М. Неровня, Т. О. Федоренко. К.: Наук. думка, 2014. 1098 с.

11. Філь Г. Фразеологічні одиниці української мови з рослинними компонентами-символами: етнонаціональний аспект. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія: Філологія. 2015. Вип. 36. С.116-126.

12. Шевченко Н. Концептуалізація назв диких птахів у східноукраїнській фразеології. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета оцінка*. К. 2007. С. 465-460.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ЧИ МОЖЕ СПОРТСМЕН БУТИ ФІЛОСОФОМ

Махнибородa Оксана Олександрівна
Студентка Національного університету
фізичної культури і спорту України м. Київ, Україна
Пінчук Євгеній Анатолійович
Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедрою соціально-гуманітарних дисциплін
Націолнально університету фізичної культури і спорту України

Вступ. Спорт та філософія – дві дисципліни, які на перший погляд можуть здатися абсолютно неспорідненими. Однак, якщо придивитися глибше, можна побачити, що у них є багато спільного. Обидві займаються дослідженням людського досвіду, звертають увагу на важливість тренування та самодисципліни, а також мають на меті розвиток людини як особистості. Таким чином, можна стверджувати, що спортсмен може бути філософом.

Мета роботи: проаналізувати питання, чи може спортсмен бути філософом.

Матеріали та методи: 1. Літературний аналіз: вивчено наукові праці, книги, статті та інші джерела, які розглядають співвідношення між цими двома дисциплінами та можливість спортсмена бути філософом. 2. Критичний аналіз: у роботі використано аналіз аргументів, що висуваються як у підтримку, так і проти можливості спортсмена бути філософом. Розглянуто різні точки зору та аргументи, які підтримують або спростовують цю ідею. 3. Порівняльний аналіз: для кращого розуміння взаємозв'язку між спортом та філософією проведено порівняльний аналіз. 4. Теоретичний аналіз: включає в себе аналіз філософських течій та концепцій, які можуть бути застосовані до спорту, а також спортивні принципи, що можуть бути використані для філософського

розуміння світу.

Результати та обговорення. Протягом великого проміжку часу в суспільстві існували стереотипи, що філософія і спорт – це два діаметрально протилежних напрямків дослідження. Однак, якщо придивитися глибше, можна побачити, що у них є багато спільного. І філософія, і спорт займаються дослідженням людського досвіду, звертають увагу на важливість тренування та самодисципліни, а також мають на меті розвиток людини як особистості. Так з 2010 року на кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету фізичного виховання і спорту України було утверджено наукову школу, фундатором якої став заслужений працівник народної освіти України, доктор філософських наук, професор Михайло Ібрагімов. Почав досліджуватися новий науковий напрям – філософія спорту.

На думку С. О. Гуцола , спорт має глибокі філософські аспекти [3]. Спорт це не просто фізична активність, але і міцна духовна діяльність. В. Бобер вважає, що під час занять спортом, людина може набути внутрішньої сили та віри в себе, що дозволяє їй досягати великих успіхів як у спорті, так і в житті [1].

Так, спортсмен може бути філософом. Нижче наведені деякі можливі аргументи, які підтверджують цю тезу:

Інтелектуальні здібності: Філософія вимагає високого рівня інтелектуальних здібностей, таких як аналітичний розум, критичне мислення та здатність до логічних роздумів. Спортсмени також володіють цими здібностями, оскільки вони постійно вирішують тактичні задачі та аналізують свої дії на полі. Це може допомогти їм розвинути свій інтелект і зайнятися філософією.

Етика та мораль: Філософія займається етикою та мораллю, а спортсмени часто мають справу з цими питаннями. Спорт має свої правила та норми поведінки, і спортсмени повинні дотримуватися їх, щоб зберігати спортивну справедливість та дотримуватися етичних принципів. Також, спортсмени можуть мати власні переконання та цінності, які вони впроваджують в свої дії,

що може бути досліджено в рамках філософії.

Психологія та філософія розуму: Спортсмени також можуть бути зацікавлені у психології та філософії розуму. Під час змагань вони мають контролювати свої емоції, дотримуватися певних стратегій та стратегій гри, і це може вимагати розвитку їх пізнавальних та когнітивних здібностей. Філософія розуму досліджує такі питання, як свідомість, мислення та пізнання, що може бути корисно для спортсменів, які хочуть зрозуміти, як їх розум функціонує та як це впливає на їх практику в спорті.

Філософія спорту: Філософія також має прямий зв'язок зі спортом. Філософія спорту досліджує спортивну діяльність та її значення для людства. Вона включає такі питання, як справедливість у спорті, роль спорту в суспільстві та фізична активність як засіб досягнення більш високої якості життя. Спортсмени можуть мати цікаві думки щодо цих питань, які можуть бути корисними для вивчення філософії спорту.

Культурологічний підхід: Культурологія - це наука про культуру та її різноманітні аспекти, такі як історія, мистецтво, релігія, мова тощо. Спорт також може бути розглянутий як частину культури, і філософія може вивчати спорт в цьому контексті. Спортсмени можуть мати свої власні погляди на спорт як культурний явище та його взаємозв'язок з іншими аспектами культури. Це може бути корисно для дослідження культурології та філософії в цілому.

Отже, існують декілька аргументів, які можуть підтверджувати твердження, що спортсмен може бути філософом. Хоча спорт та філософія можуть здаватися різними сферами, вони можуть доповнювати один одного та надавати нові інсайти та рішення проблем в різних аспектах життя.

Звичайно, спортсмен може бути філософом. Навіть більше того, деякі з найвідоміших спортсменів світу проявляли філософські роздуми в своїх інтерв'ю та книгах. Ось декілька прикладів спортсменів, які можуть бути вважатися філософами:

Мухаммед Алі - відомий боксер, який вважав себе не тільки боксером, але і філософом. Він мав чітку свідомість про соціальні проблеми свого часу і

гостро висловлював свої думки з цього приводу. Мухаммед Алі вірив у себе та свої можливості, а також відстоював свої переконання та права на рівність.

Інший приклад - баскетболіст Кобі Браянт, який досліджував філософію та її вплив на його гру. Він був переконаний, що розуміння філософських концепцій може покращити його стратегію та виконання на полі.

Карл Льюїс - легендарний боксер і активіст, який часто висловлював свої думки на різні теми, включаючи політику, соціальну справедливість та справедливість в спорті.

Андре Аґассі - відомий тенісист, який у своїй автобіографії "Open" висловлює свої думки про життя, спорт та особистість.

Кріштіану Роналду - відомий футболіст, який відкрито говорить про свої цілі та мрії, а також про важливість сім'ї та дружби.

Серена Вільямс - відома тенісистка, яка активно займається благодійністю і підтримує соціальні проблеми, такі як рівність, гендерні питання та насильство.

У кожного спортсмена є власний підхід до філософії та життєвої філософії. І, хоча вони можуть бути відомі переважно своїми спортивними досягненнями, вони також можуть стати відомими як люди, які мають важливі інсайти щодо життя та світу.

Крім того, спорт може бути засобом досягнення філософських цілей. Наприклад, бігунська група «Running for Real» використовує біг як засіб пізнання себе та світу навколо. Вони вірять, що тренування та відчуття моменту можуть допомогти людині досягти глибшого розуміння себе та своїх можливостей.

Висновки. Загалом, дослідження показують, що спортсмени можуть бути успішними філософами. Багато спортсменів, які володіють чітким розумінням своїх цілей та мети в спорті, також виявляють інтерес до філософії. Філософські знання можуть допомогти спортсменам у підготовці до змагань та досягненні більшого успіху в спорті. Проте, більше досліджень потрібно, щоб розібратися у відносинах між спортом та філософією та з’ясувати, як ці дві галузі можуть

взаємодіяти одна з одною. Також можна розглянути, як використання філософських концепцій може вплинути на спортивну підготовку та досягнення більшого успіху в спорті. Подальші дослідження можуть також включати дослідження впливу спорту на філософію, а також відносин між філософськими концепціями та спортивними стратегіями. Дослідження можуть допомогти в розвитку нових спортивних методів та стратегій, що забезпечують не тільки фізичне, а й розумове здоров'я спортсменів. Отже, майбутні дослідження у цій галузі можуть допомогти не тільки розширити наше розуміння про спорт та філософію, але й відкрити нові можливості для розвитку спорту та філософських концепцій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бобер В. Філософія спорту як шлях до гармонії. *Філософські обрії*. 2018. № 40. С. 7-12.
2. Горбунова А. Філософія спорту: підходи до вивчення та застосування. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2019. № 903(1). С. 115-120.
3. Гуляєва Н. В. Філософська думка про спорт в контексті сучасної культури. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури.* 2017. № 6(27). С. 23-28.
4. Гуцол С. О. Філософські аспекти спорту. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури.* 2016. № 4(21). С. 77-81.
5. Євтушенко М. В. Філософські засади спорту. *Вісник Прикарпатського університету. Філософія. Культурологія.* 2015. № 22. С. 45-48.

ECONOMIC SCIENCES

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF AFFORDABLE HOUSING CONSTRUCTION

Biletskyi Ihor,
candidate of technical sciences
Kharkiv National University
of Urban Economy named after O. M. Beketov
м. Kharkiv, Ukraine

Introduction. Large cities with limited space and energy resources face complex construction management challenges. Unfavorable conditions, such as limited resources, can be an incentive for the development of new technologies in construction. However, such conditions can lead to the fact that construction will lose its socio-economic importance in the sustainable development of cities. There is a lack of understanding in society of the role of the construction industry in addressing global challenges, such as resource conservation, energy efficiency, and affordable housing. Consequently, there is a need to find new systematic methods of managing the construction complex that will ensure the construction of affordable housing.

Purpose of the study. The purpose of this study is to substantiate the organizational and economic foundations for the development of affordable housing construction in Ukraine.

Results and discussion. Ukraine has a problem with the lack of quality and affordable housing, which has been significantly exacerbated by the destruction caused by military aggression. Globally, the term "affordable housing" means the ability of a family to buy a home at a price that does not impair their quality of life. The Ukrainian legislator defines "affordable housing" as low-cost housing with state financial support (30-50% of the construction cost, depending on the current regulations) and preferential mortgage loans provided to future residents. Upon

repayment of the loans, they have the right to privatize the housing. The area and design of affordable housing in each country depends on the income of the future owners and can be adjusted to take into account favorable income conditions.

Of course, the use of different mechanisms to stimulate the supply of affordable housing depends on the legal context and market conditions. For example, a strategy of reducing barriers can be applied at any level of government and will be effective if urban planning regulations limit housing diversity and access to different forms of low-cost housing. Protective mechanisms should be used in regions with intensive growth and developing housing markets. Various incentive mechanisms and exemptions from encumbrances are effective in markets where land prices and construction costs are high and can create significant benefits from the use of such mechanisms.

These mechanisms work best if they are clearly defined in the national affordable housing policy and supported by legislation. Mandatory affordable housing requirements for new construction are effective in markets where high consumer demand is combined with limited new construction capacity. Such mandatory requirements may include an obligation to allocate a certain share of new housing as affordable housing or to pay a certain fee. In the case of markets with low developer activity and limited housing demand, but with more potential for further development, a more effective approach would be to support the construction of more affordable housing through social housing organizations or for families with low or no income, rather than to set a mandatory small share of housing [1].

As a result of using urban planning tools, the following requirements can be achieved:

- correcting defects in the existing urban planning regulation, which leads to an insufficient supply of housing construction opportunities and excessive payments to the budget;
- minimizing the impact of urban planning and housing construction processes, such as urban renewal and redevelopment, on the availability of existing low-cost housing;

- Ensure greater housing diversity and social differentiation in land use regulation and building design requirements to support economic well-being;
- ensuring the supply of affordable housing for low-income families in certain areas of the city by including mandatory requirements for such construction in residential construction;
- utilizing the possible benefits of specific urban planning decisions to address public objectives, such as providing affordable new housing.

The data analysis revealed that the availability of housing for people with medium or low incomes is achieved through mechanisms for purchasing it to improve living conditions. This characteristic is part of the country's economic system. Previously, housing affordability was ensured by the state, but with the transition to a market economy and the war, the ways to purchase housing have expanded significantly, but have become unaffordable for most citizens. Today, the affordability of housing depends on the population's ability to pay and housing prices in the market.

Conclusions. Given the shortage of affordable housing, the need for which has increased many times or even dozens of times as a result of hostilities, and given the number of destroyed and damaged housing stock, it is proposed to use urban planning tools to meet the demand for residential real estate, in particular, the following: the obligation of developers to allocate a share of affordable housing in the construction of new facilities.

The following types of housing may be built under such agreements: housing constructed under state and regional programs; housing at regulated prices; housing managed or owned by non-profit organizations; housing units with regulated rents; housing for people with special needs; and adaptive housing.

REFERENCES:

1. Mundt A. Housing benefits and minimum income schemes in Austria-an application of the residual income approach to housing affordability of welfare recipients. International Journal of Housing Policy. 2018. №18(3). P. 383-411.

2. Pavlov K. V., Pavlova O. M. Formation and regulation of competitive relations in the regional housing markets of Ukraine: monograph. Lutsk: Teren Publishing House, 2019. 542 c.

3. Problems and prospects of development of residential development in the conditions of complex reconstruction of the city: monograph [Y. I. Gayko, T. V. Zhydkova, T. M. Apatenko, et al. Kharkiv: KhNUMH named after A. N. Beketov, 2019. 247 c.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF ENTERPRISE COST MANAGEMENT

Chumak Hanna,
PhD (Economics),
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine

Introduction. In the period of absence of resource shortages and relative stabilization of market relations, the problems of managing internal resources of an enterprise and optimizing costs come to the fore. Cost management is an important activity of business entities, since the financial result of any enterprise largely depends on the quality of cost analysis and management. The problem of systematic calculation and an integrated approach to cost allocation by type of activity remains insufficiently studied, so there is a need to study and implement a functional approach to cost allocation, in which the interrelationships of all elements that form the production and sales process are studied comprehensively.

Purpose of the study. The aim of the study is to outline the organizational and econometric principles of cost management of modern enterprises.

Results and discussion. Cost management is a whole set of methods, processes and specific procedures for managing the resources of an organization. In the enterprise management system, an important place is given to the issues of production cost management. The process of managing production costs is a multidisciplinary process that covers all aspects of business activities, from supply to sales of finished products [1].

Cost management is not about minimizing costs, which can lead to a reduction in production, but about more efficient use of enterprise resources, saving them and maximizing their return on investment at all stages of the production process. Cost management is an important link in the management system, the quality of which affects financial performance, the rate of expanded reproduction, financial condition, and financial stability.

The main prerequisites for cost management are the following areas [2]:

1. Prompt receipt of information on costs, which allows timely influence on the production process, optimizing it.

2. Compliance of the accounting system with management objectives, which provides the information necessary for management.

3. The criterion for accuracy in calculating the cost of production should not be the completeness of the inclusion of costs, but the method of allocating costs to a particular product.

4. The main attention should be paid to the distribution of indirect costs, the preparation of reasonable standard cost estimates and the organization of control over their observance in the production process.

5. Detection of deviations before or during the production process allows managers to prevent production losses, which is of great importance in mobilizing production reserves and increasing its efficiency.

6. A clear relationship between the amount of expenses and the persons responsible for them and their control. Achieving this task is possible in the context of cost accounting by responsibility centers.

Cost management is a subsystem of the enterprise management system that characterizes the rational use of enterprise resources and maximizes the return on their use.

The cost management system includes such organizational subsystems as:

- search and identification of resource saving factors;
- cost planning by type;
- cost accounting and analysis;
- stimulation of resource economy and cost reduction.

These subsystems are managed by the respective structural units of the enterprise.

Each element of the system performs clearly defined tasks and is aimed at achieving the overall goals of the enterprise.

For example, organizational subsystems: cost and resource rationing, planning

and forecasting of other types of costs, accounting and analysis, search and identification of resource saving factors - solve problems within their responsibilities, and together ensure the competitiveness and efficiency of both individual units and the enterprise as a whole [3].

An integrated cost management system defines the principles, procedure, sequence and regulation of actions regarding the impact of cost management entities on objects through the implementation of management functions through the elements of the management process, using a set of tools and methods of cost management aimed at achieving the main goal of the enterprise - making a profit, taking into account constant changes in its external and internal environments. Cost management tools include personnel, information technology, organizational, and methodological support for cost management [4].

We agree with the opinion of Andriushchenko I.S. that enterprise cost management is a process of targeted impact on the composition, structure and behavior of costs, as well as their accounting, planning, analysis and control for making management decisions on their optimization. This process should be based on the principles of purposefulness, consistency, systematicity, continuity, reliability, combination of material and moral incentives, minimization of wastefulness, which will generally allow achieving the management's goals of optimizing the volume and structure of the enterprise's costs [5].

Cost management at the enterprise is carried out consciously by the management subjects, who are managers, specialists of the enterprise and its structural subdivisions (workshops, departments, sections, etc.). The object of management in the cost management system is the processes, operations, phenomena that occur at the enterprise during its economic activity, which are considered from the point of view of making expenses, i.e., spending resources.

Conclusions. Thus, cost management is an important function of the economic mechanism of any enterprise. Rational cost management is realized through the creation of a corresponding system. The study of the structure of cost management as a system with all its elements should reveal the importance of this concept for the life

of the enterprise as a whole. The cost management system is a set of elements: principles, tasks, aspects, management relations, which are interconnected with each other and form a certain integrity.

REFERENCES:

1. Velykyi Y. N. Enterprise cost management: a monograph. KH.: INGEK, 2009. 192 c.
2. Accounting management accounting: a textbook for students of the specialty "Accounting and Auditing" of higher educational institutions / F. Butynets, T. Davydiuk, Z. Kanurna, N. Maliuga, L. Chyzhevska; Edited by Prof. F. Butynets. 3rd ed. Zhytomyr: PP "Ruta", 2005. 480 c.
3. Markina I. A., Voronina V. L., Rudych A. I. Theoretical foundations of enterprise cost management. State and regions. Series: Economics and entrepreneurship. 2020. № 4 (115). C. 140-147. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/4_2020/26.pdf.
4. Formation of the enterprise cost management system. "Modern Economics". Electronic scientific professional edition in economic sciences. 2017. №6 (2017). C. 15-23. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Borisyuk-I.-O.-Semenyaka-YA.-V..pdf.
5. Andriushchenko I. S. Management of operating costs of restaurant business enterprises: PhD thesis: 08.00.04 "Economics and management of enterprises"; Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Kharkiv, 2016. 23 c.
6. Nitsenko V. S., Rudenko S. V. Risk management at enterprises of the agro-food sector. Actual problems of innovative economy. 2017. № 3. C. 12-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apie_2017_3_4.
7. Architecture of the organizational and economic mechanism for managing the development of the production potential of agricultural enterprises. Herald of KhNAU. Series: Economic Sciences. 2015. № 5. C. 220-227.

DIGITAL TECHNOLOGIES IN PUBLIC ADMINISTRATION

Kotelnikova Yulia,
PhD (Economics),
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine

Introduction. Information is becoming one of the strategic resources, the scale of application of which is comparable to the use of traditional resources, and access to it is turning into an important factor of socio-economic and political development The ongoing transformation processes require the search for new ideas and forms of organization of the economy and society that ensure sustainable development and effective functioning in the context of a radical change in the forms of communication and coordination of activities. Digital technologies affect all aspects of society, especially the socio-economic and political spheres, significantly modernizing the previous ideas, guidelines, stereotypes and models of relations between the state, business and citizens.

Purpose of the study. The purpose of this study is to identify and substantiate the main tasks and directions of digitalization development in the field of public administration.

Results and discussion. Information and communication technologies are one of the basic technologies of the fifth technological order, which permeates almost all spheres of modern social and economic life and significantly affects the development of society. New institutions of interaction between government agencies, business and citizens are being formed on the basis of the use of such technologies, including institutions of the system of electronic public services, e-management, e-commerce, e-procurement, etc. Moreover, as is often the case in periods of rapid development and introduction of new technologies, the legal regulation of their use lags far behind the rapidly developing new relations.

The main condition for the formation of a service state is its ability to provide every citizen, every business entity, and every public association with administrative

services of a high quality. At the same time, it is necessary to act on the basis of the principles of equality, i.e., the quality of services should not depend on the person being served, on his/her location; the level of refusal of service should be low, and the level of access to services should be high [1].

E-governance is the latest interactive system of public administration based on the principles of openness, transparency and accountability, which, with the help of information technology, ensures effective interaction of citizens and non-governmental organizations with public authorities [2].

The main tasks of e-governance are:

- improving the quality and accessibility of public services for citizens and businesses;
- simplification of procedures and reduction of administrative costs;
- improving the quality of management processes, monitoring the efficiency and effectiveness of public authorities and local governments;
- ensuring openness of information about the activities of public authorities and local governments, expanding access to it and enabling direct participation of people and civil society institutions in the processes of preparing and reviewing draft political and administrative decisions [3].

E-democracy is a form of social organization in which citizens and public organizations are involved in government decision-making and participation in public administration through the widespread use of information and communication technologies.

Summarizing the experience of the European countries leading the UN e-government ranking, we can identify the main features of electronic public services in the developed world [4]:

- the use of advanced technologies (blockchain, Smart-ID, artificial intelligence technologies for face recognition, voice, and social distance)
- high level of digitalization of public services;
- "friendly" nature of the platforms on which services are provided, their customer focus;

- high involvement of the population in receiving digital services;

- organization of feedback (surveys, voting);

- creation of many services specifically designed to overcome the COVID-19 pandemic.

The conditions necessary for the development of electronic public services include the following:

First, the provision of public services in electronic form requires the availability of an appropriate information and telecommunications infrastructure (the government and society must have technical means of information exchange) and high-speed Internet access.

Secondly, it is necessary to ensure a sufficient level of computer literacy of both civil servants and the public.

Thirdly, informing and popularizing electronic services should become mandatory attributes of the state policy in this area.

Fourth, an adequate institutional environment, including the regulatory framework and structures of government agencies that manage the development of electronic public services, should be created.

Fifth, the provision of public services in electronic form should become part of a holistic process of reforming the state apparatus, which involves not only the informatization of existing procedures for the provision of public services, but also their optimization, elimination of excessive requirements and duplication of processes, i.e. electronic public services should be considered in the context of democratization of power.

Citizens and organizations most often turn to government agencies to receive various public services, and the provision of public services is one of the key indicators of the government's attitude to society and shapes the public's perception of the legitimacy and effectiveness of government.

REFERENCES:

1. Venediktova I. V. Legal nature of public services. Bulletin of Kharkiv National University. 2009. № 1 (5). C. 89-91

2. Information and communication technologies in e-governance as a structural component of public administration. Scientific and practical support of decentralization of service delivery in united territorial communities: materials of the scientific and practical conference. Kyiv: IPC SPSU, 2018. C. 233-235.

3. Regional strategy. E-governance and public services. URL: https:// decentralization.gov.ua/pics/upload/311-d3aee2c6d6c04f325ab07521a92a7890.pdf.

4. Ranking of countries by the level of e-government development. URL: https://nonews.co/directory/lists/countries/e-government.

NEW RISKS AND THREATS OF DIGITAL TRANSFORMATION

Marushchak Svitlana
Candidate of Economic Science
Associate Professor of the Department
of Economic Policy and Security
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine

Introductions. The goal of digital business transformation is to increase efficiency through the use of digital technologies in the process of value creation, flexibility and optimization of business processes, focusing on the client and satisfying his needs. The natural processes of development and competition, as well as other phenomena and processes that are not directly related to the economy, but significantly affect the state of the external environment, push business to this.

Digital transformation has undeniable advantages and is an objectively inevitable direction of further business development. However, it creates new types of risks and dangers. Since transformational processes tend to cover more and more enterprises and be implemented in different forms and models, it is relevant to analyze the causes and consequences of the risks and dangers associated with it.

Aim. Digital business transformations are a logical and regular process. Achievements of scientific and technical progress in the field of information technologies convincingly demonstrate the benefits of their implementation in all processes of business activity. However, innovations require changes to the established enterprise protection system. In the system of economic security, threats of the information sphere are gaining relevance. It is worth noting that in the modern economic world, information is an indisputable factor of production in contrast to the traditional one. And it is precisely the risks and threats of digital transformation that currently require detailing and systematization, which is the goal of this study.

Materials and methods. In modern risk theory, approaches to risk classification have been developed. These are generalized rules that allow formulating standard lists of risks that are characteristic of specific types of activity.

But, as a rule, in each situation, analysts specify the risk system in detail. This is possible with a detailed analysis of the company's activities. This part of the study is a qualitative analysis. There are a number of methods that researchers can use document analysis, brainstorming, expert interviews, key identification, checklists, etc.

The search and analysis of the opinions of experts - scientists and practitioners, allowed us to establish a list of the most characteristic risks and threats that qualitatively distinguish the current active stage of digital transformation. The methods of historical, comparison, analysis, and synthesis with the application of abstract-logical and systemic approaches allowed solving the formulated research tasks.

Results and discussion. The dangers of digital business transformation are associated with unauthorized access to personal data; breach of confidentiality; problems with software - from its development, implementation and after-sales support of products and services; technical problems related to the operation of devices, etc. However, this incomplete list of risks and threats to information systems is not new [1, 2, 3, 4]. Until now, various approaches to neutralizing these already well-known risks and threats have been developed in the practice of risk management and economic security. However, digital transformations affecting various spheres of life, including business, are gaining in scale. As a result, we can single out risks that are specific to these processes. Without digital transformations, these risks and threats do not exist.

In our opinion, it is worth distinguishing two groups of risks and threats:

1) Risks associated with the use of digital technologies.

2) Social risks-consequences.

The main types of the group of risks that directly concern the activities of companies and are associated with the wide use of digital technologies [3, 4, 5, 6]:

I. The risk of expanding the cyber-attack surface.

Digital transformation prompts companies to use a significant number of new tools to achieve their goals. New digital technologies introduced in the process of

digital transformation – big data analysis, cloud services, artificial intelligence, Internet of Things (IoT), etc., provide access to company resources by a large number of users, including cyber attackers. The wider the range of technologies used, the greater the number of violations of the integrity of the company's information system.

II. The risk of expanding the circle of partners

The introduction of new digital technologies and tools for conducting business expands the circle of partners in IT and other areas - suppliers of relevant technologies and tools. For example, cloud providers, software providers. "Bottlenecks" are both the products themselves and the partner companies. This is how the company's dependence on the safety of products and other companies is traced. That is, the company's economic security system should include directions for providing protection in case of violation of security requirements by a third party.

III. Personnel qualification risk

Working with new digital products and services requires appropriate competencies. The functionality of these products is quite extensive and is constantly being updated and improved. For example, constant improvement of cloud services. This creates a need for continuous monitoring and updating of skills, which in turn requires investment in IT. It is also worth considering the need to involve specialists to improve information protection, if the relevant skills are not available to the personnel of this company.

IV. The risk of accelerating digital transformation

The accelerated development of digital tools, competition, the desire to gain competitive advantages due to digital transformation can provoke threats because the protection system does not keep up with the transformation process. It is worth planning digital transformation in close connection with the system of appropriate information protection.

You can overcome the risks listed above on your own. However, it is worth noting that the result depends not only on the company's efforts.

At the same time, it is worth highlighting a number of important risks, regardless of the company's activities. They are relevant for society as a whole and

are in the realm of psychology. The high probability of threats, that is, their frequent implementation, leads to the denial of the effectiveness of the use of digital technologies. This applies to both companies and the population as consumers. The main groups of such risks [3, 4, 6, 7]:

I. Risk of information distortion.

Many methods of information management combine psychological influences. As a result, business and population

In addition, one of the dangers is the spread of the latest methods of manipulating consciousness. Although digitalization increases opportunities for freedom of speech, dissemination and exchange of information, there are risks of the spread of inaccurate information and a lack of transparency, due to which the population is not a full participant in information flows, there is a rejection of one's own opinion in favor of group thinking and an increase in the polarization of views .

II. The risk of digital inequality

This group should include the risk of digital polarization of space, territorial digital inequality and social stratification, etc. The reasons for the risks are the low standard of living of the population, poverty, problems with electricity supply, the lack of reliable telephone services and the concentration of the population in large cities with a high level of development of digital technologies. These factors lead to violation of equal rights and opportunities of subjects to receive, process, store and transfer information.

III. The risk of distrust in digital technologies

All the risks listed above, the high probability of threats - cyberattacks, cyberterrorism, cyberespionage, the lack of defined legal regulations, the high level of economic losses from cybercrimes lead to mistrust of digital technologies. Their implementation creates a global problem of information security of the individual, society and the state. The problematic functioning after the digital transformation makes it necessary to abandon it, reduce the scope of use, etc.

Conclusions. Digital transformations in all spheres of life cannot be stopped. But together with undeniable advantages, it is worth remembering the disadvantages

and the actual risks and threats caused by it. Ignoring these issues reduces the economic efficiency of activities, slows down the pace of economic development, and hinders the improvement of the population's standard of living. Not all problems of digital transformation can be solved quickly, but the system of risk management and ensuring the economic security of companies must anticipate new threats and respond to them proactively.

REFERENCES

1. Verhal K. Iu. (2020) Zahrozy ta ryzyky tsyfrovoi transformatsii ekonomiky [Threats and risks of digital transformation of the economy]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 4, vol. 3. pp. 294-298. [in Ukrainian]

2. Korablinova I. A. (2018) Tsyfrova transformatsiia» yak dzherelo ryzyku kompanii u suchasnykh umovakh [Digital transformation" as a source of risk for companies in modern conditions]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 1-2(73). pp. 217-223. [in Ukrainian]

3. Tkachuk V. O., Melnyk T. Iu., Bohoiavlenska Yu. V. (2021) Elektronnyi biznes: perevahy ta ryzyky v period tsyfrovoi transformatsii [Electronic business: advantages and risks in the period of digital transformation]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, no. 4(98). pp. 28-36. [in Ukrainian]

4. Hryniuk O. I. (2021) Tsyfrova transformatsiia subiektiv hospodariuvannia u konteksti kontseptsii industry 4.0: suchasni tendentsii, bariery ta ryzyky vprovadzhennia [Digital transformation of business entities in the context of the industry 4.0 concept: current trends, barriers and risks of implementation]. *Efektyvna ekonomika*, no. 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/99.pdf [in Ukrainian]

5. What are the top security risks of digital transformation? (2023) *Transputec : website*. URL : https://www.transputec.com/blogs/security-risks-of-digital-transformation/ (Accessed 12.05.2023).

6. Zvarych R., Dudnyk Yu., Homotiuk V., Bodnar S. (2022) Ryzyk-menedzhment tsyfrovoi transformatsii v umovakh pandemii [Risk management of

digital transformation in the conditions of a pandemic]. *Visnyk ekonomiky*, no. 1. pp. 38-53. [in Ukrainian]

7. Markevych K., Sidenko V. (2021) Smart-infrastruktura u stalomu rozvytku mist: svitovyi dosvid ta perspektyvy Ukrainy [Smart-infrastructure in the sustainable development of cities: world experience and prospects of Ukraine]. K. : V-vo «Zapovit», P. 400. [in Ukrainian]

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Дарушин Олександр Володимирович
кандидат економічних наук
Приходько Оксана Юріївна
викладач кафедри економіки та менеджменту
Дімірова Катерина Георгіївна
Студентка 4 курсу групи Б1УБ
Придйнайська філія
ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна академія
управління персоналом»

Вступ Посилення конкуренції в різних сферах господарської діяльності вітчизняної економіки зумовлює необхідність раціонального використання ресурсу база підприємств. Один з найважливіших ресурсів будь-якого підприємства. Незалежно від масштабів і обсягів діяльності, є працівники (персонал), оскільки саме їх знання, досвід і вміння є основним фактором і джерелом ефективність і конкурентоспроможність сучасного підприємства.

Тому одним із головних завдань сучасного підприємства є пошук ефективні методи управління персоналом, що забезпечують підвищення. Ефективність усієї діяльності У цих умовах найважливішим чинником ефективності трудової діяльності персоналу діє ефективна система мотивації персонал компанії.. Основною винагородою за трудову діяльність персоналу є заробітна плата, а а саме грошовий еквівалент частини вартості створеного або наданого продукту послуги, які отримує особа, яка створила цей продукт або послугу. Поширений система мотивації включає також нематеріальні стимули, важливість яких також важлива досить високий. Мотивація означає заохочення персоналу до успіху плідну діяльність. Щоб успішно здійснити процес мотивації, Важливо мати розуміння потреб людей (як матеріальних, так і несуттєві) та очікувану винагороду за роботу.

Метою роботи є: розглянути теоритичні аспекти управління мотивацією персоналу, провести аналіз ефективності застосування мотивації на

підприємстві

Виклад основного матеріалу Мотивація персоналу - це напрямок в процесі управління співробітниками, який відповідає за створення і глибоке вкорінення в корпоративній культурі певного стимулу для кожного з колег. Як це виглядало в новітній управлінській практиці: колег, які добре працюють, хвалять і матеріально заохочують, а тих, хто працює погано, карають адміністративно. Але не можна забувати, що наука про управління персоналом постійно розвивається і тісно пов'язана зі світоглядом сучасних людей. На глобальному рівні розумна система мотивації дозволяє підвищити ефективність не тільки окремого співробітника, але і команди, департаменту і департаменту (відповідно до розміру компанії). Це також зменшує плинність кадрів, допомагає будувати здорові та взаємоповажні стосунки в колективі. Це призводить до підвищення економічних характеристик підприємства та його конкурентоспроможності на ринку.

У загальному розумінні мотивація — це сукупність рушійних сил, які спонукають людину до певних дій. Ці сили можуть бути як зовнішнього, так і внутрішнього походження і змушувати людину свідомо чи несвідомо здійснювати певні дії [6, с. 68].

Ставлення до праці характеризується прагненням (чи відсутністю бажання) людини максимально використати свої фізичні та духовні сили, використати свій досвід і знання, можливість досягти певних кількісних і якісних результатів праці. Це проявляється в поведінці, мотивації та оцінці праці.

Трудова поведінка зовнішня, прояв ставлення до праці, а мотивація та оцінка внутрішні.

Залежно від поведінки людини мотивація — це процес свідомого вибору нею того чи іншого виду дій, обумовлений комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників (відповідно стимулів і мотивів).

В менеджменті мотивація — це функція менеджменту, яка полягає у формуванні стимулів до праці (спонукати їх працювати з повною

самовіддачею), а також у довгостроковому впливі на працівника з метою зміни структури його ціннісні орієнтації та інтереси за заданими параметрами, формування на цій основі відповідного мотиваційного ядра та розвиток трудового потенціалу.

Суть теорій мотивації полягає в тому, що людина, усвідомлюючи поставлені перед нею завдання і знаючи винагороду, яку вона може отримати за їх вирішення, порівнює це зі своїми потребами, можливостями і здійснює певну діяльність.

Основні завдання мотивації:

– формування у кожного працівника розуміння сутності та значення мотивації в трудовому процесі;

- навчання персоналу та керівництва психологічним основам внутрішньофірмового спілкування;

– формування демократичних підходів до управління персоналом у кожного керівника з використанням сучасних методів мотивації.

Мотивація, як основна функція менеджменту, пов'язана з процесом спонукання себе та інших людей до дій шляхом формування мотивів поведінки для досягнення особистих цілей і цілей організації.

Стимулювання праці є елементом впливу на активність у діяльності персоналу, тобто стимулом до активної діяльності через інтерес, як матеріальний, так і нематеріальний.

При вмілій мотивації персоналу відбувається розвиток і функціонування організації. Процес мотивації слід починати з виявлення незадоволених потреб. Потім ставиться мета, яка передбачає те, що для задоволення потреби важливо вказати дії, за допомогою яких мета буде вирішена і потреби задоволені.

Змістом функції мотивації є визначення потреб персоналу та забезпечення їх задоволення в організації; розробка систем оплати праці за виконану роботу; використання різних форм оплати праці; використання стимулів для ефективної взаємодії працівників у колективах і на підприємстві в цілому [6, с. 173].

За допомогою мотивації керівництво підприємства може вирішувати

наступні завдання:

- залучення та утримання в організації кращих спеціалістів;

– відзначення діяльності працівників, які досягли значних результатів, з метою подальшого стимулювання їх творчої діяльності;

– демонстрація ставлення керівництва до високих результатів праці;

– популяризація результатів праці кращих працівників;

- використання різноманітних форм визнання заслуг;

– покращення морально-психологічного стану працівників через відповідну форму визнання;

Для підвищення ефективності діяльності підприємства необхідно покращити мотивацію працівників, що може дати:

- підвищення ефективності роботи персоналу;

- оперативне досягнення цілей підприємства;

- зв'язок ефективності праці працівників з оплатою і нематеріальним стимулюванням;

- прозорість системи стимулювання;

- зниження плинності кадрів;

- покращення психологічного клімату;

- покращена командна робота

Шляхи підвищення мотивації праці зазвичай поділяють на матеріальні та нематеріальні.

Перший метод відображає роль мотиваційного механізму оплати праці в системі підвищення продуктивності праці. Воно включає як елементи вдосконалення системи оплати праці, надання персоналу можливості брати участь у власності та прибутках підприємства [7, с. 40].

Безумовно, мотиваційний механізм оплати праці важливий, але постійне підвищення рівня оплати праці не сприяє як підтримці трудової діяльності на належному рівні, так і підвищенню продуктивності праці. Застосування цього методу може бути корисним для досягнення короткочасного підвищення продуктивності праці.

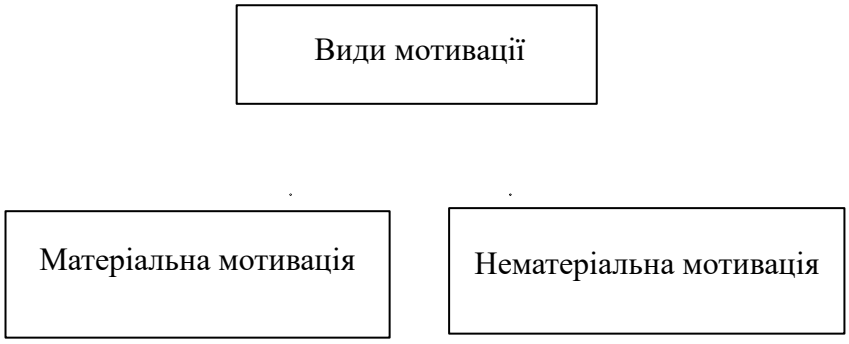

Рисунок 1. Види мотивації

До матеріальної мотивації відносяться:

- заробітна плата;

- регулярні грошові премії з нагоди певних подій (ювілей служби, різні державні та релігійні свята);

- нерегулярні грошові премії з нагоди певних подій у житті працівника (ювілей, народження дитини, досягнення в роботі);

– інші грошові виплати (відсотки від підписаних договорів, винагороди).

До видів нематеріальної мотивації відносяться:

- присутній;

- соціальний пакет;

- освіта;

- корпоративні свята;

– відкритість і постійний діалог між керівництвом і персоналом; інші види мотивації.

Ще одним видом мотивації є соціальні виплати:

- безкоштовні медичні огляди;

- вільний відпочинок під час канікул;

- Можливості для відпочинку та спорту.

Такий вид мотивації вимагає відносно низьких витрат на одного працівника протягом року, однак він підвищує статус організації в очах персоналу, оскільки працівник бачить, що керівництво піклується про себе. Крім того, такий вид додаткової мотивації, як медичний огляд, дозволяє заощадити на лікарняних, а потім і на виплатах по непрацездатності (вже на

державному рівні).

До нематеріальних шляхів підвищення мотивації відносяться вдосконалення організації праці: постановка цілей, розширення трудових функцій, збагачення трудової, виробничої та професійної ротації, гнучкий графік роботи, поліпшення умов праці.

Розширення трудових функцій - це внесення різноманітності в роботу персоналу, тобто збільшення кількості операцій, які виконує один працівник. В результаті подовжується робочий цикл кожного працівника, зростає інтенсивність праці.

Збагачення праці – це надання людині такої роботи, яка б уможливлювала ріст, творчість, відповідальність, самореалізацію, включення в її обов'язки деяких функцій планування та контролю якості основної, а іноді й супутньої діяльності. [2, с. 59]

Поліпшення умов праці – найгостріша проблема сьогодення.

Ще одним способом нематеріального стимулювання є підвищення організаційної культури: формування місії організації, визначення принципів формування відносин із внутрішнім і зовнішнім середовищем організації, визначення особистих компетенцій і моделей поведінки, стимулювання праці відповідно до внутрішніх мотивів і потреб працівників.

При вмілій мотивації персоналу відбувається розвиток і функціонування організації. Процес мотивації слід починати з виявлення незадоволених потреб. Потім ставиться мета, яка передбачає те, що для задоволення потреби важливо вказати дії, за допомогою яких мета буде вирішена, а потреби задоволені.

Основною метою системи мотивації персоналу є стимулювання діяльності персоналу з метою підвищення продуктивності праці. Якщо працівник зацікавлений, він набагато краще виконує свої обов'язки і виконує доручену роботу.

Інструменти системи мотивації - це ті види мотивації, які можуть впливати на мотивацію персоналу [6, с. 170]. Вони можуть бути матеріальними і нематеріальними. Серед них є такі, що безпосередньо залежать від конкретних

результатів праці, наприклад премії.

У процесі формування системи мотивації персоналу організації прийнято виділяти наступні етапи:

- постановка цілей і завдань організації в цій сфері, визначення показників, що відображають результат діяльності персоналу;

− розроблення тарифної сітки;

- встановлення інструментів, які необхідно буде використовувати в системі мотивації персоналу організації;

− оцінка діяльності персоналу;

- визначення зв'язку між результатом діяльності та стимулами.

Усі сучасні концепції мотивації персоналу базуються на 4 основних теоріях, що базуються на потребах людини:

1. Теорія Герцберга

У цій теорії вважається, що ефективність і результативність компанії залежить від зовнішніх і внутрішніх умов. Відповідно до них необхідно забезпечити працівникам комфортні умови праці (це те, що зовні) і стимулювати почуття задоволення від роботи (внутрішній аспект).

1) Відповідно до теорії X, працівники за своєю природою ліниві, безвідповідальні та намагаються якнайшвидше уникати роботи. Тому для досягнення цілей організації їх необхідно постійно примушувати, спрямовувати та контролювати. Справедлива заробітна плата може виконувати стерпну роботу, а необхідний рівень продуктивності буде результатом постійного контролю.

Теорія X характеризує основи автократичного правління. Самодержець має достатньо влади, щоб нав'язати свою волю виконавцям, і в разі потреби без вагань вдається до цього. Автократ вважає, що його лідерство ґрунтується на авторитеті посади, яку він займає.

2) Відповідно до «теорії Y», навпаки, менеджер бачить своїх підлеглих працьовитими, відповідальними, які прагнуть до схвалення та підтримки. Ця теорія визнає, що зовнішній контроль і загроза покарання не є єдиними

засобами, за допомогою яких спрямовуються зусилля людей. Людина здатна володіти собою, якщо вона спрямована до мети, в якій зацікавлена.

2. Теорія Тейлора

Основоположник цієї теорії вважає, що мотивація працівника безпосередньо залежить від того, наскільки робота задовольняє його фізіологічні потреби та інстинкти. Відповідно до цього система мотивації повинна базуватися на низці методів управління, серед яких найважливішими є: встановлення чітких правил виконання посадових обов'язків, винагорода, що відповідає кількості робочих годин або результативності, існує мінімум ступінь тиску на працівників. Тобто колеги повинні відчувати певну конкуренцію в роботі і навіть азарт. [3, с. 109]

Зі своїх досліджень і експериментів Ф. Тейлор вивів низку загальних положень, які лягли в основу класичної теорії організації. До них належать:

- розподіл праці. Цей принцип не тільки простежується на рівні цеху або цеху, але й поширюється на ланки управління. На керівника повинна бути покладена функція планування, а на робітника - функція виконання. Крім такого поділу праці в широкому розумінні, Ф. Тейлор також рекомендував розподіляти конкретні виробничі завдання так, щоб кожен член персоналу (як робітник, так і керівник) виконував лише одну функцію;

- функціональне керівництво. Нагляд за працівниками має бути функціональним і здійснюватися на кожному етапі виробництва. Ф. Тейлор запропонував перейти від одноосібного до функціонального керівництва, замінивши владу одного керівника функціональною адміністрацією (декількома спеціалістами-менеджерами, кожен з яких давав би вказівки робітнику в межах своєї компетенції). У спеціальній літературі з проблем організації таких спеціалістів-менеджерів та їх підрозділи називають функціональними органами (відділами), а організацію — функціональною;

- вимірювання праці. Ф. Тейлор наполягав на вивченні процесів робочого часу, вбачаючи в цьому найбільш оптимальний спосіб реалізації виробничих завдань. Цей принцип передбачає вимірювання робочого часу за допомогою так

званих «одиниць часу», що представляють собою дискретні елементи трудових процесів;

- завдання-наказ. Відповідно до цього принципу виробничі завдання повинні бути не тільки щохвилинно розбиті, а й супроводжуватися детальним описом найкращих методів їх виконання. Цілі підприємства чітко сплановані, а кожен працівник забезпечений письмовими інструкціями щодо його конкретних завдань. Завдяки здійсненню цих заходів як робітник, так і керівник отримують певні стандарти, які сприяють вимірюванню праці;

- програми заохочення. Робітник повинен усвідомлювати, що будь-який елемент праці має свою ціну і її оплата залежить від встановленого виходу готової продукції, а в разі досягнення більшої продуктивності праці працівнику виплачується премія;

- робота як індивідуальна діяльність. Груповий вплив робить працівника менш продуктивним;

- мотивація. Суть цього принципу полягає в тому, що особистий інтерес є рушійною силою для більшості людей;

- роль індивідуальних здібностей. Розрізняють здібності робітників і менеджерів: працівники працюють за винагороду в сьогоденні, тоді як менеджери працюють за винагороду в майбутньому.

3. Теорія Макклелланда

Творець цієї теорії бачить усе так: людиною керують три основні бажання: влада, приналежність до певної VIP-групи людей, успішність. Відповідно до цього весь колектив можна поділити на 3 умовні групи, для яких підбираються окремі методи стимулювання.

Потреба участі (партисипації) є досить відомим і добре вивченим соціальним мотивом, який має значний вплив на поведінку людини. Соціально-комунікативна потреба говорить про те, що на поведінку людини сильно впливає прагнення до дружби, прийняття, приналежності до чогось. Тобто проявляється у вигляді прагнень до дружніх стосунків з іншими.

Потреба в успіху, досягненнях - проявляється в прагненні людини досягти

поставлених цілей. Потреба в успіху знаходиться посередині між потребою в повазі та потребою в самовираженні. Ця потреба задовольняється не заявою про успіх певної людини, а процесом праці до успішного завершення. [8, с. 34]

Потреба у владі означає бажання індивіда впливати на інших людей, контролювати себе або своє оточення. Вона набувається і розвивається на основі навчання, життєвого досвіду і проявляється в тому, що людина хоче контролювати інших особистостей і об'єкти, ресурси і процеси, що відбуваються в її оточенні. Ця потреба тісно пов'язана з потребою задовольнити своє «его» з точки зору того, що в досвіді багатьох людей після здійснення влади над об'єктами або особами відбувається самоствердження.

4. Теорія Маслоу

Чи не найпопулярніша теорія потреб людини в соціологічному просторі. Маслоу розглядав індивіда як істоту з потребами у формі піраміди.

1. Фізіологічні потреби необхідні для виживання і включають потреби в їжі, воді, відпочинку тощо. Для їх задоволення необхідні мінімальна заробітна плата та необхідні умови праці.

2. Потреби безпеки включають потребу в захисті від фізичних і психологічних загроз з боку зовнішнього середовища та впевненість у тому, що фізіологічні потреби будуть задоволені в майбутньому. Вирішити це можна за допомогою зарплати, яка перевищує мінімальний рівень. Така зарплата дозволяє користуватися страховкою, накопичувати кошти на старість. Впевненість у завтрашньому дні – це робота в надійній організації, яка надає працівникам окремі соціальні гарантії. Без задоволення потреб першого і другого рівнів неможливе нормальне життя людини.

3. До соціальних потреб належать підтримка з боку оточуючих, визнання заслуг людини, приналежності до тієї чи іншої спільноти. Щоб їх задовольнити, необхідно брати участь у груповій роботі, приділяти увагу людині з боку керівництва та колег по роботі.

4. Потреби в самоствердженні включають визначення людини оточуючими. Їх задовольняє визначення компетентності, завоювання

авторитету, досягнення лідерства та популярності, отримання суспільного визнання. Управління цими потребами досягається шляхом присвоєння цим особам звань і звань, а також нагородження ними тощо.

5. Потреба в самовираженні включає потребу в реалізації свого потенціалу та зростанні як особистості. Для задоволення цих потреб людині потрібна максимальна свобода творчості, вибору методів і способів вирішення поставлених перед нею завдань. Чим вище стоять індивідуальні потреби в ієрархії, тим менша кількість людей стає реальними мотивами поведінки.

Висновки

Отже, завершивши роботу, можна зробити наступний висновок:

1. Мотивація – здатність людини задовольняти свої потреби (матеріальні та духовні) внаслідок трудової діяльності. Мотивація - це стимул до реалізації визначено певну діяльність, спрямованість діяльності людини. Мотивація використовуються як один із методів підвищення продуктивності праці. Мотивація тісно пов'язана з потребами.

2. Підприємства використовують матеріальні та нематеріальні методи мотивації. Методи мотивації, що використовуються підприємствами, не ідеальні, але вони мають ефект і продовжують активно використовуватися на практиці діяльності На підприємствах перевага надається основним методам матеріальна мотивація

3. З метою диференціації оплати праці працівників підприємства, оптимальним при визначенні постійної складової є такий підхід: визнач кваліфікаційні рівні працівників у межах займаної посади з диференційованою ставка від 1 (тарифна ставка) до 2,5 з інтервалом 0,5, таким чином, становитиме є три офіційні рівні: 1 -1,5; 1,5 -2,0; 2,0 -2,5.

4. Для визначення індивідуального рівня ставки необхідно здійснити атестація працівників один раз на рік за такими показниками: кваліфікація; наявність професійного досвіду; досвід роботи; рівень відповідальність; можливість освоєння іншої посади; психологічний завантаження; фізичне навантаження; умови праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотивація персоналу: підручник. Київ: КНЕУ, 2012. 397 с.

2. Занюк С. С. Психологія мотивації: навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 304 с.

3. Письменна М. С. Системний підхід до мотивації управлінського персоналу. Науковий вісник національного лісотехнічного університету України. Львів, 2014. Вип. 24.9. С. 375–383.

4. Базалійська Н. П., Міщук В. В. Сутнісні підходи формування системи мотивації трудової поведінки працівників на підприємстві. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 9. С. 232–236.

5. Співак В. В. Мотивація як засіб ефективного менеджменту персоналу підприємств. Вісник Хмельницького національного університету : зб. наук. праць. Серія: Економічні науки. 2010.Т. 2, № 6. С. 178–181.

6. Дуда С. Т., Кіцак Х. Р. Мотивація та результативність праці персоналу підприємства: їх сутність та взаємозв’язок. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів : РВВ НЛТУ України, 2010. Вип. 20 (14). С. 188–193.

УДК 339.543

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕМІЩЕННЯ І ПРОПУСКУ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Ільєнко Валерія Тарасівна
Кузьміна Міла Сергіївна
Студенти
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

Вступ. Переміщення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, а також митні формальності при переміщенні товарів через митний кордон України різними видами транспорту регулюється розділом VI Митного кодексу України (далі МКУ). Переміщення товарів через митний кордон України здійснюється засобами авіаційного, водного, автомобільного, залізничного, трубопровідного транспорту та лініями електропередачі, а також змішаними перевезеннями. Під змішаним (комбінованим) перевезенням розуміється міжнародне перевезення вантажів що найменш двома різними видами транспорту відповідно до договору змішаного (комбінованого) перевезення з місця в одній країні, де вантажі переходять у відання оператора такого перевезення, до визначеного місця доставки в іншій країні.

Метою роботи є визначення особливостей переміщення і пропуску товарів через митний кордон України.

Залежно від наявності перевізника, відправника, одержувача, а також договору на перевезення товари переміщуються у: вантажних відправленнях; супроводжуваному багажі; несупроводжуваному багажі; ручній поклажі; міжнародних поштових відправленнях; міжнародних експрес-відправленнях.

Матеріали та методи. Митні платежі є одним з важливих інструментів регулювання зовнішньо-торговельної політики держави. Вони становлять основу економічних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Система митних платежів в Україні побудована в основному на непрямих податках, які включені до переліку загальнодержавних податків і зборів. Окремим її елементом є митні збори як плата за послуги митних органів. Поряд із цим, вони виконують фіскальну функцію, оскільки представляють собою доходи Державного бюджету, а обсяг їх надходження залежить від правильності розрахунку основи нарахування.

Митний кодекс України не містить визначення категорії «митні платежі». Натомість дане поняття розкривається у Податковому кодексі України (далі - ПКУ). Відповідно до п.п. 14.1.113. п. 14.1 ст. 14 ПКУ митні платежі – це податки, що відповідно до цього Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на митні органи. До митних платежів законодавець відносить мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [4, п. 27 ч. 1 ст. 4].

Відповідно до Бюджетного кодексу України (далі – БКУ) митні платежі входять до складу доходів бюджетної системи. Бюджетне законодавство розглядає митні платежі як податкові [2, ст. 9]. Зокрема, враховуючи зміст ст. ст. 9, 29 БКУ, можна дійти висновку, що мито, податок на додану вартість, акцизний податок віднесені до податкових надходжень.

Відповідно до ст. 9 ПКУ мито, податок на додану вартість, акцизний податок відносяться до системи загальнодержавних податків та зборів [4, ст. 9]. В той же час, вони включені законодавцем до системи митних платежів. У зв'язку з цим можна констатувати, що дані платежі займають специфічне місце в системі доходів бюджетної системи.

ПК [4, ст. 41] встановлено, що митні органи є суб'єктами державного контролю щодо мита, акцизного податку, податку на додану вартість, які згідно з податковим законодавством справляються у разі ввезення (пересилання) товарів і предметів на митну територію України або територію спеціальної

митної зони або їх вивезення (пересилання) з них. Із чого випливає, що ввізне та вивізне мито, нарахування якого передбачено на об’єкти експортно імпортних операцій, за чинним податковим законодавством є одним із видів податків, тобто обов’язковим, безумовним платежем до бюджету відповідного рівня [1, ст. 6]. Разом із податком на додану вартість (далі – ПДВ) і акцизним податком, мито належить до загальнодержавних податків [4, ст. 9], отже, сплачується до Державного бюджету України.

Збори від зовнішньо-економічної діяльності складаються зі зборів за виконання покладених на митницю обов'язків, зборів за надання послуг у галузі митної справи, єдиного збору та консульських зборів. Світовий досвід переконує, що застосування митних зборів у країні має тенденцію до зменшення. Тому варто зауважити, що основною складовою доходів від зовнішньо-економічної діяльності є митні податки.

Митні податки – це непрямі податки, які нараховуються при переміщенні предметів та послуг через митний кордон: податок на додану вартість, акцизний збір, ввізне та вивізне мито [36, 353]. За формою взаємо відносин між платником і державою митні податки є непрямими, тобто вони справляються до бюджету держави за допомогою цінових механізмів, причому конкретні платники не завжди є їхніми носіями.

В теорії оподаткування проблеми адміністрування податків пов'язані з процесом стягнення, розрахунку, контролю і сплати податків. Він нерозривний з адмініструванням митних платежів, оскільки основними адміністраторами податків, які справляються при переміщенні товарів через митний кордон, є органи Державної митної служби України.

Основним змістом адміністрування митних платежів на макрорівні є реалізація положень податкової системи: забезпечення мобілізації митних платежів і вирішення організаційних питань підвищення ефективності діяльності митних органів. В загальному вигляді адміністрування митних платежів передбачає визначення повноважень органів влади різних ланок в регулюванні відносин у митній сфері, прав і обов'язків суб'єктів зовнішньо

економічної діяльності та повноважень митних органів, організацію митного контролю та митного оформлення товарів, а також процедури оскарження рішення митних органів.

Результати та обговорення. За побудови системи митних платежів державі необхідно дотримуватись певних принципів. Згідно зі ст. 11 Закону України «Про зовнішньо-економічну діяльність» принципи оподаткування під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності полягають у тому, що:

– Україна самостійно встановлює і скасовує податки і пільги для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;

– ставки податків встановлюються і скасовуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України;

– рівень оподаткування встановлюється з огляду на необхідність досягнення та підтримання самоокупності і самофінансування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та з метою бездефіцитності платіжного балансу України;

– стабільність кількості видів і розмір податків гарантуються державою на строк не менш як 5 років;

– забороняється встановлювати інші податки, крім тих, що затверджені Верховною Радою України;

– ставки податків є однаковими для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та визначаються за товарною ознакою: для одного і того ж товару діє єдина ставка податку;

– заохочення експорту готової продукції.

При встановленні митних податків і зборів держава повинна оптимально поєднувати фіскальні інтереси, інтереси національних товаровиробників, споживачів та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Для будь-якої країни надзвичайно актуальним є розвиток системи митного оподаткування, яка б передбачала наявність розгалуженої системи митних платежів.

Значна увага при визначенні сутності митних платежів приділяється

дослідженню проявів їх функцій. Функції митних платежів є похідними від функцій податків. Проте єдиний підхід до визначення функцій митних платежів як і податків загалом відсутній. На погляд деяких дослідників, митні платежі виконують такі основні функції: фіскальну, розподільчу та контрольну.

За допомогою фіскальної функції формується частина фінансових ресурсів держави. Фіскальна функція забезпечує об'єктивні умови для утворення матеріальної основи функціонування суспільства. За її допомогою реалізується велика частина суспільного призначення податків, виявляються конкретні форми утворення грошових фондів держави, які забезпечують виконання покладених на неї функцій. Податки виступають основним (найважливішим) джерелом доходів бюджетів різних рівнів.

Роль доходів від зовнішньоекономічної діяльності посідає одне з провідних місць у формуванні Державного бюджету України. В Україні особлива увага приділяється зовнішнім джерелам надходжень до державного бюджету, оскільки трансформаційні процеси в економіці, як правило, пов'язані із звуженням податкових надходжень від внутрішніх джерел.

Розподільча функція митних платежів передбачає, що здійснюючи оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, держава розподіляє вартість валового внутрішнього продукту.

Як різновид розподільчої функції можна розглядати регулюючу функцію митних платежів, оскільки держава, здійснюючи розподіл через елементи митних платежів (об'єкт, суб'єкт оподаткування, ставки митних платежів, митні пільги тощо.) регулює вартість пропорції такого розподілу. Податкові пільги, їх диференціація дають можливість впливати на активність зовнішньоекономічної діяльності, структуру імпорту, динаміку структуру національного виробництва, відповідний розподіл доходів. Застосування митних пільг забезпечує зменшення товарного дефіциту на внутрішньому ринку. Тим часом збільшення податкового навантаження на імпортні товари у певних розмірах є ефективним засобом протекціонізму та стабілізації платіжного балансу.

Оподаткування імпортованих товарів митними платежами підвищує його

вартість і, відповідно, знижує його конкурентоспроможність. Внаслідок здійснення регулюючої функції митних платежів на економічну діяльність може спостерігатись їх стимулюючий вплив на обсяги, структуру імпорту, експорту, виробництва та споживання.

На етапі трансформування економічних відносин домінує фіскальна функція митних платежів, але у міру формування ринкової моделі господарювання митні платежі стають важливим фінансовим інструментом регулювання економіки.

У зв'язку з тим, що митні платежі крім фіскальної та регулятивної дії мають ще й побічні, зовнішні для фіску соціальні наслідки, їх доцільно розглядати не тільки як економічну, але й як суспільно-соціальну категорію. На нашу думку, суспільна ціна митних платежів вимірюється втратою частки добробуту конкретними платниками даних платежів із переміщенням цієї частки через бюджет до всього населення держави. Тому, митні платежі, як правило, встановлюються найвищими органами державної влади і за рівнем запровадження належать до загальнодержавних податків.

Виконання контрольної функції митних платежів має два аспекти. З одного боку здійснюється контроль за відповідністю оподаткування зовнішньоекономічної діяльності чинному законодавству. З іншого здійснюється контроль за відповідністю чинного податкового законодавства потребам суспільства.

Одним з головних завдань, що покладені на митні органи України при впровадженні митної політики, є захист економічних інтересів України та контроль за додержанням законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність, використання засобів митно-тарифного регулювання при переміщенні через митний кордон України товарів та інших предметів.

Одним з інструментів митно-тарифного регулювання є мито. Мито є найдавнішим податком, що на сучасному етапі економічного розвитку виступає головним видом митних платежів.

Нині питання щодо визначення ролі й місця митного збору в системі

митного регулювання не менш суперечливе, ніж таких непрямих податків, як ПДВ та акциз, проте деякі автори включають митні збори до інструментів тарифного і податкового регулювання, а інші – до інструментів митно тарифного регулювання.

Висновки. Таким чином, переміщення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, а також митні формальності при переміщенні товарів через митний кордон України різними видами транспорту регулюється розділом VI Митного кодексу України. Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України митом регламентуються МКУ (Глава 42 Розділ IX), акцизного податку та податку на додану вартість – ПКУ (Розділи VI та V). Звідси слідує, що інститут митних платежів об'єднує в собі норми як податкового, так і митного законодавства. Це в значній мірі ускладнює застосування правових норм в межах єдиного юридичного поля

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

3. Митний кодекс України від 13.03.2012 (зі змінами та доповненнями) № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Кисільова Інна Юріївна,
к.ф.-м.н, доцент,
Назіна Анастасія Анатоліївна,
Бичкова Софія Юріївна,
Студентки
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ.

У сучасному світі кожного дня спостерігається стрімкий розвиток наявних та поява нових технологій.

Підвищення конкуренції між підприємствами сприяє пошуку та впровадженню в комерційну діяльність онлайн інструментів, які надають можливість ефективно здійснювати необхідні операції. Глобальна мережа Інтернет має значний потенціал та дозволяє комунікувати з клієнтами набагато швидше.

Саме тому поряд з традиційною формою ведення бізнесу виникають відносно нові поняття, такі як електронний бізнес (E-business), електронна комерція (E-commerce) та електронний маркетинг (E-marketing). Вивчення е-комерції сприяє формуванню цілісної системи знань про електронну комерцію як складову електронного бізнесу, здобуттю практичних навичок із здійснення ділових операцій електронними засобами глобальної комп'ютерної мережі Internet.

Мета роботи.

Метою поданої роботи є охарактеризувати основні відмінності понять «електронна комерція» та «електронний бізнес»; виокремити основні моделі електронної комерції; визначити переваги та недоліки функціонування е-комерції; проаналізувати стан ринку електронної комерції в Україні під час повномасштабного вторгнення.

Матеріали та методи.

В процесі дослідження були використані різні загальні та спеціальні методи наукового пізнання: логічного та теоретичного узагальнення, дедуктивний, порівняння, системного аналізу та синтезу, зведення, описовий.

Результати та обговорення.

Електронна комерція – це спосіб ведення бізнесу, особливістю якого є здійснення повного циклу купівлі-продажу через мережу Інтернет. Такий підхід дозволяє проводити товарно-грошовий обмін без безпосереднього контакту продавця та покупця.

Приклади: інтернет-магазин, цифровий торговий майданчик або сервіс онлайн-бронювання квитків.

Електронний бізнес – це досить широке поняття, яке включає безліч підвидів і підрозділів, у тому числі і е-комерцію. Для електронного бізнесу немає необхідності в онлайн-продажах, він може лише презентувати товари, або навпаки, продовжувати взаємодію з клієнтами вже після угоди.

Оскільки напрямки бізнесу максимально різноманітні, а в мережі можна представити кожен з них, прикладів електронного бізнесу також буде безліч, серед них: сервіси запису до лікаря, онлайн-каталоги, FinTech, InsurTech, MedTech рішення, а також безліч інструментів для управління бізнесом, не пов'язаних безпосередньо із взаємодією з покупцем.

Основна особливість електронного бізнесу – це тотальна диджиталізація всіх процесів, не тільки торгівлі, що веде до зростання ефективності, прибутків та можливостей бізнесу [1].

Причини, за яких компанії переходять до електронного простору: освоєння нових сегментів ринку; підвищення рівня реагування; надання нових послуг; зниження витрат; підтримка бізнес-процесів у режимі on-line; тісне партнерство; цілодобовий доступ.

Суб'єкти електронної комерції представлені на малюнку 1.

Рис. 1 Суб'єкти електронної комерції [2]

Електронна комерція включає в себе наступні перспективні види діяльності: обмін інформацією в мережі; електронний маркетинг; інтернет торгівля; електронні гроші; електронний рух капіталу; інтернет-страхування; інтернет-банкінг. До електронної комерції відносять електронний обмін інформацією (Electronis Data Interchange, EDI), електронний рух капіталу (Electronic Funds Transfer, EFS), електронну торгівлю (E-Trade), електронні гроші (E-Cash), електронний маркетинг (E-Marketing), електронний банкінг (E-Banking), електронні страхові послуги (E-Insurance) тощо.

Серед основних моделей бізнесу електронної комерції з точки зору узгодження економічних інтересів виділяють наступні (табл.1):

Таблиця 1

Моделі бізнесу електронної комерції [3]

Бізнес – бізнес (business-to-business, B2B)	Комерційна взаємодія між бізнесовими компаніями (підприємствами).
Бізнес – держава (business-to-government, B2G)	Ділові зв›язки комерційних структур з державними організаціями.
Бізнес – споживач (business-to-consumer, B2C)	Електронна роздрібна торгівля та інші аспекти взаємодії зі споживачем.

Продовження таблиці 1

Споживач – споживач (consumer-to-consumer, C2C)	Взаємодія споживачів для обміну комерційною інформацією (щодо придбання того чи іншого товару чи про співпрацю з певною фірмою) або роздрібна торгівля між фізичними особами.
Споживач – держава (consumer-to-government, C2G)	Організація взаємодії між споживачами та державними структурами.
Співробітник-співробітник (employee-to-employee, E2E)	Організація взаємодії між співробітниками компанії за допомогою електронних ресурсів.
Бізнес-співробітник (business-to-employee, B2E)	Використання електронних ресурсів компанією для вирішення завдань управління персоналом та формування бренду роботодавця та інших – корпоративні університети онлайн, внутрішні корпоративні портали.

Можна виділити позитивні та негативні фактори функціонування ринку електронної комерції. Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Функціонування ринку електронної комерції [3]

Переваги	Недоліки
– короткі терміни впровадження продукту на ринок (найменше – 3 дні); – широкий вибір товарів та послуг з усього світу; – передзамовлення товарів, яких зараз немає у наявності;	– складність юридичного оформлення діяльності. Деякі положення суперечать вже існуючим законам у банківській та страховій сферах, не має чітких пунктів про врегулювання конфліктів між двома сторонами електронного договору тощо;

Продовження таблиці 2

– можливість оперативно змінювати асортимент, ціни, описи товарів і послуг, надавати відгуки; – оперативний аналіз реакції покупців на ті чи інші пропозиції, що дозволяє одержувати додаткову інформацію про їхні потреби; – за допомого сервісів для аналізу трафіку на сайті, стає можливим створення деталізованої бази даних споживачів; – зручність придбання товарів.	– недостатній рівень знань та досвіду переважної кількості власників інтернет-магазинів; – Інтернет – приваблива платформа для шахраїв, що пов’язано з використанням у діяльності комп’ютерних систем, на яких базуються електронні гаманці та електронні перекази, які стають привабливою здобиччю для хакерів; – неможливість фізично оцінити товар, що призводить до виникнення конфліктів між продавцем та покупцем.

За даними Statista, ринок е-комерції в Україні показував стабільне зростання в останні роки до початку повномасштабного вторгнення (у млн доларів США): 2017 рік — 1180,65; 2018 рік — 1497,22; 2019 рік — 1848, 99; 2020 рік — 2740,04; 2021 рік — 3506,98 [4].

Але у 2022 році через війну обсяги скоротилися майже у 12 разів і склали всього 295,85 млн доларів США. Така негативна тенденція спостерігається у всіх сферах, особливо в сегментах моди, меблів, іграшок і хобі, краси та здоров'я, електроніки тощо. Однак прогнози аналітиків на наступні роки є оптимістичними. Зокрема, очікується, що у 2025 році показники стануть навіть вищими, ніж у 2021 р.

Приріст обсягів електронної комерції у всьому світі на тлі російсько української війни він трохи сповільнився в порівнянні з попередніми роками: 2017 рік — 1,50; 2018 рік — 1,84; 2019 рік — 2,12; 2020 рік — 2,80; 2021 рік

3,45; 2022 рік — 3,51; 2023 рік (за прогнозами) — 3,98. Після досить відчутного стрибка з 2020 по 2021 рік темпи зростання до 2022-го помітно знизилися. Значущий приріст очікується лише у 2024-2025 роках [4].

А ось щодо збільшення кількості активних споживачів, тут особливого уповільнення не відбулося. Стабільний приріст спостерігається вже не перший рік. Можна стверджувати, що глобально на кількість споживачів війна в Україні практично не вплинула. Але тут важливо уточнити, що їхній приріст спостерігається одночасно зі збільшенням населення планети. І на загальну картину навіть такий серйозний військовий конфлікт вплинути не здатен.

Висновки. Отже, електронний бізнес та електронна комерція – це два абсолютно різні поняття. Електронна комерція – це лише частина підвиду електронного бізнесу, яка має достатню кількість як переваг, так і недоліків, але залишається актуальним способом ведення бізнесу сьогодення. Раніше ринок е-комерції являв собою скоріше просту концепцію роздрібної торгівлі, а зараз він перетворюється на глобальну екосистему.

На ринок е-комерції нашої країни, як і на інші сфери, вплинуло повномасштабне вторгнення росії проти України. Незважаючи на це, за прогнозами фахівців, найгірші часи для електронної комерції в Україні залишилися позаду. Навіть за умови, що військові дії у країні триватимуть, передбачається зростання як споживчої спроможності, так і виробничих можливостей українців. Виробництво та бізнес стабілізуються, обсяги збільшуються, а українська економіка демонструє стійкість навіть у такий непростий час. Маємо надію, що позитивні прогнози втіляться в реальність і зовсім скоро електронна комерція зможе досягти передвоєнного рівня.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Офіційний сайт IT-групи Wezom. Різниця між електронною комерцією та електронним бізнесом. URL: https://wezom.com.ua/ua/blog/raznitsa-mezhdu-elektronnoj-kommertsiej-i-elektronnym-biznesom (дата звернення: 20.05.2023).

2. Ануфрієва О. Л. Електронна комерція в системі цифрової економіки. Науковий вісник УМО. Серія економіка та управління, 2017. № 3. Луцьк, с. 1-12. (дата звернення: 21.05.2023)

3. Писаренко Н. Л., Євдокимова З. Р. Особливості функціонування та моделі бізнесу на ринку електронної комерції в Україні. Економічний вісник НТУУ «КПІ», с. 348-355. (дата звернення: 22.05.2023)

4. Офіційний сайт агенції інтернет-маркетингу в Україні Elit-Web. Як змінився ринок eCommerce в Україні у 2022 році. URL: https://elit-web.ua/ua/blog/kak-izmenilsja-rynok-ecommerce-v-ukraine-v-2022-godu (дата звернення: 23.05.2023).

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ УТИЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРЕРОБКИ ВИКОРИСТАНИХ АКУМУЛЯТОРІВ

Корніліч Дмитро Олегович
магістр
Чала Тетяна Георгіївна
к.е.н., доцент, доцент кафедри статистики, обліку та аудиту,
Харківський Національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Світовий попит на акумуляторні батареї стрімко зростає і до 2030 року збільшиться у 14 разів. Це здебільшого зумовлено електрифікацією транспорту. Таке експоненціальне зростання попиту на батареї призведе до еквівалентного збільшення попиту на сировину, а отже, до необхідності мінімізації економічного, соціального та екологічного впливу акумуляторних батарей.

Ціль роботи. Ціллю дослідження є аналіз тенденції переробки батарей, що зробить їх більш стійкими, циркулярними і безпечними протягом усього їх життєвого циклу.

Матеріали та методи. У ході дослідження використано методичні матеріали та офіційну статистичну інформацію Євростату, дані ООН, звіти та економічні огляди міжнародних організацій та зарубіжні періодичні видання.

Для досягнення поставленої цілі в роботі використано метод абстрагування (для вивчення теоретичних основ і визначення напрямів дослідження); методи індукції, дедукції, аналізу та синтезу, абстракції і формальної логіки, порівняння та узагальнення; графічний метод – для візуалізації життєвого циклу літій-іонніх акумуляторів.

Результати та обговорення. Поточне і прогнозоване зростання ринку електричних автомобілів, породжує експоненціальне зростання попиту на акумуляторні батареї. Драйвером зростання ринку батарей є літій-іонні акумулятори, які широко використовуються в сучасних технологічних

пристроях, електричних та гібридних транспортних засобах завдяки високій щільності енергії на одиницю ваги, зменшеному ефекту пам'яті та значній кількості підтримуваних циклів заряджання/розряджання. Як наслідок, виробництво і використання літій-іонних акумуляторів буде постійно зростати в найближчому майбутньому, привертаючи увагу світової спільноти до управління їхнім кінцевим терміном служби. На жаль, технології поводження з відпрацьованими літій-іонними батареями все ще перебувають на стадії розробки, далекі від оптимізації процесів і технологій переробки.

Більшість провідних країн світу розглядають питання життєвого циклу, та переробки батарей в парадигмі циркулярної економіки.

Циркулярна економіка, або економіка замкненого циклу – це модель виробництва та споживання, яка передбачає спільне використання, оренду, повторне використання, ремонт, відновлення та переробку наявних матеріалів і продуктів якомога довше [1]. Тим самим подовжується життєвий цикл продукції.

На практиці це означає зменшення відходів до мінімуму. Коли продукт досягає кінця терміну експлуатації, матеріали, з яких він виготовлений, залишаються в економіці, де це можливо, завдяки переробці. Їх можна продуктивно використовувати знову і знову, створюючи таким чином додаткову цінність. Таким чином такий підхід є єдиною альтернативою для соціальної, економічної та екологічної стійкості ринку батарей, здатний мінімізувати токсичність відпрацьованих продуктів, створити грошову вигоду і призвести до мінімізації ресурсів або критичних матеріалів.

Життєвий цикл літій-іонних акумуляторів зображений на рис. 1.

Циркулярний підхід починається вже з перших етапів життєвого циклу з видобутку та рафінування. Наприклад, літій з Австралії видобувають шляхом видобутку руди, тоді як у Чилі та Аргентині літій видобувають із соляних пустель, так званих саларів. Літієвмісна солона вода з підземних озер виводиться на поверхню і випаровується у великих басейнах.

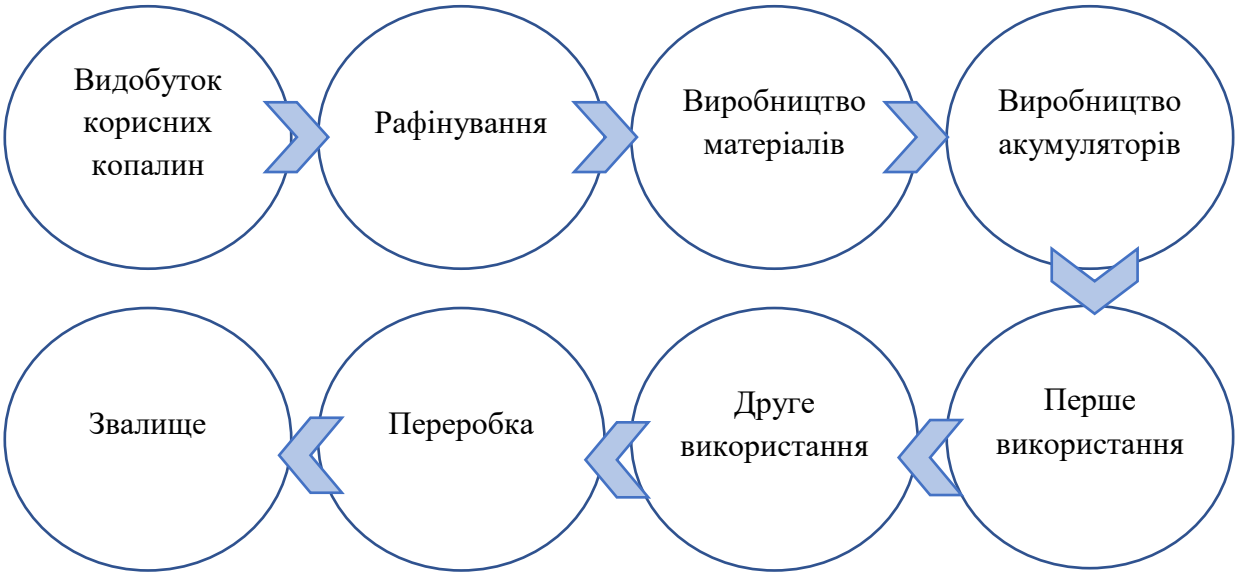

Рис. 1. Життєвий цикл літій-іонніх акумуляторів

Соляний розчин, що залишився, далі обробляється в кілька етапів, поки літій не стане придатним для використання в батареях. Видобуток, та рафінування обираються з точки зору найменшого впливу на середовище, а доступність та екологічність цих процесів задають напрямок розвитку технологій розвитку батарей. Так на етапі виробництва матеріалів та безпосередньо акумуляторів процес сушіння електродів акумулятора після нанесення покриття є найбільш енергоємним етапом у виробництві літій іонного акумулятора. Тому розглядаються різні матеріали та технології виробництва електродів. Один з напрямків це покриття сухих електродів, що усуне необхідність етапу сушіння, що призведе до значної економії енергії та витрат [2].

На етапі першого використання основні зусилля спрямовані на розробку стратегій і технологій на основі даних з метою максимізації життєвого циклу літій-іонних акумуляторів. Метою також є розробка стандартизованої моделі даних, яка може забезпечити швидке, економічно обґрунтоване рішення про те, чи слід вилучати батарею після першого використання і переносити її на друге, або ж утилізувати одразу після першого застосування, і коли саме.

Друге використання батарей також може бути кроком до подовження

життєвого циклу. Наприклад, застарілі літій-іонні акумулятори, які більше не придатні для використання в якості тягових батарей в електромобілях, часто все ще можуть бути використані як стаціонарні системи зберігання енергії для будівель.

Якщо повторне використання батарей неможливо, починається етап переробки батарей. Переробка батарей може бути організована в такі етапи: попередня обробка (включно з дезактивацією та розбиранням), та розділення/вилучення/очищення. Усі методи переробки батарей проходять ці три етапи, але їхні кінцеві продукти відрізняються.

Пірометалургійні та гідрометалургійні методи з переробки використовують високу температуру та/або сильний розчин лугу/кислоти для деструктивної плавки батарей або вилуговування батарей, за якими слідують процеси очищення та осадження. Кінцевий продукт складається з елементарних сполук, які можуть бути використані для синтезу нових матеріалів для акумуляторів або застосування в інших галузях промисловості [3]. Як правило гідрометалургійні методи дозволяють повернути матеріали на етап виробництва матеріалів, в той час як пірометалургійний метод, повертає матеріали на попередній етап – рафінування.

Пряма переробка, з іншого боку, зосереджена на неруйнівному розділенні, що дозволяє відновити певні компоненти батарей, такі як катод і анод, таким чином повертаючи їх повторно до етапу виробництва нових акумуляторів. Значення виходу продукції від прямої переробки може бути на 30-40% більшим, ніж від гідрометалургійної та пірометалургійної переробки.

Тенденцій утилізації та переробки використаних акумуляторів має глобальний вимір. Світовий тренд задіє Організація Об’єднаних Націй в порядку денному сталого розвитку, де однією з цілей є «Відповідальне споживання та виробництво» [4]. Ця ціль передбачає низку заходів, серед яких є покращення менеджменту відходів. Менеджмент відходів у свою чергу є елементом циркулярної економіка (економіка замкненого циклу), тому тенденції утилізації слід розглядати також у контексті всього життєвого циклу

акумуляторів.

Висновки. Таким чином існує світовий тренд до подовження життєвого циклу, та глибини переробки акумуляторів, але швидкість змін відрізняється на національному рівні. Наприклад, в Китаї з 2017 впроваджується стратегія ERP (Chinese Extended Producer Responsibility) [5]. Натомість у США, незважаючи на відсутність національного законодавства, різні організації (наприклад, Call2Recycle, Battery Solutions та програма Big Green Box) працюють для належного збору та поводження з відпрацьованими літієвими батареями. Також стратегію циркулярної економіки впроваджує агентство EPA (U.S. Environmental Protection Agency), але вона носить рекомендаційний характер. Найбільш цілісний підхід має Європейський Союз, який впроваджує регуляцію на рівні Європарламенту та Ради Європи, як що до циркулярної економіки так і до прямої регуляції виробництва батарей, яка передбачає підвищення поточного рівня переробки батарей з 45% до 65% у 2025 році та 70% у 2030 році [6].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. European Parliament. Circular economy: definition, importance and benefits. URL:https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/economy/20151201STO05603/circular-economy-definition-importance-and-benefits (дата звернення 22.05.2023)

2. CircuBAT. URL: https://circubat.ch/about/ (дата звернення 22.05.2023)

3. Frontiersin. Powering battery sustainability: a review of the recent progress and evolving challenges in recycling lithium-ion batteries. URL: https://www.frontiersin. org/articles/10.3389/fsrma.2023.1127001/full (дата звернення 22.05.2023)

4. United Nations. Sustainable Development. URL: https://sdgs.un.org/ goals/goal12 (дата звернення 22.05.2023)

5. ScienceDirect. Extended Producer Responsibility (EPR) URL:

https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/extended-producer-responsibility (дата звернення 22.05.2023)

6. European Commission. Green Deal: EU agrees new law on more sustainable and circular batteries to support EU's energy transition and competitive industry URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7588 (дата звернення 22.05.2023)

СТВОРЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ

Костюк О. В.
здобувач вищої освіти
юридичного факультету
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
Крушинська А. В.
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

Вступ./Introductions. Впровадження накопичувальної системи стало можливе після прийняття Законів України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про недержавне пенсійне забезпечення". З 01.01.2004 року цей Закон (Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування) набрав чинності й основною метою данних Законів є перехід до трирівневої пенсійної системи [1]. Якщо солідарна та недержавна пенсійні системи активно діють в нашій державі, то накопичувальна ще не впроваджена (хоча на законодавчому рівні закріплена).

Ціль роботи./Aim. Обговорити питання щодо запровадження накопичувальної пенсійної системи.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для наукового обґрунтування результатів досліджень використаний статистичний метод та теоретичне обгрунтування.

Результати та обговорення./Results and discussion. Однією з основних причин чому до цих пір не впроваджений другий рівень пенсійної системи є те, що влада планує його впровадити лише коли буде досягнуто бездефіцитність Пенсійного фонду [1]. Проте варто взяти до уваги статистичні дані щодо доходів та видатків ПФУ (Пенсійний фонд України).

Таблиця 1

	2021 рік	2022 рік
Власні доходи ПФУ	334,185 млрд грн	403,937 млрд грн
Кошти державного бюджету на дофінансування ПФУ	186,760 млрд грн	216,490 млрд грн
Видатки	520,945 млрд грн	590,098 млрд грн

З данних звіту Пенсійного фонду України ми бачимо що власні доходи зросли майже на 70 мільярдів гривень (67,752 млрд грн), проте, державі прийшлось дофінансувати ще більшу суму, аніж це було в 2021 році [2]. Отож, беручи до уваги останніх два роки за які була подана звітність, можна зробити висновок що впровадження накопичувальної системи буде неможливе, адже бездефіцитність не наступить. Також, варто зауважити що кількість осіб які будуть отримувати пенсії в 2023 році та в майбутньому значно зросте, це пов'язано з військовими діями в державі. Значно зросте кількість осіб з інвалідністю (військові які зазнали поранень під час проходження служби; мирні мешканці які постраждали від російської агресії) та осіб які були на утриманні в годувальника (пенсія по втраті годувальника) (діти військових; батьки, дружина/чоловік).

Проте, незважаючи на те, що дофінансування ПФУ кожного року зростає, варто впровадити накопичувальну систему саме зараз, щоб забезпечити не лише високі пенсії, але й використовувати кошти в накопичувальній системі як інвестиційний інструмент.

Країни з найбільш розвиненим рівнем економіки використовують кошти накопичувального фонду для інвестицій в цінні папери, різні програми які контролюються державою, та примножують кошти своїх громадян й самі отримують економічну вигоду (завершенні державних програм, рості цінних паперів, тощо). Отож, їхні економіки є довгостроковим інвестиційним ресурсом для держави, а люди мають більші доходи на пенсії, аніж може профінансувати солідарна пенсійна система.

Згідно з дослідженням ОЕСР (організації економічного співробітництва та розвитку), з-поміж 88 країн світу, у яких працюють накопичувальні пенсійні

системи, Україна займає останнє місце за їхнім розміром до ВВП [5].

З 1991 року п’ять пенсійних законопроєктів надходили до голосування в Верховній Раді, але жодного разу не отримали підтримки депутатів. Причиною провалу голосування є те, що ніхто з депутатів не наважується проголосувати «ЗА», коли противники реформи кричать що це «піраміда» [5]. Тому кожного разу реформа відкладається, але це не дасть ніяких результатів, й очікувати допоки Пенсійний фонд України стане бездефіцитним не потрібно.

Держава повинна впровадити накопичувальний фонд, й чим швидше вона це зробить, тим краще для неї й для громадян. Потрібно наголосити що більшість українців не готові вкладати в солідарну систему (в такому вигляді, я якому вона є зараз) сорок років своїх фінансових ресурсів задля отримання мізерної пенсії, яка є половиною від того що вони заробляли. Це збільшує кількість не лише тіньового сектору економіки, але й стимулює працездатних громадян виїжджати, задля отримання більшої заробітної плати й державних гарантій інших країн. Держава втрачаючи працездатне населення країни, збільшує зовнішні позики й зменшується ВВП, що веде до гострих економічних проблем. Тому впровадження накопичувального фонду буде відігравати стимулюючу роль для громадян, та значно збільшить страхові виплати при виході на пенсію.

Одним із ризиків функціонування накопичувальної пенсійної системи є висока інфляція, яка за 2022 рік сягнула 26,6% [4]. З початку 2023 року інфляція знижувалася швидше, ніж очікувалося. У березні зростання споживчих цін сповільнилося до 21.3% в річному вимірі. Послабленню інфляційного тиску сприяли достатня пропозиція продовольства та пального, а також досить швидке відновлення енергетичної системи від наслідків російських терактів [3].

Інфляція знижуватиметься й надалі, зокрема через здешевлення енергоносіїв на світових ринках, стриманий внутрішній попит, а також вплив монетарної політики НБУ. Ураховуючи комбінований ефект зазначених чинників і значно кращу, ніж очікувалося, ситуацію в енергетичному секторі,

НБУ переглянув прогноз інфляції на 2023 рік – із 18.7% до 14.8% [4]. Отож, ситуація стабілізується. Проте потрібно запровадити фінансові інструменти, які будуть створювати дохідність вище інфляції. Існують інструменти, прив'язані до інфляції, і навіть НБУ виказував можливість випуску такого інструменту у разі появи попиту.

Також, необхідно створити контроль за коштами накопичувального фонду. Це забезпечить прозорість та безпеку коштів громадян в зазначений фонд. Й хоч це значні витрати для держави, проте ці кошти можуть працювати на країну та примножувати не лише доходи громадян, але й надбання держави. Захист прав учасників має бути одним із ключових принципів при запроваджені даного фонду.

Висновки./Conclusions. Створення накопичувального фонду несе велику відповідальність зі сторони держави, адже потрібно не лише створити цей фонд й контролювати його діяльність, але й залучати людей, створювати інституції які могли б розширити кількість інвестиційних програм та забезпечувати прозорість.

В свою чергу, держава отримає великий актив в вигляді коштів громадян, й при правильній політиці зможе їх примножити та не лише стабілізувати власну економіку, але й збільшити страхові виплати громадянам коли ті, підуть на заслужений відпочинок.

Тому, створити накопичувальний фонд потрібно зараз, а не очікувати коли ПФУ стане бездефіцитним. Адже чим швидше держава почне інвестувати кошти власних громадян, гарантуючи їм виплати, тим краще буде економічна ситуація в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікіпедія. Пенсійна система України. Другий рівень – загальнообов'язкова накопичувальна система. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B

C%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8

2. Звітність Пенсійного фонду України за 2021-2022 роки. URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/Telegram%20Desktop/ZVIT%20PFU%202022.pdf

3. Інфляційний звіт Національного Банку України за квітень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q2.pdf?v=4

4. Коментар Національного Банку щодо рівня інфляції у 2022 році. URL:https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2022-rotsi

5. Стаття сайту «Економічна правда»: Накопичувальна пенсійна система: немає сенсу чекати на кращі часи. Від 11 листопада 2022 року. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/11/693709/

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ЯК СКЛАДОВА ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Лазебник Юлія Олександрівна
д.е.н., професор
Телегуз Лілія Ігорівна
студентка
ННІ "Каразінська школа бізнесу"
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Аналіз фінансових результатів є важливою складовою оцінки фінансової ефективності підприємства. Цей аналіз дозволяє визначити, наскільки успішно підприємство використовує свої ресурси та генерує прибуток.

Мета роботи. Метою даної роботи є визначення основних аспектів (напрямів) аналізу і показників для отримання об'єктивної оцінки фінансової ефективності підприємства, покращення фінансової продуктивності, забезпечення стійкого розвитку підприємства та досягнення поставлених фінансових цілей.

Матеріали та методи. Оцінка фінансової ефективності підприємства базується на різних показниках і методах аналізу фінансових результатів. Основні аспекти аналізу фінансових результатів, які впливають на оцінку фінансової ефективності, включають наступні:

1. Рентабельність. Один з ключових показників фінансової ефективності це рентабельність підприємства. Рентабельність може бути оцінена через такі показники, як рентабельність продажів, рентабельність активів або рентабельність власного капіталу. Ці показники вказують на здатність підприємства генерувати прибуток з вкладених ресурсів.

2. Оборотність активів. Аналіз оборотності активів допомагає визначити, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для генерації продажів. Показники, такі як загальна оборотність активів, оборотність запасів

або оборотність потребують ретельного аналізу для виявлення можливостей для оптимізації використання активів.

3. Ліквідність. Оцінка ліквідності показує, наскільки здатне підприємство вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Аналіз ліквідності включає оцінку таких показників, як поточний співвідношення, швидке співвідношення та коефіцієнт заборгованості. Це допомагає визначити, чи здатне підприємство виплачувати свої зобов'язання вчасно.

4. Прибутковість за розміром активів та капіталу. Для оцінки фінансової ефективності також важливо порівняти прибутковість підприємства з розміром його активів або капіталу. Показники, такі як рентабельність активів або рентабельність власного капіталу, допомагають з'ясувати, наскільки результативно використовуються ресурси підприємства для отримання прибутку.

5. Аналіз зростання. Оцінка зростання показує потенціал розвитку підприємства. Аналіз фінансових результатів включає вивчення динаміки продажів, прибутку та інших показників, що свідчать про ріст підприємства. [2]

Результати та обговорення. Визначені основні аспекти та показники для аналізу фінансових результатів дозволяють здійснити оцінку фінансової ефективності підприємства та визначити рівень його фінансової стійкості. Результати проведених авторами досліджень дозволили сформувати основні висновки, які можна зробити на основі результатів аналізу зазначених фінансових показників. Основні з них викладено нижче.

Якщо прибуток підприємства є стабільним, управлінська стратегія дієфективна і має достатні резерви ліквідності, це свідчить про його фінансову стабільність. Аналіз рентабельності вказує на успішність використання ресурсів підприємства для отримання прибутку. Висока рентабельність свідчить про ефективне управління, здатність генерувати прибуток та конкурентоспроможність підприємства. Аналіз оборотності активів демонструє ефективність використання активів підприємства для здійснення продажів. Висока оборотність активів свідчить про оптимальне використання ресурсів та

ефективну управлінську стратегію. Аналіз ліквідності виявляє здатність підприємства вчасно виконувати фінансові зобов'язання. Високий рівень ліквідності свідчить про фінансову стійкість підприємства. Аналіз динаміки фінансових показників підказує про потенційну можливість розвитку підприємства. Збільшення обсягів продажів, прибутку та інших фінансових показників свідчить про перспективи подальшого росту. [1]

Основні джерела інформації для оцінки фінансової ефективності включають фінансові звіти: баланс, звіт про прибутки і збитки, звіт про готову продукцію, звіт про грошові потоки та інші фінансові звіти підприємства містять дані про фінансові результати його діяльності. Ці звіти надають інформацію про доходи, витрати, прибуток та інші фінансові показники, які можуть бути використані для оцінки ефективності.

Висновки. Визначені вище методи та показники аналізу фінансових результатів доцільно застосовувати для оціники фінансової ефективності підприємства, виявлення його сильних і слабких сторін, ідентифікації можливих інструментів та напрямів підвищення ефективності діяльності та розвитку підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Tuovila A. Financial Analysis: Definition, Importance, Types, and Examples. Investopedia. 2023. URL: https://www.investopedia.com/terms/f/financial-analysis.asp

2. Skocdopole P. Financial Analysis as a Basis for Creation of the Financial Plan of the Selected Business Entity – Case Study. Financial Management and Financial Markets: The 20th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020. Vol. 92, 2021. SHS Web of Conferences. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2021/03/shsconf_glob20_03027/shsconf_glob20_03027.html

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Літвінова Дар'я Костянтинівна
студентка
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Вступ. В умовах кардинальних технологічних перетворень, що продукуються Четвертою промисловою революцією, масштабних та глибинних економічних змін, спричинених пандемією COVID-19 та потрясіннями воєнного характеру, сучасне бізнес-середовище зазнає фундаментальних трансформацій. Для ефективного функціонування підприємств їх внутрішнє середовище має швидко та органічно адаптуватись до детермінант зовнішнього середовища. Реальністю є те, що підприємства стикаються з низкою викликів, які пов'язані з ресурсною компонентою діяльності. Стратегічним ресурсом в умовах сьогодення є висококомпетентний персонал, який демонструє високі результати у досягненні намічених цілей та виконанні поставлених завдань.

Зазначене вище підтверджує актуальність оцінювання результатів праці персоналу підприємств. Оцінювання результатів праці дозволяє з'ясувати наскільки успішно конкретний працівник виконує свої функціональні обов'язки, яким є його внесок у розвиток підприємства. Практика підтверджує: традиційні методи оцінювання результативності виявляються недостатньо ефективними через те, що вони не повною мірою враховують специфіку сучасних підприємств і не відповідають динамічним змінам в бізнес-середовищі, тому їх не можна успішно адаптувати до наявних потреб ринку. Отже, можемо констатувати, що прийшов час суттєвих змін в оцінюванні персоналу з використанням інноваційних підходів, які нададуть змогу промисловим підприємствам використовувати ефективно людські ресурси, що дозволить підвищити конкурентоспроможність на ринку.

Мета роботи – систематизувати інноваційні підходи до оцінювання результатів праці персоналу, виокремити тенденції їх використання в сучасному бізнес-середовищі та визначити основні виклики щодо їх впровадження.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових методів дослідження – теоретичного узагальнення, абстрактно-логічний, системний, аналізу та синтезу. Теоретик-прикладний базис сформовано шляхом аналізу наукових праць, які охоплюють проблему дослідження, вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду впровадження інноваційних методів оцінювання результативності; узагальнення та аргументації основних тенденцій і викликів, які пов'язані з впровадженням інноваційних методів оцінювання результативності праці.

Результати та обговорення. В результаті дослідження теоретичних напрацювань зарубіжних та вітчизняних вчених (А. М. Колот [1], Паттен Томас Х. [2], Нідзельська В. [3], Атанасов М. В. [4], Ковшова І. О., Долінська А. О. [5], Григор'єва О. В., Грибова А. М. [6], було підтверджено, що оцінювання визначається як одна з функцій менеджменту, що відображає конкретні результати ефективності роботи працівника в кількісному вимірі, які є базою для оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства у цілому. Важливо відзначити, що даний процес забезпечує розвиток кадрового потенціалу та є частиною складання плану навчання персоналу та підвищення його мотивації.

Цільова спрямованість проведення даної процедури охоплює інформативну, мотиваційну та адміністративну складові [7], які надають повну інформацію про стан результативності персоналу та розробляють конкретні рекомендації та план поліпшення становища для досягнення конкретних та визначених стратегічних цілей підприємства в цілому через ефективне використання ресурсу персоналу.

У розвиток попередньої тези варто додати те, що оцінювання персоналу забезпечує високі показники успішності його використання тільки за умови дотримання принципів: неупередженості та об'єктивності, диференційованості,

систематичності, комплексності, введення максимально можливої автоматизації процесу оцінювання [8].

Інноваційні підходи до оцінювання результативності персоналу стосуються нових методів, інструментів та практик, які дозволяють краще визначити й оцінити продуктивність працівників. Традиційні методи оцінювання результативності, такі як щорічні огляди та шкали оцінок, можуть бути обмеженими і не ефективними в сучасному бізнес-середовищі та не відповідати стратегічним цілям конкретного промислового підприємства.

В результаті проведеного дослідження було виявлено та сформовано основні тенденції, які пов’язані з оцінюванням результативності праці персоналу підприємств. Серед них:

1. Орієнтація на результати та досягнення. Сучасні підприємства все більше акцентують увагу на визначенні стратегічних цілей та формування критеріїв оцінювання працівників через постановку індивідуальних завдань для оцінювання внеску конкретного працівника в досягнення загальних організаційних цілей.

2. Використання технологій та аналітики. Підприємство може отримати більш точну та об’єктивну інформацію про продуктивність та результативність своїх працівників через використання автоматизованих інструментів оцінювання та програм управління продуктивністю.

3. Спрямованість на зростання та постійний розвиток. Інноваційні підходи оцінювання сприяють визначенню продуктивності на теперішній час та дозволяють оцінити потенціал працівника, сформувати план розвитку та навчання, коли традиційні методи оцінювання фокусуються лише на оцінюванні результатів у минулому.

4. Підвищення важливості залучення працівників до процесу оцінювання. Інноваційні підходи, на відміну від традиційних, забезпечують активну участь співробітників для підвищення відповідальності за результати та визначення психологічної мотивації покращення індивідуального внеску в результати функціонування підприємства.

5. Гнучкість та персоналізація. Сучасні підприємства все більше створюють адаптивні системи оцінювання, щоб врахувати різноманітність працівників, їх унікальні цілі.

6. Використання штучного інтелекту та нейромереж. Ці технології аналізують великі обсяги даних, дозволяють виявляти складні залежності та прогнозувати майбутні результати. Вони можуть бути використані для автоматичного оцінювання продуктивності на основі об'єктивних критеріїв, виявлення сильних та слабких сторін працівників та надання рекомендацій щодо покращення. Прикладами таких систем є EmployeeXM, Organizational Health Platform, Yva.ai.

7. Контекстний підхід. Інноваційні методи оцінювання дають змогу враховувати контекст та специфіку роботи на промислових підприємствах. Ці методи мають чіткі, але гнучкі критерії оцінювання, щоб адаптуватися до постійних динамічних змін. «У сучасному бурхливому світі, лідери мають концентрувати увагу не лише на перспективі, але й уважно дивитися "вшир", намагаючись вловити якомога більше загроз і можливостей, котрі з'являються навколо», — вважають представники Oxford's Saïd Business School Труді Ленг (Trudi Lang) та Річард Віттінгтон (Richard Whittington).

Важливе значення для пояснення інноваційних підходів оцінювання результативності персоналу має огляд та визначення переваг, недоліків наявних методів, який наведений в табл. 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки сучасних методів оцінювання

Метод оцінювання	Переваги	Недоліки	Компанія
Assessment Center (AC) – інноваційний метод оцінювання персоналу, що використовується в бізнесі для визначення навичок, здібностей та інших характеристик працівників	Дає можливість з'ясувати, як кандидати поводяться у реальних ситуаціях. Дозволяє оцінювати різні характеристики працівника, такі як комунікабельність, лідерські якості та інші, що може бути складно зробити у традиційному інтерв'ю	Проведення AC може бути дорогим та часомірним процесом, тому він може не підходити для малих компаній або проектів. Результати AC можуть бути суб'єктивними, залежно від того, які тести та сценарії були використані та хто їх оцінює	IBM, Procter & Gamble, Google, McKinsey & Company, DTEK

Оцінювання за поставленими цілями дозволяє оцінити продуктивність працівника на основі досягнення ним конкретних цілей та завдань	Дозволяє оцінювати продуктивність працівника на основі реальних результатів його роботи, що дозволяє керівництву більш об'єктивно оцінювати його продуктивність та внести відповідні зміни	Може бути недостатньо точним, оскільки він не враховує важливість інших аспектів діяльності, які можуть бути важливими для успішної роботи працівника, наприклад, комунікації, співпраці з колегами або розвитку особистих навичок	Google, Intel, Adobe, Netflix
Оцінювання за компетенціями є інноваційним методом оцінювання персоналу, який базується на визнанні того, що успішність працівника залежить не тільки від його знань та досвіду, але й від його здібностей та навичок, які він здобуває в процесі роботи	Воно дозволяє виявляти сильні та слабкі сторони працівника, що допомагає розробити індивідуальні плани розвитку та навчання для кожного працівника. Оцінювання за компетенціями зменшує суб'єктивізм та сприяє об'єктивному оцінюванню працівників	Може бути обмежене у своїх можливостях оцінки, оскільки здібності та навички кандидата можуть бути складні для оцінки в деяких випадках, наприклад, якщо кандидат знаходиться в середині процесу навчання або якщо його досвід роботи в інших областях не пов'язаний з вакансією	DTEK, Microsoft, General Electric
Оцінювання за системою збалансованих показників, яке базується на визначенні ключових показників результативності для визначення прогресу і досягнень організації або команди	Дозволяє забезпечити збалансований підхід до оцінювання, оскільки зосереджується на різних показниках, включаючи фінансові, клієнтські, внутрішні та інноваційні показники	Може бути дуже складним та тривалим завданням, оскільки потрібно підібрати правильні показники та налагодити механізми збору та аналізу даних. Може бути статичною та недостатньо гнучкою для адаптації до змін у вимогах та потребах організації	Kaplan & Norton, Siemens AG, Coca-Cola
360-градусне оцінювання є інноваційним методом оцінювання персоналу, який залучає спостереження та оцінки не тільки керівника, а й колег, підлеглих та зовнішніх стейкхолдерів	Може збільшити відповідальність співробітника за свої дії та результати, оскільки він знає, що його оцінюють не тільки керівник, а й його колеги та підлеглі	Може бути суб'єктивним, оскільки оцінювачі можуть мати різні думки про результативність співробітника та його поведінку. Передбачає використання великих обсягів даних, що може зробити процес обробки цих даних більш часо- та ресурсозатратним	Microsoft, Deloitte, Intel

Слід підкреслити, що під дією постійних економічних змін будь-які нові впровадження для промислових підприємств є часо- та ресурсозатратними діями, навіть коли швидка адаптація до змін є запорукою успіху діяльності організації. Виходячи з наведеного, доцільно стверджувати, що підприємства можуть мати взаємодію з такими викликами:

1. Відновлення культури оцінювання. Підприємство повинно створити

сприятливе середовище, де оцінювання розглядається як інструмент розвитку, а не як засіб покарання чи контролю.

2. Навчання персоналу. Для впровадження сучасних підходів оцінювання необхідно залучати висококваліфікованих співробітників, які можуть навчити та роз'яснити стандарти проведення нових процедур. Це може включати тренінги, семінари, індивідуальне консультування та зворотний зв'язок з керівництвом.

3. Подолання опору з боку працівників. Нові технології можуть бути досить складними для персоналу. Опір працівників може бути пов'язаний зі страхом перед зміною, незручністю чи недовірою до нових методів.

4. Управління змінами. Керівництво повинно забезпечити відповідну комунікацію, залучення та підтримку всіх зацікавлених сторін, а також планувати ініціативи із впровадження інноваційних методів поетапно, з урахуванням потреб організації та працівників.

5. Стратегічне планування. Інноваційні методи все більше базуються на відповідності зі стратегічними цілями підприємства. Для ефективного використання процедури оцінювання персоналу необхідно орієнтуватись на стратегічний план підприємства.

Висновки. Узагальнюючи викладене, можна аргументовано стверджувати, що впровадження інноваційних підходів оцінювання результатів праці персоналу на промислових підприємствах є одним з найважливіших елементів стратегічного менеджменту в умовах постійних динамічних змін. При виборі сучасного методу оцінювання необхідно орієнтуватись на мету діяльності підприємства, обрану стратегію, рівень інноваційності та на наявну корпоративну культуру.

Підприємства можуть стикатися з певними викликами при впровадженні новітніх методів оцінювання, але подолавши їх, можна сформувати ефективну та дієву систему оцінювання персоналу, яка буде запорукою успіху підприємства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотиваційний менеджмент: підручник. Київ : КНЕУ, 2014. 479 с.
2. Паттен Т. Managers guide of of performance Appraisal. – London, 2004. – 213 с.
3. Нідзельська В. А. Розробка комплексного підходу до оцінювання персоналу організації. *Проблеми науки*. 2013. №1. С. 43—45.
4. Атанасов М. В. Оцінювання персоналу: сутність, види та алгоритм здійснення процедури оцінювання. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 6. С. 27–30.
5. Ковшова І. О., Долінська А. О. Система оцінювання персоналу підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 3 (1). С. 80-85.
6. Григор'єва О. В., Грибова А. М. Застосування ефективної системи оцінювання персоналу та визначення її впливу на результати діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_12_54
7. Цимбалюк С.О, Білик О.М. Оцінювання персоналу: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2021. 311 с.
8. Григор'єва О. В., Грибова А. М. Застосування ефективної системи оцінювання персоналу та визначення її впливу на результати діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_12_54

ОБЛІК ДОХОДІВ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Михайловина Світлана Олексіївна
к.е.н., доцент
Матрос Олена Миколаївна
к.е.н., доцент
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Вступ. Подальша інтеграція України до Європейського Союзу вимагає дотримання чітких правил і стандартів. Використання затверджених Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), має вирішальне значення для того, щоб Україна привела свою практику фінансової звітності у відповідність до вимог країн-членів ЄС.

Запровадження міжнародного стандарту 15 «Дохід від договорів з клієнтами» (МСФЗ 15) має суттєвий вплив у сфері фінансової звітності та практики бухгалтерського обліку. Створення МСФЗ 15 було спільним зусиллям Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) і Ради зі стандартів фінансового обліку (FASB) для створення єдиної основи визнання доходу в різних юрисдикціях.

Метою роботи є дослідження методологічних аспектів обліку доходів за МСФЗ 15 в контексті України.

Матеріали і методи. Під час проведення наукових досліджень щодо обліку доходів від реалізації за міжнародними стандартами було використано комбінацію матеріалів і методів для збору даних, аналізу інформації та отримання висновків, а саме: огляд літератури, що включає перегляд наукових статей, книг і публікацій; тематичні дослідження, що передбачають поглиблений аналіз реальних сценаріїв, включаючи перевірку фінансової звітності, опитування відповідного персоналу та вивчення контекстуальних факторів, що впливають на практику визнання доходу; порівняльний аналіз, що надає змогу визначити вплив нормативно-правової бази, культурних факторів

та інституційних відмінностей на практику обліку доходів.

Результати і обговорення. Підприємства що складають фінансову звітність за міжнародними стандартами для визнання виручки (доходу) від продажу товарів (робіт послуг) застосовують МСФЗ 15. Стандарт МСФЗ 15 набрав чинності з 1 січня 2018 року замінивши попередні положення МСБО 18 «Дохід» та МСБО 11 «Будівельні контракти», але дискусії і різні бачення вирішення проблем визнання виручки, які виникають серед науковців і бухгалтерів тільки ускладнюють розуміння досліджуваного стандарту. Потреба введення в дію нового стандарту викликана змінами в обліку і ринковому середовищі, так метою МСФЗ 15 є встановлення принципів, які підприємство повинно застосовувати, щоб повідомляти користувачам фінансової звітності корисну інформацію про природу, суму, час та невизначеність доходів від звичайної діяльності і грошових потоків, що виникають внаслідок договору з клієнтом.

Основний принцип МСФЗ 15 полягає в тому, що суб'єкт господарювання має визнавати дохід для відображення передачі обіцяних товарів або послуг клієнтам у сумі, яка відображає компенсацію, на яку суб'єкт господарювання очікує отримати право в обмін на ці товари чи послуги. В стандарті виділяється модель з п'яти кроків для визначення і визнання доходу.

Перший етап - «Ідентифікація договору» є важливим кроком у процесі визнання доходу відповідно до МСФЗ 15 «Дохід від договорів з клієнтами». Для суб'єктів господарювання на початковому етапі співпраці необхідно укласти договір, що підтверджує факт купівлі або продажу активу.

Відповідно до МСФЗ 15, договір укладається, коли між сторонами існує угода, яка створює права та обов'язки, які мають юридичну силу, обидві сторони погодилися щодо прав щодо товарів або послуг, які підлягають передачі, суб'єкт господарювання може визначити права кожної сторони щодо товарів або послуги, і суб'єкт господарювання може визначити умови оплати за товари чи послуги, що підлягають передачі.

Щоб ідентифікувати договір, суб'єкт господарювання повинен

враховувати наступні ключові критерії:

Угода між сторонами. Між суб’єктом господарювання та клієнтом має бути угода, яка може бути письмовою, усною чи у відповідності з іншою звичною практикою ведення бізнесу. В угоді мають бути визначені товари чи послуги, які мають бути надані, і обидві сторони мають схвалити угоду та взяти на себе зобов’язання виконувати свої відповідні домовленості щодо виконання.

Права та обов’язки, які мають юридичну силу. Відповідно до договору створюються права та обов’язки, які мають юридичну силу для обох сторін. Договір має комерційну сутність (тобто очікується, що ризик, час або сума майбутніх грошових потоків суб’єкта господарства зміняться внаслідок договору).

Ідентифікація прав щодо товарів або послуг. суб'єкт господарювання може визначити права кожної сторони відносно товарів або послуг, які будуть передаватися

Визначення умов платежу. Суб’єкт господарювання повинен мати можливість визначити умови платежу за товари чи послуги, що передаються. Це включає винагороду, яку суб’єкт господарювання очікує отримати в обмін на обіцяні товари чи послуги, а також будь-яку змінну компенсацію чи домовленості про ціноутворення, які можуть вплинути на ціну операції.

Важливо, щоб суб’єкти господарювання ретельно оцінювали кожну угоду з клієнтом, щоб визначити, чи відповідає вона критеріям для того, щоб вважатися договором згідно з МСФЗ 15. Якщо договір ідентифіковано, суб’єкт господарювання може продовжити застосування решти кроків моделі визнання доходу, наприклад визначення зобов’язань щодо виконання, визначення ціни операції, розподіл ціни операції та визнання доходу, коли зобов’язання щодо виконання виконано. Правильна ідентифікація має вирішальне значення для точного та відповідного визнання доходу відповідно до МСФЗ 15.

Другим етапом і однією з ключових концепцій у МСФЗ 15 є «Визначення зобов’язань щодо виконання договору», які є обіцянками передати різні товари чи послуги клієнтам.

Зобов'язання виконання - це зобов'язання передати товар або послугу клієнту. МСФЗ 15 визначає зобов’язання щодо виконання як обіцянку передати окремий товар чи послугу або набір товарів чи послуг, які відрізняються від інших обіцянок у договорі. Розрізнення є критичним фактором у визначенні того, чи є обіцянка зобов’язанням виконання.

Товар чи послуга є відмінними, якщо вони відповідають таким критеріям:

1. Клієнт може отримати вигоду від товару чи послуги самостійно або в поєднанні з іншими доступними ресурсами;

2. Товар чи послугу можна ідентифікувати окремо від інших товарів чи послуг у договорі;

3. Обіцянка передати товар або послугу є окремою від інших обіцянок у договорі.

Після визначення зобов’язань щодо виконання суб’єкти господарювання можуть продовжити визначення ціни операції, розподіляючи ціну операції на кожне зобов’язання щодо виконання та визнаючи дохід, коли кожне зобов’язання щодо виконання виконано.

Третім етапом є «Визначення ціни операції». Ціна операції - це сума винагороди, яку суб'єкт господарювання очікує отримати в обмін на передачу обіцяних товарів або послуг клієнту.

Щоб визначити ціну операції, суб’єкт господарювання повинен враховувати наступні фактори: суму компенсації, яка обіцяна в договорі; змінні компенсації, такі як знижки, відшкодування або виплати на основі результатів, які можуть вплинути на суму компенсації, яку в кінцевому підсумку отримає суб’єкт господарювання; вартість грошей у часі, якщо договір включає компоненти фінансування; безготівкова компенсація, наприклад товари чи послуги, надані клієнтом в обмін на обіцяні товари чи послуги; інша компенсація, що підлягає сплаті клієнту, наприклад кредити або ваучери, яку суб’єктові господарювання може знадобитися визнати як зменшення доходу; винагорода, яка залежить від майбутніх подій (проміжні платежі або умовні платежі за виконання певних критеріїв ефективності).

Після визначення ціни операції, необхідно її розподілити на кожне окреме зобов'язання щодо виконання в договорі на основі відносних цін окремого продажу кожного товару чи послуги. Загалом, визначення ціни угоди є критичним кроком у процесі визнання доходу, оскільки воно використовується для розподілу доходу на кожне окреме зобов'язання щодо виконання.

Четвертий етап - «Розподіл ціни операції на зобов'язання щодо виконання» є критичним кроком у процесі визнання доходу, оскільки він визначає суму доходу, яку суб'єкт господарювання може визнати для кожного зобов'язання щодо виконання:

1. Визначення чітких зобов'язань щодо виконання. Зобов'язання щодо виконання — це обіцянка передати товар чи послугу клієнту, і воно є відмінним від того, чи клієнт може отримати вигоду від товару чи послуги самостійно чи за допомогою інших доступних ресурсів.

2. Визначення ціни окремого продажу. Суб'єктам господарювання необхідно сформувати ціну, за якою вони продавали б товар чи послугу окремо.

3. Розподіл ціни транзакції. Необхідно розподілити ціну транзакції на кожне окреме зобов'язання щодо виконання в договорі на основі відносної окремої ціни продажу кожного зобов'язання за допомогою методу відносної окремої ціни продажу або методу скоригованої оцінки ринку.

4. Врахування змінної компенсації. Якщо ціна операції включає змінну винагороду (виплати, знижки) необхідно оцінити суму змінної компенсації, яку очікується отримати, і розподілити її на відповідні зобов'язання щодо виконання.

5. Врахування впливу знижок. Якщо ціна операції включає знижку, її необхідно розподілити на відповідні зобов'язання щодо виконання пропорційно до своїх відносних цін окремого продажу.

Дотримуючись послідовності вказаної в алгоритмі суб'єкти господарювання зможуть розподілити дохід на кожне окреме зобов'язання щодо виконання і точно відобразити суму винагороди, яку вони мають право отримати. За таких умов методи визнання доходу є прозорими, точними та

відповідають міжнародним стандартам бухгалтерського обліку.

П'ятий етап - «Визнання доходу від реалізації». МСФЗ 15 містить критерії для визначення того, коли контроль над товарами чи послугами передається клієнту. Передача контролю є критично важливим кроком у процесі визнання доходу, оскільки він вказує, коли суб'єкт господарювання може визнати дохід за своїми зобов'язаннями щодо виконання.

Критерії передачі контролю відповідно до МСФЗ 15 «Дохід від договорів з клієнтами»: Клієнт має можливість використовувати й отримувати вигоди від товару чи послуги; Суб'єкт господарювання передав ризики та винагороди від власності; Суб'єкт господарювання передав контроль над товаром чи послугою; Суб'єкт господарювання має право на оплату.

Загалом, критерії передачі контролю відображають концепцію того, коли клієнт отримує вигоди від товару чи послуги та бере на себе відповідні ризики та винагороди. Дотримуючись цих пунктів, суб'єкти господарювання можуть визначити, коли вони передали контроль над товаром чи послугою, і можуть визнати дохід за своїми зобов'язаннями щодо виконання відповідно до МСФЗ 15.

Для досягнення відповідності та послідовності у визнанні доходу згідно МСФЗ 15, запропоновано ряд практичних рекомендацій для суб'єктів господарювання:

1. Розробка комплексної політики визнання доходу, яка відповідає принципам МСФЗ 15 і встановлює обліковий підхід підприємства для різних типів операцій з доходом, включаючи ідентифікацію договору, зобов'язання щодо виконання та розподіл доходу.

2. Організація та підтримка керівниками підприємств регулярного та постійного навчання облікового персоналу, для забезпечення розуміння принципів і вимог МСФЗ 15. Це може включати семінари та навчальні заняття, щодо нюансів визнання доходу згідно з МСФЗ 15 в конкретної галузі.

3. Встановлення жорсткого внутрішнього контролю послідовності і надійності процесів визнання доходу: контроль над процесами перегляду

договорів, документації та затвердження; регулярні перевірки та звірки доходних операцій.

4. Проведення ретельного аналізу своїх існуючих договорів в частині визначення та оцінки зобов'язань щодо виконання, модифікацій договорів і змінних компенсацій, а також внесення необхідних коригувань для забезпечення відповідності стандарту.

5. Документування ключових суджень та оцінок, зроблених в процесі визнання доходу, зокрема: визначення зобов'язань щодо виконання, оцінки змінної компенсації та розподілу ціни транзакції.

6. Використання передових технологічних рішень, такі як програмне забезпечення для визначення прибутку, аналітика даних та інструменти автоматизації, щоб оптимізувати й автоматизувати процес визнання доходу. Це суттєво зменшить кількість помилок, підвищити точність і забезпечити послідовність у практиках визнання доходу.

7. Проведення регулярних аудиторських перевірок та перегляд процесів визнання доходу, з метою виявлення прогалин чи невідповідності та усунути проблеми.

8. Моніторинг нормативно-правових змін законодавства України, та регулярний перегляд оновлень від Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB).

Висновок. Запропоновані практичні підходи допоможуть суб'єктам господарювання досягти відповідності та узгодженості у визнанні доходу відповідно до МСФЗ 15. Однак важливо зазначити, що конкретні підходи можуть відрізнятися залежно від розміру компанії, галузі та унікальних обставин, і їх застосування має здійснюватися з професійним судженням.

СОЗДАНИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ДАННЫХ

Перебейнос Владимир Борисович,
PhD, член-кореспондент,
Международной академии наук педагогического
образования, Заслуженный деятель науки и техники,
Спортивная школа Aad van Polanen, г. Лейден, Нидерланды,
Пакулин Сергей Леонидович,
доктор экономических наук, академик УАННП,
Близнюкова Татьяна Викторовна,
к.э.н., доцент,
Феклистова Инесса Сергеевна,
к.э.н., доцент,
Пакулина Анна Сергеевна,
аспирант,
Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры
г. Харьков, Украина

Введение / Introductions. Актуальность тематики проведенного исследования поясняется тем, что в современных условиях пространственные данные позволяют решать жизненно важные для государства задачи, имеют высокий потенциал для развития экономики и улучшения инвестиционного климата, служат основой цифровой трансформации отраслей. Положительные эффекты от их системного применения имеют синергический эффект. В результате комплексного развития сферы пространственных данных оптимизируется взаиморасположение антропогенных объектов, рационализируется поведение участников социума и экономики на различных уровнях (от одного человека до корпораций), повышается качество инфраструктуры, результативность процессов. Цифровизация экономики требует существенных изменений в технологиях производства и использования пространственных данных [1, с. 999].

Цель работы / Aim. Целью исследования являлась разработка

рекомендаций по созданию инфраструктуры и обеспечению эффективного использования пространственных данных.

Материалы и методы / Materials and methods. С целью достижений целей исследования нами использовались следующие методы исследования, составившие комплексную методику: теоретические (анализ научной литературы, периодических изданий по теме исследования; систематизация, синтез, обобщение и сравнение); эмпирические (работа с документами, моделирование).

Результаты и обсуждение / Results and discussion. Значительную роль в поступательном движении всего мирового сообщества в информатизации различных сегментов социальной жизни, отдельных сфер политики и экономики играло, играет и будет играть развитие информационных технологий и использование космического пространства [2, с. 376]. Массовая коммуникация современного общества оказывает существенное влияние на развитие них и носит транснациональный характер. Благодаря достижениям, связанным с информационной революцией, одна из ведущих ролей современной экономики принадлежит информационной индустрии, основу которой составляет производство технических и программных средств, средств связи, разработка инновационных технологий, в том числе в сфере телекоммуникации.

Информационная индустрия, как и любая другая индустрия, создается и развивается конкретными людьми. В связи с появлением на мировом рынке значительного объема открытой геоинформационной продукции актуальными стали вопросы ее упорядочения, взаимной увязки и стандартизации, внедрения и поддержки сервисов интеграции. Стремительное развитие информационных и коммуникационных технологий привело, к повсеместному использованию географических информационных систем (ГИС), с помощью которых пространственная информация приобретает объектный вид и загружается в промышленные СУБД, обладающие мощными инструментами обработки и анализа, а также к необходимости использования глобальных

коммуникационных сетей (Интернет) с целью мониторинга и репликации пространственных данных [3, с. 710].

Важнейшим фактором, влияющим на выполнение всех функций государства, является его информационный ресурс, создаваемый многочисленными государственными и частными организациями и учреждениями. Значительная часть этого ресурса является пространственно ориентированной основой для подготовки и принятия решений в сфере планирования и управления экономикой государства, охраны жизни и здоровья граждан, имущества физических и юридических лиц, государственного и муниципального имущества, охраны окружающей среды. В настоящее время можно с уверенность сказать, что в любом государстве в его государственных структурах и различных организациях накоплены значительные объёмы пространственных данных (ПД).

Пространственные данные означают информацию, представленную в формализованном виде, она собирается в результате выполнения геодезических и топографических работ, геоботанических, почвенных и землеустроительных обследований, инвентаризации земель, инженерных изысканий, дистанционного зондирования и картографирования и других работ, в ходе которых устанавливается пространственное положение объектов исследования [4, с. 853].

Пространственные данные представляются в виде каталогов координат пунктов геодезических сетей или географических объектов, цифровых карт и планов (как топографических, так и тематических, отраслевых, специального назначения), ортофотопланов, цифровых моделей рельефа, трехмерных моделей застроенных территорий, трехмерных моделей объектов, материалов дистанционного зондирования (перспективной аэрофотосъемки, мультиспек тральной съемки, гиперспектральной съемки).

Данные о пространственных объектах, содержащиеся на топографических картах, планах городов, в геодезических и нивелирных сетях, используются как для решения задач в отраслях экономики, так и в целях

обеспечения обороноспособности государства и национальной безопасности страны. Это определило необходимость их засекречивания. Вместе с тем во многих отраслях экономики создаются и используются разрешенные к опубликованию ПД. Они издаются в виде схем, планов, карт ограниченных участков территории в местных системах координат.

Состав и содержание ПД, требования к методам и точности их получения, а также к конечной продукции определяется спецификой задач, для решения которых они создаются. Решение задач управления государственными геоинформационными ресурсами порождает проблему эффективного решения задач создания, интеграции и использования информационных ресурсов, что возможно на основе выработки согласованных решений в области их управления. Многолетний международный опыт, накопленный в области геоинформатики, послужил основой для формирования новых форм и эффективного механизма управления пространственными данными инфраструктуры пространственных данных.

Термин «Инфраструктура пространственных данных» впервые был предложен Национальным исследовательским Обществом США в 1993 году. Ключевое слово «*инфраструктура»* передает суть идеи о том, что геопространственные данные должны стать инфраструктурой, такой же доступной для каждого, как электрические сети или транспортная инфраструктура.

Расширение сферы использования ГИС и интегрированных с ними технологий обусловливает огромное разнообразие выполняемых на их основе геоинформационных проектов разного территориального охвата, предметной специализации и проблемной ориентации. К принципиально новому классу проектов, начало разработки которых относится к середине 90-х годов 20 века, принадлежат программы и проекты создания национальных и международных региональных инфраструктур пространственных данных.

Инфраструктура пространственных данных - территориально распределенная совокупность элементов, ориентированных на решение

глобальной задачи по производству, хранению, использованию данных и оказания услуг в этой сфере - предоставления потребителям пространственных данных.

Инфраструктура пространственных данных включает сами пространственные данные, метаданные и механизм доступа к данным, нормативное обеспечение в виде регламентов и стандарты на пространственные данные, законы, информационно-телекоммуникационные системы, организации, которые обеспечивают все виды работ с ними (поддерживают функционирование и развитие информационного пространства страны, средств информационного взаимодействия, обеспечивающих доступ граждан и организаций к ее информационным ресурсам).

Цели создания ИПД сводятся к содействию экономическому развитию страны, эффективному управлению на разных уровнях, защите окружающей среды за счет свободного доступа органов государственной власти, органов местного самоуправления, организаций и граждан к ПД и их эффективного использования.

Основное назначение создания ИПД - обеспечение простоты доступа к пространственной информации для государственных, коммерческих организаций и индивидуальных клиентов, а также удобства информационного взаимодействия держателей и потребителей данных; разрушение ведомственных информационных барьеров; устранение дублирования сбора пространственных данных и их эффективное использование. ИПД охватывает информационные ресурсы (в том числе в виде базовых пространственных данных и метаданных), сервисы визуализации, поиска, доступа и обмена, вызова других сервисов и предполагает стандартизацию пространственных данных и каталогов.

Перспективным направлением развития и внедрения ИПД в науки о Земле являются географические исследования локального уровня, связанные с накоплением больших объемов пространственных данных и других геоинформационных ресурсов на исследуемую территорию. В качестве

примеров можно привести стационарные и полустационарные комплексные физико-географические исследования, исследования ООПТ (особо охраняемых природных территорий), эталонных географических участков экологического мониторинга. Эффективность таких исследований напрямую связана с их обеспеченностью базовыми пространственными данными и другими геоинформационными ресурсами, описывающими исследуемую территорию, что входит в задачи создания ИПД. Для обеспечения таких исследований актуально создание локальных ИПД, предназначенных для структурирования геоинформационных ресурсов, формируемых по мере выполнения работ на основе локальных ГИС.

Начало 3-го тысячелетия характеризуется стремительным вхождением в повседневную жизнь граждан геопространственных данных, повышением значимости роли геодезистов и землеустроителей в современных социальных и экономических процессах, в решении вопросов, связанных с использованием геопространственных данных при принятии управленческих решений в целях устойчивого развития территорий. Объем пространственных данных, которые необходимо создать для бесчисленного количества академических, экономических, социальных, природоохранных и многих других задач, таков, что эта задача не может быть решена только за счет плановых работ с государственным финансированием. Значит, участников этого процесса будет очень много. Источники финансирования будут самые различные, в том числе и инвестиционные проекты, реализуемые за счет иностранных капиталов.

Выводы / Conclusions.

1. В современных условиях ПД позволяют решать жизненно важные для государства задачи, имеют высокий потенциал для развития экономики и улучшения инвестиционного климата, служат основой цифровой трансформации отраслей. Положительные эффекты от их системного применения имеют синергический эффект.

2. Сегодня становится совершенно очевидным, что решение задачи по обеспечению открытости геопространственных данных сегодня является одной

из самых значимых. В ходе проведенного исследования нами были выявлены основные преимущества создания ИПД: повышение качества и эффективности управления на государственном и муниципальном уровне при принятии управленческих решений и контроле их использования; предоставление достоверной информации потребителям по единым правилам и тарифам; снижение бюджетных расходов на создание ПД, повышение их качества.

3. Безусловно, роль государства в создании ПД должна оставаться ведущей, но выражаться это должно в обеспечении и гарантировании качества фундаментальной геопространственной информационной базы и создании национальных геодезических сетей и карт, в надзоре за принципами и механизмами, необходимыми для формирования геопространственного ресурса с привлечением различных структур и организаций.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Feklistova I. S., Pakulin S. L., Tsypkin Y. A., Kozlova, N. V., Ilichev K. S. (2021) Effektivnoe ispol'zovanie prostranstvennogo potentsiala razvitiya regiona [Effective use of the spatial potential of the region's development]. Proceedings of the *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference (Boston, USA, March 17-19, 2021)*, Boston: BoScience Publisher, pp. 995–1005.

2. Пакулин С. Л., Цыпкин Ю. А., Феклистова И. С. и др. Управление проектами пространственного развития: учебное пособие / Под общ. ред. акад. РАН Комова Н. В., проф. Цыпкина Ю. А., проф. Носова С. И. – М.: ИП Осьминина Е. О., 2020. – 540 с.

3. Pakulin S. L., Tsypkin Y. A., Feklistova I. S., Kozlova, N. V., Ilichev K. S. (2021) Sovershenstvovanie prostranstvennogo razmeshcheniya gorodskikh territoriy [Improving the spatial distribution of urban areas]. Proceedings of the *Actual trends of modern scientific research. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference (Munich, Germany, March 14-16, 2021)*, Munich: MDPC Publishing, pp. 707–714.

4. Feklistova I. S., Pakulin S. L., Tsypkin Y. A., Kozlova, N. V., Ilichev K .S. (2021) Ustoychivoe razvitie regiona kak prostranstvennogo sotsial'no ekonomicheskogo obrazovaniya [Sustainable development of the region as a spatial socio-economic entity]. Proceedings of the *World science: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference (Toronto, Canada, March 24-26, 2021)*, Toronto: Perfect Publishing, pp. 850–860.

ІНВЕСТУВАННЯ В КРИПТОВАЛЮТИ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Пилипенко Олександр Віталійович,
аспірант
ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»
м. Київ, Україна

Аннотация: Інвестування в криптовалюти привертає увагу багатьох інвесторів, як спосіб збільшення капіталу. Маючи потенційно високу дохідність криптовалют, також необхідно пам'ятати про ризики, пов'язані з їх волатильністю та потенційними фінансовими втратами.

Тому важливість вивчення ринку та ретельного аналізу перед інвестуванням є обов'язковими діями крипто інвесторів. Додавання криптовалют до портфеля може забезпечити можливість диверсифікації та зниження загальних ризиків, але варто враховувати ризики, пов'язані з волатильністю, регулюванням та технологічними аспектами криптовалют.

Ключові слова: дохідність, ризики, волатильність, фінансові втрати, вивчення ринку, ретельний аналіз, портфель, диверсифікація, загальні ризики, регулювання, технологічні аспекти.

Інвестування в криптовалюти стало значно популярнішим в останні роки. Це сучасний спосіб збільшення капіталу, який привертає увагу багатьох інвесторів [1]. Проте, перед тим як робити рішення про вкладання коштів в цей актив, важливо розуміти можливості та ризики, пов'язані з криптовалютами.

По-перше, однією з основних переваг інвестування в криптовалюти є потенційно високий рівень доходності. Багато криптовалют, таких як Bitcoin та Ethereum, зазнали значного зростання вартості протягом останніх років, що дозволило інвесторам отримувати вражаючі прибутки.

Наприклад, Bitcoin показав значне зростання від свого запуску в 2009 році. У 2017 році його вартість сягнула максимально неочікуваного рівня, досягнувши близько 20 тисяч доларів США за один Bitcoin [2].

Аналогічно, Ethereum також пережив значне зростання вартості, зокрема в 2021 році.

Такі ринкові тенденції спонукають інвесторів до розгляду криптовалют як засобу для отримання високих прибутків. Однак, важливо зазначити, що криптовалюти також відомі своєю волатильністю. Їхні ціни можуть раптово змінюватися і підлягати значним коливанням [3]. Це означає, що хоча потенційні прибутки можуть бути вражаючими, існує і значний ризик зазнати фінансових втрат.

Інвестування в криптовалюти також вимагає від інвесторів вивчення ринку та ретельного аналізу. Різні криптовалюти мають свої особливості, технологію та ризики. Важливо зрозуміти, що керує ринком криптовалют та які фактори можуть впливати на їхню вартість [4].

По-друге, криптовалюти пропонують широкі можливості для диверсифікації портфеля. Це означає, що інвестор може розподілити свої кошти між різними активами, включаючи традиційні інвестиції та криптовалюти, для зниження загальних ризиків та забезпечення більш стабільного рівня доходності [5]. Традиційною стратегією диверсифікації є розподіл інвестицій між різними видами активів, такими як акції, облігації, нерухомість і сировина. Включення криптовалют до цього міксу може принести додаткову вигоду.

Однією з переваг диверсифікації портфеля криптовалютами є те, що це дає інвесторам можливість захистити свої інвестиції від можливих збитків в одному секторі. Якщо, наприклад, традиційні ринки, такі як фондовий ринок, переживають спад, може статися так, що ринок криптовалют буде зростати [6]. Таким чином, наявність криптовалют у портфелі може допомогти збалансувати ризики та забезпечити стабільність доходності.

Крім того, криптовалюти представляють собою окремий активний ринок зі своїми власними динаміками та можливостями. Вони не пов'язані з традиційними фінансовими інструментами, тому інвестори мають можливість отримати доступ до нових ринків та можливостей зростання. Це може бути особливо привабливим для тих, хто шукає інвестицій, які можуть мати високу

потенційну доходність.

Проте, важливо зазначити, що диверсифікація портфеля криптовалютами не є гарантією безризикового вкладання. Криптовалюти продовжують бути волатильними, і їхня вартість може раптово змінюватися. Тому, перед включенням криптовалют до свого портфеля, інвестори повинні ретельно проаналізувати ризики, ознайомитися зі змінними факторами ринку та мати стратегію управління ризиками.

У підсумку, додавання криптовалют до портфеля інвестора може забезпечити можливість диверсифікації та зниження загальних ризиків. Враховуючи потенційно високу доходність криптовалют, це може бути привабливою можливістю для інвесторів.

Проте, варто враховувати ризики, пов'язані з інвестуванням в криптовалюти. По-перше, цей ринок відомий своєю високою волатильністю. Це означає, що вартість криптовалют може стрімко змінюватися, що викликає ризик втрати інвестованих коштів [7].

Волатильність криптовалют залежить від кількох факторів, які впливають на їхню цінову динаміку. Ось декілька ключових факторів, що впливають на волатильність криптовалют:

1. Ринковий попит і пропозиція: Волатильність криптовалют часто залежить від рівня попиту та пропозиції на ринку. Зміни в обсягах торгівлі, купівельної та продажної активності можуть призводити до значних коливань цін криптовалют.

2. Регуляторні рішення: Урядова регуляція та законодавство щодо криптовалют можуть впливати на їхню волатильність. Оголошення про нові правила, обмеження або заборони можуть створити коливання цін та невизначеність на ринку.

3. Технічні аспекти: Криптовалюти побудовані на технології блокчейн, і технічні аспекти можуть впливати на їхню волатильність. Зміни в протоколах, хакерські атаки, проблеми безпеки або технічні недоліки можуть мати великий вплив на ціну криптовалют.

4. Медійні новини і гласність: Важливу роль волатильності криптовалют грають медійні новини та загальна гласність навколо них. Поява нових регуляторних анонсів, суттєві події, позитивні або негативні новини можуть викликати різке коливання цін.

5. Геополітичні та економічні фактори: Глобальні події, такі як політичні конфлікти, економічні кризи або валютні зміни, також можуть впливати на волатильність криптовалют. Вони можуть спричинити невизначеність на ринку та збурення в інвестиційних настроях.

Важливо відзначити, що криптовалюти, зокрема Bitcoin, залишаються новим і еволюційним ринком, де ризики та волатильність є природною частиною.

По-друге, інвестиції в криптовалюти також пов'язані з технологічними ризиками. Криптовалюти базуються на блокчейн-технології, яка може стикатися з проблемами безпеки та зламів [8]. Це може призвести до втрати коштів або крадіжки цифрових активів.

Крім того, криптовалюти піддаються ризикам регулювання. У багатьох країнах правовий статус криптовалют не чітко визначений, і введення нових законодавчих актів може суттєво вплинути на ринок та вартість криптовалют.

Додатково, інвестори мають бути обережними щодо кіберзлочинності, пов'язаної з криптовалютами. Хакери можуть намагатися отримати доступ до криптовалютних гаманців та крадіжки цифрових активів. Недостатня кібербезпека може призвести до серйозних фінансових втрат [9].

Загалом, інвестування в криптовалюти має свої можливості та ризики. Інвесторам слід бути готовими до високої волатильності, технологічних ризиків, регулятивних втручань та кіберзлочинності. Важливо ретельно досліджувати криптовалюти, розуміти їхню технологію та враховувати особисті фінансові цілі та ризикотерпіння перед здійсненням інвестиційних рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Vakhrushev D. S. (2014). Kriptovalyuta yak fenomen sovremennoy informatsionnoy ekonomiki: problemy teoreticheskogo osmysleniya. Naukovedeniye Science of Science, issue 5, 4–15 [in Russian].

2. Прогноз по біткоїну на 2018 рік [Електронний ресурс] // Crypto Brain. 2018. 4 серпня. Ре-жим доступу : https://cryptobrain.info/ bitkoinu- 8-god.

3. Реальный пузырь: Уоррен Баффет удвоил сомнения о биткоине [Электронный ресурс] // World Crisis. — 2017. — 28 октября. — Режим доступа : http://worldcrisis.ru/crisis/2845859.

4. Cryptocurrency. Investopedia, LLC. URL: http://www.investo-pedia.com/terms/c/cryptocurrency.asp.

5. Stroiteleva E. V. (2014). Elektronnyye dengi: vidy. sushchnost i perspektivy razvitiya. Diskussiya. Politematicheskiy zhurnal nauchnykhpublikatsiy Discussion. Polythematic journal of scientific publications, 6 (47), 54–61 [in Russian].

6. Как криптовалюты влияют на финансовый рынок и реальный сектор [Электронный ресурс] // Happy coin NEWS. — 2017. — 22 декабря. Режим доступа : https://happycoin.club/kak-kriptovalyutyi-vliyayut-na-fi nansovyiy-ryinok-i-realnyiy-sektor.

7. Охрименко І., Трощенко І. Особливості ризиків інвестування в криптоактиви. Розвиток банківських послуг та інновацій в цифровій економіці: Матеріали ІІ Всеукраїнської науково- практичної Інтернет-конференції. 2019. С. 230–233

8. Demidov O. P. (2014). Svyazannyye odnim blokcheynom: obzor mezhdunarodnogo opyta regulirovaniya kriptovalyut. Indeksbezopasnosti - Safety Index, 2, 41–56 [in Russian].

9. Малевський Є. Щодо ризиків інвестування в криптовалюти. Збірник тез ІІІ-ї всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 2018. С. 505-507.

УДК 336

КЛЮЧОВІ РИЗИКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 2022 ТА 2023 РОКІВ

Прохорова Марина Едуардівна
к.е.н., доцент, доцент кафедри
міжнародного менеджменту
Державний торговельно-економічний університет

Вступ: Фінансова система України, як і багато інших країн, є невід'ємною складовою економічного розвитку. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності, ефективності та розвитку національної економіки. Однак, у зв'язку зі складними економічними умовами та глобальними викликами, фінансова система України стикається з ризиками, які можуть вплинути на її стійкість та функціонування.

У цій статті ми зосередимось на ключових ризиках, з якими може зіткнутися фінансова система України протягом 2022 та 2023 років. Розглянемо фактори, що впливають на ці ризики та їх потенційні наслідки для економіки країни.

Мета роботи: Проаналізувати та визначити ключові ризики, фінансової системи України протягом 2022 та 2023 років.

Матеріали та методи: У даній роботі буде застосовано аналітичний підхід, зокрема, використання статистичних даних, аналіз тенденцій, оцінка впливу факторів на фінансову систему та експертні оцінки. Для ідентифікації ключових ризиків буде проведений огляд актуальної літератури, звітів міжнародних організацій та національних чинних документів. Після цього будуть проведені детальні аналіз та оцінка кожного ризику з точки зору його ймовірності та потенційних наслідків для фінансової системи України.

Результати та обговорення:.

Внаслідок масової агресії росії проти України суттєво зріс рівень різноманітних ризиків, що впливають на стабільність фінансової системи.

Втрати ВВП України у 2022 році були величезними. Інфляційний тиск залишився високим через високі витрати на виробництво через збої у виробництві та транспортній інфраструктурі. Відповідно значно зростає обсяг бюджетних витрат на підтримку бізнесу та поступове відновлення економіки.

Фіксація обмінного курсу на момент початку війни та запровадження обмежень на рух капіталу значно знизили тиск на валютний ринок. Рівень міжнародних резервів НБУ залишається на прийнятному рівні, проте експортний потенціал значно обмежено, зокрема логістичними проблемами. Ціни на енергоносії, особливо на природний газ, зросли швидкими темпами. Війна також спричинила погіршення прогнозів світового зростання та скорочення глобальної торгівлі.

Національний банк продовжує здійснювати антикризові заходи для підтримки банків в умовах воєнного стану. Зокрема, банки отримали дозвіл на «кредитні канікули» та неврахування прострочки за кредитами під час оцінки кредитного ризику, а також на реструктуризації кредитів боржникам, що постраждали через агресію росії. До банків не будуть застосовані заходи впливу за порушення нормативів достатності капіталу та ліквідності тощо [1].

За перші 4 місяці 2022 р. державний бюджет виконано з дефіцитом у сумі 145,6 млрд грн, при цьому доходи склали 412,5 млрд грн, видатки-558,1 млрд грн [2]; поденні надходження по митниці становлять 15-20% від довоєнних надходжень (внаслідок зупинки роботи Київської, Одеської, Східної та Пів-нічної митниць) [3]. Якщо в лютому 2022 р. надходження від митних платежів складали 34,9 млрд грн, то в березні - 6,7 млрд грн (17% виконання місячного розпису або “мінус” 32,3 млрд грн) [4]; аналогічна ситуація щодо надходжень ЄСВ: в лютому – 34 млрд грн, в березні-27,8 млрд грн (“мінус” 6,2 млрд грн). Падіння надходжень до бюджету зумовлює порушення ключового принципу бюджетної системи збалансованості, а отже, посилює ризики щодо збереження фінансової стабільності.

Слід зауважити, що суттєве скорочення податкових надходжень за

останні два місяці 2022 року частково є і наслідком запровадження податково митних новацій Уряду задля “пом’якшення” шоків в економіці України. Серед таких: скасування митних зборів на всі товари, окрім ввезених з Росії і Білорусії; ввезення імпортних товарів без ПДВ для підприємств на спрощеній системі оподаткування (ССО); звільнення від сплати ПДВ та зняття ліміту доходу для третьої групи ССО; призупинення вимог щодо зобов’язань по землі, податку на житлову нерухомість та майно в зоні бойових дій та багато інших.

В умовах війни державні фінанси переорієнтовуються на оборону та забезпечення життєдіяльності населення країни. Першочерговим завданням Уряду є забезпечення фінансово-економічної стабільності, а вже потім відновлення і структурна перебудова економіки. Важлива роль в цих процесах належить і банківській системі.

Попри те, що війна суттєво вплинула на роботу фінансової системи, за підсумками двох місяців (березень-квітень, 2022 р.) в Україні вдалося все ж зберегти, хоч і дуже “крихку”, фінансову стабільність. Завдяки вчасно проведеній реформі фінансового сектору, а також реалізації своєчасних антикризових заходів регулятора стійкість фінансової системи в умовах війни не була порушена, попри існування чималих системних ризиків фінансового сектору, як то відплив депозитів, зупинка безготівкових розрахунків, порушення роботи платіжних систем, електронних платежів тощо [5].

В умовах обмежених ресурсів та непрогнозованих надходжень Уряду довелося ухвалити швидкі і непопулярні рішення та реалізувати дієві заходи, серед яких, передусім, максимально можлива економія бюджетних ресурсів. Уряд тільки за березень-квітень 2022 року двічі скоротив (провів секвестр бюджету) і самостійно перерозподілив видатки загального фонду Державного бюджету України (в умовах воєнного стану БКУ дозволяє) та збільшив обсяг видатків резервного фонду (до 124188,4 млн грн) [5], відмовившись при цьому від фінансування капітальних, поточних і частини захищених видатків (рис.3.)

У перші години повномасштабної війни НБУ був змушений зафіксувати офіційний курс, а в липні 2022-го – скоригувати його на 25% та запровадити

додаткові обмеження на валютному ринку для захисту макрофінансової системи.

Уже більше ніж пів року різниця між офіційним та готівковим курсами не перевищує 10-11%, а коливання є абсолютно незначними навіть під час обстрілів.

Завдяки адміністративним заходам та допомозі міжнародної спільноти вдалося зберегти міжнародні резерви. На кінець січня 2023-го їх рівень (29,9 млрд дол. США) був вищим на 9%, ніж на початку повномасштабного вторгнення.

Однак будь-які штучні обмеження, як відомо, спрацьовують лише тимчасово, згодом продукуючи нові ризики. Для їх уникнення НБУ постійно відслідковує та аналізує ситуацію, прораховуючи можливі сценарії та готуючи відповідні рішення.

Найбільшим ризиком для банківського сектору залишається кредитний. Потенційні втрати кредитного портфеля можуть сягнути 30% унаслідок неспроможності частини позичальників обслуговувати позики, але цей ефект розтягнеться в часі до кінця року. Банки несуть зобов'язання перед вкладниками, тому мають йти на реструктуризації та поступки бізнесу, що постраждав від війни, зберігаючи як пріоритет збереження власної стійкості.

Національний банк найближчим часом розпочне оцінку стійкості банків, щоб визначити поточну якість кредитного портфеля, оцінити спроможність банків генерувати доходи в перспективі, визначитися з оптимальними підходами до подальшої докапіталізації за потреби та роботи з NPL. Платоспроможні банки з ефективними бізнес-моделями отримають достатньо часу для відновлення капіталу. Це є запорукою здатності системи кредитувати за відновлення попиту.

Ключовим рушієм кредитування в умовах високих ризиків воєнного часу є доступ банків і позичальників до державних програм підтримки кредитування, зокрема до програми «Доступні кредити 5-7-9%». Нещодавно умови програми було відкалібровано з огляду на зміну економічних умов та

ринкового середовища. Мета цього оновлення – розширити коло доступних для позичальників фінансових інструментів та водночас оптимізувати бюджет програми шляхом переходу позичальників – учасників програми до сплати ненульових процентних ставок.

Значну роль у забезпеченні фінансової стабільності та підтримці економіки України відіграють українські банки з іноземним капіталом, материнські установи яких досі присутні в росії. З початку повномасштабного вторгнення вони підтримують своїх клієнтів кредитними ресурсами та зручними сервісами, забезпечують роботу значної частини банківської інфраструктури. Водночас їхній вплив на рішення материнських установ вкрай обмежений. З огляду на це українські банки заслуговують на підтримку, мають брати участь у розвитку банківського сектору, економічних програмах та гуманітарних проєктах для забезпечення фінансової стабільності.

НБУ зберіг облікову ставку на рівні 25%, знизив ставку овернайт за депозитними сертифікатами (далі – ДС) з 23% до 20%, та започаткував тримісячні ДС з дохідністю 25%.

Надлишкова ліквідність банківської системи, що накопичилась на гривневих рахунках фізичних осіб, є загрозою фінансовій стабільності. Тому НБУ має наміри прибрати цю ліквідність шляхом розміщення її на середньострокові депозити від 3 місяців, запровадивши стимули для банків в частині підняття депозитних ставок. Саме тому банки отримали новий інструмент у вигляді тримісячного ДС з дохідністю 25% для перерозміщення своїх пасивів, що накопичуються за рахунок депозитів від 3 місяців. В той же час, зниження ставки овернайт на ДС з 23% на 20% свідчить про перші кроки щодо пом’якшення монетарної політики попри незмінну, поки що, облікову ставку. Показники інфляції за останні три місяці свідчать про уповільнення темпів зростання, що в майбутньому призведе до більш рішучих кроків з боку регулятора [6].

НБУ очікує, що цьогоріч інфляція сповільниться нижче 19%. Крім заходів НБУ, цьому сприятиме і зниження світової інфляції, зокрема стабілізація цін на

енергоносії. Інфляцію гальмуватиме й стриманий споживчий попит, адже під час війни українці переглянули свої витрати у бік купівлі найнеобхідніших товарів і послуг. Це певною мірою стримуватиме підприємства від підвищення цін. У наступні роки разом зі зниженням безпекових ризиків і початком відбудови України інфляція сповільниться ще відчутніше – до 10,4% у 2024-му та 6,7% у 2025 році [6].

За минулий рік рівень безробіття зріс із 9,8% до 25,8% за оцінками НБУ. Це – результат руйнування підприємств, зниження економічної активності бізнесу в умовах високих ризиків і вимушеної міграції мільйонів українців. Урізання зарплат частиною бізнесів і висока минулорічна інфляція також призвели до падіння реальних доходів українців.

Наприкінці 2022 року ринок праці почав відновлюватися, але це відновлення загальмувало після серії масштабних атак росії на енергетичну інфраструктуру.

Висновки:

Отже, НБУ очікує, що з 2024 року рівень безробіття почне скорочуватися, а зростання реальних доходів українців прискориться. Доходи населення також збільшуватимуться за рахунок збереження високого рівня бюджетної підтримки, зокрема соціальних видатків. Щоправда, наслідки війни все ще доволі гостро відчуватимуться на ринку праці, зокрема через посилення кваліфікаційних та регіональних диспропорцій [6].

Звісно, ставки за кредитами для бізнесу і населення також зростають. Це зумовлюється як інфляцією, так і високими ризиками, які беруть на себе банки в умовах війни. Проте, після завершення активної фази війни очікується поступове зниження ставок.

Так, облікова ставка, за прогнозом НБУ, буде поступово знижуватися з II кварталу 2024 року. Це разом зі зниженням інфляції та зменшенням ризиків сприятиме здешевленню кредитів і швидшому відновленню економіки після Перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Системні ризики є високими, проте контрольованими – підсумки засідання РФС 12 квітня 2022 року URL http://surl.li/hklen.

2. Брифінг Сергія Марченка щодо забезпечення стабільності державної фінансової та бюджетної політики в умовах воєнного стану. URL: http://surl.li/hklfx

3. Про спрямування коштів до резервного фонду. URL: http://surl.li/hklgm

4. НБУ. URL : http://surl.li/hklgs

5. Просто про економіку (на основі матеріалів Інфляційного звіту за січень 2023 року) URL: http://surl.li/hklgs

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Слободяник Ірина Миколаївна,
старший викладач
кафедра Міжнародної економіки
природних ресурсів та економіки міжнародного туризму
Крючкова Катерина Андріївна,
Студентка
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Зараз інвестування є важливою складовою сучасної економіки, яке відіграє значну роль у створенні фінансових ресурсів, необхідних для досягнення стійкого економічного росту та допомагає об’єднати інтереси всіх учасників – громадян, бізнесу та уряду – для досягнення позитивних соціально економічних результатів.

Міжнародна інвестиційна діяльність включає в себе різноманітні процеси та операції, пов'язані з інвестуванням капіталу або активів за межами власної країни, що відіграє важливе значення у глобальному економічному розвитку.

Тому результатом даної роботи буде визначення основних напрямів міжнародної інвестиційної діяльності, їх характеристика та загальна перспектива даної діяльності.

Матеріали та методи. Під час дослідження та обговорення були задіяні наступні методи та способи: аналіз, опис, порівняння.

Результати та обговорення. Міжнародна інвестиційна діяльність характеризується вкладенням капіталу, ресурсів та фінансових активів за межами власних кордонів.

Такий напрямок прагне досягти двох основних цілей: притягнення та розподіл іноземних інвестицій з метою економічного зростання та появі нових перспектив.

В свою чергу, суб'єкти інвестиційної діяльності вкладають власні кошти та ресурси з метою забезпечення успішного розвитку економіки. Існує низка

ключових факторів міжнародної інвестиційної діяльності, які сприяють активному розвитку міжнародних інвестиційних потоків та впливають на глобальну економічну динаміку:

- переважання у міжнародному поділі праці виробничої та науково технічної співпраці, де ефективність залежить від мобільності всіх факторів виробництва, особливо капіталу.
- великомасштабний і динамічний розвиток процесів міжнародної інтеграції, які базуються на інтенсивній інвестиційній діяльності глобальних корпорацій.
- формування та розвиток міжнародних інтеграційних угруповань, де вільний рух капіталу забезпечується поряд з вільним рухом товарів, послуг та робочої сили.
- розвиток глобального фінансового ринку з надзвичайно великими обсягами портфельних інвестицій, які переважно здійснюються через інформаційно-комунікаційну фондову інфраструктуру.

Також виділяють декілька ключових форм міжнародної інвестиційної діяльності, які допомагають більш ширше описати та сформулювати даний формат діяльності:

- придбання неконтрольних пакетів пакетів акцій місцевих фірм;
- ліцензійна угода з вітчизняними фірмами;
- створення спільних підприємств;
- створення власних дочірніх підприємств;

Здійснюється міжнародна інвестиційна діяльність у двох напрямках: вивезення капіталу та залучення іноземних інвестицій.

Вивезення капіталу зумовлюється різноманітними факторами, такими як надлишок капіталів у країні, потреби в розширених ринках збуту та постачання сировини, формування економіки, яка є конкурентоспроможною на міжнародному рівні, а також здійснення міжнародного підрозділу праці та транснаціоналізація економіки.

В свою чергу, потреба у залученні зовнішніх інвестицій виникає

внаслідок обмеженості внутрішніх інвестиційних ресурсів, низької активності власних інвесторів, потреби забезпечення новітніми технологіями та обладнанням, бажання створити конкурентоспроможну економіку, проникнути на світові ринки, а також необхідності в модернізації соціальної інфраструктури суспільства.

Залежно від виду та форм міжнародних інвестицій виділяють кілька основних стратегічних напрямків:

1. Прямі інвестиції. Вони є найбільш поширеним видом міжнародних інвестицій та представляють собою вкладення капіталу в підприємство за межами власної країни. Основною особливістю прямих інвестицій є той факт, що інвестор отримує можливість контролювати або брати участь в управлінні зарубіжними підприємствами, в які він вклав свій капітал. Це означає, що інвестор має можливість впливати на стратегію, рішення та розвиток цих підприємств.

Прямі інвестиції застосовуються шляхом придбання акцій чи пакетів акцій зарубіжних компаній, або через створення нових підприємств спільно з місцевими партнерами. Інвестор може також вкладати капітал у розвиток виробничої потужності.

Вони охоплють як початкові інвестиції, так і реінвестиції, а також внутрішньокорпоративні перекази капіталу у формі кредитів і позик між прямим інвестором і його філіями, дочірніми та асоційованими компаніями.

Цей вид інвестицій становить ключовий механізм для розвитку та ефективного управління міжнародними підприємствами.

2. Міжнародні портфельні інвестиції. Вони становлять значну частку потоків капіталу на міжнародному рівні, доповнюючи прямі іноземні інвестиції. Основна ідея полягає у вкладенні капіталу в іноземні цінні папери, при цьому портфельний інвестор не має фактичного контролю над підприємством, в яке він інвестує.

Даний напрям міжнародної інвестиційної діяльності, часто називають "пасивним", адже інвестор не має наміру втручатися в управління діяльністю

підприємства, в яке він вкладає кошти, а лише сподівається отримати дохід від своєї частки в портфелі об'єкта інвестування, яка, за міжнародною практикою, зазвичай не перевищує 10%.

3. Іноземний інвестиційний кредит. Цей напрямок описує економічні взаємовідносини між державами, іноземними банками та компаніями щодо фінансування інвестиційної діяльності з обов’язковим поверненням коштів на певних термінах і сплатою відсотків.Особливістю зовнішнього інвестиційного кредиту є його участь у всіх етапах кругообігу капіталу: від перетворення грошового капіталу на виробничий, через експортне обладнання, сировину та паливо, під час процесу виробництва, шляхом кредитування незавершених виробництв, при реалізації товарів на світових ринках.

4. Соціальне інвестування. Цей напрям характеризується виконанням корпоративної соціальної відповідальності шляхом реалізації спеціальних програм, які відповідають потребам основних груп зацікавлених осіб, таких як споживачі, працівники та місцеві спілки.

Соціальне інвестування включає в себе: освітні проекти, допомогу соціально незахищеним прошаркам населення, сприяння відродженню духовності та історико-культурної спадщини, розвиток спорту.

5. Технічна та інформаційно-консультаційна допомога. Цей напрям описує технічну та інформаційно-консультаційну допомогу, яку надають міжнародні організації та іноземні держави.

Такий формат допомоги має різноманітні напрямки і здійснюється в розвитку інституцій, формуванні макроекономічної політики, управлінні підприємствами, створеними за участю іноземного капіталу та місцевих інвесторів, підтримці малого підприємництва через фінансування створення спільних підприємств з іноземними партнерами, а також у наданні консультацій з управління ризиками, проведенні операцій, пов'язаних зі страхуванням валютних ризиків і змінами на ринках цінних паперів.

Крім того, така допомога включає консультування урядів державних депутатів щодо економічного розвитку, таких як розробка економічної

політики, визначення цілей і стратегій підприємництва та інше.

Загалом міжнародна інвестиційна діяльність є дуже перспективною та актуальною в наші часи. Вона може охоплювати багато напрямів та сфер, відіграючи важливу роль в їх розвитку. Існують декілька причин, які підтверджують цей факт:

- Зростання світової торгівлі: З плином часу світова торгівля продовжує зростати, що створює нові можливості для міжнародних інвестицій. Країни шукають іноземні ринки для своїх товарів і послуг, що стимулює залучення іноземного капіталу.
- Зміна географії інвестицій: Традиційні центри інвестицій, такі як США, Європа та Японія, все ще зберігають свою привабливість, проте спостерігається зміщення інтересів до економік країн, що розвиваються. Наприклад, країни, такі як Китай, Індія, Бразилія та інші, зараз набувають все більшої привабливості для іноземних інвесторів.
- Технологічний розвиток: Швидкий розвиток технологій створює нові можливості для інвестицій. Сектори, такі як штучний інтелект, кібербезпека та інші, привертають значні інвестиції. Країни, що володіють передовими технологіями, можуть залучити більше іноземних інвестицій.
- Інфраструктурні проекти: Багато країн вкладають значні зусилля в розвиток своєї інфраструктури. Це створює можливості для іноземних інвесторів у секторах, таких як будівництво доріг, мостів, енергетичних мереж та інших інфраструктурних об'єктів.

Висновки. Отже, підсумовуючи вище зазначену інформацію, можна зробити висновок, що міжнародна інвестиційна діяльність має на меті залучення капіталу для реалізації інвестиційних проектів, їх розвитку та покращення.

Вона не лише забезпечує створення фінансових ресурсів, необхідних для досягнення стійкого економічного росту, а й впливає на створення нових підприємств, розширення вже існуючих, впровадження нових технологій, розвиток інфраструктури та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основні напрями міжнародної інвестиційної діяльності. [URL]:https://pidru4niki.com/14821111/investuvannya/osnovni_napryami_mizhnarodnoyi_investitsiynoyi_diyalnosti.(дата звернення: 24.05.2023)

2. Залучення іноземного капіталу. [URL]:https://pns.hneu.edu.ua/pluginfile.php/252381/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%206.pdf. (дата звернення:25.05.2023)

РОЗВИТОК ФРАНЧАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ФАКТОРІВ МАСШТАБУВАННЯ БІЗНЕСУ ІЗ УМОВИ СЬОГОДЕННЯ

Созинова Ірина Валентинівна
асистент кафедри маркетингу
Чернявська Аліна Русланівна
Котовська Наталя Володимирівна
студенти кафедри маркетингу
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ./ Introductions. Було розглянуто розвиток франчайзингу в Україні. Масштабування взагалі усіх бізнесів в Україні за допомогою франчайзингу і також у цілому світі. Наведено приклади різних світових компаній. Покупцю франшизи не потрібно придумувати бренд з нуля і витрачати великі гроші на його просування, бо це вже зробили за нього. До того ж, підприємець-початківець отримує мінімальні ризики. Вже усі напевно знають що легше продовжувати розвивати вже діючий бізнес. За останні кілька років популярність франшиз значно зросла серед малих, середніх і великих підприємств, а також у різних галузях, від виробництва до надання послуг. Ключем до успішного підприємництва є франчайзинг, який поєднує в собі бізнес-концепції, ноу-хау та стандарти управління та отримання особистої фінансової вигоди. Розглянемо як політичне становище впливає на розвиток цього напряму.

Мета роботи ./ Aim. Дослідження перспектив розвитку франчайзингу в Україні як один із ключових факторів масштабування бізнесу у сучасному світі.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Дослідження розвитку франшизи пов'язане з багатьма вченими та дослідниками, які внесли свій внесок у розвиток та досліджували цю галузь. Майкл Герберт, Дон Бернс, Брайан Бейзлі автор книг про цю тему, який також досліджує інновації у франчайзингу. Проте франчайзинг і ця галузь дослідження потребує особливих поглиблених аналізів та особливостей їхнього застосування.

Результати та обговорення дослідження./ Results and discussions. Франчайзинг давно визнаний однією з найбільш зручних і ефективних моделей розвитку малого бізнесу. Кожен максимально зацікавлений у розвитку та запуску власного бізнесу. Багато людей починають свій бізнес за допомогою франшизи, тому що без досвіду це дуже важко і вимагає великих зусиль. Цей тип і механізм вже багато років популярний у всьому світі. Перший франчайзинговий проект в Україні був реалізований ще в 90-их роках.

Звідси постає питання, як саме працює франшиза і що це таке?

Опираючись на інформацію, яку ми раніше досліджували, можна казати, що франшиза це не просто ,як здається з першого погляду. Популярна модель франчайзингу класично працює наступним чином: власник вже готового і популярного бізнесу так званий франчайзер, надає право використовувати іншій особі (франчайзі) відповідну торговельну марку/бренд і модель бізнесу (включаючи комерційні таємниці та технології). У залежності від умов договору, франчайзер бере участь у всій діяльності яка залежить саме від нього це поставка товару, огляд і вибір приміщень та персоналу, якості надання послуг та інше. Зараз ми розглянемо три необхідних принципи яких потрібно притримуватися для успішного ведення бізнесу таким способом: 1) зрозуміти ключові фактори успіху у вашому бізнесі, що це означає, що декілька основних стратегій або операційних процесів, які складають двигун прибутковості та успіху організації. Як тільки ми зрозуміли ключові фактори які рухають, дуже важливо, щоб ми постійно зосереджувалися на них і допомагали всім залученим людям реалізації; 2) наступне, про що не можна забувати, це те, що якість вашої команди буде визначте успіх вашої організації. Часто люди на передовій найменш оплачуваними і найменш навченими, але є саме ті люди, які створюють сприйняття клієнтом вашого бізнесу. Кожен співробітник повинен бути кращим за людину, яку ви можете отримати на посаду, яку вони збираються заповнити; 3) визначте ключові «моменти істини» для вашого бізнесу.

У кожному франчайзинговому бізнесі є десятки клієнтських «точок

дотику» – де ваш персонал Взаємодіє безпосередньо зі своїми клієнтами, особисто, по телефону або через Інтернет - але є кілька з цих точок дотику, які є моменти «зроби або зламай», які повинні бути бездоганно зроблені кожного разу. Це наші моменти істини.

В Україні частка франчайзингових точок на ринку становить 75-80%. За останні три роки їх кількість зросла на 12%. Для порівняння в США франчайзинг займає 85-95% станом на 2021 рік (рис 1.1).

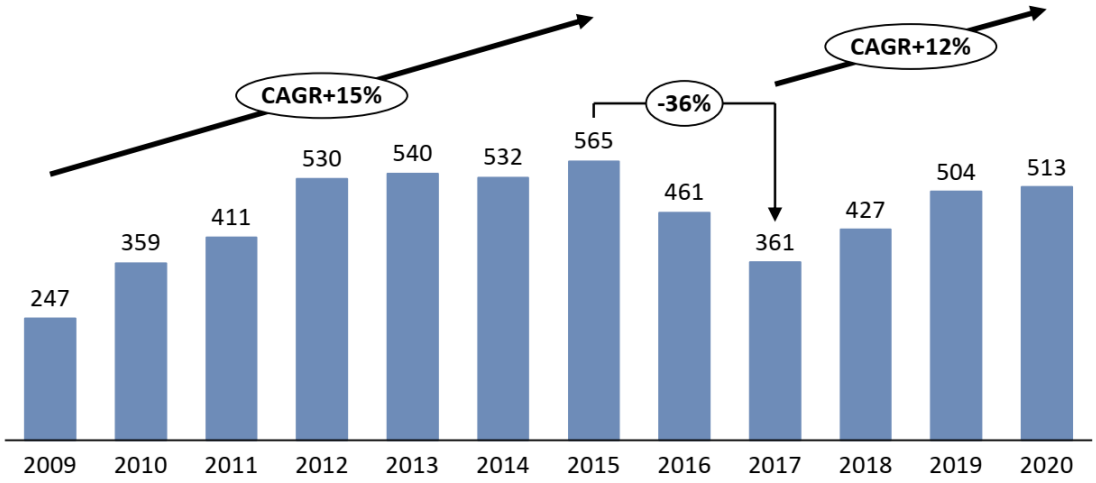

Рис. 1.1 Динаміка кількості франчайзерів в Україні

Перше місце по франшизі в Україні займають у наступних нішах: салони краси, клінінгові сервіси, туристичні агентства, школи, фітнес-клуби, на другому місці – громадське харчування, а на третьому ритейл, насамперед продуктовий.

Коворкінг. Мережа висококласних робочих просторів під назвою «Creative States» пропонує своїм відвідувачам усі необхідні операційні послуги. Навесні 2021 року бізнес почав продавати франшизи. Очікується, що проект принесе 24 000 доларів на місяць і окупиться через два роки.

G. Bar, бар краси. Сьогодні G. Bar управляє експрес-салонами краси в дев’яти різних країнах. В Україні в кожному місті з населенням понад 250 тис. може працювати бар. Потрібна кімната розміром 70-80 квадратних метрів. Стартовий капітал починається від 50 000 доларів. Вартість франшизи можлива

за домовленістю. Через два роки фірма буде прибутковою. На відміну від США, де такі гіганти, як McDonald's, KFC і Burger King десятиліттями продавали свої франшизи, франчайзинговий ринок України досі не освоєний. Як вже було сказано, найбільшою популярністю франчайзинг користується в харчовій промисловості. Такі бістро, як Frans.ua, Lemberger Croissants і Aroma Kava, розкидані по всій країні. Розташування та розмір об'єкта впливають на обсяг інвестицій, необхідних для цих франшиз. Під час епідемії збільшився попит на франшизи в галузях безпеки, роздрібної торгівлі та роздрібної торгівлі, тоді як інтерес до франшиз продуктових магазинів знизився. Українські франшизи часто користуються попитом невеликі фірми, готові платити до 30 000 доларів і отримувати в середньому 1300 доларів чистого прибутку на місяць. У свою чергу, великі компанії зазвичай інвестують у закордонні франшизи, такі як KFC або Domino's, оскільки вони більш надійні, дорогі та мають суворіші стандарти для підприємців. Через конфлікт залучити та запустити іноземну франшизу в Україні дуже складно. Адже компанія повинна спочатку продемонструвати, що цей ринок є надійним.. Хоча франчайзинг є популярним бізнесом. Україна залишається для нього не до кінця впізнавана, оскільки тут немає чітких законів, які регулюють ринок. Навіть оцінки його розміру приблизні, тому що франшизи постійно з'являються по всій Україні і за ними важко стежати. Усі кажуть, що це відсутність регулювання добре для франчайзингу. Це дозволяє бізнесу вирішувати конфлікти без судів і щей відкриває ринок для всіх. Мережа ресторанів Gastrofamily, до якої входять такі популярні закусочні, як Chicken Kyiv, Білий налив, Mushlya та Dogz and Burgerz, казав ,що багато власників його франшиз раніше не працювали в ресторанному бізнесі, але дуже хотіли спробувати. Один з них відкрив Білий Налив у Вінниці, місті з населенням 370 000 осіб. «Білий Налив» — найпопулярніша франшиза «Борисова», адже вона дешевша за великі ресторани і не займає багато місця — близько 50 квадратних метрів. Інвестиції у франшизу окупаються майже за 12 місяців або навіть раніше, залежно від місця розташування. Інвестуючи в одну франшизу, місцеві

підприємці купують собі незалежність і роботу, кажуть експерти, але щоб заробити великі гроші, їм доводиться інвестувати в більшу кількість локацій.

Знайти та придбати вигідну та перспективну франшизу ніколи не буває легко. Ви можете створити бойовик про франчайзингові компанії в Україні. Тим не менш, є приклади франшиз, які живуть. Одним із них є початок франшизи «Нова пошта», яка налічує 6700 франчайзі, які керують більшістю з 9300 відділень бізнесу.

Основний стрибок відбувся у 2019–2020 роках, коли «Нова Пошта» відкрила 5000 партнерських відділень. Формула успіху «Нової Пошти» проста: низький вхідний бар'єр, відсутність паушальних витрат і величезний попит на доставку товару внаслідок швидкого зростання електронної комерції. У селах і невеликих містах, де нерухомість купити або орендувати недорого, «Нова пошта» з 2018 року будує відділення. Це спростило відкриття компанії в цих місцях. Франшизи призначені для зниження бізнес-ризиків. Коли ви отримуєте готову модель, її зазвичай надають люди, які раніше витримали випробування часом. Ви отримуєте поради від людей, які піклуються про ваш успіх, а також готовий бренд. Вам не потрібно нічого вигадувати, тому що у вас вже є готова унікальна торгова пропозиція (УТП). Знайти франшизу з потенціалом – це лише половина справи. Підбираючи хорошу компанію «за чужими шаблонами», важливо врахувати ряд елементів, які відрізняють карту від місцевості. Знайти перспективну франшизу – пів справи. При виборі відповідного бізнесу «по чужих лекалах» важливо врахувати кілька факторів, що відрізняють карту від території.

Локація має велике значення. Цифрування місцезнаходження полегшує збір даних про потенціал торгової точки. Можна точно оцінити трафік потенційних споживачів у тому чи іншому місці, використовуючи дані стільникових провайдерів. Місцезнаходження МХП, «Розетки» та багатьох інших значущих бізнесів, які продають франшизи, розглядаються за допомогою «теплової карти діяльності», створеної абонентами мобільного зв'язку. Оскільки вони зацікавлені в тому, щоб новий магазин приносив великі продажі,

вони часто самі пропонують можливим партнерам чудове розташування.

Франшиза для продуктових магазинів типу «М'ясний ринок» і «Фермерське молоко» неминуче враховує кількість будинків поруч і економічний рівень мешканців. Інші франчайзі діють аналогічно. Георгій Богданов розповідає, як він і його команда вирішували, де розташувати нове місце прийому Rozetka. «Ми відкрили карту, подивилися, де не вистачає торгових точок Rozetka, оцінили, де відкриваються нові житлові комплекси і будуються нові», – розповідає Богданов. Як наслідок, він запустив його в селі Крюковщина, що неподалік від Києва, з партнером. В регіоні багато нового будівництва.

Економічний цикл та конкуренція. Фірма гарантує максимальний термін погашення 18 місяців. Коли в 2016 році економіка відновилася, «Байбарк» відкрив філію в передмісті Києва - Крюківщині. Бізнес швидко повернув свої початкові інвестиції. Ще одним важливим фактором є рівень конкуренції. У містах з населенням більше мільйона мало потенційно прибуткових місць і багато міні-ресторанів «Білий розлив». Але в містах з населенням від 300 до 500 тисяч такого формату, очевидно, немає, і з такою франшизою все одно можна зайти. Разом з роботою «Розетка Поінт» він і його бізнес-партнер також керують ресторанами «Білий налив» і «БПШ», які належать франчайзі Дмитра Борисова.

В Україні розвиток франчайзингу відбувається незалежно від того, чи є війна чи ні. Вплив війни на розвиток франчайзингу може бути негативним тільки за певних умов, наприклад, якщо війна призводить до економічної нестабільності та погіршення загального стану бізнесу. Однак, з іншого боку, франчайзинг може стати зручним інструментом для підприємців, які хочуть ризикувати менше в умовах війни та економічної нестабільності. Франчайзинг надає можливість одержувати готовий бізнес-модель та підтримку від франчайзера, що може допомогти зменшити ризики інвесторів та підрізати їх до мінімуму в умовах війни. Також важливо зауважити, що франчайзинг є глобальним бізнесом, який є популярним не лише в Україні, але й в інших

країнах світу. Тому українські франчайзи можуть бути вигідним інструментом для іноземних інвесторів, які хочуть розширити свої бізнеси, у тому числі з метою диверсифікації ризиків у період війни. Зараз розповімо про бренди ,які маштабувалися і вийшли зі своїми франшизами з ринку Росії через війну в Україні. Наприклад американський виробник спортивного одягу Nike не продовжив угоди зі своїм одним із найбільших франчайзі в Росії. Компанія Nike оголосила, що тимчасово призупинить роботу всіх своїх магазинів, якими володіє і керує Nike в Росії. Nike доклала інших зусиль, щоб дистанціюватися від Росії, припинивши спонсорство свого комплекту для московського «Спартака», одного з найпопулярніших футбольних клубів Росії, який згодом відмовився від своєї команди другого ешелону, посилаючись на фінансові труднощі. Starbucks оголосила про вихід з ринку агресора також.

Висновки з проведеного дослідження./ Conclusions.

Тенденції свідчать про те, що франчайзинг в Україні кардинально змінився і продовжує розвиватися в ногу із світовими тенденціями і підлаштовуючись під поточну ситуацію в країні. Досить подивитися, як швидко вона завоювала основні галузі в сфері споживання. Франчайзинг має величезний потенціал для масштабування в різних країнах.

Зараз франчайзинг відкритий для всіх в Україні, але в інших секторах, таких як промисловість і сільське господарство, існує менше варіантів франчайзингу. Майте на увазі, що хоча франчайзинг має свої переваги, він також має свої недоліки.

Придбання готового бізнесу пропонує ті ж перспективи, що й франчайзинг, але дозволяє власникам бізнесу розвивати свій бізнес, інвестуючи у розвиток бренду, не сплачуючи роялті чи інших зборів франчайзеру. Отже, можна зробити висновок, що війна не зупиняє розвитку франчайзингу в Україні, але може впливати на певні аспекти його розвитку та використання як інструменту умов війни та економічної нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. На всьому готовому: як в Україні розвивається ринок франчайзингу (+інфографіка). Асоціація рітейлерів України – The profile association of retail market players. URL: https://rau.ua/novyni/ukrayini-rynok-franchajzyngu/ (дата звернення: : 09.05.2023).

2. Leading a Business in Ukraine During the War. Harvard Business Review. URL: https://hbr.org/2023/02/leading-a-business-in-ukraine-during-the-war (дата звернення: : 09.05.2023).

3. Staff A. Nike draws curtain on franchise deals in Russia over Ukraine war. BusinessLIVE. URL: https://www.businesslive.co.za/bd/companies/retail-and-consumer/2022-05-25-nike-draws-curtain-on-franchise-deals-in-russia-over-ukraine-war/ (дата звернення: : 09.05.2023).

4. The best franchises in Ukraine in 2020 according to InVenture. InVenture: сайт про инвестиции в Украине | InVenture. URL: https://inventure.com.ua/en/analytics/articles/the-best-franchises-in-ukraine-in-2020-according-to-inventure (дата звернення: 08.05.2023).

5. Three Keys to Franchise Success. Franchisee Resource Center. URL: https://www.franchisehelp.com/franchisee-resource-center/three-keys-to-franchise-success/ (дата звернення: 08.05.2023).

6. Розвиток франчайзингу в Україні - Асоціація франчайзингу (Україна). Асоціація франчайзингу (Україна). URL: https://franchising.org.ua/?p=866 (дата звернення: 11.05.2023).

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Сьомченко Вікторія Вікторівна,
к.е.н., доцент
Осмаковська Ксенія Юріївна,
студентка
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Кожне статистичне дослідження складається з трьох етапів: спостереження; зведення статистичних даних; розрахунку і аналізу узагальнюючих показників.

Перший етап статистичного дослідження – статистичне спостереження.

Статистичне спостереження – сплановане, науково-організоване збирання масових даних про різноманітні суспільно-економічні явища і процеси [1].

Це дуже важливий етап дослідження. З розвитком ринкових відносин роль інформаційної бази зростає, тому що ускладнюються зв’язки між суб’єктами ринку і виникає потреба у вивченні впливу різних факторів на результати діяльності, на соціальний стан суспільства, в узагальненні процесів на макро- і мікрорівнях. Статистична інформація стає важливим ресурсом управління. Статистичне спостереження дає можливість підприємству реалізувати маркетингову стратегію, гнучко реагувати на зміни ринку, зробити обґрунтований вибір. Тому основним завданням статистичного спостереження є забезпечення своєчасного та повного збирання вірогідних, об’єктивних даних, необхідних для управління економікою та суспільним життям [1].

Ціль роботи. Метою нашого дослідження є вивчення ролі статистичного спостереження; виявити як статистичне спостереження впливає на збір даних та аналізу інформації в багатьох галузях, від науки до бізнесу; виділити основні шляхи для удосконалення організації та проведення статистичного спостереження та визначити наслідки їх впровадження.

Матеріали та методи. Використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: системного аналізу, аналізу і синтезу, узагальнення.

Результати та обговорення. Статистичне спостереження є важливим інструментом для збору даних та аналізу інформації в багатьох галузях, від науки до бізнесу. Однак, залежно від умов спостереження, можуть бути різні проблеми, що стосуються точності, повноти та репрезентативності даних. Тому, вдосконалення статистичного спостереження може бути корисним процесом для підвищення якості даних та отримання більш точних та надійних результатів.

Пропонуємо основні шляхи для удосконалення організації та проведення статистичного спостереження:

1. Збір більш об'єктивних даних. Для отримання більш точної статистики важливо забезпечити об'єктивність і точність збору даних. Наприклад, можна збирати дані з більшої кількості джерел, використовувати більш точні методи збору даних, або визначити більш точні критерії для включення в облік певних подій чи явищ.

2. Врахування сезонності та інших циклічних змін. В деяких випадках, таких як вивчення продажів, важливо враховувати сезонні та інші циклічні зміни. Для цього можна використовувати методи аналізу часових рядів.

3. Використання інформаційних технологій. Використання сучасних інформаційних технологій може значно полегшити збір та обробку даних, що забезпечить більш точні результати статистичного спостереження. Наприклад, можна використовувати спеціальні програми для збору та обробки даних, використовувати інтернет-ресурси та соціальні мережі для збору даних.

4. Постійне оновлення та удосконалення методів. Статистичні методи та підходи постійно розвиваються та удосконалюються. Щоб забезпечити більш точні результати, важливо постійно оновлювати та удосконалювати методи та підходи до статистичного спостереження.

5. Врахування несприятливих факторів. У багатьох випадках несприятливі фактори можуть впливати на результати статистичного

спостереження, тому важливо їх враховувати та контролювати. Наприклад, якщо проводяться дослідження впливу нового лікарського засобу на пацієнтів, необхідно враховувати такі фактори, як вік, стать, стан здоров'я тощо, які можуть вплинути на результати дослідження.

6. Використання більш точних методів аналізу. Можна використовувати більш точні методи аналізу даних, такі як методи регресійного аналізу, аналіз варіації, факторний аналіз, кластерний аналіз, дискримінантний аналіз та інші [2].

7. Контроль за якістю даних. Важливо забезпечити якість даних, що збираються та обробляються під час статистичного спостереження. Для цього можна використовувати різні методи та підходи, такі як перевірка даних на наявність помилок, проведення повторних вимірювань, використання стандартизованих методів збору та обробки даних тощо.

8. Аналіз та інтерпретація результатів. Найважливішим етапом статистичного спостереження є аналіз та інтерпретація отриманих результатів. Для цього необхідно використовувати відповідні методи та підходи, такі як порівняння даних зі стандартами, використання статистичних тестів, побудова графіків та діаграм тощо.

9. Використання машинного навчання. В останні роки машинне навчання стало дуже популярним у галузі статистичного спостереження. Це дозволяє автоматизувати процес збору та аналізу даних, зменшити кількість помилок, що зроблені людиною та забезпечити більш точні результати.

10. Використання інтерактивної візуалізації даних. Інтерактивні графіки та діаграми дозволяють відобразити дані у вигляді зручних та зрозумілих візуальних елементів. Це сприяє швидкому й ефективному аналізі даних та отримання нових ідей та інсайтів.

В цілому, статистичне спостереження постійно розвивається та змінюється разом з розвитком технологій та нових методів аналізу даних. Для того, щоб отримати більш точні та цінні результати, важливо використовувати нові технології та методи, які дозволяють збирати, аналізувати та

інтерпретувати дані.

Одним з шляхів удосконалення організації та проведення статистичного спостереження є використання нових технологій для збору та обробки даних. Наприклад, в останні роки стали дедалі популярнішими сенсорні технології та Інтернет речей (IoT), що дозволяє збирати великі об'єми даних в режимі реального часу. Це дозволяє збільшити точність та достовірність статистичних даних та забезпечити більш широку та повну інформацію.

Також важливим елементом є стандартизація методів та процедур статистичного спостереження, що дозволяє забезпечити єдність та порівнянність результатів між різними дослідженнями та галузями. Наприклад, використання стандартних методів збору та обробки даних може зменшити ризик помилкових висновків та забезпечити більш точні та надійні результати.

Крім того, основною складовою удосконалення організації та проведення статистичного спостереження є забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних. З цією метою були розроблені різноманітні методи захисту даних, такі як анонімізація, псевдоанонімізація, шифрування та інші. Використання цих методів забезпечує високий рівень захисту даних та зменшує ризик їх неправомірного використання.

Але незважаючи на всі нові технології та методи, ключовим елементом статистичного спостереження є здатність до правильної інтерпретації та використання отриманих результатів. Тому важливо мати якісну підготовку та досвід у галузі статистичного аналізу даних, щоб забезпечити правильність та достовірність отриманих результатів.

Статистичне спостереження є важливим інструментом для отримання інформації та виявлення тенденцій у різних галузях діяльності, від економіки до науки та технологій. Використовуючи нові технології та методи, можна покращити ефективність та точність статистичного спостереження, що дозволяє забезпечити кращі результати та висновки.

Висновки. Підсумовуючи, можна впевнено сказати, що удосконалення організації та проведення статистичного спостереження полягає в поєднанні

розвитку нових технологій та методів збору та обробки даних, стандартизації процедур та методів, захисту персональних даних, забезпеченні доступності та відкритості статистичних даних. Це дозволяє забезпечити більш точні та достовірні результати, які можуть бути використані для прийняття рішень у різних галузях.

Удосконалення організації та проведення статистичного спостереження - це неперервний процес, що залежить від технологічного розвитку та потреб користувачів. Постійне вдосконалення може допомогти в зборі більш точних, репрезентативних та повних даних, які можуть бути корисними для прийняття рішень та виявлення нових можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сьомченко В. В. Статистика: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальностей «Економіка», «Облік і оподаткування», «Фінанси, банківська справа і страхування», «Маркетинг». Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 138 с.

2. Бахрушин В. Є. Методи аналізу даних : навч. посіб. для студентів. Запоріжжя: КПУ, 2011. 268 с.

УДК 336.67

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

Ткаченко Ірина Петрівна,
к.е.н., доцент
Горбачова Анастасія Володимирівна,
студентка
Економіко-технологічний інститут
імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Анотація: Стаття присвячена питанням формування прибутку підприємств в умовах воєнного стану, визначенню методологічних підходів до формування операційного прибутку, внутрішніх та зовнішніх чинників та етапів формування механізму формування прибутку та його зв’язку з ефективністю управління ресурсами, зокрема фінансовими.

Ключові слова: формування прибутку, піприємство, механізм, умови, воєнного стану, фактори, фінансовий стан.

В ринкових умовах економіки основною метою розвитку будь-якого підприємства є прибуток, який є показником ефективної діяльності господарюючого суб'єкта. На сьогоднішній день, в умовах воєнних викликів та загроз, можна спостерігати тенденцію зниження рівня рентабельності виробництва, тому ця проблема є дуже актуальною та потребує подальших досліджень.

Війна Росії проти України має негативний вплив на економіку нашої країни в цілому та на діяльність та розвиток українського бізнесу зокрема. Згідно з даними опитування Європейської бізнес-асоціації, у березні 2022 року 42% підприємців взагалі припинили свою діяльність, близько третини призупинили роботу, але планували її відновити, а лише 13% малих та середніх підприємств працювали в повному обсязі.

За два місяці війни, 1171 українське підприємство розпочали процес евакуації своїх виробництв, згідно з офіційними даними. Понад 400 суб'єктів бізнесу частково або повністю перевезли свої потужності, із них 216 відновили роботу. Приблизно 500 підприємців ще шукають майданчики для розміщення. Місцями розташування нових підприємств стали вісім областей в Центральній та Західній Україні: Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська. [3].

Львівщина переважає в процесах переміщення підприємств з епіцентрів бойових дій, оскільки на цей регіон припадає переміщення 115 підприємств станом на 29 квітня [10]. З них понад пів сотні вже відновили роботу. Крім того, 25 підприємств переїхало на Хмельниччину, 13 - до Вінницької громади, а дві десятки підприємств перевезли своє виробництво на Тернопільщину.

Безумовно, ведення підприємницької діяльності під час воєнного стану є дуже складним процесом, але вкрай необхідним. Окрім першочергового завдання самозбереження компанії, постають такі глобальні потреби, як забезпечення населення робочими місцями та допомога армії [4].

Україна до повномасштабного воєнного вторгнення була країною з розвинутою ринковою економікою, тому механізм формування прибутку підприємств у цій країні в основному базується на принципах ринкової конкуренції.

Основними чинниками формування прибутку підприємств є витрати на виробництво та реалізацію продукції. Для забезпечення максимального рівня прибутку підприємства потрібно знижувати витрати та збільшувати обсяг продажу продукції [7].

Прибуток є важливим показником для оцінки ефективності роботи кожної господарської одиниці, оскільки прибуток включає накопичені резерви всіх сторін діяльності підприємства: виробництво та реалізація; якість і асортимент; ефективність використання виробничих ресурсів; витрати виробництва.

Основним джерелом фінансування витрат на виробничий і соціальний

розвиток підприємств, джерелом централізованих державних ресурсів є прибуток. Це означає, що доходи компанії повинні покривати не тільки фінансові потреби, а й потреби держави у фінансуванні державних витрат, наукових розробок, освіти та охорони здоров'я. Тому і підприємство, і держава зацікавлені у збільшенні прибутків [1].

Розроблення механізму формування прибутку на підприємстві включає шість основних етапів (рис. 1) [8]:

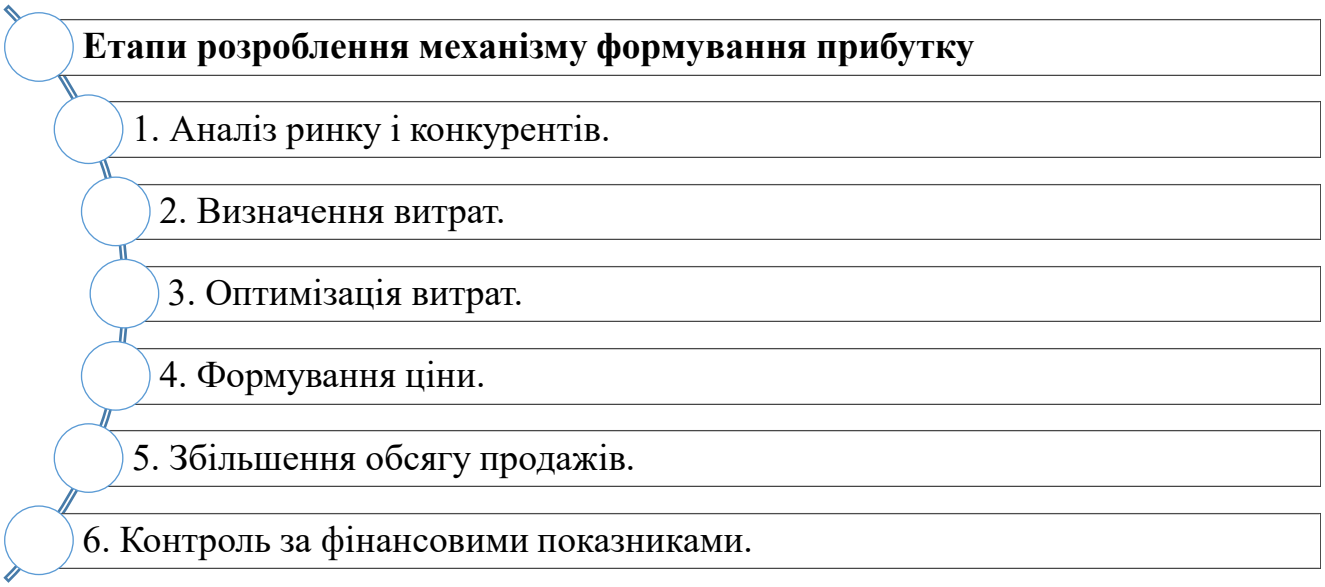

Рис. 1 - Етапи розроблення механізму формування прибутку на підприємстві

1. Аналіз ринку і конкурентів: підприємство повинно визначити потреби ринку та конкурентну ситуацію, щоб знайти нішу для своєї продукції та розробити стратегію продажу.

2. Визначення витрат: підприємство повинно точно визначити всі витрати на виробництво та реалізацію продукції, включаючи заробітну плату працівників, оренду приміщень, закупівлю сировини та матеріалів, оплату послуг транспорту та ін.

3. Оптимізація витрат: після визначення витрат, підприємство повинно знайти шляхи їх зниження, наприклад, шляхом впровадження нових технологій виробництва, пошуку надійних постачальників зі знижками тощо.

4. Формування ціни: підприємство повинно встановити ціну на

продукцію, яка дозволить отримати максимальний прибуток з урахуванням витрат та конкурентної ситуації на ринку.

5. Збільшення обсягу продажів: після встановлення ціни на продукцію, підприємство проводить діяльність з метою збільшення обсягу продажів, наприклад, шляхом проведення маркетингових акцій, впровадження програм лояльності, розширення асортименту продукції тощо.

6. Контроль за фінансовими показниками: підприємство повинно вести постійний контроль за своїми фінансовими показниками, зокрема за обсягом продажів, витратами та прибутком, та вчасно коригувати стратегію, якщо необхідно.

Важливим аспектом формування прибутку на підприємстві є також ефективне управління ресурсами, зокрема фінансовими. Підприємство повинно мати чіткий фінансовий план та контролювати свої фінансові ресурси, щоб забезпечити максимальний рівень прибутку. Українські підприємства також можуть використовувати різні фінансові інструменти, наприклад, кредити та лізинг, для забезпечення своєї діяльності та збільшення обсягу виробництва.

Існує два основних методологічних підходи до формування операційного прибутку підприємства. Згідно з першим, основою для створення прибутку є обсяг виробництва та реалізації продукції з урахуванням ресурсів підприємства та місткості відповідного ринку, на якому вона буде продаватись [6].

Відповідно до другого підходу, основою формування прибутку є запланована потреба у фінансуванні за рахунок цього джерела основних напрямів стратегічного розвитку компанії у прогнозованому періоді. Однак цей метод планування може бути використаний за умови, що вся вироблена підприємством продукція може бути вироблена в повному обсязі, а рівень продажних цін дозволяє забезпечити прибуткову діяльність.

На розмір прибутку впливає багато факторів, які необхідно враховувати в процесі управління. Фактори поділяються на дві групи: зовнішні та внутрішні [5]. До зовнішніх факторів належать ті, які пов’язані із загальною економічною ситуацією в країні, рівнем інфляції, специфікою товарних ринків, ринковою

кон'юнктурою, конкуренцією, впливом природних, географічних і технічних умов на реалізацію продукції тощо.

На внутрішні фактори безпосередньо впливає система управління підприємством. До них належать: обсяг реалізації продукції, собівартість, ціни, якість продукції тощо. Необхідність ефективного управління доходами завдяки добре налагодженій системі управління ними відіграє важливу роль в розвитку підприємства. За даними Державної служби статистики України динаміка чистого прибутку в Україні за 2019 – 2021 роки представлена у вигляді діаграми (рис.2).

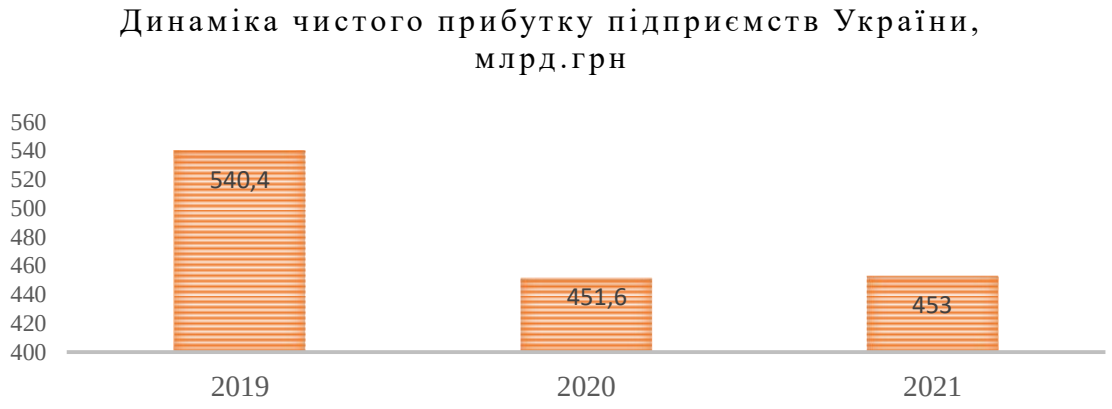

Рис. 2 - Динаміка чистого прибутку в Україні

Виконано автором на основі даних Державної служби статистики України [2]

Отже, за даними Державної служби статистики України, у 2019 році чистий прибуток підприємств в Україні збільшився на 9,5% порівняно з попереднім роком і склав 540,4 мільярда гривень. При цьому, найбільший прибуток отримали підприємства сфери фінансів та страхування, оптової та роздрібної торгівлі, промисловості та будівництва.

У 2020 році, через економічні наслідки пандемії COVID-19 та зміни відновлення світової економіки, був зафіксований зниження чистого прибутку підприємств в Україні на 16,6% порівняно з 2019 роком, а загальний обсяг склав 451,6 мільярда гривень. Однак, у другій половині 2020 року спостерігалося поступове покращення показників.

У 2021 році, за даними січень-вересень, чистий прибуток підприємств в Україні збільшився порівняно з аналогічним періодом 2020 року і склав 453,0 мільярда гривень [2].

Згідно з оцінками Національного банку, під час війни економіка України стикається з втратою 50% "невиробленого" ВВП, що призводить до збитків у розмірі понад 50 млрд грн щотижня, і це не враховуючи втрат від руйнування. З свого боку, МВФ оцінює втрати України через військову агресію російських окупантів у 35% від обсягу ВВП [7].

В результаті, прибутки більшості українських компаній зменшилися. Мікрокомпанії стали більш уразливими перед кризовими труднощами, оскільки понад 40% з них втратили половину свого прибутку. Така ж ситуація спостерігається у третини малих компаній та у чверті середніх. Однак, варто відзначити, що від 1% до 4% компаній зуміли збільшити свої прибутки більше ніж вдвічі [10].

Крім того, як альтернатива вказаному сценарію погіршення прибутковості, ми зможемо спостерігати навіть покращення показників прибутковості разом з різким збільшенням імпорту електрогенеруючого устаткування. Що черговий раз слугуватиме підтвердженням того, що вітчизняне підприємництво вже має належний досвід і демонструє високий рівень адаптації і збереження стійкості навіть в екстремальних умовах [11].

Щодо нинішніх умов галузей діяльності то аграрні підприємства знаходяться в надзвичайно складних умовах, оскільки їх бізнес є місцезалежним, а роботу на полях чи фермах не можна відкласти на невизначений термін або перенести. У порівнянні з цим, ІТ-галузь виявилася найбільш стійкою, оскільки карантин підготував компанії до важких ситуацій, схожих на війну. Металургійна галузь переживає скрутні часи через залежність від експорту морем та зосередженість більшості підприємств у зоні активних бойових дій на південно-східній частині України. Логістичний ринок також зазнав значних втрат через відрізаність чимало територій від сполучення. Ринок страхування також переживає нелегкі часи, оскільки більшість компаній

зазнали значного зниження надходжень на 50-90%,

Ефективна система управління прибутком компанії дозволяє повною мірою реалізувати намічені цілі та завдання, сприяє сталому розвитку компанії та забезпечує ефективну роботу і свідченням тому є те, що вітчизняне підприємництво отримало належний досвід і демонструє високий рівень адаптації і збереження стійкості навіть в екстремальних умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабич М. С. Максимізація прибутку підприємства та його роль у процесі відтворення: Вісник Хмельницького національного університету: 2018. 22-25 с.
2. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/
3. Економіка їде на захід: як рятується український бізнес від війни. 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://lb.ua/economics/2022/05/11/516454_e
4. Розвиток бізнесу під час воєнного стану. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/271781
5. Жадько К. С. Теоретико - методичні підходи до формування прибутку підприємства і шляхів його збільшення: за ред. К. С. Жадько, В. С. Котенко, Молодий вчений: 2017. 373-376 с.
6. Міщенко К. Прибутковість підприємства та шляхи її підвищення: за ред. К. Міщенко, Інтернаука, 2019. 105–107 с.
7. Николишин С. Є. Прибуток підприємства та особливості управління ним: за ред. С. Є. Николишин, Молодий вчений, 2018. 299-303 с.
8. Формування та використання прибутку підприємства. [Електронний ресурс] Режим доступу: // https://pidru4niki.com/84373/ekonomika/formuvannya_vikoristannya_pributku_pidpriyemstva
9. Business in the conditions of war: who suffered the greatest losses and

how businesses recover (2022). [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/

10. Kyivstar Business Hub. Дослідження стану українського бізнесу під час війни: як себе почувають середні, малі та великі компанії. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://hub.kyivstar.ua/news/

11. Про порівняння фінансових результатів діяльності підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/komentari/pro-porivniannia-finansovykh-rezultativ-diialnosti-pidpryiemstv

ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Чорна Софія Сергіївна
Студентка
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. В сучасних умовах ведення бізнесу низка українських підприємств намагається утримувати власні конкурентні позиції за рахунок ефективно сформованих цінових політик. Належне їх формування, встановлення раціональних цін, грамотно продумані програми лояльності є одними з найважливіших факторів довгострокового розвитку підприємств сьогодні. Для підприємців, що займаються реалізацією товарів з еластичним попитом за ціною навіть незначна зміна вартості продукції може призвести до суттєвого збільшення обсягу збуту, проте навіть за цих умов встановлення цін вимагатиме більш точного застосування економічного підходу. Виходячи з актуальності вищезазначених аспектів слід підкреслити, що формування належної цінової стратегії підприємств часто є засобом підвищення рентабельності діяльності вцілому.

Ціль роботи полягає у дослідженні теоретичних, методичних підходів до ціноутворення на підприємстві.

Матеріали та методи. В дослідженні використано структурно-логічний аналіз; узагальнення, систематизація, порівняння, групування, аналіз і синтез; індукція, дедукція, історико-логічний метод; графічного зображення даних, економіко-статистичного аналізу; спостереження.

Результати та обговорення. Ціна є одним з найбільш важливих інструментів і критеріїв в прийнятті покупцем остаточного рішення. На сьогоднішній момент все більшу роль починають набувати нецінові фактори конкуренції, але тим не менше ціна зберігає свої позиції і продовжує впливати певним чином на ринкову частку фірми, її фінансові результати [1]. До пріоритетних цілей цінової політики організації, в загальному вигляді

відносяться:

-максимізація доходів;

-підвищення обсягів збуту виробленого товару;

-забезпечення беззбиткового функціонування підприємства;

-підтримання конкурентоспроможності товару на ринку;

-освоєння нових ринків збуту;

-досягнення лідерства в якості виробленої продукції [2].

Розробивши власну стратегію цінової політики та вибравши тактику її проведення, організація приступає до вибору принципів і методів, за допомогою яких буде сформована остаточна ціна на продукцію, що випускається. Власне процес розробки самостійної цінової стратегії може складатись з наступних етапів: збір вихідної інформації, проведення стратегічного аналізу, формування раціональних стратегій [3]:

1. Збір вихідної інформації. На даному етапі відбувається вироблення хорошого цінового рішення, яке допустиме лише при врахуванні важливих даних таких категорій як: витрати, покупці, конкуренти та урядова політика.

При оцінці витрат центральна увага повинна бути приділена пошуку відповіді на питання про те, які види витрат по відношенню до аналізованого цінового рішення є прирістними та запобіжними. А саме необхідно з'ясувати наступне: які витрати при модифікації обсягів продажів реально будуть приростними; за якої зміни обсягів виробництва можуть змінитися також умовно-постійні витрати і якою мірою така зміна може бути суттєвою; які з постійних витрат по відношенню до нашого цінового рішення ще не перетворилися на безповоротні.

2. Стратегічний аналіз. На цьому етапі вкрай важливим є той факт, що вся раніше зібрана інформація може піддаватись формалізованим процедурам для узагальнення і оцінки з метою отримання фінального варіанту цінової стратегії. Сам по собі стратегічний аналіз може включати: фінансовий аналіз, сегментний аналіз ринку, дослідження конкурентів, оцінку впливу державного регулювання [4].

3. Формування стратегії. Отримавши низку відповідей на всі перелічені питання фахівець з ціноутворення може розпочинати підготовку для керівництва підприємства по підготовці проекту документу, що описує більш кращу цінову стратегію. При цьому необхідно застосовувати досвід реалізації таких стратегій, що є в інших підприємств і є описаним в літературі або на власній практиці. Проте кожна комбінація «товар-фірма-конкуренти-покупці-держава» є настільки унікальною, що стратегію для власного підприємства слід розробляти самостійно при цьому враховуючи всі особливості комбінацій по ціноутворенню.

Остаточним вибором керівництва підприємства влпивають внутрішні і зовнішні чинники. Зокрема маркетингові цілі і витрати підприємств є лише показовими орієнтирами для подальшого встановлення цін на товари і послуги. Перед тим як впроваджувати остаточні ціни підприємство також враховує і ступінь державного регулювання, характер конкуренції, рівень і динаміку існуючого попиту, потреби оптових і роздрібних торговців, що продають товар кінцевому споживачеві. Деякі загальноекономічні критерії, щло визначають відхилення цін вгору чи вниз від встановленої споживчої вартості товару, беручи до уваги незалежні аспекти, як саме здійснюються формування цін на певну продукцію.

Висновки. Сам по собі процес формування цінової стратегії складається з низки етапів, до яких можуть належати проведення збору вихідної інформації, проведення стратегічного аналізу, формування стратегії ціноутворення. Разом з цим на кінцевий вибір керівництва мають вплив такоє внутрішні і зовнішні чинники. Цілі і витрати підприємств є лише показовими орієнтирами для встановлення рівню цін на товари і послуги. Перед тим як запровадити остаточну ціну підприємству слід вразовувати ступінь державного регулювання, характер конкуренції, рівні і динаміку існуючого попиту. Загальноекономічні критерії, що визначають відхилення рівня цін вгору чи вниз від споживчої вартості товару, можуть братись до уваги незалежно від того, як саме здійснюється формування цін на продукцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артус М. М. Державне регулювання ціноутворення в умовах ринкових відносин.Світ фінансів. 2017. № 4 (21). С. 128-134.

2. Могилевська О., Слободяник А., Данилевська-Жугунісова О. Клячові аспекти ціноутворення як елемент маркетингової політики підприємства. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 140-145.

3. Мазур О. Є., Гончар А. С. Управління ціновою політикою: організаційні аспекти. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2020. № 3 (46). С. 347–358.

4. Жосан Г. В., Кириченко Н. В. Розроблення комплексної системи оцінки ефективності цінової політики підприємства роздрібної торгівлі. Інфраструктура ринку. 2020. № 40. С. 187-192.

LEGAL SCIENCES

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Атаманюк Ростислав Романович
Курсант II курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Корогод Світлана Володимирівна
старший викладач кафедри кримінального
права та криміналогії Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ./Introductions. Тема об'єктивної сторони кримінального правопорушення є досить актуальною, оскільки це поняття є однією з ключових складових будь-якого кримінального правопорушення. Об'єктивна сторона визначається вчиненням певної дії або бездіяльності, яка містить у собі ознаки злочину. Визначення об'єктивної сторони є необхідною передумовою для вирішення багатьох питань у кримінальному процесі, таких як кваліфікація кримінального правопорушення, обґрунтування винності підозрюваного чи обвинуваченого та інше.

Ціль роботи./Aim. Зважаючи на те, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення є однією з основних складових кримінального правопорушення, вона є актуальною для дослідження як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Наукові дослідження в цій області сприяють поглибленню розуміння поняття кримінального правопорушення та вирішенню питань, що пов'язані з подальшим розвитком науки і вдосконалення судової та слідчої практики. Таким чином, можна стверджувати, що тема об'єктивної сторони кримінального правопорушення є актуальною в наукових дослідженнях

і практиці кримінального правосуддя.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічною основою дослідження є загальна вибірка наукового пізнання, що дають змогу визначити теоретичні, законодавчі та прикладні аспекти об’єктивної сторони складу злочину. Також у роботі використовуються загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, а саме: формально-логічний (догматичний), системно структурний та системно-функціональний, а в ході підсумування – порівняльно правовий.

Результати та обговорення./Results and discussion. За дефініцією, об’єктивна сторона кримінального правопорушення включає у себе всі зовнішні обставини дії, які складають сукупність злочину. Вона є однією з головних складових кримінального права та має на меті забезпечення правопорядку в суспільстві. Об'єктивна сторона визначається конкретними зовнішніми ознаками дії, які мають відображення в об'єктивних доказах. Важливо розрізняти об'єктивну сторону від суб'єктивної, яка відображає психологічний стан та мотивацію злочинця.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення відіграє кілька важливих ролей. По-перше, ця сторона є необхідним елементом будь-якого складу кримінального правопорушення, оскільки її відсутність унеможливлює правильну кваліфікацію діяння як злочинного. По-друге, об'єктивна сторона дозволяє виявити факт вчинення кримінального правопорушення та установити його фактичні об'єктивні ознаки. По-третє, наявність ознак об'єктивної сторони дозволяє відрізняти кримінальне правопорушення від інших правопорушень та розмежовувати суміжні кримінальні правопорушення. Нарешті, встановлення ознак об'єктивної сторони допомагає правильно розкрити інші елементи складу кримінального правопорушення, включаючи суб'єктивну сторону. Ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення також впливають на визначення ступеня тяжкості кримінального правопорушення.

Згідно з науковими працями відомих кримінологів та юристів, об’єктивна

сторона кримінального правопорушення є важливою складовою процесу кваліфікації кримінального правопорушення та повинна бути визначена з точністю та об'єктивністю. Наприклад, у своїй праці "Курс кримінального права" професор П. І. Бєлінський наголошує на важливості встановлення об’єктивної сторони кримінального правопорушення для правильної кваліфікації кримінального правопорушення. За його словами, без належного визначення об’єктивної сторони неможлива здійснення правосуддя та забезпечення правопорядку. У своїй роботі "Поняття та зміст об'єктивної сторони злочину" А. В. Петросян визначає об'єктивну сторону кримінального правопорушення як зовнішні прояви поведінки людини, що містять в собі склад злочину, що передбачений кримінальним законом. При цьому об'єктивна сторона кримінального правопорушення включає в себе не тільки зовнішні дії правопорушника, а й їх наслідки, які відбиваються на житті інших людей, держави та суспільства в цілому. Також значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили відомі українські науковці, зокрема О. Сторожук та В. Богуславський. Вони вважають, що об’єктивна сторона кримінального правопорушення включає в себе такі елементи, як діяння, наслідки, обставини, які характеризують здійснення кримінального правопорушення та його наслідки.

Висновки./Conclusions. Отже, можна зробити висновок, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення є невід'ємною складовою кримінальної відповідальності і включає в себе зовнішні прояви поведінки злочинця, які передбачені кримінальним законом, а також їх наслідки, які становлять загрозу для життя, здоров'я, майна та інших інтересів людей, держави та суспільства в цілому. Визначення наявності об'єктивної сторони злочину є важливим етапом досудового розслідування та судового провадження. При відсутності об'єктивної сторони злочину, злочинну дію (чи бездіяльність) не можна визнати кримінальною відповідальністю.

Усвідомлення об'єктивної сторони злочину важливо для правильної кваліфікації злочину та визначення міри покарання. Врахування об'єктивної

сторони злочину є необхідною передумовою для забезпечення справедливості та правопорядку в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бєлінський П. І. Курс кримінального права. - К.: Юрінком Інтер, 2020. - 456 с

2. Петросян А. В. Об'єктивна сторона злочину: поняття та зміст // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 1. – С. 120-125.

3. Сторожук О., Богуславський В. "Об’єктивна сторона кримінального правопорушення". Стаття в науковому журналі "Право України", № 3 (139), 2013 рік.

РЕЦЕДИВИ КРІМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Борідько Дмитро Олександрович
Курсант 2-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Рецидив кримінальних правопорушень розглядається у кримінальному законодавстві протягом всієї його історії. У зв'язку з цим наукою кримінальної права розроблено відповідні напрямки у виділенні видів рецидиву правопорушень: фактичного, кримінально-правового та кримінологічного [1, с. 8].

Чинне кримінальне законодавство виділяє кримінально-правовий (або, як його ще називають, легальний) рецидив правопорушень, який відповідно до КК представлений трьома видами: простий, небезпечний та особливо небезпечний. Кожен із них характеризується певними ознаками [2, с. 30]. В основу розмежування зазначених видів рецидиву правопорушень належить:

- кратність скоєних правопорушень;
- Наявність судимостей;
- категорія скоєного правопорушення.

Мета роботи. / Aim. Зокрема, щодо наявності чи відсутності небезпечного та особливо небезпечного рецидивів правопорушень правозастосовнику необхідно взяти до уваги, які категорії правопорушень (зокрема, тяжкі та особливо тяжкі) вчинені підсудним. Кратність їх здійснення свідчить не тільки про стійкий асоціальний стан, але й про необхідність

застосування до неї суворіших заходів державного примусу, пов'язаних із відбуванням винним покарання у виправних колоніях суворого та особливого режимів, а в окремих випадках – і у в'язниці [2].

Аналізуючи зв'язок стану рецидиву з характером покарання, необхідно розкрити два ключові поняття та встановити їх співвідношення: стан рецидиву кримінальних правопорушень та покарання як заходи кримінально-правового впливу.

Стан кримінально-правового рецидиву правопорушення визначається розмежуванням його видів. Законодавець поділяє рецидив правопорушень на простий, небезпечний та особливо небезпечний, диференціюючи таким чином різні заходи відповідальності для особи за наявності рецидиву правопорушень. Виходячи із законодавчого визначення простого виду рецидиву правопорушень, слід виділити його ознаки:

1) наявність судимості в особи, яка вчинила правопорушення;

2) присутність навмисної форми провини;

3) наявність судимості за раніше вчинене правопорушення у особи, яка знову вчиняє умисне правопорушення [4, с. 16].

Кримінально-правовий рецидив правопорушення впливає на порядок, розмір і вид покарання, а кримінологічний рецидив правопорушень дозволяє відзначити особливості особистості засудженої особи та можливість відповідного спрямованого, індивідуального та диференційованого кримінально-правового впливу на вказану особу не тільки у момент скоєння правопорушення, період відбування покарання, а й у найбільш несприятливий період - період соціальної адаптації та ресоціалізації, реінтеграції зазначеної особи у суспільство.

Матеріали та методи./Materials and methods. Правозастосовник повинен враховувати розглянуту норму, виключаючи у діях особи рецидив правопорушень, кваліфікації таких діянь, як: згвалтування; насильницькі дії сексуального характеру; примушення до дій сексуального характеру; статеві зносини та інші дії сексуального характеру з особою, яка не досягла

шістнадцятирічного віку; розпусні дії, за умови, що всі перераховані вище дії вчинені особою за наявності особливо обтяжуючих обставин (вчинені особою, яка має судимість за раніше вчинене правопорушення проти статевої недоторканності неповнолітнього) [2, с. 28-30].

Висновки./Conclusions. Таким чином, від правильності встановлення наявності в особи рецидиву правопорушень (у тому числі виду рецидиву) залежить реалізація принципу справедливості як одного з основних у кримінальному праві. Тим часом аналіз судової практики показує, що не завжди правозастосовниками враховуються положення, передбачені як нормативними актами, так і актами тлумачення кримінального закону, які регламентують порядок визначення рецидиву правопорушення як обставини, що обтяжує покарання особи, яка вчинила правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беніцький, Андрій Сергійович, Ельвіра Ігорівна Оржинська, and Олександр Вікторович Темніков. "Кримінальне право." (2022).
2. ПОКАРАННЯ, ЯКІ ОБТЯЖУЮТЬ. "Проблеми правової регламентації обставин, які обтяжують покарання, у зв’язку з впровадженням кримінального проступку." ПРАВО (2020): 154.
3. Слиш, М. В. Поняття рецидиву кримінального правопорушення. Diss. Чернігів, 2021.
4. Телефанко, Б. "Шляхи вдосконалення виконання покарання у вигляді штрафу та рецидив кримінальних правопорушень." Вісник НТУУ" КПІ" Політологія. Соціологія. Право 1 (45) (2020): 73-77.

ГАЛУЗЕВІ ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (1950 Р.)

Букреєва Валерія Володимирівна
Студентка 5 курсу
Ведькал Валентина Андріївна
Науковий керівник, к.і.н., ст. викладач
кафедри європейського та міжнародного права
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Друга половина XX сторіччя характеризувалася розвитком міжнародних стандартів захисту прав та свобод людини і громадянина. На європейському континенті цей процес мав результатом прийняття у 1950 році Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1]. Пізніше Конвенція була доповнена додатковими протоколами. Україна ратифікувала дану Конвенцію у 1997 році і, отже, доєдналася до країн, які визнають міжнародні стандарти захисту прав людини.

Мета роботи. Охарактеризувати галузеві принципи тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.).

Матеріали і методи. В роботі використані методи аналізу та синтезу, історичний та порівняльний методи.

Результати та обговорення. При застосуванні Європейським судом з прав людини Конвенції та протоколів до неї використовуються загальні та галузеві принципи тлумачення. При тлумаченні Конвенції потрібно брати до уваги особливу природу конвенції як правозахисного договору. У центрі уваги повинні бути права людини, які є критерієм оцінки правомірності дій або бездіяльності учасників Конвенції. Тому для тлумачення конвенційних норм потрібно вибирати різні методи інтерпретації [2, с. 29].

Спеціальні (галузеві) принципи тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод - це інтерпретаційні принципи, які випливають із специфіки такої галузі права Ради Європи, як Європейське право прав людини. Базовим серед цих засад є принцип автономного (цільового) тлумачення міжнародних конвенцій. Цей принцип передбачає, що для з'ясування змісту як окремих положень, так і всієї Конвенції в цілому, необхідно виходити з того, що вона має особливу, правозахисну природу і є головним джерелом передусім Європейського права прав людини.

Це означає, що найбільш доцільним буде обрання такої версії тлумачення Конвенції, яка дозволяє більш точно визначати певні конвенційні норми як критерії оцінки правомірності дій або бездіяльності держав – учасниць Конвенції щодо забезпечення прав людини й основоположних свобод у межах власних національних юрисдикцій. Оскільки таке тлумачення має «адресний» характер щодо конкретних держав, то можлива ситуація, коли такі держави будуть трактувати певні норми Конвенції, виходячи з власного (національного) їх розуміння.

Європейський суд з прав людини закликає вкладати у вузлові поняття «автономний» зміст. Така «автономність» відмежовує цей зміст не тільки від іншого, національного значеннєвого змісту подібних слів, а й з іншого боку конкретизує його щодо загальних принципів міжнародного права. Цільове призначення Конвенції є тим базовим критерієм таких конкретизації та уточнення. Страсбурзький суд виходить з того, що «автономні значення» таких понять повинні братися до уваги всіма органами влади держави-учасниці під час застосування положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Цілепокладення Європейської конвенції з прав людини ЄСПЛ визначив у своєму рішенні по справі Серінга проти Сполученого Королівства від 07.07.1989, де зазначено, що тлумачення прав і свобод, має відповідати «загальному духу Конвенції – правового акту, метою якого є забезпечення та розвиток ідеалів і цінностей демократичного суспільства» [3]. Керуючись такою

цільовою настановою, Суд з декількох можливих варіантів інтерпретації правової норми обиратиме той, практична реалізація якого забезпечить вищий рівень захисту прав та основних свобод людини, у тому числі й шляхом застосування належних механізмів їх поновлення.

Принцип автономного тлумачення певним чином урівноважується принципом забезпечення необхідної свободи національного розсуду, який встановлює міру як автономності міжнародного права, так і державного суверенітету. Європейський суд з прав людини усвідомлює сутність міжнародного публічного права, у якому нормоутворення, застосування цих норм та виконання судових рішень реалізується не наднаціональними органами, а самими суверенними державами – головними суб'єктами міжнародного права.

Саме тому інтерпретація певних норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод ЄСПЛ здійснюється з урахуванням реальних можливостей їх реалізації, що склалися у певній країні – учасниці Ради Європи. У підґрунті цієї позиції знаходиться доктрина меж дискреції (розсуду) держав учасниць, суть якої полягає в тому, що кінцевим рахунком обов'язок остаточного застосування, а тому і тлумачення норм Конвенції покладається на органи національної юрисдикції.

Відповідно до цього підходу ЄСПЛ виконує функцію контролю за тим, щоб державні судові органи, конкретизуючи зміст норм Конвенції, не виходили за межі достатньо широкого їх тлумачення Страсбурзьким судом.

Показовим кейсом у застосуванні цього інтерпретаційного принципу є рішення ЄСПЛ у справі Таммер проти Естонії від 06.02.2001. Зокрема Суд зазначив, що суди, приймаючи рішення щодо обмеження індивідуальних прав і свобод, повинні виходити з того, що «необхідність застосування обмежень має бути переконливою» [4]. Отже, Страсбурзький суд залишає за собою право винести остаточне рішення стосовно того, чи було втручання у цій справі «пропорційним правомірній меті» та чи були підстави, наведені державними органами влади на виправдання даного втручання, «відповідними й достатніми».

Цей принцип передбачає виважений підхід щодо його застосування. Надмірна, безконтрольна дискреція національних судів може призвести не лише до непередбачуваності рішень за аналогічними справами у державах - учасницях Ради Європи, а й до відповідних зловживань з боку національних судів. Однак, звуження меж національного розсуду може призвести до обмеження компетенції судів держав-учасниць щодо справ, яким вони реально підвідомчі. Реалістичний підхід до різних можливостей держав щодо фактичного забезпечення дотримання індивідуальних прав і свобод у своїх країнах змушує ЄСПЛ дотримуватися такої загальної засади інтерпретації, як принцип забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини [1, ст. 53].

Отже, цей принцип містить два змістовних аспекти. З одного боку, держава-член не може ухилятися від такого забезпечення, посилаючись лише на недостатній рівень соціально-економічного розвитку цієї країни, що унеможливлює забезпечення виконання Європейської конвенції з прав людини. Під час тлумачення норм Конвенції необхідно враховувати реальні можливості їх реалізації, але не можна звужувати їх зміст за межі, що визначають сутність таких норм.

З іншого боку, зловживання буквою Конвенції, через яке держава відмовляється від проголошеного нею мінімального рівня забезпечення гарантій прав і свобод людини, неприпустиме [5, с. 163]. Зокрема в ст. 53 Конвенції закріплено: «Ніщо у цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує або порушує будь-які права людини та основні свободи, які можуть гарантуватися законами будь-якої Високої Договірної Сторони або будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є».

Так само Конвенція не може бути виправданням для ухилення від виконання державою зобов’язань, відповідно до інших міжнародних угод з прав людини.

Висновки. Отже, до галузевих принципів тлумачення Ковенції відносяться: 1. принцип автономного (цільового) тлумачення міжнародних

конвенцій; 2. принцип забезпечення необхідної свободи національного розсуду; 3. принцип забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини. А обрання балансу між цими принципами при вирішенні справ покладається на Європейський суд з прав людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. {Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97}. *Офіційний вісник України* від 16.04.1998. 1998. № 13.
2. Мармазов В. Є. До питання про телеологічне (цільове) тлумачення Конвенції про захист прав і основних свобод людини. *Адвокат*. 2003. № 6. С. 29–31.
3. Решение ЕСПЧ по делу «Серинг против Соединенного Королевства» (Soering v.the United Kingdom) от 7 июля 1989 г. URL: http://www.echr.ru/documents/doc/2461433/2461433.htm
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Таммер проти Естонії» (Tammer v. Estonia) від 06.02.2001 URL: http://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/980_055.
5. Мазур М. В. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: навч. посіб. / М. В. Мазур. Луганськ, 2006.

СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ

Войнов Д. С.
здобувач вищої освіти 2 курсу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Савенко В. П.
Старший викладач кафедри
кримінального права і криміналогії,
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Підполковник поліції

Вступ. На сьогодні кримінальне правопорушення є основним поняттям такої галузі права, як кримінальне право. Кримінальний кодекс України визначає дане твердження так: «Кримінальним правопорушенням є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» (ч. 1 ст. 11) [1].

Вивчення цього поняття та дослідження його ознак є важливим для правильного визначення ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення. Матеріальним проявом цієї небезпеки є настання наслідків, а дослідження ознак дозволяє відрізняти злочинну вину від невинно заподіяної шкоди.

Усвідомлення значення кримінальних правопорушень та їх наслідків сприяє побудові правової держави, де закони діють рівно для всіх громадян. Шляхом вивчення та дослідження кримінального правопорушення ми прагнемо досягти справедливості та забезпечити безпеку громадян у суспільстві.

Ціль роботи. Дослідити сусупільно-небезпечні наслідки.

Матеріали та методи. Проблемою дослідження суспільно небезпечних наслідків займалися такі вчені та науковці як: В. Д. Василенко, Н. Д. Дурманова, С. В. Землюкова, Н. Ф. Кузнєцова, М. І. Коржанський, В. Н. Кудрявцев, В. Г. Макашвілі, В. В. Мальцева, Б. С. Нікіфорова та ін.

Результати та обговорення. Оскільки в теорії кримінального права ще не вироблено єдиного розуміння суспільно небезпечних наслідків, то в кримінальному законі та юридичній літературі можна зустріти такі поняття, як «злочинні наслідки», «суспільно небезпечні наслідки» або «злочинний результат» [3]. Якщо спробувати згрупувати всі існуючі визначення суспільно-небезпечних наслідків, можна виділити два підходи.

Відповідно до першого підходу суспільно-небезпечні наслідки – це певні негативні, шкідливі, суспільно-небезпечні зміни.

Даний підхід акцентує увагу на те, що суспільно-небезпечні наслідки – це певні зміни, причому неважливо, де саме вони відбуваються (в об'єкті або в навколишньому світі); важливо одне – ці зміни є наслідком скоєного злочину.

Якщо розглядати другий підхід, то суспільно-небезпечні наслідки є збитками. Суспільно небезпечний збиток, що відображає властивості злочинного діяння та об'єкта зазіхання, що завдається винною поведінкою, від заподіяння якої відповідні суспільні відносини охороняються засобами кримінального права [4].

Цей підхід наголошує на тому, що суспільно небезпечні наслідки – це наслідки скоєного злочину. При цьому у вищенаведених визначеннях не має різниці між злочинними наслідками та злочинною шкодою.

В теорії кримінального права існує думка, що слід виділяти наслідки як ознаку злочину та наслідки як ознаку складу злочину. Різниця полягає у тому, що наслідки як ознака злочину присутні у всіх суспільно небезпечних діяннях, а наслідки як ознака складу злочину присутні тільки в матеріальних складах злочину.

Матеріальні склади є складами злочинів, опис об'єктивної сторони яких як обов'язкова ознака містить вказівку на злочинні наслідки. Матеріальний склад злочину є, як правило, складом злочину з більш високим ступенем суспільної небезпеки, ніж формальний склад злочину.

Варто зазначити, що практично неможливо при всій різнорідності та різнооб'єктності заборонених кримінальним законом діянь дійти до

універсального підходу до визначення критеріїв ступеня їхньої суспільної небезпеки та розробки підстав визначення видів, строків та розмірів покарань за окремі злочини.

Розмежування суспільно небезпечних наслідків на наслідки як ознаку злочину та наслідки як ознаку складу злочину привело до створення так званого результату злочину [2].

Так, деякі автори відзначають, що результат злочину – це соціально шкідлива зміна об'єкта, що охороняється законом, вироблена цілеспрямованим впливом особи або опосередковано настала від такого впливу. Наслідок злочину – це також соціально шкідлива зміна відносин, що охороняються законом, але заподіяна необережною поведінкою особи або настала від виробленого цією особою злочинного результату.

Як мовилося раніше, в теорії кримінального права ще не має єдиного розуміння суспільно небезпечних наслідків, тому є безліч визначень злочинних наслідків. Традиційно суспільно небезпечними (злочинними) наслідками називають негативні зміни суспільних відносин, взятих під охорону кримінальним законом, що настали внаслідок скоєння злочину.

Для визначення суспільно небезпечних наслідків існують у кримінальному законодавстві два показники: якісний та кількісний.

Проведений аналіз суспільно небезпечних наслідків злочину дозволяє сформулювати такі ознаки:

1. Протиправність злочинних наслідків, тобто не будь-яка шкода, заподіяна об'єкту зазіхання, визнається злочинною, а лише певна, передбачена відповідною кримінально-правовою нормою через суспільну небезпеку для особи, суспільства та держави. Ця ознака дозволяє відмежувати наслідки злочину від шкоди, яку завдають інші об'єкти [3].

2. Злочинний наслідок як результат дії, відбиває суспільно небезпечну характеристику, що відповідає злочину. Характеристики заподіяної шкоди як визначають характер і рівень суспільної небезпеки діяння, а й постає як основа його криміналізації. У деяких випадках об'єкт правової охорони аналогічний

для кримінальних, адміністративних та інших заборон, а відповідне розмежування проводиться за формальною ознакою розміру заподіяної шкоди.

3. Тісний взаємозв'язок наслідків з об'єктом зазіхання. Це сполучний елемент між злочинним діянням та об'єктом злочинного посягання [2].

Висновки. Отже, суттєвою ознакою будь-якого кримінального правопорушення є його суспільна небезпечність, яка нерозривно пов'язана з настанням суспільно небезпечних наслідків. Ця характеристика визначає рівень загрози, яку таке діяння або бездіяльність може створити для суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001

2. Газдайка-Василишин, І. Б. Суспільно небезпечні наслідки некорисливих злочинів проти власності: проблемні аспекти. 2021

2. Піднебесна Ю. Ю., Т. В. Іщенко. Суспільно небезпечні наслідки в системі ознак складу злочину."Редакційна колегія. 2019. с. 222.

3. Шведова Г. Л. Суспільно-небезпечні наслідки кримінального правопорушення та їх класифікація. с. 347. 2019

ОРДЕР НА АРЕШТ ПУТІНА: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ТА МЕХАНІЗМ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ

Григоренко Анна Вікторівна
Студентка
Навчально-науковий інститут права
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. 17 березня 2023 року офіційно розпочався процес притягнення вищого керівництва росії до відповідальності за воєнні злочини завдяки видачі ордерів на арешт президента рф путіна та російської уповноваженої з прав дітей Марії Львової-Бєлової. Вони — підозрювані у незаконному примусовому переміщенні українських дітей з окупованих територій України до росії. Правильно висловився генеральний прокурор України Андрій Костін, коментуючи рішення Міжнародного кримінального суду, коли назвав його «історичним». І хоча наразі це лише перший крок у міжнародному переслідувані держави-агресора, але вже очевидно одне: нарешті завершився етап роздумів на тему «мирного врегулювання», «пошуку компромісів» та «спроб налагодити конфлікт».

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є дослідити підстави та наслідки видачі ордеру на арешт путіна, проаналізувати процес притягнення його до відповідальності та спрогнозувати подальший розвиток подій у правовій площині.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час роботи було опрацьовано основні матеріали, які регулюють питання видання ордеру на арешт у міжнародному кримінальному праві, а саме: Римський статут Міжнародного Кримінального Суду, статут ООН та Конвенцію про незастосування строку давності до військових злочинів та злочинів проти людства. Методологія базується на аналізі та синтезі даних джерел.

Результати та обговорення./Results and discussion. По-перше, із

положень Римського статуту, а саме зі статті 58, випливає наступне: ордер на арешт — це рішення Палати досудового провадження, яке винесене з метою арешту та передачі особи, яка є підозрюваної у вчиненні міжнародного злочину, для подальшої участі в судовому провадженні, та у певних ситуаціях для зупинення вчинення злочину, якщо він триває. По-друге, його суттєвими рисами є те, що він чинний до того часу, допоки Міжнародний кримінальний суд не розпорядиться про інше, і в даному разі треба звертати увагу як на *звичаєвий характер принципу незастосування строків давності щодо тих злочинів, у яких підозрюється путін, так і на Конвенцію про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності, — на підставі цих двох факторів можна стверджувати, що ордер може бути скасованим тільки у зв'язку зі смертю підозрюваної особи.*

17 березня 2023 року Палата досудового провадження II на основі заяви Офісу прокурора від 22 лютого 2023 року винесла рішення про видачу ордерів на арешт президента РФ Володимира путіна та Уповноваженої при Президентові РФ з прав дитини Марії Львової-Бєлової у зв'язку з незаконною депортацією та передачею українських дітей з окупованих територій до Російської Федерації, усупереч статтям 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii) Римського статуту. На думку МКС, злочини були скоєні щонайпізніше з 24 лютого 2022 року. Путін і Львова-Бєлова потенційно винні в учиненні злочинних дій безпосередньо, спільно з іншими та/або через інших (стаття 25(3)(a) Римського статуту). Окрім того, російський диктатор має відповідати за неспроможність здійснювати належний контроль над цивільними та військовими підлеглими, які «викрадали» українських неповнолітніх (стаття 28(b) Римського статуту) [1]. І хоча Україна не є учасницею Римського статуту, на основі якої заснований та діє Міжнародний кримінальний суд, наша держава дала МКС право розслідувати злочини на своїй території.

Тут також хочу зауважити, що за загальним правилом, воєнним злочином є не тільки вивезення дітей, як зазначено в рішенні МКС, а й дорослих теж, адже про це нам говорить стаття 7 (1)(d) Римського статуту. Також серед інших

порушень звичаїв війни, що є кримінально караними, статут виділяє *«переміщення частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території». І хоча є багато офіційно задокументованих історій про депортацію цілих сімей, де є і бабусі з дідусями, і мами дітей, і малолітні тощо, але виділено саме «дитячі» депортації, і на це є своє пояснення.*

*На мій погляд, це може дати змогу через певний час перекваліфікувати справу та притягнути до відповідальності путіна за злочини геноциду. Адже у статті 6 Римського статуту зазначається, що «*геноцид» означає будь-яке з таких діянь, які вчинено з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку», де одним із шляхів вчинення геноциду є «насильницька передача дітей цієї групи до іншої групи» [2]. Карім Хан у заяві про видачу ордерів на арешт поставив такі акценти в своїй промові, що вони теж наштовхують на думку про потенційне визнання насильницької передачі українських дітей тим, чим вона є насправді, геноцидом. І хоча доведення такого рівня злочину є надскладним, даний варіант розвитку подій не варто називати неможливим.

Якщо говорити про правові наслідки видачі ордеру на арешт путіна, то можна виділити наступні:

1. путін отримує конкретний правовий статус підозрюваної особи з відповідними правами та обов’язками як для нього, так і для держав-членів Суду й міжнародної спільноти загалом.

2. Остаточно підтверджено існування ґрунтовної доказової бази, на підставі якої можна вважати, що було вчинено міжнародні злочини.

3. Відбулося завершення формування кейсу, а це означає, що розгляд справи переходить у наступну стадію розслідування і рухається в напрямі судових слухань.

4. Активи підозрюваних та долучених до їхньої злочинної діяльності осіб поволі передаються як "добровільні внески" до Цільового фонду МКС для подальшої компенсації жертвам.

Що ж стосується суду, то проводити судові слухання in absentia (за

відсутності підозрюваних) МКС не має змоги.

Механізм арешту путіна запрацює лише в тому разі, якщо він опиняться на території однієї зі 123 країн, які визнають юрисдикцію МКС. Меттью Джиллетт, юрист-міжнародник, який працював у МКС та Міжнародному кримінальному трибуналі щодо колишньої Югославії, зазначив: «Є певні провадження, які можуть тривати, є певні способи, якими можна заслухати докази, що стосуються справи, без того, щоб особу було заарештовано. Навіть є можливість проведення так званого слухання щодо підтвердження звинувачень, яке є досить детальним заслуховуванням доказів перед тим, як ви перейдете до повного судового розгляду. І це можна проводити без присутності обвинуваченого. Але з точки зору фактичного повного судового розгляду після закінчення якого хтось потенційно може потрапити до в'язниці, він не відбудеться, якщо один або обидва не будуть заарештовані» [3].

Тобто в даному випадку можна майже з впевненістю стверджувати, що доставити путіна на слухання в Гаазі, — ідея дуже складна для виконання, але водночас із цим видача ордерів на арешт, як судове рішення, створює конкретні зобов'язання, тому має дійсно серйозні правові наслідки, які були описані мною вище.

Висновки./Conclusions. Отже, підбиваючи підсумки своєї роботи, я хочу зазначити, що притягнути путіна до відповідальності — нелегка справа, оскільки заочного правосуддя МКС не передбачає, а тому є великий ризик того, що до самої смерті керівник рф лишатиметься у статусі підозрюваного, вина якого не була юридично доведена.

У свою чергу, Україна наразі має інший пріоритет: створення спецтрибуналу щодо злочину агресії проти України, який, за задумкою, мав би дозволити також заочне засудження найвищого керівництва РФ — але домовленості про цей трибунал є непростими, і згоди з державами-партнерами щодо його обрисів ще не досягли [4]. Безумовно, ордер на арешт путіна є надзвичайно важливим кроком у міжнародному кримінальному праві, який має вагомі наслідки у правовому полі. Тим не менш, нам потрібен хоча б заочний

вирок, у чому спецтрибунал міг би стати в нагоді.

У будь-якому разі, рішучість Міжнародного кримінального суду має важливі довгострокові наслідки як для України, так і для міжнародної спільноти, і саме ордером на арешт путіна було закладено підвалини для безкомпромісної боротьби за справедливість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веб-сайт: https://www.icc-cpi.int/ [Електронний ресурс]. // ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Режим доступу: https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and
2. Веб-сайт: https://zakon.rada.gov.ua/ [Електронний ресурс]. // Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Веб-сайт: https://www.eurointegration.com.ua/ [Електронний ресурс]. // Суд замість трибуналу? Що дає ордер Гааги на арешт Путіна та чому цього недостатньо. Режим доступу: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/03/18/7158230/

КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНА НЕДБАЛІСТЬ ТА ЇЇ СУТНІСТЬ

Данильченко Анастасія Олександрівна
курсант навчальної групи ДР-145
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровського державного
ушверситету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Оновлення Української держави у результаті реформування судової системи та правоохоронних органів, європеїзації законодавства України та активного євроінтеграційного процесу, впливу на її розвиток основоположних принципів міжнародного права при одночасному збереженні кращих національних традицій України обумовлюють формування сучасної правової системи на основі загальновизнаних правових принципів, зокрема, верховенства права, гуманізму, презумпції невинуватості та відповідальності лише за наявності вини.

Мета: Дослідити один із видів необережної форми вини, відповідно до ч. 3 ст. 25 КК України, кримінально-протиправну недбалість [1].

У науці кримінального права зазначається, що характер шкоди, яка заподіюється при вчиненні кримінальних правопорушень за наявності кримінально протиправної недбалості, визначається сферою діяльності суб’єкта, використовуваними ним засобами та знаряддями, ситуацією, у якій вчинюється дія (бездіяльність), іншими об’єктивними факторами і обставинами, які можуть бути в кожному конкретному випадку випадковими

для суб'єкта кримінального правопорушення. Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 25 КК України, можна побачити, що законодавець визначив дві необхідні ознаки кримінально протиправної недбалості: при вчиненні суспільно небезпечної дії (бездіяльності) особа не передбачала настання суспільно небезпечних наслідків і особа повинна була і могла їх передбачити [1]. Тобто, фактично така законодавча конструкція кримінально протиправної недбалості зводить питання усвідомлення при вчиненні кримінальнго правопорушення до того, що особа не усвідомлює не лише настання суспільно небезпечних наслідків, але і суспільно небезпечного характеру своїх дій (бездіяльності) [2, с. 249].

Виходячи із зазначеного, можна припустити, що ознаки кримінально протиправної недбалості так само обумовлюються волею та свідомістю особи і при їх визначенні потрібно враховувати, що тут має місце особливе психічне ставлення суб'єкта до вчинюваної дії (бездіяльності). Як доцільно зауважив вчений В. Г. Макашвілі, «можливість передбачення особою наслідків своєї діяльності не є ні порожньою абстракцією, ні результатом нашого суб'єктивного уявлення» [3, с. 92]. Така думка є абсолютно логічною, адже неусвідомлення характеру дії (бездіяльності) та непередбачення особою результату своєї діяльності за умови наявності обов'язку та можливості такого усвідомлення і передбачення є конкретним результатом чітко визначеного психічного процесу.

Аналізуючи інтелектуальний момент кримінально протиправної недбалості, треба зауажити, що він характеризується позитивною та негативною ознаками. Негативну ознаку кримінально протиправної недбалості можна розглядати у декількох аспектах: як непередбачення особою можливості настання суспільно небезпечних наслідків; відсутність усвідомлення суспільної небезпечності вчинюваної дії (бездіяльності); відсутність передбачення настання суспільно небезпечних наслідків наслідків [4, с. 93]. У контексті сказано треба зауважити, що в законодавчому визначенні кримінально протиправної недбалості, так само, як і самовпевненості, немає вказівки на наявність або відсутність у особи усвідомлення суспільної небезпечності

вчинюваної дії (бездіяльності), однак вбачається, що таке усвідомлення перебуває у психологічній сутності видів необережної форми вини. Окрім того, відсутність у особи усвідомлення суспільної небезпечності дії (бездіяльності) є однією з тих ознак, яка дозволяє відмежувати кримінально протиправну недбалість від непрямого умислу та від кримінальної самовпевненості, зокрема.

У свою чергу позитивна ознака інтелектуального моменту кримінально протиправної недбалості полягає у тому, що суб'єкт повинен був і міг передбачити настання фактичних наслідків свого суспільно небезпечного діяння. Тобто,, якщо особа не усвідомлює суспільної небезпечності своєї дії (бездіяльності), не передбачає суспільно небезпечних наслідків, то лише за умови необхідної уважності та обачності повинна була і могла це зробити. Фактично, у цьому випадку має місце потенційне психічне ставлення [2, с. 250].

Вольовий момент злочинної недбалості чітко не визначений у ч. 3 ст. 25 КК України. Це може свідчити про те, що вольовий момент перебуває поза межами нормативного визначення даного виду необережної форми вини, але є невід'ємною частиною психічного ставлення суб'єкта до вчинюваної дії (бездіяльності) [5, с. 119]. У теорії кримінального права стверджується, що вольовий момент кримінально протиправної недбалості включає наступні складові: вольове рішення про вибір способу поведінки, який визначається як суспільно небезпечний; вольовий характер вчинюваної суб'єктом дії (бездіяльності); відсутність вольових актів діяльності, спрямованих на запобігання суспільно небезпечним наслідкам [2, с. 251]. З огляду на це, вольовий момент кримінально протиправної недбалості обумовлюється самим характером інтелектуального моменту, який полягає в тому, що суб'єкт не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків, у результаті чого у суб'єкта формується нейтральна спрямованість волі.

Таким чином, можна зазначити, що вольовий момент кримінально протиправної недбалості прямо не пов'язаний із суспільно небезпечними наслідками, що настали в результаті вчиненої дії (бездіяльності), оскільки ці наслідки не є «продуктом» волі винуватої особи. Відповідальність у таких

випадках настає не за непередбачення настання суспільно небезпечних наслідків, а визначається тим, чи повинен був і чи міг суб'єкт передбачити їх настання, що в комплексі утворює особливе психічне ставлення особи до вчинюваної дії (бездіяльності) та її наслідку. Крім того, виходячи з положень КК України, можна констатувти, що особа при злочинній недбалості не лише не передбачає настання таких наслідків, але і не усвідомлює суспільної небезпечності своїх дій (бездіяльності) [1].

Отже, кримінально протиправна недбалість як вид необережної форми вини характеризується особливим психічним ставленням суб'єкта кримінального правопорушення до певних соціальних цінностей, обов'язків, прав, правил і установок, що так чи інакше, як правило, закріплені у правових нормах, яке може виявлятись у вигляді недотримання правил обережності (обачності, безпеки)

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 25-26, ст.131.

2. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. ... д-р. юрид. наук. : 12.00.08. Київ, 2017. 583 с.

3. Максименко С. Д. Общая психология: учебник. Киев: Ваклер, 1999. 528 с.

4. Вереша Р. В. Необережність та її види (коментар до ст. 25 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 2(21). С. 91-94.

5. Вереша Р. В. Визначення змісту злочинної недбалості в кримінальному праві України. *Право України*. 2005. № 7. С. 116-121.

НЕЗАКІНЧЕНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Есаулов Дмитро
Курсант навчальної групи ДР-144, 2 курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Корогод Світлана
Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Розвиток сучасного суспільства нерозривно пов’язаний із суспільними відносинами, які виникають у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Але, на жаль, на рівні з розвитком суспільства розвивається й явище злочинності. З цього випливає, питання стадій, видів та загалом складу кримінальних правопорушень. Феномен кримінального правопорушення полягає в тому, що по-перше, існує багато різновидів сфер вчинення такого виду правопорушень, по-друге, існують різні стадії вчинення кримінального правопорушення, за які теж законодавець повинен встановлювати певний вид відповідальності. Тому, в межах теми нашого дослідження для нас важливо з’ясувати поняття незакінченого кримінального правопорушення та особливості притягнення осіб до кримінальної відповідальності у разі вчинення такого виду кримінального правопорушення [3].

Виклад основного матеріал, на нашу думку, доцільно почати із того, що питання незакінченого кримінального правопорушення стало предметом дослідження багатьох вчених, таких як Бурдин В. М., Дякур М. Д., Красницький І. В. та Щутяк Л. С., Маслак Н. В., Тихий В. П., Тютюгін В. І. Хавронюк М. та ін. Пов’язана така підвищена увага науковців до вказаного питання тим, що такий різновид кримінального правопорушення є доволі

поширеним в Україні та тим, що існують певні проблемні аспекти під час призначення покарання за вчинення незакінченого кримінального правопорушення [2].

Перейдемо до визначення центрального поняття теми нашого дослідження, а саме поняття незакінченого кримінального правопорушення. Вказане поняття визначене українським законодавцем в ч. 2 ст. 13 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Відповідно до вказаного нормативно-правового акту: «…незакінченим кримінальним правопорушенням є готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення…» [1]. Також існує наукове визначення незакінченого кримінального правопорушення: «…це дії особи, пов'язані з умисним створенням умов для вчинення кримінального правопорушення або з безпосередньою їх спрямованістю на досягнення певного кримінально протиправного наслідку, але які не було досягнуто з причин, не залежних від волі винного [2].

З таких визначень випливають такі ознаки незакінченого кримінального правопорушення:

1) розподіл на види незакінчених кримінальних правопорушень: а) готування до вчинення кримінального правопорушення; б) замах на вчинення такого виду правопорушення. Тобто діяння, які не містять усіх ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, оскільки діяння не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного (шкода не настає всупереч бажанням суб’єкта кримінального правопорушення);

2) вказані стадії незакінченого кримінального правопорушення ступенем реалізації умислу, ступенем безпосередньої загрози настання суспільно небезпечних наслідків, їх обсягом;

3) момент закінчення кримінально-протиправного діяння є не менш суттєвою ознакою, адже саме з урахування вказаної ознаки визначається вид покарання за вчинення такого діяння [3].

Розглянемо певні правила кваліфікації кримінальних правопорушень та особливості призначення покарання. Отже, кримінальна відповідальність за незакінчену злочинну діяльність (готування та замах до (на) кримінального правопорушення), відповідно до ст. 16 КК України, настає за ст. 14 або 15 КК України, які визначають ознаки готування та замаху, і тією статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин.

Підставою кримінальної відповідальності за готування та замах є склад незакінченого кримінального правопорушення, ознаки якого зафіксовано у статтях 14, 15 і у відповідній статті Особливої частини КК України. Посилання на ст.ст. 14, 15 КК України обов'язкове. Оскільки диспозиції норм Особливої частини КК України сформульовані як закінчені посягання.

Суспільно небезпечні наслідки, що настали при замаху, не потребують самостійної кваліфікації, навіть якщо є ознаками об'єктивної сторони іншого закінченого кримінального правопорушення (наприклад, під час замаху на вбивство заподіюється тілесне ушкодження середньої тяжкості - кваліфікація за ст. 15, 115 КК України) [2].

Якщо діяння, вчинене при готуванні до кримінального правопорушення, замаху на нього містять ознаки іншого закінченого кримінального правопорушення, все кваліфікується як сукупність кримінальних правопорушень: готування (замах) на вчинення одного кримінального правопорушення та інший закінчене кримінального правопорушення (до прикладу, викрадання вогнепальної зброї, вибухових речовин для вчинення терористичного акту - ст. 262, ч. 2 ст. 15, ст. 258 КК України).

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що незакінчене кримінальне правопорушення є певним феноменом у кримінальному праві, який має свої специфічні риси. До того ж, питання притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення незакінченого кримінального правопорушення має свої певні особливості та правила, який необхідно дотримуватися для призначення справедливого покарання за вчинення

кримінально-протиправного діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 27.03.2023);

2. Меркулова В. О., Гритенко О. А., Собко Г. М. Кримінальне право України: інститут кримінально-правових заходів в схемах та таблицях. Навчальний посібник. - Одеса: Вид-во ОЮІ ХНУВС, 2006. – 80 с.;

3. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину Автореферат дисер. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. Харків, 2005. – 20 с.

УДК. 341

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙН ТА КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ МІЖ ДЕРЖАВАМИ

Науковий керівник:
Жеглінська Тетяна Олегівна
кандидат юридичних наук,
старший викладач теорії та історії держави і права,
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Руднєв Дмитро Вячеславович
курсант І курсу,
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: в даній статті розглянуто питання дотримання прав людини під час війни та конфліктних ситуацій, зазначено що під час збройної агресії на території України ворог не дотримується міжнародних правил ведення війни, чим порушує права людини.

Ключові слова: права людини, війна, конфліктна ситуація, дотримання прав та свобод людини, порушення прав людини.

Останні події які відбулися на території нашої держави, показують кожен день світу, що військові конфлікти стали причиною руйнування мільйонів життів, кожен день люди позбавляються їх основоположних прав. Порушення прав людини, є досить актуальною особливо, при веденні війни, між двома державами, порушуються ті права які дані людині від народження. За певних умов можуть вчинятися злочини як проти життя і здоров'я людей, так проти честі та гідності, людяності, відбувається геноцид народу, тому ця тема є

досить актуальною у наш час, та потребує додаткового вивчення.

Права людини, за Конституцією України, є універсальними та невідчужуваними, і вони мають бути захищені незалежно від ситуації. Однак, в конфліктних зонах та війнах, порушення прав людини часто стають частим явищем. Конфліктні зони та війни призводять до серйозних порушень прав людини, включаючи життя, свободу та безпеку людей, а також їх право на гідне життя. Найчастішими порушеннями прав людини в конфліктних зонах є звільнення з полону, тортури, насильство, знищення майна та викрадення людей. Тому на нашу думку головним завданням міжнародної спільноти яка має на меті захист прав людей, врегулювати дані відносини таким чином, щоб це не призводило до порушень. [1]

Організації, такі як ООН та її агенції, зазвичай діють в якості захисників прав людини в конфліктних зонах та війнах, надаючи гуманітарну допомогу та відновлюючи пошкоджені інфраструктури. Однак, безпека та захист прав людини має залишатися головним пріоритетом всіх сторін конфлікту та війни, аби запобігти порушенням прав людини та забезпечити гуманітарний захист для всіх жителів конфліктних зон.

Україна є стороною багатьох міжнародних документів з прав людини, які стосуються захисту прав людини під час війн та конфліктів. Деякі з них:

- Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року, які містять норми міжнародного гуманітарного права і встановлюють правила поводження з ув'язненими та захисту населення від наслідків війни.
- Римський статут Міжнародного кримінального суду, який визнає кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів, зокрема проти цивільного населення.
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, які гарантують права людини включаючи право на життя, свободу думки та відчуттів, на освіту, на працю та інші.

- Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року та її протоколи, які забезпечують захист прав людини включаючи право на справедливий суд, свободу висловлювання, право на життя та інші.

Україна ратифікувала всі ці документи, що означає, що вона зобов'язалася дотримуватися їх норм та забезпечувати їх захист в своїй країні. Але, сторона агресор також ратифікувала деякі з цих документів, та не дотримується основних положень викладених в них, такі діяння називаються військовими злочинами, та потребують додаткового регулювання. [2, с. 198]

Дані конвенції застосовуються у разі оголошеної війни або будь-якого збройного конфлікту, навіть якщо одна з воюючих сторін не визнає стану війни, і у разі окупації території, навіть якщо ця окупація не зустріне збройного опору. Положення Женевських конвенцій є обов’язковими як для країн що їх ратифікували, нейтральних країн, так і тих, хто не є учасником згаданих конвенцій. [3, с. 102]

Збройні конфлікти стали страшною реальністю сучасного світу, і незважаючи на міжнародну регламентацію законів війни, не можна забезпечити повне дотримання прав та свобод людини в умовах війни. Військові дії передбачають масштабність та порушення прав та законних інтересів цивільного населення. Однак, для забезпечення прав людини під час збройних конфліктів необхідно, щоб учасники конфлікту прагнули мінімізувати втрати серед цивільного населення та не порушувати фундаментальні права та свободи людини, які гарантуються універсальними стандартами прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text. (дата звернення -06.05.2023)

2. Стратонов, В. М. "ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОКРЕМИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ Василь Миколайович СТРАТОНОВ." Український дослідницький простір в умовах

війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції.(Харків-Рига, 31 травня 2022 р.). Харків, 2022. 242 с. (2022).

3. Бані-Насер, Ф., et al. "ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ." ПРАВОВІ НОВЕЛИ (2022): 101.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Кабак Ярослав Станіславович
Здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ, Україна
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
Викладач кафедри кримінального права
та кримінології
капітан поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ, Україна

На сьогоднішній день проводиться значна кількість наукових досліджень в галузі кримінального права, спрямованих на вдосконалення та розкриття інституту необхідної оборони. Згідно зі статтею 36 Кримінального кодексу України (далі - ККУ), необхідна оборона визначається як правомірний захист інтересів особи, суспільства або держави від суспільно небезпечного посягання шляхом завдання тільки необхідної та достатньої шкоди тому, хто здійснює посягання, що відповідає небезпеці посягання та обстановці захисту [1].

Україна визнає життя та здоров’я своїх громадян як найвищу суспільну цінність (ст.3 Конституції України [2]). Необхідна оборона є природним правом громадян, а також є важливою га-рантією реалізації конституційного положення про те, що «кожний має право захи-щати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань» (ч. 2 ст. 27 Конституції України). При розгляді сутності необхідної оборони слід зазначити, що право на необхідну оборону не абсолютна, а обмежена її межами здійснення, перевищення яких тягне за собою кримінальну відповідальність у

відповідності до КК [3].

Для розгляду судової практики у справах необхідної оборони слід звернутися до основних теоретичних положень. В якості умов правомірності застосування необхідної оборони, що належать до посягання, відносять:

1. Наявність факту суспільно небезпечного посягання. Цей пункт означає, що злочинне посягання має нести в собі не тільки суспільну небезпеку, а й факт початку, або, якщо сам напад ще не почалося, є реальна загроза його початку. Виходячи з цього можна зробити висновок, що оборонець може не чекати безпосереднього початку посягання, а може вжити необхідних заходів для запобігання майбутньому правопорушенню;

2. Суспільна небезпека цього посягання. Сутність цього пункту у тому, що з визнання правомірності самооборони необхідно її застосування тільки для відображення посягання, визнаного суспільно небезпечним. Виходячи з цього можна зробити висновок, що не можна визнати правомірною необхідну оборону, спрямовану на запобігання правомірній, суспільно корисній поведінці;

3. Реальність та дійсність суспільно небезпечного посягання. Виходячи з цього пункту з має посягання існувати об'єктивно та нести реальну загрозу, в іншому випадку поведінка оборонного суб'єкта кваліфікується як «уявна оборона», тобто застосування індивідуальної оборони без об'єктивної причини.

Також, слід зазначити, що у випадку, якщо особа при «уявній обороні» завдала шкоди іншій особі, або ця шкода явно перевищує межі допустимої шкоди під час оборони, то така особа підлягає кримінальній відповідальності відповідно до ККУ [3].

Шкода, що завдається посягаючому в процесі необхідної оборони, може виразитися у заподіянні шкоди здоров'ю різної тяжкості. Перевищення таких меж є порушенням умов правомірності. Основною умовою правомірності оборони – є неприпустимість перевищення меж необхідної оборони. Перевищенням меж необхідної оборони, згідно ККУ, визнаються навмисні дії, які явно не відповідають характеру і ступеня суспільної небезпеки посягання [4, с. 10].

При розгляді питання про наявність перевищення меж необхідної оборони потрібно враховувати обставини, пов'язані як із посяганням, так і з захистом. Необхідна оборона можлива тільки в разі наявності посягання, і якщо його немає, то стан необхідної оборони не вважається наявним, і будь-які дії, що здійснюються, не можуть вважатися обороною. Згідно з КК, перевищення меж необхідної оборони відбувається тільки тоді, коли захист не відповідає ступеню суспільної небезпеки посягання, і коли замість того, щоб припинити посягання, завдається значно більше шкоди ніж це необхідно.

Якщо особа, яка застосувала необхідну оборону, перевищила межі такої оборони та заподіяла неправомірну шкоду, то вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності за самостійне правопорушення, передбачене статтею ККУ. При цьому враховується, що таке правопорушення було скоєно під час захисту від суспільно небезпечного посягання з перевищенням меж необхідної оборони [3, с. 38].

Справа "Коновалова проти України" (за номером 22129/08), яка була розглянута Європейським судом з прав людини. У цій справі заявник заявив про те, що був заарештований та підданий побиттям, після чого йому було пред'явлено звинувачення у вбивстві та він знаходився у в'язниці більше 10 років. Заявник також стверджував, що він перевищив межі необхідної оборони, захищаючи себе від нападу. Суд заявив, що заявник не використовував необхідну силу та застосував надмірну силу, тому його поведінка не може бути визнана як законна оборона [6]. Також Справа "People v. Goetz" у Сполучених Штатах Америки, де відомий випадок, коли Бернард Гойц, який був атакований чотирма молодими людьми у метро, використав зброю та поранив їх. Гойц стверджував, що він діяв в рамках необхідної оборони, але був засуджений за перевищення меж цієї оборони та незаконне володіння зброєю [7].

Таким чином, перевищення меж необхідної оборони передбачає кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених ст. 118 і 124 ККУ [1]; особа не притягується до кримінальної відповідальності, якщо вона через сильний емоційний стрес, спричинений суспільно небезпечним

вторгненням, або яка в результаті булінгу, яка була систематичною, не має відповідності шкоди, завданої небезпекою нападу чи захисту; не перевищує самооборони та не тягне за собою кримінальну відповідальність за застосування зброї чи інших засобів чи предметів для запобігання нападу озброєної особи чи групи людей, а також для запобігання незаконному втручанню. або інші будівлі чи майно, незалежно від ризику для правопорушника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.
2. Конституція України, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
3. Павлов, Володимир Олександрович. "Сутність та особливості вчинення злочинів у стані сильного душевного хвилювання." Академічні візії 18 (2023).
4. Пашкіна, Анна. "Обставини посягання, що виключають перевищення меж необхідної оборони." (2021).
5. Ісламов, Ігор Олегович. "Необхідна оборона: кримінально-правові аспекти." (2020).
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі "Коновалова проти України" від 26 липня 2012 року.
7. "People v. Goetz, 68 N.Y.2d 96, 497 N.E.2d 41, 506 N.Y.S.2d 18 (1986)", рішення Верховного суду Нью-Йорка.

ДОКАЗИ І ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Коваль Ольга Миколаївна
к.ю.н., доцент
доцент кафедри приватного та публічного права
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна
Жукотанська Ольга Сергіївна
здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. Основна увага в цих тезах приділяється концепції та структури доказів, а також ймовірності та концептуальних загадок, які виникають під час спроби отримати докази під час кримінального процесу. Встановлено, що збирання доказів, як засіб отримання доказів, та їх застосування для реконструкції подій, пов’язаних із розслідуванням, є інструментом досягнення цілей кримінального провадження. Ці завдання зосереджені на забезпеченні прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження, розкритті кримінальних правопорушень, недопущенні протиправного покарання невинних осіб. Здатність суду вирішувати правові спори, які виходять за рамки доказів, значно ускладнюється, що свідчить про важливість інституту доказів як фундаментального стовпа кримінального правосуддя, як свідчать більшість науковців.

Мета роботи. Єдиним засобом досягнення цілей кримінального процесу є збір доказів, який інтерпретується як процес доказування, використання якого служить для відтворення реальної картини розслідуваної події, захисту прав і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному процесі, розкриття кримінальних правопорушень і неприпустимості покарання невинних. Судовий розгляд і вирішення спорів поза доказової діяльності, тобто здійснення судової влади, неможливо в судовому порядку. У зв'язку з цим, на думку більшості вчених, питання доказування були і залишаються основою кримінального

процесу.

У світлі вищесказаного слід зазначити, що метою нашої роботи є вивчення теоретичних основ концепції та структури доказів, а також концептуальних проблем, пов'язаних з отриманням доказів у кримінальному процесі.

Матеріали та методи. Питання про докази у кримінальній справі було предметом багатьох вчених, зокрема М. Гродзинський, але питання доказів та доказування у кримінальному процесі мало вивчені у світлі новизни законодавства.

Результати та обговорення. У доктрині доказування давно закріплена ідея доведення обставин кримінального правопорушення, важливих для здійснення досудового розслідування і кримінального судочинства, як свого роду пізнання, що характеризується єдністю двох взаємопов'язаних ступенів чуттєвого (прямого) і раціонального (непрямого) пізнання. Ці закономірності не заперечують наявності істотних особливостей доказування в кримінальному процесі, що дозволяє нам погодитися з тими авторами, які підкреслюють, що процес доказування в кримінальному процесі являє собою особливу процесуальну методологію для пізнання юридично уповноваженими суб'єктами розглянутого об'єкта дослідження [1, с. 87].

Зобов'язання щодо доказування, накладене на певних суб’єктів доказування, зазвичай трактується у двох сенсах: як зобов'язання збирати, аналізувати та оцінювати докази для встановлення істини та як обов'язок обґрунтовувати свої висновки за допомогою доказів.

У кримінально-процесуальній літературі поняття доказів трактується неоднозначно, незважаючи на їх визначальну роль у встановленні обставин кримінального правопорушення. Багато наукових досліджень було проведено з цього питання в різний час, лише для того, щоб ще раз підкреслити його постійну актуальність. По-перше, зрозуміло, що ми можемо визнати, що наша власна концепція «доказу» недостатньо вивчена [2, с. 23]. Фактично, кримінально-процесуальне доведення розглядається як дозволена законом

практична діяльність суб'єктів, здійснювана в особливій процесуальній формі шляхом збору, розгляду та оцінки доказів.

Деякі судді-процесуалісти розглядають процесуальну уніфікацію доказів як незалежний елемент процесу доказування. Відомий український процесуальний юрист М. Гродзинський, наприклад, вважав, що збір доказів - це діяльність слідчих органів, суду і прокуратури зі збору, узагальнення та оцінки доказів. Слід зазначити, що процесуальне об’єднання таких доказів не вважається самостійним елементом доказування, оскільки воно є невід’ємною частиною будь-якої слідчої дії, яка проводиться для збору чи перевірки доказів. Збирання доказів у процесуальних джерелах вважається регламентованою Кримінально-процесуальним кодексом України діяльністю компетентних органів щодо виявлення та фіксації істотних і непрямих слідів кримінального правопорушення чи інших доказових відомостей у процесуальних документах та додатках до них.

У світі немає готових доказів, тому формуванням доказів та їх процесуальним походженням займаються слідчі при проведенні оперативно-розшукових дій, виявленні відповідних відомостей (слідів злочину) та внесенні їх до процесуальних дій. Так, І. Бентам також заявив, що в доказі є щось оманливе, здається, що передбачуваний об'єкт, названий так, володіє достатньою силою, щоб довіряти йому, але це слово слід розуміти тільки як засіб встановлення істинності факту, засіб, який може бути використано як для встановлення істинності факту, так і для підтвердження його існування [3, с. 71].

Вважаємо за необхідне наголосити, що в процесі збирання доказів та врахування необхідних передумов для подальшого навчання створені передумови для подальшого всебічного, всебічного та об’єктивного розгляду обставин кримінального правопорушення.

Процес перевірки доказів можна розділити на практичну (розслідувальну) дію пошуку нових доказів і логічні операції вивчення зібраних доказів (аналіз і синтез). Відповідно до частини 1 ст. 94 КПК України слідчі, прокурори,

дізнавачі, суди за своїм внутрішнім переконанням оцінюють кожну зібрану у справі докази з точки зору достатності, допустимості, достовірності та повноти доказів - з точки зору доказів. достатності та взаємозв'язку для прийняття процесуального рішення.

Вищевикладене дозволяє охарактеризувати збір і перевірку доказів як певні етапи формування фактичної основи процесу доказування [4, с. 27]. Це використовується при формуванні процесуальних актів, в яких обставини встановлюються шляхом логічного використання доказів кримінального провадження, а також обгрунтування і мотивації процесуальних рішень, що випливають з встановлених і розслідуваних обставин.

Практичні дії щодо збору та перевірки доказів і процесуальних доказів, а також відмінність між ними давно вивчаються експертами. Правники 20 століття демонструють логічність використання доказів при обґрунтуванні судових рішень, хоча і підкреслюють важливу роль збору та перевірки доказів як "однієї з гарантій законності, надійності суду".

Докази в кримінальному процесі набувають значення для судових доказів, якщо вони мають юридичні характеристики, передбачені законом. Такі ознаки даються встановленими методами збору та використання доказів [5, с. 377]. Отже, поняття докази в основному визначається не спрямованістю його пошуку, а його призначенням - бути інструментом для обґрунтування встановленого:

а) «процесуальні докази» або докази, що випливають із фактичних обставин, тобто діяльності компетентних органів та осіб зі збору, перевірки та оцінки доказів;

б) «логічний доказ», тобто логічний і процедурний доказ конкретного аргументу, твердження, висновку у справі.

Сутність доказу повністю полягає в доказі твердження, аргументу, гіпотези. При формуванні та перевірці доказів також слід враховувати традиційне ототожнення доказів і практичної діяльності, а також те, що існує два типи терміна «докази» у кримінальному провадженні.

Висновки. Для підтвердження доказів вони повинні бути використані в процесі доказування обставин кримінального правопорушення шляхом обґрунтування певних аргументів і висновків. Це досягається шляхом подання доказів у різних формах під час судового провадження, включаючи обвинувальні акти та судові рішення. Для прийняття зважених процесуальних рішень необхідний аналіз значної кількості доказів. Цей процес досягається виключно шляхом раціонального, опосередкованого пізнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ, 2005. 272 с;

2. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с;

3. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 27 листопада 2013 р.) / відповідальний за випуск Ю. П. Аленін. – Одеса: Юридична література, 2013. – 504 с;

4. Гмирко В. Кримінально-судові докази: юридичне поняття чи дефініція? / В. Гмирко // Право України. – 2014. – № 10. – С. 26–36;

5. Коміссарчук Ю. А. Значення, класифікація та правила використання непрямих доказів у кримінальному процесі / Ю. А. Коміссарчук, О. В. Ряшко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2014. – № 2. – С. 374–381.

6. Коваль О. Реалізація права особи на виправдання в досудовому провадженні. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 6/2018. С. 364–367.

7. Diorditsa, I. V., Koval O. Information interventions as a new dimension of Ukraine’s cyber – vulnerability. Linguistics and Culture Review, 5 (S2), P. 152–166. https://lingcure.org/index.php/journal/article/view/1337

ПОНЯТТЯ ЗАМАХУ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кондратьєва Анна Олександрівна
Курсант II курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Корогод Світлана Володимирівна
старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ./Introductions. Замахом на вчинення кримінального правопорушення визнається діяння (дія або бездіяльність), вчинене особою з прямим умислом на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України, якщо при цьому кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі (ч. 1 ст. 15 ККУ) [1, 2].

Ціль роботи./Aim. Поняття замаху на вчинення кримінального правопорушення у законодавчому визначенні є неповним, у Кримінальному кодексі є багато суперечливих положень, а відсутність єдності у застосуванні системи кваліфікації замаху на вчинення кримінального правопорушення у правозастосовній практиці призвела до багатьох помилок у кримінально-правовій кваліфікації та призначенні покарання. Незважаючи на вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність та численні дослідження, проведені в останні десятиліття, особливо з питань замаху та замаху на кримінальне правопорушення, між теорією та практикою з цього актуального питання інституту кримінального права існують розбіжності. З огляду на викладене, видається доцільним оцінити повноту регламентації чинним кримінальним законодавством відповідальності за замах на

кримінальне правопоркшення.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічною основою дослідження є загальна вибірка наукового пізнання, що дають змогу визначити теоретичні, законодавчі та прикладні аспекти замаху на кримінальне правопорушення. Також у роботі використовуються загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, а саме: формально-логічний (догматичний), системно-структурний та системно-функціональний, а в ході підсумування порівняльно-правовий.

Результати та обговорення./Results and discussion. Питання сутності, видів та кримінально-правового значення замаху на злочин отримали певний рівень відображення у юридичній літературі. Насамперед, у підручниках, навчальних посібниках із Загальної частини кримінального права та коментарях КК України. Але очевидно, що такі джерела мають за мету швидше коментувати положення чинного законодавства ніж оцінювати їх ефективність та досконалість. В Україні питання відповідальності за замах на злочин розглядали вчені, які досліджували інститут стадій вчинення злочину на дисертаційному рівні (Т. М. Данилюк, Н. В. Маслак, А. В. Шевчук та ін.), а також автори інших наукових і навчальних видань (Ю. В. Александров, В. К. Грищук, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, П. С. Матишевського, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, А. О. Пінаєв, В. П. Тихий, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, С. Д. Шапченко та ін) [6].

До незакінчених кримінальних правопорушень належать готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення (ч. 2 ст. 13 ККУ) [3].

Стадія замаху на вчинення кримінального правопорушення можлива лише за умови вчинення кримінального правопорушення з прямим умислом. Замах на вчинення кримінального правопорушення може бути як активним, так і пасивним (наприклад, мати, яка не годує новонароджену дитину грудьми, бо бажає їй смерті, або лікар, який не надає належної медичної допомоги з наміром позбавити життя невиліковно хворого пацієнта) [6, 4, 5].

При замаху на кримінальне правопорушення особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки та бажає довести розпочате кримінальне правопорушення до кінця та настання зазначених наслідків. Так, відповідно до п. 4 постанови ВАС України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про кримінальне правопорушення проти життя та здоров'я особи» замах на вбивство може бути вчинений лише з прямим умислом. (коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки та бажає їх настання) [7, 8, 12].

Безпосередня спрямованість на вчинення кримінального правопорушення означає, що особа починає вчиняти дії (бездіяльність), передбачені відповідною статтею Особливої частини КК України (приступає до виконання об'єктивної сторони кримінального правопорушення, ставить об'єкт кримінально-правової охорони у стані безпосередньої небезпеки заподіяння йому значної шкоди).

Відмінність замаху на кримінальне правопорушення від готування до кримінального правопорушення.

Щоб відмежувати замах на кримінальне правопорушення від готування до нього, необхідно з'ясувати, чи є вчинене особою діяння складовою об'єктивної сторони того чи іншого кримінального правопорушення.

Залежно від складу кримінального правопорушення одні й ті ж дії можуть розглядатися як готування, так і замах. Наприклад, незаконне проникнення до квартири може бути замахом на вчинення кримінального правопорушення (викрадення чужого майна шляхом проникнення у житло), а може розглядатися як готування до кримінального правопорушення (наприклад, вбивство власника житла) [9, 10].

На відміну від готування, кримінальна відповідальність за замах на кримінальне правопорушення настає незалежно від ступеня тяжкості вчиненого особою кримінального правопорушення.

Розмежування замаху на кримінальне правопорушення і закінченого кримінального правопорушення.

При розмежуванні замаху на кримінальне правопорушення від закінченого кримінального правопорушення необхідно враховувати:

- структуру складу кримінального правопорушення, що впливає на момент його закінчення;

- зміст умислу винного.

З об'єктивної сторони замах на посягання виражається у відсутності однієї або кількох ознак, передбачених відповідною нормою Особливої частини КК України.

У замаху відсутня єдність задуманого і фактично вчиненого винним, що характерно для закінченого кримінального правопорушення. Так, якщо при вчиненні викрадення умисел особи був спрямований на заволодіння майном у великих або особливо великих розмірах і він не був реалізований з незалежних від її волі причин, вчинене кваліфікується як замах на крадіжку у великих або особливо великих розмірах. незалежно від суми фактично викраденого .

Нереалізація умислу як ознака замаху повинна бути істотною, такою, щоб впливати на правову оцінку вчиненого.

Таким чином, якщо посадова особа прагнула одержати хабар у великому розмірі, але фактично отримала лише його частину, яка також є винагородою у великому розмірі, розрив між запланованим і фактично вчиненим кримінальним правопорушенням не можна визнати істотним і не впливають на оцінку вчиненого злочину. Обидва пункти хабара знаходяться в межах однієї кваліфікуючої ознаки (великий розмір хабара), а тому дії кваліфікуються за ч. 2 ст. 368 КК України без посилання на ст. 15 КК України.

Висновки./Conclusions Отже, вимушена неповнота об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, ознака замаху. Особа не доводить кримінальне правопорушення не з власної ініціативи, а з незалежних від неї причин. Під такими причинами слід розуміти різноманітні обставини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру[11].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне право. Особлива частина : підручник. У 2-х т. – Т. 1 / за ред. проф. О. О. Дудорова, доц. Є. О. Письменського. – Луганськ : «Елтон – 2», 2012. – 780 с.

2. Кримінальне право України. Особлива частина. Альбом схем [Текст]: навчальний посібник / [І. А. Вартилецька І. А., В. Я. Горбачевський, О. В. Микитчик, В. С. Плугатир, М. В. Плугатир]. – Київ: Алерта, 2015. – 576 с.

3. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року (з подальшими змінами та доповненнями).

4. Вакула І. Ю. Види стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та республіки Польща/ І. Ю. Вакула // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ – 2014. - № 2 – С. 193-204.

5. Вакула Ю. І. Поняття стадій вчинення злочину за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі [Електронний ресурс] / Ю. І. Вакула // Форум права. – 2012. – №1. – С.146–152. – Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12vijtrp.pdf

6. Дякур М. Д. Інститут замаху на злочин в кримінальному праві зарубіжних країн / М. Д. Дякур // Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. Т. 2. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – С. 464–467.

7. Кваліфікація злочинів, підслідних органами внутрішніх справ : навч. посібник / [В. В. Коваленко, О. М. Джужа, А. В. Савченко, В. В. Кузнецов та ін.] ; За заг. ред. В. В. Коваленка ; за наук. ред. О. М. Джужи та А. В.Савченка. К. : Атіка, 2011. – 648 с.

8. Кваліфікація злочинів, підслідних органами внутрішніх справ : навч. посібник / [В. В. Коваленко, О. М. Джужа, А. В. Савченко, В. В. Кузнецов та ін.] ; За заг. ред. В. В. Коваленка ; за наук. ред. О. М. Джужи та А. В. Савченка. К. : Атіка, 2011. – 648 с.

9. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : [Підручник] / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко ; за заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна. – [4-е

вид., перероб.]. – К. : Алерта, – 2012. – 316 с.

10. Маслак Н. В. Підстава кримінальної відповідальності за готування до злочину / Н. В. Маслак // Кримінальне право України. – 2006. – № 4. – С. 3–9.

11. Тихий В. Замах на злочин (коментар статті 15 Кримінального кодексу України) / В.Тихий // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – № 4. С.91–94.

12. Про судову практику в справах про ... | від 07.02.2003 № 2 (rada.gov.ua)

ВИНА

Корнієнко Сергій Олександрович
Курсант 2-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Вина в кримінальному праві є ключовим поняттям, визначаючим психологічне ставлення особи до своїх дій або бездіяльності, які передбачені Кримінальним кодексом України, а також їх наслідків. Це ставлення виражається у формі умислу або необережності, згідно зі статтею 23 Кримінального кодексу. Вина є обов'язковою складовою суб'єктивної сторони будь-якого кримінального правопорушення і повинна бути доведена у випадку його вчинення.

Мета роботи. / Aim. Конституція України, в статті 62, закріплює важливий принцип, згідно з яким кримінальна відповідальність може настати тільки у разі доведення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Це конституційне положення знайшло своє втілення в чинному Кримінальному кодексі України. Згідно з ним, особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана покаранню, поки не буде доведена її вина в установленому законом порядку і не буде видано обвинувальний вирок суду (частина 2 статті 2 Кримінального кодексу) [5].

Крім того, згідно зі статтею 11 Кримінального кодексу, кримінальним правопорушенням вважається лише те, яке є суспільно небезпечним і має склад вини (дії або бездіяльності). Закріплення цього положення в законодавстві є

важливою гарантією дотримання законності в діяльності правоохоронних органів та суду [3].

Принцип вини отримав свій розвиток із міжнародно-правових та конституційних принципів. Стаття 11 Загальної декларації прав людини встановлює: «Кожна людина, яка звинувачується у скоєнні правопорушення, має право вважатися невинним доти, доки його винність не буде встановлено законним порядком шляхом головного судового розгляду». Пункт 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права свідчить, що особа, яка вчинила правопорушення, відповідає тільки за ті діяння та наслідки, які заподіяні їм особисто, навмисне або з необережності. Дані міжнародні становища знайшли своє подальше відбиток у Конституції України [3].

Матеріали та методи./Materials and methods. Конституція говорить: «Кожен обвинувачуваний у скоєнні правопорушення вважається невинним, поки його винність не буде доведена в передбаченому законом порядку і встановлена вироком суду, що набрав законної сили». Оскільки кримінальне та кримінально-процесуальне право перебувають у тісній взаємодії, цей принцип також знайшов своє відображення у кримінально-процесуальному законодавстві, в інституті презумпції невинності [5]. КПК України встановлює: «Обвинувачений вважається невинним, поки його винність у скоєнні правопорушення не буде доведена у передбаченому цим Кодексом порядку і встановлено вироком суду, що набрав законної сили». Суть цього принципу у тому, що ніхто може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, а то й встановлено його особиста вина щодо суспільно небезпечного діяння та її наслідків [5].

Якщо говорити про поняття умислу, можемо сказати що це є вид вини. Умисел – відома в юриспруденції правова категорія. Згідно з Кримінальним кодексом України кримінальне правопорушення, вчиненим умисно, визнається діяння, вчинене з прямим або непрямим умислом, а саме відповідно до ч. 2 ст. 24 Кримінального Кодексу України: кримінальне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала

суспільно небезпечний характер своєї дії або бездіяльності, передбачала її суспільно небезпечні наслідки і бажала їх або свідомо припускала настання цих наслідків. [3]

Крім закріпленого КК поділу наміру на прямий і непрямий, у науці кримінального права виділяються інші види, які законодавчо не визначено. Однією з підстав класифікації є момент виникнення та формування наміру. За цим критерієм він ділиться на заздалегідь обдуманий, що раптово виник і спокійно реалізований [1].

Вольовий момент при злочинній легковажності характеризується самовпевненим розрахунком без достатніх на те підстав для запобігання небезпечним наслідків. Саме вольовим компонентом йде основне розмежування між непрямим наміром і легковажністю [4].

Особа, що діє з легковажності, передбачаючи можливість настання негативних наслідків, самовпевнено розраховує на їх запобігання, а в особи, яка вчиняє небезпечне діяння з непрямим наміром, такого розрахунку немає. Розрахунок на запобігання, недопущення суспільно небезпечних наслідків - це негативне ставлення до них, прагнення їх уникнути.

Висновки./Conclusions. Отже, зміст вини включає сукупність психічних елементів, що відображають об'єктивні ознаки кримінального правопорушення та виражають ставлення особи до цих ознак. Однак сам по собі зміст вини не дає повної характеристики, для цього необхідно розглядати інші його елементи.

Сутність вини полягає в негативному ставленні особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, до суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Це означає, що особа свідомо порушує встановлені правила та наносить шкоду інтересам суспільства. Форма вини відображає певний зв'язок між психологічними ознаками, які складають зміст вини, та об'єктивними ознаками кримінального правопорушення. Вона визначає, як саме особа усвідомлювала свої дії, чи було це злочином зумисне (умисна вина) або недбалістю (необережна вина). Ступінь вини є кількісною характеристикою, що визначає тяжкість вчиненого діяння та небезпечність винної особи. Вона

залежить від таких факторів, як суспільна небезпечність діяння, форма вини, мотив та мета діяння, особливості особи винного, обставини та причини, що вплинули на утворення вини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітомський, Юрій Леонідович, and Степан Юрійович Бондаренко. Поняття та сутність психологічної теорії вини в кримінальному праві.2021 р.
2. Крайник, Г. С. "Кваліфікація кримінальних правопорушень." (2022).
3. Кримінальний кодекс України URL: https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/02/18/ kontrolnyj-proekt-kk-18-02-2022.pdf
4. Лихова, С. Я., and А. О. Нікріцухін. Форми вини у складі злочину, передбаченого в диспозиції ст. 441 КК України «екоцид». Diss. Національний авіаційний університет, 2020 р.
5. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЧЕРЕЗ ХВОРОБУ

Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології,
капітан поліції
Ярина Ярослав Ігорович
Студент
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Конституція України гарантує судовий захист прав та законних інтересів громадян, зокрема засуджених до відбування покарання.

Крім того, кожен засуджений за правопорушення має право на перегляд вироку вищим судом у порядку, встановленому законом, а також право просити про помилування чи пом'якшення покарання. Ці положення Основного Закону країни відображають загальносвітові принципи, стандарти та правила у сфері відправлення правосуддя щодо осіб, які вчинили правопорушення [1, 2].

Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство та окремі підзаконні акти передбачають наявність правового механізму реалізації принципу гуманізму щодо засуджених, які захворіли на психічний та іншим важким захворюванням, що перешкоджає адекватно приймати ними значення карального та виправного впливу.

В даному випадку ми маємо на увазі правовий інститут звільнення від покарання засуджених у зв'язку із хворобою, що встановлює судовий порядок такого звільнення [2].

У період відбування покарання вирішення таких питань віднесено до компетенції. судів (за КПК України), а також установ та органів УІВ.

Особи, звільнені з виправних установ у зв'язку з наявністю іншої тяжкої хвороби, не можуть бути визнані звільненими від відбування покарання

достроково чи умовно чи переведеними у режим відстрочення відбування покарання.

Подібне звільнення від відбування покарання припиняє виконання вироку та виводить засудженого із статусу, раніше визначеного йому судом. Засуджені звільняються від відбування покарання у зв'язку з тяжкою хворобою через те, що вони перестають бути суб'єктами відбування покарання та виправлення.

У зв'язку з цим ми не підтримуємо авторів досліджень, які визнають цей вид звільнення від покарання видом дострокового звільнення від відбування покарання [3].

Хвороба засудженого робить мету покарання недосяжним, а сам каральний вплив на тяжкохворого негуманним, марним і посилюючим процес протидії хвороби. Таке звільнення від відбування покарання А. С. Міхлін назвав перериванням відбування покарання [4, с. 136].

Тяжка хвороба колишніх засуджених ставить у дві ситуації:

а) виснажлива лікувальна процедура підтримки певного рівня фізичного стану зі смертельними наслідками;

б) складна лікувальна процедура боротьби з хворобою та лікування з певними негативними наслідками для організму.

Після звільнення з виправної установи таких засуджених поміщають до лікувальних закладів за місцем проживання, або перебіг їх хвороби під контролем медичних працівників та родичів на дому.

Врахування правопорушень, скоєних особами, звільненими від покарання у зв'язку з тяжкою хворобою не існує. Можна лише припускати, що ця категорія осіб не реалізує протиправні задуми після звільнення, хоча вони і в цьому стані можуть виявляти елементи протиправності та аморальності [3].

Для ухвалення судом рішення про звільнення тяжкохворого засудженого важливий обов'язковий облік його поведінки у період відбування покарання, його ставлення до організації лікування, наявність у його постійного місця проживання, родичів або близьких, здатних виявити належну турботу про нього.

Загалом інститут визволення засудженого від відбування покарання, переважно позбавлення волі, у зв'язку з тяжкою хворобою цілком обґрунтовано вбудований у логіку правової матерії про реалізації кримінальної відповідальності та застосування покарання [1, с. 10].

Для звільнення від покарання особи, яка після вчинення кримінального правопорушення або постановлення вироку захворіла на іншу тяжку хворобу необхідно, щоб у такої особи діагностували тяжку хворобу, що загрожує його життю (або може призвести до серйозного погіршення стану здоров'я чи інших тяжких наслідків) та перешкоджає йому відбувати покарання, а лікування в умовах відбування (виконання) покарання є неможливим або ускладненим, а також дана особа має стати на шлях виправлення або довести виправлення сумлінною поведінкою та ставленням до праці.

Підбиваючи підсумки, слід відмітити, що стан медичного забезпечення засуджених на сьогодні є вкрай низьким і тому їх звільнення за хворобою необхідно розглядати скоріше як необхідність, пов'язану з неможливістю забезпечення належного лікування в колоніях.

Отже, застосування цієї підстави звільнення повинно мати більш гуманне забарвлення й основним критерієм, за яким відбувається оцінювання можливості звільнити особу, необхідно розглядати фізичний стан засудженого та можливість зберегти його здоров'я, а також забезпечення безпеки для інших засуджених і персоналу колонії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування: монографія / О. П. Горох; за наук. ред. А. А. Музики. Київ : ВД «Дакор», 2019. 676 с.

2. Донець К. Г. Особливості застосування звільнення від відбування покарання за хворобою. Часопис Київського університету права. 2015. № 2. С. 317-320.

3. Музика А. А. Звільнення засуджених від відбування покарання.

Кримінально-виконавче право України: підручник. У 2 т. Т. 2 / [А. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменський та ін.]; за заг. ред. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П., 2018. 622 с.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ: ВД Дакор, 2018. 1360 с.

СТАТТЯ 49 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Красота Максим Миколайович
Курсант 1 курсу Навчально-наукового
Інституту права та підготовки фахівців
Для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Жеглінська Тетяна Олегівна
Старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

Конституція України – оберіг і гарант ключових конституційних цінностей, якими є верховенство права з осердям прав людини, демократії і людської гідності, що слугують утвердженню України в Європейській родині.

Згідно з чинним законодавством, охорона здоров'я - один з пріоритетних напрямів державної діяльності. Держава формує політику охорони здоров'я в Україні та забезпечує її реалізацію. Основу державної політики охорони здоров'я формує Верховна Рада України шляхом закріплення конституційних і законодавчих засад охорони здоров'я, визначення її мети, головних завдань, напрямів, принципів і пріоритетів, встановлення нормативів і обсягів бюджетного фінансування, створення системи відповідних кредитно фінансових, податкових, митних та інших регуляторів, затвердження загальнодержавних програм охорони здоров'я [1].

У статті 49 Конституції України зазначено: «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони

здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» [2].

Авторами описано власне тлумачення статті 49 Конституції України. За статтею 49 Конституції України кожна людина має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Держава забезпечує фінансування соціально-економічних, медико-санітарних та оздоровчо-профілактичних програм для забезпечення охорони здоров'я. Це означає, що держава відповідає за створення ефективної та доступної для всіх систем медичного обслуговування.

Відповідно до Конституції, у державних і комунальних закладах охорони здоров’я медична допомога надається безоплатно, а існуюча мережа таких закладів не може бути зменшена. Це означає, що уряд повинен забезпечувати безкоштовний доступ до медичної допомоги в публічних закладах та підтримувати існуючу мережу таких закладів.

Крім того, держава піклується про розвиток лікувальних закладів різних форм власності. Це означає, що державна сприяння розвитку не тільки державних закладів охорони здоров'я, але й приватних та некомерційних медичних установ.

Крім забезпечення охорони здоров'я, держава також зобов'язана дбати про розвиток фізичної культури і спорту, а також забезпечувати санітарно-епідемічне благополуччя. Це відомо про те, що уряд має відповідальність за сприяння здоровому способу життя громадян та забезпечення безпечних і гігієнічних умов для життя.

Отже, завдання конституційного контролю — це просування цінностей і прав людини, вміщених у Конституції України. Саме за допомогою конституційного контролю можна буде попередити примноження обмежень конституційного права, гарантованого у ст. 49 Основного Закону держави, та

усунути вплив на його сутність, а отже, утвердити принцип верховенства права і людину та її блага як вінець Конституції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон №2168-VIII звузив зміст та обсяг права, гарантованого ст. 49 Конституції України: Адвокат Сенюта | ADVOKAT POST. *ADVOKAT POST*. URL: https://advokatpost.com/zakon-2168-viii-zvuzyv-zmist-ta-obsiah-prava-harantovanoho-st-49-konstytutsii-ukrainy-advokat-seniuta/ (дата звернення: 23.05.2023).

2. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 23.05.2023).

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Майтала Володимир Володимирович
курсант ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро

Кримінальне правопорушення є основною категорією кримінального права, що є базою таких понять, як відповідальність та покарання, підстава кримінальної відповідальності, обставини, що виключають протиправність і караність діяння, підстави звільнення від відповідальності і покарання і т.д. [2]

У чинному кримінальному законодавстві України кримінальне правопорушення подано у вигляді злочинів та кримінальних проступків. Кримінальне правопорушення (чи то злочин чи кримінальний проступок) — це, перш за все вчинок, будь-яке діяння, акт поведінки конкретної людини, яка має свободу прийняття рішення, тобто свободу вибору між двома варіантами поведінки, здійснюваний під контролем її свідомості та волі.

З усього вищевикладеного випливає, що поняття кримінального правопорушення не включає такі категорії як наміри, думки та переконання, якщо вони не були втілені у вчинку.

Усі дії людей, не контрольовані їх свідомістю (з різних факторів) не утворюють кримінального правопорушення. Відсутність волі у суб'єкта при скоєнні діяння виключає утворення складу кримінального правопорушення.

Наприклад, особа усвідомлює характер своїх дій (контролює їх свідомістю), але не може керувати ними (внаслідок фізичного чи психічного примусу) [2].

Це закріплено в ст.40 КК України: «Не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди інтересам, що охороняються цим Кодексом, в результаті фізичного або психічного примусу, якщо внаслідок такого примусу особа не могла керувати своїми діями (бездіяльністю)» [1].

При цьому факт втрати можливості керувати своїми діями має бути реальним, а не уявним.

Таким чином кримінальне правопорушення є конкретним актом поведінки людини, яка здійснюється під контролем свідомості та волі особи. Відповідно до зазначеного, кожне злочинне діяння повинно мати визначені у Кримінальному кодексі ознаки:

1) Суспільна небезпечність – є об’єктивною категорією, яка залежить від волі законодавця. Вона вказує на потенційну шкоду, які може заподіяти вчинене діяння суспільству, індивідуальним правам та свободам людини або конкретним особам. Ця ознака відображає ступінь загрози, яку представляє кримінальна діяльність для громадського порядку, безпеки і моралі суспільства;

2) Протиправність - означає порушення закону, встановлені у конкретних нормативно-правових актах. ;

3) Винність – характеризує наявність у правопорушника психологічного ставлення во вчинюваного нею діяння та у відповідних наслідках;

4) Вчинено суб’єктом кримінального правопорушення- тобто воно характеризує те, що кримінальне правопорушення може бути вчинено лише особою яка визначена ККУ у ст. 18 і може бути притягнута до кримінальної відповідальності;

5) Діяння (дія або бездіяльність);

6) Караність [1].

Система кримінального права- це комплекс правових норм, процедур і інститутів, які регулюють кримінальну відповідальність осіб за вчинення

кримінальних правопорушень.

Вона визначає кримінальні правопорушення, встановлює їх кваліфікацію, передбачає санкції для кримінальних правопорушень та встановлює процедури їх розслідування та судочинства [3].

В системі кримінального права кримінальні правопорушення є основним об’єктом регулювання. Визначення кримінального правопорушення зазначене у ст. 11 ККУ, а саме у загальній частині. Самі ж норми статей, які вказують на протиправність діяння зазначені у Особливій частині. Тобто поняття кримінального правопорушення є центральним у системі кримінального права, яка визначена частинами, розділами і статтями ККУ.

В сучасній Україні зараз активно проводяться систематизація законодавства та пов'язані з цим правові реформи. І важливим питанням у рамках такої діяльності є забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, які регулюються нормами кримінального та адміністративного права. І відповідне застосування таких норм безпосередньо залежить від того, наскільки зміст права відповідає потребам розвитку суспільних відносин [1].

Яким би суспільно небезпечним не був вчинок людини, вона не може розглядатися як злочин, поки вона не заборонена відповідною нормою кримінального закону під страхом карного покарання. З цього випливає, що кримінальну протиправність мають всі дії, закріплені у Особливій частині КК [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гродецький, Юрій Васильович. "Кримінальне правопорушення. Злочин. Кримінальний проступок." Вісник асоціації кримінального права України 2.18 (2022): 186-206.

2. Джаман, Анастасія Іванівна, and Л. О. Мостепанюк. "Поняття кримінального правопорушення: порівняльний аналіз." (2022).

3. Сидорук, І. "Щодо визначення поняття «кримінальне правопорушення»." Науковий вісник Ужгородського національного

університету. Серія: Право 70 (2022): 399-404.

4. Чорна, Аліна Геннадіївна, and Оксана Олегівна Миросенко. "Поняття кримінального правопорушення." The 8 th International scientific and practical conference “Modern research in world science”(October 29-31, 2022) SPC “Sci-conf. com. ua”, Lviv, Ukraine. 2022. 1828 p.. 2022.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Омельянець Анна Олександрівна
Курсант 2-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Проблеми видів, поняття, форм кримінальної відповідальності на сьогодні носять спірний та дискусійний характер і практично вони вирішуються по-різному.

Однак, щоб визначити сутність розглянутої проблеми, ми змушені звернутися до понять «юридична відповідальність», «відповідальність», «покарання» тому що кримінальна відповідальність виступає видом самої юридичної відповідальності. Вона є важливим елементом кримінально-правового впливу.

Мета роботи. / Aim. Основні поняття:

1. Юридична відповідальність — встановлений законодавством юридичний обов'язок правопорушника зазнати позбавлення певних благ та (або) належних йому цінностей.

2. Відповідальність - покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чиїсь дії, вчинки, слова.

3. Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Повноваженнями притягнення до кримінальної відповідальності володіє лише суд. Відповідно до ст. 62 Конституції Украни: особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Заходи кримінального покарання – це найжорстокіші форми державного примусу, які впливають переважно на особистість винного, а саме : позбавлення волі, виправні роботи, тощо. [3, с. 7]

Відповідальність є дотриманням особистістю всіх загальноприйнятих соціальних норм. Всі види юридичної відповідальності мають схожі ознаки, оскільки форми контролю над діяльністю особи визначають відповідальність або з позиції самої людини, або суспільства в цілому [1, с. 3].

Слід зазначити, що кримінальна відповідальность характеризується взаємодією основних доданків людського буття. Це насамперед відповідальність особистості перед суспільством та відповідальність суспільства перед державою та особистістю у тому числі [2, с. 14].

Матеріали та методи./Materials and methods. Разгільдієв Б. Т. сформулював систему виділивши такі види кримінальної відповідальності:

- не пов'язану із призначенням покарання;
- пов'язану з примусовими заходами виховного впливу;
- пов'язану із призначенням покарання, але без його виконання у момент набрання вироком законної сили.

З практики бачимо, що поширеною формою є визнання особи винним у вчиненому кримінальному правопорушенні.

Отже:

1. Кримінальна відповідальність, не пов'язана із призначенням покарання, яка може передбачати зобов'язання сплатити штраф або відшкодувати збитки, або зобов'язання виконати інші обов'язки, передбачені законом.

2. Кримінальна відповідальність, пов'язана з примусовими заходами виховного впливу, яка передбачає відповідальність особи, яка вчинила

правопорушення, за допомогою примусових заходів виховного впливу, таких як виправні роботи, примусові роботи тощо.

3. Що стосується третього виду кримінальної відповідальності, то воно полягає у визнанні винної особи у вчиненні кримінального правопорушення, але з наступним достроковим звільненням від покарання [3].

Результати та обговорення./Results and discussion. Головну роль у цьому виді кримінальної відповідальності грають принципи гуманізму та правової доцільності. Таке рішення приймається суддями у тих випадках, коли цілі та завдання покарання можуть бути реалізовані і до закінчення призначеного терміну покарання.

Виходячи з викладеного, логічно виникає питання про доцільність кримінальної відповідальності, пов'язаної із призначенням

Галіакбар Р. Р. висловлює думку про те, що виділяють три форми реалізації кримінальної відповідальності:

- по-перше, призначення особі відповідного покарання;
- по-друге, визнання особи винною у скоєнні кримінального правопорушення без призначення їй відповідного покарання;
- по-третє, призначення особі покарання з його звільненням [4, с. 89].

Як вважає Р. Р. Галіакбаров, «кримінальна відповідальність завжди ширше поняття покарання, оскільки покарання виступає показником її більш повної реалізації, і таке рішення випливає з низки норм кримінального права» [3].

Я вважаю, що таке висловлювання є найбільш правильним, оскільки інші норми кримінально-правового впливу видаються формами реалізації ретроспективної кримінальної відповідальності. Така думка вченого вважається переважно поширеною в науці кримінального права.

У кримінальному законі існує ще ціла низка кримінально-правових норм, де використовується законодавцем поняття «види кримінальної відповідальності», підтверджуючи припущення про розкриття у вигляді форми висловлювання певного явища.

Висновки./Conclusions. Узагальнюючи вище сказане, слід зазначати, що можна визнати факт існування різних видів кримінальної відповідальності, яким ми дали відповідну оцінку. У механізмі нормативного регулювання суспільних відносин усі види кримінальної відповідальності сприяють досягненню єдиної мети - регулювання та підтримці громадського порядку. Тому, щодо розкриття понять видів кримінальної відповідальності. на мою думку, Б. Т. Разгільдієв, дав більш ширше поняття ніж Галшіакбар Р. Р та класифікацією данним видам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богатирьов, І., і А. Савченко. "Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України." Підприємництво, господарство і право 2 (2016): 133-137.
2. Вознюк, Андрій Андрійович. "Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об’єднань. Special types of exemption from criminal liability of the members of organized criminal groups." (2015).
3. Гринь, Оксана Дмитрівна, "Кримінальна відповідальність як різновид юридичної відповідальності." (2015).
4. Скоріков, Владислав. "Види відповідальності державних службовців." Державне управління та місцеве самоврядування 1 (2017): 145-151.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМІНУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Плешаков Юлій Олександрович
курсант навчальної групи СР-141
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Хашев Вадим Георгійович
кандидат юридичних наук
доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Кримінальне правопорушення - це дія або бездіяльність, яка порушує кримінальне законодавство країни та є протиправною. Таке порушення може бути скоєним як умисно, так і неумисно, але в будь-якому випадку воно має кримінальний характер і може бути каране згідно з кримінальним законодавством.

Термін "кримінальне правопорушення" може застосовуватися в різних контекстах та мати різні значення. У кримінальному праві, кримінальне правопорушення є поняттям, що вживається для позначення порушення кримінального законодавства, яке є більш серйозним за порушення адміністративного законодавства.

Кримінальні правопорушення можуть бути поділені на категорії залежно від їх характеру та серйозності. Наприклад, до категорії кримінальних правопорушень можуть належати вбивство, крадіжка, розбій, шахрайство, торгівля наркотиками, порнографія та інші.

Поняття кримінального правопорушення також пов'язане зі засадою

"вини" в кримінальному праві. Згідно з цією засадою, кримінальне правопорушення може бути каране тільки у випадку, якщо порушник свідомо та добровільно вчинив злочинну дію. Таким чином, кримінальне правопорушення передбачає наявність вини та свідомості з боку порушника.

Нарешті, Лутчин В.І вважає, що важливим аспектом поняття кримінального правопорушення є його відношення до державного суверенітету та порядку. Кримінальні правопорушення завдають шкоди суспільству та порушують його закони.

Деякі науковці пропонують замінити термін "кримінальне правопорушення" на термін "кримінальна дія", який більш широко відображає сучасні підходи до визначення злочинної поведінки. Інші вважають, що термін "кримінальне правопорушення" є важливим для забезпечення правової держави і захисту прав громадян.

Загалом, в науковому світі існує дискусія щодо терміну "кримінальне правопорушення", але незалежно від думок науковців, важливо використовувати чітко визначені поняття в законодавстві, які відображають сутність злочинної поведінки і забезпечують захист прав громадян [1, с. 112-118].

Західні та українські дослідники займаються вивченням поняття кримінального правопорушення з різних поглядів, враховуючи історичні, правові, соціальні та культурні аспекти.

Наприклад, західні дослідники частіше використовують термін "кримінальна поведінка", який включає не лише злочини, але й анти-соціальну поведінку, що не завжди є кримінальним правопорушенням за законодавством.

У галузі кримінального права західні дослідники акцентують увагу на важливості виконання кримінального законодавства, визначенні вини та ступеня небезпеки дії для суспільства. У свою чергу, українські дослідники додатково звертають увагу на важливість забезпечення відповідного рівня правосуддя та правової культури.

Термін "кримінальне правопорушення" є досить старим і

використовується в кримінальному праві багатьма країнами світу, в тому числі в Україні. Останні наукові дослідження в цій галузі проводилися для розвитку кримінально-правової науки та практики. Наприклад, дослідження в області кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення включають аналіз законодавства, визначення його проблем, аналіз практики застосування закону і виявлення проблем виконання кримінального правосуддя [2, с. 120-121].

Також, останніми часами, в контексті глобалізації та зростання міжнародного злочинності, з’являється все більше наукових досліджень в галузі міжнародного кримінального права, яке визначає відповідальність осіб за міжнародні злочини, такі як злочини проти миру, злочини проти людяності та військові злочини.

Зокрема, визначення кримінального правопорушення базується на кримінологічних, правових, філософських, соціологічних, психологічних та інших дисциплінах.

Також сьогодні в дослідженнях з питань кримінального правопорушення активно використовуються інформаційні технології та статистичні методи, що дозволяє здійснювати більш об'єктивну та комплексну оцінку кримінальної ситуації в країні.

Отже, можна сказати, що стан наукового дослідження щодо поняття кримінального правопорушення постійно розвивається та включає в себе різноманітні аспекти, що дозволяє розуміти його в широкому соціальному та правовому контексті.

Кримінальне правопорушення – це суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність) особи, яке передбачене кримінальним кодексом країни визнає як кримінальним правопорушенням, але на відміну від тяжких та особливо тяжких, за які передбачена більш сувора відповідальність, за кримінальні проступки передбачена менш сувора. [3, с. 24].

Трактування кримінального правопорушення може відрізнятися в залежності від правової системи країни. У країнах, що застосовують

континентальну систему права, кримінальні правопорушення зазвичай розглядаються як окрема категорія правопорушень, які передбачаються законом. У країнах, що застосовують спільну систему права, кримінальне правопорушення може трактуватися як проступки [4, с. 120-123].

У будь-якому випадку, поняття кримінального правопорушення включає в себе такі елементи, як незаконність, винність та міра відповідальності. Кримінальне правопорушення є порушенням громадського порядку і загрозою безпеці та порядку в суспільстві, тому його переслідують та підлягає відповідальності відповідно до законодавства країни [5, с. 593].

Термін "кримінальне правопорушення" є ключовим поняттям кримінального права і використовується для опису різноманітних злочинних дій. Його основна характеристика полягає у тому, що воно є порушенням кримінального закону. Іншими словами, кримінальне правопорушення є вчиненням таких дій, які є незаконними відповідно до кримінального законодавства та передбачають кримінальну відповідальність за їх вчинення [6, с. 56-68].

Кримінальне правопорушення може мати різні наслідки, залежно від його характеру та тяжкості. Найбільш тяжкі кримінальні правопорушення можуть бути покарані довготривалим позбавленням волі або навіть смертною карою, тоді як проступки можуть бути покарані лише штрафом або короткочасним позбавленням волі [7, с. 324].

При цьому слід ураховувати що суспільство, його інтереси і потреби знаходяться у динамічному русі, розвитку і змінах. Відповідно до цього змінюється на кожному із етапів розвитку суспільства й оцінка поведінки людини як антисоціальної, тим більше суспільно небезпечної і кримінально протиправної. Тому поняття «кримінальне правопорушення» не може бути незмінним: воно завжди має відповідати конкретному етапу (рівню) розвитку суспільства, держави, його потребам, інтересам та правосвідомості людей. Це дає змогу зробити два суттєвих висновки:

1) поняття «кримінальне правопорушення» обумовлено соціально

економічними відносинами, що існують в реальній дійсності на певному етапі розвитку суспільства, і тому є завжди історично-мінливим;

2) визнання державою у законі певних форм і видів поведінки (діянь) людини кримінально протиправними (криміналізація суспільно небезпечних діянь), чи навпаки виключення їх з цього кола (декриміналізація діянь) є динамічним і безперервним процесом оцінювання державою відповідності чи невідповідності цієї поведінки інтересам та потребам людей, суспільства і держави на тому чи іншому етапі їх розвитку [8, с. 66-103].

Крім того, кримінальне правопорушення може мати важливі соціальні наслідки. Воно може стати причиною невпевненості у законності та порядку в суспільстві, збільшення кримінальної активності та погіршення загальної безпеки. Однак, ефективне забезпечення правової держави здатне зменшити вплив кримінальних правопорушень на суспільство та забезпечити належний рівень безпеки для громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1 Лутчин В. І. Критерії класифікації кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Том 29 (68). № 6. С. 112- 118.

2 Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182 с.

3 Лутчин В. І. Класифікація кримінальних правопорушень у кримінальному праві України та Республіки Польща за ознаками суб’єкта кримінального правопорушення. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2019. Вип. 69. С. 144–152.

4 Ємельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посібник. Харків : Право, 2018. 142 с.

5 Конопельський В. Я., Плужнік О. І., Резніченко Г. С. Основи кримінального права : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2021. 302 с.

6 Лутчин В. І. Поняття, зміст, та обсяг класифікації кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Юриспруденція. 2018. №38. Том 2. С. 56-68. Кримінальне право. Загальна частина. Підручник. За загальною редакцією О. М. Литвинова. Харків. ХНУВС. 2020. с. 428.

7 Кримінальне право України : Загальна частина : навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак.закл. вищ. освіти. Видання 2-ге, змінене та доповнене. Львів, 2019. 666 с.

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Світайло Діана Станіславівна
курсант навчальної групи ДР-145
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
ушверситету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Дослідження важливих аспектів кримінального права, а саме: поняття кримінального права, загальної та основної частини.

У зв'язку зі специфікою проходження служби в правоохоронних органах зростає необхідність у вивченні кримінального права України [5, с. 1].

Метою дослідження (завданням) є дослідження поняття та змісту кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне право – галузь права України, норми якої визначають загальні засади кримінальної відповідальності, вичерпний перелік діянь, котрі є кримінальними правопорушеннями, та покарання, що можуть застосовуватися до осіб, які їх скоюють.

У науці кримінального права поняття «кримінальне право» розглядають у двох площинах:

1) як галузь юридичної науки, яка вивчає чинне законодавство про кримінальну відповідальність і практику його застосування;

2) як галузь законодавства України.

Кримінальне право складається із Загальної та Особливої частин. В Загальній частині містяться норми та інститути, які касаються усіх або

більшості норм Особливої частини: поняття кримінального закону, правопорушення, покарання, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, кримінальної відповідальності неповнолітніх, примусових заходів медичного характеру [3, с. 21].

Особлива частина кримінального права містить опис ознак різних складів правопорушень, встановлює види та розміри покарань за скоєне правопорушення, спеціальні умови звільнення від кримінальної відповідальності, а також визначає поняття правопорушень проти військової служби, кримінальні правопорушення проти миру та безпеки міжнародного правопорядку [2, с. 1].

Кримінальне законодавство – це система законів, уведених у дію вищими законодавчими органами державної влади, які визначають основи і принципи кримінальної відповідальності, встановлюють, які суспільно небезпечні дії є кримінальним правопорушенням і яке покарання може бути застосоване до особи, яка його вчинила.[5, с. 111]

Кримінальне законодавство пов'язує кримінальну відповідальність зі здатністю особи усвідомлювати свої дії та керувати ними. Отже, кримінально правове значення мають насамперед такі властивості особистості, в яких ця здатність виражається. Про рівень суспільної небезпеки особи свідчить, звичайно, скоєний ним кримінальне правопорушення.

Слід пам’ятати, що відповідно з ч. 1 ст. 1 Кримінального Кодексу України завданнями кримінального права є охорона прав та свобод людини і громадянина, громадського порядку, приватної власності та суспільної безпеки, навколишнього середовища, конституційного устрою України від кримінальних посягань, забезпечення миру та безпеки людства, а також попередження правопорушень [2, с. 1].

Це законоположення визначає чотири функції кримінального права: охоронну, попереджувальну, регулятивну та виховну.

Концептуальним джерелом, яке містить норми прямої дії, є Конституція України. Вона має вищу юридичну силу. Тому всі кримінально – правові норми

повинні відповідати Конституції [1, с. 1].

Основним національним джерелом кримінального законодавства є Кримінальний кодекс України, де сукупність кримінально – правових норм об'єднана у відповідні глави та систематизована у певній послідовності.

Кримінальне право як самостійна наукова дисципліна – це курс, який викладається у вищих та середніх юридичних та інших навчальних закладах, побудований на систематизованому відображенні кримінального законодавства та основних положень науки криміналного права.

Статті Загальної та Особливої частини розрізняються по структурі: статті Загальної носять декларативний характер, Особливої – поділяються на диспозицію та санкцію.

Диспозиція – частина статті, в якій міститься опис конкретного правопорушення. Існують наступні види диспозицій: проста, описуюча.

Санкція – частина статті, яка визначає вид та розмір покарання. Розрізнюют абсолютно визначені та відносно визначені санкції.

Слід пам’ятати, що поняття дії кримінального закону у часі складається з трьох ключових моментів: вступ закону у силу, зупинення дії закону, зворотня сила закону.

Отже, основні риси Кримінального права України як галузі права:

а) його норми встановлюються лише Верховною Радою України;

б) воно проявляється лише у формі Кримінального кодексу України;

в) основними методами кримінального права є заборона, дозвіл, заохочення.

Між Загальної та Особливої частини кримінального права існує зв'язок та взаємозалежність. Це виражається, в особливості, в тому, що багато положень Загальної частинии кримінального законодавства поширується на його Особливу частину.

Висновки. Таким чином, кримінальне право – це сукупність юридичних норм, прийнятих вищими органами державної влади України, які визначают загальні положення цієї галузі права; підстави кримінальної відповідальності;

відповідальність за правопорушення, небезпечних для існуючих в державі суспільних відносин; підстави звільнення від кримінальної відповідальності і покарання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Офіц. Текст. Київ: КМ, 2013. 96 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96 – %D0%B2%D1%80 (дата звернення: 16.01.2023).
2. Кримінальний кодекс України. № 2341 – III від 18.10.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341 – 14 (дата звернення: 16.01.2023).
3. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах): посібник/ А. В. Савченко, Ю. Л. Шуляк. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 312 с.
4. Литвинова О. М. Кримінальне право. Загальна частина/ О. М. Литвинова – Харків: 2020. – 428 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник/ за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5 – те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. – 680 с.

ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сейтумеров Ервін Белялович
Курсант 2-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Покарання – один із центральних інститутів кримінального права та законодавства, однак, не всі включені до переліку види покарань за чинним КК володіють достатнім каральним потенціалом і абсолютною змістовною самостійністю – деякі із них є частиною радянської кримінально-правової спадщини, інші шляхом попереднього удосконалення можуть бути віднесені до засобів безпеки.

У новому дослідженні, перш за все, потребують різні проблеми поняття кримінального покарання – його сутності, змісту, цілей, а також самого визначення поняття кримінального покарання у вітчизняній теорії та праві зарубіжних держав [1, с. 77].

Мета роботи. / Aim. У вітчизняному кримінальному законодавстві висловлювалися різні точки зору трактування цього поняття.

Покарання застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає у передбаченому цим кодексом позбавленні або обмеженні прав і свобод цієї особи».

1. Державний характер примусового заходу. Під цим мається на увазі, що покарання може бути призначене тільки від імені держави і є публічно-правовою, державною оцінкою діяння як злочинного, а особи, яка

вчинила його як зобов'язаного зазнати покарання.

2. Примусовий характер покарання як державного заходу. Усі учасники громадського правового обороту повинні підпорядковуватися вступившим у законну силу рішенням про покарання, а держава вправі застосовувати їх для реалізації відповідні заходи впливу, тобто передбачені законом необхідні методи, які забезпечують підпорядкування осіб і таких рішень, включаючи необхідні заходи фізичного впливу.

Примусовий характер покарання також означає обов'язок засудженого зазнавати поневірянь та обмежень, пов'язаних із застосуванням до нього покарання.

3. Кримінальне покарання призначається за ті правопорушення, які є криінальними правопорушеннями, тобто містять всі ознаки складу злочину. Оскільки винність одна із ознак злочину, то, зрозуміло, покарання застосовується до особи, визнанної винною у вчиненні кримінального правопорушення. Без вини призначення покарання неможливе, і якщо суд не встановить провину конкретної особи у скоєнні конкретного кримінального правопорушення, то така особа не може бути покарана [2, с. 92]. З цим пов'язаний і особистий характер покарання, яке призначається і застосовується тільки щодо самого злочинця і ніколи не може бути перекладено на іншу особу.

Мета покарання - це питання філософське. Воно виникло практично відразу після появи таких категорій, як кримінальне правопрушення і покарання, і постійно привертало увагу багатьох філософів та богословів, які намагалися знайти відповіді на питання, кому належить право карати за кримінальне правопорушення і навіщо карати злочинця. Вже в античну епоху з'явилися трактати про сутність покарання за кримінальне правопорушення та його призначення (наприклад, Фоми Аквінського, Іоанна Золотоуста, святого Августина)

Основні покарання призначаються, як правило, самостійно та незалежно одне від одного, до інших покарань вони не приєднуються.

У процесі визначення покарання суд робить вибір на користь одного з

основних покарань, передбачених за це кримінальне правопорушення [4, с. 67].

Класифікація покарань на загальні та спеціальні у кримінальному праві ґрунтується на особливостях осіб, які засуджуються за вчиненні кримінальні правопорушення. Так, окремі види покарань можуть бути застосовані виключно до осіб, які мають характерні ознаки, відображені в законі, тоді як інші покарання можуть застосовуватися до загальної маси злочинців[3, с. 81].

Усі покарання також класифікують на термінові і пов'язані з певним терміном. Термінові види покарань включають: позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певним видом діяльності; громадські роботи; виправні роботи; обмеження з військової служби; обмеження волі; арешт; утримання у дисциплінарній військовій частині; позбавлення волі визначений термін. Покарання, які не пов'язані з певним терміном, включають: штраф; позбавлення спеціального, військового чи почесного звання, чину або кваліфікаційного класу; довічне позбавлення волі.

Матеріали та методи./Materials and methods Система покарань базуються на трьох основних ознаках системи покарань. Розглянемо їх докладніше.

1. Систему покарань утворює закріплений у кримінальному законі (ст. 51 КК України) перелік видів покарань.

2. Перелік видів покарань, які місятяться у ст. 51 Кримінального кодексу України [5, с. 52], носить вичерпний характер і не може бути підданий розширеному тлумаченню.

3. Система покарань утворюється переліком їх видів, які розташовуються у порядку залежно від ступеня тяжкості [5, с. 53].

Основні покарання - головні у санкціях за кримінальні правопорушення. Додаткові виконують допоміжну роль. Вони не можуть тому бути суворішими за основні покарання. Функції додаткових покарань полягають у обтяженні та специфікації основних покарань. Вони дозволяють краще, ніж основні покарання, враховувати характер суспільної небезпеки правопорушення, а також особи, яка його вчинила.

Висновки./Conclusions. Покарання виступає засобом врегулювання порядку в державі та способом виправдання винного за вчинені свої діяння та способом відновлення погляду, поведінки правопорушника. Покарання неспроможне вирішувати проблему злочинності, але вона є одним із важливих факторів в державі для охорони суспільства та забезпечення поведінки людей згідно до вимог законів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чернявська, Р. І. Поняття покарання в доктрині кримінального права. Diss. Вектор, 2020. С.77.
2. Виговський, Дмитро Леонідович. "Проблеми визначення сутності поняття «покарання, не пов’язане з позбавленням волі»." З 36 Засади функціонування кримінальної юстиції: збірник тез. 2019. с. 92.
3. Харченко, В. Б., "Кримінальне право України. Загальна частина: підручник." 2020. С.67
4. Сухонос, В. В., Р. М. Білокінь. "Кримінальне право України. Особлива частина." 2020. С. 81.
5. Мінченко, О. В. "Основні та додаткові види покарань." До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію. Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу. Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів. Претензії до організаторів заходу не приймаються. 2021. с. 52-53.

СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сумін Євгеній Олександрович
Курсант 2-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Згідно зі статтею 18 Кримінального кодексу України, суб’єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка здійснила дію або бездіяльність, яка передбачена Кримінальним кодексом та за яку наступає кримінальна відповідальність. Згідно з цим визначенням, є кілька ознак, які характеризують суб’єкта кримінального правопорушення.

Перша ознака полягає в тому, що суб’єктом кримінального правопорушення може бути лише фізична особа, а не юридична. Це означає, що відповідальність за кримінальні правопорушення не можуть нести компанії, організації або державні установи [1, с. 6]. Друга ознака полягає в тому, що суб’єктом кримінального правопорушення є особа осудна. Осудність передбачає, що особа під час вчинення правопорушення мала можливість усвідомлювати свої дії та відповідальність за них [2, с. 8].

Третя ознака визначає, що суб’єктом кримінального правопорушення є особа певного віку. Згідно з Кримінальним кодексом України, вік кримінальної відповідальності починається з 16 років. Однак, за деякими статтями КК України, вік кримінальної відповідальності може бути знижено до 14 років.

Суб’єкт кримінального правопорушення є джерелом потенційної небезпеки для суспільних відносин, цінностей і благ, які захищає Кримінальний

кодекс України. Це може бути лише фізична особа, яка вчинила кримінальне правопорушення після досягнення віку кримінальної відповідальності [4]. Однак, у минулому і в інших країнах суб'єктом кримінального правопорушення визнавали не тільки фізичні особи, а й юридичні особи, тварини та інші живі і неживі об'єкти [3].

Відповідальність за кримінальні правопорушення здебільшого покладена на фізичну особу, оскільки саме вона має свідомість і може керувати своїми діями. Юридичні особи, тварини чи предмети, навпаки, не мають такої здатності. Однак, інколи юридичні особи, наприклад, компанії, можуть вчинити дії, що завдають шкоди суспільству і їх можна притягти до кримінальної відповідальності. Наприклад, у разі порушення екологічних стандартів, корупції або ухилення від сплати податків(державних сборів).

У будь-якому випадку, суб’єкт кримінального правопорушення є джерелом порушення громадського порядку і може бути притягнутий до кримінальної відповідальності відповідно до закону.

Суб’єкт кримінального правопорушення є особа, яка вчинила діяння, що визнається кримінально протиправним за Кримінальним кодексом. Вона стає джерелом суспільно небезпечного впливу на ті суспільні відносини, блага або цінності, які знаходяться під охороною закону [2].

У кожній країні службові особи є важливим елементом владних структур, які відповідають за здійснення різноманітних функцій в інтересах держави та громадян. За визначенням законодавства, службові особи - це особи, які постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади та місцевого самоврядування [3]. До службових осіб відносяться представники різних гілок влади та місцевого самоврядування, які забезпечують функціонування державних та муніципальних структур. Крім того, до складу службових осіб можуть входити особи, які обіймають посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій [3, с. 6]. Такі особи можуть

виконувати свої функції за спеціальним повноваженням, яке надається повноважними органами державної влади, органами місцевого самоврядування, центральними органами державного управління із спеціальним статусом, повноважними органами чи повноважними службовими особами підприємств, установ, організацій, судом або законом.

У чинному законодавстві суб'єктом кримінального правопорушення вважається людина – фізична особа. Це означає, що тільки фізична особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності за свої дії або бездіяльність.

Основні ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, визначені Кримінальним кодексом, це фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності та має осудність. Особа відповідальна за вчинене кримінальне правопорушення, якщо вона має здатність свідомо керувати своїми діями та усвідомлювати їх наслідки. У минулому в деяких країнах протягом багатьох століть суб'єктом кримінального правопорушення визнавалися не тільки фізичні особи, але й юридичні особи, предмети, тварини, комахи тощо. Однак сучасна практика єдино визнає фізичну особу як суб'єкта кримінального правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кавун, Д. Ю. "Владні суб'єкти досудового розслідування в механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи)." Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету 2016 р. 148.

2. Маілунц, Белла Еріківна, and Белла Эриковна Маилунц. Суб'єкти кримінального переслідування у досудовому провадженні та у провадженні в суді першої інстанції. Diss. 2019.

3. Маілунц, Белла Еріківна. "Оперативні підрозділи як суб'єкти кримінального переслідування." Міжнародний науковий журнал Інтернаука. Серія: Юридичні науки 3 2018 р. 57-62.

4. Черенок, Ю. Є., and А. М. Карандюк. "Медичні працівники як суб'єкти кримінального правопорушення." 2022 р.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Табріна Марія Олексіївна
студентка
Резникова Марія Олександрівна
к.філ.н, доц., доц. кафедри цивільного
трудового та господарського права
Дніпровського національного університету ім. О. Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introductions. Новий етап військових дій в Україні розпочався 24.02.2022 року. Російська Федерація продовжила збройну агресію проти незалежної та суверенної держави України. Нині Верховною Радою України визнано цей період як геноцид Українського народу. Ці події вплинули як на супільне життя так і на процес адаптації правової сфери.

Ціль роботи./Aim. Метою даної статті є висвітлення основних особливостей здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану та розгляд їхнього впливу на судову систему та правові права громадян.

Матеріали та методи./Materials and methods. У цьому дослідженні було використано аналітичний метод дослідження. Аналітичний метод було застосовано для аналізу правових актів, судової практики та наукової літератури, що стосуються здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Також У дослідженні використано наукові праці таких вчених: О. П. Іванова, І. М. Петренка, М. С. Гринченка, В. І. Степаненка, Н. О. Колесникової.

Результати та обговорення./Results and discussion. Процес здійснення правосуддя в Україні не може бути зупинений навіть за умови введення воєнного стану, адже зміни та порушення прав та законних інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та держави, які відбуваються при веденні бойових дій, потребують відповідної реакції з боку держави, порушені права повинні відновлюватись, зокрема і в рамках цивільного процесу. Процес здійснення

цивільного судочинства в умовах воєнного стану має характерні теоретико правові та організаційно-процесуальні особливості, які потребують наукового дослідження.

У період дії воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга саттті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Варто зазначити, що зміст та форма провадження у цивільних справах в умовах воєнного стану повинні не тільки відповідати завданням та основам цивільного судочинства, але мають бути особливості здійснення такого провадження в умовах воєнного / надзвичайного стану.

На сьогодні (як і з 2014 року - початку АТО) такі особливості у ЦПК не вносились, а точкових змін недостатньо. Загальновідомо, що процесуальне право відповідає на питання як саме захистити суб'єктивні права, які регулюються нормами матеріального права. Тобто забезпечує формалізацію і незаперечність конкретних суб'єктивних прав та обовязків.

Що ж стосується здійснення судочинства в умовах воєнного стану, законопроектом №7316 було запропоновано внести зміни до ЦПК, КАС та ГПУ, щодо дистанційної форми правосуддя та письмового провадження в судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій, але головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України за результатами опрацювання Законопроекту висловило ряд зауважень та пропозицій до нього. Зокрема, у висновку звертається увага на те, що впровадження окремих положень Законопроекту може призвести до порушення гарантованого приписами статті 2 ГПК України та статті 2 КАС України права на справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів.

Крім цього, запропонована проектом пропозиція щодо розгляду усіх апеляційних та касаційних справ лише в порядку письмового провадження звужує зміст конституційного права громадян на судовий захист, що не відповідає статті 22 Конституції України, відповідно до якої при прийнятті

нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Також ГНЕУ зазначає, що одним з наслідків розгляду справ без повідомлення сторін є ризик порушення їх законних прав та інтересів, оскільки вони позбавляються можливості надати суду свої пояснення по суті справи. У цьому контексті звертається увага на рішення Європейського суду з прав людини у справі «Краска проти Швейцарії» від 19 травня 1993 р.

Законопроект №7316 Верховна Рада України не підтримала, зазначивши у додатку до висновку Головного комітету (27.05.2022), що проект закону підтримується за умови врахування зауважень та пропозицій.

Важливим є те, що дистанційна форма правосуддя не була підтримана, але дистанційна участь у судовому процесі була підтримана. Відповідно до ч. 7 ст. 11 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», учасники судового процесу на підставі судового рішення можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Під час пандемії суди перелаштувалися на формат проведення засідань в режимі онлайн, тому зараз труднощів з цим не виникло. Повідомлення про бажання учасником приймання участі в режимі відеоконференції має бути оголошено за 5 днів. Якщо суд відмовив у проведенні відеоконференції, то сторони (представники) зобов’язані з’явитися в судове засідання або повідомити причину неможливості приймання участі, якщо вона є поважною, об’єктивною.

Іншим надзвичайно важливим моментом роботи суддів під час воєнного стану є зміна до ч.7 ст 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 03.03.2022, а саме: у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об’єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв’язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом ї передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду,

який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється.

Для визначення компетентного суду для захисту своїх прав індивідуальної особи можна скористатись інтерактивними картами, які регулярно публікуються на офіційному веб-порталі Верховного Суду.

Пропонується розширити процедуру процесуальної економії. Застосування принципу процесуальної економії у цивільному судочинстві дозволяє усунути зайві етапи та процесуальні дії, які не є обов'язковими і створюють надмірну вагу для справи, та замінити їх більш ефективними процесуальними засобами, що забезпечують належне проведення правосуддя.

Принцип процесуальної економії реалізується через відповідне використання учасниками судового процесу їх законних процесуальних прав, уникання їх зловживання та забезпечення своєчасного, швидкого та правильного розгляду справи.

Однак в умовах воєнного стану існує проблематика щодо можливості продовження або відновлення процесуальних строків для здійснення процесуальних дій, які були пропущені через непередбачені обставини, пов'язані з воєнним станом.

Стаття 127 Цивільного процесуального кодексу вказує, що процесуальний строк може бути поновлений або продовжений за заявою учасника справи, все залежить від того – встановлений він законом, чи судом. Якщо процесуальний строк, встановлений законом, був пропущений у зв’язку з веденням воєнного стану в Україні, то відповідно до роз’яснень, наданих Головою Верховного Суду, дана підстава буде вважатися поважною. Згідно ч. 2 ст. 127 ЦПК вбачається, що заява про продовження процесуальних строків має бути подана до закінчення цього строку. Оскільки ст. 182 ЦПК визначає, що при розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги,

заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань. А ст. 183 ЦПК визначає загальні вимоги до форми та змісту письмової заяви.

Висновки./Conclusions. Основні засади та аспекти правового регулювання цивільного судочинства в умовах воєнного стану зазначаються в Конституції України, Цивільному процесуальному кодексі України, Законі України «Про правовий режим воєнного стану» та Законі України «Про судоустрій та статус судів». Так, нормативно-правові засади судочинства залишаються непорушними юридичними конструкціями, навіть в умовах воєнного стану, і є чітко визначеними в законодавстві України.

У процесі реалізації судочинства винакають питання організаційного та процесуального характеру, пов’язаних із динамічної картиною бойових дій на певних територіях і неможливістю в повній мірі виконувати свої професійні обов’язки. У законодавстві чітко відстежується тенденція до спрощення процедурних елементів в здійсненні судочинства у вигляді залучення цифрових ресурсів з метою розширення можливостей доступу до правосуддя в період воєнного стану.

Важливо, що війна та активні бойові дії на території України не зупиняють процес цивільного судочинства та правосуддя.

ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Тимощенко Вероніка Олексіївна
курсант навчальної групи ДР-145
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
ушверситету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Однією з важливих і обов’язкових ознак складу будь-якого кримінального правопорушення виступає суб’єкт діяння, відсутність якого унеможливлює наявність складу діяння, відповідно, і підстави для кримінальної відповідальності. Саме тому, насправді важливою теоретичною основою при дослідженні суб’єкта кримінального правопорушення є досягнення встановленого законом віку, що обумовлює кримінальну відповідальність за вчинення конкретного суспільно небезпечного діяння, у нашому випадку – це вік настання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення.

Проблема встановлення віку кримінальної відповідальності суб’єкта полягає в тому, що вона пов’язана не лише з природно-біологічними, а й соціально-психологічними особливостями людини. Вони обов’язково повинні враховуватися законодавцем при встановленні вікових межвідповідальності при вчиненні певного кримінально-караногодіяння.

Законодавець конкретно встановлює верхню межу віку кримінальної відповідальності, хоча й теорія кримінального права, і практика застосування

закону про кримінальну відповідальність не настільки категоричні в цьому питанні. Передусім це стосується окремих кримінальних правопорушень, суб'єктом яких може бути лише певна особа – спеціальний суб'єкт (ч. 2 ст. 18 КК) України) [1]. Але таке визначення пов'язано не тільки з досягненням особи певноговіку, а й з іншими додатковими ознаками суб'єкта.

Це дає змогу окремим науковцям поряд зі спеціальним суб'єктом розглядати також необхідність визначення загального суб'єкта кримінально гоправопорушення з додатковими ознаками [2, с. 28]. У кримінально-правовій літературі є пропозиції щодо безпосереднього визначення норм кримінального закону конкретного переліку норм, за вчинення яких кримінальній відповідальності підлягають особи, яким на момент учинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років [3, с. 254].

Проте, з такопропозицією не можнпогодитися, адже в ч. 2 ст. 22 КК Україн закріпле вичерний перелік кримінальних правопорушень, за які настає кримінальна відповідальність з 14 років [1]. Усі інші правопорушення передбачають загальний вік кримінальної відповідальності – 16 років [1]. Тому окремостворювати норму з указівкою на кримінальніправопорушення, суб'єктомяких є особа, котрадосягла 16-річного віку, не є доцільно.

За для більш повного з'ясування аспектів, пов'язаних зі встановленням віку кримінальної відповідальності, доречно звернутися до міжнародного досвіду в цій сфері. Так, вік кримінальної відповідальності за кримінальним правом зарубіжних країн установлюєтьсяпо-різному. Одно стайність існує лише в питанні щодо так званого «кримінального повноліття». У більшості держав рівень «кримінального повноліття» відповідає 18 рокам. При цьому нижча межа віку кримінальної відповідальності коливається між 10 і 16 роками. У деяких країнах знижений вік кримінальної відповідальності компенсується забороною застосовування до неповнолітніх звичайних кримінальних покарань (наприклад, Велика Британія, Італія, Канада, Швейцаріятощо) [4, с. 130].

У країнах дальнього зарубіжжя питання віку кримінальної відповідальності вирішується неоднозначно. При цьому основною особливістю

є встановлення нижньої межі настання віку кримінальної відповідальності. Особливістю також є те, що знижений вік кримінальної відповідальності встановлюється в основному за злочинипроти особи. Кримінальні правопорушення протидовкілля (як загалом, так і проти окремих його елементів зокрема, у тому числі проти земельних ресурсів), за законодавством зарубіжних країн, належать до загально кримінальних кримінальних правопорушень – злочинів, вік за які встановлений загальний. Вік кримінальної відповідальності може бути або диференційований залежно від певних критеріїв, або чітко встановлений законодавством. У більшості держав передбачено саме диференційований вік кримінальної відповідальності загальний, з якого настає повна кримінальна відповідальність, і знижений – з якого настає відповідальність лише за виключний перелік злочинних діянь.

Вік кримінальної відповідальності диференціюється за трьома основними критеріями: 1) залежно від виду складу кримінального правопорушення злочину; 2) залежновід правового режиму кримінальної відповідальності неповнолітніх; 3) залежно від суб'єктивних якостей винного (принцип розуміння) [5, с. 101].

Отже, щодо наявних питань стосовно віку кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, можна відзначити, по-перше, що у багатьох державах установлено нижчий вік кримінальної відповідальності, ніж у національному кримінальному законодавстві України. (це, насамперед, пов'язано з особливостями національного менталітету й правових звичаїв в України); по-друге, кримінальне законодавство зарубіжних країн, у якому неможливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які не досягли певноговіку, ґрунтується на теорії неосудності, не виключає застосування до неповнолітніх заходів виховного характеру без судового розгляду й притягнення до кримінальної відповідальності; по-третє, загальний вік кримінальної відповідальності, щов становлюється за загально кримінальні злочини загалом, складає 16 років, знижений вік кримінальної відповідальності 14 років. Законодавець, встановлюючи саме такий вік, враховував біологічні

особливості людини та соціальні аспекти виховання і розвитку, та керувався тією віковою межею, коли у особи виникає розуміння характеру свогодіяння, протиправності, суспільної небезпеки діяння та наслідку, а також е відворотності відповідальності й покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341 III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131.

2. Куц В. М. НовийКримінальний кодекс України: якимйому бути. Харків : Ксилон, 1999. 204 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. 2-е вид., перероб і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

4. Старовойтова Ю. Г. Кримінально-правова характеристика вбивства за правом Англії. *ВісникЛуганського державного університетувнутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. № 2. С. 129-142.

5. Нечепоренко О. П. Кримінальна відповідальність за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об’єктів природно заповідного фонду: соціальна обумовленість, склад злочину та покарання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 200 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИХОВУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Хашев Вадим Георгійович
к.ю.н., доцент
Розумний Юрій Валентинович
Курсант
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Приховування кримінального правопорушення – це одна із найбільш актуальних тем сьогодення. Існуюча законодавча база щодо приховування кримінального правопорушення не може запропонувати чітких критеріїв вирішення питань кваліфікації та притягнення винних до відповідальності, не містить однозначних ознак, які дають змогу чітко охарактеризувати дії приховувача, що в сукупності призводить до неузгодженості, помилок у процесі правоохоронної діяльності, розслідування до протиправного притягнення до відповідальності. Всебічне з'ясування логічного змісту кримінально-правової норми та аналіз науково-правових поглядів на приховування кримінального правопорушення, з одного боку, виявляють значні суперечності та технічну недосконалість чинної законодавчої моделі цього, а з іншого, дають можливість здійснювати пошук найбільш прийнятних структур досліджуваної норми з метою найбільш ефективного практичного застосування.

Мета роботи. Всебічне з'ясування логічного змісту кримінально правової норми та аналіз науково-правових поглядів на приховування кримінального правопорушення.

Матеріали та методи. Аналіз національного кримінального законодавства європейських держав, та всебічне з'ясування логічного змісту кримінально-правової норми та аналіз науково-правових поглядів на приховування кримінального правопорушення з метою найбільш ефективного

практичного застосування.

Результати та обговорення. В порівняльно-правовому вимірі особливо актуальним постає дослідження зарубіжного досвіду приховування кримінального правопорушення.

Кримінальне право будь-якої країни має свою специфіку, яка виявляється у змісті основних кримінально-правових інститутів, зумовлену історичними, національними, соціально-демографічними та культурними традиціями, особливостями політичної структури суспільства, його економіки та багатьма іншими факторами, що впливають на процес нормотворення в конкретній країні.

В першу чергу розглянемо досвід деяких європейських держав.

Кримінальний кодекс Естонії в ст. 307 встановлює відповідальність за таку форму причетності до кримінального правопорушення, як недонесення, але за недонесення лише про кримінальне правопорушення, яке готується або вчинено у першому ступені, тобто найтяжчий із двох категорій кримінальних правопорушень. Відповідно до ст. 78 Кримінального кодексу Естонії кримінальним правопорушенням першого ступеня є умисне або необережне діяння, за яке передбачено максимальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше восьми років або довічного позбавлення волі. Також у Кримінальному кодексі Швеції детально врегульовані лише питання неповідомлення про кримінальне правопорушення та потурання кримінальному правопорушенню (ст. 6, гл. 23). Особа, яка своєчасно не доповіла чи іншим чином не вжила заходів для запобігання вчиненню кримінального правопорушення, якщо вона мала можливість здійснити це без небезпеки для себе чи іншої пов’язаної з нею особи, у випадках, прямо передбачених законом, засуджується за недонесення про кримінальне правопорушення [1, с. 260].

Статтею 49 Кримінального кодексу Молдови встановлено, що заздалегідь не обіцяне приховування особи, яка вчинила кримінально каране діяння, а також засобів чи знарядь вчинення кримінального правопорушення чи предметів, здобутих кримінально караним шляхом. , тягне за собою

кримінальну відповідальність лише у випадках, передбачених ст. 323, яка визначає, що приховування тяжкого, особливо тяжкого або надзвичайно тяжкого кримінального правопорушення є кримінальним проступком. Також у ч. 2 ст. 323 Кримінального кодексу Молдови передбачено, що чоловік (дружина) та близькі родичі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, не підлягають кримінальній відповідальності за приховування [2].

Передбачаючи кримінальну відповідальність за приховування тяжкого або особливо тяжкого злочину, латвійський законодавець також прямо перерахував коло близьких осіб обвинуваченого, підсудного, які не несуть відповідальності: наречені, подружжя, батьки, діти, брати, сестри, дід, баба. і бабусь і дідусів.

Разом з цим Кримінальний кодекс Латвійської Республіки вказує, що заздалегідь не обіцяне приховування виконавця або іншого співучасника кримінального правопорушення, знарядь або засобів вчинення такого діяння, його слідів або предметів, здобутих кримінально караним способом. не є співучастю, а кримінальна відповідальність у разі вчинення настає лише у випадках, передбачених Кримінальним кодексом [3].

В свою чергу, наприклад, відмічаємо, що Кримінальний кодекс Швейцарії не розрізняє обіцяне та необіцяне приховування і прямо встановлює кримінальну відповідальність за приховування особи від кримінального переслідування, від виконання покарання чи іншого заходу (ст. 305).

Тобто раніше обіцяне переховування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене цим Кримінальним кодексом, не є співучастю. Також не є співучастю і карається за ст. 160 заздалегідь обіцяно приховування речі, одержаної внаслідок вчинення кримінального правопорушення. [4]

Звертає увагу на те, що Кримінальний кодекс Франції не поділяє приховування на заздалегідь не обіцяне і заздалегідь обіцяне.

Співучасть після вчинення злочинного діяння у Франції визнається неможливою в принципі. Крім того, при призначенні покарання враховуються вид і розмір покарання за вчинене кримінальне правопорушення [1, с. 259].

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що порівняльне дослідження кримінальних кодексів показує, що більшість із них встановлено заборону на приховування лише особливо тяжких злочинів та вказівку на звільнення від кримінальної відповідальності близьких родичів та подружжя за приховування, пропонуючи альтернативні санкції, в основному до яких передбачалися як неізоляційні, так і ізоляційні види покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

2. Кримінальний кодекс Республіки Молдова. URL: http:// lex.justice.md/ru/331268/.

3. Кримінальний кодекс Латвійської Республіки URL: http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424&subID=100106935,100106942, 100106949,100107318#text.

4. Кримінальний кодекс Швейцарії. URL: https://businessswiss.ch/zakonodatel-stvo-shvejtsarii/ugolovnoe-pravo/ugolovny-j-kodeksshvejtsarii/.

КРИТЕРІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ

Хейло Андрій
Здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
Для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

У загальній теорії всі правопорушення поділяються на дві великі групи злочини та провини. Головним критерієм для даної Класифікацією винних протиправних діянь є ступінь суспільної небезпеки як кількісна сторона соціальної шкідливості правопорушень однакового характеру. Суспільно небезпечне діяння — юридично значиме діяння, яке контролюється свідомістю людини (вольове діяння) і яке заборонене законом.

Теоретично під суспільною небезпекою розуміється завдання шкоди чи загроза заподіяння шкоди суспільним відносинам, які охороняються законом. Тут закономірно постає питання про розкриття змісту даного поняття та визначення сукупності ознак (підстав), які дадуть можливість розмежовувати злочини та провини в цілому та адміністративні провини зокрема. Якість таких підстав розглядати характер (якісний критерій) та ступінь суспільної небезпеки протиправного винного діяння (кількісний критерій).

Характер впливу протиправного винного діяння залежить від рівня значимості суспільних відносин, на які здійснюється посягання. Слід зазначити, що за незмінності змісту об'єкта протиправного впливу (виду громадського відносини, що охороняється правом), його важливість для суспільства змінюється [1].

Обставинами, що характеризують особу винного слід вважати, певні соціальні, психофізичні дані про вчинений злочин, що не є елементами складу злочину та утворюють його самостійну характеристику; також психофізичні особливості суб’єкта, що не залежать від його волі, свідомості та зовнішньо не мають прямого зв’язку із вчиненим злочином.

Ступінь суспільної небезпеки протиправного винного діяння визначається сукупністю факторів, пов'язаних із способом його вчинення, формою вини, наявністю обтяжуючих і пом'якшують провину обставин, змістом мотиву та мети дії чи бездіяльності, особистістю правопорушника, та має індивідуальний характер. У зв'язку з цим є обґрунтованим твердження, що ступінь суспільної небезпеки як динамічна характеристика винної протиправної поведінки є головним критерієм для розмежування злочинів і провин і як наслідок, визначення виду та розміру покарання. Ступінь суспільної небезпеки відбивається у санкціях відповідних статей кримінально-правових норм [2].

Згідно з кримінальним законом всі злочини поділяються на особливо тяжкі, тяжкі, менш тяжкі і не становлять великої суспільної небезпеки. Оцінка ступеня небезпеки злочину здійснюється правозастосовним органом (судом, органом внутрішніх справ, слідчим комітетом) з урахуванням фактичних обставин справи та суспільної небезпеки особистості злочинця. Тут також слід звернути увагу на таку обставину, як малозначність винного протиправного діяння, яка дозволяє, незважаючи на наявність ознак злочину, не притягувати особу до кримінальної відповідальності через відсутність можливості заподіяння громадським відносинам, що охороняються кримінальним законом, істотної шкоди. Таким чином, ступінь суспільної небезпеки винного протиправного діяння є основним критерієм як для розмежування злочинів та провин, так і для визначення категорії злочину в кримінальному праві, встановлення мало значущості злочинного діяння. Дані теоретичні положення мають практичне значення і реалізуються у діяльності правоохоронних органів у процесі кваліфікації злочинних та інших посягань на охоронювані правом суспільні відносини [3].

Таким чином, критерії оцінки суспільної небезпечності особи – це обставини, які характеризують її поведінку, умови життя, потреби, внутрішні ментальні та вольові процеси до, під час та після вчинення злочину. Іншими словами, – це обставини об'єктивного і суб'єктивного характеру до, під час та після вчинення злочину. До перших відносяться поведінка (вчинки) та умови життя особи, а до других – особистість, внутрішні ментальні та вольові процеси. До юридично значущих критеріїв оцінки суспільної небезпечності особи відносяться: - обставини об'єктивного характеру до вчинення злочину: вчинення злочину в минулому (особливо умисного); збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів] / П. С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2019. – 352 с
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид. переробл. та допов. – К. : Юрид. думка, 2019. – 1316 с.
3. Денисова О. В. Кримінально-правова характеристика об'єкта тортур і визначення місця даного складу в системі особливої частини КК України / О. В. Денисова // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Т. 20 (59). – № 1. – С. 75–82. (Серія : Юридичні науки)

ФІЗИЧНИЙ АБО ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС

Чернишов Максим Сергійович
Курсант 2-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Корогод Світлана Володимирівна
Старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Формальне використання кримінального законодавства часто призводить до порушення великої кількість конституційних прав громадян, а також право на життя. Необхідність гарантування найбільш широку реалізацію громадянами своїх прав зумовила встановлення у кримінальному законодавстві комплексу причин, які виключають злочинність діяння. Інститут примусу характерний для багатьох систем права і використовується як особливий спосіб застосування та охорони права. У будь-якій системі забезпечення правопорядку є характерний і специфічний саме для даної системи механізм примусу.

При цьому примусовість передбачає те, що при невиконанні своїх зобов'язань, неправильному виконанні чи завданні своїми діями шкоди правам та інтересам іншим суб'єктом, на даного суб'єкта мають бути застосовані норми відповідальності.

Мета роботи. / Aim. Дане формулювання може використовуватися для визначення протиправного примусу, і навіть характеристики примусу, застосовуваного суб'єктами, які здійснюють державне управління. Розподіл примусу на фізичний і психічний є умовним, оскільки насправді фізичне примус може містити елементи психічного впливу, а психічний примус може,

супроводжуватися застосуванням фізичного впливу [1, с. 1].

Психічний примус — це інформаційний вплив на свідомість людини, який є загрозою застосування фізичного насильства до самої примушеної особи або її близьких. Під таким примусом необхідно розуміти будь-які методи дії на психіку людини, які виражаються у залякуванні із застосуванням фізичного насильства, знищенні чи псуванні майна, у поширенні будь-яких вигадок. Психічний примус буває лише переборним [1, с. 5].

Фізичний примус — це насильницький вплив на організм людини, що зводиться до заподіяння шкоди здоров'ю, заподіянню болю і скоєного для того, щоб домогтися здійснення певної дії, що примушується особою. До фізичного примусу можна віднести порушення анатомічної цілісності організму людини (нанесення побоїв, застосування зброї тощо), вплив на інші фізіологічні процеси (застосування сильнодіючих лікарських, наркотичних та психотропних препаратів, позбавлення їжі, сну тощо) та обмеження фізичної свободи примусового (утримування, зв'язок) язування тощо).

Матеріали та методи./Materials and methods. Поняття «примус» є одним із ключових у кримінальному праві. У більшості складах злочину примус передбачено ознакою кваліфікованого складу злочину. Незважаючи на таке часте вживання даного терміна, на законодавчому рівні поняття примусу не розкрито [2, с. 4].

Зміст фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми діями, може бути різним. По-перше, це опосередкований вплив на особу шляхом його ізоляції. По-друге, фізичний примус може бути буквальним (пов'язують руки, ноги). По-третє, фізичний примус виключає кримінальну відповідальність лише у випадках, коли особа, завдаючи шкоди правоохоронним інтересам, позбавлена можливості вільного вибору своєї поведінки [3].

Отже, психічний або фізичний примус застосування щодо особи психологічного чи фізичного насильства з метою примушення її до вчинення протиправних дій або до протиправного невчинення певних дій всупереч її волі

[4, с. 3].

Фізичний і психічний примус - це складові діяльності поліції, які можуть використовуватись в обмежених випадках, коли це необхідно для забезпечення безпеки громадян та виконання завдань закону.

Висновки./Conclusions. Фізичний примус може включати в себе застосування сили, наприклад, застосування батонів, наручників або зброї в крайніх випадках. Однак, такий примус може бути застосований лише за певних умов та з дотриманням прав людини. Використання фізичного примусу має бути обґрунтовано та пропорційним загрозі, яку потрібно відвернути.

Фізичний чи психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння, є новелою кримінального закону. Незважаючи на це в науці вже склалися певні висловлювання з цього питання. Етимологічно слово «примус» є похідним від дієслів «примушувати», «примусити», тобто. «примусити», «силувати», «примушувати».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухонос, Віктор Володимирович, Володимир Вікторович Сухонос, Р. М. Білоконь. "Кримінальне право України. Особлива частина: підручник." 2020.

2. Комiссаров, А. С. "Види і способи примушування (примусу) в кримінальному праві." Юридична наука 2 (104). 2020. с.27-34

3. Конопельський, Віктор Ярославович, "Кримінальне право України. Загальна частина." 2021.

4. Торська, Христина Іванівна, Іван Віталійович Руснак. "Крайня необхідність як обставина, що виключає злочинність діяння." The XIII International Science Conference «Perspectives of development of science and practice», December 14–17, 2021, Prague, Czech Republic. 626 p.. 2021.